

שבוע פרשת שופטים

ל' מנחם-אב - ו' אלול ה'תשס"ח (31 August - 6 September 08)

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה'י' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

סדר הנחת תפילין

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אך חשוב להניחן מיד בבוקר

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך. **בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של-יד לשל-ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בלחש: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַחֲבֵת אֵת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכְכָל נַפְשְׁךָ וּכְכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוָה

הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשִׁנְנָתָם לְבָנֶיךָ וּדְבָרָתָ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטָטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוָה אִתְּכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֵת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמְלַקֵּשׁ, וְאֶסַּפְתִּי דִּגְגְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ. וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשָׂדְךָ לְכַהֲמֶתְךָ, וְאֶכְלֵת וְשִׁבְעֵת. הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסָרְתֶם וּעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יי בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֶבְדְּתֶם מִחֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתָּ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתָם אִתְּם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתָם אִתְּם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פֶּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרָאִיתֶם אוֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתְּם, זֵנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אִתְּכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהוֹיֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם אֶמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

חֲרִינִי מִקְבֵּל עָלֵי מִצְוֹת עֲשֵׂה שָׁל וְאַהֲבַת לְרַעְדָּ בְּמוֹךְ מִצְוֹה הַתַּפְלִיל בְּתַפִּילִין אֶת כָּל תַּפִּילַת שַׁחֲרִית כּוֹלֵל פְּרָקֵי הַתְּהִלִּים הַיּוֹמִי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. אֲךָ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ וְיִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה, כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָיָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גֵאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשֶׁב לֹא מִצָּאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נִפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיְדַרְיֶכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵלְכַת אֶל־עִיר מוֹשֶׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שִׁקְקָה וּנְפֶשׁ רָעָבָה מִלֹּא־טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עֲנִי וּבְרוֹל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּיֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמַל לֶבָם כְּשָׁלוֹ וְאִין עֹזֵר: יג וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמִסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שֹׁפַר דִּלְתוֹת נִחַשְׁת וּבְרִיתִי בְרוֹל גִּדָּע: יז אוֹלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁעַם וּמַעֲוֹתֵיהֶם יִתְּעֲנוּ: יח כָּל־אֶבֶל תִּתְּעַב נֶפֶשָׁם וַיִּנְעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתֵם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹדְרֵי הַיָּם בְּאִנְיוֹת עֲשִׂי מְלָאכָה בַּמַּיִם רַבִּים: כד תִּפְּהָ רְאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֶם גִּלְיוֹ: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְּהוֹמוֹת נִפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוּגַג: כז יַחֲזֹגוּ וַיִּנְעוּ כִּשְׁפּוֹר וְכָל־חֲכָמָתָם תִּתְּבַלַּע: כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם: ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתָּקוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחֲזוֹ חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וַיִּרְוֹמְוּהוּ בַקֵּהל עָם וּבְמוֹשֶׁב זִקְנִים יַחֲלֹלוּהוּ: לג יֵשֶׁם נִתְרוֹת לַמִּדְבָּר וּמִצָּאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרֻעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאִגַּם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצָּאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנּוּ עִיר מוֹשֶׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּמְעְנוּ בְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיִּבְרַכֶּם וַיִּרְבוּ מְאֹד וּבִהְמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחֻ מַעֲצָר רָעָה וַיִּגְזֹן: מ שִׁפָּךְ בּוֹז עַל־נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתוֹחוֹ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כְּצֶאֱן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֵלָה וַיִּתְּבוֹנְנוּ חֲסִדֵי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עוֹרָה הַגָּבֹל וּכְזוֹר אֲעִירָה שָׁחַר: ד אוֹדֶךָ בַּעֲמִים | יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלֵאמִים: ה כִּי־גִדַּל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדְךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמַתְךָ: ו רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ: ז לִמְעַן יַחֲלִיצוּ יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנִנִי: ח אֱלֹהִים | דַּבֵּר בַּקֹּדֶשׁוֹ אֲעֹלָה אַחֲלָקָה שְׂכָם וְעַמֶּק סִבּוֹת אֲמַדֵּד: ט לִי גִלְעָד | לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מַעֲזוֹ רֹאשֵׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: י מוֹאָב | סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָוָה אֲשֶׁלֶּיךָ נַעֲלִי עָלַי כְּלָשֶׁת אֲתָרוּעָה: יא מִי יִבְלִנִי עִיר מִבְּצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָוָה: יב הֲלֹא־אֱלֹהִים וְנַחֲתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצָבָאֵתֵינוּ: יג הִבְהִלְנוּ עוֹרַת מִצָּר וְשׂוֹא תְּשׁוּעַת אָדָם: יד בָּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

מפתח כללי

א	סדר הנחת תפילין	ב
ב	מזמורי תהלים ק"ז ק"ח	ג
ג	מאמר ד"ה אני לדודי ודודי לי ש"פ ראה, מבה"ח אלול, היתשט"ו	ה
ד	שיחה לא' דראש חודש אלול ה'תשי"ד	יב
ה	לקוטי שיחות פרשת שופטים (בלה"ק)	טו
ו	שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת שופטים	יט
ז	לוח "היום יום" לשבוע פרשת שופטים	כט
ח	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	לא

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח) :

ט	– ג' פרקים ליום לשבוע פרשת שופטים	לג
י	– פרק אחד ליום לשבוע פרשת שופטים	סז
יא	– ספר המצוות לשבוע פרשת שופטים	עד
יב	נביאים וכתובים יהושע פרק כ, דברי הימים-א פרק יז	עה
יג	ביאורים לפרקי אבות פרק א משנה ג	עח
יד	הדרן על מסכת גיטין	עט
טו	מסכת גיטין עם ביאורים מדף נא עד דף נז	פב

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד :

טז	שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן	קיב
יז	שולחן ערוך הלכות ברכות השחר - אדמו"ר הזקן	קיג
יח	לקוטי תורה - ד"ה כי ביום הזה יכפר - אדמו"ר הזקן	קיד
יט	מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי	קיו
כ	דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"	קיח
כא	המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש	קיח
כב	קונטרס החלצו - אדמו"ר מוהרש"ב	קיט
כג	ספר המאמרים תרצ"ו - אדמו"ר מוהרי"צ	קכ
כד	לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ	קכ
כה	ספר הזכרונות – אדמו"ר מוהרי"צ	קכב
כו	אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ	קכד

כז	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת שופטים	קכו
כח	לוח זמנים לשבוע פרשת שופטים	קמג

בס"ד. ש"פ ראה, מבה"ח אלול, ה'תשט"ו

(הנחה בלתי מוגה)

אני לדודי ודודי לי. הנה קודם לזה נאמר² דודי לי ואני לו, ואח"כ נאמר אני לדודי ודודי לי. וידוע בזה דמ"ש דודי לי ואני לו, שהוא מלמעלה למטה, קאי על הזמן דחודש ניסן, שהוא הכנה למתן תורה, כמ"ש³ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, דמ"ת הוא מלמעלה למטה. ומ"ש אני לדודי ודודי לי, קאי על הזמן דחודש אלול, שהוא הכנה לתשרי, שזהו שאני לדודי ודודי לי ס"ת ד' יו"דין⁴, דקאי על המ' יום שהי' משה רבינו בהר, שהתחלתם מראש חודש אלול, וזהו שאני לדודי ודודי לי הוא ר"ת אלול⁵, דבחודש אלול הוא סדר העבודה מלמטה למעלה. וצריך להבין⁶ מהו ענין דודי לי ואני לו שהוא מלמעלה למטה, ואני לדודי ודודי לי שהוא מלמטה למעלה, ובשניהם מסיים הרועה בשושנים, דעם היות שחלוקים הם, מ"מ, בשניהם נאמר הרועה בשושנים.

ב) ולהבין זה יש להקדים בנוגע לב' אופני העבודה דמלמעלה למטה ומלמטה למעלה, דאף שבכללות נחלקים הם לב' זמנים מיוחדים, אלול שהוא הכנה לתשרי, וניסן שהוא הכנה למתן תורה, מ"מ, ישנם ב' אופני עבודה אלו גם בכל השנה, שהם העבודה דתורה והעבודה דתפלה. והענין בזה⁷, דהנה, ההפרש בין תורה ותפלה הוא כמו ההפרש בין שם מ"ה לשם ב"ן. תורה היא בחי' מ"ה, כמ"ש⁸ זאת התורה אדם, ואדם בגימטריא מ"ה⁹, והעבודה דתורה היא בבחי' המשכה בדרך מלמעלה למטה. ותפלה היא בחי' ב"ן, כמ"ש¹⁰ ואני תפלה, דקאי על ספירת המלכות שהיא בחי' שם ב"ן, והעבודה דתפלה היא בבחי' העלאה בדרך מלמטה למעלה, וכמ"ש¹¹ למען יזמרך כבוד ולא ידום, דנהורא תתאה קארי תדיר ולא שכיך לנהורא עילאה¹², שהו"ע העלי' מלמטלמ"ע. ואין זה בסתירה להמבואר במק"א¹³ שמ"ה וב"ן הם אורות וכלים, והרי האורות שהם בחי' מ"ה, הם בבחי' עלי' והתכללות במקורם, והכלים שהם בחי' ב"ן, הם בבחי' ירידה והמשכה למטה, כי, ענין זה שהאורות הם בעלי' והכלים הם למטה, הוא כמו שהם מצד עצם מהותם, שמצד עצם התהוותם (ווי זיי זיינען געוואָרן) הנה האורות הם בדביקות ניכרת במקורם ומרגישים את מקורם, ולכן הם ברצוא ותשוקה להתכלל במקורם, והכלים שאופן

(1) שה"ש ו, ג.

(2) שם ב, טז.

(3) שמות ג, יב ובפרש"י.

(4) ראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ד"ה עוד יש קטו),
(א) ב"ח לטור או"ח סתקפ"א. וראה אוה"ת שה"ש ח"ב ע'
תקמו.

(5) פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א. שער הפסוקים שה"ש
עה"פ. ראשית חכמה וב"ח שם. ועוד.

(6) ראה רד"ה זה תרד"ע (המשך תער"ב ח"א ע' תריז).

(7) בהבא לקמן – ראה המשך תער"ב שם ע' תריח ואילך.

וראה גם ד"ה אני לדודי דש"פ ראה תשי"ב (תורת מנחם –
התוועדות ח"ו ע' 134 ואילך).

(8) חוקת יט, יד.

(9) פרס שער כג (שער ערכי הכינויים) ערך אדם. עץ חיים
שער י (שער התיקון) פ"ג. שער לח (שער לאה ורחל) פ"ב.
ועוד.

(10) תהלים קט, ד. ראה זח"ג מט, ב.

(11) תהלים ל, יג.

(12) ראה זח"ב קמ, רע"א. זח"א עז, ב. פו, ב. קעח, ב.

(13) ראה המשך תער"ב שם ע' תקעד וס"ע תריח.

התהוותם הוא שהם בדביקות בלתי ניכרת, ואין מרגישים את מקורם אלא מרגישים את עצמם, שזהו מציאותם, לכן נשארים הם במקומם למטה. וכל זה הוא מצד עצם התהוותם. אבל כפי שנמשכו (ווי מ'האט זיי אריינגעגעבן) בסדר ההשתלשלות ע"פ הכוונה העליונה, הרי זה היפך הדברים, שהרי הכוונה בהאור שנמשך בסדר השתלשלות היא בכדי שיפעול בירור זיכוך ועלי' בכללות ההשתלשלות, ומצד כוונה זו בא האור באופן של ירידה והמשכה למטה (בכדי לפעול שם העלי'), והכוונה בהכלים היא שיהיו מוכשרים לקבל את האור בתוכם, ומצד כוונה זו הרי הם בדרך עלי' מלמטה למעלה בכדי לקבל את וזהו ענינם של האורות וכלים כפי שבאים בסדר ההשתלשלות. ומכ"ש כמו שהוא מצד העבודה, הרי כיון שענין העבודה הוא הנחת עצמותו, הנה מצד העבודה נפעל (טוט זיך אויף) בהאורות וכלים ביטול ישותם, ביטול טבעם, להיות היפך טבעם. והיינו, שהאורות שמצד טבעם הם בעלי', הנה מצד העבודה הם בביטול והנחת ישותם להיות בהמשכה למטה, והכלים שמצד טבעם הם למטה, הנה מצד העבודה הם בביטול והנחת ישותם להיות בעלי' למעלה.

(ג) וביאור הענין, דהנה, תפלה היא בעלי' מלמטה למעלה, דהסדר בעבודת התפלה הוא שהתחלה הוא ממדריגות נמוכות ביותר, ואח"כ עולה בעילוי אחר עילוי, עד שבא למדריגות הנעלות ביותר, וכמ"ש¹⁴ סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, שהתחלת התפלה הוא מענינים נמוכים שמוצבים ארצה, וכך הוא עולה בעילוי אחר עילוי בסדר והדרגה, עד שבא לענינים הנעלים ביותר, ועד שמגיע השמימה. והיינו, שהתחלה היא מבחי' הודאה, הודו להוי', ועוד לפני"ז מאמירת מודה אני, ועד שבא להביטול דשמו"ע שהוא תכלית העילוי. והענין בזה, דהנה, התחלת עבודת התפלה היא ממודה אני, שהו"ע ההודאה בלי שום השגה, שלכן, מיד בקומו משינתו שאז הוא כקטן שנולד, אזי אומר מודה אני. ובזה יובן מ"ש מודה אני לפניך, שהם ב' הפכים, שהרי מודה אני הוא הודאה בלבד כקטן שנולד, שזוהי מדריגה תחתונה ביותר, ולפניך הו"ע שלמעלה מבחי' שמות, דלא אתרמיז לא בשום אות ולא בשום קוץ¹⁵, שהוא העצמות, ואיך הם ב' הפכים אלו. אך היא הנותנת, דלהיות שהוא בבחי' הודאה בלי שום השגה, היינו, לא רק הודאה שבאה מצד ההשגה, שבהשגה גופא הוא משיג דעד כאן יכול להשיג ומכאן ואילך צריך להודות, דהודאה זו כיון שבאה מצד ההשגה, אינה (עס נעמט אים ניט אַרום) בכל עצמותו, אמנם ההודאה דמודה אני שהיא בלי שום השגה כלל, וכקטן שנולד, דהיינו הודאה שלמעלה מטעם ודעת, הנה הודאה זו היא (נעמט אים אַרום) בכל עצם נפשו ובכל כחותיו, ולכן הודאה זו מגיעה למעלה בבחי' לפניך, שהוא העצמות, כמו שכולל כל ההשתלשלות מעומק רום עד עומק תחת, שזהו לפי שגם בנפש הרי זה בכל עצם נפשו. וכמו שאנו רואים בעובדי הוי' באמת, שבאמירתם מודה אני הם בבחי' מסירה ונתינה לאלקות בעצם נפשם ובכל הכחות שלהם. ומההודאה דמודה אני עולה הוא בעילוי אחר עילוי עד שבא

(15) ראה לקו"ת פינחס פ, ב. פ' ראה לא, ד. ועוד.

(14) ויצא כח, יב. ראה זח"א רסו, ב. זח"ג שו, ב. ועוד.

לבחי' הודו להוי', שהרי ההודאה דהודו להוי' יש בה השגה קצת וחלוקי מדריגות, שיודע לחלק שהודו הוא בבחי' הוי', וקראו הוא בשמו, והיינו, דבהוי' שהוא הי' הוה ויהי' כאחד¹⁶ למעלה מהשתלשלות, שם שייך רק הודאה בלבד, ובשמו שהוא שם אד' ושם אלקים כפי שנמשך בעולם, שהוא בחי' כח הפועל שבא בהתלבשות בהנפעל, שם שייך קריאה והמשכה כו'. והטעם שבהודאה זו יש קצת השגה וחלוקי מדריגות, הוא מצד הקדמת ח"י ברכות השחר, הנותן לשכוי בינה, פוקח עורים וכו', שענינם הוא עשיית כלים, הנה לאחר הקדמה זו יש בו קצת השגה וחלוקי מדריגות, שיודע לחלק שהודו הוא להוי' וקראו הוא בשמו. אך כל זה הוא העבודה דהודאה בלבד.

ואחרי העבודה דהודו להוי' עולה הוא בעילוי אחר עילוי עד שבא להעבודה דפסוד"ז שהיא העבודה דהשגה. אמנם, כיון שעבודת התפלה היא עבודה מלמטלמ"ע בסדר והדרגה, הרי אי אפשר שמהודאה יבוא מיד להשגה, ולכן גם ההשגה דפסוד"ז אינה אמיתית ענין ההשגה, שהרי ההתבוננות בפסוד"ז הוא בענין התהוות יש מאין, וענין ההתהוות יש מאין לא בא בהשגה כלל, דאף שיש לנו דוגמא על זה מצמיחת אילנות ודשאים בלי שום זריעה כלל, הרי זה רק דוגמא ומופת שישנו ענין בריאה יש מאין, אבל איך היא בריאת יש מאין, אין אנו משיגים כלל. ונמצא, שההתבוננות דפסוד"ז אינה ענין ההשגה, כי אם לעורר התפעלות המדות מצד הפלאת הענין, ולכן הנה העבודה דפסוד"ז אינה עבודת המוחין, כי אם עבודת המדות בלבד.

ואחרי העבודה דפסוד"ז עולה הוא למעלה יותר עד שבא להעבודה דברכות ק"ש וק"ש שזהו אמיתית ענין ההשגה. אמנם להיות שהעבודה דתפלה היא עבודה מלמטלמ"ע בסדר והדרגה, לכן בהכרח שתהי' הכנה להעבודה דברכות ק"ש ע"י העבודה דפסוד"ז, והיינו שהעבודה דפסוד"ז היא ההכנה בנפשו להסיר את כל המונעים ומעכבים להעבודה דברכות ק"ש, שזהו"ע פסוקי דזמרה, מלשון לזמר עריצים¹⁷, דהיינו להכרית את כל החוחים והקוצים דנה"ב המונעים התגלות הכחות דנה"א, דענין הקוצים הרי כשמו כן הוא שהם דברים שאין בו ממש, וענינו בעבודה הוא דברים בטלים וליצנות, שאינם דבר תאוה, אלא דברים שאין בהם ממש, וא"כ, יכולים לחשוב שכיון שאין בזה ממש אין זה פועל מאומה, אבל האמת הוא שענין זה פועל הגשמה בנפשו (האלקית), והיינו שמתגשם (ער ווערט פאָרגרעבט) באופן שאין לו עריבות (ער האָט ניט קיין געשמאַק) בענינים רוחניים ועד שאין לו שום שייכות לרוחניות. ומכ"ש שזה פועל בנפשו הבהמית שנשאר בגשמיותו ואינו יכול להזדכך (ווערן איידעלער). ונוסף לזה, הנה ע"י הדב"ט הרי הוא בא למחשבות זרות שהם מבלבלים מההשגה דנה"א ואפילו מההשגה דנה"ב. וכמו"כ מבואר ג"כ במק"א¹⁸ בענין הראי' במקום בלתי רצוי (ועד"ז בשמיעה), שיכולים לחשוב שאין בכך מאומה, אבל האמת הוא שעל זה כתיב¹⁹ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, דהגם שענין זה עצמו אינו

18) ראה קונטרס העבודה פ"ב.

19) שלח טו, לט. וראה תניא ר"פ כז.

16) זח"ג רנז, סע"ב (ברע"מ). פרדס שער א (שער עשר ולא

תשע) פ"ט. תניא שעהיוה"א פ"ז (פב, א).

17) ע"פ ישע"י כה, ה.

עבירה, מ"מ, עינא ולבא הם תרין סרסורי דעבירה²⁰, הנה כל ענינים אלו הם מבלבלים לעבודה, וזהו"ע פסוד"ז לזמר עריצים, להסיר כל המונעים ומעכבים, שעיי"ז יוכל אח"כ לעבוד עבודתו בברכת ק"ש וק"ש. ואין זה בסתירה להמבואר במק"א²¹ שקודם התפלה צ"ל ההכנה כללית דלך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך²², שכחי עמך ובית אביך²³, והיינו, שהכנה זו צ"ל קודם התפלה, ולא בפסוד"ז, כי, ההכנה הכללית לתפלה להיות לך לך מארצך גו', שכחי עמך ובית אביך, אינה אלא בנוגע לפועל, והיינו, שענין זה הוא באפשרות כל איש ישראלי שיכול לכפות את עצמו שיהי' לך לך מארצך כו' בנוגע לפועל, אמנם העבודה דפסוד"ז לזמר עריצים היא שלא יהי' שייך לענינים אלו (לא רק בפועל, אלא) גם מצד ההרגש. ועם היות שהעבודה דפסוד"ז אינה פועלת עליו ענין של אתהפכא, שלא יהי' שייך כלל לענינים אלו, מ"מ, אף שהוא שייך לענינים אלו, הרי העבודה דפסוד"ז פועלת רוממות בנפשו, ובמילא נעשה מרוחק מענינים אלו. ולאחרי הכנה זו יוכל לעבוד עבודתו בברכות ק"ש, שהיא העבודה דהשגה. דהנה, בברכות ק"ש היא ההתבוננות בעבודת המלאכים, שנחלקים בכללות לב' סוגים, המלאכים בעלי השגה שאומרים קדוש, והאופנים שהם ברעש מצד העדר ההשגה, היינו שהם משיגים את ההפלאה ומזה הם ברעש, ואומרים ברוך, שרוצים בההמשכה כו'. וכאשר האדם מתבונן בעבודת המלאכים, ובפרט בעבודת האופנים שהם שרש נה"ב, נעשה גם בו א' מב' תנועות אלו, תנועת העלאה (בדוגמת עבודת השרפים שהיא בדרך העלאה שאומרים קדוש), שרוצה בהעלי' וההתכללות למעלה, או שרוצה בהמשכת וגילוי אלקות למטה (בדוגמת עבודת האופנים שהיא בדרך המשכה שאומרים ברוך). וענין זה נמשך (דריקט זיך אויס) גם אח"כ בק"ש באמירת הוי' אחד, שיש בזה ב' ענינים. הוי' אחד, וכד אמליכתי' למעלה ולמטה ולד' רוחות²⁴. הוי' אחד הוא ההשגה שכל מה שנברא, ז' רקיעים וארץ וד' רוחות, הכל הוא בביטול כמו קודם שנברא, שהו"ע ביטול במציאות בדרך העלאה מלמטה למעלה, וכד אמליכתי' למעלה ולמטה ולד' רוחות, שהו"ע ברוך שם, הוא בדרך המשכה מלמעלה למטה בהביטול דיחודא תתאה. ואחרי העבודה דברכות ק"ש וק"ש עובד הוא עבודתו בעילוי אחר עילוי עד שמגיע להביטול דשמו"ע, שהוא כעבדא קמי מרי²⁵, שהוא בביטול במציאות. וזהו כללות סדר העבודה דעבודת התפלה שהוא בדרך העלאה מלמטה למעלה, ומאחר שהוא בדרך העלאה, היינו עבודת הנברא בכח עצמו, הרי מובן שגם בעליות היותר נעלות אין זה אמיתית הענין דביטול במציאות, אלא הוא רק ביטול היש בלבד.

(ד) **אמנם** עדיין צריך להבין, דכיון שעבודת התפלה היא בהשגה, והרי ענין ההשגה הוא שבא בהתיישבות, וההשגה פועלת שביעת הרצון בהאדם המשיג, א"כ הרי זה היפך משנת"ל שעבודת התפלה ענינה העלאה מלמטה למעלה. אך הענין הוא, שההשגה

(22) לך לך יב, א.

(23) תהלים מה, יא.

(24) ראה ברכות יג, ב.

(25) שבת י, א.

(20) תנחומא ס"פ שלח. ובכ"מ. וראה סה"מ תש"א ע' 157

וש"נ.

(21) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תשפז. סה"מ תרס"ח ע' ה

ואילך.

שבתפלה עיקרה לא בשביל ההשגה עצמה, כי אם בשביל לעורר התלהבות והתפעלות בהאדם המשיג. ולכן אינו מספיק ענין ההשגה בלבד, אלא העיקר הוא שירגיש את האלקות שבהשגה, בכדי לעורר ההתפעלות, והיינו לפי שכל עיקר ההשגה שבתפלה הוא לעורר את המדות. וענין זה הוא בכל המדריגות שבתפלה. וכמו בהשגה שבהודאה, הן ההשגה שבהודאה דמודה אני, שגם בזה יש קצת השגה, שהרי אומר שהחזרת בי נשמתי כו', והן ההשגה שבהודאה דהודו להוי', הנה כל ענין ההשגה הוא רק בשביל לעורר את ההודאה. וגם ההשגה שבפסוד"ז שהיא השגה נעלית יותר, הנה גם היא אינה אמיתית ענין ההשגה, וכנ"ל שענין התהוות הבריאה יש מאין אינו בא בהשגה כלל, וכל ענין ההשגה הוא רק לעורר את התפעלות המדות, שזהו שענין פסוד"ז הוא חקיקה מבחון²⁶, כיון שאין זה ענין ההשגה, כי אם לעורר את המדות בלבד. ומשום זה לא מספיק ענין החכמה ובינה בלבד, לפי שמצד החו"ב לא יוליד בנפשו התפעלות אמיתית, לפי שהענין הוא רחוק ממנו, שהרי אפשר שישגי היטב עשירות מופלגה של עשיר מופלג ומ"מ לא תתעורר בנפשו תשוקה לזה, לפי שהענין רחוק ממנו, וע"ד מ"ש בספרים²⁷ שאיש כפרי לא תהי' לו תשוקה לבת מלך גם כאשר ידע מעלותי' כו', לפי שהוא רחוק ממנה לגמרי, וכמו"כ הוא בעבודה, שמצד החו"ב לבד לא תהי' ההתפעלות, אלא העיקר הוא ענין הדעת דוקא, שיקשר דעתו ויתקע מחשבתו כו', כמבואר בארוכה בתניא²⁸, והיינו, שהדעת מקרב אותו להענין ואת הענין אליו, ולכן דוקא ע"י הדעת תהי' ההתפעלות כו'. ויתירה מזה, שגם ההשגה דברכות ק"ש, הנה עם היותה השגה אמיתית, שהרי אין זה חקיקה מבחון, אלא חקיקה מבפנים²⁹, מ"מ, הרי תכלית ההשגה הוא שיהי' ואהבת גו'³⁰, והיינו שתכלית הידיעה היא שיומשך בהרגש הלב, וכמ"ש³¹ וידעת היום והשבות אל לבבך, שלזה לא מספיקה ההשגה דחיצוניות המוחין, אלא צ"ל ההשגה דפנימיות המוחין דוקא, לפי שמצד פנימיות המוחין יומשך האור בלב כמו שהוא במוח³². והיינו, שעיקר ההתבוננות הוא כדי שיהי' ואהבת מלשון רצון³³, שהו"ע של עלי' מלמטה למעלה, ועוד זאת, שהאהבה תורגש גם בנה"ב, כמ"ש³⁰ בכל לבבך, וארז"ל³⁴ בשני יצריך, דע"י בירור נפשו הבהמית נעשה יתרון האור מתוך החושך³⁵, שהאהבה דנה"א היא בחילא יתיר³⁶, והיינו, לפי שבנה"א עצמה אין רצון כזה כמו בנה"ב, וע"י בירור נה"ב נעשה גם בנה"א רצון כזה, והו"ע האהבה דבכל מאדך³⁰, שהיא בדרך עלי', והוא ע"ד מעלת הבע"ת על הצ"ג (והרי תשובה הו"ע העלאה). וכמו"כ

(32) ראה גם קונטרס העבודה ע' 6 ואילך. סה"מ עת"ר ע' יג ואילך. סה"מ ה'שי"ת ע' 22 ואילך. לקו"ש חל"ט ע' 28. וש"נ. וראה גם ד"ה ואלה שמות הנ"ל.
(33) ראה לקו"ת בהעלותך כט, ד. ואתחנן ב, ג. ט, ב.

ובכ"מ.
(34) ברכות נד, א.
(35) ע"פ קהלת ב, יג.
(36) ראה זח"א קכט, ב.

(26) ראה לקו"ת בחוקתי מז, ד. המשך תער"ב ח"ב שם.
ח"ג ע' אישיג.
(27) ראב"ע יתרו כ, יד.
(28) פ"ג. ריש פמ"ב.
(29) ראה המשך תער"ב ח"א ע' קעג. ח"ב ע' תתו ואילך.
וראה גם ד"ה ואלה שמות תשט"ז פ"ה (תורת מנחם – התוועדיות חט"ז ע' 10 ואילך).
(30) ואתחנן ו, ה.
(31) שם ד, לט.

הוא גם בשמו"ע שהוא בדרך העלאה, דעם היות שי"ב ברכות אמצעיות דשמו"ע ענינם הוא המשכה למלאות צרכיו, מ"מ, העבודה בזה, היינו כיצד בא (ווי אָזוי קומט ער צו) לבקשת צרכיו, הרי זה מצד ההשתחואה וכל הענינים שקודמים לזה, שהם בדרך עלי', לפי שכל עיקר ענין התפלה הוא בדרך העלאה מלמטה למעלה.

ה) **אמנם** ענין התורה הוא בדרך המשכה מלמעלה למטה. דהנה, כללות הענין דנתינת התורה הי' בדרך מלמעלה למטה, שהרי ישראל היו אז משוקעים במ"ט שערי טומאה³⁷, וגם לאחר שיצאו ממצרים באופן דכי ברח העם³⁸, מ"מ, הרי אין זה בערך כלל שבמשך נ"א יום יהיו ראויים לקבל התורה מצד עצמם, ומתן תורה הי' בדרך מלמעלה למטה. וזהו מצד נתינת התורה. וכמו"כ הוא מצד התורה עצמה, הרי התורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, שהוא וחכמתו אחד³⁹, ואין זה דומה לחכמה דאצילות, דבחכמה דאצילות האור הוא בפשיטות והציור הוא מצד הכלי⁴⁰, אמנם בתורה הרי המדידה היא מצד התורה גופא, והיא מדידה עצמית⁴¹, היינו שמצד העצמות גופא האָט ער זיך אַריינגעשטעלט בהחכמה דתורה, ולכן התורה היא למטה כמו שהיא למעלה, והיינו דגם בהיותה למטה היא למעלה מההשתלשלות. וזהו הטעם שדברי תורה אין מקבלים טומאה⁴², דכיון שגם בהיות התורה למטה הרי היא למעלה מההשתלשלות, הנה כל ענין של כלי, כל ענין של השתלשלות, אינו יכול לפעול בה מאומה. והיינו לפי שהתורה היא המשכת העצמות, שזהו שמצינו בלימוד התורה, הן בהשגת התורה והן כאשר לומד ואינו משיג שהו"ע לימוד של מקרא, שכל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו⁴³, שהוא כאדם הקורא לחבירו וכבן קטן הקורא לאביו⁴⁴, והיינו שבלימוד התורה נעשה המשכת העצמות, בדרך המשכה מלמעלה למטה.

ו) וזהו גם ההפרש בין ניסן ואלול, דניסן הוא הכנה למתן תורה, כמ"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, ומתן תורה הוא המשכה מלמעלה למטה, וזהו שבניסן כתיב דודי לי ואני לו. אמנם אלול הוא הכנה לתשרי, וסדר העבודה דאלול הוא בדרך מלמטה למעלה, ויש בזה סדר והדרגה, דכשם שנת"ל בעבודת התפלה שהיא באופן של עלי' בסדר והדרגה, כמו"כ הוא גם בהעלי' דאלול, שלאחרי העבודה בתחלת חודש אלול, באים בסוף חודש אלול לימי הסליחות, ואח"כ באים לר"ה עשי"ת ויו"כ, עד לנעילה דיו"כ שהיא תכלית העלי'. וכיון שאלול הוא בדרך עלי' מלמטלמ"ע, הנה על זה כתיב אני לדודי ודודי לי.

ועפ"ז יובן ענין דודי לי ואני לו, וענין אני לדודי ודודי לי, ובשניהם מסיים הרועה בשושנים⁴⁵. דהנה, דודי לי ואני לו הוא הסדר דמלמעלמ"ט, שקאי על הזמן דניסן

(41) ראה המשך תרס"ו ע' נג ואילך.

(42) ברכות כב, א.

(43) תדא"ר פי"ח.

(44) ראה תניא ספ"ז.

(45) ראה המשך תער"ב שם ע' תרכו.

(37) ראה זהר חדש ר"פ יתרו. ועוד.

(38) בשלח יד, ה. וראה תניא פל"א.

(39) ראה תניא פ"ד. פ"ה. ועוד.

(40) ראה סהמ"צ להצ"צ מח, א ואילך. סה"מ תרס"ח ע' רד

ואילך. ובכ"מ.

שהוא הכנה למ"ת, ועז"נ הרועה בשושנים, ששונים בתורה⁴⁶, שהו"ע המשכת התורה מצד עצמה שהיא בבחי' המשכה מלמעלה למטה. ומ"ש אני לדודי ודודי לי קאי על הזמן דאלול שהוא בסדר העבודה מלמטה למעלה, דתחלה הוא אני לדודי, שהו"ע העבודה דאלול, ועבודה זו היא הכנה לענין דודי לי שבתשרי, ומסיים הרועה בשושנים, דשושנה קאי על ספירת המלכות⁴⁷, שנעשה בה העלי' עד בחי' הכתר, וענין זה הוא בעיקר בר"ה, שאז נעשה ענין ההכתרה ובנין המלכות. ונמצא שהפירוש דהרועה בשושנים שנאמר גבי אני לדודי ודודי לי הוא בקו העלי'. אמנם מצד העבודה דאלול בקו העלי', שהו"ע עבודת התפלה, ובפרט עבודת התשובה, הנה עי"ז נעשה עלי' גם בהתורה, שזהו"ע הרועה בשושנים ששונים בתורה, והיינו שע"י העבודה באופן של עלי' מלמטה למעלה מחברים תורה שלמעלה בהקב"ה⁴⁸, שזהו"ע תוספת אור בתורה, למעלה יותר מכמו שהתורה היא מצד בריאתה ומצד נתינתה, כי ע"י התשובה נעשה עלי' גם בהתורה, וזהו ענין מ"ש אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים.

(46) ראה שבת ל, ב. וראה לקו"ת פ' ראה לב, ד. לג, ד.
(48) ראה זח"ג רכב, ב ברע"מ. ס' הבהיר (סנ"ח) סקצ"ו
ובאור הבהיר. לקו"ת שלח מז, ג. נא, א.

(47) ראה זח"א בתחילתו. ובביאורי הזהר לשם.
(48) ראה זח"ג ווי"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה שניאור חיים שי' הכהן

אגרות קודש

ב"ה, א' אלול, תשי"ט
ברוקלין.

הרה"ג ווי"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה שניאור חיים שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה למכתבו, בו שואל האם כדאי להשקיע מרץ בבנין מקוה חדשה.

ולפלא גם הספק בזה, בה בשעה שידוע גודל הענין וחשיבותו, וכמו ששמעתי כ"פ מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ ז"יע עד כמה הקפידו רבותנו נשיאינו, שיהיו השיפורים במדה הכי גדולה [נפשיטא שאין המדובר בשיפורים הנוגעים ע"פ דין, דמאי קמ"ל, כ"א הכוונה לשיפורים חיצונים אלו שמושכים את לב [...] דהאדם, ולא מכללא איתמר אלא בפירוש איתמר מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שלזה נתכוונו]. אלא שפשוט גם זה שצ"ל הבני' עם כל ההדורים גם ע"פ דין וכידוע דברי התשב"ץ שבמקוה צריכים לצאת ידי כל הדיעות בזה.

ויהי רצון שכיון שטהרה מביאה וכו' אלי' הנביא מבשר ביאת משיח צדקנו יקרב הענין הנ"ל הגאולה מכל ענינים המבלבלים להפצת היהדות המסורתית כפי הדרוש וכאו"א מאתנו בתכ"י יעשה בזה ככל התלוי בו, ובאופן דויגעת ובודאי תקוים ההבטחה דרז"ל ומצאת, וכמבואר באחת ההתועדות, הדיוק בתיבת ומצאת, שהתוצאות תהיינה שלא בערך יותר מאשר היגיעה עד שיכנו בשם מציאה, וק"ל.

נעם לי לקרות בסיום מכתבו אשר מסור בלו"נ למוסדות חב"ד אשר במחנם הטי' ובודאי שגם בזה הרי יוסיף כהנה וכהנה מתאים לחשיבות הענין וערכו, ויהי רצון שגם בהשתדלותו בזה יהי' הענין דויגעת ומצאת וככל הפירוש דלעיל.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולכוח"ט בכלל ובפרט.

בס"ד. שיחה לא' ראש-חודש אלול ה'תשי"ד.¹

א. פאה נכרית² הוא ענין שנוגע לבנים ולבני בנים, לפרנסה ולבריאות, כדאיתא בזוהר³ שהדבר נוגע לבני חיי ומזוני.

אין לשאול מדוע פלונית ופלונית אינה חובשת פאה נכרית ואינה נוהגת כראוי, ומכל מקום טוב לה בבני חיי ומזוני והצלחה בכל עניניה. ראשית, אין אדם יודע מה קורה אצל זולתו, ואיזה צרות יש לו, שהרי אף אדם אינו מספר לחברו מה מתרחש אצלו. ושנית, אין להביט ("פארקוקן זיך") על הזולת, אלא יש לקיים את ציווי הקב"ה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר כאן הענין ד"כי אתם המעט מכל העמים"⁴].

ישנם בעולם גויים רבים יותר מאשר יהודים, וטוב להם. וכי משום כך יש לעשות כמעשי הגויים? - אילו היו עושים כן, לא היה העם היהודי קיים רחמנא לצלן מזה זמן רב.

כאשר אשה יהודיה הולכת בשוק ללא פאה נכרית, אין שום חילוק בינה לבין נשים אחרות, אבל כשהיא הולכת חבושה פאה נכרית, אפשר להכיר שהיא אשה יהודיה אדוקה בתורה ומצוות.

אמנם אין צורך להכריז בשוק "אני אדוקה בתורה ומצוות", אבל...

וכי ממי מתביישים, מהחברה או מפלונית בת פלונית? ומה יאמרו, שאשה פלונית היא יהודיה שומרת דת משה⁵? וכי מהי החרפה בכך?

האם דורשים בכך מסירות נפש גדולה מדי? אילו לא היה רחמנא לצלן מה לאכול, הילדים היו רעבים, והיו דורשים שמירת שבת במסחר ופרנסה - היתה זו מסירות נפש גדולה, והיו עושים זאת בלי ספק.

ב. כאשר הולכים, למשל, לרופא, הרי אף שאינו מבין בשכלו מדוע נותן הרופא תרופה פלונית, מכל מקום מאמינים בו וסומכים עליו⁶. וכן אמא שבנה אינו יכול לעכל את החלב, ופונה לרופא ילדים שיחליף את ה"פארמולא" - האם תאמר האמא, שבנה שוכב בעריסה, שהיא תמתין, תלך ל"קאלעדזש" ל-5 שנים כדי להתלמד ולהבין את מה שהרופא יודע עתה, ורק אז תעשה כן?

- היה אצלי "סטודנט" מ"קאלעדזש", ואמר לי שאינו מניח תפילין ואינו לובש ציצית, משום שאינו מבין בשכלו מדוע יש לעשות כן... -

הסיבה היחידה שאין רוצים לחבוש פאה נכרית היא - משום שלא מבינים בשכל האישי שיש צורך בזה. מדוע אין סומכים על הקב"ה? כשמצווים "להשקיע דולר אחד", ומבטיחים תמורתו "מאה אלף דולר" - הרי אפילו על הספק כדאי לעשות זאת!

ג. החילוק בין פאה נכרית למטפחת הוא בכך, שבנוגע לפאה נכרית אין ברירה על אתר, ובנוגע למטפחת יש ברירה להסירה. למשל, כשיושבים במסיבת אנשים, הרי כשהאשה חבושה פאה נכרית, אפילו אם ייכנס "פרעזידענט אייזענהאָווער"⁷ - לא תסיר את הפאה, מה שאין כן בנוגע למטפחת - קל להסירה.

הטענה שלא סוכם על דבר חבישת פאה נכרית מקודם (קודם החתונה) - אינה טענה כלל: וכי זהו ענין שצריך לעשותו כדי לקיים הבטחה? ! דבר זה צריך לעשות - משום שהוא מביא הצלחה ואושר אמיתי לבעל, לאשה, לבנים ולבני-בנים.

פעם היו מגלחים את הראש לגמרי; מאוחר יותר נעשה המנהג לחבוש פאה נכרית על גבי השיער⁸. ובפרט בזמננו, שאפשר להשיג פאה נכרית בכל הצבעים, והיא נראית יפה עוד יותר מהשיער שלה עצמה.

(4) ואתחנן ז, ז.

(5) ראה כתובות עב, סע"א ובפרש"י. רמב"ם הל' אישות פכ"ד הי"א.

(6) ראה גם תורת מנחם - התועודיות ח"ה ע' 109.

(7) נשיא ארה"ב באותה עת (המו"ל).

(8) כאשר אמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר (הרבנית שטערנא שרה נ"ע) חבשה פאה נכרית לראשונה, ה' זה אז דבר חדש, ודיברו אודותי, כיון שעדיין לא ה' אז המנהג לחבוש פאה נכרית.

(1) שיחה זו הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ובראשה רשם בכתיב: שיחה לא' ר"ח אלול ה'תשי"ד, ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ג ע' 188 ואילך (ס"א-ד), והי"ח ע' 459 ואילך (ס"ה ואילך). במהדורא זו ניתוספו בהערות איזה פרטים מעלי-ההגהה המקוריים, ועוד איזה ציוני מ"מ שניתוספו ע"י המו"ל.

(2) ראה גם מכתב ז' אייר שנה זו (אגרות-קודש ח"ט ע' יח ואילך), ובהנסמן בהערות שם.

(3) ח"ג ככו, א.

תתבונן האשה בעצמה (ואין צורך לשם כך בהתבוננות גדולה של שעה או מחצית השעה) מהי הסיבה האמיתית לכך שהיא אינה רוצה לחבוש פאה נכרית אלא מטפחת - כיון שיודעת היא שבנוגע לפאה נכרית אין ברירה להסירה כשהיא יושבת במסיבה או הולכת בשוק, מה שאין כן בנוגע למטפחת יודעת היא שיש לה ברירה, שביכולתה להסיטה למעלה יותר ויותר, או לפעמים להסירה לגמרי. ודבר זה ידוע הרבה מהמציאות. יכולה היא לטעון, שהיא תלך לבושה במטפחת כראוי. - בודאי שטוב הדבר אם יהיה כך, אבל מהמציאות יודעים שאין הדבר כן.

ואם כן, לשם מה תקבל על עצמה ניסיון גדול כל כך? - אנו מבקשים בכל יום קודם התפילה "ואל תביאנו לא לידי ניסיון"⁹, ואם כן, כיצד יתכן שרוצה לקבל על עצמה ניסיון כזה? מי לנו גדול מדוד המלך, שהגמרא¹⁰ אומרת עליו שהרגו להיצר הרע לגמרי, ומכל מקום גם הוא נכשל בניסיון¹¹.

אפילו ה"רפורמים" אינם אומרים שחבישת פאה נכרית היא "אנטי-מוסרית" ("אנטי-מאָראַליש אָדער אַנטי-עטיש"); הם אומרים רק שזוהי "אופנה ישנה" ("אַלט-מאָדיש"). ואם כן, ממה חוששים? - יאמרו שהולכת כאן בת ישראל.

ד. כ"ק מורי וחמי אדמו"ר סיפר¹², כיצד קרה הדבר שבפראנקפורט היו יהודים אדוקים ביותר בתורה ומצוות, ששם התפרסם ("זיי האָבן גע'ש'ט") בכל גרמניה באדיקותם, אף שבתחילה היו שם כל ה"משכילים" הגדולים.

דבר זה קרה על-ידי שלוש נשים מישראל, שהתעקשו אז בתוקף על חבישת "פאה נכרית", על טהרת המשפחה ועל חינוך הכשר לילדיהן, והדבר פעל גם על אנשים ונשים אחרים, ובמשך הזמן עדה שלמה מישראל בפראנקפורט נשתנתה לטוב.

* * *

ה. כמו כן בנוגע ל"טלוויזיא" ("טעלעוויזשאַן"): זוהי פרצה גדולה שאין כמוה. אפילו הגויים יצאו עתה ברעש נגד ה"טלוויזיא", המביאה הרס וחורבן ("מאַכט אַ פֿאַל") על הילדים, וחושבים כיצד לחזור מזה עד כמה שאפשר. אבוי לנו ("אָך און וויי") שבני ישראל צריכים ללמוד מהגויים. ובפרט מה שאירע לאחרונה עם ארבעה ילדים מישראל¹³, ומקרים דומים נוספים של הרג ורצח בני-אדם. הכול מודים שאחת הסיבות לכך היא - ה"טלוויזיא" והסרטים, שבהם מתבוננים בבני-אדם ההורגים ויורים זה בזה.

ובקשר לה"טענה" שזהו ענין של הכרח - מה היה מצב העולם לפני עשר שנים, לפני שהופיעה ה"טלוויזיא"? וכי אז לא התנהל העולם עם כל הענינים?!

ו. ועוד ענין בזה:

אפילו אם יחשוב אדם שהוא יסתכל רק בתכניות ה"דתיות" של ה"טלוויזיא", שבהן מותר להסתכל - כיצד יכולים ההורים לערוב לילדיהם שלא יסתכלו בתכניות אחרות, שבהן אסור להסתכל, בטענה, שמכיון שההורים מסתכלים ב"טלוויזיא", יכולים גם הם להסתכל במה שברצונם! ובפרט כאן ב"אמריקא", שהילדים אינם שומעים כל כך בקול הוריהם...

ומי יכול לערוב עבור ההורים עצמם, שהם עצמם לא ייכשלו; היום מסתכלים הם בתכנית המותרת, ומחר יחטפו מבט קצר על תכנית אחרת, ולאט לאט יהיה "הותרה לו"¹⁴ לגמרי.

ריעותא נוספת תצא מזה בנוגע לאנשים אחרים - שידעו שלפלוגי בן פלוגי יש "טלוויזיא", עם היותו עטור זקן מלא, והרי הלה לא יידע אם שם מסתכלים רק בתכניות שבהם מותר להסתכל, והוא יסתכל בכל התכניות, אפילו אלו שאסור להסתכל בהם, על סמך ה"היתר" של הראשון.

9 אדמו"ר שליט"א ח"א ריש ע' שמב.
10 ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה. סוטה פ"ה ה"ה.
11 ראה סנהדרין קז, א.
12 אגרות-קודש שלו ח"ג ע' תקכד. וראה גם אגרות-קודש כ"ק

אדמו"ר שליט"א ח"א ריש ע' שמב.
13 שהואשמו ברצח ר"ל (המו"ל).
14 ראה יומא פו, ב. וש"נ.

ז. מה ששואלים: מדוע לפלוני בן פלוני יש "טלוויזיא"? וגם ליהודים יראי-שמים, ואפילו ליהודים חסידיים, ואם כן, יש להביט עליהם, הרי זה, למשל, כמו שבגשמיות ישנם רמ"ח אברים, ולא כל האברים בריאים אצל האדם, אצל אחד חלש כוח הראייה, אצל חברו אבר אחר, וכדומה - וכי יאמר אדם, שמכיון שפלוני חולה בעיניו, צריך גם הוא להיות חולה בעיניו? ...
וכן הוא גם ברוחניות: אין אדם שהוא בשלמות, אלא עושים כפי היכולת בקיום התורה והמצוות. ואם כן, לשם מה ללמוד מהזולת ענין בלתי-רצוי?

כל אלו שיש ברשותם "טלוויזיא" - הרי אף אחד מהם לא יאמר שקנה זאת כדי שעל ידי זה יתוספו אצלו ראות-שמים ומדות טובות. לכל אחד יש "תירון" על כך - אם עבור רהיט כלשהו ("א שטיק פאָרניטשער") בבית, או בגלל האשה, או שאומר שקיבלה במתנה, ומה יעשה - האם¹⁵ יזרקנה? ...

ח. פעם נהגו להיזהר שלא לעבור בסמוך לבית-תפלתם, והיו מעדיפים ללכת מסביב. אמא לא היתה מניחה לבנה להתקרב לבית-תפלתם, או לראות שְׁתֵּי נְעָרִים. ואילו היום - הרי על ידי ה"טלוויזיא" מביאים אל תוך הבית את בית-תפלתם, את ה"גלח" ואת השתי וערב רחמנא לצלן!

רב צעיר אחד, דוקא הגון וירא-שמים משיבה אדוקה בתורה ומצוות, סיפר שהוא מקשיב ומסתכל ב"טלוויזיא" בכל יום מהשעה 12 עד 1. בזמן זה מדבר "גלח", ומדרשתו ("ספיטש") של ה"גלח" לומד הוא מה לדרוש בבימה אצלו בבית-הכנסת! - הוא אמר זאת בתמימות, ואף חשב שהוא עושה זאת לשם שמים, כדי שיהיה לו מה לדרוש בבית הכנסת, והוא עצמו כלל אינו מרגיש את האיסור הגדול שבזה.

פעם היו מוסרים נפשם שלא לשמוע את דרשתו של ה"גלח", והיום, על ידי ה"טלוויזיא", מביאים את ה"גלח" הביתה, ועוד מכניסים זאת בקדושה - "לשם שמים" ...

ט. זו היתה דרכם של המשכילים הראשונים בסיסמתם "יהודי בביתך ואדם בצאתך", שביניהם היו גם רבנים מוסמכים.

ואף שלכאורה מדוע לא היה הדבר כדבעי - בשולחן ערוך אין שום איסור על זה, ואמנם אין צורך לילך בשוק ולהכריז "אני אדוק בתורה ומצוות", ואם כן מה היה האיסור בהסיסמא שלהם? - ומכל מקום, ראינו במציאות מה נעשה מהם, ומבניהם ומבני בניהם לא נשאר שום זכר של יהדות.

סיפרו¹⁶ על שוחט בעיירה ל. שלבש "ערדליים" ("קאַלאָשען", "ראָבערס"), והעבירוהו מהשחיטה. ואף שלכאורה מהו האיסור בזה - כ"ק מורי וחמי אדמו"ר בעצמו הלך גם הוא ב"ערדליים"! אלא שבאותו הזמן של השוחט היה זה דבר חדש, ולבשום רק אלו מבני ישראל שהתלבשו והתנהגו כמנהג ה"פריצים", נטלו חלק במסיבות ההוללות שלהם ("אין זייערע בעלער און הוליינקעס") וכדומה, ומי שלבשם - ידעו שסר מן הדרך ("אַז ער איז קאַליע געוואָרען"), והסוף היה - שנתגלה שאכן סר מן הדרך, וגם בני ביתו.

י. פעם בא לליובאוויטש יהודי, ושאל: וכי "קונץ" הוא לשבת בליובאוויטש, להסתגר בחדרו ולהיות יהודי ירא-שמים? להיות בפעטערבורג, ללכת ברחוב, ושם לא לחטוא - זהו דבר משמעותי ("דאָס איז אַ זאַך"). ומוסיף ואומר: וגם זה איננו "קונץ"; להיות בפעטערבורג, להיכנס לתיאטרון, ולשבת בעיניים עצומות ולא לחטוא - זהו דבר משמעותי. ומוסיף ואומר: וגם בזה לא די; לשבת בתיאטרון בפעטערבורג בעיניים פקוחות, ואז לא לחטוא - זהו דבר משמעותי. ומוסיף היהודי ואומר: וגם בזה לא די; להיכנס לתיאטרון, ולעמוד קרוב לבימה ("סטטידזש") שעליה משחקים ה"שחקנים", ולא לחטוא - זהו דבר גדול ומשמעותי. וכך מנה פתק שלם. ובכן: יכול כל אחד ואחת לתאר לעצמו שחשבון כזה יכול להסיר את האדם מן הדרך לשאול תחתית¹⁷.

ראו לתקן ענינים אלו בעירכם, וביכולתכם להתחיל בזה אפילו בנ"י. כיון שכאן נדרש ביותר לתקן ענינים אלו.

(17) יש לדעת שהכל הוא נסיונות, והכוונה היא - "כי מנסה גוי לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם" (פ' ראה יג, ד. וראה לקו"פ פ' ראה יט, ב ואילך. ובכ"מ).

(15) תיבות אלו אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א בבית-שחוק (המו"ל).

(16) ראה גם מכתב כ"ז תמוז שנה זו (אגרות-קודש ח"ט ע' רטז).

ועוד.

לקוטי שיחות פרשת שופטים כרך ט'

מתורגם ללשון הקודש

בבל", אשר היתה אמנם אמת, אך "לא שלחך ה'" – "מתנבא מה שלא נאמר לו", ואילו המלים "ואתה הבטחת את העם הזה על שקר" מתייחסות להבטחתו "בעוד שנתים ימים...", אשר היתה שקר – "מתנבא מה שלא שמע".

ב.

מיתה בידי אדם או בידי שמים?

לפי זה מובן, לכאורה, הנאמר בהמשך הפסוק "לכן כה אמר ה' הנני משלחך... השנה אתה מת"⁸,

והרי המלה "לכן" מתייחסת לשני החטאים המפורטים לפני כן: "לא שלחך ה'" ו"ואתה הבטחת... על שקר", אשר עליהם מגיעה מיתה בידי אדם –

וחנניה נענש בעונש מוות לא כ"מיתה בידי שמים", שהרי על החטאים המוזכרים אין מגיעה מיתה בידי שמים אלא מיתה בידי אדם, וקשה לומר שהוא עבר לפני כן עבירה אחרת שמגיעה עליה מיתה בידי שמים, שהרי אם כן¹⁰ היה הדבר מוזכר במקום כלשהו,

אלא זהו עונש על שתי העבירות שהוזכרו לעיל, שעליהן מגיעה מיתה בידי אדם, אך כיון שבית דין לא דן אותו (אם משום שלא היתה אז סנהדרין, או משום ש"רבים מרשעי ישראל עזרו לו"¹¹), הגיעה מיתתו מלמעלה¹², כנאמר בגמרא¹³, על זמנו¹⁴, ש"דין ד' מיתות לא בטלו".

אך אדמו"ר הזקן אומר בתניא¹⁵: "ובמיתה בידי שמים מת ממש קודם ששים שנה"¹⁶ כחנניה בן עזור הנביא בירמיהו". ואינו מובן: מניין מסיק אדמו"ר הזקן שחנניה בן עזור נענש במיתה בידי שמים, בשונה מהנראה בפשטות, שהוא היה חייב מיתת בית דין, ומת מפני "דין ד' מיתות"?

א.

"אך הנביא אשר יזיד... את אשר לא צויתיו"

על הפסוק¹ "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר, ואשר ידבר בשם אלקים אחרים...", נאמר בגמרא²: "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי – זה המתנבא מה שלא שמע, ואשר לא צויתיו – הא לחבירו צויתיו, זה המתנבא מה שלא נאמר לו, ואשר ידבר בשם אלקים אחרים – זה המתנבא בשם עבודה זרה". מכך לומדים, שכל שלשת הסוגים של נביאי השקר – "מיתתן בידי אדם", כנאמר בסוף הפסוק "ומת הנביא ההוא", והכוונה היא למיתת חנק – בידי אדם.

לאחר מכן אומרת הגמרא³: "המתנבא מה שלא נאמר לו – כגון חנניה בן עזור...". ומוסבר בגמרא, שאת ה"נבואה" שאמר חנניה "כה אמר ה'... שברתי את עול מלך בבל"⁴, הוא למד בקל-וחומר מנבואת ירמיהו "כה אמר ה' צבאות הנני שובר את קשת עילם"⁵. וכיון שהוא למד זאת מנבואה שנאמרה לירמיהו, הרי זוהי כנבואה ש"נאמרה לחבירו", ולכן הוא מוגדר כ"מתנבא מה שלא נאמר לו".

המהרש"א מסביר, שחנניה בן עזור לא היה רק "מתנבא מה שלא נאמר לו", אלא גם "מתנבא מה שלא שמע". כי בנוסף למלים "שברתי את עול מלך בבל" הוא הוסיף לנבואתו דבר שהקדוש-ברוך-הוא כלל לא אמרו – "בעוד שנתים ימים"⁶. (והגמרא מציינת שם, ש"המתנבא מה שלא שמע כגון צדקיהו בן נעננה", ולא מציינת כדוגמא לסוג זה את חנניה, מפני שצדקיהו היה לפני חנניה).

בכך מבאר המהרש"א את לשון הפסוק "לא שלחך ה' ואתה הבטחת את העם הזה על שקר"⁷, שהמלים "לא שלחך ה'" מתייחסות לנבואתו "שברתי את עול מלך

(1) פרשתנו יח, כ.

(2) סנה' פט, א. וראה ספרי (כאן פסוק יט) ורש"י (כאן פסוק כ). רמב"ם הל' ע"ז פ"ה הל' רח.

(3) סנה' שם. וראה גם ספרי כאן.

(4) ירמ' כח, ב.

(5) שם מט, לה.

(6) שם כח, ג.

(7) שם, טו.

(8) שם, טז.

(9) ועכ"פ לפי הקס"ד דסנה' פא, א.

(10) ובפרט שנאמר בכתוב "לכן", ככפנים.

(11) חדא"ג מהרש"א לסנה' (פט) שם. וראה לקמן הערה 30.

(12) ומה שנאמר בו "וימת" סתם, אף שצ"ל מעין מיתה בידי אדם (חנק)

שנתחייב בה (וביותר יקשה לדעת ר"ש דאין חנק הקלה במיתות (סנה' עט, ב)) – אפשר ש"זכות תולה לו" – כתירוצ' התוס' כתובות ל, ריש ע"ב. שנה' לו, ב (ומכיון שמקודם נביא אמת ה' – מסתבר שהי' לו זכות). וגם אפשר שמת בסדרונכי שבאה במקום חנק (ראה כתובות וסנה' שם).

(13) כתובות וסנה' שם.

(14) ועד"ז בזמן שהיו סנהדרין אלא שמצד סיבה לא דנו אותו (ראה תוס' סנה' שם).

(15) אגרת התשובה פ"ד.

(16) ובכרת, ה' מת קודם חמשים שנה – כ"ה באגה"ת שם. והוא כשיטת

הירוש' ביכורים רפ"ב, כפ"י התוס' (שבת כה, א ד"ה כרת. יבמות ב, א ד"ה אשת). וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 136 הערה 21.

אין הכוונה למשמעות של "נביא אמת", שהרי הגורם ל"וימת חנניה" איננו היותו לפני כן נביא אמת, אלא להיפך, אמירת נבואת שקר על ידו,

אלא, שבתואר "חנניה הנביא" הכוונה היא למשמעות של נביא שקר.

אך גם לפי הסבר זה אין, לכאורה, מקום למלה "הנביא" כאן, כי לפי שיטת אדמו"ר הזקן, שחנניה מת בידי שמים, יש לומר, לכאורה, שהוא מת בגלל ענין אחר, ולא עקב היותו "נביא" שקר, שהרי נביא שקר חייב מיתה בידי אדם, ולא מיתה בידי שמים!

(ב) כבר הוזכר פעמים רבות, שאדמו"ר הזקן אינו מציין מקור לדבריו, אלא כאשר הענין שהוא מצטט כתוב (בהבדלים) גם במקומות נוספים, או כאשר על ידי ציון המקור נוסף הסבר לענין, כגון המקור "ביואל" או "בישעיהו"²⁴.

צריך להבין: הסיפור על חנניה בן עזר מופיע בתנ"ך פעם אחת בלבד, ומדוע מציין אדמו"ר הזקן את מקורו "בירמיהו"?

ה.

"ולפעמים... נפרעין לאלתר"

יותר מכך מפליא:

לאחר שאדמו"ר הזקן אומר "כשעבר עבירה שחייבים עליה כרת היה מת ממש קודם חמישים שנה, ומיתה בידי שמים מת ממש קודם ששים שנה כחנניה בן עזר הנביא בירמיהו" – אף לפני שהוא מסיים את שאלתו "והרי נמצאו בכל דור כמה וכמה חייבי כריתות ומיתות והאריכו ימיהם ושנותיהם בנעימים"²⁵ – הוא מוסיף, בסוגריים: "ולפעמים גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר, כמו שמצינו בער ואונן".

ואינו מוכן בזה:

בכריתות בזה), וכחנני' כו' – בנוגע למיתה ביד'ש, וכש"כ בנוגע לכרת – דחמירא מיני'.

(21) ירמ' כח, א. ה. ועוד.

(22) ירוש' סנה' פ"א ה"ה.

(23) תרגום ורד"ק לירמ' שם.

(24) אגה"ת פ"א ו'. וראה הביאור בזה בלקו"ב בס' התניא ח"ב ע' ע ואילך (אגה"ת עם ליקוט פירושים כו' קה"ת, תשמ"ו) ע' פו ואילך. וראה גם שם ע' סב ס"א וע' סו ס"ה (ליקוט פירושים שם ע' פא וע' פד) – בנוגע למה שמציין (כפ"א דאגה"ת) לפ' נציבים.

(25) הטעם לזה שמוסיף "בנעימים" – ראה לקו"ש שם הערה 26.

ג.

חבריה דמיכה ועדו הנביא

יותר מכך יש להבין:

בהמשך אותה סוגיה¹⁷ נאמר "ושלשה מיתתן בידי שמים... הכובש את נבואתו, והמוותר על דברי נביא, ונביא שעבר על דברי עצמו". והגמרא¹⁸ אומרת "והמוותר על דברי נביא, כגון חבריה דמיכה... ונביא שעבר על דברי עצמו, כגון עדו הנביא".

ואינו מוכן: אף אם יש לאדמו"ר הזקן הוכחה לכך שחנניה מת בידי שמים – מדוע הוא צריך להוכיח זאת מחנניה בן עזר, אשר בפשטות נראה, שאצלו חל "דין ד' מיתות" – והרי יכול היה להוכיח זאת מחבריה דמיכה ומעדו הנביא, אשר לגביהם נאמר במפורש שהיו חייבים מיתה בידי שמים, ובתנ"ך¹⁹ מסופר כיצד התרחש העונש?

ד.

דיוקים בלשונו של אדמו"ר הזקן

את כל השאלות הללו מיישב אדמו"ר הזקן בלשונו המדויקת:

בהביאו הוכחה מחנניה בן עזר ש"במיתה בידי שמים מת ממש"²⁰, אין הוא מסתפק במלים "כחנניה בן עזר" בלבד, אלא הוא מוסיף את שתי המלים "הנביא" ו"בירמיהו". ונדרש הסבר:

(א) בתנ"ך מסופר רק על אדם אחד בשם חנניה בן עזר. ומדוע צריך אדמו"ר הזקן להוסיף את הסימן "הנביא"?

שאלה זו אף קשה יותר: לגבי תואר "נביא" שבו מכנה התורה את חנניה בן עזר²¹, יש שני פירושים: (א) מפני היותו לפני כן נביא אמת²². (ב) בתואר "נביא" מתכוונת התורה לנביא שקר²³.

לכאורה יש לומר, שבמלה "הנביא" שמציין אדמו"ר הזקן בקשר למיתת חנניה בן עזר,

(17) סנה' פט, א. וראה גם ספרי ורש"י שבעה"ב 2. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ט ה"ב וג'.

(18) סנה' שם, סע"א ואילך. וראה גם ספרי שם.

(19) מ"א כ, לו. ג', כא"כד.

(20) החידוש שב"מת ממש" – ומה שהזקק להביא הוכחה לזה – וכן לפני זה בנוגע לכרת "מת ממש" –

"ל, כי ישנו כרת שהוא רק בנוגע להנפש ו"אין להם כרת בגופם אלא לפעמים שיחיו ויגיעו לימים רבים וגם עד זקנה ושיבה" (רמב"ן ס"פ אחרי); וכש"כ שכצ"ל במיתה בידי שמים – דקיל מכרת, ולכן מדייק אדה"ו "מת ממש" (כי ס"ל דלא כהרמב"ן*). או – שמדבר כאן בסוג הא' והג' שרמב"ן שם (אבל ל"מ כלל באגה"ת שיש חילוק

(*) אין לומר שהוכחתו היא על "מת כו' קודם ששים שנה" – כי בכלל לא נתפרש בן כמה שנים ר' חנני' (במיתתו). (** וראה גם לקו"ש חז"ב ע' 308.

שנתים לאחר שנאמרה, כשראו שהנבואה "בעוד שנתים ימים..." אינה מתקיימת,

שהרי נבואתו היתה "לטובה", ו"כל דבר טובה שיגזור הא-ל אפילו על תנאי אינו חוזר"²⁸, וכיון שנבואתו לא התקיימה, התברר ש"הבטחת את העם הזה על שקר".

אך כל עוד לא עברו שנתים אלו, אי אפשר היה לקבוע בוודאות שהוא נביא שקר²⁹, ולכן אי אפשר היה לדונו³⁰.

וכיון שבית דין של מטה לא יכול היה לדון עד כעבור "שנתים ימים", גם "דין ד' מיתות" מלמעלה לא יכול היה להתבצע. כי הענין של "דין ד' מיתות" הוא, שמלמעלה מבצעים את מה שצריך לקבוע בית דין שלמטה, ולכן לא ייתכן שיענישו מלמעלה בדין ד' מיתות, כאשר בית דין של מטה לא יכול היה לדון.

כי בפשטות מסתבר, שכאשר גלוי כלפי שמים שלמטה אף פעם לא יתברר הדין, ובית דין של מטה לא יוכל אף פעם לדון, הרי דין זה של אדם זה מוגדר כמקרה שבו "בטלו סנהדרין", ואז מענישים אותו מלמעלה בלי להתחשב בכך שדינו לא התברר בבית דין שלמטה³¹. אך כאשר כלפי שמיא גליא שדינו יתברר מאוחר יותר למטה, הרי כל זמן שבית דין של מטה אינו יכול לדון – אין מענישים אותו גם מלמעלה.

לכך מתכוון אדמו"ר הזקן בצינו את המקור "בירמיהו": בירמיהו³² נאמר "וימת חנניה הנביא בשנה ההוא", לפני שחלפו "שנתים ימים". מכך מובן, שהוא לא מת בדין ד' מיתות שהוא במקום מיתת בית דין, אלא מיתה בידי שמים³³.

ח.

חנניה היה בתחילה נביא אמת

אך אפשר לשאול:

דס"ל שגם קודם שעברו שנתים ימים ידעו שהוא נביא שקר. אבל לפענ"ד ממ"ש בספרי ורש"י (נסמנו בהערה הקודמת) "עתידין אתם לומר כו", מוכח דס"ל כבפנים.

וע"פ מ"ש לקמן ס"ח שמה שלא ידעו מקודם שהוא נביא שקר הוא, לפי שלפנ"ז ה' נביא אמת – אפשר שפירוש המהרש"א הוא אליב"ד דהתרגום (הואב לעיל סעיף ד') שסובר שכוונת הכתוב ב"הנביא" היא נביא שקר. אבל לפנ"ז צ"ע מה שמפרש בפשיטות אליב"ד דהתרגום – ולא כבירוש' וספרי.

(31) ראה מכות י, ב. רש"י משפטים כא, יג. תוד"ה מיום (סנה' לו, ב).

(32) כח, יז.

(33) ואף שנביא שקר חייב מיתה ביד"א (וראה לעיל ס"ב) – י"ל שהוא ע"ד כבמיתה ביד"א – שבאם א"א במיתה שהוא חייב בה – ממתין אותו בכל מיתה שיכולין להמיתו (רמב"ם הל' סנה' פ"ד ה"ח).

א) קושייתו "והרי נמצאו בכל דור כמה וכמה חייבי כריתות ומיתות והאריכו ימיהם ושנותיהם..." נובעת מכך שחייבי מיתות הגיעו לגיל ששים ומעלה. קושי זה אינו מתעורר מכך שאין נפרעים מהם לאלתר, שהרי "נפרעין לאלתר" רק "לפעמים".

ומדוע מובא כאן הענין "ולפעמים..." נפרעין לאלתר", כאשר הקושי מבוסס רק על הענין של "מת ממש קודם ששים שנה"?

ב) מהניסוח "גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר" ברור, שבענין אחד כבר ידוע לפני כן ש"נפרעין לאלתר". ובהמשך לכך הוא מוסיף, שגם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר (לפעמים)²⁶. ולכאורה, היכן מדובר לפני כן²⁷ על ענין שבו "נפרעין לאלתר"?

ו.

"וימת חנניה" - בידי שמים

ההסבר לכך הוא, שבהוספת המלים "הנביא" ו"בירמיהו", מתכוון אדמו"ר הזקן להוכיח, ש"וימת חנניה" לא היה מפני "דין ד' מיתות (אשר) לא בטלו", אלא היתה זו מיתה בידי שמים, כדלהלן בסעיפים ז' וח'.

ובהוספה "ולפעמים" גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר" הוא מבאר, כיצד נלמדת מ"וימת חנניה" הוכחה לכך שבכל מיתה בידי שמים "מת ממש", כדלהלן בסעיף ט'.

בכך מובן גם מדוע אין אדמו"ר הזקן מביא הוכחה לדבריו מחבריה דמיכה ומעדו הנביא – כי ממיתתם אין הוכחה לגבי כל מיתה בידי שמים, שאף בה "מת ממש", כדלהלן בסעיף י'.

ז.

דין ד' מיתות - רק כעבור "שנתים ימים"

נבואתו של חנניה בן עוזר התבררה כנבואת שקר רק

(26) ופשוט שאין לומר שכוונתו ב"גם" היא, שלפעמים נפרעין גם לאלתר (ואין מחכים עד שיהי' קרוב לבן ששים) – כי א) מאי נפק"מ כאן?, ב) לפנ"ז הול"ל "ולפעמים במיתה כו" נפרעין גם לאלתר", וממ"ש "גם במיתה ביד"ש כו" מוכרח כבפנים.

(27) ואולי יל"פ: 1) גם במיתה ביד"ש (אף שבאם יחכו אפשר יעשה תשובה ויפטרו) – לא רק במיתה ביד"א אדם* (שאינן תשובה מועלת).

2) גם במיתה ביד"ש נפרעין לאלתר (ואפילו הוא קודם נ' שנה – וכמו ער ואונן שמביאם לדוגמא – אף שאינו חייב כרת) – לא רק בכרת. אבל גם עפ"ז קשה – מאי נפק"מ כאן.

(28) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ד – ע"פ מ"ש בירמ' שם, ז"ט.

(29) ספרי ורש"י פרשתנו יח, כא. רמב"ם שם.

(30) במהרש"א שם (נעתק לעיל סעיף ב'), שזה שלא דנו אותו למיתה הוא, לפי שכבר בטלו סנה' או לפי שרבים מרשעי ישראל עזרו לו. ומוזה מוכח,

(* יתרה במיתה ביד"א – דצ"ל ביומו (רמב"ם הל' סנה' פ"ב ה"ג).

ניתן ללמוד מחידוש לגבי כל מיתה בידי שמים, ש"מ ממש?"

לכן מוסיף אדמו"ר הזקן ואומר "ולפעמים גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר", שהפרט "וימת חנניה... בשנה ההיא" אינו מפני ענין מיוחד שהיה אצלו, שאינו קשור למיתה בידי שמים, אלא זהו פרט שקשור לכל מיתה בידי שמים, כי "לפעמים גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר".

י.

הוכחה דוקא מחנניה בן עזור

לפי זה מובן מדוע אין אדמו"ר הזקן מביא את ההוכחה מחבריה דמיכה ומעדר הנביא. כיון ששניהם מתו על ידי אריה³⁶, אשר "דומי' דסקולה"³⁷ – המיתה החמורה ביותר, אף מבין המיתות שבידי אדם, הרי היה אצלם חידוש וחומר מיוחד. ולכן אי אפשר להביא מכך הוכחה שבכל "מיתה בידי שמים" "מת ממש" – ולכן מביא אדמו"ר הזקן הוכחה לכך דוקא מחנניה בן עזור.

ומשום כך שואל אחר כך אדמו"ר הזקן "והרי נמצאו בכל דור... והאריכו ימיהם ושנותיהם בנעימים".

(משיחת ש"פ ויק"פ תשכ"ט)

ירמיהו היה ידוע כנביא אמת. וכיון שירמיהו אמר בנבואה ש"לא שלחך ה'... כי סרה דברת..."³⁴, הרי ידעו מיד, אף לפני שחלפו שנתים, שחנניה הוא נביא שקר. ואם כך, אפשר היה לדנו מיד למיתה?

על כך משיב אדמו"ר הזקן בהוסיפו "כחנניה בן עזור הנביא", ללא הסבר נוסף על כך, אשר ברוב המקרים של המקרים הכוונה היא לנביא אמת אפילו בלשון התורה, ועל-אחת-כמה-וכמה בלשון חכמים וראשונים וכו', והכוונה בכך היא, כפירוש המובא לעיל בסעיף ד', שבתחילה הוא היה נביא אמת³⁵. ולכן לא יכלו לדעת, עד לסיום השנתים, מי מהם – ירמיהו או חנניה – אומר אמת. ומכך הכרחי להסיק, ש"וימת חנניה הנביא בשנה ההיא" היא מיתה בידי שמים, כדלעיל.

ט.

"בשנה ההיא" - מתאים גם למיתה בידי שמים

אך עדיין אפשר לשאול:

כיון שבענין של "וימת חנניה" מודגש בפסוק שהיה זה בשנה ההיא, מובן, שיש בכך חידוש, ולדוגמא – למרות שהזמן של מיתה בידי שמים הוא רק "קודם ששים שנה". כלומר, בדינו של חנניה היה חידוש מיוחד. ואם כך, כיצד

(34) שם, ט"ז.

(35) עוד י"ל (נוסף על המבואר בפנים) – דמכין שוור פירוש הש"ס (כדלעיל הערה 22) – לכן כותב אדה"ז "הנביא" סתם.

(36) מ"א כ, לו, יג, כד.

(37) ראה סנה' שם (וש"נ): מי שנתחייב סקילה.. ח' דורסתו.

אגרות קודש

ב"ה, ה' אלול, תשי"ט

ברוקלין.

הו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ וכו' הרב יצחק שי

שלום וברכה!

בעתו נתקבל מכתבו, ות"ח.

בשים לב לאחריות המוטלת על כל אחד ואחד להיות לעזר לבני ובנות ישראל, הן בגשם והן ברוח, כל אחד לפי מעמדו ומצבו, ואשרי משכיל אל דל לתת לו עזר על טהרת הקדש, הרי עובדא משמחת היא שיש עסקנים פעילים הדואגים לצרכי ילדי ישראל שאינם מסתגלים במוסדות החנוך הרגילים.

בטחוני חזק שכת"ר ואתו עמו חבריו ושותפיו בעבודת הקדש, יעשו כל המאמצים המתאימים למלא האחריות המוטלת עליהם לחנך את הילדים שתחת רשותם והשפעתם ברוח התורה והמצוה על טהרת הקדש, והשיי"ת יצליחם בעבודתם האחראית הזאת, אשר על ידי כך יזכו ג"כ לברכת השיי"ת בעניניהם הפרטיים מנפש ועד בשר.

בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

יום ראשון ל' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 228, י. אד"ש וחיים... עד עמ' קטו, נשמתן כו'.

"גבורה", וּבְדִבְרֵי: – וכמו שכתוב: "מִיִּמִּינוֹ אֵשׁ דֵּת לְמוֹ", – מידו הימנית ניתנה להם התורה שנכתבה באש, ואש היא הרי ענין של גבורה, פְּרוּשׁ – שכן, לכאורה הרי הפסוק אומר "מִיִּמִּינוֹ", וימין הוא ענין של חסד (שתורה היא הרי "תורת חסד"¹⁰), ולאחר מכן אומרים "אש דת" – שזה

ענין של אש וגבורה? שְׁתִּתְּוֹרָה מְקוּרָה וְשִׁרְשָׁה הוא רק חסדי ה', הַמְּכַנִּים בָּשֶׁם "יִמִּין", – ימין הוא חסד, דִּהְיִינוּ הַמְּשַׁכֵּת בְּחִינַת אֱלֹהוּתוֹ וְיִתְבָּרֵךְ וְהָאֵרָה מְאֹר־אֵיִן-סוֹף פְּרוּד־הוּא אֵל הַעוֹלָמוֹת עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, עַל יְדֵי הָאֵדָם הַמְּשִׁיךְ הָאֵדָר עַל עֲצָמוֹ, בְּקִיּוֹם – על ידי קִיּוֹם רָמ"ח – 248, מְצוֹת עֲשֵׂה, שֶׁהֵן – מְצוֹת הַעֲשֵׂה הֵן, רָמ"ח – 248, אֲבָרִים דְּמִלְכָּא¹¹, – אברי המלך (שלמעלה), פְּרוּשׁ – רמ"ח אברי המלך, הַכוּונה רָמ"ח – 248, בָּלִים וְלִבּוֹשִׁים לְהָאֵרָה [לְהָאֵרָה] מְאֹר־אֵיִן-סוֹף פְּרוּד־הוּא הַמְּלַבֵּשׁ בָּהֵן – במצוות, שכל מצוה היא כלי ולבוש לקליטת הארה מיוחדת

מאור אין סוף ברוך הוא, כשם שכל אבר הוא כלי לכוח מיוחד מהנפש, העין – לכוח הראיה, האוזן – לכוח השמיעה, וכדומה, (וּמְאֹרֶה יִמְשָׁךְ לוֹ – לאדם המקיים את המצוה, דִּחְלוֹ וְרִחְמוֹ – יראה ואהבה, כָּכֵל מְצוֹת בְּנוֹדֵעַ). – הרי שתורה ומצוותיה הן ענין של חסד, המשכה מאלקות, רַק שֶׁהַמְּשַׁכֵּה זֶה נִתְלַבֵּשׁ תְּחִלָּה בְּמִדַּת גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, הַמְּכַנֵּה בָּשֶׁם "אֵשׁ", – שהיא בחינה של גבורה, שֶׁהִיא בְּחִינַת צִמְצוּם הָאֵדָר וְתַחֲנוּן הַנִּמְשָׁכִים מְאֹר־אֵיִן-סוֹף פְּרוּד־הוּא, כִּי שֶׁתּוֹכֵל לְתַלְבֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַמְּצוֹת, שֶׁרָבֵן כָּכֵלָן הֵם בְּדָבָרִים חֲמִירִים, בְּצִיצִית – בצמר גשמי, וְתַפְלִין – בקלף גשמי, וְקַרְפָּנוֹת – בבעלי חיים, צמחים ודומם גשמיים, וְצִדְקָה. – בכסף או בדברים גשמיים

י. אַחֲרֵי הַרְיֵשֶׁת שְׁלֹם וְחַיִּים, פֶּתַח דְּבָרֵי יַעֲרִי אֵזֶר שׁוֹמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים, אֲשֶׁר הוֹכִיחַ ה' חַיִּים – ה' החי, עַל יְדֵי נְבִיאָיו, – ירמיה, וְאַמֶּר: "חֲסִדֵי ה' כִּי לֹא תִמְנֶוּ וְגו'", – הפירוש הפשוט הוא ש"כי לא תמנו" מוסב על החסדים. אלא שלכאורה וְהֵיוּ לִיָּה

לְמִימָר "כִּי לֹא תִמְנו", כְּמוֹ שְׁאוּמְרִים³: – בשעה שרוצים לומר שהחסדים שלך לא הסתיימו, אנו אומרים: "כִּי לֹא תִמְנו חֲסִדֶיךָ וְכו'". – מדוע, איפוא, כתוב כאן "כִּי לֹא תִמְנו", בְּנוֹי, שְׁמִשְׁמַעוּתוֹ שֶׁאֵנָּה לֹא תִמְנוּ? יִסְבִּיר רַבְּנוּ הוֹקֵן לַהֲלֵן, שֶׁהַכוּונה הִיא אֲכֵן גַּם עַל "אֲנַחְנוּ", וְהַמְלָה "כִּי" הִיא נִתִּינָה טַעַם – שֶׁישׁ לְהוֹדֵק ל"חֲסִדֵי ה'" מִפְּנֵי ש"לֹא תִמְנו", מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֲנוּ תַמְנִימִים וְשִׁלְמִים. וּבִלְשׁוֹן רַבְּנוּ הוֹקֵן: וְיִוָּבֵן עַל פִּי מַה שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרַת הַקְּדוֹשׁ: "אֵת חֶסֶד וְאֵת חֶסֶד, – ישנן שתי מדריגות בחסד, אֵת חֶסֶד עוֹלָם כִּי וְאֵת חֶסֶד עֲלֵאָה דְּהוּא רַב חֶסֶד כִּי". – ישנו חסד של בחינת עולם, וישנו חסד נעלה יותר, בחינת "רב חסד", חסד בריבי וכלי גבול. שכן, "חסד עולם" הוא הרי חסד מוגבל, שזה הרי ענין "העולם", ענין של הגבלה, ואילו "רב חסד" הוא חסד בלי הגבלה. וכיוון שכל הענינים שלמעלה הרי נמשכים על ידי עבודתו של יהודי למטה, יסביר רַבְּנוּ הוֹקֵן לַהֲלֵן, איזו עבודה מְשִׁיכָה בְּחִינַת "חסד עולם", הַחֶסֶד הַמוֹגְבֵּל, ואיזו עבודה מְשִׁיכָה בְּחִינַת "רב חסד", הַחֶסֶד הַבִּלְתִּי מוֹגְבֵּל: כִּי הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת, – הרי ידוע, הַתּוֹרָה⁵ נִקְרָאת "עוֹ", – כִּי שֶׁהַגְמָרָה אֲמִירָה בְּמַסַּכַת זִבְחִים⁶ עַל הַפֶּסֶק: "ה' עוֹ לַעֲמֹ יִתֵּן", ש"עוֹ" הַכוּונה לַתּוֹרָה, שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּבוּרָה, וְכִמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ וְזָרָנֵם לְכַרְכָּה⁸: "תְּרִי-ג" – 613, מְצוֹת נִמְשָׁה לְמִשָּׁה מְסִינִי מִפִּי הַגְּבוּרָה⁹; – מִהַקְבִּי¹⁰ כִּי שֶׁהוּא מִתְּגַלֵּה בְּבִחִינַת גְּבוּרָה, וְאִשֶּׁר לֵכֵן הוּא נִקְרָא

אגרת הקדש

י. אַד"ש וחיים פתח דברי יעיר און שומעת תוכחת חיים אשר הוכיח ה' חיים ע"י נביאו ואמר חסדי ה' כי לא תמנו וגו' והל"ל כי לא תמו כמ"ש כי לא תמו חסדיך וגו'. ויובן עפ"י מ"ש בזה"ק אית חסד ואית חסד חסד עולם כו' ואית חסד עילאה דהוא רב חסד כו'. כי הנה מודעת זאת התורה נקראת עוז שהוא לשון גבורה וכמו שאמרו חז"ל תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני מפי הגבורה וכדכתיב מימינו אש דת למו פי' שהתורה מקורה ושרשה הוא רק חסדי ה' המכונים בשם ימין דהיינו המשכת בחי' אלהותו ית' והארה מאור א"ס ב"ה אל העולמות עליונים ותחתונים ע"י האדם הממשיך האור על עצמו בקיום רמ"ח מ"ע שהן רמ"ח אברים דמלכא. פי' רמ"ח כלים ולבושים להארה [נר' דצ"ל להארה] מאור א"ס ב"ה המלוכש בהן (ומאור זה יומשך לו דו"ר בכל מצוה כגודע) רק שהמשכה זו נתלכשה תחלה במדת גבורתו של הקב"ה המכונה בשם אש שהוא בחי' צמצום האור והחיות הנמשכות מאור אין סוף ב"ה כדי שתוכל להתלבש במעשה המצות שרובן ככולן הם בדברים חומריים כציצית ותפילין וקרננות וצדקה ואף מצות שהן ברוחניות

חסד", חסד בריבי וכלי גבול. שכן, "חסד עולם" הוא הרי חסד מוגבל, שזה הרי ענין "העולם", ענין של הגבלה, ואילו "רב חסד" הוא חסד בלי הגבלה. וכיוון שכל הענינים שלמעלה הרי נמשכים על ידי עבודתו של יהודי למטה, יסביר רַבְּנוּ הוֹקֵן לַהֲלֵן, איזו עבודה מְשִׁיכָה בְּחִינַת "חסד עולם", הַחֶסֶד הַמוֹגְבֵּל, ואיזו עבודה מְשִׁיכָה בְּחִינַת "רב חסד", הַחֶסֶד הַבִּלְתִּי מוֹגְבֵּל: כִּי הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת, – הרי ידוע, הַתּוֹרָה⁵ נִקְרָאת "עוֹ", – כִּי שֶׁהַגְמָרָה אֲמִירָה בְּמַסַּכַת זִבְחִים⁶ עַל הַפֶּסֶק: "ה' עוֹ לַעֲמֹ יִתֵּן", ש"עוֹ" הַכוּונה לַתּוֹרָה, שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּבוּרָה, וְכִמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ וְזָרָנֵם לְכַרְכָּה⁸: "תְּרִי-ג" – 613, מְצוֹת נִמְשָׁה לְמִשָּׁה מְסִינִי מִפִּי הַגְּבוּרָה⁹; – מִהַקְבִּי¹⁰ כִּי שֶׁהוּא מִתְּגַלֵּה בְּבִחִינַת גְּבוּרָה, וְאִשֶּׁר לֵכֵן הוּא נִקְרָא

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכן בסופו מדגיש 'וז"ש הנביא' – להסביר אמרו בוודאות כי (ולא בספק – אם) לא תמנו". 2. איכה ג, כב. 3. נוסח תפלת שמו"ע. 4. ח"ג קלג, ב. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה כ"ז אינו שייך לכאן (שנוגע הענין שהתנומ"צ הם גבורה ואש וצמצום)? ואולי מתרץ בהקדמה זו קושיא גדולה – לולא ההקדמה: כיון שניתנה מפי הגבורה והצמצום (כולל – מצות הצדקה) הרי בההוספה על המצומצם אין הוספה על המצוה (וכמו – בציצית של יג גודלין). ולכן מקדים שנק' עוז (וכח – עיין פל"ו: בלי שום לבוש כו') שהוא לשון (ולא שזהו כל ענינו דעוז) גבורה (וצמצום) כו' – ובצדקה מתגלה העז (וכח), משא"כ בקרננות כו' – ראה לקמן". 6. קטז, א. 7. תהלים כט, יא. 8. מכות כג, סע"ב. 9. האזינו לג, ב. 10. משלי לא, כו. 11. תקו"ז ת"ל (ער, ב).

להם נשמותיהם בטל של תחיית המתים, ואילו מצד עצמה, כיוון שהיתה זו התגלות של אלקות ואור שהוא "אין סוף", לא היתה יכולה הנשמה להישאר בגוף אפילו לרגע אחד. וכיוון שבאהבה זו, נשארת הנשמה בגוף, הרי שהיא מדודה ומוגבלת; כך גם ביראה

ואהבה הבאות על ידי ההתגלות האלקית

שבמצוות, כנזכר לעיל, וכל זה מפני שההמשכה האלקית שבתורה ומצוות, מלוכשת בבחינת גבורה, וכו', זה פירוש "מימינו אש דת למור", ששורש התורה היא מ"מימן" וחסד, אך היא

ירדה ונתלבשה בבחינת "אש" וגבורה, כדי שתוכל להתלבש במצוות שקיומן הוא על ידי ענינים מוגבלים.

שנותנים לצדקה. ואף מצות שהן ברוחניות האדם, כמו יראה ואהבה – שהן הרי רגשות ומדות רוחניות, אף על פיריגן הן – גם כן, בבחינת גבול ומדה ולא בבחינת אין סוף כלל, כי אהבה רבה לה' בלי קץ וגבול ומדה – אין האדם יכול לסבול

בלבו ולהיות – באותה שעה, קיים בגופו אפילו רגע, וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה¹², שבשעת מפת תורה, שהיתה התגלות אלהותו ותפארתו ואור אינסוף ברוח הוא בבחינת דיבור והתגלות – לא בענין של מעשה, כמו

מעשה המצוות, כי אם בחינה של דיבור והתגלות, פרחת נשמתו בו: – נשמותיהם לא היו יכולות להישאר בגוף, אלא הקב"ה החזיר

יום שני א' אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קטו, והנה לפי... עד עמ' 230, עומדין וכו'.

וגמילות חסדים במומו, אף שהיא מהעמודים שהעולם עומד עליהם²⁴, וכדכתיב: – וכמו שכתוב²⁵: "עולם חסד יבנה", אפילו

חבי יש לה שיעור קצוב: חמש למצוה מן המצוות²⁶,

– כשרוצים לקיים המצוה באופן נעלה יותר, צריכים לתת חומש מהריוח, ומעשר למדה בינונית כו'²⁷ – לקיים את המצוה במדה בינונית, שלא בצמצום ושלא בהידור רב – צריכים לתת מעשר מהריוח, הרי שלצדקה יש מדה ושיעור, וזה נקרא "חסד עולם", – החסד שלמעלה הנמשך על ידי אופן זה של נתינת צדקה,

במדה ובשיעור – נקרא "חסד עולם", פרוש: "חסד אל כל היום"²⁷, המתלבש בעולמות עליונים ותחתונים, על ידי אתערותא דלתתא, – "התעוררות מלמטה" שהאדם מעורר על

והנה, לפי שהמצוות נתנו לנו על ידי התלבשות במדת גבורה וצמצום ההארה כו' לכן רוב המצוות יש להן שיעור מצומצם כמו אורך הציצית י"ב גודלין

והתפילין על אצבעים על אצבעים ומרובעות דוקא והלולב ד"ט והסוכה ז"ט והשופר טפח והמקוה מ' סאה וכן בקרבנות יש להן שיעור מצומצם לזמן כמו כבשים בני שנה ואילים בני שנים ופרים כו' וכן במעשה הצדקה וגמ"ח בממונו אף שהוא מהעמודים שהעולם עומד עליהם וכדכתיב עולם חסד יבנה אפ"ה יש לה שיעור קצוב חומש למצוה מן המוכרח ומעשר למדה בינונית כו' וזה נק' חסד עולם פי' חסד אל כל היום המתלבש בעולמות עליונים ותחתונים ע"י אתערותא דלתתא, כמו בפרש"י בפי' שנים²², ופרים כו'²³ – הרי שכל הקרבנות מוגבלים בשיעור שנות זמן חייהם, וכן במעשה הצדקה – בן כמה זמן יהיה בעל החי שמקריבים אותו לקרבן, כמו בפרש"י בפי' שנים²¹, ואילים בני שנים²², ופרים כו'²³ – הרי שכל הקרבנות מוגבלים בשיעור שנות זמן חייהם, וכן במעשה הצדקה

12. שבת פח, ב. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה הנקודה כאן להראות שהן מוגבלות למעלה, וכמודגש בההוספה "מצומצם" (לאחרי שכבר אמר "שיעור") (חסד עולם, ולא למעלה מזה) – והדוגמאות – שיש שיעור למטה! (וכהדגשתו-הוספתו בהתרגום "נישט ווינציקער" (צ"ע) שהרי אד"ש השמיט תיבות אלו – לתקן, וכו"כ פעמים מוסיף זה!) ובפרט שגם צדקה באופן דחסידי ה' ג"כ יש שיעור למטה – פרוטה (אף שמצד "חסד עולם" פטור מזה, וכסיום אגה"ק זו). וי"ל שהכוונה כנ"ל בהערה – שציצית יג גודלין אינו מוסיף כלום על הציצית דיב גודלין, זא. ששיעור המצוה שבציצית מצומצם למעלה ועד"ז בתפילין וכו'". 14. שו"ע או"ח סי"א ס"ד. 15. או"ח סי' לב סעיף לג. שו"ע או"ח סל"ב סל"ט. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מסוג שיעורין כלל – כ"א הגבלה (לא עגולה וכיו"ב). וגם בציצית שלפני – כו"כ הגבלות ישנן ואינו מזכירן. וגם בתפילין ישנם עוד כו"כ הגבלות. וי"ל דממעט מחומש (ובעל שש ויותר קצוות) דיש בכללו (וגדלו מ) מרובע, משא"כ בציצית (שו"ע אדה"ז רס"י). – ועפ"ז תומתק ההוספה "דוקא", דלכאורה איזו קס"ד שולל". 17. שם ר"ס תרנ. 18. שם ר"ס תרלד. 19. שם סתקפ"ו ס"ט. 20. שו"ע יו"ד ס"א. 21. רמב"ם הלי' מעה"ק פ"א הי"ד. 22. רמב"ם שם. 23. ראה רמב"ם שם. משנה פרה פ"א מ"ב. 24. אבות פ"א מ"ב. 25. תהלים פט, ג. 26. שו"ע יו"ד סרמ"ט ס"א. 27. תהלים נב, ג.

ידי עבודתו, היא מצות הצדקה וחסד שעושים בני אדם זה עם זה. – שהצדקה והחסד שלהם ממשיכים את החסד שלמעלה שיתלבש בעולמות, ולפי שהעולם הוא בכתנית גבול ומדה – מהארץ עד לרקיע – מהלך ת"ק – 500 שנה²⁸, וכן מרקיע לרקיע כו', – מהלך

ידי עבודתו, היא מצות הצדקה וחסד שעושים בני אדם זה עם זה. – שהצדקה והחסד שלהם ממשיכים את החסד שלמעלה שיתלבש בעולמות, ולפי שהעולם הוא בכתנית גבול ומדה – מהארץ עד לרקיע – מהלך ת"ק – 500 שנה²⁸, וכן מרקיע לרקיע כו', – מהלך

אגרת הקדש

דלתתא היא מצות הצדקה וחסד שעושים בני אדם זה עם זה ולפי שהעולם הוא בבחי' גבול ומדה מהארץ עד לרקיע ת"ק שנה וכן מרקיע לרקיע כו' ושית אלפי שני הוי עלמא כו' לכן ניתן שיעור ומדה גם כן למצות הצדקה והחסד שבתורה כמו לשאר מצות התורה אך היינו דוקא לשומר התורה ולא סר ממנה ימין ושמאל אפילו כמלא נימא אבל מי שהעביר עליו הדרך ח"ו מאחר שהעוה דרכו לתת מגרעות בקדש העליון שגרע ערכו בחי' המשכתו מה שהיה יכול להמשיך מבחי' אלהותו והארת האור מאור א"ס ב"ה אילו היה שומר התורה ומקיימה כהלכתה הרי מעוות זה לא יוכל לתקן כ"א בהמשכת האור העליון שלמעלה מהעולמות ואינו מתלבש בהן הנק' חסד גבול ומדה מאחר שאיננו מצומצם תוך העולמות אלא בבחי' מקיף עליהן מלמעלה מריש כל דרגין עד סוף וכו' וכשהאדם ממשיכו למטה במעשיו ואתעדל"ת אזי אור עליון זה מאיר ומתפשט תוך העולמות וכל מעוות וכל מגרעות שניתנו בקדש העליון ומחדש אורן וטובן ביתר שאת ויתר עז בבחי' אור חדש ממש לכן אמרו במקום שבע"ת עומדין וכו'.

דלתתא היא מצות הצדקה וחסד שעושים בני אדם זה עם זה ולפי שהעולם הוא בבחי' גבול ומדה מהארץ עד לרקיע ת"ק שנה וכן מרקיע לרקיע כו' ושית אלפי שני הוי עלמא כו' לכן ניתן שיעור ומדה גם כן למצות הצדקה והחסד שבתורה כמו לשאר מצות התורה אך היינו דוקא לשומר התורה ולא סר ממנה ימין ושמאל אפילו כמלא נימא אבל מי שהעביר עליו הדרך ח"ו מאחר שהעוה דרכו לתת מגרעות בקדש העליון שגרע ערכו בחי' המשכתו מה שהיה יכול להמשיך מבחי' אלהותו והארת האור מאור א"ס ב"ה אילו היה שומר התורה ומקיימה כהלכתה הרי מעוות זה לא יוכל לתקן כ"א בהמשכת האור העליון שלמעלה מהעולמות ואינו מתלבש בהן הנק' חסד גבול ומדה מאחר שאיננו מצומצם תוך העולמות אלא בבחי' מקיף עליהן מלמעלה מריש כל דרגין עד סוף וכו' וכשהאדם ממשיכו למטה במעשיו ואתעדל"ת אזי אור עליון זה מאיר ומתפשט תוך העולמות וכל מעוות וכל מגרעות שניתנו בקדש העליון ומחדש אורן וטובן ביתר שאת ויתר עז בבחי' אור חדש ממש לכן אמרו במקום שבע"ת עומדין וכו'.

חכמינו ז"ל³⁰: "במקום – ובמדרגה, שבעלי תשובה עומדין וכו'". – אפילו צדיקים גמורים אינם עומדים שם, וזאת מפני שבעלי תשובה ממשיכים אור חדש שהוא למעלה לגמרי מסדר השתלשלות, אור שהוא בלי גבול. וכפי שהרבי שליט"א מדייק בלשון המובאת בכמה מקומות³¹: "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד בו", שבמקום ובמדרגה ש"בעלי תשובה עומדין" בקביעות – "צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד בו", אין להם אפילו היכולת לעמוד שם; לא זו בלבד שאין "עומדין" במדרגה זו, אלא "אין יכולין", אין להם אפילו היכולת לכך, שכן מדובר בסוג אור אחר הנמשך על ידי עבודת התשובה דוקא.

קר מננה ימין ושמאל אפילו כמלא נימא; – למי שלא נטה מהתורה אפילו לא בשערה אחת, אבל מי שהעביר עליו תהרף – של התורה, חס ושלום, מאחר שהעוה דרכו, לתת מגרעות בקדש העליון, – שכן, יהודי הרי ממשיך מ"קדש העליון" על יד מצוות, כפי שאנו אומרים בברכת המצוות "אשר קדשנו במצוותיו", שעל ידי מצוות ממשיכים "קדושה" מ"קדש העליון", ועל ידי אי-קיום מצוות, גורמים למגרעת בקדש העליון, שגרע ערכו, בכתנית המשכתו, מה שהיה יכול להמשיך מבחינת אלהותו והארת האור מאור-אין סוף ברוך-הוא – שהיה בידו להמשיך, אלא הנה שומר התורה ומקיימה כהלכתה – הרי מעוות זה לא יוכל לתקן, כי אם – על

יום שלישי ב' אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 230, והנה עיקר... עד עמ' קטז, נפשו כתיב.

אגרת הקדש

ה"ממעמקים" של הנפש מעורר את העומק שלמעלה, להמשיך אור נעלה זה שלמעלה מהשתלשלות ושיש בכוחו

והנה עיקר התשובה הוא בלב כי על ידי החרטה מעומקא דלבא מעורר עומק אור העליון הזה אך כדי להמשיכו

והנה, עקר התשובה הוא בלב, כי על ידי התרומה מעמקא דלבא – מעומק הלב, מעורר עמק אור העליון הזה. –

28. חגיגה יג, א. 29. ר"ה לא, א. 30. ברכות לד, ב. 31. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד. – ודלא כמובא בברכות שם: אין עומדין.

32. פרש"י עה"ת ראה ט, ד. 33. משלי כא, ג. 34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ז משפט מאי בעי הכא? וי"ל דאדרבא דוק עי"ז מובן למה צדקה נבחר מזבח. דלכאורה צדקה השווה לכל נפש, סתם צדקה, מצות הצדקה, מהעמודים שהעולם עומד עליהם ה"ז חסד עולם כמפורש לעיל, ואיך זה נבחר מזבח?! ולכן פ"י הכתוב שהמדובר כאן בצדקה הבאה ביחד ובחבור עם משפט היינו צדקה שהיא משפט ותיקון עוונותיו. ויש לקשר זה עם הבי' בתו"א (סג, ב) אבל אינו אותו הענין - השינוי צדקה ומשפט או משפט וצדקה - ראה אדר"נ רפ"ג. אוה"ת וירא צט, א. 35. כתובות נ, א. 36. איוב ב, ד.

יום רביעי ג' אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קטז, והנה מדת חסד... עד עמ' קטז, בא כו'.

הפסוק "חסדי ה'", חסד בלי גבול ומדה, "כי לא תמנו" – שכן, אין אנו תמימים ושלמים ועלינו להזדקק להמשכה מהאור העליון שבלי גבול כדי לתקן את החטאים והפגמים (שכן, כדי שאלה יתוקנו כראוי על ידי תעניות וסיגופים, אין מצב הבריות של דורותינו החלושים⁴¹

מרשים זאת, אלא הדרך היא רק על ידי צדקה) – ולכן על הסדר להיות ב"חסדי ה'", חסד בלי הגבלה. וזהו ש"אמר רבותינו זכרונם לברכה⁴²: "אין ישראל נגאלין אלא בצדקה", ש"עשו – הצדקה, גם אם יהיו פטורים מדינא, – גם אם מצד הדין הם פטורים מלת צדקה, כי – כפי שרבותינו ז"ל אומרים⁴³: "אין בן דוד בא כו'": – עד שתכלה פרוטה מן הכיס", שלא תהיה, רחמנא ליצלי, אפילו פרוטה בכיס, ובכל זאת יתנו

צדקה, כלומר, שנתנת הצדקה תהיה באופן בלתי מוגבל, הרי צדקה כזו מביאה את הכפרה המוחלטת של העוונות וכן היא מביאה את ה"מיד הן נגאלין"⁴⁴. מה שאין רבנו הזקן מביא את המאמר "עד שתכלה פרוטה מן הכיס", אלא מרמז זאת ב"וכו" – מסביר הרבי שליט"א, שאפשר לומר שזה מפני שאין רבנו הזקן רוצה לבטא מילים אלו, ומאמר חז"ל זה יכול להתבצע על ידי שיהודים יחשבו עצמם ברוחניות כרשים וכדלים. ויש לומר שזה גם מה שאין רבנו הזקן אומר "כשיהיו פטורים" מצד הדין, אלא "אם" – שכן, ענין זה יכול להתבצע ברוחניות.

והנה, מדת חסד זו בלי גבול ומדה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא – שזה אופן החסד של הקב"ה, "חסדי ה'" – חסדיו של הקדוש ברוך הוא, ב"דכתיב: – כמו שכתוב⁴⁵: "והחסד ה' מעולם ועד עולם כו'". כי הגם שכל ישראל הם רחמנים וגומלי

חסדים, ברם יש גבול ומדה לרחמי האדם, אבל הקדוש ברוך הוא נקרא "אין סוף ולמדותיו אין סוף, – כשם שהוא יתברך אין סוף, כך גם מדותיו הן אין סופיות, ב"דכתיב: – כמו שכתוב⁴⁶: "כי לא כל רחמי וכו'". – רחמיו הם בלי סוף, הרי, כשם שחסדו של הקדוש ברוך הוא הוא אין סופי, כך גם האדם שעושה צדקה וחסד בלי הגבלה, זה גם כן נקרא "חסדי ה'", אופן החסד של הקב"ה. וזהו ש"אמר הנביא⁴⁷ אחר

החרבן והגלות: "חסדי ה' כי לא תמנו וגו'", פירוש לפי שלא תמנו, – מפני שאין אנו תמימים⁴⁸, שאין אנו תמימים ושלמים בלי שום חטא ופגם בנפש ובעולמות עליונים, – אלא יש בנו עדיין ענינים של חטאים ופגמים, על בן צריכין אנו להתנהג ב"חסדי ה' שהם – חסדים בלי גבול ותכלית, כדי לעורר עלינו רחמים וחסד עלאה, – חסד עליון, שהוא – בחינת רב חסד ורחמים בלי גבול ותכלית, כמו שכתוב: – בסופו של אותו פסוק: "כי לא כל רחמי וגו'". – רחמיו הם בלי גבול, הרי כיוון שיש להמשיך רחמים אלה – צריכה הצדקה להיות "חסדי ה'". זה פירוש

יום חמישי ד' אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קטז, יא. להשכיל... עד עמ' קיז, העליון הגנוז.

יצטער מכך, אלא יהיה בשמחה מצד האמונה שלאמיתו של דבר זה טוב (כפי שיסביר באגרת זו) – אופן עבודה כזה, שייך, לכאורה, רק ליחידי סגולה.

לכן, מתחיל רבנו הזקן אגרתו הקדושה זו בלשון יחיד, "להשכיל בינה", להורות, שלאמיתו של דבר שייך הדבר לכל אחד מישראל, שכן, זה בא בעיקר מצד האמונה האמיתית, ואמונה הרי יש לכל יהודי, עליו רק גלות לחיות באמונה זו.

יא. אגרת הקדוש זו מתחיל רבנו הזקן בלשון יחיד, "להשכיל בינה" (בלשון הפסוק⁴⁹ שנאמר לדניאל). למרות שהיא נשלחה ל"כלל", שכן, באגרת זו תובע רבנו הזקן אופן עבודה שלכאורה שייך רק ליחידי סגולה, שלא יהיה רצון כלל בענינים גשמיים, גם לא לאלה שמוכרחים לבריות ובריישימוש לעבודת ה'. כלומר, שהרצון לא יהיה ב"גשמיות" הענינים, אלא לרצות "ברוחניות" ובחיות האלקית שבענינים הגשמיים; ועד כדי כך, שאף אם חס ושלום חסר בענינים הגשמיים המוכרחים לאדם – כל

37. תהלים קג, יז. 38. איכה ג, כב. 39. ראה לעיל הערה 1. 40. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "והראי – החורבן וגלות". 41. כמשנ"ת לעיל באגה"ת פ"ג. 42. ראה לעיל ס"ט הערה 9. 43. סנהדרין צז, א. 44. רמב"ם הל' תשובה שם הלכה ה. 1. דניאל ט, כב.

שיש בו משום ראייה אמיתית שאכן אין לו שום תענוג בענינים אלה כאשר יש לו אותם. שכן, יש לפעמים שאדם אינו חש בתענוג בדברים מסויימים⁷, אך אין זו הוכחה שבהעלם ובפנימיות אכן אין לו תענוג בהם; אפשרי הדבר שעמוק בפנימיות יש לו תענוג בהם. ראייה לכך – שכאשר חסרים לו אותם

דברים, הוא מצטער מכך. וצער הוא ההיפך מתענוג – הרי מה שהוא מצטער כשחסרים לו דברים אלה, מוכיח שכאשר יש לו אותם דברים – הוא מתענג מכך (למרות שאין הוא חש באותו תענוג); ואילו, אם אין הוא מצטער כשחסרים לו אותם דברים – הרי זה הוכחה אמיתית שאכן אין לו שום תענוג כאשר יש לו אותם דברים. ובלשון רבנו הזקן:

וּבִיאור הָעֵנִי, – כיצד יכול אדם לפעול שלא יהיו לו חפץ ורצון בעניני העולם הזה, גם לא במוכרחים לו ביותר – הוא רק אִמּוּנָה אֱמִיתִית פְּיוּצָר פְּרָאשִׁית, – בהקדוש ברוך הוא שיוצר הכל "בראשית" (בבחינה של "ראשית"), דְּהֵינּוּ שֶׁהִבְרִיאה "יֵשׁ" מֵ"אֵין", הִנְקָרְתָּ – ה"אין" נקרא "רֵאשִׁית הַכְּמָה", – פירוש המלה "אין" כאן איננו שהדבר אינו קיים, אלא "אין" – אינו מושג, שכן אי אפשר הרי לומר שהבריאה היא מֵ"אין", מאפס, שהרי "ממך הכל"⁸, הכל בא מאלקות, שהוא ה"יש" האמיתי, אלא פירוש "אין" הוא – לא מובן ולא מושג, שכן, דבר שהנברא מבין אותו הוא קורא לו "יש", ואילו לדבר שהוא למעלה מהשגתו והבנתו לגמרי, הוא קורא "אין", שכן בעולם ההבנה שלו אין הדבר קיים. זה פירוש "יש מאין", "יש" הבא מה"אין" של חכמה. ו"חכמה" נקראת "ראשית", כמו שכתוב: "ראשית חכמה", היא הספירה הראשונה של השתלשלות, שכן, למעלה מ"חכמה" הוא למעלה מהשתלשלות ולמעלה לגמרי מלהיות מקור ל"יש" – אלא "חכמה" היא ראשית ההשתלשלות להיות מקור ל"יש". וְהִיא הַכְּמָתוּ – בחינת ומדריגת ספירת החכמה, שְׁאִינָה מְשֻׁנָּה – בהבנה, לְשׁוֹם נִבְרָא – זהו "יוצר בראשית", הוא יוצר הכל ב"ראשית" של "חכמה", וְהִבְרִיאה הַזֹּאת הִיא כָּל עֵת¹⁰ וְנֶנְע, שְׁמִתְהוּיָם כָּל הַבְּרֹאִים – תמיד, "יש" מֵ"אֵין" מִהַכְּמָתוּ יִתְבַּרְךְ הַמְּחִיָּה אֶת הַכֹּל¹¹. – הוא מחיה את הכל לא רק באופן של חיות, כי אם גם באופן של התהוות,

"לְהַשְׁכִּילָה בִּינָה", כִּי לֹא זֶה הַדֶּרֶךְ יִשְׁכַּן אֹר ה', – ביהודי, לְהִיּוֹת חֶפֶץ – לרצות, בְּחֵי בְּשָׂרִים – ב"חפץ" שהוא רצון של תענוג, לא רצון שרוצים את הדבר מפני שמוכרחים בו (בגלל תכלית), אלא רוצים את הדבר עצמו מפני שיש לו תענוג בו, הרי לא

זו הדרך, שענין ה"חיי" ירצו בחיים הבשריים-גופניים, ושירצו ב"חפץ" את הגשמיות והגופניות של וְנֶנְע, – שהרצון לילדים ולפרנסה יהיה "בחפץ" ותענוג מצד ה"גשמיות" של הענינים, כִּי עַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרָנוֹם לְכַרְכָּה: "כָּל רָצוֹן כּוֹ", – מפני רצונו, דְּהֵינּוּ – "בטל רצונך" אין משמעותו שיש לו רצון אלא שהוא מבטלו מפני שאין הוא הרצון העליון,

אלא, כפי שהוא מפרש להלן, שמלכתחילה לא יהיה לו שום רצון במה שאינו רצון העליון, שִׁיְהִי רָצוֹנוֹ כְּמִצִּיאוֹת, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ שׁוֹם רָצוֹן כָּלָל פְּעֻנֵי עוֹלָם הָזֶה כָּלָם, הַנִּבְלָלִים – בשלשת הענינים: בְּנֵי חַיִּי וְמוֹזְנֵי, – למרות שאלה הם דברים שהאדם מוכרח בהם, והם נוגעים לעבודתו את הקב"ה, בכל זאת לא יהיה לו שום רצון בדברים אלה עצמם, אלא בעבודת ה' שבאה על ידי דברים אלה. זה פירוש "בטל רצונך" – שהרצון יהיה באופן של ביטול (בטל במציאות), לא כמו למשל להתבטלותו של חכם קטן כלפי חכם גדול, שהן אמנם, הוא אכן בטל כלפיו, אך בכל זאת גם הוא בבחינת מציאות, אלא "ביטול במציאות" פירושו, שאין הוא נמצא כלל. כך גם ב"ביטול הרצון" אין הכוונה שיש לו רצון לדברים אלה, אלא הוא מבטל רצונו אם אין זה רצון הקב"ה – אלא הכוונה היא שאין לו שום רצון לכתחילה. וְכִמְאֹר רַבּוֹתֵינוּ וְזָרָנוֹם לְכַרְכָּה⁶, – שאצל האדם צריך להיות האופן שֶׁ"עַל כָּרְחָךְ אֶתָּה חַיִּי" – שגם ענין של "חיי", חיים, הוא כ"על כרחך" (בניגוד לרצונו), שכן, בחיים עצמם בתור חיים גשמיים – אין לו חיים כלל, וכל שכן שכן הדבר בנוגע ל"בני" ול"מוזני". אלא, כיצד אפשרי הדבר, שיהודי יפעול בתוכו שלא יהיה לו שום רצון כלל בענינים הגשמיים, אפילו לא במוכרחים ביותר? יסביר זאת רבנו הזקן להלן, ומביאורו יצא, שלא זו בלבד שאין לו שום רצון ותענוג בענינים הגשמיים, אלא גם כשחסרים לו ענינים אלה והוא סובל מכך חס ושלום, אין זה גורם לו צער, דבר

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן כלל: איך אפשר שזו הדרך ישכון כו' להיות חפץ בחיי בשרים?! וצ"ל השכלה בבחינה לשלול זה! ויל"פ (בקיצור) דקס"ד דאדרבה ע"י אתכפיה דוקא ישכון אור ה' (עין פט"ו, פכ"ז – דע"י אסתלק יקרא כו' ונמשכת קדושה עליונה על האדם כו'), ומפורש אחר"ל (ספרא ס"פ קדושים. פרש"י עה"ת שם. וראה מ"ו מח"פ להרמב"ם. לקר"ת ואתחנן (ט, ד) בשם הה"מ), שלא יאמר אדם א"א כו' אבל יאמר אפשרי ומה אעשה כו' (היינו רק בנוגע למעשה), ולהשכילך כו' דאין הכי נמי (כמבואר שם) אבל לא זו הדרך ישכון כו'. וכדלקמן (הע' 3). 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מל' זה משמע שזהו (בטל רצונך וכו') נוגע לדרגת העבודה ד"ישכון אור ה'" דוקא ומהו הדרגא דישכון אור ה' ל' אינו רגיל בתניא וכו'. ואופ"ל: ישכון ה' – אפשרי רק בדבר הבטל עכ"פ בכח (פ"ו); ש"ישכון אור (גילוי) ה'" – צ"ל גם הביטוי בגילוי (כפועל); ושזה יהי' באופן ד"ישכון" – ששוכנת ומתלבשת ובקביעות – צ"ל גם הביטול הגלוי בקביעות, שלא יהי' לו שום רצון כו". 4. אבות פ"ב מ"ד. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משמע דפשוט שיש לו הרצון הזה – והיינו בתומ"צ, דקשור בהן בטבעו כו' (פמ"ט)". 6. אבות פ"ד מ"ב. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וע"ד תענוג תמיד אינו תענוג". 8. דה"א כט, יד. 9. תהלים קיט, ו. 10. ראה לקמן הערה 21. 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כדלעיל שהיחודה פ"ב".

ויסורים רחמנא ליצלן – הרי בשורש הוא דבר טוב באמת, אך בירידתו למטה, ישנו טוב שיכול לרדת למטה ושיראה שהוא טוב, וישנו טוב הנשאר במדרגה עליונה ביותר כפי שזה בתחילת ההתגלות, ששם זה למעלה מהשגה ולכן זה יורד למטה בלבד של

רע ויסורים, שכן, ה"טוב" שבו עדיין לא התגלה, כפי שרבנו הזקן מביא בפרק כ"ו שבחלק הראשון של ספר ה"תניא" (כשהוא דן באותו ענין) את הפסוק¹⁴: "אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה", שיסורים באים מ"י"ה של שם הוי', שזה ראשית ההתגלות של שם הוי', לפני שזה יורד ב"י"ה" (ש"התגלות – ו"ה נגלות", ו' וה' של שם הוי' הן "נגלות", מה שיורד בהתגלות, ואילו י"ה הן "נסתרות", הרי "תיסרנו",

יסורים, באים מ"ה", הרי לאמיתתו של דבר מה שנראה לאדם כרע ויסורים, הוא טוב מצד שורשו, וכפי שמביא רבנו הזקן ב"לקוטי תורה"¹⁵, מ"נחום איש גמזו" שעל כל דבר אמר "גם זו לטובה"¹⁶, שמשמעו, לא רק שבמאורו יצא מכך ענין של טובה, אלא שגם כעת הדבר טוב מצד השורש (ולאחר מכן יתגלה ה"טוב"). וזה עקר¹⁷ הַאֲמוּנָה שֶבְשִׁבִּילָהּ נִבְרָא הָאָדָם¹⁸, לְהֵאֱמִין דְּ"לִית אֲתֵר פְּנִי מִיְיָ"¹⁹, – שאין מקום פני ממנו, אלא בכל מקום נמצא הקדוש ברוך הוא, ו"בְּאֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים", – כשהמלך נמצא עם אחד פנים אל פנים – הדבר מביא חיים לשני, כפי שמוסבר בענין המלכות למטה, שגם כשמישהו נשפט רחמנא ליצלן להיפך החיים, הרי אם הוא פוגש במלך, ממירים את משפטו והוא נשאר בחיים, שכן "בְּאֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים", כך גם בענין ה"מלכות" שלמעלה, שהימצאו של הקדוש ברוך הוא, מלכו של עולם, בכל מקום – מביא חיים. וְעַל כֵּן – ולכן, "עוֹ וְחִדּוֹ בְּמִקּוֹמוֹ"²⁰, – הימצאו של הקדוש ברוך הוא בכל מקום, צריכה לתת לאדם חוק (של בטחון) וחדוה, בכל מצב שהוא נמצא, שהרי היכן שהוא נמצא, הוא "מקומו" של הקדוש ברוך הוא, וב"מקומו" הרי "עוֹ וְחִדּוֹ", הוֹאֵל וְהוֹאֵל רַק טוֹב כָּל הַיּוֹם. וְעַל כֵּן, – ולכן, רִאשִׁית²⁰ הַכֹּל, שְׂיִשְׁמַח הָאָדָם וַיִּגַּל בְּכָל עֵת²¹ וְשָׁעָה, וְיַחֲיָה מִמֶּשׁ בְּאֲמוּנָתוֹ²² בְּה', הַמַּחֲיָה וּמַטִּיב עִמּוֹ בְּכָל רֵעֵה²³. וְיָמִי שְׂמֵתָעֶצֶב – בלבד, וּמִתְאֵוִן –

שהדבר נוצר, וכיוון שזה "יש מאין", מן ההכרח שההתהוות תהיה תמידית. כפי שמוסבר בתורת החסידות, שבענין "עילה ועלול", כשהדבר הראשון משמש כסיבה בלבד לדבר השני, יכול ה"עלול" (המסובב) להיות קיים גם אחרי שה"עילה" (הסיבה) כבר לא נמצאת

בו. ואילו ב"יש מאין", שזה התחדשות שלא היתה קיימת לפני זה לגמרי, שהרי ב"אין" לא קיים הענין של "יש" (אחרת – זה לא היה "אין", כי אם "יש"), מן ההכרח שהכוח המחדש יהיה תמיד בדבר שנתחדש, לפעול בו את החידוש ואת ההתהוות (וכפי שהוסבר ב"שער היחוד והאמונה"¹² ב"מכל שכן" מקריעת ים סוף), כך – שבריאת והתהוות כל דבר היא תמידית, "ובטובו מחדש בכל יום תמיד"¹³, לא רק

"בכל יום", כשהתחדשות ניכרת, אלא "תמיד", בכל רגע, ישנה הבריאה וההתחדשות מ"אין" ל"יש", ומזה "אין" זה? – בחינת חכמתו יתברך שלמעלה מהשגה. וְכִשְׂיִתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּעֵמֶק הַבְּנֵתוֹ, וַיֵּצֵר בְּרָעָתוֹ – אחרי שיבין את הדבר, יצייר את הדבר לפניו, שיהיה כאילו מצייר הדבר לפניו, כמי שמתבונן בתמונה מציירת, הוֹיָתוֹ – ובריאיתו, "יש" מ"אין" בְּכָל רֵעֵה וְרֵעֵה מִמֶּשׁ – כלומר, שבכל רגע פועלת בו בחינת ה"אין" של חכמתו יתברך, – ואם כך, הַאֲדָר יִעֲלֶה עַל רָעָתוֹ כִּי רַע לוֹ, או – שיש לו, שוֹם יְסוּרִים מִ"פְּנֵי חַי וּמוֹנֵי", או שְׂאֵרֵי יְסוּרִין בְּעוֹלָם, – כיצד יכול לעלות בדעתו שרע לו ושהוא סובל יסורים? – הָרִי – בשעה שֶׁ"ה' אֵין", שְׁהִיא חֲכָמָתוֹ יִתְבַּרְךָ, הוּא מְקוֹר הַחַיִּים וְהַטּוֹב וְהַעֲנִי, והוא – בחינת הַעֲדָן שֶׁלְמַעֲלָה מְעוֹלָם כָּפָא, – עולם הבא, גן עדן, שהוא מדת התענוגים הגבוה ביותר של הנשמה המתענגת מהבנת והשגת אלקות – זה גן בלבד הנמשך מ"עדן" שהוא מקורו, ובחינה זו מחיה ומחווה אותו תמיד, רַק מִפְּנֵי שֶׁ – דבר זה אֵינוֹ מִשְׁגֵּה – לִבֵּן נִדְמָה לוֹ – שיש לו, רַע אוֹ יְסוּרִים, אֲכָל בְּאֵמַת אֵין רַע יוֹרֵד מִלְמַעְלָה, וְהַכֹּל טוֹב, רַק שְׂאֵינוֹ מִשְׁגֵּה, – ה"טוב" שבו, לְגִדְלוֹ וְרֵב טוֹבוֹ. – ומפני היותו טוב גדול ביותר – הוא למעלה מההשגת האדם ומיכולתו להבין את הטוב הזה. כלומר, חיות כל דבר למעלה בשורשו, גם השורש של מה שיורד למטה בענין של רע

12. שם. 13. נוסח ברכות ק"ש של שחרית. 14. תהלים צד, יב. 15. במדבר סב, א. 16. תענית כא, א. 17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מרע"ז ח"ב כה, א. רמב"ם בתחלתו. לעיל פג, ב [שער היחוד והאמונה פ"ז]. 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל"פ שמכאן ואילך מוסיף ענין עיקרי שמסקנת התבוננות הנ"ל צ"ל: (1) בכל עת ושעה, (2) שיחי' בה ממש". 19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "במקומו – מתאים לשלפני זה באור פני. ועפ"י יל"פ שהובא דוקא הכתוב עוֹ וְחִדּוֹ בְּמִקּוֹמוֹ, ואין שמוכרח להביאו. דלכאורה אינו מובן כלל: ע"פ משנ"ת דאין רע יורד כו' – דא"כ מאין נמצא רע בעיני בשר עכ"פ. והתירוץ שזהו למע', במקומו וכו', שגם בנוגע להקב"ה, כביכול, כן החילוק. וכדו"ל עה"פ עוֹ וְחִדּוֹ גו' (חגיגה ה, ב) גואי בראי. ועיין רשימות הצ"צ לאיכה, ובאוה"ת שלו לתנ"ך עה"פ ובפרט ע' תשי בסופו". 20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמו שנת"ל שהנודן ביוצר בראשית". 21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל דמרוזא אף שיש כח עתים שונים והפכים זמ"ז (קהלת ג, ב ואילך) וכן לעיל בריש האגה"ק 'בכל עת'". 22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כיון דבשבילה נברא – והרי בכל עת ושעה הוא חיי". 23. עוד טעם שצ"ל "בכל עת ושעה".

"אלקים אחרים", שלכן גם תאוות הגוף הבאות ומקבלות חיותם מהקליפות נקראות גם כן "אלקים אחרים", ובהם הוא חפץ, – ומתענג, או אם חפץ – תענוג, ורצונו להיות חיים אמיתיים המשתלשלים מ"אלקים חיים", אף שאינו יכול – לחיות חיים כאלה, שכל חייו יהיו ענינים רוחניים ואלקות – עד שלא

יהא איכפת לו כלל היסורים מהענינים הגשמיים. (צריך עיון. ובאזה כתיב יד' ליתא תבות אלו [אף שאינו יכול]. ובנסחא אחרת מצאנו כך: "או אם חפץ ורצונו – אף שאינו יכול – להיות חיי אמיתיים כו". ולפי נסחא זו נראה שתבות [אף שאינו יכול] הוא מאמר מסגר) ויאמין שבאמת הוא חי בהם, – בחיים האמיתיים הבאים מ"אלקים חיים", וכל צרכיו וכל עניניו משתלשלים באמת – ומקבלים חיותם, כפרטי פרטיותיהם שלא מ"סמרא אחרת", – שלא מן הקליפות, כי "מה" מצדדי נבר בוננו²⁵, – צעדיו של אדם הם מה, ו"אין" מלה כו²⁶, – שהוא ידבר והקדוש ברוך הוא לא ידע מכך מקודם, כפי שהפסוק²⁷ מסיים: "הן ה'

ידעת כולה", שלא רק מעשים, אלא גם דיבורים של האדם, יודע הקדוש ברוך הוא, עוד לפני שהאדם מבטא אותם, וממנו הוא מקבל את החיות לדבר אותו דיבור. ואם כן – שהוא מקבל כל חיותו מהקדוש ברוך הוא, הכל טוב בתכלית רק שאינו משג, – לאדם ה"טוב" שבוה. ובאמונה זו – שהוא מאמין בכך באמת נעשה הכל טוב גם בגלוי, – שיראו בגלוי שזה טוב, שבאמונה זו שמאמין שהרע הנדמה בגלוי, – שמה שנדמה בגלוי כ"רע", כל חיותו הוא מ"טוב" העליון, שהיא חכמתו ותבונה שאינה משגת, והיא ה"עין" שלמעלה מעולם תבא – כנוכח לעיל, ש"עולם הבא" (גן

דיבור, מראה בעצמו²⁸ שיש לו מעט רע ויסורין וחסר לו איזה טובה, והרי זה ככופר חס ושלום. – הכופר חס ושלום בהימצאות הקדוש ברוך הוא בכל מקום, שכן, אם היה מאמין בכך באמת, הרי (כאמור) "באור פני מלך חיים" ו"עוז וחדוה במקומו" לא חסר לו הרי

שום דבר. ועל כן – ולכן, הרחיקו מידת העצבות במאד חכמי האמת. – חכמי האמת (המקובלים) הרחיקו במאד מידת העצבות, שעל האדם להתרחק מהקליפות ממדת העצבות, שכן, יש בעצבות משום סתירה לאמונתו האמיתית של יהודי, ש"לית אתר פנוי מיני" – שאין מקום פנוי ממנו יתברך. אבל המאמין – באמת, לא יחוש²⁹ משום יסורין בעולם, ובכל עניני העולם "הן" ו"לאו" שוין אצלו בהשואה אמיתית. ומי שאין שוין לו – מראה בעצמו³⁰ שהוא מ"ערב רב" – שהצטרפו לבני ישראל ביציאתם ממצרים, דלגמיהו עבדין³¹, – שעושים רק לצורך ולאהבת עצמם, ואוהב את עצמו – עד כדי כך – הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א, לצאת

מתחת יד – ורשות ה' ולחיות בתי הגוים בשביל אהבתו את עצמו, ועל כן – ולכן, הוא חפץ – ברצון של תענוג, בתי בשרים³² ובגוי ומוזני, – רצונו וחפצו בענינים אלה הוא רצון הבא מאהבת עצמו, בלי כוונה לשם שמים, כי זה טוב לו. – בשעה שהנהגת האדם היא באופן כזה – אזי ונזח לו שלא נברא, כי עקר בריאת האדם בעולם הזה הוא בשביל לנסותו בנסיונות אלו, – נסיונות של קשים בענינים גשמיים, ולדעת את אשר בלבבו, אם יפנה לבבו אחרי "אלהים אחרים", שהם תאוות הגוף המשתלשלים – ובאות, מ"סמרא אחרת", – מקליפות הנקראות

אגרת הקדש

מראה בעצמו שיש לו מעט רע ויסורין וחסר לו איזה טובה והרי זה ככופר ח"ו וע"כ הרחיקו מידת העצבות במאד חכמי האמת. אבל המאמין לא יחוש משום יסורין בעולם ובכל עניני העולם הן ולא שוין אצלו בהשוואה אמיתית ומי שאין שוין לו מראה בעצמו שהוא מערב רב דלגמיהו עבדין ואוהב א"ע לצאת מתחת יד ה' ולחיות בחיי עו"ג בשביל אהבתו א"ע וע"כ הוא חפץ בחיי בשרים ובני ומוזני כי זה טוב לו ונזח לו שלא נברא כי עקר בריאת האדם בעוה"ז הוא בשביל לנסותו בנסיונות אלו ולדעת את אשר בלבבו אם יפנה לבבו אחרי אלהים אחרים שהם תאוות הגוף המשתלשלים מס"א ובהם הוא חפץ או אם חפצו ורצונו לחיות חיים אמיתיים המשתלשלים מאלקים חיים אף שאינו יכול (צ"ע. ובאזה כתיב ליתא תבות אלו [אף שאינו יכול] ובנסחא אחרת מצאנו כך. "או אם חפצו ורצונו אף שאינו יכול לחיות חיי אמיתיים כו".

ולפי נוסחא זו נראה שתיבות [אף שאינו יכול] הוא מאמר מוסגר. ויאמין שבאמת הוא חי בהם וכל צרכיו וכל עניניו משתלשלים באמת בפרטי פרטיותיהם שלא מס"א כי מה' מצדדי גבר כוננו ואין מלה כו' ואם כן הכל טוב בתכלית רק שאינו מושג ובאמונה זו באמת נעשה הכל טוב גם בגלוי שבאמונה זו שמאמין שהרע הנדמה בגלוי כל חיותו הוא מטוב העליון שהיא חכמתו ותבונה שאינה מושגת והיא העדן

24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מיותר וגם לא רגיל. ויל"פ: היפך עצם ענין בריאתו ומציאותו (כנ"ל שבשבילה נברא)". 25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד ישע"י כח, טז וראה תרגום שם. ואולי גם כאן צ"ל יחיש – ב' יודין. וראה תרגום קהלת ב, כה". 26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל" [הערה 24]. 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תקו"ז ת"ו – כב, סע"א. ולהעיר מאגה"ק רס"א. ח"א ספ"א (בא"ה). 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לעיל לא הודגש זה – כי מובן הוא וזהו פ"י בכ"מ שהובא בדברי חז"ל. משא"כ כאן – לאחר שהדגיש הענין דחיים באור פני מלך, ובזה פשיטא שצ"ל חפץ". 29. תהלים לו, כג. 30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה צע"ק השייכות דפסוק זה דוקא לכאן, שבתנ"ך כו"כ ע"ד השגח"פ קודם לזה. ומובן ע"פ חז"ל בו דוקא (חולין ז, סע"ב) נוקף כו". וגם בזה נר' גודל הדיוק דאדמו"ר אפילו "במליצות" לכאורה". 31. תהלים קלט, ד. 32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל"ג גו' לאחר "כוננו" – ו"ל למנוח אסיפא שנוגע כאן (ע"פ פ"י התרגום "מחשבת") ד"כל עניניו" – גם "מחשבת". 33. תהלים שם.

זו נכלל ומתעלה באמת
הרע המדמה ב"טוב"
העליון הגנוז – ונעשה
במילא טוב גם בגלוי, שיראו
את הטוב בעיני בשר.

עדן) הוא רק כ"גן" והמשכה
מ"עדן", וד"טוב" שמו"עדן"
הוא "טוב" שלמעלה
מעלה³⁴ מהטוב של העולם
הזה וגן עדן, הרי באמונה

אגרת הקדש

שלמעלה מעוה"ב הרי באמונה זו נכלל ומתעלה
באמת הרע המדומה בטוב העליון הגנוז:

יום שישי ה' אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קיז, יב. והי' מעשה... עד עמ' קיז, מדות לברן.

הוא מיסוד המים הרוחני והחומר של גבריאל הוא מיסוד האש
הרוחני, אלא הכונה היא: שמיכאל – הוא, שר של חסד, הנקרא
– חסד נקרא בשם "מים", תיורדים – כטבע המים, מקום גבוה
למקום נמוך, והוא – הירידה ממקום גבוה למקום נמוך ברוחניות,

היא בחינת ההשפעה

והתפשטות – המשכת,

החיות מעולמות עליונים

לתחתונים, ובחינת אש

שטבעה לעלות למעלה,

היא – ברוחניות, בחינת

הגבורה והסתלקות

השפעת החיים ממטה

למעלה, שלא להשפיע,

רק בצמצום עצום ורב, –

שההשפעה תהיה רק באופן

של צמצום עצום של

המעטת החיות באיכות, ושל

צמצום רב של הקטנת

החיות בכמות, והן – חסד

וגבורה, מדות נגדיות והפכיות זו לזו, – חסד הוא ענין של

השפעה בלתי מוגבלת ואילו גבורה היא ענין של הגבלה וצמצום,

והיינו – מתי חסד וגבורה נוגדים והפכים אחד מהשני, כשהן

בבחינת מדות לברן, – מדה היא הרי ענין של שיעור והגבלה, וכל

מדה מוגבלת באופנה היא, אם באופן של חסד או באופן של גבורה,

יב. "והיה – השכר ל-מעשה הצדקה שלום, ו-השכר ל-עבודת
הצדקה השקט וכטח עד עולם". – זה פסוק בישעי¹, ויש מפרשים
האומרים, ש"מעשה" ו"עבודה" הם ענין אחד, הפסוק חוזר על אותו
ענין במלים שונות. ואילו תרגום יונתן מפרש שהם שני ענינים, שני

אופנים שונים בענין הצדקה,

ואשר עבור מעשה הצדקה

מגיע השכר של שלום,

ועבור העבודה של צדקה

מגיע השכר של השקט

ובטח עד עולם. להבין

ההפרש שבין "מעשה"

ל"עבודה" – איזה אופן של

צדקה נקרא "מעשה" ואיזה

נקרא "עבודה"? ו – ההפרש

ש-בין "שלום" ל"השקט

וכטח" כו'. – שהשכר

עבור אופן הצדקה הנקרא

מעשה הוא שלום, והשכר

עבור אופן הצדקה הנקרא

עבודה הוא השקט ובטח, ובין זאת על פי מה שאמרנו רבותינו

וכרונם לברכה על פסוקי: "עשה שלום במדומיו" – אומרים

על כך רבותינו ז"ל: כי מיכאל שר של מים וגבריאל שר של

אש, – טבע המים והאש שהמים מכבים את האש, ו – אילו מיכאל

וגבריאל אין מכבין זה את זה. כלומר, – לא שהחומר של מיכאל

אגרת הקדש

יב והיה מעשה הצדקה שלום ועבודה הצדקה

השקט ובטח עד עולם. להבין ההפרש

שבין מעשה לעבודה ובין שלום להשקט ובטח כו' ע"פ

מה שארז"ל ע"פ עושה שלום במדומיו כי מיכאל שר

של מים וגבריאל שר של אש ואין מכבין זה את זה

כלומר שמיכאל שר של חסד הנק' בשם מים היוורדים

ממקום גבוה למקום נמוך והוא בחי' ההשפעה

והתפשטות החיות מעולמות עליונים לתחתונים ובחי'

אש שטבעה לעלות למעלה היא בחי' הגבורה

והסתלקות השפעת החיים ממטה למעלה שלא

להשפיע רק בצמצום עצום ורב והן מדות נגדיות

והפכיות זו לזו והיינו כשהן בבחי' מדות לברן.

יום שבת קודש ו' אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קיז, אך הקב"ה... עד עמ' 234, הקדושות ית'.

בבחינת מדה חס ושלום, אלא – הוא, למעלה מעלה עד אין

מן, אפילו – למעלה,

מבחינת חכמה-בינה-דעת

– שהיא מקור המדות, –

ומכל שכן שהוא למעלה

לגמרי מבחינת המדות, ואין

– כשמאירה בהן הארה

מאור אין סוף, המדות

נגדיות של מיכאל

אך

הקב"ה עושה שלום ביניהם דהיינו ע"י גילוי שמתגלה

בהן הארה רבה והשפעה עצומה מאד מאור א"ס

ב"ה אשר כשמו כן הוא שאינו בבחי' מדה ח"ו אלא

למעלה מעלה עד אין קץ אפילו בבחי' חב"ד מקור

ואזי המדות נגדיות של מיכאל וגבריאל

אגרת הקדש

אך הקדושי-ברוך-הוא עושה שלום ביניהם, – שלא תהיה

התנגדות בין מדה אחת

לשניה, דהיינו על ידי גילוי

שמתגלה בהן הארה רבה

והשפעה עצומה מאד

מאור-אין-סוף ברוך-הוא,

אשר בשמו – שהוא "אור

אין סוף", בלי סוף ובלי

גבול, בן הוא, שאינו²³⁴ המדות ואזי המדות נגדיות של מיכאל וגבריאל

הרחמים, נקראת בשם "תפארת" בדברי חכמי האמת, – חכמי הקבלה, לפי שהיא כלולה מב' גוונים: לבן ואדום, המרמזים לחסד וגבורה. – לבן מרמז לחסד, ואדום – לגבורה. ולכן זה נקרא בשם "תפארת" – יופי – שכן דבר המורכב ממכה צבעים יש בו יופי.

הרי, מפני שיש ב"רחמים"

גם חסד וגם גבורה – לבן

נקראת מדה זו בשם

"תפארת". ולכן סתם שם

הנ"ל בדברי חכמי האמת

התורה מורה על מדת

התפארת, כמו שכתוב

בדברי חכמי האמת, – השמות

הקדושים מורים הרי על

המדות העליונות, כמו שם

אל על בחינת החסד, שם

אלקים – על מדת הגבורה

ובדומה. ואילו שם הוי' –

כפי שהוא מופיע בתורה

באופן סתמי – מורה על מדת ה"תפארת". שם הוי' הוא הרי

"שם העצם" ולמעלה משאר השמות הקדושים, זוהי מדת

ה"תפארת", לפי שפאן – במדת ה"תפארת", הוא בחינת גלוי

אוראין סוף בדברי חכמי האמת, רבה, בזה שאת משאר

מדותיו הקדושות יתברך. – זהו הענין של "עושה שלום

במרומו", שהוא יתברך בהתגלותו מ"אור אין סוף", עושה שלום

בין מיכאל וגבריאל, בין חסד וגבורה.

וגבריאל – של חסד וגבורה, נכללות במקורן ושרשן, והיו לאחדים ממש, ובטלים באורו יתברך המאיר להם בבחינת גלוי. – שכן, מצד גודל התבטלותם לאור אין סוף, נאבד הניגוד שביניהם, כפי המשל בשני שרים המנגדים אחד לשני, הרי בשעה

שהם עומדים בפני המלך,

נאבדת התנגדותם והם

מדברים ביניהם כידידים

טובים, דבר הבא מצד

ההתבטלות הגדולה של

שניהם בפני המלך, כך גם

בנמשל זה במדה נעלה

ביותר, שכן, מפני שביטולם

הוא הרי ל"אור אין סוף",

ענין שהוא "אין סוף" ו"בלי

גבול" – נאבדת לגמרי

ההגבלה של המדות. ואין

מתמזגים ומתמזגים

הגבורות בחסדים, – הן

נהפכות לטוב ולחסד המשולים למתיקות, על ידי בחינת ממצעת

– המתווכת את היקו המכריע – בין חסד וגבורה, ומפנה כלפי

חסד, היא מדת הרחמים, – בשעה שמדת החסד אומרת להשפיע

בלי הגבלה, ומדת הגבורה אומרת למנוע את ההשפעה ממי שאינו

ראוי לקבלת השפע – באה מדת הרחמים ומכריעה ביניהן ומטה את

הקו כלפי מדת החסד, שגם אם אין הוא ראוי לקבלת שפע, ראוי,

אבל, שירחמו עליו, ומצד הרחמנות להשפיע לו, הנקראת – מדת

4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ויקרא יא, א".

אגרות קודש

ב"ה, ד' אלול, תשי"ט

ברוקלין.

הרה"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ מו"ה אליעזר ליפא שי

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מכ"א מני"א עם המצורף אליו, בו כותב גם ע"ד ההתראות עם באי כח

אני"ש שי והתוצאות.

וכיון שבעניני קדושה נדרשנו להוסיף בקדש, בודאי שלמותר להאריך לדכוותי שגם בהנוגע תוכן

שיחה עם הנ"ל הדרישה האמורה, והרי דרישת תורתנו תורת חיים, הרי היא גם נתינת כח, וכמבואר

בכ"מ שציווי תוה"ק נאמרו בלשון שפירושו ג"כ הבטחה ואם בכל הענינים כן הוא עאכ"כ בעניני רבים

שזכות הרבים מסייעתם.

ומגלגלין זכות ליומין זכאין ימי רצון כימים הראשונים ימי חדש אלול, שהובטחנו אני לדודי

(שהאדם מתחיל בעבודתו לדודי) ודודי לי (ובפרט בהענינים) הרועה בשושנים (ששונים הלכות, עניני

ישיבה וכו' וק"ל).

בברכה לבריאות הנכונה ולהוספה מתוך שמחה וטוב לבב בהנ"ל ובשאר פעולות בקדש ולבשו"ט

בטוב הנראה והנגלה ולכוח"ט.

יום שלישי	ל מנחם אב, ר"ח	ה'תש"ג
מתחילים לומר לד"א. המנהג בבית רבינו שבמשך היום תוקעים להתלמד, ומתחילים לתקוע אחר התפלה מיום ב' דר"ח.	שיעורים. חומש: שופטים, שלישי עם פירש"י. תהלים: קמה־קנ. תניא: י. אד"ש וחיים . . . נשמתן כו'.	תהלים: מפרק קמה עד פרק קנ
אדמו"ר הזקן הי' אומר בתחלה מאמרים קצרים. ולדוגמא: ד"ה זכר רב טובך – וביאורו – שבסידור נאמרו בששה המשכים – באריכות יותר קצת מהנדפס.		

יום רביעי	א אלול, ר"ח	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: שופטים, רביעי עם פירש"י. תהלים: א"ט. א"ג. תניא: והנה . . . "230" עומדין וכו'.	כשהי' הצ"צ בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד) שקיבל ממורו (הבעש"ט) בשם מורו הידוע, אשר מיום שני דר"ח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום שלשה קאפ' [פרקי] תהלים, וביהכ"פ שלשים וששה קאפ' [פרקים]: ט קודם כל נדרי, ט קודם השינה, ט אחר מוסף, ט אחר נעילה. ומי שלא התחיל ביום ב דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים.	תהלים: מפרק א עד פרק ט ופרקים א"ג

יום חמישי	ב אלול	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: שופטים, חמישי עם פירש"י. תהלים: י"ז. ד"ו. תניא: והנה . . . "קטז" נפשו כתיב.	בני ישראל נקראו ארץ חפץ, שיש בהם כמה חפצים יקרים באהבת השי"ת ויראתו ומדות טובות, ואין דבר גילוי המדות הטובות תלוי אלא במעורר. דבר ברור הוא, אשר בכל חלקי האדמה נמצאים מעינות מים חיים, וההבדל הוא רק בקירוב וריחוק, ואם־כן הלא הכל תלוי בהחופר וכת סבלנותו ומתינותו.	תהלים: מפרק י עד פרק יז ופרקים יז
וכיון שהרצון הוא כח עליון הגוזר ומפקד על כל הכחות, ומכריחם לעשות ולפעול כפי הפקודות שלו, א"כ איפוא עיקר העבודה הוא לעורר את הרצון לפעול ולעשות הן בעצמו הן בזולתו.		

יום ששי	ג אלול	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: שופטים, ששי עם פירש"י. תהלים: יח"ב. ז"ט. תניא: והנה מדת . . . בא כו'.	המאמין בהשגחה פרטית יודע כי מה' מצעדי גבר כוננו, אשר נשמה זו צריכה לברר ולתקן איזה בירור ותיקון במקום פלוני. ומאות בשנים או גם משעת בריאת העולם הנה הדבר שצריך להתברר או להתתקן מחכה לאותה הנשמה שתבוא לבררו ולתקנו, וגם נשמה הלזו הנה מאז נאצלה ונבראה היא מחכה לזמן ירידתה לברר ולתקן את אשר הוטל עליה.	תהלים: מפרק יח עד פרק כב ופרקים ז"ט

יום ראשון

תהלים:
מפרק קמה
עד פרק קנ

יום שני

תהלים:
מפרק א
עד פרק ט
ופרקים א"ג

יום שלישי

תהלים:
מפרק י
עד פרק יז
ופרקים יז

יום רביעי

תהלים:
מפרק יח
עד פרק כב
ופרקים ז"ט

יום חמישי	שבת	ד אלול	ה'תש"ג
תהלים: מפרק כג עד פרק כח ופרקים י"ב	שיעורים. חומש: שופטים, שביעי עם פירש"י. תהלים: כג"כח. י"יב. תניא: יא. להשכילך . . . הגנוז.	סדר ברכות התורה: נוגע בטליתו בתחילת הקריאה ובסופה נושק הטלית במקום שנגע בס"ת, גולל הס"ת, מפנה פניו, קצת, לימין ומברך. פותח הס"ת וקורא. במעלת מין האנושי, ישנם ארבעה תוארים: אדם – מעלת המוחין והשכל, איש – מעלת הלב והמדות, אנוש – החלישות באחד מהם בשכל או במדות, או בשניהם, גבר – מתגבר על עצמו להסיר המניעות ועיכובים להשיג אחת המעלות או בשכל או במדות, היינו דגבר עוסק עם האנוש להגביהו למעלת איש או אדם. ומאחר דאפשר לעשות מאנוש איש או אדם, הרי בהכרח דגם באנוש ישנם כל אותם המעלות שישנם באיש וגם באדם.	

יום שישי	יום ראשון	ה אלול	ה'תש"ג
תהלים: מפרק כט עד פרק לד ופרקים יג"טו	שיעורים. חומש: תצא, פרשה ראשונה עם פירש"י. תהלים: כט"לד. יג"טו. תניא: יב. והי' . . . מדות לבדן.	מנהגנו בלבישת טלית גדול: מניחים הט"ג מקופל על כתף ימין ובודקים הציצית. בשעת הבדיקה אומרים ברכי נפשי גו'. אח"כ לוקחים הטלית מן הכתף, פושטים אותו, מנשקים שפת הטלית, מחזיר אותו מכנגד פניו לאחוריו ומתחיל ברכת להתעטף בציצית, סיום הברכה סמוך לכריכת ב' כנפות ימין סביב צוארו לאחוריו בצד שמאל. (עיין שארית יהודא או"ח ס"א, דברי נחמיה או"ח ס"ט).	

שבת קודש	יום שני	ו אלול	ה'תש"ג
תהלים: מפרק לה עד פרק לח ופרקים טז"ח	שיעורים. חומש: תצא, שני עם פירש"י. תהלים: לה"לח. טז"ח. תניא: אך . . . "234" הקדושות ית'.	הצ"צ סיפר: דער בעש"ט האָט זייער האָלט געהאַט ליכטיקייט, ואמר: אור בגימט' רז, דער וואָס ווייס דעם סוד וואָס אין יעדער זאך, קאָן ליכטיג מאכען.	

תרגום חפשי

הבעש"ט מאד אהב אור, ואמר: אור בגימטריא 'רז' – היודע את הסוד שבכל דבר, מסוגל להאיר.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ לא

יום ראשון

פאה נכרית

אלמנות. אך בתולות לא חייבות בכיסוי ראש, וכן פסק אדמו"ר הזקן (ארי"ח עה ד).

בענין פאה נכרית באישה נשואה: כתב ה'שלטי גבורים' (שבת כט, א) שמותר לצאת בפאה נכרית, אף אם היא עשויה משיער טבעי, כי בפועל שיערה מכוסה. וכן פסקו להלכה הרמ"א וה'מגן אברהם' (ארי"ח עה ב) ואדמו"ר הזקן (שם סע' ד) שכתב: "פאה נכרית אין בה משום יוצאה וראשה פרוע".

ולדעת הרב, יש עדיפות בכיסוי בפאה נכרית על כיסוי במטפחת, משום שפאה נכרית מכסה כל הזמן את כל הראש, מה שאין כן במטפחת, לפעמים חלק משערות הראש מתגלה. והרי כתוב בזוהר (ח"ג קכו, א) שכיסוי הראש לגמרי מביא ברכה בכל, בבנים ובפרנסה (אג"ק יט, תכח, ובכ"מ).

הלכות אישות פרק כד, הלכה יא: ואלו הן הדברים שאם עשת אחר מהן עברה על דת משה - יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי.

חייב כיסוי הראש באישה נשואה נלמד (כתובות עב, א) מהפסוק האמור בסוטה "ופרע את ראש האשה" – "אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו פרועות (גלויות) ראש". רש"י כותב על כך שני פירושים: (א) כיון שעושים כך לסוטה כדי לנוולת, מוכח שהדבר אסור. (ב) ממה שכתוב "ופרע", מובן שעד עכשיו לא היתה פרועה.

אמנם, כתב הרמב"ם (איסורי ביאה פכ"א הי"ז) שהאיסור לצאת בשער גלוי הוא גם בפנויה, אך כתבו הפוסקים (נר"כ השו"ע אה"ע כא, ב) שהכוונה לנשים שהיו נשואות ועכשיו הן גרושות או

יום שני

חוק בשירות ההלכה

להסכמתו לתת גט.

באחת הקהילות בחו"ל ניסו להתמודד עם תופעה של בעלים יהודיים המגרשים את נשותיהם בגירושין אזרחיים, ומסרבים לתת גט על פי דין תורה. הועלתה הצעה, לפעול לחקיקת חוק המחייב כל בעל יהודי המגרש את אשתו, לגרשה גם על פי ההלכה.

חקיקה מעין זו בודאי אינה מועילה, שהרי זהו גט הניתן בכפייה. אך ניתן למצוא לכך פתרון: בחוק לא ייקבע שהבעל חייב לגרש את אשתו כהלכה, אלא להפך: בעל שאינו מגרש כהלכה – אף גירושיו האזרחיים לא יהיו ברי תוקף. באופן זה בודאי הגט יהיה כשר לכל הדעות, שהרי אין כאן כל כפייה, אלא זו בחירת הבעל מרצונו לגרש את אשתו כהלכה וזאת כדי שה'גירושין' האזרחיים, יהיו בתוקף.

(מנחת יצחק ח קלד קל"ז)

הלכות גירושין פרק ב, הלכה כ: ואם הגויים אנסוהו לגרש שלא בדין - אינו גט.

גט שניתן בכפייה שלא על-פי דין תורה, אינו תקף להלכה. עם זאת, ההגדרה המדויקת של כפייה איננה חד-משמעית. לדוגמה:

אשה תובעת את הבעל ב'ערכאות' על סירובו לתת לה גט, ובית המשפט כופה את הגירושין באופן עקיף: הוא מטיל על הבעל קנס כספי עקב הצער שגורם לאשה, ובכדי להיפטר מהקנס, הבעל מסכים לתת גט.

דינו של גט כזה תלוי במחלוקת הפוסקים: יש אומרים שהגט פסול, כיוון שלא ניתן מרצונו החופשי של הבעל. אך יש הסבורים שהוא כשר, מאחר ואין כאן כפייה ישירה על נתינת הגט, אלא הפעלת לחץ עקיף על הבעל, המביא

יום שלישי

האוויר כמקום

למחיצות – אין האשה מגורשת, כי אין זו 'חצר המשתמרת', שהרי הרוח יכולה להעיף את הגט למקום אחר.

יש אומרים שהצורך במחיצות קיים רק במקרה שהגט לא נשאר בתוך החצר, אך אם הוא נחת לבסוף בתוך החצר – מיד בהגיע הגט לאויר החצר, האשה מגורשת. שכן, הגט היה ב'אויר שסופו לנוח', ואין צורך שתהא 'חצר משתמרת'.

אולם אם הגט נעלם לפני שנח בחצר (אם נאכל ע"י כלב וכדומה), אינה מגורשת, כי במקרה זה הוא היה ב'אויר שאין סופו לנוח'.

(גיטין עט, א. טרשו"ע אהע"ז קלט ד. ט. ובנו"ס)

הלכות גירושין, פרק ה הלכה ד: הִיָּה הַגָּט שָׁלוּ, וְהוּא מְלֻמָּעַל בּוֹ, וְהָיָא מְלֻמָּמָה בְּחֻצְרָא שְׁלֵה, וְזֶרֶק לֹה גִטָּה - כִּיּוֹן שִׁיִּצָּא הַגָּט מִמְּחִיצוֹת הַגָּט וְהִנֵּי לְמַחֲצוֹת מְקוֹמָה שֶׁהָיָא עוֹמֶדֶת בּוֹ, נִתְגַּרְשָׁה.

הלכה היא שחצרו של אדם קונה לו, וחפץ (של הפקר או שקונה אותו מיד המוכר) שנכנס לחצר, הרי הוא של בעל החצר. גם אויר חצרו קונה לו ונחשב רשותו, והוא כמקום לכל דבר. ולכן אם זרק הבעל גט לאשתו והגט נכנס לאויר חצרה, נתגרשה. ואולם, הדברים אמורים רק ביחס לאוויר שבתוך מחיצות החצר. אבל אם אין לחצר מחיצות, או שהגט היה מעל

יום רביעי

לתת כסף בלי להוציא פרוטה...

על אף שעצם המכירה נגמרת מיד – עוד לפני ביצוע כל התשלומים על ידי הלוקח – לכאורה קיימת פירצה המאפשרת למוכר לחזור בו מהמכירה. שהרי אחד מתנאי המכירה הוא – ביצוע כל התשלומים על ידי הלוקח. המוכר יכול אפוא לסרב

הלכות גירושין פרק ח, הלכה כא: נִתְּנָה לוֹ כֶּעָל פְּרָחוֹ, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֵה לְקַבֵּל - הָרִי זֶה גִּט פָּסוּל. אחת מדרכי המסחר המקובלות היא רכישה בתשלומים, כאשר הקונה זוכה בחפץ מיד, והתשלום מתפרס למשך זמן.

לקבל את התשלומים הבאים, ולמנוע את אפשרות קיום התנאי, ובכך יביא לביטול המכירה. מאידך, יכול הלוקח לטעון כי מצידו הוא מעוניין לקיים את התנאי ורק המוכר הוא המעכב זאת.

זהו הנידון בהלכה שלנו לענין גט, כאשר הרמב"ם פוסק כי הגט 990. בהתאם לכלל שנקט הרמב"ם, שכל מקום שנאמר גט 'פסול' הכוונה היא לפסול מדרבנן בלבד – מובן שמעיקר הדין נתינה בעל כרחו נחשבת נתינה, ורק לענין גט החמירו חכמים מפאת חומר הענין שלא להתיר את האשה בגט זה.

ומכאן, שלגבי מקח וממכר, נתינה בעל כרחו נחשבת נתינה. אלא שהדבר עדיין שנוי במחלוקת הפוסקים: יש אומרים, כי אף שניתן לבצע את הנתינה בעל כרחו של המוכר, מכל מקום חייבת היא להיעשות בפועל. ואם בכל זאת יצליח המוכר להסתתר ולמנוע את עצם הנתינה – אכן תתבטל העיסקה. ברם, להלכה נפסק כי די בהבעת הנכוונות מצד הלוקח לקיים את התנאי, אף שבפועל לא קיבל המוכר את הכסף. ואם כך, אין כל אפשרות ביד המוכר לגרום לביטול המכר.

(פסקי דין – ירושלים ח"ג, ע' צט)

נישואי הגיורת

יום חמישי

להתגייר, נמנעה מלהתעבר (יבמות לה, א).

בדעת הרמב"ם נחלקו הדעות: לדעה אחת, אם היתה פנויה – מותרת להנשא מיד, ואם הייתה נשואה, עליה להמתין (מגיד משנה); ויש אומרים שגם אם הגיורת היתה פנויה לפני גיורה, צריכה להמתין (ב"י אה"ע, סי' יג; רדב"ז ח"א סי' קצו). לדברי הכל, אם קודם שנתגיירה היתה נשואה ליהודי, צריכה להמתין. היות שבדעתה להמשיך ולהיות עם אותו בעל, בוודאי אינה מונעת עצמה מלהתעבר, ויש אם כן צורך בהבחנה בין זרע לזרע.

(ראה שו"ת מנחת יצחק ו, קק)

הלכות גירושין פרק יא, הלכה כא: שפחה שנתחררה וגיורת שנתגיירה - ממתנין תשעים יום; אפלו גר ואשתו שנתגירו, מפרישין אותן תשעים יום.

האם גויה שהייתה נשואה ליהודי (ב'נישואין אזרחיים') ונתגיירה, צריכה להמתין שלושה חודשים כדי להינשא שנית לבעלה היהודי?

נחלקו תנאים, האם גיורת יכולה להינשא מיד לאחר שנתגיירה או שעליה להמתין שלושה חודשים. לדעת ר' יהודה, צריכה להמתין, כי קיים חשש שהתעברה קודם שנתגיירה. ולדעת ר' יוסי יכולה להינשא מיד, כי מאחר שהיה בדעתה

מתי 'עשה' דוחה שני איסורי 'לא תעשה'?

יום שישי

הכהן הגדול לייבם את האלמנה, והרי האלמנה – שלא חלה עליה מצות ייבום – תעבור על ה'לאו' מבלי שיידחה על ידי מצות עשה?

אלא שמכאן למדנו חידוש: כאשר האדם מצווה לעשות 'מצות עשה' ואפשרות הביצוע היא רק בשיתוף אדם אחר – ה'עשה' שלו דוחה גם את איסורי 'לא תעשה' של זולתו! לכן, היה מקום להתיר לכהן גדול לייבם את האלמנה – אף שהאלמנה עוברת על ה'לאו' מבלי שתקיים מצות עשה – כי היות שהיבם אינו יכול לקיים את המצוה בלעדי האשה, 'עשה' שלו דוחה גם את 'לא תעשה' שלה.

(תורת חסד ח"א, לא, ד)

הלכות ייבום וחליצה פרק א, הלכה א: מצות עשה מן התורה, שייבם אדם אשת אחיו מאביו.

על מי מוטלת מצות ייבום? יש אומרים שהחויב הוא על היבם ולא על היבמה, כי עיקרה של מצות ייבום הוא משום פריה ורביה, והאשה אינה מצווה בה (שו"ת הרשב"א ח"א, יח). על שיטה זו אפשר להקשות מהגמרא (יבמות כ, א), האומרת, שהיה מקום להתיר לכהן גדול לייבם אלמנה מן האירוסין (אילוול לימוד מיוחד האוסר זאת), מכיוון ש'עשה דוחה לא תעשה'. כלומר: מצות עשה שחלה על היבם ('יבמה יבוא עליה') דוחה את איסור ה'לאו' שיש בנשואי אלמנה לכהן גדול. ואם מצות ייבום היא רק על האיש ולא על האשה, איך יוכל

חולץ או נחלץ

שבת קודש

להרמב"ם (שם): אמר "חרש שנחלץ", ולא אמר שחלץ, לפי שהוא חרש ואינו ברעת שלמה שנייחס לו את הפעולה. וה'נודע ביהודה' (שו"ת מהר"ק אה"ע סי' צד) כתב טעם אחר: בגמרא (יבמות קב, ב) דנים האם "וחלצה" היינו שליפת נעל או נעילת נעל, והמסקנה היא שחליצה משמעה גם נעילה וגם חליצה. אך ממה שכתוב "וחלצה נעלו", ולא "וחלצה נעלו ברגלו", מובן שצריכה להסיר ממנו את הנעל ולא להלביש. אמנם, מאחר שחליצה פירושה גם נעילה, מובן מדוע נקרא היבם "חולץ", כיון שהוא נועל את הנעל, כדי שיבמתו תסירנה, ולשון "החולץ ליבמתו" היינו בשביל יבמתו. על פי דברי ה'נודע ביהודה' מובן שלבישת הנעל היא חלק ממצות החליצה, ואם כן גם לבישת הנעל צריכה כוונה.

הלכות ייבום וחליצה פרק ד, הלכה ח: וצריך שתתבונן היבמה שתחלץ לו, ותתבונן הוא שיחלץ לה; ויעשו מעשים אלו לשמן.

החליצה צריכה כוונה לשם מצוה, האשה צריכה להתכוון לחלוץ ליבם, והוא צריך להתכוון שהוא חולץ לה. וכתב הרמב"ם (הלכה טז) שאם חסרה כוונה – החליצה פסולה. יש לתמוה: כיון שהאשה היא החולצת, למה נאמר "שיחלוץ" ולא "שיהא נחלץ"?

אמנם, בכל הש"ס נקרא היבם "חולץ", וביאר ה'תוספות יו"ט" (יבמות פ"ב מ"ד), שהוא מפני שהיבם מסייע בחליצה, שהרי צריך שיתכוון לחלוץ. ובה ביאר גם את לשון המשנה "החרש שנחלץ" – כיון שאינו ברכוונה. וכך מפורש ב'פירוש המשניות

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ל' מנחם-אב-ו' אלול ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות אישות פרק כג

א. האשה שהתנית על בעלה לבטל זכות מדברים שזכה בהם הבעל - אם כתב לה ועודה ארוסה, קדם הנשואין - אינו צריך לקנות מידו [לעשות על כך קנין סודר], אלא כל מה שכתב לה קים; ואם כתב לה אחר נשואין, צריך לקנות מידו.

ב. התנה עמה קדם ארוסין, שלא יהיה לו דין ודברים בנכסיה - אם מכרה ונתנה, מכרה קים ומתנתה קימת; אבל אוכל פרותיהן כל זמן שהן ברשותה. ואם קנו מידו פשהיא ארוסה, שאין לו דין ודברים בנכסיה - הרי סלק עצמו מגוף הקרקע, ואין לו בנכסיה פרות לעולם; ואפילו ערער על קנינו ואמר: 'לא עלה בדעתי שאין לי פרות מפני קנין זה, אלא שאם מכרה קים, שאין אדם נושא אשה בלא נכסים' - אין שומעין לו, אלא כבר סלק עצמו מגוף הקרקע.

ג. התנה עמה שלא יאכל פרות נכסיה - הרי זה אינו אוכל פרותיהן; אבל מוכרין את הפרות, ולוקחין בהן קרקע, והוא אוכל פרותיה, שלא סלק עצמו אלא מפרות נכסים אלו בלבד.

ד. התנה שלא יאכל פרות נכסיה ולא פרי פרותיהן - לוקחין הפרות וקונין בהן קרקע, ולוקחין פרות קרקע זו וקונין בהן קרקע שניה, והוא אוכל פרות אלו, שהם פרי פרי פרות. וכן הדבר תמיד, עד שיתנה עמה שלא יהיה לו פרות ולא פרי פרות עד עולם, ואחר כך לא יהיה לו פרות, בחייה; אבל אם מתה, יירש הכל.

ה. התנה עמה שלא יירשנה - הרי זה לא יירשנה, אבל אוכל פרות בחייה. וכן אם התנה עמה שיירש מקצת נכסיה, וכן אם התנה שאם מתה בלא בנים יחזרו נכסים לבית אביה - הכל קים.

ו. במה דברים אמורים? בשהתנה עמה קדם שתנשא; שהנחלה הפאה לו לאדם שלא ממשפחתו - מתנה עליה שלא יירשנה קדם שתהיה ראויה לו; אבל אם התנה עמה אחר שנשאת - תנאו בטל, ויירשנה כמו שבארנו.

ז. התנה עמה אחר נשואין, שלא יהיו לו דין ודברים בנכסיה ולא בפרי פרותיהן עד עולם בחייה ובמותה - הרי זה אינו אוכל פרות כלל; אבל אם מתה, יירשנה כמו שבארנו.

ח. הבעל שהוציא הוצאות על נכסי מלוג, בין שהוציא מעט ואוכל פרות הרבה, בין שהוציא הרבה ואוכל פרות מעט, אפילו אכל גרוגרת אחת דרך כבוד [בבית על שולחן], או שאכל [שווה] דינר אחד אפילו שלא דרך כבוד [ברחוב], ואפילו לא לקח בפרות מה שהוציא אלא חבילה של זמורות [ענפי גפן] - מה שהוציא הוציא, ומה שאכל אכל.

ט. וכן אם נפלו לה כספים במקום רחוק, והוציא עליהן הוצאות עד שהביאן, או עד שהוציאן מיד מי שהיו אצלו, ולקח בהן קרקע, ואכל פרותיה פשעור - מה שהוציא הוציא, ומה שאכל אכל. הוציא ולא אכל, או שאכל פחות מפשעור - שמין במה השבית, ושואלין אותו במה הוציא: אם השבח יתר על ההוצאה - ישבע בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש] במה הוציא, ונוטל ההוצאה; ואם ההוצאה יתרה על השבח - אין לו מן ההוצאה אלא פשעור השבח, ובשבועה.

י. במה דברים אמורים? במגרש. אבל האשה שמרדה על בעלה, אפילו אכל הרבה, שמין לו במה אכל, ופוחת אותו במה שראוי לתן לו מן ההוצאה אחר שישבוע, ונוטלו; שלא הקנה לה כדי שתטל ותצא מעצמה. וכן המוציא הוצאות על נכסי אשתו קטנה, ומאנה - רואין במה אכל ובמה הוציא ובמה השבית, ושמין לו כפארים [שליש או רביע, כמנהג המקום], שהרי ברשות ירד.

יא. מנהגות רבות יש בנדוניא - יש מקומות שנהגו שיכתבו בכתבה הנדוניא ביתר על דמיה בשליש או בחמש או במחצה, כגון שתהיה נדונייתה מאה, וכותבין שהכניסה לו מאה וחמשים כדי להרבות בפני העם; וכשתבוא לגבות, לא תגבה אלא המאה. ויש מקומות שנהגו לכתב בפחות, ואם פסקה להוציא לו במאה כלים, נותנת שנה מאה ועשרים או מאה וחמשים, וכותבין שהכניסה לו מאה. ויש מקומות שנהגו לכתב שנה בשנה. ויש מקומות שנהגו שיתן האיש מעות לפי [ערוך] הנדוניא, דבר קצוב שתתקשט בו הפלה ותקנה בו בשמים וכיוצא בהן. ויש מקומות שנהגו שיכניס האיש שום [מטלטלין] משלו לאשה, יצטרף לנדונייתה להתנאות בו.

יב. הנושא סתם [לא פירש סכום הכתובה], כותב ונותן כמנהג המדינה; וכן היא שפסקה להכניס, נותנת כמנהג המדינה; וכשתבוא לגבות כתבה, מגבין לה מה שכתבתה כמנהג המדינה. ובכל הדברים האלו וכיוצא בהן, מנהג המדינה עקר גדול, ועל פיו דנין; והוא שיהיה אותו מנהג פשוט [נפוץ] בכל המדינה.

יג. איש ואשה שהיו ביניהן שדוכין [הסכמה להתחתן], ואמר לה: 'במה את מכנסת לי', 'כף וכף', ואמר לה: 'במה אתה נותן לי או פותב לי', 'כף וכף', וכן האב שפסק על ידי [בשביל] בנו וכתב: 'במה אתה נותן לבנך', 'כף וכף', 'וכמה אתה נותן לבתך', 'כף וכף', ועמדו וקדשו - קנו אותן הדברים אף על פי שלא היה ביניהן קנין. ואילו הן הדברים שנקנין באמירה.

יד. במה דברים אמורים? בשפסק האב לבתו, בין גדולה ובין קטנה, ופסק האב האחר לבנו, ובנשואין ראשונים - שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ומרב שמחתו בנשואין הראשונים גמר [בליבו] ומקנה לו באמירה; אבל אם

ב. אכל הנושא אשה, ולא הכיר בה, ונמצאת אילנית או מחיבי לאוין, וכן הנושא שניה [ערוה מדרבנן], בין הכיר בה בין לא הכיר בה - אין להן עקר כתבה ולא תנאי מתנאי כתבה, אבל תוספת יש להן; ואין להן מזונות, ואפילו לאחר מותו. וכשכופין אותו ומפרישין ביניהן, אין מוציאין מן הפעל פרות שאכל.

ג. ולמה אין להן עקר ויש להן תוספת? העקר שהוא תקנת חכמים, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציא, הואיל ולא הכיר בה, אין לה עקר. אבל תוספת שהוא חיב עצמו בה כל זמן שתראה ותעמד לפניו [תהיה נשואה לו], הרי עמדה בתנאי שלה, והרי הקנית לו הנאתה, והרי היא עומדת, אבל התורה אסרה אותה עליו, ומה היא יכולה לעשות, לפיכך יש לה תוספת - שאין מעשיה הם הגורמין לה להאסר אחר הנשואין, אלא אסורה היתה מקדם.

ד. ולמה לא חלקו בשניה [ערוה מדרבנן] בין הכיר בה בין לא הכיר בה, אלא אמרו 'אין לה עקר כתבה בכל מקום'? מפני שהיא מדברי סופרים, עשו בה חזוק. אבל אם נשא אחת מחיבי לאוין והכיר בה, או אחת מחיבי עשה בין הכיר בה בין לא הכיר בה - יש לה כתבה; שחיבי לאוין שהכיר בה, רצה לזנוק בנכסיו, וחיבי עשה אסורין קל. ויש לשפיהן מזונות לאחר מותו, וכן אם לותה ואכלה [אם הלך למדינת הים] חיב לשלם. וכשכופין אותו להוציא, מוציאין מן הפעל כל פרות שאכל מפל נכסיה.

ה. הממאנת [יתומה שנישאה בקטנותה, שהביעה אי רצון בנישואין כדי לבטלם] - אין לה עקר כתבה, אבל תוספת יש לה; ואין מוציאין מן הפעל פרות שאכל. ואם לותה כשהיתה תחתיו, ואכלה, ואחר כך מאנה - אין מוציאין אותה מזונות מן הפעל.

ו. מי שזנת תחת בעלה - אין לה כתבה, לא עקר ולא תוספת, ולא אחד מתנאי כתבה; שהרי מעשיה גרמו לה להאסר על בעלה.

ז. והיאך דין נשים אלו בנדוניא שלהן? כל אשה שנדונייתה קימת, אפילו זנת - נוטלת שלה והולכת. ואם היתה שניה או מחיבי עשה, בין הכיר בה בין לא הכיר בה, או שהיתה אילנית או מחיבי לאוין, והכיר בה - הרי היא בנדונייתה בכל הנשים:

ח. נכסי צאן ברזל, חיב באחריותן; ונכסי מלוג, מה שנגב או אבד, אבד לה. היתה אילנית או מחיבי לאוין, ולא הכיר בה - כל מה שאבד או נגב או בלה עד שנסחק מנכסי צאן ברזל, אין הפעל חיב לשלם; שהרי היא נתנה לו רשות להיותן אצלו. וכל שאבד או נגב מנכסי מלוג, חיב לשלם - הפך מפל הנשים; מפני שאין שם אישות גמורה, לא זכה בנכסי מלוג.

ט. והממאנת, אין לה בליות כלל [אין לה זכות תביעה על נכסים שהתקלקלו]; שאין מוציאין מן הפעל דבר ממה שאבד או נגב, בין מנכסי מלוג בין מנכסי צאן ברזל; אלא נוטלת הנמצא לה, ויוצאה.

שפסק לאחותו, או אשה שפסקה לבתה, וכן שאר קרובים, או האב שפסק לבנו או לבתו בנשואין שניים - לא קנו אותם הדברים, עד שיקנו מיד הפוסק שנתן בן וכו'.

טו. האב שפסק על ידי [בשביל] בתו, לא קנת הבת המתנה עד שיכנס אותה בעלה; וכן הבן לא קנה עד שיכנס; שכל הפוסק, אינו פוסק אלא על מנת לכנס. לפיכך, הפוסק מעות לחתנו, ומת קדם שיכנס, ונפלה לפני אחיו ליבום - יכול האב לומר ליכנס: 'לא אחיד הייתי רוצה לתן, ולך איני רוצה לתן', ואפילו היה הראשון עם הארץ והשני חכם; ואף על פי שהבת רוצה בו.

טז. הפוסק מעות לחתנו, והלך האב למדינה אחרת - יכולה היא לומר לבעל: 'אני לא פסקתי על עצמי, מה אני יכולה לעשות, או כנס בלא נדוניא, או פטרני בגט'; אבל אם פסקה היא על עצמה ולא הגיעה [השיגה] ידה - הרי זו יושבת עד שתמצא מה שפסקה או עד שתמות. ולמה לא תפטר עצמה במרדות? [שתאמר איני רוצה בו] שהמורדת כשהיא ארוסה - הפעל רוצה לכנסה, והיא אינה רוצה; אבל זו אין הפעל רוצה בה עד שתתן הנדוניא שפסקה, והיא רוצה בו, שהרי היא אומרת לו: 'או כנס או פטר'. במה דברים אמורים? בגדולה; אבל קטנה שפסקה על עצמה - כופין אותה לתן גט, או יכנס בלא נדוניא.

יז. הנושא את האשה, ופסקה עמו שיהיה זן את בתה כך וכך שנים - חיב לזונה אותה השנים שקבל על עצמו; והוא שיתנו על דבר זה בשעת קדושין, אבל שלא בשעת קדושין - עד שיקנו מידו [יעשו ע"כ קנין], או שיתכתב בשטר וכיוצא בו, כמו שיתבאר בהלכות מקח וממכר. ונתגרשה בתוך השנים שקבל על עצמו לזון את בתה, ונשאת לאחר, ופסקה עמו שיהיה זן את אותה הבת כך וכך שנים - לא יאמר ראשון: 'לכשתבוא לביתי אזונה', אלא מוליד מזונותיה למקום שהיא שם אמה. וכן לא יאמרו שניהם: 'הרי אנו זנין אותה כאחת'; אלא אחד זנה, ואחד נותן לה דמי מזונות.

יח. נשאת הבת בתוך זמן זה, הפעל חיב במזונותיה; ובעלי אמה שניהן, כל אחד מהן נותן לה דמי מזונות. מתו אלו שפסקו לזון אותה - אם קנו מידן, או שחיב עצמו בשטר, הרי זו כבעל חוב בשטר, וטורפת מזונותיה מנכסיהן המשעבדין [המכורים לאחרים] עד סוף הזמן שפסקו; ואם פסקו בשעת הקדושין ולא היה שם קנין - הרי הן דברים שלא נתנו להכתב [ונכתבו שלא ברשות אין להם תוקף של שטר], ואינה טורפת במזונותיה.

הלכות אישות פרק כד

א. הנושא את האילנית [עקרה], ולא היו לו בנים ולא אשה אחרת לפרות ולרבות ממנה - אף על פי שכופין אותו ומוציא, הרי היא בכל הנשים, ויש לה כתבה ושאר תנאי כתבה; וכן זוכה הפעל במה שזוכה בשאר הנשים.

עומדת מעל המטה והיא לובשת המכנסים או חוגרת אזור, או שמצאו רק לח למעלה מן הכלה [וילון המיטה]; או שהיו שניהן יוצאין ממקום אפל או מעלין זה את זה מן הכור וכיוצא בו; או שראו אותו מנשק על פי חלוקה; או שראו אותן מנשקין זה את זה, או מגפפין [מחבקים] זה את זה, או שנקנסו זה אחר זה והגיהו [סגרו] הדלת, וכיוצא בדברים אלו. אם רצה בעלה להוציאה - תצא, ואין לה כתבה; ואין זו צריכה התרה.

טז. עוברת על דת משה או דת יהודית, וכן זו שעשת דבר מכער - אין כופין את הבעל להוציא, אלא אם רצה לא יוציא. ואף על פי שלא הוציא, אין לה כתבה; שהכתבה תקנת חכמים היא, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות, אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו, אלא תהיה קלה וקלה להוציאה.

יז. מי שראה אשתו שזנת, או שאמרה לו אחת מקרובותיו או מקרובותיה שהוא מאמין וסומכת דעתו על דבריהם שזנת אשתו, בין שהיה האומר איש בין שהיתה אשה - הואיל וסמכה דעתו לדבר זה שהוא אמת, הרי זה חייב להוציא ואסור לו לבוא עליה, ויתן כתבתה; ואם הודת לו שזנת, תצא בלא כתבה. לפיכך משביעה בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש] שלא זנת תחתיו, אם ראה אותה בעצמו, ואחר כך תגבה כתבתה; אבל בדברי אחר [עדות של פלוני], אינו יכול להשביעה אלא על ידי גלגול [הכללה בשבועה אחרת שנתחייבה לו].

יח. אמרה לו אשתו שזנת תחתיו ברצונה - אין משגיחין בדבריה, שמא עיניה נתנה באחר; אבל אבדה כתבתה עקר ותוספת, ואבדה הפליות [אין לה זכות תביעה על מה שאבד או נגנב מנדוניתה] - שהרי הודת בזנות. ואם היה מאמינה וסומכת דעתו על דבריה, הרי זה חייב להוציא. ואין בית דין כופין את האיש לגרש את אשתו בדבר מדברים אלו, עד שיבואו שני עדים ויעידו שזנת אשת זה בפניהן לרצונה, ואחר כך כופין אותו להוציא.

יט. האשה שזנת תחת בעלה בשגגה או באנס - הרי זו מתרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה" [נאנסה], הא נתפשה מתרת, בין שאנסה ישראל, בין שאנסה גוי. וכל שתחלת ביאתה באנס, אף על פי שסופה ברצון, ואפילו אמרה: 'הניחו לי, שאלמלא לא אנס אותי הייתי שוכרת' - הרי זו מתרת; שהיצר לבשה, ומתחלתה באנס היתה. **כ.** נשים שגנבו אותן לסטים [שודדים] - הרי הן כשבויות, שהן אנוסות, ומתרות לבעליהן; ואם הניחום [שחררו] והלכו [חזרו] ללסטים מעצמן - הרי אלו ברצון, ואסורות לבעליהן. ודין הנאנסת ודין השוגגת אחד הוא, שהשגגה צד אנס יש בה.

כא. במה דברים אמורים? בשהיה בעלה ישראל; אבל אשת כהן ששגגה או שנאנסה, אסורה לבעלה - שהרי נעשית זונה מכל מקום, והוא אסור בזונה כמו שיתבאר בהלכות אסורי ביאה.

י. מי שזנתה תחת בעלה - אין לה כתבה, לא עקר ולא תוספת; ואין מוציאין מן הבעל דבר ממה שאבד או נגנב מנכסי צאן ברזל שלה, ואין צריך לומר נכסי מלוג. ולא המזנה בלבד, אלא אף העוברת על דת משה או על דת יהודית, או היוצאת משום שם רע - אין לה כתבה, לא עקר ולא תוספת, ולא תנאי מתנאי כתבה. וכל אחת מהן, נוטלת הנמצא מנדוניתה ויוצאה; ואין הבעל חייב לשלם כלום, לא מה שפחת ולא מה שאבד.

יא. ואילו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת משה - יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי, או שנודרת או נשבעת ואינה מקיימת, או ששמשה מטהה והיא נדה, או שאינה קוצה [מפרישה] לה חלה; או שהאכילה את בעלה דברים אסורים, ואין צריך לומר כגון שקצים ונבלות, אלא דברים שאינם מעשרין. והיאף יודע דבר זה? כגון שאמרה לו: 'פרות אלו פלוני הכהן תקנם לי, ועסה זו פלוני הפריש לי חלתה, ופלוני החכם טהר לי את הפתם' [האדום, שנמצא בגופה או בבגדה] - ואחר שאכל, או בא עליה, שאל אותו פלוני ואמר: 'לא היו דברים מעולם'; וכן אם החזקה נדה בשכונותיה [שלבשה בגדי נידות], ואמרה לבעלה טהורה אני, ובה עליה.

יב. ואיזו היא דת יהודית? הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל; ואילו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי [רחוב פתוח לרה"ר] מפלש וראשה פרוצ ואין עליה רדיד [צעף גוף] כשאר הנשים, אף על פי ששערה מכסה במטפתה; או שהיתה טונה בשוק, ונרד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה [מצחנה] או על לחיה, כדרך שעושות הגויות הפרוצות; או שטונה בשוק, ומראה זרועותיה לבני אדם; או שהיתה משחקת עם הבחורים; או שהיתה תובעת התשמיש מבעלה בקול רם, עד ששכונותיה שומעות אותה מדברת על עסקי תשמיש; או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה.

יג. עזרא תקן שתהיה האשה חוגרת בסנר [חגורה] תמיד בתוך ביתה, משום צניעות; ואם לא תגרה - אינה עוברת על דת, ולא הפסידה כתבתה. וכן אם יצתה בראשה פרוצ מחצר לחצר בתוך המבוי - הואיל ושערה מכסה במטפתה, אינה עוברת על דת.

יד. העוברת על דת - צריכה התרה ועדים, ואחר כך תפסיד כתבתה. עברה בינו לביתה, יודע שהיא עוברת על דת, והתרה בה בלא עדים, וחזרה ועברה - הוא טוען ואומר: 'עברה אחר התרה', והיא אומרת: 'לא עברתי כלל', או 'לא התרו בי' - אם רצה להוציא, הרי זה נותן כתבה אחר שתשבע שלא עברה, שאם תודה שעברה אחר התרה אין לה כלום.

טו. כיצד היא יוצאה משום שם רע? כגון שהיו שם עדים שעשת דבר מכער ביותר, שהדברים מראין שהיתה שם עברה, אף על פי שאין שם עדות ברורה בזנות. כיצד? כגון שהיתה פתח לבדה, וראו רוכל [מוכר בשמים] יוצא, ונקנסו מיד בשעת יציאתו ומצאו אותה

יִרְאֶה אוֹתָהּ אָדָם חוּץ מִקְרֹבוֹתֶיהָ - הָרִי זֶה טוֹעֵן [שלא ידע] אֶף בְּמוֹמִין שְׁבָגְלוּי; וְהוּא שְׁלֵא יִהְיֶה שֵׁם מִרְחָץ, אוֹ שְׁלֵא הִיָּתָה לוֹ קְרוֹבָה לְבִדֵּק בָּהּ. אֲכָל הִיָּה שֵׁם מִרְחָץ בְּעִיר זֹו שְׁאִין דֶּרֶךְ הַנְּשִׁים לְצֹאת בָּהּ וּפְגִיחֶיהֶן מְגֻלּוֹת, וְיִשׁ לוֹ קְרוֹבָה - אִינוּ יָכוֹל לְטַעַן, שֶׁהָרִי הִכֵּל רוֹאִין אוֹתָהּ עֲרֻמָּה בְּמִרְחָץ. וְאִם דֶּרֶךְ הַחֲתָנָה וּלְהַתְנַכֵּר אֶף בְּמִרְחָץ, וְשִׁתְּהִיָּה הַכֵּת רוֹחֶצֶת בְּלִילָה, אוֹ בְּבֵית [חדר] קִטָּן שְׁבִמְרָחֶץ לְבִדָּה, עַד שְׁלֵא תִרְאֶה וְלֹא תִדְעַ - הָרִי זֶה טוֹעֵן אֶף בְּמוֹמִין שְׁבָגְלוּי; שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם הֵן, וְאִינֶן גְּזֵרַת הַכְּתוּב.

ג. הוֹרִי מִקְצַת הַגְּאוּנוֹיִם, שֶׁזֶה שְׁאֵמְרוּ חֲכָמִים: 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בְּקְרֹבוֹתָיו' - אִינוּ קְרֹבוֹתָיו בְּלִבָּד, אֲלָא מִדְּעִי; וְאִפְלוּ הִיָּה גֵר בְּעִיר, וְאִין לוֹ קְרוֹב כָּלָל - אִם יִשׁ שֵׁם מִרְחָץ, אִינוּ יָכוֹל לְטַעַן; שֶׁאֲפָשֶׁר שִׁיְהִי לוֹ רַעִים, וְאוֹמֵר לְאַחַד מֵרַעֲיוֹ שֶׁתְּבַדֵּק לוֹ אֶשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ עַל פְּלוֹנִיָּה; וּלְפִיכֵךְ חֲזַקְתּוֹ שֶׁשֹּׁמֵעַ וְנִתְפָּס. וְלֹא יִרְאֶה לִי דִין זֶה; שְׁאִין כָּל אָדָם מוֹצִיא כָּל מֵה שְׁבָלְכוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ לְכָל אֶלָּא לְקְרוֹבָיו, וְעוֹד שְׁאִין דְּעִתּוֹ סוֹמְכָת אֶלָּא לְדְבָרֵי קְרוֹבָיו בִּיְחֹד.

ד. בִּיצֵד הִיא טַעֲנַת הַמוֹמִין? אִם הִיּוּ הַמוֹמִין שְׁנִמְצָאוּ בָּהּ מוֹמִין שְׁוֵדָאִי הִיּוּ בָּהּ קִדְּם שֶׁתִּתְאַרְס, כְּגוֹן אֲצַבֵּעַ יְתֵרָה וְכִיּוֹצֵא בָּהּ - עַל הָאֵב לְהִבִּיא רְאִיָּה שְׂדִיעַ בִּהֵן הַבַּעַל וְרִצָּה, אוֹ שֶׁחֲזַקְתּוֹ שְׂדִיעַ; וְאִם לֹא הִבִּיא, תִּצָּא בְּלֹא כְּתָבָה כָּלָל. הִיּוּ מוֹמִין שֶׁאֲפָשֶׁר שְׁנוֹלְדוּ אַחֵר הָאֲרוֹסִין - אִם נִמְצָאוּ בָּהּ אַחֵר שְׁנִנְכֻסָּה לְבֵית בַּעֲלָהּ, עַל הַבַּעַל לְהִבִּיא רְאִיָּה שְׂעַד שְׁלֵא נִתְאַרְסָה הִיּוּ בָּהּ, וְהִיָּה מִקְחָהּ מִקְחַת טַעֲנוֹת; וְאִם נִמְצָאוּ בָּהּ וְהִיא בְּבֵית אֲבִיהָ, עַל הָאֵב לְהִבִּיא רְאִיָּה שְׁאַחֵר הָאֲרוֹסִין נוֹלְדוּ, וְנִסְתַּחֲפָה שְׂדִיהוּ [נִשְׁטַפָּה שְׂדִיהוּ, כְּלוּמָר: מוֹלֵד גֵּרָם].

ה. הִבִּיא הַבַּעַל רְאִיָּה שְׂעַד שְׁלֵא נִתְאַרְסָה הִיּוּ בָּהּ, אוֹ שֶׁהוֹדֵת לוֹ בְּכֶף, וְהִבִּיא הָאֵב רְאִיָּה שְׂרָאָה וְשִׁתַּק וְנִתְפָּס, אוֹ שֶׁחֲזַקְתּוֹ שְׂדִיעַ בִּהֵן וְנִתְפָּס - הָרִי זֶה חֵיב בְּכְתָבָה. ו. כֹּא עַל אֶשְׁתּוֹ וְשִׁתָּה בְּמֵה יָמִים, וְטַעַן שְׁמוֹם זֶה לֹא נִרְאֶה לוֹ עַד עֵתָה - אֲפִלוּ הִיָּה בְּתוֹךְ הַקְּמִטִּים, אוֹ בְּכֶף הַרְגֵּל - אִין שׁוֹמְעִין לוֹ; חֲזַקָּה שְׁאִין אָדָם שׁוֹתֵה כְּכוֹס אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקוּ יָפָה יָפָה, וְחֲזַקְתּוֹ שְׂדִיעַ וְרִצָּה [הַסְכִּים]. ז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְנִמְצָאת שְׁאִין לָהּ וְסֵת [רְגִילוֹת] קְבוּעָה לְנִדְתָּהּ, אֲלָא לֹא תִרְגֹּשׁ בְּעֲצָמָה עַד שֶׁתִּרְאֶה דָם נִדָּה - הָרִי זֹו לֹא תִשְׁמַשׁ אֶלָּא בְּשָׁנִי עֲדִים שְׁבוּדָקָת בִּהֵן עֲצָמָה, אֲחֵד לְפָנֵי הַתְּשָׁמִישׁ וְאַחֵד לְאַחֵר הַתְּשָׁמִישׁ, חוּץ מִן הָעֵד שֶׁל אִישׁ שֶׁמְקַנֵּחַ בוֹ עֲצָמוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיָּאָה. ח. וְאֶף עַל פִּי שְׁמוֹם גְּדוֹל הוּא זֶה, לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם, שֶׁהָרִי בּוֹדְקָת עֲצָמָה תַּחֲלָה וּמִשְׁמַשְׁת. הָרִי שֶׁבִּדְקָה עֲצָמָה וְנִכְעֲלָה, וְיַבֵּעַת שְׁקֻנָּה עֲצָמָה הִיא וְהוּא נִמְצָא דָם עַל עַד שְׁלָה אוֹ עַל עַד שְׁלוֹ - אִם אֲרַע זֶה פַּעַם אַחֵר פַּעַם שְׁלִשָּׁה פַּעַמִּים סְמוּכוֹת זֹו לְזֹו, הָרִי זֹו אִסּוּרָה לְשִׁכַּב עִם בַּעֲלָהּ, וְנִצָּא בְּלֹא כְּתָבָה, לֹא עֶקֶר וְלֹא תּוֹסֶפֶת, וְאִין לָהּ תְּנַאי מִתְּנַאי כְּתָבָה, שֶׁהָרִי אִינָּה רְאוּיָה לְתְּשָׁמִישׁ. וְיִוצֵיא וְלֹא יִחְזִיר

כב. וְאַחֵד אִשָּׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ אִשָּׁת כְּהֵן שְׁנִנְכֻסָּה - כְּתָבָתָה קִיָּמָת, הָעֶקֶר וְהַתּוֹסֶפֶת; וְלֹא הִפְסִידָה כְּלוּם. וְכוּפִין אֶת כְּהֵן לְתַן לָהּ כְּתָבָתָה וּלְגִרָשָׁה.

כג. אִשָּׁת כְּהֵן שְׁאֵמְרָה לְבַעֲלָהּ: 'נֶאֱנַסְתִּי', או 'שִׁגְגַתִּי וְנִכְעַלְתִּי לְאַחֵר' - אִינוּ חוֹשֵׁשׁ לְדְבָרֶיהָ, שְׁמָא עֵינֶיהָ נִתְּנָה בְּאַחֵר; וְאִם הִיָּתָה נֶאֱמָנָה לוֹ, אוֹ שְׁאֵמֵר לוֹ אָדָם שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל דְּבָרָיו - יוֹצֵיא וְיִתֵּן כְּתָבָה.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ בְּפָנֵי שְׁנִים: 'אֵל תִּסְתְּרִי עִם פְּלוֹנִי', וְנִכְנָסָה עִמּוֹ לְסִתֵּר בְּפָנֵי עֲדִים וְשִׁתָּה [שִׁיעוֹר זִמָּן] - כְּדִי טַמְאָה - הָרִי זֹו אִסּוּרָה עַל בַּעֲלָהּ עַד שֶׁיִּשְׁקָנָה מִי הַמְּרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שׁוֹטָה. וְאִם מֵת קִדְּם שֶׁיִּשְׁקָנָה - אִין לָהּ כְּתָבָה, וְאֶף עַל פִּי שְׁלֵא מִצָּאוּ דְּבָר מְכַעֵר; שְׁאִין לָךְ דְּבָר מְכַעֵר יוֹתֵר מִזֶּה [שִׁנְסִתָּה עִם הַחֲשׁוֹד]. וְהִיּוֹם, שְׁאִין שֵׁם מִי שׁוֹטָה, נֶאֱסָרָה עֲלֵיו אִסּוּר עוֹלָם; וְנִצָּא בְּלֹא כְּתָבָה, לֹא עֶקֶר וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁהָרִי מַעֲשִׂיָּה הָרַעִים גְּרָמוֹ לָהּ לְהִתְאַסֵּר.

כה. אָמֵר לָהּ בֵּינוּ לְבִינָה: 'אֵל תִּסְתְּרִי עִם פְּלוֹנִי', וְרָאָה אוֹתָהּ שִׁנְסִתָּה עִמּוֹ וְשִׁתָּה כְּדִי טַמְאָה - הָרִי זֹו אִסּוּרָה עֲלֵיו בְּזִמָּן הַזֶּה שְׁאִין שֵׁם מִי שׁוֹטָה; וְחֵיב לְהוֹצִיא, וְיִתֵּן כְּתָבָה. וְאִם הוֹדֵת שִׁנְסִתָּה אַחֵר שֶׁהִתְרָה בָּהּ, תִּצָּא בְּלֹא כְּתָבָה; וּלְפִיכֵךְ מַשְׁבִּיעָה עַל זֶה, וְאַחֵר כֶּף יִתֵּן כְּתָבָה.

הִלְכוֹת אִישׁוֹת פֶּרֶק כה

א. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה סֵתָם [מַבְלִי לְצִיּוֹן אִם יִשׁ עֲלֶיהָ נְדָרִים -], וְנִמְצָאוּ עֲלֶיהָ נְדָרִים - תִּצָּא בְּלֹא כְּתָבָה, לֹא עֶקֶר [הַכְּתוּבָה, מִנָּה אוֹ מֵאִתִּיּוֹם] וְלֹא תּוֹסֶפֶת [הַסְכּוֹם שֶׁמוֹסִיף בַּכְּתוּבָה כְּרִצּוֹנוֹ]. בְּאֵלּוּ נְדָרִים אֲמָרוּ? שְׁלֵא תֹאכֵל בֶּשֶׂר, אוֹ שְׁלֵא תִשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שְׁלֵא תִתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי [בְּגָדִים] צְבָעוֹנִין; וְהוּא הַדִּין לְשֹׂאֵר הַמִּינִים [בְּגָדִים] שֶׁדֶרֶךְ כָּל אִנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְהִתְקַשֵּׁט בִּהֵן. אֲכָל אִם נִמְצָא עֲלֶיהָ נֶדֶר אַחֵר חוּץ מֵאֵלּוּ, לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם.

ב. וְכֵן הַכּוֹנֵס אִשָּׁה סֵתָם, וְנִמְצָא בָּהּ מוֹם מְמוּמֵי נָשִׁים שֶׁכָּבֵר בְּאֲרוֹנוֹם, וְלֹא יָדַע הַבַּעַל כְּמוֹם זֶה, וְלֹא שָׁמַע בּוֹ וְרִצָּה [לֹא הִבִּיעַ הַסְכָּמָה] - הָרִי זֹו תִצָּא בְּלֹא כְּתָבָה, לֹא עֶקֶר וְלֹא תּוֹסֶפֶת. בִּיצֵד? הִיָּה מִרְחָץ בְּעִיר וְהִיּוּ לוֹ קְרוֹבִים - אִינוּ יָכוֹל לִזְמֹר 'לֹא יִדְעִיתִי מוֹמִין אֵלּוּ', וְאֲפִלוּ מוֹמִין שְׁבִסְתֵּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק [שׁוֹאֵל] בְּקְרֹבוֹתָיו, וְחֲזַקָּה [מִסְתַּבֵּר] שֶׁשֹּׁמֵעַ וְרִצָּה [הַסְכִּים]. וְאִם אִין שֵׁם מִרְחָץ, אוֹ שְׁלֵא הִיּוּ לוֹ קְרוֹבִים - טוֹעֵן [שְׁלֵא יָדַע] בְּמוֹמִין שְׁבִסְתֵּר; וְנִכְפָּה [מַחֲלַת הַנְּפִילָה] בְּעֵתִים יְדוּעִים [בְּזִמָּנִים קְבוּעִים], הָרִי הוּא מְמוּמֵי סֵתֵר. אֲכָל בְּמוֹמִין שְׁבָגְלוּי, אִינוּ יָכוֹל לְטַעַן, שֶׁהָרִי הִכֵּל רוֹאִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין לוֹ, וְחֲזַקְתּוֹ שֶׁשֹּׁמֵעַ וְנִתְפָּס. דְּבָר יְדוּעַ הוּא, שְׁאִין דִּין זֶה אֶלָּא בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהִיָּה מְנַהֵג הַנְּשִׁים שֵׁם לְהִלָּךְ בְּשׁוּק וּפְגִיחֶיהֶן גְּלוּיוֹת, וְהַכֵּל יוֹדְעִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין: 'זֹו הִיא בְּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי וְזֹו הִיא אֲחוֹתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי', כְּמוֹ עֲרֵי אֲדוּם בְּזִמָּן הַזֶּה. אֲכָל מְקוֹמוֹת שְׁאִין דֶּרֶךְ הַבְּנוֹת שֵׁם לְצֹאת לְשׁוּק כָּלָל, וְאִם תִּצָּא הַכֵּת לְמִרְחָץ בְּנֶשֶׁף [בַּחוּשָׁר], תִּצָּא מִתְּנַכְרָה [בַּחֲתָבָה] וְלֹא

ב. ומנין שעשרה דברים אלו מן התורה? שנאמר: "והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר פריית ונתן בידה, ושלחה מביתו"; "אם לא תמצא חן בעיניו" - מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו; ואם נתגרשה שלא ברצונו, אינה מגרשת. אבל האשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה.

ג. "וכתב" - מלמד שאינה מתגרשת אלא בכתב. "לה" - לשמה. "ספר פריית ונתן" - דבר הכותב בינו לבינה, שלא ישאר לו עליה רשות; ואם עדין לא נכתב בינו לבינה, אינה מגרשת, כמו שיתבאר. "ונתן בידה" - מלמד שאינה מתגרשת עד שניתן הגט לידה, או ליד שליחה שהוא בידה, או לחצרה; שהכל בידה, כמו שיתבאר. "ושלחה" - שיהיה ענין הגט שהוא המשלח אותה, לא שישלח עצמו ממנה.

ד. כיצד? כתב לה: 'הרי את משלחת', 'הרי את מגרשת', 'הרי את לעצמך', 'הרי את מתרת לכל אדם', וכל פירוש בזה הענין - הרי זו מגרשת; וגופו של גט: 'הרי את מתרת לכל אדם'. אבל אם כתב לה: 'איני בעליך', 'איני ארוסיך', 'איני אישך' - אין זה גט, שנאמר: "ושלחה", ולא ישלח עצמו ממנה. וכן הכותב לאשתו: 'הרי את בת חורין' - אינו גט.

ה. זה שנאמר בתורה "ושלחה מביתו", אין ענינו שלא יגרמו גרושיה עד שתצא מביתו; אלא משיגיע הגט לידה, גמרו גרושיה, ואף על פי שעדין היא בביתו, כמו שיתבאר. שלא נאמר "ושלחה" אלא שאם גרש ולא הוציאה מביתו, הרי זה כמי שגרש והחזיר גרושתו; לפיכך צריכה ממנו גט שני, כמו שיתבאר.

ו. ומנין שלא יהיה מחסר מעשה אחר פתיכתו? שנאמר: "וכתב ונתן", מי שאינו מחסר אלא פתיכה ונתינה הוא הגט הפשוט; יצא דבר שמחסר קציצה אחר הפתיכה. לפיכך אם כתב הגט על גרן הפרה, נותן לה את הפרה; ואם חתך הגרן אחר שכתב ונתנו לה - אינו גט. וכן אם כתב במחבר - אף על פי שחתמו בו העדים אחר שתלשו, ונתנו לה - אינו גט.

ז. אין פותבין במחבר אפלו טפס הגט [החלק הסטנדרטי של הטקסט המופיע בכל גט]; כתב הטפס במחבר ותלשו, ואחר כך כתב [והוסיף את "תורף" הגט המשתלב ב"טופס", וכולל את הפרטים הייחודיים והעיקריים]: שם האיש, ושם האשה, והזמן, ו'הרי את מתרת לכל אדם', וחתמו ונתנו לה - הרי זה פשוט.

ח. כתב כל הגט על עליה הנדון בעצין נקוב - אף על פי שנתן לה העצין כלו, הגט פסול; גזרה, שמא יקטם; אבל פותב הוא על חרשו של עצין, ונותנו לה.

ט. ומנין שאינו נותנו לה אלא בתורת גרושין? שנאמר: "ספר פריית ונתן בידה", שיתן אותו בתורת ספר פריית ונתן. אבל אם נתנו לה בתורת שהוא שטר חוב או מזונה, או שנתנו בידה והיא לשנה ונעורה והרי הוא בידה - אינו גט; ואם אמר לה אחר כך 'הרי זה גטך' - הרי זה גט.

לעולם, שמא תתרפא, ונמצא שלא גמר לגרשה בשעת גרושין. ומתרת להנשא לאחר, כמו שיתבאר בענין הנדה.

ט. כמה דברים אמורים? בשהיתה כך מתחלת נשואיה, ומבעילה ראשונה ראתה דם; אבל אם ארע לה חלי זה אחר שנשאת, נסתפקה שדהו [ומזלו גרם]. לפיכך אם בעל פעם אחת ולא נמצא דם, ואחר כך חזרה להיות רואה דם בכל עת תשמיש - יוציא ויתן כתובה ולא יחזיר עולמית, כמו שבארנו.

י. וכן כל אשה שנולתו בה מומין אחר שנשאת, אפלו נעשית מבת שחין - אם רצה יקיים, ואם רצה להוציא ויתן כתובה.

יא. האיש שנולתו בו מומין אחר שנשא, אפלו נקטעה ידו או רגלו, או נסמית עינו, ולא רצת אשתו לישב עמו - אין כופין אותו להוציא ולתן כתובה, אלא אם רצת [הסכימה], תשב; אם לא רצת, תצא בלא כתובה כדין כל אשה מורדת. אבל אם נולד לו ריח הפה, או ריח החטם, או שחור [הפה] ללקט צואת כלבים, או לחצב נחשת מעקרו [ממקום מוצאו באדמה], או לעבד עורות - כופין אותו להוציא ולתן כתובה; ואם רצת לישב עמו בעלה, תשב.

יב. נעשה האיש מכה שחין - כופין אותו להוציא, ויתן כתובה. ואף על פי שהיא רוצה לישב, אין שומעין לה, אלא מפרישין אותה בעל כרחו, מפני שהיא ממקתו [נמק בשרו מחמת תשמיש]; ואם אמרה: 'אשכ עמו בעדים, כדי שלא יבוא עליה' - שומעין לה.

יג. מי שהיה בעלה בעל ריח פה, או ריח חטם, או מלקט צואת כלבים, וכיוצא בזה, ונמת, ונפלה לפני אחיו, ויש בו אותו מום שהיה בבעלה - יכולה היא לומר: 'לאחיד הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל'; ויתן, ויתן כתובה.

ברוך רחמנא דסייען

יום שני

הלכות גרושין

יש בכללן שתי מצוות - אחת מצות עשה, והוא שיגרש המגרש בספר; שניה מצות לא תעשה, והוא שלא יחזיר גרושתו משנשאת. ובאור שתי מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות גרושין פרק א

א. אין האשה מתגרשת אלא בכתב שיגיע לה, וכתב זה הוא הנקרא 'גט'; ועשרה דברים הן עקר הגרושין מן התורה, ואלו הן: שלא יגרש האיש אלא ברצונו, ושיגרש בכתב ולא בדבר אחר, ושהיה ענין [משמעות] הכתב שגרשה והסירה מקנינו, ושהיה ענינו דבר הכותב בינו לבינה, ושהיה נכתב לשמה, ושלא יהיה מחסר מעשה אחר פתיכתו אלא נתינתו לה, ושהיתנו לה, ושהיתנו לה בפני עדים, ושהיתנו לה בתורת גרושין, ושהיה הבעל או שלוחו הוא שנותנו לה. ושאר הדברים שבגט - כגון הזמן, וחתמת העדים, וכיוצא בזה - הפל מדברי סופרים.

אותו אחר שנתנו לה. קראוהו והוא ביד הפעל או ביד שלוחו והחזירוהו לו, וחזר הוא והכניסו לתוך ידו ונתנו לה - חוזרין וקוראין אותו.

כ. לא קראוהו אלא נטלתו וזרקתו לים או לאש, הרי זו מגרשת - הואיל וקראוהו תחלה, אין חוששין לו שהחליפו; ולא עוד אלא אפלו אמר הפעל: 'שטר אחר הנה, ולא הנה הגט שקראתם' - אינו נאמן, והרי היא מגרשת.

כא. הרי שלא קראו הגט בתחלה, ונתן לה גט בפניהם, וזרקתו לאור או לים - אף על פי שהפעל אומר 'גט פשר הנה', הרי זו ספק מגרשת.

כב. זרק לה הגט לחצצה לבין החביות בפני עדים, ובקשו [חיפשו] ומצאו מזונה או שטר אחר - אין חוששין לה [אינה מגורשת], שזה שנמצא הוא שזרק; נמצאו שם שתיים שלש מזונות או שטרות - חוששין שמא גט שזרק גררוהו עכברים, והרי זו ספק מגרשת.

כג. העדים שחזתמן על הגט, צריכין להיותם יודעין לקרות ולחתם. אם אינן יודעין לקרות, קוראין בפניהן והן חותמין - והוא שפירוש לשון הגט; ואם אינן יודעין לחתם - רושמין להן [צורת האותיות על] הנזיר ברק וכיוצא בו מדבר שאין רשומו מתקנים, והן כותבין על הרשם. ואין עושין בן בשאר שטרות - קל הוא שהקלו בגטי נשים, כדי שלא יהיו בנות ישראל עגונות, הואיל וחתומת העדים בגט מדבריהן, כמו שבארנו.

כד. אף על פי שחתומת העדים בגט מדבריהן, התקינו שיהיו העדים מפרשין שמותיהן בגט. וכן התקינו בעדי הגט, שאין חותמין אלא זה בפני זה; ואם חתמו זה שלא בפני זה, הרי זה גט פסול. וכן תקנו חכמים שיכתב זמן בגט ומקום כתיבתו, כשאר השטרות - שמא תהיה אשתו קרובתו ותזנה כשהיא תחתיו [בעודה נשואה לו], ויכתב לה גט אחר הזנות ויתן לה, ואם לא יהיה בו זמן, יכולה לומר קדם הזנות נתגרשתי; לפיכך תקנו זמן בגטין.

כה. גט שיש עליו עדים ואין בו זמן [תאריך], או שהיה [תאריך] מקדם [מזמן הכתיבה], או מאחר [מזמן הכתיבה], או שנכתב ביום ונחתם בלילה שלאחריו אף על פי שעוסקין באותו ענין, או כתב את הגט בירושלים וטעה וכתב בלוד - כל אלו פסולין, עד שיחתמו בו בזמן כתיבתו ובמקום כתיבתו.

כו. חתם ממנו הזמן ונתנו לה, או שלא כתב שם היום אלא 'בשבת' [שבוע] ראשונה או שנייה מחדש פלוני, או 'בחדש פלוני', או 'בשנה פלונית' ולא הזכיר החדש, אפלו כתב 'בשבוע' [שמיטה] פלוני - כשר; וכן אם כתב בו: 'היום גרשתי' - כשר, שמשמעו היום הזה שניצא בו הגט.

כז. וכן תקנו שיהיו מזוין בגטין למלכות אותו הזמן, משום שלום מלכות. כתב למלכות שאינה מלכות אותה המדינה, או לבנין הפית, או לחרפן הפית - אם דרך אותו מקום למנות בו, הרי זה כשר; ואם אין דרכם למנות בו, הרי זה פסול. וכבר נהגו כל ישראל למנות בגטין, או ליצירה [לבריהא] או למלכות אלכסנדרוס מקרון, שהוא

י. אמר לעדים: 'ראו גט שאני נותן לה', וחזר ואמר לה: 'כנסי שטר חוב זה' - הרי זה כשר, שהרי הודיע את העדים שנתנו בתורת גרושין, וזה שמאמר לה 'שטר חוב', מפני שנכלם ממנה.

יא. המגרש צריך שיאמר לה כשיתן לה הגט: 'הרי זה גטך', או 'הוא גטך', וכיוצא בזה; אם נתן בידה ולא אמר כלום, הרי זה פסול. במה דברים אמורים? בשלא הנה מדבר עמה על עסקי גטה; אבל אם הנה מדבר עמה על עסקי גטה, ונטל הגט ונתן בידה ולא אמר כלום - הרי זה גט פשר.

יב. גט שהיה מנח על הארץ, ואמר לה: 'טלי גטך מעל גבי קרקע', ונטלתו, או שהיה קשור על ידו או על זרכו, ושלפתו ממנו - אף על פי שמאמר לה אחר שבא לידה 'הרי הוא גטך' - אינו גט, שנאמר: 'ונתן בידה', לא שתקח היא מעצמה; והרי לא נתן לה לא הוא ולא שלוחו. אבל אם הרפין [הטח] לה בגופו, או הטח ידו עד ששלפה הגט מעליו, ואמר לה 'הרי זה גטך' - הרי זה גט.

יג. ומנין שיתנו לה בפני עדים? הרי הוא אומר: "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר", ואי אפשר שתהיה זו היום ערוה והבא עליה במיתת בית דין, ולמחר תהי מתרת בלא עדים. לפיכך אם נתן לה הגט בינו לבינה, ואפלו בעד אחד - אינו גט.

יד. במה דברים אמורים? שהיה הגט בכתב ידי סופר; אבל אם כתב הפעל הגט בכתב ידו, וחתם עליו עד אחר, ונתנו לה - הרי זה גט פסול.

טו. תקנת חכמים היא שיהיו העדים חותמין על הגט - שמא יתן לה הגט בפני שנים וימותו, ונמצא הגט שבגדה כחרש מחרשי האדמה, שהרי אין בו עדים; לפיכך תקנו שיעידו מתוכו. ואף על פי שהעדים בתוכו, נותנו לה בפני שנים, בין בפני אותן החותמין עליו, בין בפני שנים אחרים - שעקר הגרושין בעדי מסירה [שמעידים על מסירת הגט].

טז. חתמו בו שנים, וזכר ונתנו לה בינו לבינה [ללא עדים], או שנמצאו עדי מסירה פסולין - הרי זה כשר, הואיל ועדים שבו כשרין, והרי הגט יוצא מתחת ידה; ויש מי שהורה מן הגאונים שהוא פסול.

יז. העירו מתוכו פסולין [חתומים עדים פסולין], אפלו אחד פסול ואחד כשר, ונתנו לה בפני שני עדים כשרין - הרי זה פסול, שנמצא כמזגה מתוכו [כאילו זייף חתימת העדים].

יח. הרחיק את העדים מן הכתב [משורה האחרונה של גט] מלא שתי שיטין [שורות] - פסול; וכמה ירחיק את העדים מן הכתב? פחות מכדי שתי שיטין, כדי שיהיו נקראין עמו [שיהיה ניכר שחתומים על הכתוב בו]. במה דברים אמורים? כשהיה הגט יוצא מתחת ידה, ולא היו שם עדי מסירה; אבל אם מסרו לה בעדים - אף על פי שהן מרחקין הרבה, ואין נקראין עמו, ואף על פי שאין חתום עליו עד כלל - הרי זה כשר, שעקר הגרושין בעדי מסירה. העדים שנותנין הגט בפניהם צריכין לקרותו, ואחר כך יתנו לה; ואם נתנו לה בפניהן תחלה, חוזרין וקוראין

ל'אשתי' - הרי אלו יתנו לה. אמר לאחרים לכתב גט ולחתם בו ולתנו ל'אשתי, וכתבו וחתמו ונתנו לה, ונמצא הגט בטל או פסול - הרי אלו כותבין אחר, אפלו מאה, עד שיגיע לידה גט כשר.

ט. אמר להם הפעל: 'כתבו וחתמו ונתנו לשליח להוליד לה', וכתבו וחתמו ונתנו לשליח, ונמצא הגט בטל - אין כותבין אחר עד שימלכו בפעל; שהרי לא עשה אותן שלוחין לגרושין [אלא למוסרו לשליח], ושם לא רצה אלא שיכתבו ויתנו לשליח בלבד ולא ישאר להם בו מעשה אחר, והרי כתבו ונתנו. לפיכך לא יכתבו אחר; ואם כתבו גט אחר כשר, ונתנוהו לשליח, ונתנו לה - הרי זו ספק מגרשת.

י. האומר לשנים או ליתר על שנים: 'כתבו גט ונתנו ל'אשתי', 'גרשוה', 'שלחוה', 'שבקוה', 'תרכוה' [גרשוה], 'כתבו אגרת ונתנו לה' - הרי אלו יכתבו גט כשר ויתנו לה. אמר להם: 'פטרונה', 'פרנסוה', 'עשו לה פדת', 'עשו לה בנימוס', 'עשו לה כראוי' - לא אמר כלום; ואם כתבו גט ונתנו לה, הרי זה בטל.

יא. אמר להם: 'הוציאוה', 'עזבוה', 'התירוה', 'הניחוה', 'העילוה' - הרי זה ספק אם משמע מלות אלו הגרושין, או דבר אחר. לפיכך אין כותבין לה; ואם כתבו גט ונתנו לה, הרי זו ספק מגרשת.

יב. האומר: 'כתבו גט ל'אשתי' - הרי אלו כותבין וחותמין ונותנין בפעל בידו, ואין נותנין ל'אשתי עד שיאמר להם לתן לה; ואם נתנו לה, אינו גט. במה דברים אמורים? בכריא; אבל המספן, והוא אדם שקפץ עליו החלי במהרה והכביד חליו מיד, והוציא בקולר [בשלשלת בצווארו להתדיין לפני המלך], אפלו על עסקי ממון, והמפרש פים, והוציא בשירה, ואמר 'כתבו גט ל'אשתי' - הרי אלו יכתבו ויחתמו ויתנו לה, שהדבר ידוע שלא נתפנו זה אלא לכתב ולתן לה.

יג. בריא שאמר: 'כתבו גט ל'אשתי', וכתבו ונתנו לה, והרג עצמו מיד, כגון שהשליח עצמו מן הגג, או הפיל עצמו לים - הרי זה גט כשר; עזה לגג ודחפתו הרוח ונת - אינו גט; ספק הפיל עצמו, ספק דחפתו הרוח - הרי זה גט, עד שיודע לך בודאי שהרוח דחפתו. וכן מי שהיה משלף בבור ואמר: 'כל השומע קולי יכתב גט ל'אשתי' - הרי אלו יכתבו ויתנו; והוא שידעו אותו כיכירוהו שהוא בעלה. ואף על פי שהעלוהו ולא הכירוהו - הרי זה כשר; שזה כשעת הסכנה הוא, שפותבין ונותנין אף על פי שאין מפירין. וכן מי שנפל בו מכות רעות שאי אפשר שיחיה מהן, אפלו נשחט בו רב שני הסימנין [קנה ווסט], ורמז ואמר: 'כתבו גט ל'אשתי' - הרי אלו יכתבו ויתנו; שהרי עתה חי הוא, אף על פי שסופו למות.

יד. מי שהיתה רוח רעה מבעתת אותו, ואמר כשהתחיל בו החלי: 'כתבו גט ל'אשתי' - לא אמר כלום, מפני שאין דעתו נכונה ומישכת. וכן השפור שהגיע לשכרותו של לוט; ואם לא הגיע, הרי זה ספק.

מנין שטרות. ואם כתב לשם מלכות אותו זמן במדינה שיש בה רשות אותה מלכות, הרי זה כשר.

כח. האומר לשנים: 'כתבו וחתמו ונתנו גט ל'אשתי', ונתאחר הדבר ימים או שנים, או שנמצא הגט בטל והצרכו לכתב לה גט אחר כשר אחר כמה שנים, כמו שיתבאר - הרי אלו כותבין זמן הכתיבה ומקום הכתיבה, לא הזמן שאמר להן הפעל בו 'כתבו' ולא אותו המקום. פיצד? היו בירושלים כשאמר להן, והיו עומדין בתשרי, ונתאחרו עד ניסן והרי הן בלוד - כותבין זמן הגט מניסן ובלוד, ששם נכתב הגט, כשאר שטרות.

הלכות גרושין פרק ב

א. זה שנאמר בתורה "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ" - אחד הכותב בידו, או שאמר לאחר לכתב לו, ואחד הנותן בידו, או שאמר לאחר לתן לה; לא נאמר "וְכָתַב", אלא להודיע שאין מתגרשת אלא בכתב; "וְנָתַן", שלא תקח מעצמה.

ב. אמר לשנים: 'כתבו גט וחתמו ונתנו ל'אשתי' - הרי אלו כותבין וחותמין ונותנין לה, והן הן שלוחיו והן הן עדיו [הם שלוחי הגט והם גם החתומים עליו עידי המסירה שלו]; וכן אם אמר לסופר: 'כתב לי גט ל'אשתי', ואמר לעדים לחתם - כותבין וחותמין ונותנין לו, והוא מגרש בו בכל עת שירצה.

ג. וכותבין גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו, והוא שיהיו העדים והסופר שכתבו וחתמו בו מפירין ויודעין שזה הוא פלוני ואשתו היא פלונית. ואם היו באותו מקום שנים ששמותיהן שונים ושמות נשותיהן שונים - אין מגרש אחד מהן אלא במעמד חברו; שם יכתב גט ויוליכו לאשת חברו ויגרשנה עליו.

ד. ובשעת הסכנה [כגון שהבעל נוטה למות] - כותבין ונותנין אף על פי שאין מפירין. והאשה נותנת שוכר הסופר בכל מקום.

ה. וצריך שיאמר הפעל עצמו לסופר: 'כתב', ולעדים: 'חתמו'. הרי שאמרו לו בית דין או שנים: 'נכתב גט ל'אשתיך?' ואמר להם: 'כתבו', וכתבו הן עצמן וחתמו בו, הרי זה כשר; אבל אם אמרו הן לסופר וכתב ולעדים וחתמו - אף על פי שחתרו ונתנוהו בפעל, וחתרו ונתנו גט זה לאשתו בפני עדים - הרי זה גט בטל, שהרי כתבו מי שלא אמר לו הפעל לכתבו.

ו. אמר לשנים או לשלשה: 'אמרו לסופר ויכתב גט ל'אשתי, ואמרו לעדים ויחתמו', ואמרו לסופר וכתב, ולעדים וחתמו, או שאמר לשנים: 'אמרו לסופר ויכתב גט ל'אשתי, ואתם חתמו' - הרי זה גט פסול; ומתישבין בדבר זה הרבה, מפני שהוא קרוב להיות גט בטל.

ז. ומה בין פסול לבטל? שכל מקום שנאמר בחבור זה בגט שהוא 'בטל', הוא בטל מן התורה; וכל מקום שנאמר 'פסול', הוא פסול מדברי סופרים.

ח. הפעל שהביא גט בידו חתום, ואמר: 'נתנו גט זה

לִישְׁרָאֵל 'כְּתָבוּ וְחִתְמוּ' - הוֹאִיל וְאֵין הִדִּין מְחִיבֵו לְהוֹצִיא וְהַגּוֹיִים אֲנֹסִיהוּ, אֵינֹו גֵט.

הלכות גרושין פֶּרֶק ג

א. כָּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב שְׁלֹא לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְּגֵרֶשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגַּרֶּשֶׁת - אֵינֹו גֵט. כִּיצַד? סוֹפֵר שֶׁכָּתַב גֵּט לְלֶמֶד [תלמידיו] או לְהִתְלַמֵּד [בעצמו], וְכֹא הִבְעֵל וּמִצָּא שֵׁם שֶׁנִּכְתַּב בְּגֵט זֶה כְּשֵׁמוֹ, וְשֵׁם הָאִשָּׁה כְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ, וְשֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם עִירוֹ, וְנִטְלוּ וְגֵרֶשׁ בּוֹ - אֵינֹו גֵט.

ב. יֵתֵר עַל זֶה: כָּתַב לְגֵרֶשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וּמִצָּאוּ בֶן עִירוֹ וְאָמַר לוֹ: 'שְׁמִי כְּשִׁמְךָ, וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם אִשְׁתְּךָ', וְנִטְלוּ מִמֶּנּוּ וְגֵרֶשׁ בּוֹ - אֵינֹו גֵט, אֵף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם גְּרוּשִׁין. ג. יֵתֵר עַל זֶה: מִי שֶׁיָּשָׁב לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁשְּׂמֻתֵיהֶן שְׁוִין, וְכָתַב לְגֵרֶשׁ אֶת הַגְּדוּלָּה, וְנִמְלַךְ וְגֵרֶשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטָנָה - אֵינֹו גֵט; אֵף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְּגֵרֶשׁ, לֹא נִכְתַּב לְשֵׁם זֶה שֶׁנִּתְגַּרְשָׁה בּוֹ.

ד. יֵתֵר עַל כֵּן: אָמַר לְסוֹפֵר: 'כָּתַב, וְאִיזוֹ שְׂאֲרָצָה אֲגֵרֶשׁ בּוֹ', וְכָתַב הַסּוֹפֵר עַל דַּעַת זֶה, וְגֵרֶשׁ בּוֹ אַחַת מֵהֶן - הָרִי זֶה סֶפֶק גְּרוּשִׁין. וְכָל גֵּט שֶׁכָּתַבוּ שְׁלֹא לְשִׁמָּה - אֵף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו [על אותיות הגט] קוֹלְמוֹס [קנה עם דיו] לְשִׁמָּה, אֵינֹו גֵט.

ה. מִי שֶׁכָּתַב גֵּט לְגֵרֶשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְנִמְלַךְ וְלֹא גֵרֶשָׁה, וְנִתְיַחַד עִמָּה אַחֵר שֶׁכָּתַבוּ לָהּ - לֹא יִגְרָשָׁנָה בְּאוֹתוֹ הַגֵּט פַּעַם אַחֶרֶת כְּשִׁירָצָה לְגֵרֶשָׁה. וְאִם גֵּרֶשָׁה בְּאוֹתוֹ הַגֵּט הַשֵּׁנִי - הָרִי זֶה מְגֵרֶשֶׁת, וְתִנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְחָלָה; שֶׁהָרִי נִכְתַּב לְשִׁמָּה, וְהָרִי נִתֵּן לָהּ עִתָּה בְּעֵדִים כֶּהֱלַכְתָּ. וְלִמָּה לֹא יִגְרֶשׁ בּוֹ לְכַתְחָלָה? גִּזְרָה, שֶׁמָּא יֵאמְרוּ גֵטָה קֶדֶם לְכַנָּה [שנותרה ואח"כ הולידה ממנו ילדים].

ו. אָמַר לְסוֹפֵר: 'כָּתַב גֵּט לְפִלּוֹנִית, יִהְיֶה עִמִּי, לְכִשְׂאֲשֹׁאָנָה אֲגֵרֶשָׁנָה בּוֹ', וְנִכְתַּב, וְנִשְׂאָה, וְגֵרֶשָׁה בּוֹ - אֵינֹו גֵט, מִפְּנֵי שְׁלֹא הִיָּתָה בֵּת גְּרוּשִׁין מִמֶּנּוּ כְּשֶׁנִּכְתַּב גֵּט זֶה, וְנִמְצָא כְּנִכְתַּב שְׁלֹא לְשֵׁם גְּרוּשִׁין. אֲבָל אָמַר לוֹ: 'כָּתַב אוֹתוֹ לְאַרְסָתִּי, לְכִשְׂאֲשֹׁאָנָה אֲגֵרֶשָׁנָה בּוֹ', וְכִנְסָה, וְגֵרֶשָׁה בּוֹ - כָּשֶׁר. כָּתַבוּ לִיכְתּוֹ, וְאַחֵר שִׁכְבָּמָה גֵרֶשָׁה בּוֹ - הָרִי זֶה סֶפֶק גְּרוּשִׁין, הוֹאִיל וְאֵינָה אִשָּׁה גְּמוּרָה כְּשֶׁכָּתַבוּ.

ז. מִפְּנֵי תַקְנַת סוֹפֵר [להקל מעליו, שיהיו בידו גיטין מוכנים], הִתִּירוּ חֲכָמִים לְסוֹפֵר שֶׁיִּכְתֹּב טַפְסִין גִּטִּין [הנוסח הכללי], וְיִנָּשֵׂא [ישאיר חלק] מִקּוֹם הָאִישׁ, וּמִקּוֹם הָאִשָּׁה, וּמִקּוֹם הַזֵּמֶן, וּמִקּוֹם 'הָרִי אֶת מִתְרַת לְכָל אָדָם' - עַד שֶׁיִּכְתְּבֵם לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְּגֵרֶשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגַּרֶּשֶׁת, וְכֵן יִחְתְּמוּ הָעֵדִים לְשִׁמּוֹ וּלְשִׁמָּה.

ח. סוֹפֵר שֶׁכָּתַב הַגֵּט לְשִׁמּוֹ וּלְשִׁמָּה כֶּהֱלַכְתָּ, וְחִתְמוּ הָעֵדִים שְׁלֹא לְשִׁמָּה - הוֹאִיל וּמִסְרֵו לָהּ בְּעֵדִים, הָרִי זֶה פְסוּל [מדרבנן], שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט אֲלֹא מִפְּנֵי תַקּוּן הָעוֹלָם [שלא תישאר עגונה]. וְיֵשׁ מִי שֶׁאֹמֵר, שֶׁאִם חִתְּמוּ הָעֵדִים שְׁלֹא לְשִׁמָּה, הוֹאִיל וְהוּא כְּמוֹזֵף מִתּוֹכוֹ, הָרִי זֶה גֵט בָּטֵל; וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מֵעֵדָיו פְסוּל, או שֶׁהָיָה עַד אֶחָד בְּלֶבֶד כָּשֶׁר - אֵף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים, הָרִי זֶה בָּטֵל.

טו. אָמַר כְּשֶׁהוּא בְּרִיא: 'כְּתָבוּ גֵט וְחִתְמוּ לְאִשְׁתִּי', וְאַחֵר כֶּף נִכְעַת [חלה] - מִמִּתִּינִין עַד שֶׁיִּכְרִיא, וְכּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ, וְאֵין צָרִיר לְחֹזֵר וּלְהִמָּלֵךְ בּוֹ אַחֵר שֶׁהִכְרִיא; וְאִם כָּתַבוּ וְנִתְּנוּ קֶדֶם שֶׁיִּכְרִיא, הָרִי זֶה פְסוּל.

טז. מִי שֶׁנִּשְׁתַּתַּק [נחלס] וְהָרִי דַּעַתוֹ נִכּוֹנָה, אָמַר לוֹ: 'נִכְתַּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ? וְהָרַפִּין בְּרֵאשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּשָׁה פַּעַמִּים בְּסֻרוּגִין: אִם אָמַר עַל לֹאוֹ 'לֹא', וְעַל הֵן 'הֵן' - הָרִי אֵלָיו יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ; וְצָרִיכִין לְבַדְקוֹ יָפָה יָפָה, שֶׁמָּא נִטְרָפָה דַּעַתוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בְּיָדוֹ: 'כְּתָבוּ וְחִתְמוּ גֵט לְאִשְׁתִּי' - הָרִי אֵלָיו כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ, אִם הִיָּתָה דַּעַתוֹ מִישֻׁבָּת עָלָיו; שֶׁאֵין דִּין מִי שֶׁנִּשְׁתַּתַּק בְּדִין הַחֹרֶשׁ.

יז. מִי שֶׁנִּשְׂאָ כְּשֶׁהוּא פֶּקֶח וְנִתְחַרֵּשׁ, וְאֵין צָרִיר לֹאמַר נִשְׁתַּטָּה - אֵינֹו מוֹצִיא לְעוֹלָם עַד שֶׁיִּכְרִיא; וְאֵין סוֹמְכִין עַל רְמִיזַת הַחֹרֶשׁ וְלֹא עַל כָּתַבוּ, אֵף עַל פִּי שֶׁדַּעַתוֹ נִכּוֹנָה וּמִישֻׁבָּת. אֲבָל אִם נִשְׂא כְּשֶׁהוּא חֹרֶשׁ, מְגֵרֶשׁ בְּרִמְיָה - שֶׁאֵין קְדוּשָׁיו קְדוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ, וְכִשֵּׁם שֶׁכּוֹנֵס בְּרִמְיָה, כֶּף מוֹצִיא בְּרִמְיָה.

יח. הַמְּקַדֵּשׁ קִטְנָה עַל יְדֵי אֲבִיהָ [ננתן קידושיה לאביה], וְגֵרֶשָׁה כְּשֶׁהִיא קִטְנָה - אֲבִיהָ מְקַבֵּל אֶת גִּטָּה; וּמִשְׁנִיעֶה הַגֵּט לְיָד הָאֵב, נִתְגַּרְשָׁה. גֵּרֶשָׁה כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה - אִם הִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ אוֹ לְיָד אֲבִיהָ, נִתְגַּרְשָׁה. וְאֵין נַעֲרָה מֵאֲרָשָׁה עוֹשָׂה שְׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּטָּה מִיָּד בַּעֲלָהּ בְּחַיֵּי אֲבִיהָ; אֲבָל הָאֵב עוֹשָׂה שְׁלִיחַ לְקַבֵּל הַגֵּט לְבֵיתוֹ הַמְּאֲרֻשֶׁת, בֵּין קִטְנָה בֵּין נַעֲרָה.

יט. קִדְּשָׁה אֲבִיהָ כְּשֶׁהִיא קִטְנָה וְמֵת - אִם מִבְּחִנַת בֵּין גִּטָּה לְדָבָר אַחֵר, הָרִי זֶה מִתְגַּרֶּשֶׁת מִשְׁנִיעֶה הַגֵּט לְיָדָהּ. וְאִם לֹאוֹ, אֵינָה מִתְגַּרֶּשֶׁת עַד שֶׁתִּכְחִין; וְאִם גֵּרֶשָׁה, אֵינָה מְגֵרֶשֶׁת.

כ. מִי שֶׁהִדִּין נוֹתֵן שְׁכּוּפִין אוֹתוֹ לְגֵרֶשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלֹא רָצָה לְגֵרֶשׁ - בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן מְכִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּאמַר 'רוֹצֶה אֲנִי', וְנִכְתַּב הַגֵּט וְהוּא גֵט כָּשֶׁר. וְכֵן אִם הִכּוּהוּ גוֹיִים וְאָמְרוּ לוֹ: 'עֲשֵׂה מַה שִׁישְׁרָאֵל אוֹמְרִין לָךְ', וְלִחְצוֹ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַגּוֹיִים עַד שֶׁגֵּרֶשׁ - הָרִי זֶה כָּשֶׁר; וְאִם הַגּוֹיִים מַעֲצֵמִין אֲנֹסִיהוּ עַד שֶׁכָּתַב - הוֹאִיל וְהִדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּכְתַּב, הָרִי זֶה גֵט פְסוּל. וְלִמָּה לֹא בָטֵל גֵּט זֶה, שֶׁהָרִי הוּא אֲנוֹס, בֵּין בְּיַד גוֹיִים בֵּין בְּיַד יִשְׂרָאֵל? שֶׁאֵין אוֹמְרִין 'אֲנוֹס' אֲלָא לְמִי שֶׁנִּלְחֹץ וְנִדְחַק לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵינֹו חַיִּב מִן הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹתוֹ, כְּגוֹן מִי שֶׁהָפָה עַד שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן; אֲבָל מִי שֶׁתִּקְפוּ יָצְרוּ הָרַע לְבָטֵל מִצּוֹה אוֹ לַעֲשׂוֹת עֲבָרָה, וְהָפָה עַד שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיִּב לַעֲשׂוֹתוֹ, אוֹ עַד שֶׁנִּתְחַרֵּק מִדְּבַר שֶׁאֲסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ - אֵין זֶה אֲנוֹס מִמֶּנּוּ, אֲלֹא הוּא אֲנוֹס עַצְמוֹ בְּדַעַתוֹ הָרַעָה. לְפִיכָף זֶה שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְגֵרֶשׁ, מֵאַחֵר שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִיּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, וְרוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת וּלְהִתְחַרֵּק מִן הָעֲבֵרוֹת, וְיָצְרוּ הוּא שֶׁתִּקְפוּ, וְכִינּוֹן שֶׁהָפָה עַד שֶׁתִּשְׁשׁ יָצְרוּ וְאָמַר 'רוֹצֶה אֲנִי' - כְּבָר גֵּרֶשׁ לְרָצוֹנוֹ. לֹא הָיָה הִדִּין נוֹתֵן שְׁכּוּפִין אוֹתוֹ לְגֵרֶשׁ, וְטַעַם בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁהָיוּ הִדְיוּטוֹת, וְאֲנֹסִיהוּ עַד שֶׁגֵּרֶשׁ - הָרִי זֶה גֵט פְסוּל; הוֹאִיל וְיִשְׂרָאֵל אֲנֹסִיהוּ, יִגְמַר וְיִגְרֶשׁ. וְאִם הַגּוֹיִים אֲנֹסִיהוּ לְגֵרֶשׁ שְׁלֹא בְּדִין - אֵינֹו גֵט; אֵף עַל פִּי שֶׁאֲמַר בְּגוֹיִים 'רוֹצֶה אֲנִי', וְאָמַר

לכתחלה, והוא שיהיה גדול עומד על גבן. אכל הגוי והעבד אין כותבין הטפס לכתחלה, ואפלו ישראל על גבן; שלא התירו לכתב טפסי גטין שלא לשמה לכתחלה אלא מפני תקנת סופר, כמו שבארנו.

יט. הכותב גט בשבת או ביום הפורים בשגגה ונתנו לה - הרי זו מגרשת. כתבו וחתמו בו ביום טוב בנדון ונתנוהו לה - אינה מגרשת, שהרי העדים פסולין מן התורה; כתבו ביום טוב בנדון, ונמסר לה בפני עדים כשרים ביום טוב - הרי זה פסול.

יום שלישי

הלכות גרושין פרק ד

א. אין כותבין את הגט אלא בדרך שרשומו [כתבו] עומד [מתקיים], כגון דיו וסקרא [טיט אדום] וקמוס [שרף אילן] וקלקנתוס [מין גפרית] וכיוצא בהן; אכל אם כתבו בדרך שאינו עומד, כגון משקין ומי פרות וכיוצא בהן - אינו גט. כתבו באבר [עופרת] בשחור ובשיחור [כלי ברזל וגחלים], כשר; ואין כותבין בהן לכתחלה.

ב. כותבין במי עפצין [מי פרי האלון] לכתחלה על גבי הנזיר והעור וכיוצא בהן, אכל לא על גבי מגלה עפוצה [מעובדת במי עפצין], מפני שאינו נכר [צבע הקלף והדיו שווים]; ואם כתב, אינו גט. וכן כל פיוצא בו. על הכל כותבין את הגט, אפלו על אסורי הנאה; וכותבין על דבר שיכול להודיף, והוא שיתנו לה בעדי מסירה.

ג. ביצד? כותב לה על הנזיר המחוק [שנמחק כתבו], ועל הדפתרא [עור בלתי מעובד כל צרכו], ועל החרש [חרס], ועל העליל, ועל דיו של עבד, ועל קרן הפרה; ומוסר לה העבד והפרה או הנזיר המחוק והדפתרא וכיוצא בו, בפני עדים.

ד. היה הגט חקוק על דיו של עבד בכתבת קצקע, והיה יוצא [נמצא] מתחת ידה, והיו העדים חקוקים על דיו - הרי זו מגרשת, אף על פי שאין לה עדי מסירה, שהרי אין יכול להודיף. אפלו היו מחזקין בעבד שהוא שלו, וגט חקוק על דיו, והוא יוצא מתחת ידה, והיא אומרת: 'בעדים נמסר לי' - הרי זו ספק מגרשת; שמה מעצמו נכנס לה, שהגדרות [בעלי חיים] אין להן חזקה [אין הימצאותם בידי משהו מהווה הוכחה על בעלותו עליהם].

ה. היה הגט חקוק על הטבלה [לוח], והעדים עליו, והוא יוצא [נמצא] מתחת ידה - אף על פי שהם מחזקין בטבלה שהיא שלה, הרי זו מגרשת, שהאשה עצמה כותבת [מותר לה לכתוב] גטה, שאין קיים הגט אלא בחותמיו אם אין שם עדי מסירה.

ו. חקק הגט על הלוח, או על האבן, או על טס של מתכת - אם חפר ירכי [גופי] האותיות, כשר; שזה כתב הוא - הרי הוא אומר: "כתובה בעט ברוך", כלומר שהוא חופר [חורט]. וקראו הכתוב כותב. וכן אם חקק הירכות מאחורי הטס עד שכלטו בפני הטס. אכל אם חפר תוך האות, עד שיצאו הירכות גבוהות [בולטות] מכאן ומכאן, ככתב דיגרי הזקב - אינו גט, שאין זה כתב.

ולא יראה לי דבר זה; אלא כמזיף, לא מזיף ודאי, והואיל ונמסר בעדים כשרים, הרי זה פסול מדבריהם.

ט. המביא גט [בשליחות הבעל], ואבד ממנו ומצאו - אם אבד ממנו במקום שאין השירות מצויות, אפלו מצאו לאחר זמן מרבה - הרי זה בחזקת שהגט שאבד ממנו הוא הגט הנמצא, ותתגרש בו. אבד במקום שהשירות מצויות - אם מצאו מיד, ועדין לא שהה שם אדם מן העוברין, או שמצאו בכלי שהניחו בו, ויש לו טביעות עין [הכרת הגט במראהו] בארכו ורחבו של גט כשהיה כרוך [קשור] - הרי הוא בחזקתו, ותתגרש בו.

י. החזק באותו המקום איש אחר ששמו כשם שבגט - חוששין שמה גט זה הנמצא של אותו האיש האחר הוא, והואיל ועבר אדם שם, ואף על פי שלא שהה; ואם נתגרשה בו, הרי זו ספק מגרשת. אכל אם לא עבר אדם שם - הרי זה בחזקתו, אף על פי שהחזקו שם שנים ששמותיהן שוין.

יא. היה לעדים בגט סימן מבהק - כגון שאמרו: 'נאבד יש בו בצד אות פלונית', או שאמרו: 'מעולם לא חתמנו על גט אחר שיש בו שמות כשמות אלו' - הרי זה בחזקתו, ותתגרש בו; ואף על פי שמצאו אחר זמן מרבה, ובמקום שהשירות מצויות, והחזקו שם שנים ששמותיהן שוין.

יב. שנים ששולחו שני גטין ונתערבו - נותנין שניהן לזו ושניהן לזו בעדי מסירה; לפיכך אם אבד אחד מהן, הרי השני בטל.

יג. מי שהיו לו שני שמות, וכן אשה שיש לה שני שמות - כשמגרש כותב שמה ושמו שהן רגילין בו וידועין בו ביותר, ואומר: 'איש פלוני וכל שם שיש לו, גרש אשה פלונית וכל שם שיש לה'; ואם כתב חניכתו וחינכתה [שם לווי שלו ושלח], כשר.

יד. כתב השם שאינן ידועין בו ביותר, וכתב 'כל שם שיש לו' - הרי זה ספק גרושין. שנה שמו או שמה, ושם עירו או שם עירה - אף על פי שכתב 'וכל שם שיש לו וכל שם שיש לה' - אינו גט.

טו. הכל כשרין לכתב את הגט, חוץ מחמשה - גוי, ועבד, וחרש, ושוטה, וקטן; אפלו האשה עצמה כותבת את הגט שלה. ישראל שנשפתמד לעבודה זרה, או שהוא מחלל שבת בפרהסיא - הרי הוא כגוי לכל דבריו.

טז. ולמה אין כותבין אלו החמשה? מפני שצריך הכותב לכתב לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת, והגוי - על דעת עצמו הוא כותב; וחרש שוטה וקטן - אינן בני דעת; והעבד - אינו בתורת גטין וקדושין, ולפיכך הוא פסול כגוי לכל דבריו. ואם כתב הגט אחד מחמשה אלו - אינו גט, אף על פי שהתמו בו כשרים ונמסר לה ככשרים. **יז.** כתב אחד מן החמשה טפס הגט, והניח מקום התיר, שהוא מקום האיש, ומקום האשה, ומקום הזמן, ומקום 'הרי את מתרת לכל אדם', וכתבם הפקח הגדול הישראלי לשמה - הרי זה גט כשר.

יח. מתר להניח חרש שוטה וקטן לכתב טפס הגט

וביניך; ולא יכתב 'ואיגרת' ביד - שְׁמָא יקרא הקורא וְאִי גִרְתָּ, כלומר אם זנית; ולא יכתב 'לימיה' ביד - שְׁמָא יקרא הקורא 'לי מהף', כלומר לי שחוק; ולא יכתב 'תהוין' ו'תצבין' בשתי ידין - שְׁמָא יקרא הקורא 'תהוין' ו'תצבין', כלומר שהוא מדבר עם שתי נשים, ונמצא שאינו מגרש לו, אלא לשתיים אחרות. וכן יאריך לניו ד'וכדו' - שְׁמָא תדמה לידו, ויהיה משמע 'וכדי', כלומר בתנאי זה אפטר אותך; וכן יאריך לניו ד'תרוכין' ו'שבוקין' - שְׁמָא תדמה לידו, ויהיה משמע 'תריכין' ו'שבוקין', כלומר שהוא אומר לה שהיא שְׁבָקָה וגרשה אותו. ועל דרך זו צריך להזהר בכל לשון ובכל כתב שיכתב - שלא יהיה בו משמע שני ענינות.

יד. הרי שכתב בנסח זה, ולא האריך ונין אלו, או לא כתב הידין היתרות, או שכתב הידין שאמרנו שלא יכתבו - הרי זה גט פסול. וכן כל פיוצא בזה בכל לשון - פסול. **טו.** גט שמחק בו אות או תבה, או שפלה בין השיטין (השורות) - אם מטפס הגט (הנוסח הכללי והפחות חשוב), הרי זה פשר. ואם מן התרף (נוסח העיקרי והפרטים המשתנים), אינו גט; ואם החזיר ופרש בסוף הגט שאות פלונית תלויה או על מחק, אפלו מתרף הגט - פשר, כשאר שטרות. וכן גט שנמצא קרוע שתי וערב, שהוא קרע של בית דין - הרי זה גט בטל, כשאר השטרות; אבל אם נקרע, ואינו קרע של בית דין - פשר.

טז. נמוק, או שהקריב, או שנעשה ככברה (מחורר) - פשר. נמחק או נשטטש, ובכונה (רושם הכתב) שלו קנימת - אם יכול להקרות, פשר; ואם לאו, אינו גט.

יז. במה דברים אמורים? בשעה הגט יוצא מתחת ידה בעדי חתימה, ואין שם עדי מסירה. אבל אם יש שם עדים שנמסר לה הגט בפניהם, והיה פשר - הרי זה פשר, אף על פי שהיה תרף הגט על המחק, או בין השיטין, או שהיה קרוע שתי וערב כשנחת לה בפניהם.

יח. חמשה שכתבו גט אחד לחמש נשותיהם - אם כתבוהו בכלל (נוסח אחד לכולן), כגון שכתבו: 'בכך בשבת גרש פלוני לפלונית ופלוני לפלונית, וכך אמר כל אחד מהן לאשתו, ליכי די תהוין', וכל טפס הגט, ושני עדים חותמין מלמטה - הרי זה פשר, וינתן לכל אחת מהן בעדי מסירה; ואם אין שם עדי מסירה - כל שתצא מגלה זו מתחת ידה, מגרשת. אבל אם כתב: 'בכך בשבת גרש פלוני לפלונית' והשלים הגט, והתחיל תחתיו גט אחר באותה מגלה, וכתב: 'וביום זה או בכך בשבת גרש פלוני לפלונית' והשלים הגט השני, וכן עד שהשלים כל הגטין, והעדים מלמטה - אם נתנה מגלה זו לכל אחת מהן בעדי מסירה, הרי כלן מגרשות. ואם אין שם עדי מסירה, והיתה מגלה זו יוצאה מתחת יד אחת מהן - אם היתה זו שגטה באחרונה שהעדים נקראין עמו, הרי זו מגרשת; ואם היתה המגלה יוצאה מתחת יד אחת מן הראשונות, הרי זו ספק מגרשת.

יט. כתב: 'אני פלוני ופלוני ופלוני גרשנו נשותינו פלונית ופלונית ופלונית', והשלים הגט - אף על פי

ז. המקרע (חורט) על העזר תבנית כתב (ללא דיו), או שרשם על העזר תבנית כתב - הרי זה פשר. כותבין את הגט בכל כתב ובכל לשון. גט שכתוב בכתב מן הלשונות, ועדיו חותמין בכתב אחר - פשר, והוא שיהו מפירין לשון הכתב וכתבה.

ח. אחד מן העדים חתם בכתב, והעיד השני בכתב לשון אחרת - פשר; אבל אם היה מקצת הגט כתוב בלשון אחת, ומקצתו בלשון אחרת - פסול.

ט. כל לשון שכתב בה הגט, צריך שיהיה הסופר בדברי הגט, שלא יהיה משמען שני ענינות, עד שנמצא הקורא אומר: 'שְׁמָא לכך וכך נתפנו, שאין משמעו לשון גרושין, או שְׁמָא לענין זה נתפנו שמשמעו לשון גרושין'; אלא יהיו דברים שאין בהן ספק באותה הלשון, אלא משמעו ענין אחד, שגרש ושלח פלוני לפלונית.

י. וכן צריך שיהיה הכתב מבאר היטב באותו הכתב שיכתב, עד שידעו לקרותו הקטנים שמפירין אותו כתב, שאינן לא נבונים ולא סכלים (טפשים) בקטנים, אלא בינוניים; ולא יהיה כתב מעקם ומבלבל, שְׁמָא תדמה אות לאות, ונמצא הענין משתנה.

יא. היה בו משמע שני ענינות, או שהיה בכתבו עקום או בלבוול עד שאפשר שיקרא ממנו ענין אחר - הואיל ונקרא לענין הגרושין ויש בו משמע גרושין, הרי זה פסול. כבר נהגו ישראל כלם לכתב הגט בלשון ארמי ובנסח זה, אף על פי שמתר לכתבו בכל לשון לכתחלה. **יב.** וזה הוא נסח הגט: בכך בשבת, בכך וכך לירח פלוני בשנת כך וכך ליצירה או לשטרות למניאנא די רגילנא למימני בה (למנין שרגילים אנו למנות בו) במקום פלוני, איך אנא פלוני בן פלוני דמקום פלוני וכל שום אחרן וחניכה דאית לי ולאבתי וילאבתי וילאבתי וילאבתי (וכל שם אחר וכינוי שיש לי ולאבותי ולמקומי ולמקום אבותי), צביתי ברעות נפשי כיד לא אניסנא (וצביתי ברצון נפשי, בלא אונס), ופטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי, אנת אנתתי (פטרתי ועזבתי וגרשתי אותך לנפשך) פלונית בת פלוני דממא (מעיר) פלונית וכל שום אחרן וחניכה דאית ליכי ולאבתי וילאבתי וילאבתי וילאבתי (וכל שם אחר וכינוי שיש לי ולאבותי ולמקומי ולמקום אבותי), די הוית אנתתי מקדמת דנא (שהיית אישתי מכבר), וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי, די תהוין רשאה ושלטאה בנפשיכי למקה להתנסבא לכל גבר די תצבין, ואנש לא ימחה בידכי מן שמי מן יומא דנן ולעלם (וכעת פטרתי ועזבתי וגרשתי אותך לנפשך שתהיי רשאית ושוולטת בנפשך, לילך ולהנשא לכל אדם שתדצי, ואיש לא ימחה בידך, מיום זה ועד עולם), והרי את מתרת לכל אדם, ודן דיהוי ליכי מני ספר תרוכין (וזו יהיה לך ממני ספר גירושין) וגט פטורין ואגרת שבוקין (עזובין) דת משה וישראל. והעדים חותמין למטה, כמו שבארנו.

יג. כשיכתב הגט בלשון זה ובנסח זה, לא יכתב 'ודין' ביד - שְׁמָא יקרא הקורא 'ודין', כלומר משפט יהיה ביני

בצד חצרה, ואף על פי שהיא חצר שישתמר הגט בתוכה - שחוכה היא לה הגרושין, ואין חבין לאדם אלא בפניו. ג. היתה עומדת בראש הגג שלה, והוא מלמטה בחצרו, וזרקו לה למעלה - כיון שהגיע לאויר מחיצות המעקה, או לפחות משלשה סמוך לגג - נתגרשה, וכלכד שינינו (על הגג). אבל אם נמחק או נשרף קדם שיגיע לה - אף על פי שנמחק לאחר שהגיע לאויר מחיצות או אחר שהגיע לפחות משלשה סמוך לגג, כגון שנשכה הרוח והעלתו ונמחק או נשרף - הואיל ואינו הולך לנוח, אינו גט ולא נתגרשה.

ד. היה הגג שלו, והוא מלמעלה בו, והיא מלמטה בחצר שלה, וזרק לה גטה - כיון שצא הגט ממחיצות הגג והגיע למחיצות מקומה שהיא עומדת בו [החצר], נתגרשה. ה. זרקו לרשותה לתוך האש ונשרף, או לתוך המים ואכד - אינו גט; אבל אם הגיע לרשותה, ואחר כך באה אש ושפכתו - הרי זה גט.

ו. זרקו על גבי קנה או רמח הנעוצים ברשותה, אינו גט - עד שינינו במקום המשתמר בו. שתי חצרות זו לפניו מזו, הפנימית שלה והחיצונה שלו, וכתלי החיצונה גבוהות על הפנימית, כיון שזרק לתוך הגט לתוך אויר החיצונה, נתגרשה; שהפנימית בכתלי החיצונה משתמרת, מה שאין כאן בקפות.

ז. כיצד? שתי קפות [סלים] זו לפניו מזו, הפנימית שלה והחיצונה שלו, וזרק לה גטה לתוכן - אפלו הגיע לאויר הפנימית, אינה מגרשת עד שינינו על צד הקפה הפנימית. במה דברים אמורים? בשהיתה מטה על צדה ואין לה שולים [תחתית], אבל יש לה שולים - אפלו נח בקרקעיתה, אינה מגרשת; שכליה של אשה ברשות הפעל אינו קונה לה הגט, אלא אם כן אינו מקפיד על מקומו. ח. זרק לה גטה והיא בתוך ביתו או בתוך חצרו - אינה מתגרשת עד שיגיע הגט לידה או לחיקה, או לכלי מן הפלים שלה שאין הפעל מקפיד על מקומו, כגון צלוחית או קפיפה [סל] קטנה וכיוצא בהן. וכן אם הגיע למטה שלה שהיא יושבת עליה, והיתה גבוהה עשרה טפחים - הרי זה מגרשת, שהרי חלקה רשות לעצמה, ואין הפעל מקפיד על מקום פרעי המטה.

ט. השאילה הפעל מקום בחצרו ולא יחדו [לא ציין מקום מדויק], וזרק לה הגט והגיע לארבע אמות שלה שהיא עומדת בהן - הרי זה מגרשת. נתגלגל ונפל על גבי קורה או סלע רחוק ממנה - אם המקום שנפל עליו אין בו ארבע אמות על ארבע אמות, ואינו גבוה עשרה, ואין לו שם לוי [נוסח] - הרי זה לא חלק רשות לעצמו, ובאלו היא והוא [האשה והגט] במקום אחד. ואם יש שם אחד משלשה דברים אלו - חלק רשות לעצמו, ומקום אחד השאיל לה, שני מקומות לא השאיל לה, ואינה מגרשת עד שיגיע לה הגט.

י. זרק לה גטה לרשותה, ועבר בתוך רשותה שהיא עומדת בה, ונפל חוץ לרשותה - אף על פי שעבר בפחות משלשה סמוך לארץ, אינה מגרשת, עד שינינו ברשותה.

שנמסר לכל אחת מהן בעדים, אינו גט; שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד - שנאמר: "וכתב לה", לא לה ולחברתה. חזר ופרטן בתוך הגט, וכתב: 'פלוני גרש פלונית ופלוני גרש פלונית ופלוני גרש פלונית בזמן פלוני' - הרי אלו כשרים.

כ. כתב שני גטין בשני דפין [טורים] במגלה אחת זה בצד זה - אם יש שני עדים נקראין בסוף גט זה ושני עדים בסוף גט זה - הרי זה כשר; וכל שתצא מגלה זו מתחת ידה, מגרשת.

כא. היו שני עדים בלבד באים מתחת זה לתחת זה [שחתימתן מתחילה מתחת לגט הרשון ומסתיימת תחת השני] - אם יצא מתחת יד אשה שהעדים [תחילת חתימתם] נקראין עם גטה - הרי זה מגרשת; ואם יצא מתחת יד השנייה שאין העדים נקראין עמו - אינו גט, עד שימסר לה בעדים.

כב. כתב שני גטין בשני דפין זה למעלה מזה, והעדים בין שני הגטין, שנמצאו בסוף הראשון ולמעלה מן השני - אם היה יוצא מתחת יד שהעדים נקראין בסוף גטה, הרי זה מגרשת. וזו שהעדים נקראין בראש גטה למעלה אינה מגרשת; שהעדים שחתמו בראש הדף של גט, או מצדו, או מאחוריו - אינו גט. ואם נמסר לה בעדים - כשר.

כג. הקיף [חיבר] ראש דף [גט] זה לראש דף זה [כתב גט אחד מאמצע הגליון עד למטה וגט שני מאמצע לכוון מעלה] והעדים [חתמו] באמצע, שנמצאו העדים בראש שני הגטין - שניהן בטלין; ואם נמסרו להן בעדים - שניהן כשרים. כד. שיר מקצת הגט וכתבו בדף השני, והעדים מלמטה בסוף הדף השני - כשר; והוא שיהיה נכר במגלה שלא נחתכה, ושלכך נתפזר הסופר שישלים בדף השני. אבל אם אינו נכר - אף על פי שנמסר בעדים, הרי זה ספק מגרשת; שמא שני גטין היו, ונחתם מקצת זה מסוף הדף, ומקצת השני מראש הדף.

כה. הרי שכתב את הגט, ואחר שגמר כתב: 'שאלו בשלום פלוני, או 'שלום עליך פלוני רעי' וכיוצא בזה, וחתמו העדים מלמטה, והרי גט זה יוצא מתחת ידה - הרי זה ספק מגרשת, שמא לא חתמו אלא על שאילת שלום. אבל אם כתב: 'ושאלו בשלום פלוני, או 'שלום עליך רעי' וכיוצא בזה, שהרי לזה [צירוף] דברים אלו על דברי הגט, ועל שניהן חתמו - הרי זה מגרשת. ואם נמסר לה בעדים - בין כך ובין כך, הרי זה גט כשר.

הלכות גרושין פרק ה

א. זה שנאמר בתורה 'ונתן כידה' - אין ענין הכתוב אלא שיגיע הגט לה; ואחד ידה, או חיקה, או חצרה, או שלוחה שעשת ידו כידה - הכל אחד הוא. ואחת חצרה הקנויה לה, או חצרה המשפרת או השאולה לה - הכל רשותה היא; ומשיגיע גט לרשותה, נתגרשה.

ב. הזדקק גט לאשתו לתוך חצרה - אם היתה עומדת שם בצד חצרה, נתגרשה; ואם לאו, לא נתגרשה עד שתעמד

ב. במה דברים אמורים? בשאבד הגט או נקרע. אבל אם היה הגט יוצא מתחת ידי שליח הקבלה, אינו צריך עדים, בין שנמסר לו בעדים, בין שנתנו לו הבעל בינו לבינו - יציאתו [הימצאותו] מתחת ידו, כיציאתו מתחת ידי האשה. ואף על פי כן לא יתן לו הגט לכתחלה אלא בעדי מסירה, כמו האשה עצמה.

ג. הבעל אינו יכול לעשות שליח לקבל גט לאשתו; אבל נתן הגט לשליח להוליך הגט לאשתו, וזה הוא הנקרא 'שליח הולכה'.

ד. וכן האשה שולחת שליח להביא לה גטה מיד בעלה, וזה הוא הנקרא 'שליח הבאה'. ואין שליח הולכה והבאה צריך עדים.

ה. ואין האשה מתגרשת בגט ששלח הבעל, או שהביא לה שליח הבאה, עד שיעצב גט לידה. וכל מקום שנאמר בענין הגטין 'שליח' סתם, הוא שליח הולכה או שליח הבאה.

ו. הכל כשרים לשליחות הגט, בין שליח קבלה בין שליח הולכה והבאה, חוץ מן התמשה - הנכרי, והחרש, והעבד, והשוטה, והקטן; ואם קבל או הביא אחד מהן גט, אינו גט.

ז. אבל הנשים והקרוכים, כשרים; ואפילו הפסולין מדברי סופרים בעברה, כשרין לשליחות. אבל הפסולין בעברה מדברי תורה, פסולין להבאת הגט; ואם הביאו, הרי זה פסול. במה דברים אמורים? בשנתקנים הגט בחותמיו [העדים העידו על חתימותיהם]; אבל אם לא נסמך בו אלא על דברי פסול מן התורה בעברה - אינו גט.

ח. היה השליח קטן כשנתן לו הגט וגדל כשהביאו, חרש ונתפסק, שוטה ונשתפה [חזרה דעתו], נכרי ונתגזר, עבד ונשתחרר - הרי זה בטל; אבל אם נתן לו הגט והוא פקח ונתחרש וחסר ונתפסק, היה שפוי כשנתן לו ונשתפה וחסר ונשתפה כשהביאו ליד האשה - הרי זה גט כשר, מפני שתחתיו וסופו בדת.

ט. האשה שעשת שליח בעדים, ואמרה לו: 'טל לי גטי, יהא לי בידך' - הרי זה שליח קבלה, וכאלו אמרה לו: 'התקבל לי גטי'. ויש לאשה לעשות שליח קבלה לקבל לה גטה מיד שלוחו של בעלה. וקטנה אינה עושה שליח לקבלה, אף על פי שהצרה קונה לה גטה כגדולה, מפני ששליח קבלה צריך עדים, ואין מעדיין על הקטן שאינו כן דעת גמורה.

י. האשה שעשת שליח לקבלה, ואמר לו הבעל: 'אין רצוני שתקבל לה, אלא הרי זה גטה, הולך אותו לה' - הרשות ביד הבעל, ונעשה זה שליח הולכה, לא שליח קבלה; אבל אם אמר לו: 'התקבל לה', או 'זכה לה', או 'הא לך' - לא עקר שליחות הקבלה. אמר לו: 'הולך לה' - עקר שליחות הקבלה, ונעשה שליח הבעל; וכן אם אמר לו: 'הולך ונתן לה' - עקר שליחות הקבלה.

יא. שליח האשה שבא לטל גט מן הבעל, ואמר לו: 'שליח קבלה אני', ואמר לו הבעל: 'הילך גט זה כמו

יא. היתה עומדת על גגה, וזרקו לה, ונפל בגג אחר סמוך לו - אם יכולה לפשט ידה ולטלו, הרי זו מגרשת; שאף על פי שדיורין [שכנים] חלוקין למעלה [בגג] בשם שהם חלוקין למטה [בדירותם], אין בני אדם מקפידין על מקום ביוצא בזה.

יב. היתה ידה קטפרס [מוטה כלפי מטה], וזרק הגט על ידה, ונפל לארץ - אם נפל לתוך ארבע אמות שלה ונח, הרי זו מגרשת; נפל לתוך היס או לתוך האש, אינה מגרשת - והוא שהיתה עומדת על גבי המים או סמוך לאש, שמתחלת נפילתו לאבוד היה עומד.

יג. זרקו לה ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם - קרוב לו, אינה מגרשת; היה הגט מחצה למחצה, וממחצה למחצה עד שהיה קרוב לה - הרי זו ספק מגרשת; היה קרוב לה כדי שתשום ותטלנו - הרי זה פסול, עד שיעצב גט לידה, ואחר כך תנשא בו לכתחלה.

יד. כיצד הוא קרוב לו? היה הוא יכול לשמרו והיא אינה יכולה לשמרו - זה הוא קרוב לו; שניהן יכולין לשמרו, או שניהן אין יכולין לשמרו - זה הוא 'מחצה למחצה'.

טו. בא הוא תחלה ועמד, ואחר כך עמדה היא כנגדו, וזרקו לה - אם היה הגט בתוך ארבע אמות שלו - אינה מגרשת, אף על פי שאם תשום תטלנו. עמדה היא תחלה, ובא הוא ועמד כנגדה, וזרקו לה - אף על פי שהוא מחצה למחצה, הואיל והוא בתוך ארבע אמות שלה, הרי זה פסול, עד שיעצב גט לידה.

טז. זרק הגט לידה, והיה קשור במשיחה [חבל דק] וקצת המשיחה בידו - אם יכול לנתקו [להוציא הגט מידה במשיכת החבל] ולהביאו אצלו - אינה מגרשת, עד שתפסק [יתחתך] המשיחה; ואם אינו יכול לנתקו, הרי זו מגרשת. **יז.** נתן את הגט ביד עבדה, והוא געור והיא משמרתו - אם היה כפות, הרי זה גט, וכאלו הגיע לחצרה שהיא עומדת בצדה; ואם אינו כפות, אינו גט. נתנו ביד העבד, והוא ישן והיא משמרתו - הרי זה פסול; ואם היה כפות, הרי זה מגרשת.

יח. כתב גט ונתנו ביד עבדו, וכתב לה שטר מתנה עליו - בין שזכת בעבד זכת בגט ונתגרשה, אם היה כפות. ואם אינו כפות ונעור, קנת העבד, ואינה מגרשת עד שיעצב הגט לידה. וכן אם נתן הגט בחצרו, ומכר לה החצר או נתנה לה - בין שקנת החצר בשטר או בכסף או בחזקה, נתגרשה.

הלכות גרושין פרק ו

א. השליח שעושה האשה לקבל לה גטה מיד בעלה, הוא הנקרא 'שליח קבלה'; ומשיגיע הגט לידו, תתגרש כאלו הגיע לידה. וצריכה לעשותו בפני שני עדים. וצריכה שני עדים שעידו שהגיע הגט ליד שלוחה; ואפילו הן הראשונים [אותם שמינתה בפניהם השליח], או אחד מן הראשונים ואחד [אחר] - הרי זה עדות גמורה.

גט שאכתב בבית דינו של פלוני הרי הוא בטל, או כל גט שאכתב מהיום עד עשרים שנה בטל - הרי זה בטל. וכן אם אמר לשנים: כל גט שאכתב לפלוני אשתי בטל הוא, וכל דבר שאכתב בו מודעא זו, הרי הוא בטל, וכתב אחר בן גט ונתנו לה - אף על פי שבטל המודעא קדם שיכתב הגט, הרי הגט בטל.

כ. אם בן, מה תקנת דבר זה? שיאמרו לו העדים קדם כתיבת הגט: 'אמר בפנינו, שכל הדברים שמסרת שגורמין פשיטתקנימו אותן הדברים לבטל גט זה, הרי הן בטלים', והוא אומר: 'הן'; ואחר כך אומר להן לכתב ולחתם ולתן לה; ולא יניחוהו לילך עד שיעניע הגט לידה, כדי שלא יצא ויבטלו. ואין המוסר מודעא ולא המבטל מודעא צריך קנן [סודר].

כא. השולח גט לאשתו ביד שליח, ובטל הגט - הרי זה חוזר ומגרש בו פשיטתקנימו, שלא בטלו מתורת גט אלא מתורת שליחות. לפיכך אם היה הגט ביד הבעל ובטלו, כגון שאמר: 'גט זה בטל הוא' - אינו מגרש בו לעולם, והרי הוא כחרש, ואם גרש בו אינה מגרשת. וכן אם פרש בעת שבטלו, והוא ביד השליח, ואמר: 'גט ששלחתי הרי הוא בטל מלהיות גט' - אינו מגרש בו לעולם.

כב. באיזה לשונות מבטל הגט? אומר: 'בטל הוא', 'אי אפשי [אין רצוני] בו', 'גט זה לא יועיל', 'לא יעזוב', 'לא ישלח', 'לא יגרש', 'זה כחרש', 'זה חרש', 'הרי הוא כחרש' - אם אמר אחד מאלו ומן הדומה להן - הרי זה בטל. **כג.** אכל אם אמר: 'גט זה אינו גט', 'פסול הוא', 'אינו מועיל', 'אינו מתיר', 'אינו משלח', 'אינו מגרש', 'חרש הוא' - לא אמר כלום; שאין זה לשון מבטל, אלא לשון מודיע אמתת הדבר; והרי הודיע לנו דבר שאינו כן [שאינו נכון] - כמי שאמר על דבר האסור שהוא מת, או על הטמא שהוא טהור.

כד. אומר: 'גט זה בטל', שמשמעו פועל שעבר, כגון: "חמק עבר" - הרי זה ספק; לפיכך אם נתגרשה בגט זה, הרי היא ספק מגרשת.

כה. מי ששלח גט לאשתו, ובא השליח ואמר לו: 'לא מצאתיה', או 'לא רצת לקח הגט', ואמר הבעל: 'ברוך הטוב והמטיב', או פיוצא בדברים האלו שמשמען שאין בדעתו לגרשה, שהרי הוא שמע בעכוה הגט - לא בטל הגט, אלא יתן ותהיה מגרשת, עד שיאמר לו בפרוש 'לא תתן', או יבטל בפרוש.

כו. מי ששלח גט לאשתו, וחזר ובטלו בפני שנים אחרים, וכן מי שמסר מודעא על הגט - מכין אותו מכת מרדות [מלקות מדברנן], מפני שגורם להיות הפנים ממזרים, שהרי יגיע גט לידה ותנשא בו, ואחר זמן יצאו העדים שבטל בפניהן או שמסר מודעא בפניהן קדם שיכתב הגט, ונמצא הולך [שנולד ממי שהתחתנה עימו] ממזר.

כז. שליח שהביא גט ונתנו לאשה - אין אומרים שמה בטלו הבעל, אלא נותנין אותו לה בחרקת שהוא כשר, ותנשא בו. ואם נמצא אחר בן שבטלו, תצא והולך ממזר.

שאמרה, כלומר: 'איני עוקר שליחותה, אלא בין שעשת אותך שליח קבלה או שליח הבאה, הרי אתה כמה שאמרה', והביא את הגט, ואמרה לו: 'לא שמתיך אלא שליח הבאה' - אפלו הגיע הגט לידה, אינה מגרשת; שהרי עקר השליח השליחות שאמרה היא, ואמר לבעל: 'מעולם לא נעשיתי שליח הבאה לה'.

יב. אמר השליח לבעל: 'שליח הבאה אני', ואמר לו הבעל: 'הא לך כמה שאמרה', והביא את הגט, ואמרה לו: 'שליח קבלה שמתיך' - כיון שהגיע הגט לידה, מגרשת; שהרי לא עקר שליחות שאמרה, אלא גרע אותה [הטריחה להתגרש רק בקבלת הגט], שהרי היא אומרת לקבלה, והוא אומר לבעל להבאה בלבד.

יג. הבעל ששלח גט לאשתו, בא שליח לתנו לה, לא נטלתו אלא אמרה לו בפני עדים: 'יהיה לי גט זה פקדון אצלך', או שאמרה לו: 'הרי את שליח לקבלו לי' - הרי זו מגרשת בספק, עד שיעניע גט לידה; ומשיגיע גט לידה, תתגרש ודאי.

יד. שליח שהביא גט - כשהוא נותנו לה, נותנו בפני שנים, ואותן השנים צריכין לקרותו, ואחר כך יתן לה בפניהם; שדין השליח עם האשה כדין הבעל עמה, שפתחיו הוא קם. לפיכך אם נתנו השליח לה, ולא קראהו עדי מסירה, ונטלתו וזרקתו לים - הרי זו ספק מגרשת.

טו. עבר השליח ונתן הגט בינו לביתה - יטלנו ממנה, ויחזר ויתננו בפני שנים; ואם מת, הואיל והגט יוצא מתחת ידה ומקנים בחותמיו [העדים מעידים שחתמו מותיהם נכונות] - הרי זה כשר.

טז. שליח שנטל את הגט, וקדם שיעניע ליד האשה חזר הבעל ואמר לו: 'גט ששלחתי עמך בטל', או שקדם ואמר לאשה: 'גט ששלחתי לך בטל', או ששלח שליח אחר לבטלו, או שאמר לאחרים: 'גט ששלחתי לאשתי בטל' - הרי זה בטל, ואף על פי שהגיע גט לידה. וכל המבטל בפני אחרים, צריך לבטל בפני שנים. ואם אחר שהגיע גט לידה או ליד שליח קבלה - אינו יכול לבטלו; ואף על פי שחזר בתוך כדי דבור ובטלו, הואיל ואחר שהגיע לידה או ליד שליח קבלה או לחצרה בטלו - אינו בטל, והרי זה גט כשר.

יז. היה מחזר ומבקש השליח כדי לבטלו, או שהיה מבקש שנים שיבטלו בפניהם, ובין שהוא מחזר ורודף הגיע הגט לידה, ואחר כך בטל - אינו בטל, ואף על פי שהיה מחזר לבטלו קדם שיעניע לידה.

יח. אמר לעשרה: 'כתבו גט ותנו לאשתי' - יכול לבטל זה שלא בפני זה, ואפלו בפני שנים אחרים. שלח הגט בפני שנים, הרי זה יכול לבטלו זה שלא בפני זה; ואפלו היו עשרה, משבטלו בפני אחד מהן, בטל הגט.

יט. וכן מי שאמר לשנים: 'גט שאני כותב לאשתי בטל הוא', וכתב אחר בן גט, ונתנו לה בפני שנים אחרים - הרי זה גט בטל; וזו היא מסירת המודעא על הגט. וכן אם יאמר להם: 'כל גט שיכתב לי פלוני בטל', או 'כל

פי שאין עדין ידועין [מוכרים] אצלנו, ואפלו היו עדין כשמות הגוים, אין חוששין להן.

ו. בא הפעל ופרער, אין משגיחין בו; לפיכך אף הנשים ששונאות זו את זו, נאמנות להביא גט זה ולומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

ז. וכן שלית שהביא גט בארץ ישראל ואמר: 'בפני נכתב ובפני נחתם', אף על פי שאינו צריך - אם יבוא הפעל ופרער, אין משגיחין בו. ואם אין השלית עומד בפשע פתיכה וחתומה, לא ינתן לה אלא אם כן נתקם בחותמיו [יעידו עדים על כשרות החתימות]; ויש [מותר] לשלית להיות מכלל השלשה שקימו אותו בחותמיו. ואם לא נתקם ונתן לה - הרי זה פסול עד שיתקם; ואם בא הפעל ופרער ולא נתקם - אינה מגרשת. אבד הגט, הרי זו ספק מגרשת.

ח. ומפני מה הצריכו לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' בחוצה לארץ? כדי שלא תהיה האשה צריכה לקימו אם יבוא הפעל ופרער, מפני שאין העדים מצויין לקימו ממקום למקום בחוצה לארץ.

ט. פעל שהביא ראיה ברוחה, שגט זה שנגמר בו 'בפני נכתב ובפני נחתם' מזה [הוכיח שהשליח שיקר] - הרי זה בטל; שלא האמינו דבריו של אחד שאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם', אלא לדחות ערעור הפעל שאין עמו ראיה; אבל במקום עדים שמכחישין אותו, לא האמינוהו.

י. הנדרות שבארץ ישראל, והנסיין [איים] שבין הגדול שבתוף התחום של ארץ ישראל, הרי הן בארץ ישראל; ושחין לתחום, בחוצה לארץ. ובהלכות תרומות יתבאר תחומי ארץ ישראל; ובכל בארץ ישראל לגטין.

יא. גט שכתבו בארץ וחתמו בחוצה לארץ - צריך שיאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם'; כתבו בחוצה לארץ וחתמו בארץ - אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

יב. נכתב מקצת הגט לפניו, ונחתם כולו בפניו - אם מקצתו הראשון הוא, הרי זה אומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'; אפלו לא נכתב בו אלא שטה אחת בפניו, ואפלו שמע קן הקולמוס כותב, וחתמו העדים בפניו - הרי זה אומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. וכן אם נצא הסופר לשוק וחזר והשלים את הגט - אינו חושש שמא אחר מצאו ואמר לו ולשם איש אחר כתבו, אלא אומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

יג. אמר 'בפני נכתב אבל לא בפני נחתם', 'בפני נחתם אבל לא בפני נכתב', 'בפני נכתב וחתם עד אחד אבל לא העד השני', אפלו היה הוא העד השני - הרי זה נתקם בחותמיו ואחר כך ינתן לה. ואם העיד הוא ואחר על העד השני שלא חתם בפניו, הרי זה פשוט וינתן לה; ואין צריך לומר, אם העידו שנים אחרים על כתב ידי העד השני, שזה פשוט.

יד. שנים שהביאו גט בחוצה לארץ - אף על פי שלא נכתב ונחתם בפניהם, הואיל ונתנו להם הפעל לתנו לאשתו, הרי אלו נותנין לה, ותהיה מגרשת; שהרי אין הפעל יכול לערער בגט זה, אף על פי שאינו מקים -

וכן הכותב גט ונתנו לאשתו, אין אומרין שמא מסר מודעא על גט זה, אלא הרי הוא בחזקת כשרות, ונתנשא בו.

כח. וכן המביא גט, והניח [השליח] הפעל חולה או שהיה זקן - נותנו לה בחזקת שהוא קים. אבל אם הניחו גוסס, רב הגוססין למיתה, ואף על פי שנתנו לה - הרי זה ספק גרושין, שאין גט לאחר מיתה. וכן עיר שהקיפה החיל והיא במצור, וספינה המטרפת [מיטלטלת] בים, והיוצא לדון [בדיני נפשות] - הרי אלו בחזקת חיים; ואם היה גט אחד מהם ביד השליח - נותנו לאשתו, ותהיה בחזקת מגרשת.

כט. אבל עיר שכבשה הגיס והבקעה, וספינה שאבדה בים, והיוצא להרג מבית דין של גוים, ומי שגברתו חיה, או שטפו נהר, או נפלה עליו מפלת - נותנין עליהן חמרי חיים וחמרי מתיים. ואם היה גט אחד מהן ביד השליח, אינו נותנו לאשתו; ואם נתנו לה, הרי זה ספק מגרשת. ואם נודע שמת הפעל קדם שיגיע גט לידה, אינו גט.

ל. הפעל ששלח גט לאשתו, הרי הוא חייב במזונותיה ובכל תנאי כתובה, עד שיגיע הגט לידה או ליד שליח קבלה.

יום רביעי

הלכות גרושין פרק ז

א. שלית שהביא גט ממקום למקום בארץ ישראל - אף על פי שלא ראה פתיכת הגט ולא ידע מי הן עדי, אלא נתן לו הפעל גט ואמר לו: 'תן גט זה לאשתי' - הרי זה נותנו לה בפני שנים, ואף על פי שאין עדי [עדי החתימה] ידועין [מוכרים] אצלנו, ותהיה מגרשת, ונתנשא בו.

ב. בא הפעל ופרער ואמר: 'לא גרשתי מעולם, וגט זה שהוציא לה מזיף הוא' - נתקם בחותמיו [יעידו העדים על נכונות חתימתם]. ואם לא נתקם, או לא נודעו עדי, כלל - תצא, והולך ממזר, שהרי אינה מגרשת. אבד הגט, הרי זה ספק מגרשת. לפיכך נשים שחזקתן שהן שונאות זו את זו, אינן נאמנות להביא גט בארץ ישראל זו לזו - שמא מזיף הוא, ותתכונן לקלקל אותה, כדי שתנשא ותאסר על בעלה.

ג. ואלו הן הנשים שחזקתן שונאות זו את זו: תמותה; ובת תמותה; וצרתה [אשתו השניה של בעלה], אפלו היתה הצרה נשואה [כעת] לאחר; ויבמתה [אשת אחי בעלה], אפלו היתה אחותה; ובת בעלה. אבל שאר כל הנשים כשרות.

ד. המביא גט ממקום למקום בארץ ישראל, וחלה או נאנס - משלחו ביד אחר; וכן השני, אם חלה - משלחו ביד אחר; אפלו מאה. ואינו צריך עדים לעשות שלית בפניהם. והאחרון שיגיע הגט לידו נותנו לה בפני שנים ותתגרש בו, אף על פי שמת השליח הראשון.

ה. שלית שהביא גט ממקום למקום בחוצה לארץ, או מארץ ישראל לחוצה לארץ, או מחוצה לארץ לארץ ישראל - אם היה השליח עומד שם בפשע פתיכת הגט וחתמתו, הרי זה אומר בפני שנים 'בפני נכתב ובפני נחתם', ואחר כך ינתן לה בפניהם, ותתגרש בו; ואף על

נאמנת לומר בפניהן 'בפני נכתב ובפני נחתם', והן נוטלין אותו ונותנין אותו לשליח לתנו לה, כמאמר הבעל.

כד. במה דברים אמורים? בשהתנה עליה הבעל תנאי זה; אבל אם לא התנה עליה, אלא נתן לה גט, והרי הגט יוצא מתחת ידה - אינה צריכה לומר כלום; והרי היא בחזקת מגרשת, הואיל וגט שבידה כתוב בהלכתו והעדים חותמין עליו. ואף על פי שאין אנו מפירין כתב העדים, ולא נתקנים - אין חוששין לה שפא זיפה אותו, שהרי אינה מקלקלת על עצמה; ועוד, שהעדים החותמין על הגט, הרי הן כמי שנחקקה עדותן בבית דין, עד שיהיה שם מערער. לפיכך נעמיד הגט בחזקתו ותנשא בו, ואין חוששין שפא ימצא מזיף, כמו שנעמיד הגט בחזקת כשר, כשיביא אותו השליח - עד שיערער הבעל, או עד שיביא ראיה שהוא מזיף או בטל. שאם תבוא לחש לדרךים אלו וכיוצא בהן, כך היה לנו לחש לגט שיתן אותו הבעל בפנינו, שפא בטלו ואחר כך נתנו, או שפא עדים פסולין חתמו בו והרי הוא כמזיף מתוכו, או שפא שלא לשמה נכתב. וכשם שאין חוששין לזה וכיוצא בו, אלא נעמידו על חזקתו עד שיודע שהוא בטל, כך לא נחוש לא לשליח ולא לאשה עצמה שהגט יוצא מתחת ידה, שאין דיני האסורין כדיני הממונות.

הלכות גרושין פרק ח

א. המגרש על תנאי - אם נתקנים התנאי, הרי זו מגרשת; ואם לא נתקנים התנאי, אינה מגרשת. וכבר בארנו בפרק ששי מהלכות אישות, משפטי התנאין בלן; ושם נתבאר, שהמגרש על תנאי - כשיתקנים התנאי - תהיה מגרשת בשעה שיתקנים, לא בשעת נתינת הגט לידה; לפיכך יש לבעל לבטל הגט, או להוסיף על תנאו, או להתנות תנאי אחר - כל זמן שלא נתקנים התנאי הראשון, אף על פי שהגיע הגט לידה. ואם מת הבעל, או אבד הגט, או נשרף, קדם שיתקנים התנאי - אינה מגרשת. ולכתחלה לא תנשא עד שיתקנים התנאי; ואם נשאת - לא תצא אלא אם כן לא נשאר בידיה לקימו, שהרי בטל הגט. ושם נתבאר, שאם אמר לה: 'הרי את מגרשת מעכשיו', או 'מהיום', 'על תנאי כך וכך', או שאמר לה: 'הרי את מגרשת על מנת כך וכך' - כשיתקנים התנאי, תהיה מגרשת משעת נתינת הגט לידה; לפיכך אינו יכול לבטל הגט ולא להוסיף על תנאו משהגיע הגט לידה. ואם אבד או נשרף, אפילו מת הבעל, קדם שיתקנים התנאי - הרי זו מקימת התנאי אחרי מותו, וכבר נתגרשה משעת נתינת הגט לידה. ויש לה להנשא לכתחלה, אף על פי שעדיין לא נתקנים התנאי; ואין חוששין שפא לא יתקנים, הואיל והיה התנאי ב'מעכשיו' או ב'על מנת'.

ב. כל המגרש על תנאי - בין שאמר 'מעכשיו', בין שאמר 'אם יהיה ואם לא יהיה' - הרי זה לא יתבדל עם אשתו כל זמן שלא נתקנים התנאי אלא בפני עד, אפילו עבד אפילו שפקח, חוץ משפקחה או בנה הקטן, מפני שאינה בשעה

שהרי שלוחיו הן עדיו, שאלו אמרו השנים 'בפנינו נתגרשה', הרי זו מגרשת, אף על פי שאין שם גט.

טו. במה דברים אמורים? בזמן שהגט יוצא [נמצא] מתחת ידי שניהן [שניהם שלוחים]; אבל בזמן שאינו יוצא מתחת ידם [רק אחד שלוח], צריכין לומר 'בפנינו נכתב ונתתם'. לפיכך אם אמר אחד 'בפני נכתב' והאחד אמר 'בפני נחתם', אפילו שנים אומרים 'בפנינו נכתב' ואחד אמר 'בפני נחתם' - הואיל ואינו יוצא מתחת יד שניהן, לא ינתן לה, עד שיתקנים בחותמיו.

טז. אמר אחד 'בפני נכתב', ושנים אומרים 'בפנינו נחתם' - כשר, אף על פי שאינו יוצא מתחת ידם; שהרי נתקנים בחותמיו.

יז. שליח שהביא גט בחוצה לארץ, ונתנו לה בינו לבינה [ללא עדים], או שנתנו בפני שנים ולא אמר 'בפני נכתב ובפני נחתם' - אף על פי שנשאת, נוטלו ממנה וחזרו ונתנו לה בפני שנים ואומר בפניהן 'בפני נכתב ובפני נחתם'; ואם לא נוטלו ממנה - הרי זה פסול, עד שיתקנים בחותמיו. **יח.** נתנו לה ולא הספיק לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' עד שנשפתק - הרי זה יתקנים בחותמיו, ואחר כך ינתן לה. **יט.** הסומה אינו יכול להביא גט זה של חוצה לארץ, מפני שאינו יכול לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'; לפיכך אם נכתב ונחתם לפניו כשהיה פתח [כשהיה רואה], ונסתמא [נתעורר] - הרי זה אמר בפני שלשה 'בפני נכתב ובפני נחתם', ונתנו לה. וכן האשה שהביאה גט זה של חוצה לארץ, צריכה שלשה לומר בפניהם 'בפני נכתב ובפני נחתם' - שלא אמרו 'בפני שנים' אלא בזמן שהשליח כשר לעדות, שהרי הוא מצטרף עם השנים, ונמצא מקלל השלשה שקימו גט זה בדרךיו; שהעד נעשה דין בדרך שהוא מדבריהם [מדברבן].

כ. חלה השליח או נאנס - בא לבית דין ואומר להן: 'גט זה בפני נכתב ובפני נחתם', והן משלחין אותו ביד שליח אחר; ואין האחרון צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', אלא אומר 'שליח בית דין אני', ונתנו לה בפני עדים.

כא. חלה השני או נאנס - עושה שליח אחר בבית דין, אפילו מאה; והאחרון אומר: 'שליח בית דין אני', ונתנו לה, אף על פי שמת השליח הראשון. ומפני מה צריך בית דין? מפני שהוא צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'; אבל אם נתקנים הגט בחותמיו - אף על פי שנתנו שליח לשליח, ואפילו מאה בינו לבין עצמן, עד שהגיע הגט לידה - הרי זה כשר. ואף על פי שלא פירש הבעל ולא אמר לו 'שלחו ביד אחר', אם חלה או נאנס - הרי זה משלחו.

כב. כל העושה שליח, אינו צריך שיהיה השליח עמו בבית דין, אלא אומר להן: 'הרי פלוני שלוחי', ואפילו שלא בפניו. וכן השליח עושה שליח אחר שלא בפניו, אפילו הן מאה.

כג. האיש שנתן גט לאשתו, ונכתב ונחתם בפניה, ואמר לה: 'הרי את שלוחה להולכה עד בית דין פלוני, והם יעמידו שליח ויתנו לך גט זה ותתגרשי בו' - הרי זו

את מתרת לשמעון, או הרי את מתרת אף לשמעון - הרי זה ספק גרושין; שמא לא התירה אלא לשמעון, וראובן באסורו עומד, וזה שאמר 'לשמעון', כלומר לכל אדם אף לשמעון, או שמא התירה לכל, וזה שאמר 'אף לשמעון' והוא הדין לראובן, ששמעון סמוך הנה לראובן בתנאו.

ט. התנה עליה ואמר: 'היום אין את אשתי, ולמחר את אשתי' - אינה מגרשת, ואף על פי שפירט בינו לבינה היום; לפיכך כותבין בגטין 'מן היום ולעולם'.

י. 'הרי זה גטף על מנת שלא תשתי יין כל ימי חייתי' - אינו גט, שאין זה פרייתות [נתיקת מוחלט]; 'כל ימי חייתי' או 'כל ימי ימי פלוני' - הרי זה גט, שהרי כרת בינו לבינה, ולא ישאר לו עליה רשות כשנימות אותו פלוני.

יא. 'הרי זה גטף על מנת שלא תלכי לבית אביך עד שלשים יום' - הרי זה גט; 'שלא תלכי לבית אביך לעולם' - אינו גט, שאין זה פרייתות. לפיכך האומר לאשה: 'הרי זה גטף על מנת שלא תאכלי בשר זה לעולם', 'על מנת שלא תשתי יין זה לעולם' - אינו גט, שאין זה פרייתות; 'עד שלשים יום', הרי זה גט.

יב. 'הרי זה גטף על מנת שלא תנשאי לפלוני' - אינו גט; הא למה זה דומה? לאומר לה: 'על מנת שלא תשתי יין זה לעולם', או 'שלא תלכי לבית אביך לעולם', או 'כל ימי חייתי'. אבל אם אמר לה: 'על מנת שלא תנשאי לפלוני עד חמשים שנה' - הרי זה גט, ולא תנשא לו כל זמן שהתנה; ואם נשאת, בטל הגט למפרע. ונת עמו - הולד ממנו כשר, והגט כשר; שלא התנה עמה אלא על הנשואין.

יג. 'הרי זה גטף על מנת שתנשאי לפלוני' - אם נשאת לו, הרי זה גט כשאר כל התנאים; אבל אמרו חכמים: לא תנשא לא לאותו פלוני ולא לאחר. לאותו פלוני לא תנשא, שמא יאמרו נשיתן נותנין זה לזה במתנה; ולתנאי לא תנשא, שאינו גט אלא בקיום התנאי. עברה ונשאת לאותו פלוני, לא תצא. נשאת לאחר, קדם שתנשא לו - בטל הגט, ותצא והולד ממור; וצריכה גט משני.

יד. 'הרי זה גטף, והניר שלי' - אינה מגרשת, שאין זה פרייתות; 'על מנת שתתני לי את הניר', הרי זה גט ותתן.

טו. חקק הגט על טס של זהב, ונתנו לה ואמר לה: 'הרי זה גטף וכתבתך' [דמי כתובתך] - כשר, ונתקבלה כתבתה אם יש בשטס כדי כתבתה; ואם אין בו, ישלים לה כתבתה. טז. כל המגרש על תנאי שמבטל את הגט, כגון שהתנה עליה שלא תשתי יין כל ימי חייתה, או שתהיה מתרת לכל אדם חוץ מפלוני, או שהתנה שאר תנאים קדם כתיבת התרף - אם היה התנאי כתוב בגט, וחזר ומחקו ונתנו לה - הרי זה ספק מגרשת; ואם היה התנאי על פה - הרי זה נוטל הגט ממנה, וחזר ונתנו לה בתנאי כשר, או בלא תנאי כלל.

יז. פיצד? הרי שנתן הגט לאשתו ואמר לה: 'הרי את מגרשת בזה ומתרת לכל אדם חוץ מפלוני' - אם נטלו ממנה וחזר ונתנו לה ואמר לה: 'הרי את מתרת בו לכל אדם', או 'הרי זה גטף' - הרי זה מגרשת. וכן כל פיוצא בזה.

מלשמש בפניהם. והדבר ידוע שאם נתיחד עמה לבדה בפני שני עדים כאחד, אפילו לאחר שנתקם התנאי - הרי זה ספק מגרשת, שמא נבעלה ובטל הגט, כמו שיתבאר בהלכות אלו.

ג. פיצד מגרש אדם על תנאי? לא שיאמר 'כתבו גט לאשתי על תנאי', או 'כתבו ותנו לה על תנאי', ואין צריך לומר שלא יכתב בתוך הגט 'על תנאי זה גרש פלוני את פלונית', אלא פיצד עושה? אומר לסופר לכתב ולעדים לחתם, וכותבין גט כשר בלא שם תנאי בעולם; ואחר כך נותן לה הגט ואומר לה: 'הרי זה גטף', או 'הרי את מגרשת בזה על מנת כך וכך', או יאמר להם, או לשלית: 'תנו לה גט זה על מנת כך וכך'.

ד. כתב התנאי בגט אחר שגמר לכתב התרף הגט [נעיקד הגט; הפרטים האישיים של האיש והאשה] - הרי זה כשר, בין שכתבו קדם חתימת העדים, בין שכתבו אחר חתימת העדים. אבל אם כתבו קדם התרף, אפילו כתב 'על מנת כך וכך' - הרי זה ספק גרושין, שהרי נשאר לו זכות בגופו של גט; וכן אם התנה בפה קדם כתיבת התרף, הרי זה ספק גרושין.

ה. המגרש את אשתו, והתנה עליה, בין בכתב אחר התרף, בין על פה אחר התרף, ואמר לה: 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ מאיש פלוני', או 'אלא לאיש פלוני', ונתן לה הגט על תנאי זה - אם היה אותו האיש גוי או עבד, או אסור עליה משום ערוה, כגון אביה ואחיה או אביו ואחיו - הרי זה גט כשר. ואם היה אותו האיש יש לו בה [חלים ביניהם] קדושין - אף על פי שהוא מחיבי לאוין, ואף על פי שהוא קטן - אינו גט; שהרי שיר בגט, ואין זה פרייתות. היה בעל אחרותה, שאף על פי שהוא היום אסור עליה משום ערוה, אם תמות אחרותה יהיה מתר לה - הרי זה ספק מגרשת.

ו. אמר לה: 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ ממי שיולד שאינו עתה בעולם', או 'חוץ מזויתך', כלומר תהיה מתרת להנשא לכל אדם, אבל לזנות הרי את באסור אשת איש, או 'הרי את מתרת לכל מי שיבוא עליך בדרך כל הארץ, אבל שלא בדרך הרי את באסור', או 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ ממקדש בשר', כלומר שהיא מתרת להתקדש בכסף ובביאה, אבל בשטר הרי את באסור אשת איש, או 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ מהפרת נדרים', כלומר שלא נשאר לי עליך שום אישות כלל חוץ מהפרת נדרים, 'שאת אשתי לענין הפרת נדרים', או לענין אכילת תרומה, או לענין ירשה, שאם מתה יירשנה - בכל אחד מאלו, הרי זה ספק מגרשת.

ז. אמר לה: 'הרי את מתרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון', וחזר ואמר לה: 'הרי את מתרת לראובן ושמעון' - הרי זה מגרשת; שהאנשים שהתנה בהן, היתרים ובטל התנאי.

ח. אמר לה: 'הרי את מתרת לראובן' - הרי זה אינה מגרשת, שהרי לא בטל תנאו של שמעון. אמר לה: 'הרי

שקבע. והרי זה דומה לתנאי, ואינו תנאי: דומה לתנאי - שהיא מתגרשת כשיגיע הזמן שקבע; ואינו תנאי - שהמגרש על תנאי, הרי גרש [נתן לה בתורת גירושין], וזה עדין לא גרש עד שיגיע אותו זמן. לפיכך: המגרש על תנאי - צריך לכפל תנאו [שהיה בו כל דיני התנאי]; וזה - אינו צריך לכפל דברו, ולא לשאר משפטי התנאין שבארנו.

ב. כיצד? האומר לאשתו: 'הרי זה גט', ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשים יום' - אינה מתגרשת אלא לאחר שלשים יום; ואם מת הפעל, או אבד הגט או נשרף, בתוך שלשים, אינה מגרשת.

ג. הלכה והניחתו בצדי רשות הרבים, ונגנב או אבד משם לאחר שלשים יום - הרי זו מגרשת, הואיל והיה הגט קים ביום שהיא מתגרשת בו, ויחדה אותו [הקצתה לו מקום] במקום שאינו רשות הרבים, שצדי רשות הרבים אינן כרשות הרבים.

ד. וכן אם תלה הגרושין במעשה, דינו כדין מגרש אחר זמן. כיצד? כגון שאמר לאשה: 'הרי זה גט', ולא תתגרשי בו עד שתתני לי מאתים וזו' - הרי זו מתגרשת אחר שתתן; ואינו צריך לכפל תנאו, ולא לשאר משפטי התנאין שבארנו - שהרי לא גרש על תנאי, אלא עדין לא גרש זה, אלא תלה הגרושין בפעשית כף וכף, ואחר כך תתגרש.

ה. ומה בין המגרש על תנאי, לזה שקבע זמן לגרושין או תלין במעשה? שהמגרש על תנאי - יש שם גרושין, ואינן גמורין עד שיתקיים התנאי. לפיכך, כשיחזקם התנאי, נתגרשה אם היה הגט קים, אף על פי שאינו ברשותה; ואינה צריכה לחזור ולטלו או להיותו ברשותה אחר שנתקיים התנאי, שהרי הגיע לידה תחלה בתורת גרושין. ואם נשאת קדם שיתקיים התנאי - לא תצא, כמו שבארנו. אבל התולה גרושיו בזמן או במעשה - לא הגיע גט לידה בתורת גרושין, אלא בתורת פקדון עד הזמן שקבע או עד שתעשה המעשה. לפיכך, כשיגיע הזמן, צריכה להיות הגט ברשותה, או תחזר ותטלו, או שיהיה במקום שיתחדה אותו בו אף על פי שאינו רשותה, כמו שבארנו; ואחר כך תתגרש בו. ואם נשאת קדם שיגיע הזמן שקבע, או קדם שתעשה המעשה שתלה בו הגרושין - תצא, והולך ממזר; שעדין היא אשת איש גמורה, ואין כאן שם [שום] גרושין. ו. הנותן גט בידי אשתו ואמר לה: 'אם לא תתני לי מאתים וזו, אין זה גט', או 'אין את מגרשת' - הרי זה לא גרש כלל, ואין כאן גט לא על תנאי ולא תלוי במעשה. וכן כל פיוצא בזה.

ז. הרוצה לגרש על תנאי, ויהיה ענין תנאו שלא תתגרש עד זמן פלוני - הרי זה מוציא ענין זה בלשון תנאי, ויתנה התנאי בביאתו בזמן קבוע או בהליכתו. כיצד? כגון שיאמר לה: 'אם לא באתי מכאן ועד שלשים יום, הרי זה גט, ואם באתי בתוך שלשים יום, לא יהיה גט', ונותן הגט בידיה; או יאמר לה: 'הרי זה גט מעכשיו, אם לא באתי מכאן ועד שלשים יום', או 'הרי זה גט', על מנת שלא אבוא למדינה זו עד שלשים יום, וכן כל פיוצא בזה.

יח. הנותן גט לאשתו על מנת שתתן לו מאתים וזו, וחזר והתנה עליה תנאי אחר בפני עדים, שתשמש אביו שתי שנים - לא בטלו דבריו האחרונים את הראשונים, אלא הרי זה כאומר לה: 'עשי אחד משני התנאים'; רצת משמשת רצת נותנת, ואין אחד מן [העדים] הראשונים [על התנאי הראשון] ואחד מן האחרונים [העדים על התנאי השני] מצטרפין [להעיד שהיה כאן תנאי]. אבל אם התנה עליה שתתן לו מאתים וזו, וחזר והתנה בפני שנים שתתן לו שלש מאות וזו - כפר בטל תנאי של מאתים, וצריכה לתן שלש מאות. וכן כל פיוצא בזה.

יט. התנה עליה שתעשה דבר זה סתם, הרי זה כמפרש יום אחד, הואיל ולא פירש כמה זמן תעשה. כיצד? אמר לה: 'הרי זה גט על מנת שתעשי עמי מלאכה', 'על מנת שתשמישי את אבא', 'על מנת שתניקי את בני' - אם עשת עמו מלאכה יום אחד, או שמישה את אביו יום אחד, או שהניקה את בנו יום אחד בתוך הזמן שהבן יונק בו והוא בתוך ארבעה ועשרים חדש - הרי זה גט. מת הבן או הקאב קדם שתניק או תשמש - אינו גט.

כ. אמר לה: 'על מנת שתניקי את בני', או 'תשמישי את אבא', 'שתי שנים' - הרי זו משלמת הזמן שפרש; מת הבן או הקאב בתוך הזמן, או שאמר הקאב אין רצוני שתשמישי - אינו גט, שהרי לא נתקיים התנאי. וכן כל פיוצא בזה.

כא. 'הרי זה גט על מנת שתתני לי מאתים וזו מכאן ועד שלשים יום' - נתנה בתוך שלשים יום מדעתו [בהסכמתו], הרי זו מגרשת; לאחר שלשים יום, אינה מגרשת. נתנה לו פעל פרוחו, והוא אינו רוצה לקבל - הרי זה גט פסול, עד שתתן מדעתו. חזר ואמר לה בתוך השלשים יום: 'הרי הן מחולין לך', אינה מגרשת, שהרי לא נעשה התנאי; מת בתוך השלשים יום, הואיל ושלמו השלשים יום ולא נתנה - אינה מגרשת.

כב. אמר לה: 'הרי זה גט על מנת שתתני לי מאתים וזו', ולא קבע זמן, ומת קדם שתתן - אינה יכולה לתן ליורשיו, שלא התנה עליה אלא שתתן לו; ולא בטל הגט, שהרי לא קבע זמן. לפיכך, אף על פי שאבד הגט או נקרע קדם שיממות - הרי זו מגרשת, ולא תנשא לזר עד שתחליץ [ליבמה].

כג. 'הרי זה גט על מנת שתתני לי כלי פלוני או בגד פלוני', ואבד אותו כלי או נגנב - אף על פי שנתנה לו אלה בדמיו - אינו גט, עד שתתן אותו כלי עצמו, או עד שיבטל התנאי.

כד. מי שנתגרשה על תנאי, וקדשה אחר קדם שיתקיים התנאי - אם נתקיים התנאי הרי זו מקדשת; ואם לא נתקיים התנאי, ובטל הגט - אינה צריכה גט משני, שהרי אין קדושין תופסין בה. אבל אם נשאת, ולא נתקיים התנאי ובטל הגט - צריכה גט משני, כמו שבארנו.

הלכות גרושין פרק ט

א. המגרש את אשתו לאחר זמן קבוע [הרי גיטור ותיגרשי לאחר ל' יום], הרי זו מגרשת כשיגיע הזמן

יאמרו [בטעות]: 'גטו ל'אחר מיתה יגרש' - כמו מתנתו, שאינה קונה אלא לאחר מיתה.

יז. 'הרי זה גטו מהיום, אם מתי מחלי זה', ונפל עליו בית או נשכו נחש או טרפו ארי וכיוצא בזה, ומת - אינו גט.

יח. אמר לה: 'אם לא נעמד מחלי זה', ונפל עליו בית או נשכו נחש או טרפו ארי - הרי זה ספק מגרשת. 'הרי זה גטו מעכשו, אם מתי מחלי זה', ונעמד והלך בשוק, וחלה ומת - אומדין אותו: אם מחמת חלי הראשון מת, הרי זה גט; ואם לאו, אינו גט. ואם נתק [עבר] מחלי לחלי ולא עמד [התהלך] בשוק - הרי זה גט, ואינו צריך אמד [ודאי מחולי ראשון מת].

יט. ובכל אלו התנאים, כל הנמים שמנתינת הגט עד שימות ויתקיים התנאי - הרי היא מגרשת לכל דבר, ובכלד שלא יתיחד עמה, כמו שבארנו.

כ. חולה שרצה לגרש אשתו על תנאי כשימות, כדי שלא תפל לפני יבם, ואם עמד לא תהיה מגרשת, ולא רצה לגרשה מעכשו, כדי שלא תטרף דעתו - כך הוא כותב בגט אחר שכותב התרף [עיקר הגט], או אומר לה כשנותן הגט: 'אם לא מתי לא יהיה גט, ואם מתי יהיה גט, ואם לא מתי לא יהיה גט'; כדי שיהיה תנאי כפול, והן [אם מתי] קודם ללאו [אם לא מתי], ולא יפתח פיו תחלה לפרענות [אם מתי]. ואם מת, תהיה מגרשת כשימות - והוא שייגיע הגט לידה קדם מיתה.

כא. בעל שנתן גט לאחד ואמר לו: 'זכה בגט זה לאשתי כדי שלא תפל לפני יבם' [שלא תזדקק לייבום], ומת הבעל קדם שייגיע הגט לידה - הרי זה ספק מגרשת; שרב הנשים, זכות היא להן שלא יפלו לפני יבם; ולפיכך תהיה ספק מגרשת, אף על פי שלא הגיע גט לידה, הואיל וזכה לה בו אחר.

כב. אמר לעדים: 'לאחר שנים עשר חדש כתבו גט ותנו לאשתי, או שאמר להם: 'כתבו ותנו גט לאשתי לאחר שנים עשר חדש' - הרי אלו כותבין אחר הזמן שקבע, ונותנין לה; ואם כתבוהו בתוך הזמן, אף על פי שנתנוהו לאחר זמן שאמר - אינו גט. כתבוהו אחר הזמן כשאמר, ומת קדם שינתן לה - אינו גט; ואם לא נודע אם מיתה קדמה לנתינת הגט, או נתינת הגט קדמה למיתה - הרי זה ספק מגרשת.

כג. אמר להם: 'כתבו ותנו לה אחר השבוע' [שמיטה זו] - אין כותבין אלא אחר שנה מאחר השבוע [של שנה שמינית]; אמר להן 'לאחר השנה' - כותבין לאחר משנה שניה; אמר להן 'לאחר החדש' - כותבין לאחר השבת מחדש שני; אמר להן 'לאחר השבת' - כותבין מאחר יום השבת עד סוף יום שלישי; אמר להן: 'כתבו ותנו לה קדם השבת' - כותבין מיום רביעי ועד סוף יום ששי, ונותנין לה.

כד. הרי שאחרו אחר הזמן שאמר, ואחר כך כתבו ונתנו לה, כגון שאמר להם 'לאחר החדש', וכתבו ונתנו לה לאחר שתי שבתות מחדש שני - הרי זה פסול.

ח. התנה עליה שיהיה גט אם לא בא עד שלשים יום למדינה זו, והיה בא בדרך בתוך שלשים יום, וחלה או עקבו נהר ולא בא עד אחר שלשים יום - הרי זה גט, אפלו עומד וצווח הריני אנוס; שאין אנוס בגטין, ואף על פי שגלה דעתו שאין רצונו לגרש.

ט. התנה עליה שתתגרש כשיעבר מפנגד פניה [שלא יראנה] שלשים יום, והיה הולך ובא [ורואה אותה] הולך ובא ולא נתיחד עמה - כשילך וישקה שלשים יום, תהיה מגרשת; ואף על פי שהיה הולך ובא בתוך שלשים יום, הואיל ולא נתיחד עמה, הרי הגט כשר. במה דברים אמורים? בשהתנה ואמר: 'הרי היא נאמנת עלי לומר שלא פיסתי אותה'. אבל אם לא האמינה, חוששין שמא פיס אותה כשהיה הולך ובא, ומחלה לו התנאי, ובטל הגט כשפיסה; ומפני חשש זה, יהיה הגט פסול אחר השלשים יום. וכן האומר לאשה: 'הרי זה גטו לאחר שנים עשר חדש', והיה עמה במדינה - חוששין שמא פיס אותה, עד שיאמר: 'נאמנת עלי שלא פיסתי'.

י. וכן כל התנאים שהן תלויין ברצונה, ואם רצת ובטלה אותה, בטל הגט - חוששין לו שמא פיס, עד שיאמר 'נאמנת עלי'. במה דברים אמורים? במתגרשת מן הנשואין, שלבו גס [מורגל] בה [אינו מתבייש בפניה]; אבל המתגרשת מן הארוסין, אין חוששין לו שמא פיס.

יא. 'הרי זה גטו מעכשו, אם לא באתי מכאן [מהיום] ועד שנים עשר חדש' - אין חוששין שמא בא בסתר, שאין דרך בני אדם לבוא בצנעה; ואם תם הזמן שקבע ולא בא, הרי זה מגרשת. מת בתוך שנים עשר חדש - אף על פי שאי אפשר שיבוא, והרי היא מגרשת, לא תנשא במקום יבם עד אחר שנים עשר חדש, כשיתקיים התנאי.

יב. בריא שהתנה שיהיה זה גט אם מת, או חולה שהתנה שיהיה זה גט אם מת מחלי זה - לא אמר פלוס; שמשמעות 'אם מתי', לאחר מיתה; ומשמעו [גם], מעתה. לפיכך אם אמר 'אם מתי', הרי זה כאומר 'לאחר מותי' - ואין גט לאחר מיתה.

יג. אמר לה: 'הרי זה גטו מעכשו אם מתי', או 'מהיום אם מתי' - הרי זה גט, וכשימות תהיה מגרשת.

יד. אמר לה: 'הרי זה גטו מעכשו', או 'מהיום', 'לאחר מיתתי', ומת - הרי זה ספק מגרשת; שמא אחר שאמר 'מעכשו' חזר בו, וסמכה דעתו על לאחר מיתה - שאין גט לאחר מיתה.

טו. 'הרי זה גטו לכשתצא חמה', ומת בלילה - אינו גט; 'על מנת שתזרח חמה', ומת בלילה - הרי זה מגרשת, וכשתזרח חמה יתקיים התנאי. התנה עליה שאם זרחה חמה יהיה גט ואם לא זרחה לא יהיה גט, ומת בלילה - אינו גט; שהרי לא נתקיים התנאי עד שמת, ואין גט לאחר מיתה.

טז. שכיב מרע [חולה הנוטה למות] שקטב גט לאשתו וגרשה, ונעמד [הבריא] - אינו יכול לחזור בו, שאין גטו כמתנתו [שמתנתו חוזרת בכזה מקרה]; שאם תאמר יחזר בו,

כה. נתיחד עמה אחר שאמר להם לכתב ולחתם ולתן לה, הרי אלו לא יכתבו; וקל וחמר הדברים: אם הגט שנתן לה לידה כשנתיחד עמה, נפסל הגט שמה בעל; קל וחמר לזה, שלא נכתב. ואם כתבו ונתנו לה אחר שנתיחד עמה, אינו גט.

כז. אמר לעשרה: 'כתבו גט לאשתי' - אחד מזה על ידי [בשביל] בלן; 'כלכם כתבו' - כותב אחד מהן במעמד [בנוכחות] בלן. 'הוליו גט זה לאשתי' - מוליכו אחד מהן על ידי בלן; 'כלכם הוליו גט זה לאשתי' - מוליכו אחד מהן במעמד בלן.

לג. האומר לשלית: 'תן גט זה לאשתי במקום פלוני', ונתנו לה במקום אחר - אינו גט; 'הרי היא במקום פלוני', ונתנו לה במקום אחר - כשר, מפני שמראה מקום הוא לו [מציין מקום הימצאה לידיעה, ואינו מקפיד לגרשה דווקא שם]. אמר לו: 'אל תתנהו לה אלא בבית', ונתנו לה בעליה, 'אל תתנהו לה אלא בזמין', ונתנו לה בשמאל, 'תנהו לה ביום פלוני', ונתנו לה בתוך [לפני] הזמן - אינו גט; 'אל תתנהו לה אלא ביום פלוני', ונתנו לה מלפניו או מאחרי - אינו גט, שהרי הקפיד על עצמו של יום. וכן כל כיוצא בזה.

כז. אמר לעשרה: 'כתבו גט וחתמו ותנו לאשתי' - אחד מהן כותב, ושנים מהן חותמין, ואחד מהן נותנו לה; ואפלו היה הכותב הוא אחד משני העדים שחתמו בו, והוא השלית שנתנו לה - הרי זה כשר. אמר להם: 'כלכם כתבו' - בלן חותמין; ואם מנאן, בין שמנה בלן בין שמנה מקצתו, ואמר להן 'כתבו' - הרי זה כאומר 'כלכם', ושנים שחותמין בתחלה, הן משום עדים; והשאר, משום תנאי. לפיכך אם היו השאר פסולין, או חתמו זה היום וזה למחר, אפלו לקיים הרבה - הרי זה כשר. מת אחד מהן קודם חתימה, הרי זה גט בטל. היה אחד משנים הראשונים פסול, הרי זה גט פסול - שמה יאמרו: 'עד פסול כשר בעדות שאר שטרות, בעת שיהיו העדים רבים'; ולא הכשירוהו בגט שעדיו רבים, אלא מפני שעדי מסירה [שרואים מסירת הגט לאשה] הם העקר.

לד. וכן האשה שאמרה לשלוחה: 'התקבל [קבל] לי גטי במקום פלוני', וקבלו לה במקום אחר - אינו גט; 'הבא לי גטי למקום פלוני', והביאו לה למקום אחר - כשר. לה. האומר לשלוחה: 'הולך גט זה לאשתי', בין שאמר לו 'הולך', בין שאמר לו 'את [אתה] הולך', וקלה או נאנס - משלחו ביד אחר. ואם אמר לו: 'טל ממנה חפץ פלוני, ותן לה גט זה' - הרי זה לא 'שלחו' ביד אחר; ואם 'שלחו' ביד אחר, ויצאת האשה לקראת השלית ונתנה החפץ בתחלה, ואחר כך נתן לה הגט - הרי זה כשר.

כז. אמר לעשרה: 'כתבו גט וחתמו ותנו לאשתי' - אחד מהן כותב, ושנים מהן חותמין, ואחד מהן נותנו לה; ואפלו היה הכותב הוא אחד משני העדים שחתמו בו, והוא השלית שנתנו לה - הרי זה כשר. אמר להם: 'כלכם כתבו' - בלן חותמין; ואם מנאן, בין שמנה בלן בין שמנה מקצתו, ואמר להן 'כתבו' - הרי זה כאומר 'כלכם', ושנים שחותמין בתחלה, הן משום עדים; והשאר, משום תנאי. לפיכך אם היו השאר פסולין, או חתמו זה היום וזה למחר, אפלו לקיים הרבה - הרי זה כשר. מת אחד מהן קודם חתימה, הרי זה גט בטל. היה אחד משנים הראשונים פסול, הרי זה גט פסול - שמה יאמרו: 'עד פסול כשר בעדות שאר שטרות, בעת שיהיו העדים רבים'; ולא הכשירוהו בגט שעדיו רבים, אלא מפני שעדי מסירה [שרואים מסירת הגט לאשה] הם העקר. כח. תקנו חכמים שהאומר לרבים לכתב גט, או לחתם, או להוליד גט לאשתו, אם לכתובה - אומר להם: 'כל אחד מהם יכתב גט לאשתי'; וכן להולכה - יאמר: 'כל אחד מהם יוליך'; ואם לחתימה - יאמר להם: 'כל שנים מהם יחתמו בגט זה ותנו לאשתי'.

לו. נתן לה הגט, ואחר כך נתנה החפץ - אפלו מיד השלית הראשון, אינו גט; שהרי עבר על דברי הבעל בדבר שסתם בני אדם מקפידין עליו, שהרי הבעל אמר לו: 'טל החפץ ותן לה', והוא נתן ואחר כך נטל.

כט. ולמה אמרו חכמים 'עדי הגט אין חותמין אלא זה בפני זה'? גזירה, שמה יאמר לרבים 'כלכם חתמו'; אם תאמר חותמין זה שלא בפני זה - שמה יעידו שנים, ותטל הגט בידה, ותחשב שכבר העידו בו, ועדין לא נתקיים התנאי.

לז. אמר לו: 'תן גט זה הגט, וטל ממנה חפץ פלוני' - הרי זה לא 'שלחנו' ביד אחר, שאין רצונו שיהיה פקדונו ביד אחר; ואם 'שלחו' ביד אחר - הרי זה גט, בין שנתנה החפץ תחלה, בין שלא נתנה אלא בסוף.

ל. אמר לשלשה: 'שנים מהם יכתבו גט לאשתי ויחתמו ויתנו לה', והיה בהן אב ובנו, בין שחתם האב עם האחר, בין שחתם הבן עם האחר - הרי זה כשר, שהאדם עושה הן שלית במקום האב.

לח. נתן הגט לשלית ואמר לו: 'אל תתנהו לה אלא אפה', ונתנו לאחר, ונתנו לה - אינו גט; וכן אם אמר לו: 'אל תתנהו לה אפה', אלא תנהו לפלוני, והוא יתנו לה, ונתנו לה השלית הראשון - אינו גט, לפי שלא עשהו שלית לגרושין.

לא. אמר לשנים: 'כתבו וחתמו ותנו לפלוני שיוליך לאשתי', או 'תנו לשלית שיוליך לה' - אחד מהן כותב, ושניהן חותמין ונותנין לשלית; ואם הוליו הן בעצמן ונתנו לה - אינו גט, שלא עשה אותן שלית לגרושין. כיצד יעשו? יטלו אותו ממנה, ויתנוהו לשלית, וחזר ונתנו לה בפניהם, או בפני אחרים. ורבותי הורו בגט זה בדבר שאינו נראה, מפני שבוש שהיה בגסותאות שלהן.

לט. נתן לו הגט ואמר לו: 'הולך גט זה לאשתי', אמר לו השלית: 'איני מכירה', אמר לו הבעל: 'תנהו לפלוני, הוא מכירה' - הרי זה שלית שלא נתן [לו ייפוי כוח] לגרושין, ואינו נותן הגט אלא לפלוני שאמר הבעל; ואותו הפלוני הוא שלית הגרושין, והוא שמוליכו לה, או משלחו ביד אחר אם קלה או נאנס.

לב. אמר לסופר: 'כתב לי גט לאשתי', כתבו ונתנו לבעל בלא עדים, ונטלו הבעל ונתנו לשלית ואמר לו: 'תן גט זה לאשתי בפני עדים', והלך השלית ונתנו לה בפני עדים

מ. נתן הגט לשלית ואמר לו: 'אל תתנהו לה עד שלשים יום', וקלה או נאנס בתוך השלשים - משלחו ביד אחר; שאף על פי שאינו עכשו שלית לגרושין, הואיל ולאחר השלשים יום יהיה שלית גרושין, עושה שלית אחר בתוך השלשים.

קדושין תופסין בעריות; ואין חוששין שמה יאמרו 'אשת איש יוצאה בלא גט' - כיון שלא נשאת [אלא], יאמרו: 'תנאי היה בקדושין ולא נתקנס'.

ז. האשה שנשאת, ואחר כך נמצא הגט בטל, או בא בעלה אחר ששקמה שמת - אין הבעל הראשון והשני זכאין לא במציאתה, ולא במעשה ידיה, ולא בהפר נדריה. וכל פרות [מנכסיה] שאכלו שניהן אחר שנשאת, אין מוציאין מהן; ואין לה כתובה, ולא תנאי מתנאי כתובה, ולא מזונות - לא על זה ולא על זה. ואם נטלה מזה או מזה - תחזיר. וכל מה שפלה [נשחק] או אבד מנכסיה, אפלו מנכסי צאן ברזל [ונכסי האשה שהבעל מקבל עליהן אחריות] - אין מוציאין אותן לא מזה ולא מזה. והולד מן השני ממזר; ואם בא עליה הראשון קדם שיגרש השני, הרי הולד ממזר מדבריהם. גרשה השני ונטלה ממנו כתובה, ואחר כך בא בעלה או נמצא הגט בטל - אין מוציאין מידה מה שנטלה, לא מן המזונות ולא מן הכתובה.

ח. וכן הדין באחיו שקדש אשה והלך, ושמע בו שמת, ויבס אשתו, ואחר כך בא - תצא מזה ומזה, וצריכה גט מזה ומזה; וכל הדרכים [הדינים] האלו בה. וכן אם קדש אשה, והלכה למדינה אחרת, ושמע שמתה, ונשא אחרתה, ואחר כך נודע שלא מתה - צריכות גט ממנו שתיהן, וכל הדרכים האלו בהן.

ט. אבל אם הלכה אשתו הנשואה למדינה אחרת, ושמע שמתה, ונשא אחרתה, ונמצאת אשתו קימת - אין אחרתה צריכה ממנו גט, ואשתו מתה לו; וכן שאר העריות שנשאן בחזקת היתר, ונמצאו ערוה - אינן צריכות גט, שאין קדושין תופסין בעריות.

י. ומפני מה הצריכו אחות ארוסתו גט - שמה יאמרו: 'תנאי היה בארוסין, ובכדת נשא אחרתה'; והואיל ויצאה אחרתה בגט, אחרתה שהיא ארוסתו הראשונה אסורה, כדי שלא יאמרו: 'נשא אחות גרושתו'.

יא. כתב הסופר, וטעה ונתן גט לאיש ושובר [שטר פרעון הכתובה] לאשה, או שטעו הן ונטל הבעל הגט, ונטלה היא השובר, ובמקדמה להם שנתגרשה, ולאחר זמן והרי הגט יוצא מתחת ידי האיש - אם לא נשאת, הרי זו אינה מגרשת, ונתגלה הדבר שעדין לא נתגרשה, ויתן לה הגט בפנינו, ותהיה מגרשת משעת נתינתו. ואם נשאת, ואחר כך הוציא הבעל את הגט ואמר: 'עדין לא נתגרשה', שהרי הגט בידי ולא הגיע לידיה' - אין שומעין לו לאסרה על בעלה, אלא הרי זו בחזקת גרושה, ונפל הגט מידה ומצאו זה, והרי בא לאסרה על בעלה השני.

יב. המוציא את אשתו משום שם רע [שם שזינתה], או משום שהיא פרוצה בנדרים [נודות הרבה] - אומרין לו: 'הודיעה שמפני זה אתה מוציאה, כדי ליסרה; ודע שאין אתה מחזיר אותה לעולם'. ומפני מה המוציא את זו לא יחזירה לעולם? גזרה, שמה תנשא לאחר, ותעשה תשובה ותהיה צנועה תחתיו, ויאמר הראשון: 'אלו הייתי יודע שכן הוא, לא הייתי מגרשה', ונמצא כמגרש על תנאי ולא

מא. כמה דברים אמורים? בשלא היה בעלה עמה במדינה, או שהיתה מתגרשת מן הארוסין. אבל מתגרשת מן הנשואין ובעלה עמה במדינה, חוששין לו שמה פיס [אותה], ואינו עושה שליח בתוך השלשים אלא אם כן אמר 'נאמנת עלי שלא פיסתי'; אבל נותן הגט לה לאחר השלשים - וחוששין לה כמו שביארנו, עד שיאמר 'נאמנת עלי שלא פיסתי'.

יום חמישי

הלכות גרושין פרק י

א. כל מקום שאמרנו בחבור זה שהגט בטל, או אינו גט, או אינה מגרשת - הרי זה גט בטל מן התורה, ועדין היא אשת איש גמורה; ואם נשאת, תצא והולד [מהנישואין השניים] ממזר. ואם היה בעלה כהן, לא נאסרה עליו משום גרושה - חוץ מן המגרש את אשתו ואמר לה 'הרי את מגרשת ממני, ואין את מתרת לכל אדם'; שאף על פי שאין זה גט, הרי זו פסולה לכהן מדבריהן, שנאמר: 'ואשה גרושה מאישה'; אמרו חכמים: אפלו לא נתגרשה אלא מאישה ולא התרה לכל, נאסרה לכהן - וזהו ריח הגט, שפוסל בכהן מדבריהן.

ב. וכל מקום שאמרנו בחבור זה שהגט פסול - הרי זה פסול מדברי סופרים בלבד; ונפסלה בו מן הכהנה מדברי תורה. ולכתחלה לא תנשא, ואם נשאת לא תצא והולד כשר. וכותבין לה גט אחר כשר, ונותנין לה והיא [בעודה] תחת בעלה [השני]. ואם אי אפשר לכתב אחר, והיה הבעל [השני] נתיק [ישר ובעל מידות] וגרש מעצמו - הרי זה משבח, אם אין לו בנים; אבל אם יש לו בנים - לא יוציא מפני פסול הגט, שמה יוציא לעז [שם רע] על בניו [שהם ממזרים].

ג. וכל מקום שאמרנו בחבור זה 'הרי זה ספק גרושין', או שהיא ספק מגרשת - לא תנשא. ואם נשאת, תצא; והולד ספק ממזר, מפני שהיא ספק ערוה. ובין שגרש את אשתו בגט פסול, או שהיתה ספק מגרשת ורצה להחזירה - הרי זו מתרת לבעלה; ואינו צריך לחדש הנשואין ולכתוב שבע ברכות ולכתב כתובה, עד שתתגרש גרושין גמורין.

ד. כל מי שנשאת בגט בטל, הרי זו צריכה גט מבעל שני מדבריהן - כדי שלא יאמרו: 'אשת איש יוצאה בלא גט'; וצריכה גט מן הראשון להחזירה לשאר העם. ונאסרה על שניהם לעולם אף על פי שנבעלה בשגגה, כדי שלא יאמרו: 'החזיר זה גרושתו אחר שנשאת'; ואם עבר אחד משניהן והחזירה, יוציא.

ה. וכן הדין באשה שבאו לה עדים שמת בעלה ונשאת, ואחר כך בא בעלה, בין שהיה בעלה פקח, בין שהיה חרש, בין שנשאת לפקח, בין שנשאת לחרש שאין קדושין קדושין גמורין - תצא משניהן, וצריכה גט משניהן, ונאסרה על שניהן עולמית.

ו. הרי שנתקדשה, ואחר כך בא בעלה, או נמצא הגט בטל - הרי זו מתרת לבעלה, ואינה צריכה גט משני, שאין

והגדילו והוסיפו בדבר זה שעלה על דעתם, עד שהורו שמי שיש לו בן משפחתו, חוששין לו, ולא תתיבם אשתו [אם ימות בלא בנים] - שמא שחרר שפחתו ואחר כך בא עליה; ויש מהן שהורה שוודאי שחרר, שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. וכל הדברים האלו - רחוקים הם בעיני עד מאד מדרכי ההוראה, ואין ראוי לסמוך עליהן; שלא אמרו חכמים חזקה זו, אלא באשתו שגרשה בלבד, או במקדש על תנאי ובכל סתם, שהרי אשתו היא, ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות, עד שיפרש שהיא בעילת זנות, או יפרש שעל תנאי הוא בועל. אבל בשאר הנשים - הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות, עד שיפרש שהוא לשם קדושין. ואין צריך לומר בשפחה או גויה שאינה בת קדושין, שאין חוששין להן כלל, והרי הן מהן בחזקת גוי ועבד, עד שיודע בודאי שנשתחררה אמו או נתיירה.

כ. מי שהחזקה אשת איש, בין מן הנשואין בין מן הארוסין, ויצא שמה בעיר מגרשת, אפלו רב העיר או כלן מעבירין קול שנתגרשה - אין חוששין לה, והרי זו בחזקתה; אבל אם יצא שמה בעיר מקדשת, והחזק הקול בבית דין, שהרי היא מקדשת בספק כמו שבארנו, ואחר כך יצא עליה קול שנתגרשה מאותן הקדושין - הרי זו מגרשת, שקול אסרה וקול התירה.

כא. לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה; ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה. ולא יגרש אדם אשתו ראשונה, אלא אם בן מצא בה ערות דבר, שנאמר: "כי מצא בה ערות דבר" וגו'. ואין ראוי לו למחר לשלח אשתו ראשונה; אבל שניה, אם שנאה ישלחה.

כב. אשה רעה בדעותיה [מדותיה], ושאנה צנועה בכנות ישראל הכשרות - מצוה לגרשה, שנאמר: "גרש לך, ויצא מדון". ואשה שנתגרשה משום פריצות - אין ראוי לאדם פשר שישאנה, שאין זה מוציא רשעה מביתו וזה מכניסה לתוך ביתו.

כג. מי שנתגרשה אשתו - הרי זה מגרשה בגט, ותהיה מגרשת. אבל אם נשפטת - אינו מוציאה עד שתכריא; ודבר זה תקנת חכמים הוא, כדי שלא תהיה הפקר לפרוצים, שהרי אינה יכולה לשמר עצמה. לפיכך מניחה ונושא אחרת, ומאכילה ומשקה משלה [על חשבונה]. ואין מחיבין אותו בפאר כסות ועונה, שאין כל כך דעת לדור עם השוטים בבית אחד; ואינו חייב לרפותה, ולא לפדותה. ואם גרשה, הרי זו מגרשת; ומוציאה מביתו, ואינו חייב לחזר ולהטפל בה.

הלכות גרושין פרק יא

א. אין נושאין קטנה. והנושא קטנה תומה, ולא רצת בפעל - הרי זו מקאנת והולכת, ואינה צריכה ממנו גט; שאין קדושי קטנה קדושין גמורין, כמו שבארנו. וכן קטנה שהשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה כשהיא קטנה - הרי היא כיתומה בחיי אביה; ואם נשאת כשהיא קטנה, הרי זו מקאנת. הרי זו מקאנת.

נתקם, שנמצא הגט בטל למפרע. לפיכך אומרים לו: 'אמר בלבך לגרשה, שאין זו חוזרת לך לעולם'; ואם עבר והחזיר, לא יוציא.

יג. וכן המוציא את אשתו משום אילנות [עקרה], או משום שרואה דם בכל עת תשמיש - הרי זה לא יחזיר לעולם; שמא תנשא לאחר, ותלד האילנות ותתרפא הנדה, ויאמר: 'אלו הייתי יודע שכן הוא, לא הייתי מגרש' - ונמצא הגט בטל והבנים ממזרים; ואם עבר והחזיר, לא יוציא.

יד. שליח שהביא גט בחוצה לארץ ואמר 'בפני נכתב ובפני נחתם' - הרי זה לא ישאנה, שאנו חוששין שמא עיניו נתן בה ולפיכך העיד לה; וכן עד אחד שהעיד לאשה שמת בעלה, ונשאת על פיו - הרי זה לא ישאנה; וכן החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה - הרי זה לא ישאנה; וכן הנטען על השפחה [יצא קול שבא עליה] ונשתחררה, על הנכרית ונתגירה - הרי זה לא ישאנה; וכן גוי ועבד הבא על בת ישראל, אף על פי שחזר הגוי ונתגייר, העבד ונשתחרר - הרי זה לא ישאנה. וכלן, אם עברו ונשאו - אין מוציאין מידם.

טו. וכלם [דלעיל בהלכה הקודמת] שהיו להן נשים, ומתו נשותיהן, או שנתגרשו והיו הנשים הן שהרגילו [גרמן] את בעליהן לגרשן - הרי אלו מתרות להנשא להם לכתחלה; וכן אם הלכו נשים אלו ונשאו לאחרים, ונתאלמנו או נתגרשו [מנישואיהן השניים] - הרי אלו מתרות להנשא להן לכתחלה.

טז. וכל אחת מהן מתרת להנשא לכן העד שהעיד לה, או לכן החכם שאסרה על בעלה, או לכן הנטען עליה, או לשאר קרוביהן - שאין אדם חוטא כדי שיהנה אחר; ומתרת האשה להנשא לאחד מעדי גרושיה, או מעדי מאניה [קטנה שהשיאו אחיה שדי לה במיאון לבטל נישואיה], או לאחד מן הדינים שחלצה בפניהם [היבמה] - שאין חוששין אלא לעדות אחד. ולעולם יתרחק אדם מעדות מאון [שמא תתחרט על מיאונה], ויתקרב לחליצה. **יז.** המגרש את אשתו, וחזר ובעלה בפני עדים קדם שתנשא לאחר, בין שגרשה מן הנשואין, בין מן הארוסין - הואיל ואשתו היתה, הרי זו בחזקת שהחזירה, ולשם קדושין בעל, לא לשם זנות, ואפלו ראו אותו שנתן לה מעות; שחזקה היא שאין אדם עושה בעילתו באשתו בעילת זנות, והרי בידו לעשותה בעילת מצוה. לפיכך הרי זו בחזקת מקדשת קדושי ודאי, וצריכה ממנו גט שני.

יח. נתיחד עמה בפני עדים - אם היתה מגרשת מן הנשואין, חוששין לה שמא נבעלה, והן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה; שכל המקדש בביאה, אינו צריך לבעל בפני עדים, אלא יתיחד בפניהן ויבעל, כמו שבארנו. לפיכך צריכה גט מספק, והרי היא ספק מקדשת. ואם היתה מגרשת מן הארוסין - אין חוששין לה, שהרי אין לבו גס [מורגל] בה. **יט.** הורו מקצת הגאונים, שכל אשה שתבעל בפני עדים, צריכה גט - חזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות.

בצל', או 'אין רצוני בקדושין שקדשוני אמי או אחי', וכיוצא בדברים אלו; ואפלו היו אורחין מסבין בבית בעלה, והיא עומדת ומשקה עליהן, ואמרה: 'איני רוצה בפלוני בצל' - הרי זה מאון.

ט. השנים שממאנת הקטנה בפניהן, כותבין לה: 'ביום פלוני מאנה פלונית בת פלוני בפנינו בפלוני בעלה', וחותמין ונותנין לה; וזה הוא גופו [עיקרו] של גט מאון. וגט מאון - אינו כגט הגרושין שנותינתו מגרשת, ואינו צריך פתיכה לשמה, ולא מסירה, ולא דבר ממשפטי [מדיני] גט הגרושין; ואין כותבין בו טפסי [נוסח] הגט, שמה יראה כגט גרושין, לפי שאינו אלא כמעשה בית דין [תיעוד המיאון].

י. השנים שממאנת בפניהן, צריכין שיהיו מכירין אותה ואת בעלה שמאנה בו; לפיכך כל מי שראה אותה שמאנה, ושמע מאניה - יש לו לכתוב לה גט מאון, אף על פי שאינן מכירין. וכבר נהגו ישראל לכתוב גט מאון בנסח זה:

יא. 'בכך בשבת כך וכך יום לחדש פלוני שנת כך וכך למנין פלוני, מאנה פלונית בת פלוני בפנינו, ואמרה שאמי או אחי הטעוני והשאוני או קדשוני ואני קטנה [השאוני] - לפלוני בר פלוני. והשאת [כעת] גליתי דעתי קדמיכון [לפניכם] דלא צבינא ביה ולא קרימנא עמיה [שאיני רוצה בו ואיני עומדת עימו]. ונדקנין פלונית דא [ובדקנו אותה] ואתברר לנא [והוברר לנו] דעדין קטנה היא, וכתבנא וחתמנא ויהבנא לה לזכו [וכתבנו וחתמנו ונתנו לה לזכות] ולראיה ברוכה'.

יב. המגרש את אשתו, ונתקדשה לאחר - אף על פי שלא בעלה, נאסרה על הראשון; ואם התזירה הראשון ובעלה - לוקה, וכופין אותו להוציא, שנאמר: "לא יוכל בעלה הראשון" וגו'.

יג. זנת עם אחר כשהיא גרושה - מתרת לחזר לבעלה, שנאמר: "ויצאה מביתו, והלכה והיתה לאיש אחר" - הויתה לאיש אחר שהיא הקדושין, היא שאוסרת אותה לחזר לו.

יד. ובכלל לאו זה, שכל אשה שזנת תחת בעלה, נאסרה על בעלה ולוקה עליה - שנאמר: "אחרי אשר הטמאה, והרי נטמאה; אלא אם כן היתה אשת ישראל שנאנסה. לפיכך כל אשה שנאסרה על בעלה על ידי קנוי וסתירה [שהתורה בה: אל תסתרי עם איש פלוני ונסתרה עימו] - אם בעל אותה, מפין אותו מבת מרדות; ואם עבר והתזירה אחר שגרשה, יוציא בגט.

טו. חרש שגרש ברמיזה כמו שבארנו, והלכה ונתקדשה לחרש אחר, ואין צריך לומר לפקח - אסורה לחזר לבעלה החרש; אבל אשתו של פקח שנתגרשה, והלכה ונשאת לחרש, ונתגרשה - מתרת לחזר לבעלה הפקח.

טז. הממאנת באיש, אינה מגרשת ממנו [אין דינה כגרושה]; ודינה עם בעלה שמאנה בו, כדינה עם מי שלא קדשה מעולם: היא מתרת [להינשא] בקרוביו, והוא

ב. החרשת - אף על פי ששואקה מדברי סופרים כשואקה קטנה - לא תקנו לה למאן, כדי שלא ימנעו מלנשא.

ג. ממאנת היא הקטנה - בין מן הארוסין, בין מן הנשואין, בין בפני בעלה, בין שלא בפניו; וכשם שממאנת בבעל, כך ממאנת בבעל. וממאנת בבעל זה, ונשאת לאחר; וממאנת בשני, וכן בשלישי - אפלו כמה פעמים; כל זמן שהיא קטנה, יש לה למאן. וקטנה שלא מאנה, אף על פי שהיא נשואה, והלכה ונתקדשה לאחר, כשהיא קטנה - קדושה הן הן מאניה.

ד. ועד מתי הבת ממאנת? כל זמן שהיא קטנה, עד שתהיה נערה, או עד שיתדע שהיא אילנית [נערה, שאין לה ימי נערות]. כמה דברים אמורים? בשלא בא עליה הבעל אחר שנעשית בת שתיים עשרה שנה ויום אחד. אבל אם הגיעה לזמן הזה ונבעלה - הואיל והבעילה קונה מן התורה כמו שבארנו, הרי זו אינה ממאנת; ואינה צריכה בדיקה למאון [אם הביאה ב' שערות], שחזקתה שהביאה סימנין.

ה. הרי שנבדקה ולא נמצא לה סימנין - הואיל ונבעלה אחר שהגיעה לזמן הראוי לסימנין, הרי זו חוששין לה שמה הביאה ונשרו; ולפיכך צריכה גט מספק. ואם מאנה אחר שנבדקה, ונתקדשה לאחר - צריכה ממנו גט מספק; ואם נשאת - תצא מזה ומזה, והולך ספק ממזר משניהם. ו. קטנה שלא מאנה והגדילה - ואף על פי שלא בעלה בעלה משנעשית בת שתיים עשרה שנה ויום אחד - הרי זו אינה ממאנת, שהרי הגדילה, וצריכה גט מדברי סופרים; שהרי לא בא עליה אחר שהגיעה לשני נערו, עד שנחוש לה שמה הביאה סימנין ונתהיה ספק מקדשת, ולא בא עליה אחר שגדלה, כדי שתהיה אשת איש גמורה; ונמצאת שאינה צריכה גט אלא מנשואי קטנות, שהם מדברי סופרים. לפיכך, אם עמדה ונתקדשה אחר שגדלה, תופסין בה קדושי שני; ואם גרש הראשון, יכנס השני. אבל אם גרש שני, לא יקנס ראשון - שמה יאמרו: 'החזיר גרושתו מאחר שנתארסה'. ואם בא עליה שני קדם שיגרש ראשון - תצא מזה ומזה, מפני שהיא דומה לאשה ששקעה שמת בעלה ונשאת ואחר כך בא בעלה. ואין הולך מן השני ממזר; ואם בא עליה ראשון קדם שיגרש השני, הולך ממזר.

ז. איזו היא קטנה שצריכה למאן? מבת שש עד בת עשר, בודקין אותה לפי יפי דעתה: אם יודעת לשמר [כסו] קדושיה ושהן קדושין, לא שתשמר אותם כמו שמשמרת האגוז והתמרה וכיוצא בהן - הרי זו צריכה מאון; ואם אינה יודעת לשמר קדושיה - אינה צריכה למאן, אלא הולכת לבית אמה באלו לא נתקדשה מעולם. ופחותה מבת שש - אפלו יודעת לשמר, אינה צריכה מאון; ויתרה על בת עשר - אפלו סכלה [טיפשה] ביותר, צריכה מאון. וכל מי שהשיאה אחיה או אמה או קרוביה, שלא לדעתה - אינה צריכה למאן.

ח. כיצד ממאנת? אומרת בפני שנים: 'אין רצוני בפלוני

כח. וכן גזרו חכמים, שלא ישא אדם מעברת חבירו, ומינקת חבירו [שמניקה את בנה], ואף על פי שהזרע ידוע למי הוא; מעברת - שפא זייק הנולד בשעת תשמיש, שאינו מקפיד על בן חבירו; ומניקה - שפא יתעבר [יזדהם] החלב, והוא אינו מקפיד לרפאת החלב בדברים המועילים לחלב כשיתעבר.

כו. כפה הוא זמן המניקה - ארבעה ופשימים חדש, חוץ מיום שנולד בו ומיום שתתאָרס בו.

כז. כשם שאסור לשא, כף אסור לאָרס עד אחר זמן זה; ואפלו נתנה בנה למניקה, או שגמלהו בתוך ארבעה ופשימים חדש - לא תנשא; מת בנה - מתרת לנשא, ואין חוששין שפא תהרגנו [כדי להנשא מיד].

כח. עבר ונשא מעברת או מניקה בתוך זמן זה - יוציא בגט, ואפלו היה כהן; ואם היה ישראל, יחזירה אחר עשרים וארבעה חדש של מניקה. נשא וברח, ולאחר זמן בא וישב עם אשתו - אין בכך כלום. ארס מעברת או מניקה, אין כופין אותו להוציא; ולא יכנס עד אחר זמן המניקה, או עד שזמות הולד.

הלכות גרושין פרק יב

א. האשה שפאה ואמרה: 'אשת איש הייתי, וגרושה אני' - נאמנת, שהפה שאָסר ["אשת איש הייתי"] הוא הפה שהתיר ["גרושה אני"]. והזקה אשת איש, ובאה ואמרה: 'גרשני בעלי' - אינה נאמנת להתיר עצמה; אבל פסלה עצמה לפהנה [כגרושה] לעולם. ואם מת בעלה, חוששין לדבריה, וחולצת [לאחי בעלה אם מת בלא בנים] ולא מתכבמת [שמא גרושה היא].

ב. היו לה שני עדים שהיא גרושה - אף על פי שאין שם גט, הרי זו תנשא לכתחלה. הוציאה גט מתחת ידה ואמרה: 'גרשני בעלי בזה' - הרי זו נאמנת; ותנשא בו אף על פי שאינו מקים [לא זוהו חתימותיו], כמו שבארנו. **ג.** בא הבעל ופרער - אם אמר: 'לא נתתי לה אלא נפל ממני ומצאה אותו', אינו נאמן; שהרי הודה שכתבו לה, והרי הוא יוצא [נמצא] מתחת ידה. אבל אם אמר הבעל: 'על תנאי היה', [או] 'פקדון היה', [או] 'מעולם לא כתבתיו ומזיף הוא' - יתקנים בחותמיו [אם יזוהו החתימות] או בעדי מסירה [עדים שראו מסירת הגט], כמו שבארנו. ואם לא נתקנים, אינה מגרשת להיותה מתרת לאחרים; אבל נפסלה מן הפהנה, כמו שבארנו, שהרי פסלה עצמה בהודאת פיה, ופשתה עצמה בכתובה של אסור.

ד. באה היא ובעלה, היא אומרת 'גרשתי ואבד גטי', והוא אומר 'לא גרשתיך' - אף על פי שהזקה אשתו, הרי זו נאמנת; חזקה שאין אשה מעזה פניה בפניה בעלה. **ה.** אמר הבעל: 'גרשתי את אשתי' - אינו נאמן, וחוששין לדבריו ונתהיה ספק מגרשת; ואפלו הודת לו שגרשה, אינו נאמן - שפא יתפון לקלקל אותה [להכשילה; שתינשא לאחר ותצטרך להתגרש משניהם], או בגט בטל גרשה והיא אינה יודעת, או שפא תעזי פניה

מתר בקרובותיה; ולא פסלה מן הפהנה. ואם נשאת לאחר, וגרשה האחר, או מת, או מאנה בו - מתרת לחזור לראשון. ולא עוד, אלא אפלו גרשה הראשון [בגט] והחזירה ומאנה בו, ונשאת לאחר אחר שמאנה בו, וגרשה האחר - מתרת לחזור לראשון: שכל היוצאה במאון, אף על פי שקדמו גט - הרי זו כמי שלא נתגרשה ממנו בגט מעולם, ומתרת לחזור לו. אבל המגרש את הקטנה בגט, ונשאת לאחר, ומאנה באחר - אסורה לחזור לראשון, מפני שיצאת ממנו בגט, אף על פי שיצאת מן האחרון במאון; ואין צריך לומר, אם גרשה האחרון, או מת. וכן אסורה לאבי הראשון, ולבנו, ולאחיו, כשאָר הגרושות - אף על פי שיצאת מן האחרון במאון.

יז. המקמנת ביכם - אסורה לאביו, מפני שגראית ככלתו בעת שמת בנו; אבל לשאר קרוביו, מתרת. לפיכך אם מאנה באחד מן היבמין, מתרת לאחיו.

יח. כל אשה שנתגרשה או שנתאלמנה - הרי זו לא תנשא ולא תתאָרס, עד שתמתין תשעים יום, חוץ מיום שנתגרשה בו או שמת בעלה בו, וחוץ מיום שנתאָרסה בו [עם השני]; כדי שידע אם היא מעברת או אינה מעברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של אחרון.

יט. ומיום כתיבת הגט מונין למגרשת; ואפלו היה על תנאי, או שלא הגיע לידה אלא אחר כמה שנים - מיום הפתיכה מונין, שהרי אינו מתיחד עמה משכתבו לה.

כ. וגזרת חכמים היא שאפלו אשה שאינה ראויה לזל, ואפלו נתגרשה או נתאלמנה מן הארוסין - צריכה להמתין תשעים יום; אפלו קטנה, או זקנה, או עקרה, או אילונית [עקרה מלידה, שאין לה סימני נערו], ואפלו בעלה במדינת הים, או חולה, או חבוש בבית האסורין, אפלו בתולה מן הארוסין - צריכות להמתין תשעים יום.

כא. שפחה שנשתחררה וגירת שנתגירה - ממתינין תשעים יום; אפלו גר ואשתו שנתגירו, מפרישין אותן תשעים יום, כדי להבחין בין זרע שגזרע בקדשה לזרע שלא נזרע בקדשה. וכן יפת תאר [שבית מלחמה גויה] - אף על פי שנתנה לה תורה שלשים יום לתקנת עצמה [עד שתפוח ליכנס תחת כנפי השכינה], צריכה להמתין תשעים יום לתקנת הולד; והשלשים, מפלל התשעים.

כב. המקמנת, אינה צריכה להמתין תשעים יום; לא גזרו אלא בגרושה. וכן המונה [תחת בעלה], אינה צריכה להמתין, מפני שהיא משמרת עצמה שלא תתעבר; וכן אנוסה ומפטה אינן צריכות להמתין.

כג. מי שנשאת בטעות, ונודע שהיא אסורה לבעלה, והוציאה בית דין מתחתיו - אם היתה קטנה שאינה ראויה לזל, אינה צריכה להמתין; שזה דבר שאינו מצוי הוא, וכל דבר שאינו מצוי ברב, לא גזרו בו.

כד. המאָרס בתוך תשעים יום, מנדין אותו; ארס וברח, אין מנדין אותו. כנס בתוך תשעים יום - מפרישין אותו עד אחר הזמן, ויעמד עם אשתו.

יָדָה, וְהִיא אֵינָה יוֹדַעַת אִם בַּעֲלָה שָׁלְחוּ לָהּ, אוֹ שָׁלַיִם קִבְּלָה שָׁלָה, אוֹ שָׁלְחוּ שֶׁל בַּעֲלָה - הָרִי זֶה מְגֵרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ. יד. כֹּא הַבַּעַל וְעָרַעַר שָׁלָה כְּתוּב, אוֹ שֶׁהוּא גִט בְּטֹל - יִתְקַנֵּם בְּחוֹתְמֵי, שֶׁהָרִי עֲדִים מְעִידִים שֶׁהִגֵּט שִׁנְתָּנוּ לָהּ יֵצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁלוּחָה שִׁדְּרוּ כִּידָה, וְאָף עַל פִּי שֶׁהִיא אֵינָה יוֹדַעַת [מִמֵּי נִשְׁלַח אֲלֶיהָ], הָרִי הָעֲדִים יָדְעוּ; וְאִם לֹא נִתְקַנֵּם, אֵינָה מְגֵרֶשֶׁת.

טו. מִי שֶׁהִחֲזִיקָה אֶשֶׁת אִישׁ, וְהִלְכָה הִיא וּבַעֲלָה, וְשָׁלוּם בֵּינוֹ לְבֵינָה וְשָׁלוּם בַּעֲוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: 'מֵת בַּעֲלִי' - נֶאֱמָנָה, וְתִנָּשֵׂא אוֹ תִתְיַבֵּם (לֹאחִיו אִם מֵת בְּלֹא בָנִים); חֲזָקָה שֶׁאֵינָה מְקַלְקֶלֶת עֲצָמָה, וְתִאָסֵר עֲצָמָה עַל זֶה וְעַל זֶה, וְתִפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ מִזֶּה וּמִזֶּה, וְתוֹצִיא בְּנֵיהָ מִמְּזוּרִים, בְּדָבָר הַעֲשׂוֹי לְהַגְלוֹת לָכָל; וְאִי אֶפְשָׁר לְהַכְחִישׁ וְלֹא לִטְעֵן [אִיזוֹ] טַעֲנָה, שֶׁאִם הוּא חֵי, סוֹפּוֹ לְבוֹא אוֹ יִדְעֵה שֶׁהוּא חֵי. וְכֵן אִם כֹּא עַד אַחֵד וְהָעִיד לָהּ שְׁמַת בַּעֲלָה - תִּנָּשֵׂא עַל פִּיו, שֶׁהִדְבָּר עֲשׂוֹי לְהַגְלוֹת; אֶפְלוּ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה, אוֹ שִׁפְחָה, וְעַד מִפִּי עַד, מִפִּי עֶבֶד, מִפִּי שִׁפְחָה, מִפִּי קְרוֹבִין - נֶאֱמָנִין לומר מֵת פְּלוֹנִי, וְתִנָּשֵׂא אֶשֶׁתוֹ אוֹ תִתְיַבֵּם עַל פִּיהֶם.

טז. וְהַכֵּל נֶאֱמָנִים לְהָעִיד לָהּ עֲדוּת זֶה, חוּץ מִחֲמֵשׁ נְשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שׁוֹנְאוֹת זֶה אֶת זֶה, שֶׁאֵין מְעִידוֹת זֶה לְזֶה בְּמִיתָה בַּעֲלָה, שֶׁמָּא יִתְבַּנְּנוּ לְאִסְרָה עַל בַּעֲלָה, וְעִדָּן הוּא קָם; וְאֵלוּ הֵן: חֲמוּתָהּ, וּבֵת חֲמוּתָהּ, וְצָרְתָּהּ [אִשְׁתּוֹ הַשְּׁנִיָּה], וְיִכְמָתָהּ [אִשְׁתּוֹ אַחִי בַעֲלָה], וּבֵת בַּעֲלָה. אֶפְלוּ גוֹי הַמְּסִיחַ לְפִי תִמּוֹ [מִשׁוּחַח שְׁלֹא בְכוּוּנָה] נֶאֱמָן, וּמִשְׁאִיִּין עַל פִּיו, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר; וְאִם נִתְבַּנְּנוּ לְהָעִיד, אֵינּוּ נֶאֱמָן.

יז. וְכֵן הַפְּסוּל בַּעֲבָרָה מִן הַתּוֹרָה - אִם כֹּא לְהָעִיד לְאִשָּׁה שְׁמַת בַּעֲלָה, אֵינּוּ נֶאֱמָן; וְאִם הִיא מְסִיחַ לְפִי תִמּוֹ, נֶאֱמָן; אֵין זֶה פְּחוּת מִן הַגּוֹי. אֲכָל פְּסוּל מִדְּבָרֵיהֶם, נֶאֱמָן לְעֲדוּת אִשָּׁה. יח. כֹּא עַד אַחֵד וְהָעִיד שְׁמַת בַּעֲלָה, וְהַתִּירוּהָ לְהִנָּשֵׂא עַל פִּיו, וְאַחֵר כֶּף כֹּא אַחֵר וְהַכְחִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹן וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הָרִי זֶה לֹא תִצָּא מִתְּתָהּ, וְתִנָּשֵׂא; שֶׁעַד אַחֵד בַּעֲדוּת אִשָּׁה [הַעֲדָה הָרִאשׁוֹן], כִּשְׁנֵי עֲדִים בְּשָׂאָר עֲדִיּוֹת, וְאֵין דְּבָרֵי שֶׁל אַחֵד [הַעֲדָה הַשְּׁנִיָּה] בְּמִקּוֹם שְׁנַיִם.

יט. כֹּאֹ שְׁנֵיֶהֶן בְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'מֵת' וְזֶה אוֹמֵר 'לֹא מֵת', אִשָּׁה אוֹמְרָת 'מֵת' וְאִשָּׁה אוֹמְרָת 'לֹא מֵת' - הָרִי זֶה לֹא תִנָּשֵׂא; וְאִם נִשְׁאָת, תִּצָּא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סֶפֶק. וְאִם נִשְׁאָת לְעַד שֶׁהָעִיד לָהּ, וְהִיא אוֹמְרָת 'בְּרִיא לִי שְׁמַת' - הָרִי זֶה לֹא תִצָּא; כֹּאֹ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת' - אָף עַל פִּי שְׁנִשְׁאָת, תִּצָּא.

כ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִיא הָאֶחָד שְׁנִשְׁאָת עַל פִּיו כְּמוֹ הַשְּׁנַיִם שֶׁבָּאוּ וְהַכְחִישׁוּ אוֹתוֹ - כְּגוֹן שְׁנִשְׁאָת עַל פִּי אִישׁ, וּכְבָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת', אוֹ שְׁנִשְׁאָת עַל פִּי אִשָּׁה אוֹ עַל פִּי עֲצָמָה, וּכְבָּאוּ שְׁתֵּי נְשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִין שֶׁל דְּבָרֵיהֶן וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת'. אֲכָל עַד כִּשְׂר אוֹמֵר 'מֵת', וְנְשִׁים רַבּוֹת אוֹ פְּסוּלִין אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הָרִי זֶה כְּמַחֲצָה לְמַחֲצָה, וְאִם נִשְׁאָת לְאֶחָד מֵעֲדֵיהָ וְהִיא אוֹמְרָת 'וְדָאִי מֵת' - הָרִי זֶה לֹא תִצָּא.

כא. אִשָּׁה אוֹמְרָת 'מֵת', אוֹ הִיא שְׁאָמְרָה 'מֵת בַּעֲלִי', וְאַחֵר כֶּף כֹּא עַד כִּשְׂר וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הָרִי זֶה לֹא תִנָּשֵׂא; וְאִם נִשְׁאָת, תִּצָּא.

בוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵאֲמִינָה, וְהִיא אֵינָה יוֹדַעַת כְּכָד הָאֶסְטוֹר שָׁלָה. לְפִיכָף אוֹמְרִין לוֹ: 'אִם אָמַת הַדְּבָר, הָרִי אִתָּם קִנְיִן, גֵּרֶשָׁה עִתָּה בְּפִנְיָנוּ'.

ו. שְׁנַיִם אוֹמְרִין 'נִתְגַּרְשָׁה', וְשְׁנַיִם מִכְחִישִׁין אוֹתָן וְאָמְרִין 'לֹא נִתְגַּרְשָׁה' - אֶפְלוּ הַבַּעַל עוֹמֵד וְהִיא אוֹמְרָת לוֹ 'גֵּרֶשְׁתָּנִי' - הָרִי זֶה בְּחֻקָּת אֶשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה כִּשְׁהִיָּתָה; מִפְּנֵי הָעֲדִים שֶׁסּוֹמְכִין אוֹתָהּ, אֶפְשָׁר שֶׁתַּעֲזִי פְּנֵיהָ. לְפִיכָף אִם נִשְׁאָת, תִּצָּא וְהוֹלֵךְ מִמְּזוּר.

ז. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁאֲמוּרוֹ: 'עֲכָשׁוּ נִתְגַּרְשָׁה', שֶׁהָרִי אוֹמְרִין לָהּ: 'אִם אָמַת הַדְּבָר, הוֹצִיאִי גִטְךָ'; אֲכָל אִם אָמְרוּ הָעֲדִים: 'מִכְמָה יָמִים נִתְגַּרְשָׁה', יֵשׁ לוֹמַר אֲכָד הִגֵּט. וְהוֹאִיל וְהִיא אוֹמְרָת 'גֵּרֶשָׁה אֲנִי בְּדָאִי', וְשְׁנֵי עֲדִים מְעִידִין לָהּ - אָף עַל פִּי שֶׁהָרִי שְׁנַיִם מִכְחִישִׁין אוֹתָן - אִם נִשְׁאָת לְאֶחָד מֵעֲדֵיהָ, לֹא תִצָּא; שֶׁהָרִי הִיא וּבַעֲלָה יוֹדְעִין בְּדָאִי שֶׁהִיא מִתְּתָה, וְחֻקָּה הִיא שֶׁאֵין מְקַלְקֵלִין עֲצָמָן. אֲכָל אִם נִשְׁאָת לְאַחֵר, הוֹאִיל וְהִדְבָּר אֲצִלוּ סֶפֶק, וְכֵן אִם אָמְרָה הִיא 'אֵינִי יוֹדַעַת', אֶפְלוּ נִשְׁאָת לְאֶחָד מֵעֲדֵיהָ - הָרִי זֶה תִצָּא, וְהוֹלֵךְ סֶפֶק מִמְּזוּר.

ח. אָמְרוּ שְׁנַיִם 'אֵינִינָה שִׁנְתְּגַרְשָׁה', וְשְׁנַיִם אוֹמְרִין 'לֹא רִאֲיוּנָה' - אִם הִיוּ כֻּלָּן שְׂרוּיִין בְּחֻצָּר אַחַת, הָרִי זֶה לֹא תִנָּשֵׂא; וְאִם נִשְׁאָת - לֹא תִצָּא וְהוֹלֵךְ כִּשְׂר, שֶׁכְּנֵי אָדָם עֲשׂוּיִין לְגֵרֶשׁ בְּצִנְעָה.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הִחֲזִיקָה אֶשֶׁת אִישׁ, וּכֹא עַד אַחֵד וְאָמַר: 'אֶשֶׁת אִישׁ הִיָּתָה וְנִתְגַּרְשָׁה', וּכֹא עַד אַחֵד וְאָמַר: 'לֹא נִתְגַּרְשָׁה' - הָרִי שְׁנֵיֶהֶן מְעִידִין שֶׁהִיא אֶשֶׁת אִישׁ, וְאֶחָד מְעִיד שֶׁהִיא גְּרוּשָׁה, וְאֵין דְּבָרֵי שֶׁל אַחֵד מוֹעִיל בְּמִקּוֹם שְׁנַיִם, וְלִפְיָכָף לֹא תִנָּשֵׂא; וְאִם נִשְׁאָת, תִּצָּא.

י. אִשָּׁה וְשְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, זֶה אוֹמֵר: 'זֶה אֶשְׁתִּי וְזֶה עֶבְדִּי', וְזֶה אוֹמֵר: 'זֶה אֶשְׁתִּי וְזֶה עֶבְדִּי', וְהָאִשָּׁה אוֹמְרָת: 'שְׁנֵיֶהֶן עֶבְדֵי' - הָרִי הִיא מִתְּתָה לָכָל; וְאָף עַל פִּי שְׁנֵיֶהֶן הִחֲזִיקוּהָ אֶשֶׁת אִישׁ - הוֹאִיל וְכָל אַחֵד מֵהֶן לְעַצְמוֹ הָעִיד, אֵינּוּ נֶאֱמָנִין.

יא. שְׁלִיחַ קִבְּלָה [שֶׁל הָאִשָּׁה] שֶׁהוֹצִיא גִט מִתַּחַת יָדוֹ, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: 'מִזֵּיף הוּא' - יִתְקַנֵּם בְּחוֹתְמֵי אוֹ בְּעִדֵּי מְסִירָה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; אָמַר הַבַּעַל: 'פְּקֻדוֹן נִתְתִּיו לוֹ', וְהַשְּׁלִיחַ אוֹמֵר: 'לְגִירוּשִׁין נִתְּנוּ לִי' - הַשְּׁלִיחַ נֶאֱמָן. וְכֵן אִם הִיא הִגֵּט יוֹצֵא [נִמְצָא] מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה, וְהִיא אוֹמְרָת: 'שְׁלִיחַ זֶה נִתְּנוּ לִי', וְהַשְּׁלִיחַ אוֹמֵר: 'כֵּן הִיָּה, וְלְגִירוּשִׁין נִתְּנוּ לִי', וְהַבַּעַל אוֹמֵר: 'לֹא נִתְתִּיו אֶלָּא לְפְקֻדוֹן' - הַשְּׁלִיחַ נֶאֱמָן, וְהִיא מְגֵרֶשֶׁת.

יב. אֲכָד הִגֵּט - אָף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'לְגִירוּשִׁין נִתְתִּי הִגֵּט לְשְׁלִיחַ', וְהַשְּׁלִיחַ אוֹמֵר 'נִתְתִּיו לָהּ' - הָרִי זֶה סֶפֶק מְגֵרֶשֶׁת; שֶׁהָרִי הִחֲזִיקָה אֶשֶׁת אִישׁ, וְאֵין כָּאֵן אֶלָּא עַד אַחֵד וּבַעֲלָה. וְאֶפְלוּ אָמְרָה הָאִשָּׁה: 'בְּפִנִּי נִתְּנוּ לוֹ לְגִירוּשִׁין, וְנִתְּנוּ לִי הַשְּׁלִיחַ' - הוֹאִיל וְהַבַּעַל וְהַשְּׁלִיחַ מְעִידִין אוֹתָהּ, אֶפְשָׁר שֶׁתַּעֲזִי פְּנֵיהָ, וְשִׁמָּא לֹא נִתְגַּרְשָׁה.

יג. שְׁלִיחַ קִבְּלָה שֶׁקִּבֵּל גִּט לְאִשָּׁה, וְשָׁלְחוּ לָהּ כִּידָה שְׁנֵי עֲדִים, וְהִגִּיעַ הִגֵּט לְיָדָהּ וְנִשְׁלַחַתוֹ, וְהָרִי הִגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת

ו. אָמַרָה: 'נָפְלוּ עָלֵינוּ גּוֹיִים', או 'לִסְטִים', 'הוּא נִהְרַג, וְאֲנִי נִצְלָתִי' - נֶאֱמַנָת; שָׁאִין דִּרְכָן לַהֲרֹג הַנָּשִׁים, כְּדִי שְׂנֵאמֶר: כִּשְׁם שְׂנֵצוּלָה הִיא, כִּף נִצּוּל הוּא.

ז. הִיָּה דִבְרַ [מגִּיפָה] בְּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמַרָה: 'מֵת בְּעָלִי' - נֶאֱמַנָת; שֶׁהַדָּבָר פְּשׁוּט בְּפִי כָל אָדָם, שֶׁבִּשְׁנֵת הַדָּבָר זֶה חוֹיָה וְזֶה מֵת, וְאֶפְשָׁר שְׁמִיתוֹ בַּדָּבָר נְעָרִים חֲזָקִים, וְיִנְצְלוּ הַזְּקֵנִים הַחוּלִים; וּלְפִי זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁמָּא סִמְכָה דַּעְתָּה עַל רַב הַמֵּתִים.

ח. כִּכְר אֲמַרְנוּ שֶׁעַד מִפִּי עַד פֶּשֶׁר לַעֲדוּת אִשָּׁה; בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁשְּׂמַע מִפִּי בֶן דַּעַת שְׂמַת פְּלוֹנִי, כְּגוֹן עֶבֶד אוֹ שְׂפִיחָה. אָבָל אִם שָׁמַע מִפִּי שׁוֹטֵה אוֹ קֶטֶן, אֵינוֹ מַעֲיֵד וְאֵין סוֹמְכִין עַל דְּבָרֶיהֶם.

ט. שָׁמַע מִן הַתִּינוּקוֹת שֶׁהֵם אֲמוּרִין: 'עֲכָשׁוּ בָּאֵנוּ מִהֶסֶפֶד פְּלוֹנִי, כִּף וְכִף סִפְדָּנִין הָיוּ שָׁם, וּפְלוֹנִי הִחָכֵם, וּפְלוֹנִי עָלָה [הִלָּךְ] אַחֵר מִשְׁתּוֹ, כִּף וְכִף עָשׂוּ בְּמִשְׁתּוֹ' - הָרִי זֶה מַעֲיֵד מִפִּיהֶם עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, וּמִשְׁאִיִּין אֶת אִשְׁתּוֹ.

י. יִשְׂרָאֵל שָׁאֲמֵר: 'הִרְגָּתִי פְּלוֹנִי' - הָרִי זֶה תִּנְשָׂא עַל פִּיו; שָׁאִין אָדָם מְשִׁים עֲצָמוֹ רָשָׁע [וְאֵין נֶאֱמָן שֶׁהוּא הִרְגוֹ], וְהָרִי הָעֵיד שְׂמַת [- וְנֶאֱמָן שְׂמַת].

יא. כִּכְר אֲמַרְנוּ שֶׁהִגּוּי שֶׁהִסִּית לְפִי תִּמּוֹ מִשְׁאִיִּין עַל פִּיו. בִּיצֵד? הִיָּה הִגּוּי מִסִּית וְאֲמַר: 'אִוִי לְפְלוֹנִי שְׂמַת, בְּמָה הִיָּה נֶאֱהָ וְכִמָּה טוֹבָה עָשָׂה עִמִּי'; או שֶׁהִיָּה מִסִּית וְאֲמַר: 'בְּשִׁהִיִּיתִי בָּא בְּדֶרֶךְ נָפַל פְּלוֹנִי שֶׁהִיָּה מְהִלָּךְ עִמָּנוּ וְמֵת, וְתִמְהָנוּ לְדָבָר זֶה בִּיצֵד מֵת פְּתָאוֹם', וְכִיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים אֵלּוּ, שֶׁהֵן מִרְאִין שָׁאִין בִּנְתּוֹ לְהַעֲיֵד - הָרִי זֶה נֶאֱמָן.

יב. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁשְּׂמַע מִגּוֹי הַמִּסִּית לְפִי תִּמּוֹ, מַעֲיֵד שֶׁשְּׂמַע מִמָּנוּ, וְתִנְשָׂא עַל פִּיו. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִיָּתָה שָׁם אֲמַתְלָא [סִיבָה] בְּשִׁיחַת הִגּוּי - שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֵלָּא לְדָבָר אַחֵר: כְּגוֹן שָׁאֲמֵר לְאַחֵד: 'עָשָׂה לִי כִּף וְכִף שֶׁלֹּא אֶהְרַג אוֹתוֹךְ בְּדֶרֶךְ שֶׁהִרְגָּתִי פְּלוֹנִי' - אֵין זֶה מִסִּית לְפִי תִּמּוֹ, שֶׁבִּנְתּוֹ לְהַטִּיל אֵימָה עַל זֶה.

יג. וְכֵן אִם שְׂמַע מִעֶרְכָּאוֹת [בְּתִי מִשְׁפָּט] שֶׁל גּוֹיִים שָׁאֲמֵרוּ: 'הִרְגָּנוּ פְּלוֹנִי' - אֵין נֶאֱמָנִין, שֶׁהֵן מְחַזְּקִין דִּי עֲצָמָן בְּכֹחַ כְּדִי לְהַטִּיל אֵימָה. וְכֵן כָּל בִּיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים אֵלּוּ.

יד. גּוֹי שֶׁהִתְחִיל לְהַסִּית לְפִי תִּמּוֹ תַּחֲלָה - אִף עַל פִּי שֶׁשָּׂאֵל אוֹתוֹ אַחֵר כֵּן, וּבְדַקּוּהוּ עַד שֶׁפָּרַשׁ כָּל הַמֵּאֲרָע - הָרִי זֶה נֶאֱמָן, וּמִשְׁאִיִּין עַל פִּיו.

טו. כִּכְר אֲמַרְנוּ שֶׁהַעֲדָה שָׁאֲמֵר: 'שְׂמַעְתִּי שְׂמַת פְּלוֹנִי', אֶפְלוּ שְׂמַע מֵאִשָּׁה שֶׁשְּׂמַעָה מִעֶבֶד - הָרִי זֶה פֶּשֶׁר לַעֲדוּת אִשָּׁה, וּמִשְׁאִיִּין עַל פִּיו. אָבָל אִם אָמַר הָעֵד אוֹ הָאִשָּׁה אוֹ הָעֶבֶד, 'מֵת פְּלוֹנִי וְאֲנִי רֵאִיתִיו שְׂמַת' - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: 'הֵיאָף רֵאִיתָ, וּבְמָה יָדַעְתָּ שְׂמַת?' אִם הָעֵיד בַּדָּבָר בְּרוּר, נֶאֱמָן; וְאִם הָעֵיד בַּדְּבָרִים שֶׁרָבֵן לְמִיתָה, אֵין מִשְׁאִיִּין אֶת אִשְׁתּוֹ; שָׁאִין מַעֲיֵדִין עַל הָאָדָם שְׂמַת אֵלָּא בִּשְׂרָאוּהוּ שְׂמַת וְדַאי וְאֵין בּוֹ סִפֵּק.

טז. בִּיצֵד? רְאוּהוּ שֶׁנָּפַל לֵים, אֶפְלוּ טַבַּע בֵּינָם הַגְּדוֹל - אֵין מַעֲיֵדִין עָלָיו שְׂמַת, שֶׁמָּא יֵצֵא בְּמִקּוֹם אַחֵר; וְאִם נָפַל

כב. אִשָּׁה אֲמַרְתָּ 'לֹא מֵת', וְשְׂתֵי נָשִׁים אֲמַרְתָּ 'מֵת' - הָרִי זֶה תִּנְשָׂא; וְכֵן אִם אֲמַרְנוּ עֶשְׂרֵי נָשִׁים 'לֹא מֵת', וְאַחַת עֶשְׂרֵה אֲמַרְתָּ 'מֵת' - הָרִי זֶה תִּנְשָׂא; שָׁאִין אֲמַרְתָּ 'שְׁנַיִם כְּמָאָה' אֵלָּא בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים, אָבָל בְּפִסּוּלִין - הוֹלֵךְ אַחֵר הָרֹב, בֵּין לְהִקָּל בֵּין לְהִתְמִיר.

כג. שְׁנֵי עֲדִים אֲמַרְתָּ 'מֵת', וְשְׁנַיִם אֲמַרְתָּ 'לֹא מֵת' - הָרִי זֶה לֹא תִנְשָׂא; וְאִם נִשְׂאָת, תִּצָּא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סִפֵּק. וְאִם נִשְׂאָת לְאַחֵד מַעֲדָה, וְהִיא אֲמַרְתָּ 'בְּרִיא לִי שְׂמַת' - הָרִי זֶה לֹא תִצָּא.

כד. מִי שִׁישׁ לוֹ שְׂתֵי נָשִׁים, וּבָאָה אַחַת מֵהֶן וְאָמַרָה 'מֵת בְּעָלִי' - הָרִי זֶה תִּנְשָׂא עַל פִּי עֲצָמָה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; וְצָרְתָה אֲסוּרָה, שָׁאִין צָרָה מַעֲדָה לְחִבְרָתָהּ. וְאֶפְלוּ נִשְׂאָת זֶה תַּחֲלָה, אֵין אֲמַרְתָּ 'אֵלּוּ לֹא מֵת בְּעָלָה לֹא הִיָּתָה אוֹסֶרֶת עֲצָמָה עָלָיו' - שֶׁמָּא מִשְׁנֵאָתָה בְּצָרְתָהּ, רוּצָה הִיא שִׁיאֲסוּרֵי שְׂתִיָּהֶן עָלָיו. וְאַתָּה אֲמַרְתָּ 'מֵת בְּעָלִי', וְצָרְתָה מִכְחָשֶׁת אוֹתָהּ וְאֲמַרְתָּ לָּהּ 'לֹא מֵת' - הָרִי זֶה תִּנְשָׂא; כִּשְׁם שֶׁאֵינָה מַעֲדָה לָּהּ לְהִתְיָרָה, כִּף לֹא תַעֲיֵד לָּהּ לְאַסְרָהּ. זֶה אֲמַרְתָּ 'מֵת', וְצָרְתָה אֲמַרְתָּ 'נִהְרַג' - הוֹאִיל וְשְׂתִיָּהֶן אֲמַרְתָּ שֶׁאֵינוֹ קָיָם, הָרִי אֵלּוּ יִנְשָׂאוּ.

יום שישי

הלכות גרושין פרק יג

א. הָאִשָּׁה שֶׁאֲמַרָה לְבַעֲלָהּ: 'גִּרְשְׁתָּנִי בְּפִנֵּי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי', וּבָא אוֹתָם הָעֲדִים וְהַכְחִישוּהָ, וְאַחֵר כִּף הִלְכָה הִיא וּבַעֲלָהּ, וְשָׁלוֹם [אֵין מִלְחָמָה] בְּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמַרָה: 'מֵת בְּעָלִי' - אֵינָה נֶאֱמַנָת; שְׁזוֹ הַחֲזָקָה שְׁקִרְנִית, וְרוּצָה לְהַשְׁמִט מִתַּחַת בְּעָלָהּ. בָּא עַד אַחֵד וְהָעֵיד לָּהּ שְׂמַת בְּעָלָהּ - לֹא תִנְשָׂא, שֶׁמָּא הִיא שִׁכְרָה אוֹתוֹ; וְאִם נִשְׂאָת, לֹא תִצָּא, שֶׁהָרִי יֵשׁ לָּהּ עַד.

ב. וְכֵן אִם הִיָּתָה מְלַחֶמָה בְּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמַרָה: 'מֵת בְּעָלִי בְּמִלְחָמָה' - אֵינָה נֶאֱמַנָת, וְאִף עַל פִּי שֶׁהִיָּה שְׁלוֹם בֵּינוּ לְבֵינָה; שֶׁמָּא תִסְמָךְ דַּעְתָּה עַל דְּבָרִים שֶׁרָבֵן לְמִיתָה וְתִאֲמַר 'מֵת' - כְּגוֹן שֶׁנִּהְרַגוּ הָרֵאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים שֶׁהִיָּה בְּאִמְצָעוֹ, שֶׁהָרִי הִיא אֲמַרְתָּ: 'מֵאֲחֵר שֶׁנִּהְרַגוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ, נִהְרַג בְּכָלֵךְ'. לְפִיכֵף אֵינָה נֶאֱמַנָת, וְאֶפְלוּ אֲמַרָה: 'מֵת בְּמִלְחָמָה וּקְבַרְתִּיו'; אָבָל אִם אֲמַרָה: 'מֵת עַל מִשְׁתּוֹ' [לֹא בְּמִלְחָמָה] - נֶאֱמַנָת.

ג. לֹא הַחֲזָקָה מְלַחֶמָה בְּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמַרָה: 'מְלַחֶמָה הִיָּתָה בְּמִקּוֹם פְּלוֹנִי, וְמֵת בְּמִלְחָמָה' - לֹא תִנְשָׂא לְכַתְּחָלָה; וְאִם נִשְׂאָת, לֹא תִצָּא.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאֲמַרָה: 'מֵת בְּעָלִי תַּחַת הַמַּפְלָת' - אֵינָה נֶאֱמַנָת. וְכֵן אִם הִיָּה שְׁלוֹחַ [מִכַּת שְׁמוֹת שֶׁל -] נְחָשִׁים וְעֶקְרָבִים, וְאָמַרָה: 'נִשְׁכּוּ נִחַשׁ אוֹ עֶקְרָב, וְמֵת' - אֵינָה נֶאֱמַנָת, שֶׁמָּא תִסְמָךְ דַּעְתָּה עַל רַב אֲנָשִׁים שְׂמִיתוֹ כִּף בְּנִשְׁכָּה.

ה. אֲמַרָה: 'עֲשָׂנוּ עָלֵינוּ בֵּית' [הִצִּיתוּהוּ בֵּיתוֹ בְּאֵשׁ וְנִתְמַלֵּא עֵשֶׁן], או 'מַעֲרָה', 'הוּא מֵת, וְאֲנִי נִצְלָתִי' - אֵינָה נֶאֱמַנָת; כִּשְׁם שֶׁנִּשְׁעָשָׂה לָּהּ גֵּס, כִּף נִעְשָׂה לוֹ גֵּס. הִיָּתָה שְׁנֵת רָעִבִּין וְאֲמַרָה 'מֵת בְּעָלִי' - אֵינָה נֶאֱמַנָת; 'מֵת וּקְבַרְתִּיו' - נֶאֱמַנָת.

כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, אָמַר לָהֶם שְׁמַת יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל, וְכֹא הִשְׁלִיחַ וְאָמַר לָנוּ, וְהִשְׁלִיחַ אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה - הוֹאִיל וְאֵנִי יוֹדֵעִין פְּלוֹנִי הִידוּעַ בְּשֵׁם זֶה, הָרִי אֶשְׁתּוּ מִתְּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין: 'שְׁמָא יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל אַחֵר הוּא שְׁמַת'.

כח. יֵצֵא יִשְׂרָאֵל וְגוֹי מַעֲמֵנוּ לְמָקוֹם אֶחָד, וְכֹא הִגִּיד וְהִסִּית לְפִי תִּמּוֹ וְאָמַר: 'אִישׁ שְׂיִצָּא עִמִּי מִכָּאֵן מֵת' - מִשְׁיֵאִין אֶת אֶשְׁתּוּ, וְאָף עַל פִּי שְׂאִין הִגִּיד יוֹדֵעַ [מְכִיר] אוֹתוֹ הָאִישׁ; וְהוּא שְׂיֵאמַר: 'קִבְרָתִיו'.

כו. וְכֵן אִם יֵצְאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם בְּאֶחָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהֵן אֲסוּרִין בְּקוֹלָר [שְׂרֻסְרָת], אוּ נִשְׁאִין גְּמָלִים, וְכִיּוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלּוּ, וְהִסִּית הִגִּיד לְפִי תִּמּוֹ וְאָמַר, שְׂעֲשֶׂרָה אֲנִישִׁים שֶׁהִלְכוּ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהֵם נִשְׁאִין כָּךְ וְכָךְ, מֵתוּ כָּלֶם, וְקִבְרָנוּם - מִשְׁיֵאִין אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן.

כז. יִשְׂרָאֵל שְׂאֵמַר: 'מֵת אִישׁ יְהוּדִי עִמָּנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ צוּרְתוֹ, וְכָךְ וְכָךְ הָיָה סִמְנֵיו' - אֵין אוֹמְרִין בְּאֶמְדָן הַדַּעַת 'הוּא פְּלוֹנִי', עַד שֶׁיַּעֲדִיד הָעֵד שֶׁהוּא פְּלוֹנִי, וְיִכְרִי שְׁמוֹ וְשֵׁם עֵירוֹ. אָבָל אִם אָמַר: 'אֶחָד יֵצֵא עִמָּנוּ מִצֵּיר פְּלוֹנִית וְמֵת' - מִחְפְּשִׁין בְּאוֹתָהּ הָעִיר: אִם לֹא יֵצֵא מִשָּׁם אֵלָּא הוּא, תִּנְשָׂא אֶשְׁתּוּ.

כח. מִצָּאוּ כְּתוּב בְּשֵׁטֶר: 'מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי, אוּ נִהְרַג אִישׁ פְּלוֹנִי', וְנוֹדַע כִּי זֶה כְּתֹב יִשְׂרָאֵל - הָרִי זֶה תִּנְשָׂא אֶשְׁתּוּ. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק [נִתְאַלֵּם], וְיִכְדְּקוּ אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שְׁבוּדָקִין לְגִטִּין, וְנִמְצְאוּ דַעְתּוֹ מְכֻנָּת, וְכָתֹב שְׁמַת פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי - סוֹמְכִין עַל כְּתִיבָתוֹ, וְתִנְשָׂא. וְאֵין בּוֹדְקִין עֲדִי אִשָּׁה בְּדִרְיָשָׁה וְחֻקִּיהָ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֻכְמִים בְּדָבָר לְהַחֲמִיר אֵלָּא לְהַקֵּל מִשּׁוֹם הַתֵּרַת עֲגוּנָה.

כט. אֵל יִקְשֶׁה בְּעֵינָיו שֶׁהִתִּירוּ חֻכְמִים הָעָרוּהָ הַחֲמוּרָה בְּעֵדוֹת אִשָּׁה, אֶפְלוּ שִׁפְחָה, וְעַד מִפִּי עַד, וּמִפִּי הַכֶּתֵּב, וְכֹלָ דְּרִיָּשָׁה וְחֻקִּיהָ - כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תוֹרָה עַל הָעֵדֶת שְׁנֵי עֲדִים וְשִׁאֵר מִשְׁפָּטֵי הָעֵדוֹת, אֵלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין אִתָּהּ יָכוֹל לַעֲמֹד עַל בְּרִיּוֹ [בִּיּוּרוֹ] אֵלָּא מִפִּי הָעֵדִים וּבְעֵדוֹתָן, כְּגוֹן שֶׁהִעֲדִיו שְׁנֵי הָרָג זֶה אוּ הִלּוּהָ אֶת זֶה. אָבָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל בְּרִיּוֹ שֶׁלֹּא מִפִּי הָעֵד הִזָּה, וְאֵין הָעֵד יָכוֹל לְהַשְׁמִט אִם אֵין הַדָּבָר אֲמָת, כְּגוֹן זֶה שֶׁהִעֲדִי שְׁמַת פְּלוֹנִי - לֹא הִקְפִּידָה תוֹרָה עָלָיו; שֶׁדָּבָר רְחוּק הוּא שֶׁיַּעֲדִיד בּוֹ הָעֵד בְּשִׁקָּר. לְפִיכָךְ הִקְלוּ חֻכְמִים בְּדָבָר זֶה, וְהִאֲמִינוּ בּוֹ עַד אֶחָד, מִפִּי שִׁפְחָה, וּמִן הַכֶּתֵּב, וְכֹלָ דְּרִיָּשָׁה וְחֻקִּיהָ - כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁאָרוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת.

בְּרִיף רַחֲמָנָא דְסִיעֵן

הַלְכוֹת יְבוּם וְחִלְצָה

יֵשׁ בְּכָלֶלן שְׁלֹשׁ מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֶּרֶטָן: (א) לִיבֹם; (ב) לְחָלֵץ; (ג) שֶׁלֹּא תִנְשָׂא יָבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתִּסּוּר רְשׁוֹת הַיָּבֵם מֵעָלֶיהָ. וְהָאִשָּׁה שֶׁהִיא רְאוּיָה לִיְבוּם נִקְרָאת 'זִקְנוּקָה לִיְבוּם'; וְרְשׁוֹת הַיָּבֵם נִקְרָאת 'זָקָה'. וּבְאִזְרוּ מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפָרָקִים אֵלּוּ.

לְמִים מְקַבְּצִים כְּגוֹן בּוֹר אוּ מַעְרָה, שְׂעוּמָד וְרוֹאָה פֶּל סְבִיבּוֹ [גְּדוּתִיו], וְשֶׁהָהָ כְּדִי שֶׁתִּצָּא נִפְשׁוֹ, וְלֹא עָלָה - מַעֲדִיר עָלָיו שְׁמַת, וּמִשְׁיֵאִין אֶת אֶשְׁתּוּ. וְכֵן אִם הִשְׁלִיכוּהוּ בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוּ מִצּוּדָה [רִשְׁת] אַחֲרָיו, וְהִעֲלּוּ מִמֶּנּוּ אֶבֶר שְׂאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנְטֵל מִן הַחִי, וְיִחְיָה - הָרִי זֶה מַעֲדִיר עָלָיו שְׁמַת, וּמִשְׁיֵאִין אֶת אֶשְׁתּוּ.

יז. רְאוּהוּ שֶׁנִּפְל לְגַב אַרְיֹת וְנִמְרִים וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן - אֵין מַעֲדִיר עָלָיו; אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִאֲכֹלוּהוּ. נִפְל לְחַפְרִית נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים, אוּ לְתוֹף כְּכֶשֶׁן הָאֵשׁ, אוּ לְתוֹף יוֹרָה רֹתַחַת מְלֵאָה יֵין אוּ שִׁמֹן, אוּ שֶׁשְׁחָטוּ שְׁנֵי סִמְנֵין אוּ רֹב שְׁנֵי הַסִּמְנֵין [קִנָּה וּוּשֵׁט] - אֶפְלוּ עֲמַד וּבִרְחַ, מַעֲדִיר עָלָיו שְׁמַת; שְׁוֹדָאִי סוּפּוֹ לְמוֹת. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה מְדַבְּרִים שְׂאִי אֶפְשָׁר שִׁחְיָה, אֵלָּא יָמוּת מִיָּד בְּזִמָּן קָרוֹב - הָרִי אֵלּוּ מַעֲדִיר עָלָיו.

יח. רְאוּהוּ צָלוֹב [תַּלְוִין] וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ - אָף עַל פִּי שֶׁדָּקְרוּהוּ אוּ יָרוּ בּוֹ חֲצִים, אֵינִי מַעֲדִיר עָלָיו שְׁמַת; וְאִם רְאוּ הָעוֹף אוֹכֵל בְּמָקוֹם שֶׁהִנֵּפֵשׁ יוֹצֵאָה בְּנִטְיָלָתוֹ, כְּגוֹן מַחוּ אוּ לְבוּ אוּ בְּנֵי מַעֲדִיר - הָרִי זֶה מַעֲדִיר עָלָיו שְׁמַת.

יט. עַד אֶחָד שְׂאֵמַר: 'רְאִיתִיו שְׁמַת בְּמִלְחָמָה', אוּ 'בְּמַפְלָת', אוּ 'שֶׁטְבַע בַּיָּם הִגְדוֹל וְמֵת', וְכִיּוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלּוּ שֶׁרָּבֵן לְמִיתָה - אִם אוֹמַר 'קִבְרָתִיו', נִאֲמָן, וְתִנְשָׂא עַל פִּיו; וְאִם לֹא אָמַר 'קִבְרָתִיו', לֹא תִנְשָׂא; וְאִם נִשְׁאָת, לֹא תִצָּא.

כ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִעֲדִיר לָהּ עַד אֶחָד שֶׁטְבַע בַּעֲלָהּ בַּיָּם שְׂאִין לָהֶם סוּף, וְלֹא עָלָה [בְּשִׁיעוֹר זִמָּן שִׁיּוּכֵל לְחַיּוּת], וְאָבָד זָכְרוֹ, וְנִשְׁתַּקַּע שְׁמוֹ - הָרִי זֶה לֹא תִנְשָׂא עַל עֵדוֹת זֶה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; וְאִם נִשְׁאָת, לֹא תִצָּא. וְאֶפְלוּ הָיָה הִגִּיד הוּא שֶׁהִסִּית לְפִי תִּמּוֹ וְאָמַר: 'טְבַע פְּלוֹנִי בַּיָּם', וְנִשְׁאָת עַל פִּיו - הָרִי זֶה לֹא תִצָּא; וְחֻכְמִים שֶׁהוֹרָה לְהַשְׁיֵא אוֹתָהּ לְכַתְּחִלָּה - מְנַדִּין אוֹתוֹ.

כא. מִצָּאוּהוּ הָרוּג אוּ מֵת - אִם פְּדַחְתּוּ [מִצְחוֹ] וְחֻטְמוֹ וּפְרָצוּף פָּנָיו קִמְיָן, וְהִפְרִירוּהוּ בֵּהֶן שֶׁהוּא פְּלוֹנִי - מַעֲדִיר עָלָיו; וְאִם נָטַל אֶחָד מֵאֵלּוּ - אָף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן סִמְנֵין כְּגוּפוֹ וּבְכֻלּוֹ [בְּגִדָיו], וְאֶפְלוּ שׁוּמָא [יִבְלָת] - אֵין מַעֲדִיר, שְׁמָא אַחֵר הוּא. בְּמָה דָּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁרְאוּהוּ בְּתוֹף שְׁלֹשָׁה יָמִים אַחֵר הִרְיָגָתוֹ אוּ מִיתָתוֹ; אָבָל אַחֵר שְׁלֹשָׁה אֵין מַעֲדִיר עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁפְּרָצוּף פָּנָיו מִשְׁתַּנָּה.

כב. טְבַע בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוּ הַיָּם לִיְבֹשָׁה, אֶפְלוּ אַחֵר כְּמָה יָמִים - אִם הִפִּירוּ פָּנָיו וְחֻטְמוֹ, מַעֲדִיר עָלָיו, שְׂאֵינִי מִשְׁתַּנָּה בַּיָּם אֵלָּא אַחֵר זִמָּן מְרַבָּה; וְאִם שָׁהָ בִּיבֹשָׁה אַחֵר שֶׁהִשְׁלַף מִן הַיָּם שְׁעוֹת, וְנִתְפַּח - אֵין מַעֲדִיר עָלָיו, שֶׁהָרִי נִשְׁתַּנָּה. כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִין בְּצוּרָתוֹ כְּדִי לְהַפִּירוֹ לְהַעֲדִיר עָלָיו, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אוֹתוֹ אֶפְלוּ כְּלִלָּה לְאוֹר הַיּוֹם אוּ לְאוֹר הַלְבָנָה.

כג. רְאוּ אֶחָד עוֹמֵד מִרְחוּק וְאוֹמַר [עַל עֲצוּמוֹ] שֶׁהוּא פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי אוּ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָרִי נִשְׁכּוֹ נִחַשׁ וְהָרִי הוּא מֵת, וְהִלְכוּ וּמִצָּאוּהוּ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה, וְלֹא הִפִּירוּהוּ - הָרִי אֵלּוּ מִשְׁיֵאִין אֶת אֶשְׁתּוּ.

כד. בָּא אֶחָד וְאָמַר: 'אָמְרוּ לִי בֵּית דִּין, אוּ אֲנִישִׁים,

ח. גרים שנתגירו ועבדים שנסתחררו - אין להן אחוה כלל, והרי הן כנזרים זה לזה. ואפלו אחד מהן הורתו שלא בקדשה ולדתו בקדשה, והשני הורתו ולדתו בקדשה - הרי הן כנזרים; ואפלו תאומים ונולדו בקדשה, אין ביניהן אחוה - עד שתהיה הורתן ולדתן בקדשה.

ט. מי שהיו לו נשים רבות ומת - ביאתה או חליצתה של אחת מהן, פוטרת את השאר; ואינו מביא לשפים, שנאמר: "אשר לא יבנה את בית אחיו" - בית אחד הוא בונה, ואינו בונה שני בתים. וכן אם היו לו אחים רבים - אחד מהן חולץ או מביא לאחת מן הנכמות, ויתרו שאר הצרות [שאר נשי המת].

י. היו ביבמות אלו פשרות לכהנה ופסולות - אם היה מביא - מביא לאיזו שירצה; ואם היה חולץ - יחלץ לפסולה, כדי שלא יפסל את הנכרה לכהנה בחליצה.

יא. מתו לו אחים רבים, ונפלו נשותיהן לפניו - אם אפשר לו ליבם את כלן, מביא; ואם לאו, חולץ לכלן, או חולץ למי שירצה מהן ומביא למי שירצה, אחת מכל בית ובית.

יב. הכונס את יבמתו - נאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים. ואם בא הוא או אחד מאחיו על צרתה, הרי זה עובר בעשה - שנאמר: "יבמה יבוא עליה", לא עליה ועל צרתה; ואלו [איסור] הבא [היוצא] מכלל [מצות] עשה, [הרי הוא מצות] עשה. וכן החולץ ליבמתו - נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה, על החולץ ועל שאר האחים. וכלן אסורות עליהן מדברי סופרים בשניות [שריות שאיסורן מדרבנן], שמאחר שמת אחיו בלא ולד, נסתלק אסור ערוה מעל כל נשיו; לפיכך תופסין בהן הקדושין בשניות.

יג. החולץ ליבמתו - כשם שהיא אסורה עליו, כך קרובותיה, כגון אמה ובתה; וכן היא אסורה לבנו ולאחיו. ואפלו השניות שלה אסורות, כגון בת בת בתה; וכן היא אסורה לבן בן בנו. כללו של דבר, הרי היא כאשתו שגירשה. וכן אם מתה יבמתו ועדין היא זקוקה לו [יש לה זיקה אליו כי לא נתייבמה ולא נחלצה, ולכן] - אסור בקרובותיה, כאלו היתה אשתו ומתה תחתיו. וכל האסורין האלו - מדבריהן. ומתא אדם לשא אחות צרת חלוצתו ושאר קרובותיה.

יד. אסור ליבם לשא קרובת זקוקתו [שלא נתייבמה ולא נחלצה], כגון אמה או בתה, עד שייבם אחד מאחיו לה, או יחלץ ותסור זקתו מעליה; וישא אמה או בתה או שאר קרובותיה, אף על פי שהן כלן אסורות על אחיו שחלץ או יבם, כמו שבארנו.

טו. הכונס את יבמתו וגרשה - אם רצה להחזיר, יחזיר; מפני שהיא אשתו לכל דבר, ולא נשאר עליה שם [שום] אסור מפני אחיו כלל - לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים.

טז. כבר בארנו בהלכות אישות, שכן תשע שנים ויום אחד, ביאתה ביאה; ודבר זה, הלכה מפי הקבלה [מסורת מדרשית]. לפיכך, יבם קטן שרצה ליבם אשת אחיו - אם היה בן תשע שנים ויום אחד, מביא; אבל אינו חולץ עד שיגדיל ויבדק [אם הביא סימני גדלות], שהרי "איש" כתוב

הלכות יבום וחליצה פרק א

א. מצות עשה מן התורה, שייבם אדם [יישא לאשה את] אשת אחיו מאביו, בין [אם הייתה אשת אחיו] מן הנשואין בין מן הארוסין, אם מת בלא זרע - שנאמר: "ובן אין לו יבמה יבא עליה". ומן התורה אינו צריך לקדש יבמתו, שזו אשתו היא שהקנו לו מן השמים, אלא יבוא עליה; וכתבתי על נכסי בעלה שמת.

ב. לא רצה ליבם, או שלא רצה היא - הרי זה חולץ לה [חולצת נעלה], ואחר כך תהיה מתרת להנשא לאחר; ומצות עשה מן התורה לחלץ אם לא רצה ליבם - שנאמר: "וחליצה נעלה". ומצות יבום קודמת למצות חליצה.

ג. זה שנאמר בתורה "ובן אין לו" - אחד הבן ואחד הבת, או זרע הבן או זרע הבת [ונכדים]; הואיל ויש לו זרע מכל מקום, בין מאשה זו בין מאשה אחרת - הרי זה פוטר את אשתו מן החליצה ומן היבום. אפלו היה לו זרע ממזר או עובד עבודה זרה - הרי זה פוטר את אשתו מן החליצה ומן היבום.

ד. אבל בנו מן השפחה ומן הנכרית - אינו פוטר; שזרע הבא מן השפחה - עבדים, והבא מן הגויה - גוים, וכאלו אינם. הרי הוא אומר בשפחה: "האשה וילדיה תהיה לאדניה", מלמד שוולדה כמותה; ובגויה הוא אומר: "כי יסיר את בנו מאחרי", מסיר אותו מלחשב בקהל. ואף על פי שנסתחרר בנו מן השפחה, או נתגיר בנו מן הגויה - הרי הן כשאר הגרים והמשחררין, ואינן פוטרינן את אשתו. הרי שהיה לו בן מן השפחה שלו, ושחררו, ושחררה, ונשאה, ומת בלא זרע - הרי זה תתיבם לאחיו, ואף על פי שבנה ממנו קים, שפכר שחררו.

ה. מי שמת והניח אשתו מעברת - אם הפילה [ולד מת] אחר מותו [של בעלה], הרי זה תתיבם; ואם ילדה ויצא הולד חי לאויר העולם - אפלו מת בשעה שנולד - אמו פטורה מן החליצה ומן היבום. אבל מדברי סופרים, עד שיודע בודאי שכלו לו חדשיו [תמו ימי עיבורו], ונולד לתשעה חודשים גמורים. אבל אם לא נודע לכמה נולד - אם שהיה שלשים יום - הרי זה ולד קימא, ופוטר את נשיו אביו מן החליצה ומן היבום; ואם מת בתוך השלשים, אפלו ביום שלשים - בין שמת מחלי, בין שנפל מן הגג או אכלו ארי - הרי זה ספק גפיל, ספק בן קימא; ולפיכך אמו חולצת מדברי סופרים, ולא מתיבמת.

ו. מי שיש לו אח מכל מקום - אפלו ממזר או עובד עבודה זרה, בין קטן בין גדול - משיצא ראשו ורבו לאויר העולם קדם שימות אחיו, הרי זה זקק את אשתו ליבום. ואם היה לו אח מן השפחה או מן הנכרית - אינו אחיו לדבר מן הדברים, ואינו זקק את אשתו; ואף על פי שהיתה לדתו בקדשה, הואיל והיתה הורתו [עיבורו] שלא בקדשה, אינו אחיו.

ז. אחים מן האם - אינן חשוכין אחים אלא לאבלות ולעדות; אבל לענין ירשה או ליבום וחליצה - הרי הן כמי שאינן, שאין אחוה אלא מאב.

ב. וכשם שהוא מקדש את יבמתו, כך הוא מקדש ברכת נשואין בעשרה, וכותב כתבה, כדין כל נושא אשה. ואם בא על יבמתו ולא עשה מאמר - קנה קנין גמור, ואינו צריך לחזור ולקדש אחר הבעילה; ומפני אותו מפת מרדות [מלקות מדרבנן], וכותב לה כתבה.

ג. הבא על יבמתו - בין בשוגג בין במזיד, בין באנס בין ברצון, בין שהיה הוא מזיד והיא שוגגת או אנוסה, בין שהיתה היא מזידה והוא שוגג או אנוס, בין שהיתה לשנה בין שהיתה ערה, בין שבא עליה בדרךה בין שלא בדרךה, אחד המערה [תחילת ביאה] ואחד הגומר [גמר ביאה] - קנה. **ד.** במה דברים אמורים? שנחפזו לבעל; אבל אם נפל ונתקע בה, או שבא עליה שכור שאינו מכיר כלום, או יטן - לא קנה. נתפזו להטיח בפתל, והטיח [בעל] ביבמתו - לא קנה; להטיח בבקמה, והטיח ביבמתו - קנה, שהרי נתפזו לשם בעילה מכל מקום.

ה. יבמה שנתיבמה, ואמרה בתוך שלשים יום: 'לא נבעלתי' - ואף על פי שהוא אומר: 'נבעלתי' - כופין אותו שיחליץ לה, הואיל וקדם וגרשה בגט; ואם עדין לא גרש, כופין אותו שיבעל, או יחליץ ויוציא בגט. גרשה לאחר שלשים יום, והיא אומרת 'לא נבעלתי' - מכבשין ממנו שיחליץ לה; ואם היה מודה שלא בעל, כופין אותו לחליץ. היא אומרת: 'נבעלתי', והוא אומר: 'לא נבעלתי' - אינה צריכה חליצה; שאין זה נאמן לאסרה על כל אדם אחר שכןסה.

ו. מי שמת והניח אחים רבים - מצוה על הגדול ליבם או לחליץ, שנאמר: 'והיה הבכור אשר תלד'; מפי השמועה למדו, שאינו מדבר אלא בבכור של אחים, כלומר: גדול האחים יקום על שם אחיו המת; וזה שנאמר: 'אשר תלד' - משמעו 'אשר ילדה האם', עם משמע 'אשר תלד היבמה'.

ז. לא רצה הגדול ליבם, מחזירין על כל האחים; לא רצו - חוזרין אצל הגדול ואומרין לו: 'עליך מצוה, או חליץ או יבם'. ואין כופין את היבם ליבם, אבל כופין אותו לחליץ. **ח.** אמר הגדול: 'המתינו עד שיגדיל [האח] הקטן', או 'עד שיבוא ההולך' [האח שהלך למדינת הים], או 'עד שיבא [האח] החורש, ונמלך בו, ואם לא ירצה, אני איבם או אחליץ' - אין שומעין לו; אלא אומרין לו: 'עליך מצוה, או יבם או חליץ'.

ט. וכן אם היה הגדול במדינה אחרת - אין אחיו הקטן יכול לומר: 'על אחי הגדול היא המצוה, המתינו לו עד שיבוא'; אלא אומרין לזה שהוא כאן: 'או יבם או חליץ'. **י.** יבמה הראויה ליבום [מותרת ליבם] שלא רצת להתיבם - דינה כדין מורדת על בעלה, וכופין את יבמה לחליץ לה, ותצא בלא כתבה. הניח אחיו נשים רבות - כל מי שתבע היבם מהן ליבום ולא רצת - היא המורדת, וחולץ לה ותצא בלא כתבה. וישאר צרותיה שלא נתבעו, נוטלות בכתבתן כשאר האלמנות.

בפרשה לענין חליצה; ואם היה פחות מזה, אין ביאתו ביאה. וביאת בן תשע, אינה קונה קנין גמור; לפיכך אין יבמתו נותרת לו, עד שיבוא עליה אחר שיגדיל, או עד שתחליץ, כמו שיתבאר.

יז. וכן היבמה הקטנה - אם רצה היבם ליבם אותה, מיבם; אבל אינה חולצת עד שתגדיל ותבדק; ואפלו נבעלה אחר שתים עשרה שנה, אינה חולצת עד שתבדק וימצאו בה סימנין.

יח. כשם שאין היבם חולץ עד שיעשה איש - כך היבמה לא תחליץ עד שתעשה אשה גדולה; ויבם קטן שבא על יבמה קטנה, יגדלו זה עם זה [אינו יכול לגרשה]. **יט.** היבמה לא תתיבם ולא תחליץ, עד שתמתין תשעים יום, חוץ מיום המיתה ויום היבום או יום החליצה - כשאר כל הנשים. ומפני מה לא תחליץ בתוך תשעים יום? מפני שאינה ראויה ליבום, ונאמר: 'ואם לא יחפץ האיש וחליצה נעלו'; בעת שהיא עולה ליבום, עולה לחליצה; ואם וכל זמן שאינה עולה ליבום, אינה עולה לחליצה. ואם יבם אותה או חליץ בתוך השלשה חדשים - הואיל ואינה מעברת - הרי זו נפטרה, ואינה צריכה כלום.

כ. החולץ ליבמתו, ונמצאת מעברת וילדה - אם היה ולד של קימא, הרי זו כמי שלא נחלצה לו מעולם; ומתרת לכהנה, ומתר בקרובותיה. אם הפילה, או שלא שהה שלשים יום אחר שנולד - חוזר וחולץ לה הוא או אחד מאחיו; שחליצת המעברת אינה חליצה, וביאת המעברת אינה יבום.

כא. לפיכך, הכונס או החולץ ליבמתו המעברת - לא תנשא צרתה עד שתלד זו, שאין הולד מתיר עד שיצא לאור העולם.

כב. הכונס את יבמתו ונמצאת מעברת - מפרשין אותן, וממתינין לה; אם הפילה, יחזר ויקים; ואם ילדה, אפלו מת ביום שנולד - הרי זה מוציאה בגט וחולץ לה, ואחר כך תהיה מתרת לאחרים. ואם נתקם הולד שלשים יום אחר שנולד, הרי זה ולד של קימא; ואינה צריכה ממנו גט, מפני שהיא ערוה עליו [אשת אחיו].

כג. ילדה לאחר ששה חדשים משנתיבמה, ולד של קימא - הרי הולד ספק אם בן תשעה לראשון, או בן שבעה לאחרון; לפיכך יוציא בגט, והולד כשר. ואם בא עליה אחר שילדה, הבנים שיבואו אחרי ספק ממזרים [שמא בן הראשון הוא].

הלכות יבום וחליצה פרק ב

א. מדברי סופרים, שלא יבוא היבם על יבמתו, עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה או בשנה פרוטה; וזה הוא הנקרא 'מאמר'. ואין המאמר קונה ביבמה קנין גמור, כמו שיתבאר; והעושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה - לא עשה כלום, שאין האשה מתקדשת אלא ברצונה. וקטנה מן הארוסין [שנאסרה ומת ארוסה], אין עושין בה מאמר אלא מדעת אביה.

יח. היבמה - קדם שִׁכּוּא עֲלֶיהָ יבמה, או קדם שִׁיחֻלָּץ לה - הרי היא אסורה להנשא לזר, שנאמר: "לא תהיה אשת המת החוצה, לאיש זר". ואם נשאת לאחר ובעלה - לוקה הוא והיא, ומוציאה בגט, ואפלו היו לה כמה בנים, ונאסרה עליו ועל יבמה; ויבמה חולץ לה, ואחר כך תהיה מתרת לאחרים.

יט. נתקדשה לאחר, לא נאסרה על יבמה; אלא נותן לה הור שנקדשה גט, ויבמה מיבם או חולץ. ואם היה יבמה כהן, שאינו יכול לשא גרושה - תצא מן הור בגט, כדי שלא יהיה החוטא נשכר, ויחלץ לה יבמה.

כ. חזר הור שגרשה מן הארוסין, ונשאה אחר שחלץ לה יבמה - אין מוציאין אותה מידו. אבל אם גרשה מן הנשואין, וחזר ונשאה אחר שחלץ לה - מוציאין אותה; מפני שהיא דומה לאשת איש שנשאת וקא בעלה, שהיא אסורה על זה ועל זה, כמו שבאנו. והיבמה שזנת והיא [- בעודה] זקוקה [שלא התייבמה ולא נחלצה] - לא נאסרה על יבמה; אלא רצה חולץ, רצה מיבם.

כא. כל יבמה שהיא ספק מדבריהם אם יש עליה זקת יבם או אין עליה זקת יבם - בגזן יבמה שילדה וזר שלא כלו לו חדשיו ומת בתוך שלשים יום, שדינה שפתחלץ מספק מדבריהם כמו שבאנו - אם הלכה ונתקדשה לאחר קדם חליצה, חולץ לה יבמה ותשב עם בעלה; ואם נתקדשה לכהן שהוא אסור בחלוצה, אינו חולץ לה, שאין אוסרין על זה אשתו, מספק מדבריהם. גרשה הכהן או מת - הרי זו חולצת, ואחר כך תנשא לאחרים לכתחלה.

שבת קודש

הלכות יבום וחליצה פרק ג

א. האומר: 'זה בני', או שאמר: 'יש לי בנים' - הרי זה נאמן, ופוסט את אשתו מן החליצה ומן היבום [כשימות].
ב. אומר: 'זה אחי', או שאמר: 'יש לי אחים' - אינו נאמן לאסור את אשתו ולהניחה זקוקה ליבם; שהרי זה מתבונן לאסרה לאחר מותו.

ג. היה מחזק שיש לו אחים, ואמר בשעת מיתתו: 'אין לי אחים' - אינו נאמן; וכן אם אמר על מי שהחזק אחיו: 'אין זה אחי' - אינו נאמן. לא היה מחזק באחים, ויצא עליה קול שיש שם עדים שיעידו שיש לבעלה אחים, והעדים במדינה אחרת - אפלו אמר הוא בשעת מיתתו: 'אין לי אח' - הרי זו חוששת, ונתמתין עד שיכבוא העדים שאמרו [עליהם שהם יודעים] וישאלו [יחקרו אותם].

ד. מי שזנה עם אשה, בין פנויה בין אשת איש, ונתעברה, ואמר: 'זה העבר ממני הוא', ואפלו היא מודה לו - אף על פי שהוא בנו לענין ירשה - הרי זה ספק לענין יבום; כשם שזנת עמו, כך זנת עם אחר, ומאין יודע הדבר שזה בנו ודאי, והרי אין לו חזקה? אלא לעולם ספק הוא, ולהחמיר דנין בו - וחולצת, ולא מתניבמת.

ה. נאמן עד אחד להעיד ליבמה שמת בעלה, ומתניבמת על פיו; או שמת יבמה, או שנתן לבעלה בן, להתיירה לזר.

יא. היו היבמין רבים, ותבע אותה הגדול ליבום, והיא אינה רוצה בו, ורוצה באחיו - אין שומעין לה, שמצוה בגדול.

יב. אמר הגדול: 'איני רוצה לא לחלץ ולא ליבם, הרי אחי לפניך', ותבע אותה אחד מן האחים ליבום, והיא אינה רוצה בו, ורצת באח אחר, והוא רוצה בה - אין זו מורדת; מאחר שנסתלק הגדול שמצוה בו, הרי כלן ראויין; והואיל והיא רוצה באחד מהן, והוא רוצה בה - הרי זו לא מרדה. ולא עוד, אלא אם היה אחד מהן במדינה אחרת, ואמרה: 'הריני ממנת עד שיכבוא ויבם אותי, אבל זה איני רוצה בו' - אין זו מורדת. ואומרין לזה שאינו הגדול שתובע אותה: 'אם תרצה לחלץ לה ולתן לה כתובה, חלץ; ואם לאו, הרי רצתה רצת שתשב עד שיכבוא אחיך - הואיל ואין לך דין קדימה עליו'.

יג. בא זה שמת בו, ולא רצה בה - חוזרין אצל זה שתבע אותה ליבום, והיא אינה רוצה בו. ואומרין לה: 'אין פאן מן שרוצה ליבם אלא זה, ומצות ביום קודמת' - או תתיבם לו, או תצא בלא כתובה כדין כל מורדת.
יד. כל יבמה שאמרנו שדינה שפתחלץ ולא תתיבם - הרי זו נוטלת כתובה, אם יש לה כתובה, כשאר כל האלמנות. וכן אם היה יבמה מכה שחין, או שיש בו שאר מומין אנשים - חולץ לה, ונוטלת כתובה. נולדו בה מומין כשהיא שומרת יבם [כשמתניה להתייבם] - נסתפקה [נתקלקלה] שדהו [כלומר: מזלו גרם]; ואם לא רצה ליבם, יחלץ ויתן כתובה.

טו. יבמה שנדרה הנזה מיבמה בחיי בעלה, או שנדרה הנזה מפל היהודים - כופין אותו שיתחלץ לה, ונתטל כתובה. ואם נדרה לאחר מיתת בעלה [כדי להיפטר מיבום], מבקשין ממנו שיתחלץ לה; ואם לא רצה, הרי זו מורדת. וכן אם נתפונה בנדרה, אפלו בחיי בעלה, כדי שלא ייבם אותה - אין כופין אותו לחלץ, אלא אם כן מרדה, ותצא בלא כתובה.

טז. יבמה שתבעה היבם לחליצה, והיא אומרת: 'איני חולצת ולא נוטלת כתובה, אלא אשב בבית בעלי כשאר האלמנות' - אין שומעין לה; שהרי הקנו אותה לזה מן השמים; ורצה מיבם, רצה חולץ ונותן כתובה. ולא עוד, אלא אפלו אמרה: 'איני נזונת משלי, ואשב בגונה כל ימי' - אין שומעין לה; שהרי היבם אומר לה: 'כל זמן שאת זקוקה בי, אין נזננין לי אשה'; ואפלו היה נשוי, אפשר שישא אשה אחרת, או תהיה לו מריבה בתוך ביתו מפני היבמה [שאשתו תחשוש שמא ייבם].

יז. יבמה שלא היה לה על בעלה כתובה מפני שהיתה אסורה עליו, והרי היא מתרת ליבם, כמו שיתבאר - אם רצה היבם ליבם, מיבם; ואין לה עליו כתובה, כדרך שלא היה לה על בעלה. ודינה עם יבמה בתוספת [ותוספת כתובה], כמו שהיה עם בעלה [שחייב בתוספת]; אבל אם לא כתב לה בעלה כתובה, או שמכרה לו כתובה או מחלה אותה - צריך היבם לכתב לה כתובה כשאר האלמנות.

נאמנת לפטר עצמה מן היבוס ומן החליצה; וחוששין לדבריה, וחולצת ולא מתבכמת.

טו. במה דברים אמורים? בשהיתה פסולה לכהנה מתחלתה, כגון שהיתה גרושה או חלה [פסולה לכהונה], או שאמרה: 'במערה היינו כשמתו' [ולא ידוע מי מת ראשון]. אבל אם אין הדבר כן, אינה חולצת - שמה תחילת, ויבואו עדים ויעידו שהדבר כמו שאמרה והפעל מת תחלה, ונמצאת חליצה זו אינה כלום, ותנשא לכהן, ויראה הרואה אותה שחלצה ונשאת לכהן, וידמה שהחליצה מתרת לכהנה, והוא אינו יודע בעדים שבאו; לפיכך לא תחילת ולא תתיבס, אלא תשאר בחזקת זקוקה כשיצאת, עד שיבואו עדים.

טז. וכן אשה שהלך בעלה וצרתה [אשתו השניה] למדינת הים, ובאו ואמרו לה: 'מת בעלך' - הרי זו לא תחילת ולא תתיבס לעולם, עד שיעדע אם ילדה צרתה או לא ילדה. ולמה לא תחילת אחר תשעה חדשים ממיתת הבעל, ותהיה מתרת לזר על כל פנים, שאם ילדה צרתה, הרי נפטרה זו, ואם לא ילדה, הרי נחלצה? גוה, שמה יודע אחר החליצה שילדה צרתה ולד של קצמא, ונמצאת זו שאינה חליצה, ותנשא לכהן אחר שנחלצה, ויאמר הרואה שלא ידע בעדים שבאו, שהחליצה מתרת לכהן, ויעיד שראה אותה נשאת לכהנה על פי בית דין. לפיכך אם היתה אסורה לכהנה מתחלתה - הרי זו חולצת לאחר תשעה, ותנשא לזר.

טז. אבל זו הצרה שהיתה עם בעלה כשמת - תמתיק תשעים יום כשאר היבמות, ותחילת או תתיבס; ולא תחוש לצרתה שבמדינה האחרת, הואיל ולא היה בעלה עמה במדינה.

יז. האשה שמת בעלה, והיתה לה חמות במדינת הים - אינה חוששת שמה ילדה חמותה וכבר נתן [נוולד] לה יבם במדינה אחרת; שלא גזרו בדבר זה, אלא נעמיד אותה על חזקתה, והרי היא מתרת. והוא הדין לאשה שמת בעלה, והיה לו בן במדינה אחרת - הרי זו מתרת לזר; ואין חוששין שמה מת הבן, אלא העמיד אותה על חזקתה.

יח. יצאת חמותה מעברת - הרי זו חוששת, ולא תנשא לזר עד שתדע מה היה סוף עבור חמותה, שמה נולד לה יבם קדם מיתת הבעל.

יט. האשה שהלך בעלה ובנה למדינת הים, ובאו ואמרו לה: 'מת בעלך ואחר כך מת בנך', ונשאת, ואחר כך נודע שחלוף היו הדברים - תצא, והולד פשר; אמרו לה: 'מת בנך ואחר כך מת בעלך', ונתבכמה, ואחר כך נודע שחלוף היו הדברים - תצא, והולד שנולד לפני השמועה או לאחר השמועה ממזר.

הלכות יבוס וחליצה פרק ד

א. כיצד מצות חליצה? היבמה הולכת אחר יבמה למקום שהוא שם, ובאה לדגין, והם קוראין לו, ונותנין לו עצה ההוגנת [ראויה] לו ולה. אם עצה טובה ליבם

ואפלו עבד, או אשה, או גוי מסיח לפי תמו [ללא כוונת עדות] - מעיד במיתת היבם, כמו שמעיד לאשת איש להתירה, כמו שבארנו בהלכות גרושין.

ו. וחסד הנשים שאין מעירות זו לזו שמת בעלה, כן אין מעידין לה שמת יבמה; ודין עדות זו כדין אותה עדות, לענין עדים שמכחישים זה את זה במיתת היבם, ולכל דבר.

ז. שתי יבמות [הנשואות לשני אחים] שבאו ממדינת הים, זו אומרת: 'מת בעלי', וזו אומרת: 'מת בעלי' - זו אסורה [לזר] מפני בעלה של זו [שהיא 'זקוקתה'], וזו אסורה מפני בעלה של זו; שאין יבמתה נאמנת להעיד לה שמת יבמה, כמו שבארנו.

ח. היה לאחת מהן עד שמת בעלה - זו שיש לה העד, עומדת באסורה; שאינה אסורה מפני בעלה, אלא מפני יבמה. וזו שאין לה עד, מתרת; שהרי העד העיד שמת יבמה, והיא נאמנת לומר 'מת בעלי'.

ט. לזו בנים ולזו אין בנים - זו שיש לה בנים, מתרת; ושאין לה בנים, אסורה. היה להן יבם אחר כאן, הרי זה מיבם לשתייהן.

י. מת זה היבם שיבם אותן - אסורות להנשא לזר, כשהיו בתחלה. נתיבמו ונתגרשו, הרי אלו מתרות לזר.

יא. אף על פי שהאשה נאמנת לומר 'מת בעלי', ותנשא או תתיבס - אין היבמה נאמנת לומר 'מת יבמי', שתנשא לזר; הואיל והוא אסור לאו, שמה יהיה קל בעיניה. וכן אין היבם נאמן לומר 'מת אחי', שייבם את אשתו - שמה ענינו נתן בזה. ואין האשה נאמנת לומר 'מתה אחותי', שתכנס לביתה, ואין האיש נאמן לומר 'מתה אשתי', שישא את אחותה - עד שיעידו שני עדים שמתה אחותה, ואחר כך תכנס לביתה; שלא האמינו עד אחד אלא משום התרת עגונה, כמו שבארנו.

יב. לפיכך, האשה שהלכה היא ובעלה ויבמה למדינת הים, ובאה ואמרה: 'מת בעלי ואחר כך מת יבמי', או שאמרה: 'מת יבמי ואחר כך מת בעלי' - הרי זו אינה נאמנת. אבל אם הלכה היא ובעלה בלבד, ובאה ואמרה: 'נתן לי יבם [נוולד לבעלי אח] במדינת הים ומת' - בין שאמרה 'מת היבם ואחר כך מת בעלי', בין שאמרה 'מת בעלי ואחר כך מת היבם שנתן לי' - הרי זו נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר.

יג. האשה שהלכה היא ובעלה ובנה למדינת הים, ובאה ואמרה: 'מת בעלי ואחר כך מת בני' - נאמנת, שהרי היתה בחזקת הטר לזר [שהרי יש לו בן]. אמרה: 'מת בני ואחר כך מת בעלי' - אינה נאמנת להתיבס; וחוששין לדבריה, וחולצת ולא מתבכמת.

יד. הלכה היא ובעלה בלבד, ובאה ואמרה: 'נתן [נוולד] לי בן במדינת הים ומת, ואחר כך מת בעלי' - נאמנת ומתיבמת, שהרי היתה בחזקת הטר ליבמה בעת שהלכה. אמרה: 'מת בעלי ואחר כך מת הבן שנתן לי' - אינה

רְקִיקָה לְבָדָה אֵינָה כְּלוּם, וְאֵינָה פּוֹסְלֶת מִן הָאֲחִין' (והרי היא פוסלת, כדלהלן).

יב. חֲלֻצָה בְּלֶבֶד, וְלֹא קָרָאָה וְלֹא רָקָה - חֲלֻצָתָה כְּשֶׁרָה; וְאֵין צָרִיף לֹמֵר, שֶׁחֲלֻצָה וְקָרָאָה וְלֹא רָקָה, או שֶׁחֲלֻצָה וְרָקָה וְלֹא קָרָאָה - שֶׁחֲלֻצָתָה כְּשֶׁרָה.

יג. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּשֶׁהִיוּ יְכוּלִין לְדַבֵּר, וְהָרִי הֵם רְאוּיִין לְקָרוֹת. אָבֵל אֵלֶמֶת אוֹ אֵלֶם, אֵינֶן חוֹלְצִין; וְאִם חֲלָצוּ, חֲלֻצָתָן פְּסוּלָה; וְאֵינֶן כְּחֹרֶשׁ אוֹ חֲרָשֶׁת שֶׁחֲלָצוּ, שֶׁלֹּא עָשׂוּ כְּלוּם - לְפִי שֶׁהִחֲרַשׁ וְהִחֲרָשֶׁת אֵינֶן בְּנֵי דַעַת.

יד. רָקָה בְּלֶבֶד, או שֶׁרָקָה וְקָרָאָה וְלֹא חֲלָצָה - הָרִי זֶה כְּחֲלֻצָה פְּסוּלָה. קָרָאָה הִיא וְהוּא, וְלֹא חֲלָצָה וְלֹא רָקָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ" - הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהוּא חֲחֻצָה וְהָרִיקָה, הִיא שְׁמוּעִיל; אָבֵל הַקְּרִיאָה אֵינָה מַעֲפֶכֶת וְאֵינָה מוֹעֵלֶת.

טו. חֲלָצָה וְרָקָה וְקָרָאָה, וְהֵן יוֹשְׁבִין אוֹ מְטִין עַל צִדִּיהֶן, אוֹ שֶׁהִיָּה שְׂרוּף הַנֶּעֱל קָשׁוּר עַל שׁוֹקוֹ מִן הָאֲרֶפֶכָה וְלִמְטָה [בין השוק לירד], או שֶׁחֲלָצָה בְּפָנֶי שְׁלֹשָׁה עֲמֵי הָאֶרֶץ שְׁאֵינֶן יוֹדְעִין לְהַקְרוֹת, וְכֵן הַסּוּמָה שֶׁחֲלָצָה - חֲלֻצָתוֹ כְּשֶׁרָה.

טז. חֲלָצָה בְּלִילָה, או שֶׁחֲלָצָה בְּפָנֵי שְׁנִים, או בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פְּסוּל [לדון דיני ממונות], או שֶׁהִיָּה הַמְּנַעַל קָשׁוּר לְמַעַלָּה מִן הָאֲרֶפֶכָה, או שֶׁהִתִּיר הוּא וְשִׁמְטָה הִיא, או שֶׁהִתִּירָה הִיא וְשִׁמְטָה הוּא, או שֶׁנִּתְּכַנֵּן הוּא וְלֹא נִתְּכַנֵּן הִיא, וְכֵן קִטְנָה שֶׁחֲלָצָה לְגִדּוֹל - חֲלֻצָתָה פְּסוּלָה. וְכֵן אִם חֲלָצָה בְּפָנֵי יָחִיד, וְאֶפְלוּ בֵּינוּ לְבִינָה, וּבְלִילָה - הָרִי זֶה חֲחֻצָה פְּסוּלָה; אָבֵל חֲרָשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן שֶׁחֲלָצוּ, וְכֵן הַחוֹלֵץ לְמִי שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלֻצָה וּמִן הַיָּבוּם - אֵינָה חֲחֻצָה. **יז.** יָכֵם שֶׁרָגְלוֹ הִקְמִינִית חֲתוּבָה, אֵינֶן חוֹלֵץ בְּשִׁמְטָה; וְאִם חֲחֻצָה מֵעַל שְׁמָאלוֹ, חֲחֻצָתָה פְּסוּלָה. הִתִּיהָ רָגְלוֹ עֲקוּמָה לְאַחֹר, או הַפּוּכָה עַל צִדָּה, או שֶׁהִיָּה מִהֶלֶף עַל רֹאשִׁי אֲצָבָעוֹת רָגְלָיו - הָרִי זֶה אֵינֶן חוֹלֵץ, שֶׁהַחוֹלֵץ צָרִיף לְנַעֵץ עֲקָבוֹ בְּאֶרֶץ, וְזֶה אֵינֶן יָכוֹל; וְאִם חֲחֻצָה לְמִי שֶׁרָגְלוֹ כָּף, חֲחֻצָתָה פְּסוּלָה.

יח. וַיִּכְמָה שְׂדֵיָהּ חֲתוּבוֹת - חוֹלֵצַת לְכַתְחֻלָּה וְאֶפְלוּ בְּשִׁנְיָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'וְחֲחֻצָה בְּיָדָה'. חֲחֻצָה בְּמִנְעֵל שֶׁל בָּגָד [בד], אֵינָה חֲחֻצָה; אָבֵל אִם חֲחֻצָה בְּמִנְעֵל שְׁאֵין לוֹ עֲקָב, או שֶׁהִיָּה תְּפוּרָה בְּפִשְׁתָּן, או שֶׁהִיָּה מְנַעַל שֶׁל שַׁעַר אוֹ שֶׁל סִיב [חוטים מהצומח] אוֹ שֶׁל שַׁעַם [עץ אלון] אוֹ שֶׁל עֵץ, או שֶׁהִיָּה מְנַעַל גְּדוֹל שְׁאֵינֶן יָכוֹל לְהֵלֶף בּוֹ, או קָטָן שְׁאֵינֶן חוֹפֶה רַב רָגְלוֹ, או מְנַעַל פָּרוּם [קרוע] שְׁאֵינֶן חוֹפֶה רַב הָרָגֶל, או נִפְתַּח [נקרעה טוליתו] שְׁאֵין מְקַבֵּל רַב הָרָגֶל - חֲחֻצָתָה פְּסוּלָה.

יט. חֲחֻצָה בְּסִנְדֵּל שֶׁל עֵץ וּמִחֶפֶה עוֹר, או שֶׁהִיָּה קְרָעִיתוֹ עוֹר וְלִחְיָיו [צדדיו] שֶׁל שַׁעַר, או שֶׁחֲחֻצָה סִנְדֵּל שֶׁל שְׁמָאל מֵעַל רָגְלוֹ הִקְמִינִית, או שֶׁלֹּא הִיָּה הַמְּנַעַל שְׁלוֹ, או שֶׁהִיָּה הַמְּנַעַל גְּדוֹל שֶׁיָּכוֹל לְהֵלֶף בּוֹ, או קָטָן שֶׁחוֹפֶה רַב רָגְלוֹ, או נִפְרָם שֶׁחוֹפֶה רַב הָרָגֶל, או נִפְתַּח שֶׁמְקַבֵּל רַב הָרָגֶל - חֲחֻצָתָה כְּשֶׁרָה.

[שמתאימים הם זל"ז], יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לִיָּבֵם; וְאִם עֲצָה טוֹבָה לְחָלֹץ - בְּגוֹן שֶׁהִיָּה הִיא יִלְדָה וְהוּא זָקֵן, או הִיא זָקֵנָה וְהוּא יָלֵד - יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לְחָלֹץ.

ב. וְצָרִיכִין הַדִּנִּין לְקַבֵּעַ מְקוֹם שֶׁיִּשְׁבּוּ בּוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן תַּחֲלֹץ שָׁם בְּפָנֶיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֻלְתָּה לְכַמְתוֹ הַשַּׁעֲרָה אֶל הַקְּנִיָּים" וגו'. לֹא נִוָּעַדוּ [סיכמו ביניהם] וְלֹא קָבְעוּ מְקוֹם, אֲלֹא נִקְרְאוּ נִקְרָה [קרה מקרה], וְנִקְרִית הִיא וְהוּא לְפָנֶיהֶם, וְחֲלָצוֹ - חֲחֻצָתָה כְּשֶׁרָה.

ג. וּמִלְמַדִּין אוֹתָהּ וְאֵת הַיָּבֵם לְקָרוֹת, עַד שֶׁהִיוּ רָגִילִין; וְתִהְיֶה יְכוּלָה לְקָרוֹת "לֹא אָבָה" בְּנִשְׁמִיָּה אַחַת, וְאַחֲרֵי כֵן תֵּאֱמַר "יָבָמִי" - כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִשְׁמַע דְּבָרֶיהָ: "אָבָה יָבָמִי". **ד.** וּמֵאַחֲרֵי שֶׁתִּהְיֶה רָגִילָה לְקָרוֹת, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָרָאת בְּנִשְׁמִיָּה אַחַת, אֵין מְקַפִּידִין עָלֶיהָ; אָבֵל אִם אֵינָה יְכוּלָה, מְרַגִּילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתֵּדַע.

ה. וְהַחֲחֻצָה בַּיּוֹם, וְלֹא בַּלַּיְלָה, וּבְפָנֵי שְׁלֹשָׁה שְׂיֹדְעִין לְהַקְרוֹת כְּשֹׁנָה. וְאִם אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה גֵּר - פְּסוּל, וְאֶפְלוּ הִיָּה אָבִיו גֵּר וְאִמּוֹ יִשְׂרָאֵלִית; עַד שֶׁהִיָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וּמִצְוָתָהּ [לכתחילה] בְּחִמְשָׁה, כְּדִי לְפָרֶסֶם הַדָּבָר; וְאוֹתָן הַשְּׁנִים, אֶפְלוּ הִיוּ עֲמֵי הָאֶרֶץ.

ו. פִּיצֵד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מְנַעַל שֶׁל עוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲקָב, וְאֵינֶן תְּפוּרָה בְּפִשְׁתָּן; וְלֹבָשׁוּ בִּימִין, וְקוֹשֶׁר רְצוּעוֹתָיו עַל רָגְלוֹ; וְעוֹמֵד הוּא וְהִיא בְּבֵית דִּין, וּמְקָרִין לִיָּבָמָה בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: "מֵאֵן יָבָמִי וגו'", וְאַחֲרֵי כֵן מְקָרִין לִיָּבָם: "לֹא חִפְצָתִי לְקַחְתָּהּ"; וְנוֹעֵץ רָגְלוֹ בְּאֶרֶץ, וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וּפּוֹשֶׁטֶת יָדָהּ בְּבֵית דִּין, וּמִתְּרַת רְצוּעוֹת הַמְּנַעַל מֵעַל רָגְלוֹ, וְחוֹלֵצַת הַמְּנַעַל וּמִשְׁלָכֶת אוֹתוֹ לְאֶרֶץ; וּמִשְׁיָשֵׁמֶט רַב הָעֲקָב, הַתִּירָה הַיָּבָמָה לָוֶה.

ז. וְאַחֲרֵי כֵן עוֹמֵדֶת יוֹרֶקֶת בְּאֶרֶץ כְּנָגַד פָּנָיו, רַק הַנִּרְאָה לְדִנְיָן - שֶׁמִּצְוָת חֲחֻצָה שֶׁהִיָּה שְׁנִיָּה עוֹמֵדִין בְּשַׁעַת קְרִיאָהּ וּבְשַׁעַת רְקִיקָה; וְצָרִיכִין הַדִּנִּין לְרֹאוֹת הָרֶק יוֹצֵא מִפִּיהָ. וְאַחֲרֵי כֵן מְקָרִין לָהּ: "כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִכְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בִּישְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנֶּעֱל". **ח.** הַפֶּל בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּכָּה" - בְּלִשׁוֹן הַזֶּה; וְכָל הַיּוֹשְׁבִין שָׁם עוֹנִין אַחֲרֶיהָ: 'חֲלוּץ הַנֶּעֱל, חֲלוּץ הַנֶּעֱל, חֲלוּץ הַנֶּעֱל', שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. וְצָרִיף שֶׁתִּתְּכַנֵּן הַיָּבָמָה שֶׁתַּחֲלֹץ לוֹ, וְיִתְּכַנֵּן הוּא שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ; וְיַעֲשֶׂה מַעֲשִׂים אֵלּוּ לְשִׁמְךָ [לשם מצוות חליצה]. וְהַסּוּמָה אֵינֶן חוֹלֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִרְקָה בְּפָנָיו"; וְאֵין זֶה רֹאָה הָרֶק.

ט. נִמְצָא סֵדֶר חֲחֻצָה כֵּךְ הוּא: קוֹרָאָה הִיא תַּחֲלָה: "מֵאֵן יָבָמִי לְהִקִּים לְאָחִיו שָׁם בִּישְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יָבָמִי"; וְאַחֲרֵי כֵן קוֹרָא הוּא: "לֹא חִפְצָתִי לְקַחְתָּהּ"; וְאַחֲרֵי כֵן תַּחֲלֹץ, וְאַחֲרֵי כֵן תִּרְק; וְאַחֲרֵי כֵן תִּקְרָא: "כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִכְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בִּישְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנֶּעֱל".

י. וְאֵין הַסֵּדֶר מֵעַכְשָׁיו, אֲלֹא אִם לֹא קָרָאָה בְּתַחֲלָה לֹא הִיא וְלֹא הוּא, או שֶׁרָקָה וְאַחֲרֵי כֵן חֲחֻצָה, או שֶׁקָּרָאָה וְאַחֲרֵי כֵן רָקָה - חֲחֻצָתָה כְּשֶׁרָה.

יא. וְלִמָּה לֹא תִּחְזֹר וְתִרְק עַל הַסֵּדֶר? שְׁמָא יֵאמְרוּ:

כט. גַּט חֲלִיצָה שְׁאֵנוּ כּוֹתְבִין - אֵינוּ אֶלָּא [תיעוד של -] מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, כְּדֵי שְׂיִהְיֶה בְּיָדָהּ רְאִיָּה שְׁחֲלִצָה. וְאֵין הַדְּגִינִין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם בֶּן מִכְרִין [שזו יבימתו]. לְפִיכָף מִי שֶׁרָאוּ זֹאת שְׁחֲלִצָה - כּוֹתְבִין לָהּ גַּט חֲלִיצָה, אִף עַל פִּי שְׂאִינָן מִכְרִין שֶׁזוּ הִיא אֲשֶׁת פְּלוֹנִי וְשֶׁזֶּה שְׁחָלַץ לָהּ אַחֲרֵי; שֶׁהֵרִי הַדְּגִינִין שְׁחֲלִצָה בְּפָנֶיהֶם הִפְרִיזוּ זֶה, וְאַחֵר כָּף חֲלִיצָה. וְזֶה הוּא גִּסּוּס גַּט חֲלִיצָה שֶׁנִּתְּנוּ בּוֹ הַעֵם:

ל. "בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּף וְכָף לִיכַח פְּלוֹנִי, שְׁנֵת כָּף וְכָף לְמִנָּן פְּלוֹנִי לְמִנְיָאנָא דִּי רְגִילָנָא לְמִנְיָ בֵּיה [למנין שאנו רגילים למנות בו] בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֲנַחְנָא דְּיָנִי דְּמִקְצָתָנָא חֲתִימִין לְתַתָּא [אנו הדיינים שמקצתינו חתומים למטה], בְּמוֹתָב תִּלְתָּא בְּתַדָּא הָוִינָא יְתִבִּין כְּבִי דִּינָא [במושב שלושה כאחד היינו יושבים בבית דין], וְסִלִּיקַת לְקַדְמָנָא [ועלתה לפנינו] פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי אֶרְמֶלֶת [אלמנת] פְּלוֹנִי, וְאַקְרִיבַת לְקַדְמָנָא גּוֹבְרָא חַד דִּי שְׁמִיָּה [והביאה לפנינו אדם אחד ששמו] פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, וְכֵן אִמְרָה לָנָא [לנו] פְּלוֹנִית דָּא [זו]: 'פְּלוֹנִי בֶר פְּלוֹנִי דָּנָא [זה] אַחוּהִי דְּפְלוֹנִי מְאֻבָּה הוּא דְּהוּינָא נְסִיכָנָא לִיָּה, וְשָׂכִיב [אחיו של פלוני מאבא, שהייתי נשואה לו ומת], וְחֵי לְרַבְּנָן וְלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׂבָק [השאירו], וְכִר וְכִרַת בִּרְתִּי וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׂמָא בִּישְׂרָאֵל לֹא שְׂבָק [ובן ובת יורש ומנחיל ומקים שם בישראל לא השאירו], וְהָדִין פְּלוֹנִי אַחוּהִי חֲזִי לִבְדּוּמִי יְתִי [וזו פלוני אחיו ראוי לייבם אותי]. כְּעַן רַבְּנָן, אֲמָרוּ לִיָּה, אִי צָבִי לִבְדּוּמִי יְתִי [כעת חכמים, אימרו לו אם רוצה היבם לייבם אותי], - יִיבִם וְאִי לֹא - יִטְלַע לִי קְדָמִיכוֹן רְגִלִּיה דְּיִמְיָנָא וְאֲשֶׁרִי סִינִיה מַעַל רְגִלִּיה וְאֲרוֹק בְּאַנְפוּהִי [ואם לא, יצדד לעברי לפניכם את רגלו הימנית ואתיר נעלו מעל רגלו, וארוק בפניו]. וְאַשְׁתַּמוּדְעֵנוּהִי לְפָלוֹנִי דָּנָא, דְּאַחוּהִי דְּפְלוֹנִי מִיְתָנָא מְאֻבָּהִי הוּא [ונתברר לנו שפלוני זה אחיו של פלוני המת מאביו הוא], וְאַמְרָנָא לִיָּה: 'אִי צָבִית לִבְדּוּמִי יְתָה - יִבִּם, וְאִי לֹא - אִטְלַע לָהּ קְדָמָנָא רְגִלָּהּ דְּיִמְיָנָא וְתִשְׁרִי סִינָהּ מַעַל רְגִלָּהּ וְתִרוֹק בְּאַנְפָּהּ' [ואמרנו לו אם רצונך לייבם אותה - ייבם, ואם לא צדד לה לפנינו את רגלך הימנית ותתיר נעלך מעל רגלך ותירוק בפניך]. וְעַנִּי וְאָמַר: 'לִית אֲנָא צָבִי לִבְדּוּמִי יְתָה' [וענה ואמר לנו אין אני רוצה לייבם אותה]. מִיד אֲקִרְיֵנוּהָ לְפָלוֹנִית דָּא [מיד הקרינו לפלונית זו]: 'מֵאֵן יְכִמִּי לְהָקִים לְאַחִיו שֵׁם בִּישְׂרָאֵל לֹא אָבָה יְכִמִּי'. וְאִף לְהֵאֵי פְלוֹנִי אֲקִרְיָנָא לִיָּה [וגם לפלוני זה הקרינו לו]: 'לֹא חִפְצִיתִי לְקַחְתָּהּ', וְאִטְלַע לָהּ רְגִלִּיה דְּיִמְיָנָא וְיִשְׁרֵת סִינִיה מַעַל רְגִלִּיה, וְרָקַת בְּאַנְפוּהִי וּרְקָא דְּאִיתְחַזִּי לָנָא מִפּוּמָה עַל אֶרְעָא [וצידד לה את רגלו הימנית, והתירה נעלו מעל רגלו, ורקקה בפניו רוק הנראה לנו, מפיה על הארץ]. וְתוֹב אֲקִרְיֵנוּהָ [ושוב הקרינו לה]: 'כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִכְנֶה אֶת בֵּית אַחֲרֵי, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בִּישְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנֶּעֱלִי. וְאַנְחָנָא דְּיָנִי וְכָל דְּהוּי יְתִבִּין קְדָמָנָא עֲנִינָא בְּתִרְיָה [ואנו הדיינים, וכל אלה שהיו יושבים לפנינו, ענינו אחריה]: 'חֲלוּץ הַנֶּעֱלִי, חֲלוּץ הַנֶּעֱלִי, חֲלוּץ הַנֶּעֱלִי תִלְתָּא וְיָמִי [שלוש פעמים]. וּמִדְּאִיתְעֲבִיד עוֹבְדָא דָּא קְדָמָנָא, שְׁרִינְהָ

כ. סִנְדָּל הַמְסַגֵּר [פרחה בו צרעת והוסגר ע"י הכהן לבדוק] וְהַמְחִלֵט [נטמא ע"י הכהן], וְשֶׁל עֲבוּדָה זָרָה שְׁמִנִּיחִין אוֹתוֹ בְּרָגְלֵי הַצּוֹרֶה [פסל] - לֹא תִחַלֵּץ בּוֹ; וְאִם חֲלִצָה - חֲלִיצָתָה כְּשֶׁרָה, וְאִף עַל פִּי שֶׁהוּא אִסּוּר בַּהֲנִיָּה. אֲכָל סִנְדָּל שֶׁל תַּקְרִיבָת עֲבוּדָה זָרָה [נמסר בהמה שהוקרבה לעזיז], וְשֶׁל עֵיר הַנִּדְחָת, אוֹ שְׁנַעֲשֶׂה לְמַת שִׁיבְרָב בּוֹ - אִם חֲלִצָה בּוֹ, חֲלִיצָתָה פְּסוּלָה; שֶׁהֵרִי אֵינוּ עוֹמֵד לְהִלָּךְ בּוֹ.

כא. קָרָעָה הַמְנַעַל מֵעַל רִגְלוֹ, אוֹ שֶׁשְׂרָפְתָּהּ, אוֹ שֶׁהִיָּה לְבוּשׁ שְׁנֵי מַנְעָלִין וְחֲלִצָה הָעֲלִיּוֹן - אִף עַל פִּי שֶׁקָּרָעָה הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁנִּתְּגַלְתָּה רִגְלוֹ, הֵרִי זֶה חֲלִיצָה פְּסוּלָה.

כב. יְכִמָּה שְׂאֲכָלָה שׁוֹם וְגִרְגִיר [חרדל] וְכִיּוּצָא בְּהֵן מְדֻבָּרִים שְׁמִיבִין [מריבים] אֶת הָרֶק, וְהִיָּה הָרֶק זָב מִפִּיָּה - אֵינוּ כְּלוּם, עַד שֶׁהִיָּה הָרֶק מַעֲצָמוּ [וירקה].

כג. רָקָקָה דָם, אוֹ שֶׁהִיָּה שׁוֹתֶת מִפִּיָּה - אֵינוּ כְּלוּם; אֲכָל אִם מַצָּעָה וְרָקָקָה - כְּשֶׁר, שְׂאִי אֲפָשֶׁר לָדָם שְׁנַמְצֵץ בְּלֹא צִחְצוּחִי [טיפות] רֶק. רָקָקָה וְקָלִטְתּוֹ [אחזתו] הָרוּחַ קָדָם שְׁיַגִּיעַ לִכְנֶגֶד פָּנָיו, כְּגוֹן שֶׁהִיָּתָה [היבמה] אֶרְכָּה [גבוהה] וְהוּא [היבם] קָצָר [נמוך] - אֵינוּ כְּלוּם; וְאִם אַחֵר שֶׁהִגִּיעַ לִכְנֶגֶד פָּנָיו - אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְאֶרֶץ, כְּשֶׁר. וְכֵן אִם לֹא רָאוּ הַדְּגִינִין הָרֶק כְּשִׁיּוּצָא מִפִּיָּה, כְּשֶׁר.

כד. חֲלִיצָה מְטַעִית, פְּסוּלָה. כִּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ לוֹ: 'חֲלִץ לָהּ וּבְכָף אֲתָה כּוֹנֵסָה', אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ: 'חֲלִץ לָהּ, שֶׁזוּ מַצָּה הִיא וְאֵינָה מִפְּסָדָת עָלֶיךָ כְּלוּם, וְאִם רָצִיתָ אַחֵר כָּף לִיבִם תִּבְבֵּם', וְכִיּוּצָא בְּדֻבָּרִים אֵלּוּ. אֲכָל אִם הִטְעוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: 'חֲלִץ לָהּ עַל מִנַּת שְׁתַּתֵּן לָךְ מֵאֲתִים זוֹ', אוֹ עַל תְּנָאי כָּף וְכָף - אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְּנָה וְלֹא נִתְּקַים הַתְּנָאי, חֲלִיצָתָה כְּשֶׁרָה; וְהֵרִי נִתְּכּוֹן לְחֲלִץ לָהּ.

כה. הַמוֹסֵר מוֹדָעָא עַל הַחֲלִיצָה [הצהיר לפני החליצה שהוא אנוס], חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה; לְפִיכָף רָאוּי לְדְּגִינִין לומר לוֹ לְבַטֵּל הַמוֹדָעָא, כְּדֶרֶךְ שְׁעוּשִׁין בְּגִט. לְחִצּוּהוּ יִשְׂרָאֵל וְהִכּוּהוּ עַד שֶׁחָלַץ - אִם בְּדִין עָשׂוּ, חֲלִיצָתוֹ כְּשֶׁרָה; וְאִם שְׁלֹא בְּדִין, כְּגוֹן שֶׁשְׁעוּ אוֹ שֶׁהִי הִדְיוּטוֹת - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה. וְאִם הַגּוֹיִים אֲנִסוּהוּ מַעֲצָמָן - אִם הִיָּה הַדִּין נוֹתֵן שְׁיַחֲלֵץ, חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה; וְאִם שְׁלֹא בְּדִין, אֵינָה חֲלִיצָה.

כו. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמְרָנוּ 'אֵינָה חֲלִיצָה', אוֹ 'לֹא עָשָׂה כְּלוּם', אוֹ 'אֵינָה כְּלוּם' - הֵרִי הִיא כְּאֵלוֹ לֹא נִחְלָצָה לוֹ, וְלֹא נֶאֱסָרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַפְּהִנָּה, וּמִתַּרְתּ לְהִתְיַבֵּם. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמְרָנוּ 'חֲלִיצָתָה פְּסוּלָה' - נֶאֱסָרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְנִפְסְלָה מִן הַפְּהִנָּה, וְנֶאֱסָרָה עַל הָעֶחָקִין, וְאֵינָה מִתְיַבֶּמֶת; וְאֵינָה מִתַּרְתּ לְהִנָּשֵׂא לָזֶר עַד שֶׁתַּחֲלִץ חֲלִיצָה כְּשֶׁרָה.

כז. עֲכָרָה וְנִשְׂאָת - הֵרִי זֶה חוֹלֵץ לָהּ חֲלִיצָה כְּשֶׁרָה, וְהִיא תַּחַת בְּעֵלָה; וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ.

כח. יְכִמָּה שְׁגָדָלָה בֵּין הָאֲחִים, הֵרִי זֶה מִתַּרְתּ לְהִתְיַבֵּם; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שְׂמָא חֲלִצָה לְאַחַד מֵהֶן בֵּינוֹ לְבִינָה וְנִפְסְלָה עָלֶיהָ. אֲכָל אִם רָאִינוּהָ שְׁחֲלִצָה נִעְלָה שֶׁל אֶחָד מֵהֶן - נִפְסְלָה, שְׂמָא תַּתְּכֻנָּה לְחֲלִיצָה; וְצָרִיכָה חֲלִיצָה כְּשֶׁרָה לְהִתַּרָה לָזֶר.

נשיהון בקשוט [כמנהג יהודים שמוקירים ומפרנסים ומליבישים נשותיהם באמונה], ויהבנא ליכי מוהרי בתולכי כסף זוני מאתן דאינון מזוני כסף טבא עשרין זונין וחמשה זוני [ואביא לך מוהר מאתיים זוז כסף, ששוים לעשרים וחמשה זוזים מכסף טהור] דתאזו ליכי [הראויים לך], ומזוניכי וכסותיכי וסיפוקיכי ומעל עליכי פאורח כל ארעא [ומזונותיך ומלבושך וסיפוקיך ולבוא עליך כדרך כל הארץ]. וצביאת בלתא פלונית דא, ונהות ליה לאנתו ורצתה כלה פלונית להיות לו לאשה. ורצה והוסיף לה תוספת על עקר כתבתה עד משלם כף וכף. ודא נדוניא דהנעלת ליה כף וכף [וזה סכום הנדוניה שהכניסה לו], הכל נתקבל חתן זה וקא לידו ונעשה ברשותו, ונקף הכל על עצמו במלוא ורשו [נחוב]. וכף אמר לנא מתנא דנן: 'אחריות כתבה דא פלה עקר ונדוניא ותוספת עם שאר תנאי כתבה, קבלית עלאי ועל ירתאי בתראי [קבלתי עלי ועל כל יורשי אחרי] ועל כל שפר ארג [כל הנראה נחמד] נכסין וקנינין דאית לי תחות [תחת] כל שמיא, דקניתי ודעתידי אנא למקני, משרקעי ומטלטלי, מטלטלי אגב משרקעי, פלהון יהון אחראי וערבאיין לכתבה דא פלה עקר ונדוניא ותוספת [עיקר כתובה והתוספת והנדוניה, כולם יוכלו] לאתפרעא מנהון בחיי ובתור מותי ואפלו מגלימא דאפתפאי' [מגלימה שעל כתפין]. וקנינו מפלוני דנן [נעשה קנין] על כל מאי דכתיב ומפרש לעיל קנין שלם דלא פאסמכתא [הבטחה סתמית] ודלא כטפסי דשטרי [לא כטופס מצוי חסר משמעות], אלא כחזק חזק כל שטרי כתבות הנזקקות בישראל וכהגון וכתקון רבותינו ז"ל. וחתמנו על שטר כתבה דא בזמן הנזכר למעלה, והכל שריר ובריר וקיים.

לד. ואם היתה כתבת אלמנה, פותב 'פלונית ארמלתא' [אלמנה פלונית]; ואם היתה כתבת גרושה, פותב 'פלונית הגרושה' - כדי שלא יפשל בה כהן. וכותב: 'ויהבנא ליכי מוהריכי כסף זוני מאה דאינון מזוני כסף טבא טריסר זוני ופלג זונא דחאזו ליכי'.

לה. כשפותבין גט יכמין או כתבת יכמין - משרטט [בקלף קוים ישרים ל-] מקום הפסוקים; שאסור לכתב שלש תבות בלא שרטוט. ויכמה שחלצה, מתרת להנשא ביום חליצתה, שהרי אינה חולצת עד שתשלים תשעים יום [ממות בעלה].

הלכות יבום וחליצה פ"ק ה

א. היכמה שנתן לה היכם גט פרישות - פסלה [מלהתייבם לו] ופסל את צרותיה, עליו ועל שאר האחין; שהרי נעשה כמי שחלץ לה. ואין הגט מועיל ביכמה אלא מדבריהן, הואיל והגט מגרש אשת איש. וכל גט שפוסל אשתו מן הפהנה, פוסל את יבמתו; ואינה נתרת לזר עד שיחלץ לה.

ב. המאמר [קידושי היבם בכסף ובאמירת "הרי את וכו'"] - על פי מאמר חכמים - אף על פי שאינו קונה ביכמה קנן גמור

לפלונית דא למקהל להתנסבא לכל מאן דתצבי, ואנש לא ימחא בידה מן יומא דנן ולעלם [ומשנעשה מעשה זה בפנינו, התרנוה לפלונית זו לילך ולהינשא לכל מי שתצבה, ואיש לא ימחה בידה מיום זה ועד עולם]. ובעית מננא פלונית דא גטא דחליצותא דא, וכתבנא ויהבנא לה לזכו [וביקשה מאיתנו פלונית זו גט חליצה זה, וכתבנו ונתנו לה לזכות].

לא. ומעידין עליו שלשה, או שנים מן השלשה, או שנים שראו החליצה אף על פי שאינן הדינין שחלצה בפניהם, כמו שבארנו. ואפלו אשה, ואפלו עבד, או קטן שהוא מכיר ונבון - נאמנין לומר: 'זה הוא פלוני וזו היא יבמתו', וחולצין על פיהן; וכן בשאר עדות של תורה, בין לעדות ממון בין לעדות אסור - שזה דבר העשוי להגלות הוא; ואפשר לידע אמתת הדבר שלא מפיהן, כענין שבארנו בסוף הלכות גרושין. ואם רצה היכם ליבם - מקדש ומיבם וכותב לה כתבה, כמו שהודענו. וזה הוא גסח כתבת יכמין שנהגו בו העם:

לב. 'ביום פלוני, כף וכף לירח פלוני, שנת כף וכף למנין פלוני למניאנא די רגילנא לממני ביה [בתאריך פלוני לחודש פלוני למנין השנים שבו רגילים למנות], איף פלוני כן פלוני אתא לקדמנא [פלוני בא לפנינו], וכן אמר לנא [וכך אמר לנו]: 'דפלוני כן פלוני אחי דמן אבא שכיב, וחי לרבנן ולכל ישראל שבק [אחי מאב מת והותיר חיים] לרבנן ולכל ישראל, ובר וברת ומורית ומחסין ומוקים שמה בישראל לא שבק [לא הותיר אחריו בן ובת יורש ונוחל ומקים שם בישראל], ושבק אתמא ההיא די שמה פלונית בת פלוני [השאיר אשה ושמה פלונית בת פלוני], ונחאזי לי מן אורייתא ליבומי יתה [ואני ראוי לייבם אותה מדין תורה], דכתיב בספר אורייתא דמשה יכמה יבא עליה'. וצביאת פלונית דא ואתיבמת לפלוני בר פלוני יכמה לאוקומי שמה בישראל [והסכימה פלונית זו להתייבם ליבם פלוני בן פלוני כדי להקים שם בישראל], דכתיב ויהיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחי המת ולא ימחה שמו מישראל'. וכתב לה פלוני יכמה לפלונית יכמתיה כסף זוני מאתן דחאזו לה [מאתיים זוז הראויים לה] דהוה פתיבין לה בכתבתה דכתב לה בעלה קדמאה, ואוסיף לה מדיליה כף וכף. ודא נדוניא דהנעלת ליה [וזהו הנדוניה שהכניסה לו] וכו', כשאר טפסי כתבות.

טפס הכתבה:

לג. ביום פלוני לירח פלוני, שנת כף וכף למניאנא די רגילנא לממני ביה במאתא פלונית דעל נהרא פלוני מותבה, איף פלוני כן פלוני אמר לה לפלונית בת פלוני בתולתא פלתא: 'הוי לי לאנתו [לאשה] פדת משה וישראל, ואנא כמימרא דשמיא [במאמר ובעזרת השם] אפלו ואיקר [אעבוד ואכבד] ואסוכר [ואכלכל] ואיוון ואפרנס ואכסי יתיכי [אלבישה] כהלכת גוברין והודאין דפליחין ומייקריין ומסוכריין וזנין ומפרנסין ומכסין ית

שנבעלה או שנתן לה המאמר, וצריכה אחת מהן חליצה להתיירן לזר, שאין זקת היבום מסתלקת בבבילה פסולה. **יב.** נחליצה אחת מהן חליצה פחותה - התירה להנשא לזר, זו שנחליצה. אבל צרתה אסורה עד שתחליץ גם היא, או עד שיחליצו כל האחים לראשונה שנחליצה החליצה הפחותה, שאין חליצה פחותה מסלקת זקת היבום מבית זה עד שתחזיר על כל האחים, או עד שתחליץ כל אחת מהן. **יג.** כל יבמה שנבעלה ליבמה, בין בבילה כשרה בין בבילה פסולה, ואפילו בעלה אחר שחליץ לה, בין הוא בין אחיו, בין לשם אישות בין לשם יבמות, ואפילו בעל צרתה אחר שבעל בבילה כשרה, בין הוא בין אחיו - הרי זו צריכה גט, שהרי נעשית אשת איש בבבילה. וכן כל יבמה שנתן לה מאמר, בין מאמר כשר בין מאמר פסול - הרי זו צריכה גט מפני המאמר, כמו שבארנו; ואחר כך יסור אסור המאמר.

יד. כבר בארנו, שהגט אינו דוחה היבמה דחיה גמורה [להתירה לזר], וכן המאמר אינו קונה בה קנן גמור; אבל הפעילה קונה קנן גמור, והחליצה דוחה אותה דחיה גמורה. לפיכך גט אחר גט ביבמה, או מאמר אחר מאמר [כדלהלן] - מועיל; אבל בבילה אחר בבילה, או חליצה אחר חליצה - אין האחרונה מועלת כלום. וכן גט או חליצה אחר הפעילה אינם פלוס.

טו. כיצד יבם שנתן גט ליבמתו, וחרור ונתן גט לצרתה - הרי זה אסור בקרובות שתייהן. וכן שני יבמין שנתנו שני גטין ליבמה אחת זה אחר זה - הרי זו כגרושה לשניהן, ושניהן אסורין בקרובותיה; ואחד מהן חולץ. וכן אם נתן גט ליבמתו, ונתן אחיו גט לצרתה - כל אחד אסור בקרובות זו שנתן לה הגט; וכן אם נתנו מאמר אחר מאמר, כמו שבארנו. אבל היבם שחליץ ליבמתו, וחרור וחליץ לצרתה בין הוא בין אחיו, וכן שני יבמין שחליצו זה אחר זה ליבמה אחת - אין חליצה אחרונה פלוס, ואין החולץ אותה אסור בקרובותיה, שזה כחולץ לשאר הנשים שאין לו עליה זקה.

טז. וכן הובעל יבמתו, וחרור בין הוא בין אחיו וחליץ לה או לצרתה - אין חליצה זו פלוס; וכן אם חזר אחיו ונתן גט לה או לצרתה, אינו פלוס. חזר אחיו ונתן לה מאמר, או בעל - לא עשה פלוס; מאחר שבעל אחיו תחלה, קנה קנן גמור, ואין הקדושין תופסין באשת איש. אבל אם נתן מאמר לצרתה, או בעל צרתה - צריכה גט, כמו שבארנו.

יז. שני יבמין שיבמו שתי יבמות הפאות מבית אחד [נשי אח אחד], ולא נודע מי יבם תחלה - שניהן יוציאו בגט ויתרו לזרים, ואסורות ליבמין. לפיכך, ראובן שהיה בירושלים, ולו שתי נשים, אחת בעכו ואחת בצור, ושמועון אחיו בעכו ולוי אחיו בצור, ושמועו שמת ראובן - הדין נותן שלא יבם אחד מהן עד שידע מה עשה אחיו, שמה קדם ויבם. קדם אחד מהן ויבם - אין מוציאין מידו, עד שידע שאחיו יבם תחלה. רצה האחד לחליץ קדם שידע מה עשה אחיו - אין מונעין אותו.

[מהתורה], ואינה נעשית בו אשת איש גמורה [אלא בבדיא, אעפ"כ] - צריכה ממנו גט, ואינה נתרת לזר אלא בחליצה. **ג.** כיצד? העושה מאמר ביבמתו ולא רצה לבעל [אלא להוציאה] - צריך לכתב לה גט, שהרי נתקדשה לו, וצריך לחליץ לה, כדי להתירה לאחרים; שאין היבמה נתרת לזר אלא אחר בעילת היבם או אחר חליצה; אבל הגט פוסלה ליבום ואינו מתירה לזר, והמאמר אינו קונה בה קנן גמור בבבילה.

ד. נתן מאמר ליבמתו, וחרור ונתן גט למאמרו - מה שעשה [המאמר], הרי בטלו, והתירה. ויראה לי, שלא התירה אלא לאחיו; אבל זה שנתן הגט, נאסרה עליו. **ה.** נתן גט לזקתו ולא למאמרו - פסלה עליו ועל שאר האחים, כמו שבארנו; וצריכה גט למאמרו [להפקיע קידושיה], וחליצה להתירה לזר.

ו. המאמר שנתן ליבמה תחלה, ולא קדמו דבר אחר, ולא נעשה אחריו דבר אחר, אלא אם בעל אותה זה שנתן לה המאמר - הוא הנקרא 'מאמר כשר'. ואם קדמו גט או חליצה, בין מיבם זה בין מיבם אחר, בין בה בין בצרתה, וכן אם קדמתו בבילה בצרתה, בין ממנו בין מאחיו, או שנעשה אחריו גט או חליצה, בין בה בין בצרתה, בין ממנו בין מאחיו, או שבעל או נתן מאמר אחר לצרתה, בין הוא בין אחיו, או שנתן לה אחיו מאמר אחר או בעלה - הרי זה נקרא 'מאמר פסול'; בין המאמר שקדמוהו המעשים האלו, בין המאמר שנתאחרו אחריו.

ז. כיצד? נתן גט או חליץ ליבמתו, וחרור ונתן מאמר לה או לצרתה, בין הוא בין אחיו, או שבא על יבמתו או נתן לה מאמר, וחרור ונתן מאמר אחר לצרתה, בין הוא בין אחיו, או שנתן מאמר ליבמתו, וחרור אחיו ונתן לה מאמר אחר או בעלה - הרי זה מאמר פסול, בין המאמר הראשון בין המאמר האחרון.

ח. נמצאת למד, שהמאמר - בין שקדמו מאמר אחר, או גט, או חליצה, או בבילה, בין שקדם המאמר לאחד מאלו - הרי זה מאמר פסול; חוץ מן הנותן מאמר ובעל לבעלת המאמר - שזה היא כהלכתה.

ט. הפעילה שבוועל היבם את יבמתו תחלה, או אחר מאמרו בה, ולא קדמה דבר אחר - נקראת 'בעילה כשרה'. ואם קדמה מאמר מאחיו, או גט בין ממנו בין מאחיו, בין בה בין בצרתה, או אם קדמה מאמר בצרתה, בין ממנו בין מאחיו - הרי זו נקראת 'בעילה פסולה'.

י. החליצה שחולץ היבם ליבמתו תחלה, אם לא קדמה דבר אחר - נקראת 'חליצה מעלה'. ואם קדמה גט או מאמר, בין מיבם זה בין מאחיו, בין בה בין בצרתה - הרי זו נקראת 'חליצה פחותה'.

יא. יבמות רבות הפאות מבית אחד [שהניח המת נשים רבות], בין שנבעלה אחת מהן בבילה כשרה, או נחליצה חליצה מעלה - התרו הכל, ונסתלקה זקת היבום [קשר היבם] מעליהן. ואם נבעלה אחת מהן בבילה פסולה, או נתן לה מאמר פסול - נאסרו כלן ליבום; וצריכה גט זו

כד. היתה אחת חרשת ואחת קטנה - אין ביאת אחת מהן פוטרת צרתה. וכיצד תקנתו? מלמדין את הקטנה שתמאן, וכונס את החרשת; ואם רצה לגרשה - כותב לה גט אחר שיכבד עליה, ותתר לזר.

כה. היתה אחת פקחת ואחת חרשת - ביאת הפקחת או חליצתה, פוטרת את החרשת; ואין ביאת החרשת פוטרת את הפקחת, שאין קדושיה אלא מדבריהן. וכן גדולה וקטנה - ביאת הגדולה או חליצתה פוטרת את הקטנה, ואין ביאת הקטנה פוטרת את הגדולה.

כו. היו שתייהן קטנות הראויות למאן, וכא היתב על אחת מהן, וחזר וכא הוא או אחיו על השניה - לא פסל את הראשונה; אבל מלמדין את השניה שתמאן, ויקים זה את יבמתו הקטנה שנבעלה תחלה.

כז. וכן הדין בקטנה וחרשת, שבא היתב תחלה על הקטנה, וחזר וכא הוא או אחיו על החרשת - לא פסל את הקטנה, והחרשת צריכה גט; שביאת הקטנה מעלה מביאת החרשת, שהקטנה ראויה לאחר זמן [כשתגדל תהיה מקודשת מדאורייתא]; לפיכך יקים הקטנה שנבעלה תחלה.

כח. בא היתב תחלה על החרשת, וחזר וכא הוא או אחיו על הקטנה - פסל את החרשת; ומלמדין את הקטנה שתמאן, והחרשת יוצאה בגט.

כט. היו אחת פקחת ואחת חרשת, בא היתב על הפקחת, וחזר וכא הוא או אחיו על החרשת - לא פסל את הפקחת, והחרשת צריכה גט. בא היתב על החרשת, וחזר הוא או אחיו וכא על הפקחת - פסל את החרשת, והחרשת יוצאה בגט, והפקחת בגט וחליצה.

ל. היו גדולה וקטנה, בא על הגדולה, וחזר הוא או אחיו וכא על הקטנה - לא פסל את הגדולה; ומלמדין את הקטנה שתמאן. בא על הקטנה, וחזר וכא הוא או אחיו על הגדולה - מלמדין את הקטנה שתמאן; ויקים הגדולה, שבעלתה קונה קנן גמור.

יח. יבם קטן בן תשע שנים ויום אחד - ביאתו כמאמר מן הגדול, שאינו קנן גמור. ומאמר בן תשע שנים ויום אחד - אם נתנו תחלה מועיל, והרי הוא פוסל בו על הגדול [מלייבמה]; אבל אם נתנו בפסוף, אינו כלום. וגטו וחליצתו אינם כלום, בין בתחלה בין בפסוף.

יט. כיצד? בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו, או שנתן לה מאמר תחלה - פסלה על שאר האחים. אבל אם עשה הגדול מאמר ביבמתו, וחזר בן תשע שנים ויום אחד ונתן לה או לצרתה מאמר - לא עשה כלום, ולא פסלה על אחיו הגדול; חזר בן תשע ובא עליה או על צרתה אחר מאמר אחיו הגדול - פסלה על הגדול, כשני גדולים שעשו מאמר אחר מאמר, כמו שבארנו.

כ. בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו, וחזר אחיו הגדול וכא עליה, או חליץ, או נתן גט לה או לצרתה - הרי זה פסלה על הקטן; וכן אם חזר הקטן וכא על צרתה, או בא אחיו האחר שהוא בן תשע שנים ויום אחד עליה או על צרתה - נפסלה עליו, כדין מאמר ומאמר.

כא. בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו, והגדיל ולא בא עליה משהגדיל - צריכה גט, וחליצה; גט - מפני ביאתו שהיא כמאמר; וחליצה - להתירה לזר, שהרי לא נבעלה בעילה שקונה קנן גמור. ואם בא עליה משהגדיל, הרי זו צריכה גט בלבד.

כב. ואחר בן תשע שנים ויום אחד, ואחר בן עשרים שנה שלא הביא שתי שערות [שדינו כקטן] ולא נולדו בו סימני סרים [מין עקור], כמו שבארנו בתחלת הספר.

כג. קטנה [יתומה שהישיאנה] שראויה למאן [דיה במיאון] בבעלה כדי לבטל נישואיה, [והחרשת - אף על פי שקדושיה הן; שתייהן מדברי סופרים כמו שבארנו - שני מיני קדושים הן; קטנה - יש לה קדושים כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר, וקדושיה תלויין [בספק] עד שתגדיל. וחרשת - תקנו לה נישואין כדי שלא תשאיר פניה לעולם [וקידושה מדרבנן בלבד], לפיכך אם היו כל היבמות הפאות מבית אחד קטנות או חרשות - ביאתה של אחת מהן פוטרת את כלן.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - ל' מנחם-אב' אלול ה'תשס"ח

הפן הגזלן - נותנה לבעל חובו, או בהלואתו, או לצדקה. הואיל ויצאה הגזלה עצמה מתחת ידו - נפטר, אף על פי שנתנה מתנה או פרעה בחובו; והוא, שיוצאם ויאמר: 'זה גזל אבא'.

ד. וכן הגזל את הגר ונשבע לו, וחזר והודה לו, וזקף עליו הכל מלנה, ואחר כך מת הגר - אף על פי שזכה בגזלה, חייב להוציאה מתחת ידו.

ה. כמה דברים אמורים? בשהודה בינתיים. אבל אם גזל את הגר שאין לו יורשים, ונשבע לו, ומת הגר - הרי זה חייב לשלם הקרן והחמש לפניהם של אותו משמר [שיקריב האשם], ומביא אשמו; ואחר כך יתכפר בו.

ו. מפי השמועה למדנו, שנה שנגמר בתורה: "ואם אין

יום ראשון

הלכות גזלה ואבדה פרק ח

א. הגזל את חברו, ומת הנגזל - יחזיר הגזלה ליורשין; ואם אבדה או נשתנת, נותן להן דמיה. ואם נשבע לו, ואחר כך מת - נותן הקרן והחמש ליורשין.

ב. הגזל את אביו ונשבע לו, ומת האב - אם אין הגזלה קיימת או נשתנת, עושה חשבון עם אחיו על הקרן ועל החמש; ואם הגזלה קיימת, חייב להוציא הגזלה עצמה מתחת ידו. לפיכך, נותן את הגזלה ואת החמש לאחיו, ועושה עמה חשבון.

ג. אם אין לו אחין, שנגמץ זה הגזלן לבדו הוא היורש - מוציא הגזלה מתחת ידו לבניו; ואם אין לו בנים לזה

יום שני

הלכות גזלה ואבדה פרק ט

א. הגזול קרקע מחברו והפסידה [גרם לה נזק], כגון שחפר בה בורות שיחין ומערות, או שקצץ את האילנות, ושחת המעיינות, והרס הבנין - חייב להעמיד לו שדה או בית כשהיו בשעת הגזלה, או ישלם דמי מה שהפסיד. אבל אם נשחתה מאליה, כגון ששטפה נהר או נשרפה באש שירדה מן השמים - אומר לו: 'הרי שלך לפניך'; שהקרקע בחזקת בעליה קניית; ואין אחריות הפסדה עליו, אלא אם כן הפסיד בידו - מה שאין הדין כן במטלטלין או בעבדים, כמו שבארנו.

ב. גזול שדה, ונגזלה ממנו, ונטלוה מצידין [אנשים] בכת המלך - אם מפת מדינה היא, כגון שלקח המלך שדות או בתים של כל אנשי המדינה - אומר לו: 'הרי שלך לפניך'; ואם מחמת הגזול נלקחה - חייב להעמיד לו שדה אחרת. ג. אנס המלך את הגזול, ואמר לו: 'הראה לנו כל מה שיש לך', והראה לו שדה זו שגזל בכלל שדותיו, ונטלה המלך - חייב להעמיד לו שדה אחרת כמותה, או נותן דמיה. ד. גזול שדה והפסידה בידו - כשכפעל השדה גובה את דמי מה שהפסיד הגזול, גובה אותן מנכסים בני חורין [שנמצאים בידו], מפני שהוא כמלוה על פה; ואם עמד הגזול בדין ונתחייב לשלם, ואחר כך מכר - גובה מנכסים [של הגזול] משעבדין [שנמכרו אחר הגניבה].

ה. גזול שדה ואכל פרותיה - משלם כל הפרות שאכל מנכסים בני חורין. גזול והשבים - שמין לו, וידו על התחתונה; אם השבח יתר על ההוצאה, נוטל ההוצאה בלבד מן הנגזל; ואם ההוצאה יתרה על השבח, אין לו מן ההוצאה אלא שעור השבח.

ו. גזול שדה ומכרה, והשביחה הלוקח - אם השבח יתר על ההוצאה - נוטל ההוצאה מן בעל השדה, ונוטל הקרן עם שאר השבח מן הגזול; (ז). הקרן - מנכסים משעבדין, ושאר השבח - מבני חורין. ואם הפיר בה שהיא גזולה כשללקחה - אינו נוטל מן הגזול אלא הקרן בלבד, ומפסיד שאר השבח היתר על ההוצאה. היתה ההוצאה יתרה על השבח - בין שהפיר בה שהיא גזולה, בין שלא הפיר בה - אין לו מן ההוצאה אלא שעור השבח; נוטלו מן בעל השדה, ונוטל הקרן מן הגזול מנכסים משעבדין.

ז. הגזול שדה ומכרה, ואכל הלוקח פרותיה - מחשבין עליו כל הפרות שאכל, ומשלם לבעל השדה; וחוזר וגובה אותן מן הגזול מנכסים בני חורין. ואם הפיר בה שהיא גזולה - אין לו פרות, ואינו גובה מן הגזול אלא הקרן בלבד.

ט. המוכר שדה שאינה שלו - אין ממכרו ממכר, ולא קנה לוקח כלום, כמו שבארנו. חוזר הגזול אחר שמכרה, ולקחה מבועליה - נתקמה ביד הלוקח מן הגזול. ואפלו נתנה לו הגזול מתנה כשהיתה גזולה בידו - פטור שחזר

לאיש גאל - בגר שמת ואין לו יורשים הכתוב מדבר. ואשם זה האמור כאן, הוא הגזלה או דמי הגזלה. לפיכך, המחזיר גזול הגר בליה, לא יצא, שהרי אשם קראו הכתוב, ואין מקריבין בליה. ואין הכהנים חולקין גזול הגר כנגד גזול הגר [פעם לאלו ופעם לאלו], כדרך שאין חולקין בשר אשם זה כנגד בשר אשם אחר.

ז. כל גזול הגר שאין בו שוה פרוטה לכל כהן וכהן מאנשי משמר, לא יצא המחזיר ידי השבחה - שנאמר: "המושב לה", לכהן, עד שתהיה השבחה לכל כהן. ולמה נאמר בגזול הגר "איש"? שהאיש אתה צריך לחקר ולחזר עליו, אם יש לו יורשין או אם אין לו; אבל אם היה הגר קטן - אי אתה צריך לחזר עליו, אלא חזקתו שאין לו יורשין.

ח. הכהנים בגזול הגר, כמקבלי מתנות הן. לפיכך, הגזול חמץ מן הגר שאין לו יורשין, ועבר עליו הפסח - חייב לתן לכהנים את דמיו כשעת הגזלה; שאם יתנונו להם עכשו, אינה מתנה - שהרי הוא אסור בהנאה. ואלו היה הגר קטן, היה אומר לו: 'הרי שלך לפניך', כמו שבארנו. ט. כהן שגזל גר שאין לו יורשים, ונשבע לו, ומת הגר - לא זכה זה בגזלה שמתת ידו, אלא יוציא מתחת ידו לכל אחיו הכהנים בני המשמרה.

י. הגזול את הגר ונשבע לו, ומת הגר, והפריש אשמו וגזלתו להעלותן לכהנים, ומת הגזול קדם בפירה - הרי בני הגזול יורשין את כסף הגזלה או הגזלה עצמה; והאשם ירעה עד שיפיל בו מום, כמו שבארנו במקומו.

יא. נתן הגזול את הכסף לאנשי משמר, ומת קדם בפירה [הקרבן] - אין יורשי הגזול יכולין להוציא מיד הכהנים, שנאמר: "איש אשר יתן לכהן, לו יהיה"; ואפלו היה הגזול קטן, שאין מתנתו מתנה - אין יורשי מוציאין מיד הכהנים. יב. נתן את הכסף לאחת מן המשמרות, ואת האשם למשמרה זו [של השבוע] שהיא שבתה - יחזר הכסף אצל האשם, לאנשי המשמרה הקבועה; שהמשמרה שלקחה כסף בלא שבתה לא זכתה, ומוציאין מידה.

יג. אין מקריבין את האשם עד שיתחזיר הגזול הקרן לבועלים, או לכהנים אם היה גזול גר שאין לו יורשין. נתן את הקרן והקריב אשמו - נתכפר לו, ואין החמש מעכב הפירה; וחייב לתן את החמש אחר הפירה.

יד. העבדים והשטרות והקרקעות, אין בהם תוספת חמש, שנאמר: "וכחש בעמיתו כפקדון וכו'" - כל האמור בענין, מטלטלין הוא וגופו ממון; ויצאו הקרקעות, ויצאו עבדים שהקשו לקרקעות, ויצאו שטרות שאין גופן ממון. וכן אם היו גזול גר שאין לו יורשים, אינן חוזרין לכהנים. וכן הקרקע אינה נקנית לגזול לעולם, אלא ברשות בעליה קניית; ואפלו נמכרה לאלף, זה אחר זה, ונתאשו הבעלים - הרי זו חוזרת לנגזל בלא דמים. וכל מי שיצאה מתחת ידו - חוזר על זה שמכרה לו, וחוזר המוכר השני על המוכר הראשון, עד שיתחזר הלוקח מן הגזול על הגזול ויטל ממנו, כמו שיתבאר.

ב. במה דברים אמורים? בשחרורו הבצלים שאמת טען הגוי המוכר, או יעידו עדי ישראל שאמת טען הגוי. וכן אם היה שם מלך או שר באותו המקום שיכל לכוף את הגוי שמכר לדיו, ולא תבעו הבצלים את הגוי - אינן יכולין להוציא מיד הלוקח מן הגוי, אף על פי שאינן מודין לגוי, ואף על פי שאין שם עדים שאמת טען הגוי; שהרי הלוקח אומר לבצלים: 'אם גזלן הוא הגוי, למה לא תבעתם אותו בדיניהם'?

ג. הגויים המציקין לישראל ומבקשין להרג אותן עד שיפדה עצמו מיד הגוי בשדהו או בביתו, ויתנו למציק ואחר כך יניחנו - כשימציק המציק למכר אותה השקע - אם יש ביד הבצלים לקח מן המציק, הן קודמין לכל אדם. ואם אין ביד הבצלים לקח, או ששנת השקע ביד המציק שנים עשר חדש - כל הקודם ולקח מן המציק, וזה; וכלבד שיתן לבצלים הראשונים רביע השקע, או שליש המעות, מפני שזה המציק מוכר בזול; הואיל וקרקע שאינה שלו הוא מוכר - הרי זה מוכר בפחות רביע או קרוב לו, וזה הרביע של בצלים, שהרי מחמת שהיא שלהן מוכר בזול. לפיכך, הלוקח מן המציק בשלשים - נותן לבצלים עשרה, או נותן להם רביע השקע, ואחר כך יקנה הכל. ואם לא נתן, הרי רביע השקע כגזל בידו.

ד. היורד לתוף שדה חבירו שלא ברשות, ונטעה - אם היתה שדה העשויה לטע, אומדין כמה אדם רוצה לתן בשדה זו לטעה, ונוטל מבעל השדה; ואם אינה עשויה לטע - שמין לו, וידו על התחתונה.

ה. אמר לו בעל השדה: 'עקר אילנך וזה' - שומעין לו. אמר הנוטע: 'הריני עוקר אילני' - אין שומעין לו, מפני שמכחיש את השקע.

ו. החצרות - הרי הן ראויין לבנון, ולהוסיף בהן בתים ועליות; לפיכך הורו הגאונים, שהבונה בחצר חבירו שלא מדעתו - הרי זה פוטע שדה העשויה לטע, ושמין לו כמה אדם רוצה לתן בבנון זה לבנותו; והוא, שיבנה בנון המועיל [מביא תועלת] הראוי לאותה חצר כמנהג אותו מקום.

ז. היורד לשדה חבירו ברשות - אפלו נטע שדה שאינה עשויה לטע - שמין לו, וידו על העליונה; שאם היתה ההוצאה יתרה על השבח, נוטל ההוצאה; ואם השבח יתר על ההוצאה, נוטל השבח. ובעל בנכסי אשתו, והשתף בשדה שיש לו חלק בה - כיורד ברשות הן, ושמין להן יחדם על העליונה.

ח. היורד לשדה חבירו שלא ברשות, ונטע או פנה, ואחר כך בא בעל השדה והשלים הבנון או ששמר הנטיעות, וכיוצא באלו הדברים שמראין שדעתו נוטה [מסכימה] למה שעשה זה וכרצונו בא הדבר - שמין לו, וידו על העליונה.

ט. היורד לתוף חרבתו של חבירו, ובנאה שלא ברשות - שמין לו, וידו על התחתונה. ואם אמר בעל הבנון: 'עצי ואבני אני נוטל' - בבית, שומעין לו; בשדה, אין שומעין לו, מפני שמכחיש את השקע. אמר לו בעל השקע: 'טל מה שבנתי' - שומעין לו.

ולקחה, נתקמה ביד זה שקבל המתנה; שמפני זה טרח הגזלן עד שקניה, כדי לעמד בנאמנותו.

י. לפיכך, אם תבע הלוקח את הגזלן מפני שמכר לו שדה שאינה שלו, ונתחייב לשלם, ונתחילו בית דין להכריז על [מכירת] נכסי הגזלן כדי להגבות מהן ללוקח, ואחר שהתחילו ההכרזות לקחה הגזלן מן הבצלים - לא נתקמה ביד הלוקח; שמאחר שהכריזו על נכסיו, נגלה שאינו נאמן, ולא לקחה מן הבצלים כדי להעמידה ביד הלוקח. **יא.** לקחה הגזלן מן הבצלים אחר שמכרה כשהיא גזולה, ותרם ומכרה לאחר, או נתנה במתנה, או הורשה - הרי גלה דעתו שאינו רוצה להעמידה ביד זה שלקחה ממנו כשהיתה גזולה. וכן אם נפלה לגזלן בירשה, לא נתקמה ביד הלוקח.

יב. גבה אותה הגזלן בחובו - אם יש לגזלן קרקע אחרת, ואמר לו הגזלן: 'זו אני גובה בחובי' - הרי זה נתפס להעמידה ביד הלוקח; ואם אין לגזלן קרקע אלא זו, לגבות את חובו הוא שנתפס.

יג. נתנוהו הבצלים לגזלן מתנה, קנה אותה הלוקח; שאלו לא טרח לבצלים, לא היו נותנין לו מתנה, ומפני זה טרח, כדי שיזכה בה בדין, ויעמד בנאמנותו ותתקיים ביד הלוקח.

יד. הגזלן שדה, ואחר שגזלה והחזק גזלן עליה תורם ולקחה מבצלים הראשונים, וטען הגזלן ואמר: 'אנוס הייתי בשעה שמכרתי לו, ושלל לדעתי מכרתי מחמת גזלנותו' - לא זכה הגזלן, אף על פי שיש לו עדים שלקחה בפניהם; ונתחזר השדה לבצליה, ומחזירין לגזלן הדמים שנתן.

טו. במה דברים אמורים? בשחעידו העדים שמנה בפניהם את המעות. אבל אם העידו שבעל השקע מכר לגזלן, והודה לו בפניהם שנתן לו דמים כך וכך, והגזלן טוען שלא נתן לו כלום, ומחמת יראה הודה לו - אין לגזלן כלום, אלא מוציאין ממנו השדה בלא דמים, מפני שלא הודה לו אלא מפני הפחד כשטען, הואיל והחזק גזלן עליה.

טז. אין בעל השדה צריך לעשות מודעה [הודעה לעדים] על מכר זה [שהוא באונס]; הואיל והחזק זה גזלן על שדה זו ואין ראיתו בה ראיה, אינו צריך למסר מודעה. ואין דין הגזלן בדין האונס חבירו ותלה אותו עד שימכר לו; שזה האונס אינו רוצה לגזל, ולא גזלו עדין כלום; לפיכך, אם לא מסר המוכר האונס מודעה - ממכרו קיים.

יום שלישי

הלכות גזלה ואבדה פרק י

א. גוי בעל זרוע שאנס [בכח] נכסי ישראל, וירד לתוף שדהו מחמת שהיה לו חוב על בעל השדה, או מחמת שיש לו נזקין ביד זה הישראלי, או מחמת שהפסיד ממנו, ואחר שתקף על השדה מכרה לישראל אחר - אין הבצלים יכולין להוציא מיד הלוקח.

ו. עיר ישראל וגויים דרין בה, ומחצה גויים ומחצה ישראל, ומצא בה אבדה - נוטל ומכריז; ואם בא ישראל ונתן סימניה, חזב להחזירה.

ז. היה רב העיר גויים - אם מצא במקום מן העיר שרוב המצויים שם ישראל, חזב להכריז. אבל אם מצא בסרטתה [דרך גדולה] ופלטיה [רחבה] גדולים כבתי כנסיות וכבתי מדרשות שהגויים מצויין שם תמיד [כשומרים], וככל מקום שהרבים מצויין שם - הרי המציאה שלו, ואפלו בא ישראל ונתן סימניה; שהרי נתיאש ממנה כשנפלה, מפני שהוא אומר: 'גוי מצאה'. אף על פי שהיא שלו - הרוצה לילך בדרך הטוב והישר, ועושה לפניו משורת הדין - מחזיר את האבדה לישראל כשיפתן את סימניה.

ח. מצא בעיר זו שרובה גויים חבית של זין - זינה אסור בהנחה, וקנקנה מתר משום אבדה; ואם בא ישראל ונתן סימניה, מתרת בשתייה לזה שמצאה.

ט. עוף שחטף בשר והשליכו בחצר אחרת - אף על פי שרוב העיר ישראל - הרי זה מתר משום אבדה, שהרי נתיאשו הבעלים ממנו.

י. המוצא אבדה בזוטו [התפשותות] של ים, ובשולוליתו של נהר שאינו פוסק [שעלה על גדותיו] - אף על פי שיש בה סימן, הרי זו של מוצאה, שנאמר: "אשר תאבד ממנו, ומצאתה", מי שאבדה ממנו ומצאה אצל כל אדם; יצאת זו שאבדה ממנו ומכל אדם, שזה ודאי נתיאש ממנה.

יא. המאבד ממונו לדעת [במודעות], אין נזקקין לו. כיצד? הניח פרתו ברפת שאין לה דלת ולא קשרה והלך לו, השליך פיסו [ארנקו] ברשות הרבים והלך לו, וכל פיוצא בזה - הרי זה אבד ממונו לדעתו. ואף על פי שאסור לרואה דבר זה לטל לעצמו, אינו זקוק להחזיר - שנאמר: "אשר תאבד ממנו ומצאתה", פרט למאבד לדעתו.

יב. אבדה שאין בה שוה פרוטה - אינו חזב להטפל בה, ולא להחזירה.

יג. מצא שק או קפה [סל גדול] - אם היה חכם או זקן מכבד שאין דרכו לטל פלים אלו בידו, אינו חזב להטפל בהן; ואומד את דעתו: אלו היו שלו - אם היה מחזירן לעצמו, כך היה חזב להחזיר של חברו; ואם לא היה מוחל על כבודו אפלו היו שלו - כך בשל חברו אינו חזב להחזיר. היה דרכו להחזיר פלים האלו בשדה, ואין דרכו להחזירן בעיר, מצאן בעיר - אינו חזב להחזיר; מצאן בשדה - חזב להחזירן עד שיגיעו לרשות הבעלים, ואף על פי שהרי נכנס בהן לעיר ואין דרכו בכך.

יד. וכן אם מצא בהמה והישישה - נתחזב להטפל בה ולהחזירה, אף על פי שאינה לפי כבודו; שהרי התחיל במצוה. החזירה וברחה, אפלו מאה פעמים - חזב להחזיר, שנאמר: "השוב תשיבים" - "השוב", אפלו מאה פעמים משמעו. לעולם הוא חזב להטפל בה, עד שיחזירה לרשות בעליה למקום תמשתמו; אבל אם החזירה למקום שאין משתמו, כגון גנה וחרבה, ואבדה משם - חזב באחריותה.

י. כל מי ששמין לו - בין שהיתה ידו על העליונה, בין שהיתה ידו על התחתונה - אינו נוטל כלום, עד שישבע בנקיטת חפץ כמה הוציא. ואם אמר: 'יבואו הדנינים, ויעשו שומת ההוצאה, והרי היא גלויה לעיניהם, וישערו העצים והאבנים והסיד וישכר האמנים בפחות שפשערים' - שומעין לו, ונוטל בלא שבועה. וכן זה שנוטל השבח בלבד, והיתה ידו על העליונה - אינו צריך שבועה.

יא. כל ששמין לו ונוטל, שטען בעל השדה ואמר 'נתתי', והיורד לשדה אומר 'לא נטלתי' - היורד נאמן, ונשבע שלא נתן לו כלום ונוטל; שהרי אומרים לבעל השדה: 'עדין לא שמו לך ולא ידעת כמה אתה חזב לתן, היאך נתת? אבל אם שמו לו ואמרו לבעל השדה 'תן לו', ואמר 'נתתי' - אף על פי שעדין לא נשבע היורד, הרי בעל השדה נאמן, וישבע שבועת הסת שנתן, ויפטר; שהקרקע בחזקת בעליה.

יב. בעל שהוריד אריסין [עובדים תמורת חלק ביבול] בנכסי אשתו, ואחר כך גרשה - אם היה הבעל עצמו אריס [במקצועו] - נסתלק בעל, נסתלקו אריסין; שלא ירדו לה אלא על דעת הבעל; ושמין להם, ויגם על התחתונה. ואם אין הבעל אריס - על דעת הקרקע ירדו, ושמין להם כאריס.

יום רביעי

הלכות גזלה ואבדה פרק יא

א. השב אבדה לישראל - מצות עשה, שנאמר: "השב תשיבם לאחיד". והרואה אבדת ישראל, ונתעלם ממנה והניחה - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תראה את שור אחיד"; ובטל מצות עשה. ואם השיבה, קיים מצות עשה. ב. לקח את האבדה ולא השיבה - בטל מצות עשה, ועבר על שני לאוין: על "לא תוכל להתעלם", ועל "לא תגול". אפלו היה בעל האבדה רשע ואוכל נבלה לתאבון [לתאוותו] וכיוצא בו - מצוה להשיב אבדתו. אבל אוכל נבלה להקעים [את הקבי"ח], הרי הוא מין; והמנינים מישראל, והאפיקורסין, ועובדי עבודה זרה, ומחללי שבת בפרהסייה - אסור להחזיר להם אבדה, כגוי.

ג. אבדת הגוי - מתרת, שנאמר: "אבדת אחיד". והמחזירה - הרי זה עובר עברה, מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם, כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה - הרי זה משבח. ובמקום שיש חלול השם - אבדתו אסורה, וחזב להחזירה. וככל מקום מניסין עליהם [לתון הבית] מפני הגנבים בכלי ישראל, מפני דרכי שלום.

ד. טעות הגוי [בחשבון כספו] - באבדתו, ומתרת; והוא שטעה מעצמו, אבל להטעותו - אסור.

ה. כיצד? כגון שטעה הגוי חשבון, וטעה מאליו. וצריך שיאמר לו ישראל: 'ראה, שעל חשבונך אני סומך, ואני יודע, אלא מה שאתה אומר אני נותן לך, כגון זה מתר. אבל אם לא אמר לו כן - אסור, שמא יתפון הנכרי לכדקו, ונמצא שם שמים מתחלל.

ח. וכן שנים שהיו באים בדרך, זה בחבית של יין וזה בכד של דבש, ונסדקה הכד של דבש, וקדם שישפך הדבש לארץ, שפך זה את יינו והציל את הדבש לתוך החבית - אין לו אלא שָׁכְרוּ הָרְאוּ לוֹ [על טרחתו]; ואם אמר: 'אציל את שלך, ואתה נותן לי דמי שלי', או שהתנה בפני בית דין - הרי זה חֵיב לתן לו. ואם נשפך הדבש לארץ - הרי זה הפקר; וכל המציל, לעצמו מציל. ו. הנה זה בא בכד של דבש וזה בא בקנקנים ריקנים, ונסדקה כד הדבש, ואמר לו בעל הקנקנים: 'איני מציל לך דבש זה בקנקני עד שתתן לי חציו או שלישו או כף וכף דינרין', וקבל עליו בעל הדבש ואמר לו 'הן' - הרי זה צחק בו [הערים עליו], ואינו נותן לו אלא שָׁכְרוּ הָרְאוּ לוֹ; שְׁהָרִי לא הפסידו כלום.

ז. וכן מי שברח מבית האסורים, והיתה מעברת [רפסודה] לפניו, ואמר לו: 'העבירני, ואני נותן לך דינר', והעבירו - אין לו אלא שָׁכְרוּ הָרְאוּ לוֹ. ואם היה ציד, ואמר לו: 'בטל מצודתך והעבירני' - נותן לו מה שהתנה עמו. וכן כל פיוצא בזה.

ח. שירה שהיתה מהלכת במדבר, ועבר עליה גיס [צבא] וטרפה [טדה] - אם אינם יכולים להציל מידם, ועמד אחד מהם והציל - הציל לעצמו; ואם יכולין הם להציל מידם, וקדם אחד מהם והציל - אף על פי שאמר 'לעצמי אני מציל', הציל לאמצע [לכל אחד את שלו].

ט. היו יכולין להציל על ידי הדחק - כל המציל, מציל לאמצע; אלא אם כן אמר 'לעצמי אני מציל', הרי זה מציל לעצמו; שביין ששמעוהו אומר 'לעצמי אני מציל', היה להם לדחק עצמם ולהציל, וכיון שישבו ולא הצילו - הרי נתיאשו מן הכל.

י. היו שני שתפין, והציל אחד מהם - הציל לאמצע [לשניהם]; ואם אמר: 'לעצמי אני מציל' - הרי זה חלק מחברו, והציל לעצמו. וכן השוכר את הפועל להציל - כל שיציל, הרי הוא למשפיר; ואם אמר: 'לעצמי אני מציל' - הרי חנור בו מן השכירות, וכל שיציל אחר שאמר כן, הרי הוא שלו.

יא. שירה שחנת במדבר, ועמד עליה גיס לטרפה, ופקסו עם הגיס מוון, ונתנו לו - מחשבין לפי מוון, ואין מחשבין לפי נפשות. ואם שָׁכְרוּ תֵּיז לַפְּנִיָּהם להודיעם הדרך, מחשבין שָׁכְרוּ לפי מוון ולפי נפשות. ואל ישנו מנהג החמרים.

יב. רשאין החמרים להתנות ביניהן: 'כל מי שתאבד מוון חמור מבני השירה, מעמידין לו חמור אחרת'; ואם פשע בה הוא ואבדה, אינן חבין להעמיד לו.

יג. אבדה חמורו, ואמר: 'תנו לי דמיה, ואני רוצה לקח חמור, והריני שומר עמכם' - אין שומעין לו, אלא מעמידין לו חמור אחרת כדי שיזרז עצמו וישמר בהמתו. ואפלו היתה לו בהמה אחרת בשירה, אינו דומה שומר אחת לשומר שתיים.

טו. החזיר את האבדה בשחרית למקום שהבעלים נכנסין ויוצאין שם בשחרית - אינו חֵיב להטפל בה, שהרי הבעלים רואין אותה, אף על פי שהוא מקום שאינו משתמר. במה דברים אמורים? בדרך שאין בו רוח חיים; אבל בבעלי חיים - לעולם חֵיב להטפל בה עד שיכניסה לרשות הבעלים המשתמרת; ואינו צריך דעת בעלים. טז. ראה בהמה שברחה מן הדיר, והחזירה למקומה - הרי קים המצוה, ואינו צריך דעת הבעלים. יז. ההולך בדרך הטוב והישר, ועושה לפנים משורת הדין - מחזיר את האבדה בכל מקום, ואף על פי שאינה לפי כבודו.

יח. כהן שראה האבדה בבית הקברות - אינו מטמא להחזירה; שבעת שמקיים מצות עשה של השב אבדה, מבטל עשה של 'קדשים יהיו', ועובר על לא תעשה של 'לא יטמא בעל בעמיו', ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה.

יט. ראה את האבדה, ואמר לו אביו: 'אל תחזירה' - יחזיר, ואל יקבל ממנו; שאם יקבל מאביו, נמצא בעת שמקיים מצות עשה של 'כבוד את אביך', בטל מצות עשה של 'השב תשיבים', ועבר על 'לא תוכל להתעלם'.

כ. הרוצה מים שוטפין ובאין להשחית בגן חברו, או להשחית שדהו - חֵיב לגדר בפניהן ולמנועם, שנאמר: "לכל אבדת אחיד", לרבות אבדת קרקעו.

יום חמישי

הלכות גזלה ואבדה פרק יב

א. מי שאבדה לו אבדה, ופגע באבדתו ואבדת חברו - אם יכול להחזיר את שתייהן, חֵיב להחזיר שתייהן. ואם אינו יכול להחזיר אלא אחת מהן - אבדתו קודמת, ואפלו לאבדת אביו או רבו; שלו קודם לכל אדם.

ב. פגע באבדת רבו עם אבדת אביו - אם היה אביו שקול [בתורתו] כנגד רבו, של אביו קודמת; ואם לאו, של רבו קודמת; והוא שיהיה רבו מבקק, שרכ חכמתו של תורה ממנו.

ג. הניח אבדתו, והחזיר אבדת חברו - אין לו אלא שָׁכְרוּ הָרְאוּ לוֹ [על טרחתו]. ביצד? שטף נהר חמורו וחמור חברו, שלו יפה מנה ושל חברו מאתים - הניח את שלו, והציל את של חברו - אין לו אלא שָׁכְרוּ הָרְאוּ לוֹ. ואם אמר לו: 'אציל את שלך, ואתה נותן לי דמי שלי', או שהתנה בפני בית דין - חֵיב לתן לו דמי שלו. ואף על פי שעלה חמור שלו מאליו - הואיל ולא נתעסק בו, זכה במה שהתנה עמו.

ד. ירד להציל ולא הציל - אין לו אלא שָׁכְרוּ הָרְאוּ לוֹ. וכן אם היה עוסק במלאכה, ובטל ממלאכתו ששנה דינר, והחזיר אבדה ששנה מאה דינרין - לא יאמר לו: 'תן לי דינר שהפסדתי', אלא נותן לו שָׁכְרוּ כפועל בטל שיבטל מאותה מלאכה שהיה עוסק בה. ואם התנה עם הבעלים או בפני בית דין שיטל מה שהפסיד, והרשוהו - הרי זה נוטל. ואם אין שם בעלים ולא בית דין, שלו קודם.

ש'שני, שלישי מכריז סתם - כְּדִי שְׁלֹא יִתְחַלֵּף לוֹ שְׁנֵי בְּשָׁלִישִׁי. וְאַחֵר רָגַל הָאֲחֵרוֹן בְּשִׁבְעַת יָמִים מְכַרְזֵי פַעַם רַבִּיעִית, כְּדִי שְׁלֹף הַשּׁוֹמֵעַ לְבִיתוֹ בְּשִׁלְשָׁה יָמִים וַיִּמְשֹׁשׁ [יבדוק] אֶת כָּלִי, וַיַּחֲזֹר בְּשִׁלְשָׁה הַיָּמִים, וַיִּמְצָא זֶה הַמְכַרְזִי מְכַרְזֵי בְּשִׁבְעִי.

ט. מִשְׁתַּחֲבֵּית בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִינוּ שֶׁיְהוּ מְכַרְזִין בְּבִתֵּי כְּנִסוֹת וּבְבִתֵּי מִדְרָשׁוֹת; מְשֻׁבְּבוּ הָאֲנָסִין [גנבים] וְאֶמְרוּ 'הַמְצִיאָה שֶׁל מֶלֶךְ הִיא', הִתְקִינוּ שֶׁיְהֵא מוֹדִיעַ לְשִׁכְנֵי וְלַמִּידְעִי, וְדִיּוֹ.

י. הַכְרִיזוּ אוֹ הוֹדִיעוּ, וְלֹא בָּאוּ הַבְּעָלִים - תִּהְיֶה הַמְצִיאָה מִנְחַת אֲצִילוֹ, עַד שֶׁיָּבֹאוּ אֲלֵיהוּ. וְכָל זֶמֶן שֶׁהָאֲבָדָה אֲצִלוֹ - אִם נִגְנְבָה אוֹ אֲבָדָה, חֵיב בְּאַחֲרֵיוֹתָהּ; וְאִם נֶאֱנָסָה, פְּטוּר; שְׁשׁוּמֵר אֲבָדָה כְּשׁוּמֵר שֶׁכָּר הוּא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה, וְנִפְטָר מִכַּמָּה מִצְוֹת עֲשֵׂה כֹל זֶמֶן שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּשִׁמְרָתָהּ. יא. וְצִרְיָף לְכַסֵּר אֶת הָאֲבָדָה וּלְכַדְקָהּ, כְּדִי שְׁלֹא תִפְשֹׁד וְתֵאבֵד מֵאֲלִיָּה - שְׁנֵאמַר: "וַיִּשְׁבְּחוּ לֹו", רָאָה הֵיאָף תִּשְׁכַּח לֹו. כִּי־צִד? מִצָּא כְּסוֹת שֶׁל צֶמֶר, מְנַעֲרָה אַחַת לְשָׁלִשִׁים יוֹם; וְלֹא יִנְעָרָה בְּמַקֵּל, וְלֹא בְּשֵׁנֵי בְּנֵי אָדָם. וְשׁוֹטְתָה עַל גְּבִי מִטָּה לְצִרְכָּהּ בְּלֵבָד, אֲכָל לֹא לְצִרְכָּהּ וּלְצִרְכּוֹ [לתשמישו]. נִדְמָנוּ לוֹ אוֹרְחִים - לֹא יִשְׁתַּחֲנָה בְּפִנְיָהֶם וְאִפְלוּ לְצִרְכָּהּ, שְׂמָא תִּגְנֹב.

יב. מִצָּא כְּלִי עֵץ - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, כְּדִי שְׁלֹא יִרְקְבוּ. כְּלִי נִחְשֵׁת - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בַּחֲמִין, אֲכָל לֹא עַל יְדֵי הָאֹוֹר, מִפְּנֵי שֶׁמִּשְׁחִיקֶם. כְּלִי כֶסֶף - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּצוּנָה, אֲכָל לֹא בַּחֲמִין, מִפְּנֵי שֶׁמִּשְׁחִירֶם. מִצָּא מְגִרְפוֹת וְקִרְדָּמוֹת - יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּרֶךְ, אֲכָל לֹא בְּקֶשֶׁה, מִפְּנֵי שֶׁמִּפְחִיתֶם [פוגמם]. מִצָּא כְּלִי זָהָב וְכִלֵּי זָהָב וְכִסּוֹת שֶׁל פֶּשֶׁתָּן - הֲרִי זֶה לֹא יִגַע בָּהֶם עַד שֶׁיָּבֹאוּ אֲלֵיהוּ. וּכְדָרְךָ שְׂאֵמְרוּ בְּאֲבָדָהּ, כִּף אֶמְרוּ בְּפִקְדוֹן שֶׁהִלְכוּ בְּעָלִי לְמִדְיָנָה הֵימָּן.

יג. מִצָּא סְפָרִים, קוֹרֵא בָּהֶם אַחַת לְשָׁלִשִׁים יוֹם; וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְקִרְוֹת, גּוֹלְלֵם כָּל שָׁלִשִׁים יוֹם. וְלַעֲוֹלָם לֹא יִלְמַד בָּהֶן לְכַתְּחֵלָה [לימוד ראשון], וְלֹא יִקְרָא פֶּרֶשָׁה וַיִּשְׁנֶה, וְלֹא יִקְרָא פֶּרֶשָׁה וַיִּתְרַגֵּם, וְלֹא יִפְתַּח בּוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשָׁה דְּפִין. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנַיִם קוֹרְאִין בְּשֵׁנֵי עֲנִינּוֹת, שְׂמָא יִמְשֹׁף זֶה וַיִּמְשֹׁף זֶה וַיִּבְלֶה הַסֶּפֶר; אֲכָל קוֹרְאִין הֵן בְּעִנְיָן אֶחָד. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁלֹשָׁה בְּכָרֶךְ אֶחָד, וְאִפְלוּ בְּעִנְיָן אֶחָד.

יד. מִצָּא תַּפְלִין - שֵׁם [מעריך] דְּמִיָּהֶם וּמִיָּחִים עָלָיו; שֶׁדָּבָר מִצּוֹי הוּא בְּיַד הַכֹּל, וְאֵין עֲשׂוּיִין אֲלָא לְמִצְוָה בְּלֵבָד.

טו. מִצָּא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרִי צִרְיָף לְהֵאֲכִילוֹ - אִם הִיָּה דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל, כְּגוֹן פֶּרָה וְחִמּוֹר - מִטְּפֵל בָּהֶם שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַמְצִיאָה, וְשׁוֹכְרֵן וְלוֹקֵחַ שֶׁכָּרֵן וּמֵאֲכִילֵן; וְאִם הִיָּה שֶׁכָּרֵן יָתֵר עַל אֲכִילָתָם, הֲרִי הֵיָּתֵר לְבַעֲלֵים. וְכֵן הִתְרַגְּלוּ לִין - מוֹכֵר בִּיצִיָּהֶן, וּמֵאֲכִילֵן כָּל שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֹדֶשׁ; מִכָּאֵן וְאֵילָף - שֵׁם דְּמִיָּהֶם עָלָיו, וְהֲרִי הֵן שְׁלֹו וְשֶׁל בְּעָלִים בְּשִׁתְּפוֹת, כְּדִין כָּל הַשָּׁם בְּהֵמָה מִחִבְרוֹ.

טז. מִצָּא עֲגָלִים וּפְחִיָּין שֶׁל רָעִי [מרעה], מִטְּפֵל בָּהֶם שְׁלֹשָׁה חֹדָשִׁים; וְשֶׁל בְּרִיאָה [מפוטמים] - שְׁצִרְךָ לְהֵאֲכִילֵם, וְשֶׁלִּשִׁים יוֹם. אֲנֻזִים וְתִרְגָּלוּ לִין גְּדוֹלִים, מִטְּפֵל בָּהֶן

יד. סְפִינָה שֶׁהִיָּתָה מְהֻלָּתָה בַּיָּם, וְעָמַד עָלֶיהָ נִחְשׁוֹל [גל] לְטַבְעָה, וְהִקְלוּ מִמֶּשְׁאָה - מִחֲשָׁבִין לְפִי מִשְׁאוֹי, וְאֵין מִחֲשָׁבִין לְפִי מָמוֹן. וְאֵל יִשְׁנֹו מִמֶּנָּה הַסְּפִינִים.

טז. רִשְׁאִין הַסְּפִינִים לְהִתְנֹות בִּינְיָהֶם: 'כָּל מִי שֶׁתֵּאבֵד לוֹ סְפִינָה, מַעֲמִידִים לוֹ סְפִינָה אַחֲרָת'; פֶּשַׁע בָּהּ וְאֲבָדָה, אוֹ שֶׁפָּרַשׁ לְמָקוֹם שֶׁאֵין הַסְּפִינֹות הוֹלְכוֹת בּוֹ בְּאוֹתוֹ הַזֶּמֶן - אֵינֶן חֲבִיבִין לְהַעֲמִיד לוֹ.

יום שישי

הלכות גזלה ואבדה פרק יג

א. הַמוֹצֵא אֲבָדָה שֶׁהוּא חֵיב לְהַחֲזִירָה - חֵיב לְהַכְרִיז עָלֶיהָ וְלַהֲדִיעָה וְלֹאמַר: 'מִי שֶׁאֲבָד לוֹ מִין פְּלוֹנִי, יָבֹאוּ וַיִּתֵּן סִימָנִין, וַיִּטַּל'. אִפְלוּ הִיָּתָה שְׁנֵה פְּרוּטָה בַּעַת הַמְצִיאָה, וְהוֹזִילָה - חֵיב לְהַכְרִיז עָלֶיהָ. וְאֲכָן גְּבוּהָה הִיָּתָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שְׁעָלֶיהָ הִיוּ מְכַרְזִין.

ב. כִּי־צִד מְכַרְזִי? אִם מִצָּא מְעוֹת, מְכַרְזִי: 'מִי שֶׁאֲבָד לוֹ מִטְּבַע'; וְכֵן מְכַרְזִי: 'מִי שֶׁאֲבָד לוֹ כְּסוֹת', אוֹ 'בְּהֵמָה', אוֹ 'שְׁטָרוֹת' - 'יָבֹאוּ וַיִּתֵּן סִימָנִים, וַיִּטַּל'. וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ מִין הָאֲבָדָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִירָה עַד שֶׁיִּתֵּן סִימָנִין מְבַהֲקִין.

ג. כֹּא בַּעַל הָאֲבָדָה, וְנָתַן סִימָנִין שֶׁאֵין מְבַהֲקִין - אֵין מַחֲזִירִין לוֹ; עַד שֶׁיֵּאמַר סִימָנִים מְבַהֲקִין. וְהִרְמָאִי, אִף עַל פִּי שְׂאֵמֵר סִימָנִין מְבַהֲקִין - אֵין מַחֲזִירִין לוֹ, עַד שֶׁיָּבִיא עֲדִים שֶׁהִיא שְׁלֹו. אֶמְרוּ חֲכָמִים: "וְהִיָּה עִמָּךְ עַד דִּרְשׁ אַחִיד" - עַד שֶׁתַּחֲקֹר אַחֵר אַחִיד, אִם רִמָּאִי הוּא אִם לֹא.

ד. בְּרֵאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁאֲבָדָה לוֹ אֲבָדָה, וּבָא וְנָתַן אֶת סִימָנֶיהָ - מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לוֹ, אֲלָא אִם בֵּן מַחֲזִיק רִמָּאִי. מְשֻׁבְּבוּ הַרְמָאִין, הִתְקִינוּ בֵּית דִּין שֶׁיְהוּ אוֹמְרִין לוֹ: 'הִבָּא עֲדִים שֶׁאֵין אִתָּה רִמָּאִי, וְטַל'.

ה. הַסִּימָנִין הַמְבַהֲקִין - סוֹמְכִין עָלֵיהֶם וְדָנִין עַל פִּיהֶם בְּכָל מָקוֹם, דִּין תוֹרָה. וְהַמְדָּה אוֹ הַמְשָׁקֵל אוֹ הַמִּנְיָן אוֹ מָקוֹם הָאֲבָדָה, סִימָנִין מְבַהֲקִין הֵן.

ו. כֹּאֹו שְׁנַיִם, זֶה נָתַן סִימָנֵי הָאֲבָדָה, וְזֶה נָתַן סִימָנֶיהָ כְּמוֹ שְׁנֵתָן הָאֲחֵר - לֹא יִתֵּן לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; אֲלָא תִהְיֶה מִנְחַת עַד שִׁיּוּדָה הָאֶחָד לְחִבְרוֹ, אוֹ יַעֲשֵׂה פֶּשֶׁרָה בִּינְיָהֶן. נָתַן הָאֶחָד אֶת הַסִּימָנִים, וְהַשְּׁנִי הִבִּיא עֲדִים - יִתֵּן לְבַעַל הָעֲדִים; זֶה נָתַן סִימָנִים, וְזֶה נָתַן סִימָנִים וְעַד אֶחָד - הֲרִי הָעֵד הָאֶחָד כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ, וְיָנִיחַ.

ז. מִצָּא שְׁמָלָה וְכִיּוֹצָא בָּהּ, וְזֶה הִבִּיא עֲדֵי אֲרִיגָה שֶׁאֲרָגוּ אוֹתָהּ לוֹ, וְזֶה הִבִּיא עֲדִים שֶׁנִּפְלָה מִמֶּנּוּ - יִתֵּן לְעַדִּי נִפְלָה. זֶה נָתַן מִדַּת אֲרָפָה, וְזֶה נָתַן מִדַּת רַחֲבָה - יִתֵּן לְמִי שֶׁנָּתַן מִדַּת אֲרָפָה; שֶׁאִפְשֶׁר שִׁישְׁעֵר הַרְמָאִי מִדַּת רַחֲבָה כְּשֶׁהִיָּה בַּעֲלָה מִתְּכַסֶּה בָּהּ. זֶה נָתַן מִדַּת אֲרָפָה וְרַחֲבָה, וְזֶה בֵּן מִשְׁקָלוֹתֶיהָ - יִתֵּן לְמִי שֶׁכָּפֹן מִשְׁקָלָהּ. זֶה נָתַן מִדַּת אֲרָפָה וְרַחֲבָה, וְזֶה נָתַן מִדַּת הָאֲמִירוֹת [קצות הבגד] שֶׁבָּהּ - יִתֵּן לְמִי שֶׁנָּתַן מִדַּת אֲרָפָה וְרַחֲבָה.

ח. בְּרֵאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁמִּצָּא אֲבָדָה הִיָּה מְכַרְזִי עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה רָגָלִים: רָגַל רֵאשׁוֹן אוֹמֵר 'רֵאשׁוֹן', שְׁנִי אוֹמֵר

ידע בו ששפיל - אף על פי ששפילדע בו ששפיל, יתאש -
הרי זה אינו יאוש עתה, עד שידעו הבועלים ששפיל. אבל
אם עדן אומרים הבועלים: 'שמא נתתיו לפלוני, או
'שמא במגדל [בארון] הוא מנח', או 'שמא טעיתי
בחשבון', וכיוצא בדברים אלו - אין זה יאוש.

ו. הרואה חבירו ששפיל ממנו דינר על הארץ, ולא ידע בו,
ונטל הדינר קדם יאוש - עובר על עשה ["השב תשיבם"]
ועל שני לאוין ["לא תוכל להתעלם" ו"לא תגזול"], כמו
שבארנו. ואפלו החזיר לו דינר לאחר שנתאש - זו מתנה
היא, וכבר עבר על האסורין.

ז. נטל הדינר לפני יאוש על מנת להחזירו, ולאחר יאוש
נתפנו לגזול אותו - עובר משום "השב תשיבם". המתין
לו, ולא הודיע לבועלים, ולא נטל הדינר עד שידעו ששפיל,
שהרי נתאשו כמו שבארנו, ואחר כך נטל הדינר מעל
הארץ - אינו עובר אלא משום "לא תוכל להתעלם". וכן
כל כיוצא בזה.

ח. ראה סלע או מטבע ששפיל אפלו משלשה בני אדם,
ואף על פי שאין בו שנה פרוטה לכל אחד ואחד - חייב
להחזיר; שמא שתפין הם, ומחל אחד מהם חלקו לחבירו,
ונמצאת אבדתו של זה שנה פרוטה.

ט. ראה חבירו ששפיל ממנו דינר בתוף החול או בתוף
העפר, ונתעלם ממנו - הרי זה כנופל לים או לנהר, והרי
הוא של מוצאו, שהרי נתאש ממנו, מפני שאין בו סימן.
ואפלו ראה אותו הביא כברה [נפה] לחפש אחריו - בדעת
רעועה [לא בטוחה] הוא מחפש, בדרך שמחפשים בעפר
שאר הבלישין שלא נפל מהם כלום, שמא ימצאו מה
ששפיל לאחרים; כך הוא זה מחפש, לא מפני שלא נתאש.
י. המוצא סלע בשוק, מוצאו חבירו ואמר לו: 'שלי היא,
וחדשה היא, ושל מדינה פלונית היא, ושל מלך פלוני
היא', אפלו אמר 'שמי כתוב עליה' - לא אמר כלום, ואינו
חייב להחזיר; שאין סימני המטבע סימן, מפני שחזקתו
להוצאה [לשימוש]; אומרים אנו: 'שלו היתה, והוציאה
מידו, ונפלה מיד אחר'; והואיל ואינו סימן שסומכין עליו
- משעת נפילה נתאש, והרי הוא של מוצאו.

יא. המוצא דבר שאין בו סימן, בצד דבר שיש בו סימן
- חייב להחזירו. כא בעל הסימן, ונטל את שלו, ואמר שזה
כלכד נפל ממנו - זכה המוצא בדבר שאין בו סימן.

יב. המוצא כלי חרש וכיוצא בהן מפלים שצורת כלן
שנה - אם פלים חדשים הם, הרי אלו שלו; שהרי הן כמו
דינר משאר דינרים, שאין לו סימן ואין הבועלים מפירים
אותן, שהרי אינו יודע אם פך זה או צלוחית זו שלו או
של אחר. ואם היו פלים ישנים שטבעתם העין [שהעין
הורגלה בהם], חייב להחזירו; שאם יבוא תלמיד חכמים
ויאמר: אף על פי שאינו יכול לתן בכלי כזה סימן, יש לו
בו טביעות עין [מכירו במראה] - חייב להחזירו לו; אם
הכירו ואמר: 'שלי הוא', מחזירין לו.

יג. במה דברים אמורים? בתלמיד ותיק שאינו משנה
בדבורו כלל - אלא בדברי שלום, או במסקתא, או במשה,

שליש יום. מוצא קטנים וכל דבר שטפולו מרבה משכרו,
מטפל בהם שלשה ימים; מכאן ואילך, מוכרן בבית דין.
וכן פרות שהתחילו להרקוב וכיוצא בהן, מוכרן בבית דין.
יד. מה יעשו בדמים? ינתנו למוצא, ויש לו רשות
להשתמש בהן; לפיכך, אם נאנסו - כגון שטרפם גיס או
טבעו בים - חייב לשלם, ואף על פי שלא נשתמש בהם;
שכין שיש לו רשות להשתמש בהם, הרי הם אצלו כשאלה.
יח. במה דברים אמורים? בדמי האבדה הואיל ונטפל
בה; אבל מעות אבדה, לא ישתמש בהן. לפיכך אם אבדו
כאנס פטור, שהרי הוא שומר שכר, כמו שבארנו.

יט. כל אותם הימים שמטפל באבדה קדם שימכרנה
בבית דין - אם האכילם משלו, נטל מן הבועלים; ויראה
לי שהוא נוטל בלא שבועה, מפני תקון העולם.

כ. המוצא מציאה - לא ישבע, מפני תקון העולם; שאם
אתה אומר ישבע, מניח המציאה והולך כדי שלא ישבע.
אפלו מוצא כיס, וטען בעל המציאה ששני כיסים קשורים
היו, ואי אפשר שימצא האחד אלא אם נמצא האחר
הקשור עמו - הרי זה לא ישבע.

שבת קודש

הלכות גזלה ואבדה פרק יד

א. השמלה - בכלל "כל אבדת אחיד" היתה, וכן השור
והשה והחמור. ולמה פרט הכתוב חמור? להחזירו בסימני
מרדעת; אף על פי שהסימן בדבר הטפל לו, יחזיר. ולמה
פרט שור ושה? להחזיר אפלו גזות השה, או גז זנב השור,
אף על פי שהוא דבר מועט. ולמה פרט השמלה? ללמד
ממנה: מה השמלה מחזקת שיש לה סימנין, וחזקתה שיש
לה תובעין [הבעלים], וחייב להחזיר - אף כל דבר שיש לו
סימנין, הרי הוא בחזקת שיש לו תובעין, וחייב להחזיר.
אבל דבר שאין לו תובעין, אלא נתאשו הבועלים ממנו -
הרי הוא של מוצאו, אף על פי שיש בו סימן.

ב. זה הפלל באבדה: כל דבר שאין בו סימן - בין
שאבד וידעו בו הבועלים שאבד, הרי זה בחזקת שנתאשו
ממנו בעליו, כגון מסמר אחד או מחט אחת או מטבע
אחד, שהרי אינן יכולין לתן סימן להחזירו להן; ולפיכך
הרי הוא לזה שמצאו.

ג. וכל דבר שיש בו סימן, כגון שמלה ובהמה - הרי זה
בחזקת שלא נתאשו ממנו בעליו; שהרי דעתן תלויה לתן
סימנין שיש בו, ויחזרו להן. לפיכך, המוצא אותו חייב
להחזירו, אלא אם כן ידע שנתאשו הבועלים, כגון ששמע
אותם אומרים: 'וי [אוי] לתסרון הכיס', וכיוצא בדברים
אלו שמראין שנתאשו - הרי אותה האבדה של מוצאה.

ד. וכן אם מוצא דבר שיש בו סימן בים או בנהר וכיוצא
בהן, או במקום שרבו גוזים - הרי זה בחזקת שנתאשו
ממנו בעליו משעה ששפיל; ולפיכך הרי הוא של מוצאו,
ואף על פי שלא שמעו הבועלים שנתאשו ממנו.

ה. יאוש שלא מדעת [כשאינו מודע לאבדה], אפלו בדבר
שאין בו סימן - אינו יאוש. ביצד? נפל ממנו דינר, ולא

ראובן אני מתארח, כדי שלא יטריחו על זה שנתארח אצלו, או שהביא שלום בין אדם לחברו והוסיף וגרע כדי לחבבן זה לזה - הרי זה מתר; אבל אם באו עדים ששנה בדבורו חוץ מדברים אלו, אין מחזירין לו בטכיעות עין.

או בבית שהוא מתארח בו. כיצד? היה עוסק במסכת נדה ואמר 'במקוות אני שונה', כדי שלא ישאלו אותו שאלות בענין נדה, או שישן במטה זו ואמר: 'בזו אני ישן', שמא ימצא שם קרי, או שנתארח אצל שמעון ואמר: 'אצל

שיעורי רמב"ם ספר המצוות — ל' מנחם-אב'ו' אלול ה'תשס"ח

יום ראשון

מצות עשה ריב.

המצוה הרי"ב — הצווי שנוצטוינו לפרות ולרבות ולהתפונן לקיום המין, וזוהי מצות פריה ורביה, והוא אמרו יתעלה: "וְאִתְּכֶם פְּרוּ ורבו" (בראשית ט, ז). וכבר בארו (ברכות טז.) שהתתן פטור מקריאת שמע אם נשא בתולה, ונתנו טעם לכך, מפני שהוא עוסק במצוה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו וחיוביה בפירק ו' מיבמות (סא:) ואין הנשים חייבות במצוה זו; ובפרוש אמרו שם (סה:): "האיש מצוה על פריה ורביה, אבל לא האשה".

יום שני, יום שלישי

מצות עשה רכב.

המצוה הרכ"ב — הצווי שנוצטוינו לגרש בספר (בשטר) דוקא אם נרצה לגרש, והוא אמרו יתעלה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיִּת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וכבר נתבארו דיני מצוה זו, כלומר דין גרושין, בשלמות במסכתא המיחדת לכך, כלומר מסכת גטין.

יום רביעי, יום חמישי

מצות לא תעשה שנו.

המצוה השנ"ו — האזהרה שהזהר האדם מלהחזיר גרושתו אחר שנושאת לאחר, והוא אמרו יתעלה: "לֹא-יֹכֵל בְּעֵלָה הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר-

שִׁלְחָה לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). והעובר על לאו זה — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות ביבמות.

יום שישי

מצות לא תעשה שנו.

מצות עשה רטז.

המצוה השנ"ו נדפסה ביום הקודם
המצוה הרט"ז — הצווי שנוצטוינו שישא היבם (הגיס) אשת אחיו אם מת ולא הניח זרע, והוא אמרו יתעלה: "יִבְמָה יָבֵא עֲלֶיהָ" (דברים כה, ה). וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכתא המיחדת לה, כלומר מסכת יבמות.

שבת קודש

מצות עשה ריז.

המצוה הרי"ז — הצווי שנוצטוינו שתחלוץ היבמה (אשת האח שמת) ליבמה אם לא ישאנה, והוא אמרו יתעלה: "וְחִלְצָהּ נָעִלוּ מֵעַל רִגְלָו" (דברים כה, ט) וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכתא המיחדת לכך, והיא מסכת יבמות. וכבר ידענו לשונם (ברכות יג. יבמות לט:): "מצות יבום (שאח המת ישאנה) קודמת למצות חליצה", ולפיכך קראו למסכתא "יבמות", אף-על-פי שהיא כוללת דיני היבום והחליצה כאחד.

יהושע כ א-ט

כ א וידבר יהוה אל־יהושע לאמר: כ דבר אל־בני ישראל לאמר תנו לכם את־ערי המקלט אשר־דברתי אליכם ביד־משה: ג לנום שמה רוצח מכה־נפש בשגגה בכל־ידעת והיו לכם למקלט מגאל הדם: ד וְגַם אֶל־אֶחָת מֵהָעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וּדְבַר בְּאָזְנִי וְקִנִּי הָעִיר־הַהִיא אֶת־דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ־לוֹ מָקוֹם וַיֵּשֶׁב עִמָּם: ה וְכִי יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא־יִסְגְּרוּ אֶת־הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בְכָל־דַּעַת הִכָּה אֶת־רַעְהוּ וְלֹא־שָׁנָא הוּא לוֹ מִתְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם: ו וַיֵּשֶׁב בְּעִיר הַהִיא עַד־עֲמֹדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפַּט עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם אָז יָשׁוּב הָרוֹצֵחַ וּבָא אֶל־עִירוֹ וְאֶל־בֵּיתוֹ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־נָס מִשָּׁם: ז וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת־קֹדֶשׁ בְּגָלִיל בְּהַר נַפְתָּלִי וְאֶת־שִׁכְם בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֶת־קֶרֶת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה: ח וּמַעֲבָר לִירְדֵן יְרִיחוֹ מִזְרְחָה נָתְנוּ אֶת־בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּמִישֹׁר מִמִּטָּה רְאוּבֵן וְאֶת־רֶאֱמָת בְּגִלְעָד מִמִּטָּה־גָּד וְאֶת־גִּלְזָן (גִּלְזָן קרי) בְּפָשָׁן מִמִּטָּה מְנַשֶּׁה: ט אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי הַמּוֹעֵדָה לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם לְנוֹם שָׁמָּה כָּל־מִכֵּה־נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם עַד־עֲמֹדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה:

רש"י

(ו) עד עמדו וגו' למשפט. אם יפטר מגלות ופטר, ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלטו (במדבר לה כה): וישב שם עד מות הכהן הגדול: (ח) ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו. בימי משה, שנאמר (דברים ד מג): את בצר במדבר וגו': (ט) המועדה. ההזמנה, היעודות לכך:

מצודת ציון

(ב) המקלט. על שם שקולטת את הרוצחים, שאין מדרך עיר אחרת להניח להרוצחים לדור בה: (ג) לנוס. ענין בריחה: בכלי דעת. בלא כוונה: מגואל. מלשון גאולה, כי בהנקם נקמת הנרצח, לגאולה תחשב לו: (ד) ואספו. ענין הכנסה, כמו (שופטים יט טו) מאסף אותם: (ה) יסגירו. ענין מסירה, כמו (עמוס א ו) להסגיר לאדום: שלשום. יום השלישי מהיום הזה: (ז) ויקדישו. ויזמינו, כמו (יואל ב טו) קדשו קהל: בגליל. בארץ הגליל, והוא שם מדינה בארץ ישראל: (ט) המועדה. מלשון ועד וקבוץ להתאסף בהן הרוצחים, כמו (ישעיהו יד יג) בהר מועד:

מצודת דוד

(ב) לכם. להנאתכם: (ג) למקלט. לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם, לבל יהרגנו כאשר יחס לבכו: (ד) את דבריו. איך שגג בהרצח: ואספו אותו. עם שלא ידעו שהאמת אתו: (ה) גואל הדם. קרוב הנרצח, הרוצח לנקום נקמתו: אחריו. אל עיר מקלטו: ולא יסגירו. רצה לומר, אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד גואל הדם: כי בכלי דעת. אם הרג בכלי דעת: ולא שנא. לומר שהיה מערים בדבר: (ו) למשפט. לדונו אם הוא חייב גלות, וכאשר יצא חייב, יחזור לעיר מקלטו וישב בה עד ימות הכהן הגדול: אז. אחרי מות הכהן הגדול: (ט) עד עמדו. עד יעמוד למשפט לדונו אם הוא חייב מיתה, וכאשר יצא חייב, אז ביד גואל הדם להמיתו:

דברי הימים-א יז יב-כו

יב הוא יבנה-לי בית וכננתי את-פסאו עד-עולם: יג אני אהיה-לו לאב והוא יהיה-לי לבן וחסדי לא-אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך: יד והעמדתיו בביתי ובמלכותי עד-העולם וכסאו יהיה נכון עד-עולם: טו ככל הדברים האלה וככל החזון הזה פן דבר נתן אל-דָוִיד: טז ויבא המלך דָוִיד וישב לפני יהוה ויאמר מי-אֲנִי יהוה אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד-הלם: יז ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר על-בית-עבדך למרחוק וראיתי כְּתוּר האדם המעלה יהוה אלהים: יח מה-יוֹסִיף עוד דָוִיד אליך לכבוד את-עבדך ואתה את-עבדך ידעת: יט יהוה בעבור עבדך וכלבך עשית את כְּלִי-הַגְּדוּלָה

רש"י

(יג) אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן. (ובשמואל ב' ד') כתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ופתרון אם יחטא נגדי איסרנו על יד כאדם שמיסר את בנו בשבט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד ועל אותו פסוק נופל לומר וחסדי לא אסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול שהיה לפניך וכשפשע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו בשמואל (שם) כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב כאן אשר בהעותו וגו' משום כבודו של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות לבית דוד: (טז) כי הביאתני עד הלום. מנוה רועים הביאתני למלכות: (יז) ותקטן זאת בעיניך. שנתת לי המלכות: למרחוק. שהעמדת את מלכותי לעתים רחוקים שאמרת והעמדתיו

בביתי ובמלכותי עד עולם: וראיתי כְּתוּר האדם המעלה. שהשיתני והושבתני בשורות הגדולים כלומר קטן הייתי והושבתני בשורות נדיבי עמך שאמרת לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים: כְּתוּר. פתרון שורה ודוגמא (בכלאים) ראש תור ירק: (יח) מה יוסיף עוד דויד אליך. פתרון מה צורך עוד לדוד לבקשך: לכבוד את עבדך. בשביל לעשות כבוד לי שאני עבדך ואתה ידעת מאליו ובשמואל (שם) כתיב ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך ה': (יט) ה' בעבור עבדך. כך מוסב פסוק זה על העליון ועל כך עשית להודיעני את כל הגדולה הזאת שהודעתני והכל מרצון לבך לכן ה' אין כמוך ושמא תאמר גדול כמוהו אינו אבל מעט קטן ממנו

מצודת ציון

(יד) נכון. מתוקן על כנו: (טו) החזון. מראה הנבואה: (טז) הלום. לכאן כמו אל תקרב הלום (שמות ג): (יז) כְּתוּר. ענין תכונה ותואר וכן נאוו לחיך בתורים (ש"ה א) שהם הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה: (יח) ידעת. הוא מענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג):

מצודת דוד

(יג) לאב. כמו אב המייסר את בנו בשבט ואל המיתו כל ישא נפשו: וחסדו. לא אסיר חסדי ממנו למאס בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול אשר היה מלך לפניך: (יד) בביתי. בבית המלכות ולתוספת ביאור אמר במלכותי וכפל עוד לומר וכסאו וכו' וכן דרך המקרא לכוּל הדברים פעמים ושלש לחזוק: עד העולם. לזרעו אחריו: (טו) כן דבר נתן. ר"ל עם שמתחלה הסכים על

ידו ואמר לו כל אשר בלבבך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו בדבר ה': (טז) לפני ה'. לפני הארון: ומי ביתי. כי הלא מרות המואביה אני בא: עד הלם. עד המעלה שאני בה עכשיו: (יז) ותקטן. החסד הזה היא עוד קטנה בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל להדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם: וראיתי אותי להחשיבני כתכונת ותואר האדם גדול המעלה עם שאני פחות ונבזה: (יח) מה יוסיף. מעתה מה יוסיף עוד לבקש לעשות כבוד עם עבדך ר"ל מעתה אין לו לשאול עוד ואמר כאחר המדבר: ואתה. הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות לו כזאת מבלי שאלה ובקשה: (יט) בעבור עבדך. ר"ל אם עשית כזאת בעבור שאני עבדך מכל מקום

הַזֹּאת לְהַדִּיעַ אֶת־כָּל־הַגְּדֻלֹּת: כ' יְהוָה אֵין כְּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זֹלָתְךָ בְּכָל אֲשֶׁר־
שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנוֹנוּ: כא וּמִי כַעֲמֹךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הָלַךְ הָאֱלֹהִים לַפְּדוּת
לֹא עָם לְשׁוֹם לְךָ שֵׁם גְּדֻלֹּת וְנוֹרָאוֹת לְגִרְשׁ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר־פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם:
כב וְתָתֵן אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל א' לְךָ לְעַם עַד־עוֹלָם וְאַתָּה יְהוָה הֵייתָ לָהֶם לֵאלֹהִים:
כג וְעַתָּה יְהוָה הַדֹּכֵר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־בֵּיתוֹ יֵאֱמָן עַד־עוֹלָם וַעֲשֵׂה
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: כד וַיֵּאֱמָן וַיִּגְדַּל שִׁמְךָ עַד־עוֹלָם לֵאמֹר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל וּבֵית־דָּוִיד עַבְדְּךָ נִכּוֹן לִפְנֶיךָ: כה כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי גְלִית אֶת־אֶזְנוֹ
עַבְדְּךָ לִבְנוֹת לֹא בֵּית עַל־פֶּן מִצָּא עַבְדְּךָ לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֶיךָ: כו וְעַתָּה יְהוָה אַתָּה־
הוּא הָאֱלֹהִים וְתִדְבֹּר עַל־עַבְדְּךָ הַטּוֹבָה הַזֹּאת: כז וְעַתָּה הוֹאֵלֶת לְבָרְךָ אֶת־בֵּית
עַבְדְּךָ לְהֵיוֹת לְעוֹלָם לִפְנֶיךָ כִּי־אַתָּה יְהוָה בִּרְכָתָ וּמְבָרֵךְ לְעוֹלָם:

רש"י

דוד עבדך נכון לפניך. שדברת וכסאו יהיה
נכון עד עולם: (כה) כי אתה אלהי גלית.
פתרון ודאי נאה לך לאמן דברך כי אתה
בעצמך גלית אוזן לבנות לי בית כדכתיב (לעיל)
ואגיד לך ובית יבנה לך ה': על כן מצא עבדך
להתפלל לפניך. כלומר אם לא היית בעצמך
אומר לי להביא על זרעי הטובות האלה לא היה
עולה על דעתי לבקש אשר מי אני אשר
הביאותני אפילו עד הלום אבל הואיל שאמרת
למענך להביא לי כל הטובות הללו לפיכך אני
מתפלל שתאמן את דברך: (כז) כי אתה ה'
ברכת. כלומר ברכתני: ומבורך לעולם. כלומר
ועבדך יהא מבורך לעולם:

מצודת ציון

(כג) יאמן. מל' האמנה וקיום: (כז) הואלת. ענין חפץ
ורצון כמו ויואל משה (שמות ב):

כלבך עשית הגדולה הזאת כי אין זכותי כדאי לה לולי
רצון לבך: להודיע. ר"ל ואף להודיע לי את זאת כאילו
באה לתשלום גמול על מעשי: (כ) אין כמוך. בכדי
להעריך ממנו עומק מחשבותיך: בכל אשר שמענו. ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו: (כא) ומי כעמך. ר"ל הואיל
ואין זולתך אם כן מי ומי מעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד בארץ: לפדות לו עם.
לפדות ממצרים להיות לו לעם: לשום לך וכו'. לפרסם את שמך בעולם: גוים. מוסב על לגרש ר"ל הוצאתם לגרש
מפניהם העמים אשר בארץ כנען: (כב) עד עולם. ולא יחליפם באומה אחרת: (כג) יאמן. יקוים להיות המלכות מזרעי
עד עולם: (כד) ויאמן. במה שיאמן הדבר יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית
דוד נכון לפניו למלוכה עד עולם ואין בו חלילה השתנות לחזור מדבריו: (כה) כי אתה וכו'. ר"ל הואיל והודעתני
שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי וערב לגשת להתפלל עליה עם כי הוא דבר גדול: (כו) אתה הוא האלהים.
א"כ בידך הכח למלאות דברך: ותדבר. אתה דברת הדבר הזה כי נאמן נתן לנביא ודבר ה' בפיו: (כז) ועתה הואלת.
ר"ל והואיל וכן הוא א"צ מעתה להתפלל עוד על הדבר אבל שאלתי רצה נא לברך וכו' שיהיו לעולם לפניך ר"ל ברכה
במתנת לב טהור ללכת בתורתך בכדי שיהיו ראויים לקבל החסד הגדול הזה: כי אתה וכו'. ר"ל הלא כבר ברכת ומבורך
לעולם כי אין שום מניעה מפאת המברך ולזה אשאל עוד שגם לא יהיה מניעה מצד המקבל הברכה:

מצודת דוד

כלבך עשית הגדולה הזאת כי אין זכותי כדאי לה לולי
רצון לבך: להודיע. ר"ל ואף להודיע לי את זאת כאילו
באה לתשלום גמול על מעשי: (כ) אין כמוך. בכדי

פרק א משנה ג

אֲנִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קִבֵּל מִשְׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אֵל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְשִׁין אֶת הָרֶב עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרִס, אֲלָא הָיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְשִׁין אֶת הָרֶב שְׁלֹא עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרִס, וְיֵהי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם.

נקודות משיחות קודש

על מנת לקבל פרס. משום זה מקדים התנא "אל תהיו כו", ורק אחר כך הוא אומר "אלא הו כו".

והנה מבואר בחסידות⁶ שאהבה ויראה הן שתיים שהן ארבע: יראה תתאה ויראה עילאה, אהבה זוטא ואהבה רבה. וענינם: יראה תתאה - שירא מהעונש (או על כל פנים מהפגם שנגרם לו על ידי החטא). יראה עילאה - יראת הרוממות וירא בוש, היינו שירא מהחטא עצמו, שהוא נגד רצון ה'. אהבה זוטא - האהבה מצד הטוב המגיע אל האדם על ידי עבודתו, הן טוב גשמי והן הטוב הרוחני ביותר. אהבה רבה - שלא על מנת לקבל פרס כלל⁷. וסדר העבודה הוא - יראה תתאה, אהבה זוטא, אהבה רבה ויראה עילאה.

וארבע הבחינות מרומזות במשנתנו: אל תהיו כעבדים - יראה תתאה, על מנת לקבל פרס - אהבה זוטא, שלא על מנת לקבל פרס - אהבה רבה, ויהי מורא שמים עליכם - יראה עילאה⁸. ומאחר שביראה עילאה גופא יש שתי דרגות: מה שהאדם ממשיך על עצמו ב"אתערותא דלתתא", והבאה מלמעלה ב"אתערותא דלעילא", שהיא "עיקר היראה"⁹ לכן אומר "ויהי מורא שמים עליכם" - לכלול גם בחינה זו שבאה מלמעלה, בבחינת מקיף על האדם¹⁰.

* * *

הרי ביאור הקשר לבעל המאמר - אנטיגנוס איש סוכו. לאנטיגנוס היו שני תלמידים ש"עמדו ופירשו מן התורה, ונפרצו מהם שתי פרצות - צדוקין וביתוסין"¹¹. תלמידים אלו שנו ופירשו בגלל העובדה שלמדו תורה ללא יראת שמים, וכתוצאה מכך באו לכלל טעות ואי-הבנה בדברי רבותיהם. ואנטיגנוס, בראותו בתלמידים שלו את התוצאות החמורות של תורה ללא יראת שמים, הדגיש את הנחיצות של יראת שמים - "ויהי מורא שמים עליכם"¹².

הרי ביאור הקשר בין מאמרו של אנטיגנוס למאמרו של שמעון הצדיק - "על שלשה דברים העולם עומד": כוונת מאמר זה היא לזרז את האדם להוסיף ולהדר בשלשה דברים אלו, להיותם שלשה עמודי העולם. ובהמשך לזה אומר התנא שעבודת ה' צריכה להיות בצורה נעלית יותר - שלא על מנת לקבל "פרס" זה של קיום ועמידת העולם. (ואילו שמעון הצדיק אינו מדבר על דרגה נעלית זו של עבודה (שלא על מנת לקבל פרס), כי עבודתו היתה בקו החסד, ולכן מדבר אודות עבודה כזו שהיא בהישג ידו של כל אחד, לרבות מי שלא הגיע עדיין לכלל עבודה לשמה)¹.

* * *

השאלות במשנתנו: א. הרי זה בניגוד למה שכתוב² "כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך" - על מנת לקבל פרס, ועוד כיוצא בזה. ב. למה לא התחיל התנא בצד החיובי ("הו כעבדים כו"). ג. "ויהי מורא שמים עליכם" - הלא יראת ה' היא אחת מרמ"ח מצוות עשה שבתורה, ולא הנהגה של מדת חסידות. ד. הדיוק "עליכם" (ולא "בכם"). והביאור:

משורת הדין רשאי אדם לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס, כמאמרם ז"ל³: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". ועל זה נאמר "למען יאריך ימך". והתנא מחדש לנו כאן, במילי דחסידותא, שאף על פי כן "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס"⁴.

והנה, מאמרו "אל תהיו כעבדים" מובן שמדובר באדם שהוא בדרגת "עבד", שבהפקירא נתיחא⁵. אי לזאת, צריכים להודיעו בתחלה שקיימת עבודה כזו (של על מנת לקבל פרס), אלא שמצד מדת חסידות עליו לעבוד את קונו שלא

(1) משיחת ש"פ נשא תשמ"ב - על פי רשימת השומעים בלבד. (2) יתרו כ, יב. ועד"ז (עקב יא, כא): למען ירבו ימיכם. (3) סוטה מז, א. (4) ראה ר"ן פסחים ח, א. תוד"ה בשביל - ר"ה ד, א ובעין יעקב שם. מפרשים כאן. (5) גיטין יג, א. (6) אוה"ת ר"פ תולדות. וראה לקו"ש ח"ג עמ' 781. (7) וכאשר מגיעים לדרגה זו, באים לידי הכרה שגם השכר המעולה ביותר הוא רק "פרס" - מלשון פרוסה - לגבי העבודה עצמה (ראה ספר הערכים חב"ד ערך אהבה זוטא, רבה). (8) וראה ברבינו יונה. - ולכן מדייק "מורא שמים", כי "מורא" הוא יראה עילאה, משא"כ "יראה" הוא יראה תתאה (לקו"ת צו יג, ב). (9) סדור עם דא"ח עמ' קנא, ג. ושם, שיראה זו עולה על יראה עילאה כ"מעלת ויתרון האור על החושך ממש". (10) משיחת ש"פ פנחס תשל"ז - על פי רשימת השומעים בלבד. (11) אבות דר"ב פ"ה, ב. (12) משיחת ש"פ נשא תשמ"ב - על פי רשימת השומעים בלבד.

בס"ד. (המשך) שיחת כ"ף מנחם־אב, ה'תשי"ט.

בלתי מוגה

יא. ביאור הדברים:

יכול להיות מעמד ומצב שלמרות שכבר הי' ענין הנישואין, היינו, שהנשמה (איש) נתלבשה בגוף (אשה)⁷⁵ זה, וניתן לה חלק בעולם שבו צריכה לעבוד עבודתה, וגם ניסתה והתחילה לעסוק בזה – אעפ"כ, באה הנשמה בפני כ"ד של מעלה, וטוענת, שאין ביכלתה להשתלט על הגוף, כיון שיצרו גדול כו', ואין ביכלתה לפעול בבירור חלקה בעולם מצד גודל ההעלם וההסתר כו', והיינו, שהטענה היא שאין התאמה בין הנשמה להגוף או בין האדם העובד לעבודתו בחלקו בעולם, ולכן רצונו להתגרש מעבודה זו ולמצוא עבודה אחרת קלה יותר.

ובזה פליגי ב"ש וב"ה:

ב"ש – שהנהגתם במדת הדין והגבורה, שלכן מחמירים בכל עניני תורה ומצוות – ס"ל שלא יועילו שום תירוצים; כיון שניתנה לאדם עבודה ושליחות זו, היינו, שמלמעלה חיברו ביניהם (ענין של נישואין) – חייב הוא למלא אותה עד כמה שתהי' קשה, שכן, גם כאשר זוהי עבודה קשה ביותר, הרי "לפום גמלא שיחנא"⁷⁶, ובמילא, עליו לעבוד עבודתו עד קצה האחרון, "עד דכדוכה של נפש"⁷⁷, ו"עד מיצוי הנפש" (כלשון הספרי⁷⁸), ואין לו לעזוב עבודה זו, ומובטח לו שבודאי "לא ידח ממנו נדח"⁷⁸.

וזוהו "לא יגרש אדם את אשתו" – "אלא אם כן מצא בה ערות דבר", היינו, שישנו פס"ד בתורה שזהו "דבר ערוה", שאז היא אסורה לו וחייב לגרשה:

יתכן אמנם ש"לא תמצא חן בעיניו", היינו, שמצד בחי' המקיפים שבנשמה (ענין ה"חן")⁷⁹, אין התאמה בין הנשמה להגוף, בין האדם העובד לעבודה בחלקו בעולם; ויתכן אפילו ש"הקדיחה את תבשילו", היפך ההנהגה ד"אשה כשרה עושה רצון בעלה"; ואעפ"כ, כל זמן שאין פס"ד ע"פ תורה שהחיבור של נשמה זו עם גוף זה, או אדם זה עם עבודה זו, הוא חיבור וצירוף שאינו ראוי – מוכרח הוא להמשיך בעבודתו זו למרות היותה עבודה קשה ביותר.

אבל ב"ה – שהנהגתם היא במדת הרחמים, מצד רחמים רבים העליונים – ס"ל שיש להתחשב במעמדם ומצבם של בני־אדם קרוצי חומר, יושבי בתי חומר, ולמצוא אופני עבודה קלים יותר, ובלבד שיוכלו בקלות יותר למלא את רצון הבורא, החתן של ישראל (הכלה).

כלומר: למרות שהי' אמנם ענין של קידושין "כדת משה וישראל", כולל גם ברכות נישואין, שמורה על ההסכמה והמשכת הסיוע מלמעלה, אבל אעפ"כ, כאשר רואים אח"כ שאין שלום וחיבור ביניהם, האשה אינה עושה (אלא ממרה את) רצון בעלה, החומר אינו עושה את רצון הצורה, והגוף אינו עושה את רצון הנשמה – אזי יש מקום לומר שנשמה זו צריכה גוף אחר שהי' נוח יותר, וגוף זה צריך נשמה אחרת שתהי' תקיפה יותר, ועד"ז בנוגע לעבודה בחלקו בעולם, שכאשר אינו מצליח בעבודה זו, ואדרבה כו' – יש מקום להחליפה בעבודה אחרת, קלה יותר,

ואעפ"כ, לא יהי' זה באופן שע"ז יחסר ח"ו במילוי רצונו של הקב"ה בעבודה ושליחות הקודמת, אלא באופן ש"יצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר"⁸⁰, וה"איש אחר" יבנה בית בישראל שבו יהי' "ושכנתי בתוכם"⁸¹, "בתוך כל אחד ואחד"⁸², היינו, שיימצא יהודי אחר שיעסוק ויצליח במילוי העבודה והשליחות בחלק העולם הנ"ל, לעשות ממנו כלי לאלקות.

ספ"ט.

(79) ראה ד"ה ויהי אומן תרכ"ז (סה"מ תרכ"ז ע' קפו ואילך).

(80) תצא כד, ב.

(81) תרומה כה, ח.

(82) ראה אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. ועוד.

(75) ראה זח"א קכב, ב ואילך. בחיי בראשית ג, כא. ובנחמה מארז"ל. וראה שיחת כל היוצא למלחמת בית דוד (לקו"ד ח"ד תשפט, ב. סה"ש תש"ב ע' 130 ואילך).

(76) כתובות סז, רע"א. וש"נ.

(77) רות רבה פ"ו, יג. קה"ר פ"ז, ח.

(78) ע"פ שמואל"ב יד, יד. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג. תניא

יב. ויש להוסיף בשיטת ב"ה ביאור דיוק הלשון "הקדיחה תבשילו" דוקא – דלכאורה הול"ל בפשטות שאינה עושה רצונו – שבזה מרומז שלא נשלם תכלית הנישואין:

איתא בגמרא במסכת יבמות⁸³: "כתיב⁸⁴ אעשה לו עזר, במה אשה עוזרתו לאדם. . . אדם מביא חיתין חיתין כוסס (בתמי). . . נמצאת (האשה) מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו", עי"ז שמתקנת את החטים להיות מהם מאכל אדם.

ועד"ז בנוגע להנשמה והגוף – שהנשמה מצד עצמה אין לה קשר עם קלף גשמי וצמר גשמי, ובמילא אין לה קשר גם עם הניצוץ האלקי שנמצא בקלף וצמר הגשמיים, כי אם ע"י אמצעות הגוף, והיינו, עי"ז שהגוף אינו משאיר את הדברים הגשמיים כמו שהם, חטים כמו שהם, אלא עושה מהם מאכל לאדם העליון שעל הכסא, וכמו בתפילין, שעושה מהקלף הגשמי תשמישי קדושה, עי"ז שכותב עליו פרשיות התורה, ומניח אותם במקום הראוי ע"פ תורה, ועד"ז בשאר מצוות התורה, ש"הוקשה כל התורה כולה לתפילין"⁸⁵, ואז נשלם תכלית ענין הנישואין.

אבל כאשר האשה (הגוף) אינה מכינה להאיש (הנשמה) דבר הראוי למאכל אדם, ואדרבה, תמורת זה הרי היא עוד מקדיחה את תבשילו, היינו, שהיא מקלקלת גם את תבשילו של הבעל שכבר מוכן לו (עניני הנשמה שהיו אצלה מקודם לכן), שמקדיחה אותו ע"י ההתלהבות בעניני העולם ברשפי אש דלעו"ז – תמורת ה"אש" ד"איש ואשה זכו שכינה ביניהן"⁵³, שהו"ע אש י' ואש ה', אש שלמעלה ואש של הדיוט (כמדובר במאמר שלפנ"ז⁸⁶) – אזי ס"ל לב"ה שאפשר להיות ענין של גירושין, היינו, שיעזוב עבודה זו ויתעסק בעבודה אחרת; אבל, כל זמן שלא הגיע לידי מעמד ומצב ש"הקדיחה תבשילו" – עליו להמשיך ולהתייגע בעבודתו הקודמת.

יג. ואילו ר' עקיבא אומר, אפילו מצא אחרת נאה הימנה, שנאמר והי' אם לא תמצא חן בעיניו: ר' עקיבא, להיותו חסיד, מקור החסד, ועד שאומר ש"ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה", ס"ל תירה מזה – שעבודתו של יהודי צריכה להיות גם באופן של "חן",

וכדאיתא בגמרא⁸⁷: "שלשה חינות הן, חן מקום על יושביו, חן אשה על בעלה כו'", והיינו, שכשם שצריך להיות "חן מקום על יושביו" כדי שיוכלו לעשות ממקום זה מקדש לו ית', כמו"כ צ"ל בפנימיות העבודה הענין ד"חן אשה על בעלה",

והיינו, שנוסף על שלימות העבודה בפועל ממש, צריכה להיות העבודה מתוך רצון ותענוג ("חן") – כפי שמצינו בנוגע ללימוד התורה שאמרו חז"ל⁸⁸ "לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ"; ועד"ז בקיום המצוות ישנו ענין ברכת המצוות: "ברוך כו' אשר קדשנו במצוותיו", שהו"ע ההודאה להקב"ה⁸⁹ על "אשר קדשנו במצוותיו", "אשר" דייקא, כמבואר בקבלה וחסידות⁹⁰ ש"אשר" הוא מלשון תענוג, כמו "באשרי כי אשרוני בנות"⁹¹, היינו, שקיום המצוות הוא מתוך תענוג ונחת רוח.

אמנם, כאשר עבודתו היא באופן שחסר בה ענין ה"חן", והיינו, שבנוגע לפועל הרי הוא עובד עבודתו בשלימות, אבל הוא עושה זאת בדרך "מצות אנשים מלומדה"⁹², ללא רגש של אהבה ותענוג, כיון שחסר אצלו ה"חן" בעבודה זו – אזי מצד מדת החסידות של ר' עקיבא, מאפשרים לו למצוא עבודה אחרת שתמצא חן בעיניו, ויוכל לעסוק בה מתוך תענוג, שאז תהי' עבודתו לה' בשמחה ובטוב לבב⁹³.

יד. והנה, ההלכה היא – לא כר' עקיבא, ולא כבית שמאי, אלא כבית הלל⁹⁴: התורה על הרוב תדבר⁹⁵, ואצל רוב בני, אי אפשר לדרוש ולתבוע שמיד בהתחלת העבודה יהי' גם ענין התענוג בעבודה. וכמ"ש הרמב"ם בסוף הל' תשובה⁹⁶, שבתחלת העבודה "אין מלמדין. . . אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר", שאז, עבודתו אינה מצד ענין התענוג, אלא מצד סיבה צדדית.

(90) ראה פ"ח שער הברכות פ"ב. תו"א תולדות יח, סע"ב. לקו"ת

בשלח א, ד. ובכ"מ.

(91) ויצא ל, יג.

(92) ישעי' כט, יג. וראה תניא פל"ט (נג, ב). ובכ"מ.

(93) רמב"ם סוף הל' לולב. תניא פכ"ו.

(94) טושו"ע אה"ע סקי"ט ס"ג.

(95) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

(96) פ"י ה"ה.

(83) סג, א.

(84) בראשית ב, יח.

(85) קידושין לה, א. וש"נ.

(86) ד"ה אלה מסעי דש"פ מטו"מ, מבה"ח מנ"א ה'תשי"ט ספ"ג

ואילך.

(87) סוטה מז, א.

(88) ע"ז יט, א.

(89) ולהעיר, שענין זה הוא הנקודה המשותפת בין "ברכת הנהנין"

ל"ברכת המצוות", אע"פ שבכמה ענינים חלוקים הם זה מזה.

ולכן, אין הלכה כר"ע, שס"ל שאפילו כאשר חסר רק ענין ה"חן" (חפץ ותענוג) בעבודה מסויימת, אזי יכול כבר לעזוב עבודה זו, ולעבור לעבודה אחרת שמוצאת חן בעיניו.

ולאידך גיסא – אין הלכה כב"ש שיש חיוב על האדם להמשיך ולהתיישר בעבודתו הקשה עד מיצוי הנפש, מבלי לאפשר לו לעבור לעבודה קלה יותר.

במקרים יוצאים מן הכלל צריכה אמנם להיות העבודה באופן של מס"נ עד כלות הנפש ממש⁹⁷ – בנוגע לג' הענינים שעליהם אמרו⁹⁸ "יהרג ואל יעבור",

– וישנו אופן ההנהגה של חסידים⁹⁹ שמחמירים על עצמם ומוסרים נפשם על קיום כל התוה"צ, וכדאיתא במדרש¹⁰⁰ על הפסוק¹⁰¹ "מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הוכתי בית מאהביו", "מה לך יוצא ליסקל, על ששמרתי את השבת. . . על שמלתי את בני כו", "על שנטלתי לולב על שהנחתי תפילין". ולהעיר מהפלוגותא בראשונים ואחרונים¹⁰² אם ניתנה רשות לכל אחד למסור נפשו על כל המצוות שבתורה שלא בשעת גזירת השמדה. ולכל הדעות, אין זו דרך הסלולה לרבים, אשר, התורה על הרוב תדבר –

אבל בנוגע לכל שאר הענינים – צריכה להיות עבודתו באופן שהנשמה נשארת קשורה בגוף, אע"פ שנכשל לפי-שעה כו'¹⁰³.

ולכן, ההלכה היא כבית הלל – שזוהי דרך סלולה ורחבה לכאו"א מישראל, דרך המלך, "דרך הוי" לעשות צדקה ומשפט"¹⁰⁴, לעשות מכל העולם דירה לו ית' – שאין חיוב להתיישר בעבודה הקשה עד מיצוי הנפש, אלא, כאשר ישנו מעמד ומצב ד"הקדיחה תבשילו", אזי יכול לעזוב עבודה זו, ולמצוא עבודה קלה יותר.

טו. ויש להוסיף ולהעיר:

אע"פ שהלכה כב"ה, ועד ש"ב"ש במקום ב"ה אינה משונה¹⁰⁵, מ"מ, מצינו דעה¹⁰⁶ שבנין גירושין הלכה כב"ש, ש"לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר".

ובכל אופן – הנה גם כאשר יש מקום לענין הגירושין, "אין ראוי למהר לשלח אשתו הראשונה"¹⁰⁷.

וההסברה בזה – דכיון שנעשה כבר ענין הנישואין, כולל גם ברכות נישואין שמורה על ההסכמה מלמעלה, הרי מובן, שאם רק תהי' השתדלות הכי גדולה, יוכל להתקיים הרצון העליון שיומשך קיום הנישואין, שאז יהיו ברכות הנישואין כתיקונם (שהרי אע"פ שגם אם יתבטלו הנישואין לא תהי' הברכה לבטלה, כיון שהי' ענין הנישואין לפי שעה, מ"מ, אם אין זה "בנין עדי עד", אין זו ברכה כתיקונה), ולכן, יש לעשות את כל ההשתדלות שענין הנישואין ישאר בקיומו.

ועד"ז בנוגע לעבודת האדם¹⁰⁸:

כיון שבהשגחה פרטית באה לידו עבודה ושליחות מסויימת במקום מסויים (שהרי הוא מאמין שאין דבר שאינו בהשגחה פרטית, וכמ"ש¹⁰⁹ "מה' מצעדי גבר כונו"), לא יתכן שעבודה זו תהי' שלא בכחו. אלא מאי, ישנם כ"כ הרבה קשיים העלמות והסתרים בעבודה זו – הנה "בהדי כבשא דרחמנא למה לך"¹¹⁰, אבל ברור הדבר שביכלתו למלא עבודה זו, כיון שיש לו כחות לכך, ועליו רק להמשיכם מן ההעלם אל הגילוי, ולכן "אין ראוי למהר לשלח כו", שהרי אינו יכול לדעת אם הרצון להיפטר מעבודה ושליחות זו הוא מהיצ"ט או מהיצה"ר, אלא עליו להתבונן עוד הפעם ועוד הפעם, ולנסות בכל מיני האופנים להמשיך בעבודה ושליחות זו.

המשך בשבוע הבא

(105) ברכות לו, רע"ב. וש"ג.

(106) שו"ת הרשב"ש סתי"א.

(107) רמב"ם הל' גירושין פ"י הכ"א. וראה לקו"ש ח"ד שם הערה 21. ח"ט שם הערה 17.

(108) המשך ואריכות הדברים בעבודה בפועל בימינו אלו – ראה לקמן ס"ל ואילך (המו"ז).

(109) תהלים לו, כג. וראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' תקסא (נעתק ב"היום יום" יד חשון), שם ח"ה ע' קג (נעתק ב"היום יום" י תמוז). ועוד.

(110) ברכות יו"ד, סע"א.

(97) שזהו הענין השני שבו "קונה את עצמה", מלבד גט (כנ"ל ס"א).

(98) סנהדרין עד, א.

(99) ראה שם קי, ב: "אספו לי חסידים, אלו צדיקים שבכל דור ודור. . . שמסרו עצמן כו".

(100) יל"ש עה"פ (רמז תקפא). ויק"ר פל"ב, א.

(101) זכרי' יג, ו.

(102) ראה כס"מ לרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה ה"ד.

(103) ועד"ד האמור לעיל (ס"ט) בשיטת ב"ה, שגם אם היתה חגירת או סומא, נותנים לה הנתינת-כח מלמעלה כו'.

(104) וירא יח, יט.

בְּיָמֵינוּ שֶׁנֶּקְדָּם מִקְחָהּ שֶׁל שְׁנֵי לְשִׁכְחוּ שֶׁל רֹאשׁוֹן – שהקונה השני קנה את השדה לפני שהקונה הראשון השביח את השדה הגדולה, **אֲבָל קָרַם שִׁבְחוֹ שֶׁל רֹאשׁוֹן לְמִקְחָהּ שֶׁל שְׁנֵי** – אבל אם קודם השביח הקונה הראשון את השדה הגדולה ורק אחר כך קנה השני את הקרקע מהמוכר, **גֹּזֵה מִנְּכָסִים מְשׁוּעָבְדִּים. אֵלֶּמָּה** – מוכח מבריתא זו, שהטעם שלא גובים ממשועבדים, רק מְשׁוּשׁ דְּלֵאל קָרִים הוּא – שהחוב היה מאוחר ללקיחת הקרקע, ולא בגלל שהחוב צריך להיות כתוב או קצוב, וקשה גם על עולא וגם על רבי חנינא.

מתרצת הגמרא, **תַּנְיָא הוּא** – במחלוקת עולא ורבי חנינא, כבר נחלקו תנאים בבריתא. **וְתַנְיָא אֵין מוֹצִיאִין לְאִכִּילַת פִּירוֹת וְלִשְׂבַח קִרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן אִשָּׁה וְהַבְנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעָבְדִּים מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם לְפִי שְׁאֵין כְּתוּבִין וְדוּמִים לְמַלּוּהַ עַל פֶּה שְׁאֵין לֹה קוֹל, וְאִם מְלוּהַ עַל פֶּה יִגְבֶּה מִמְשׁוּעָבְדִּים לֹא יִקְנֶה אֲדָם לְעוֹלָם שְׂדֵה שְׁמָא יִבְאֹר הַמְלוּהַ וְיִטְרוֹף זֹאת מִמֶּנּוּ. זֹה הִיא שִׁטַּת תַּנָּא קַמָּא וְעוֹלָא סוֹבֵר כְּמוֹ תַנָּא קַמָּא. אֲמַר רַבִּי יוֹסִי וְכִי מַה תִּיקוֹן הָעוֹלָם יֵשׁ בְּזוֹ – גַּם אִם הַחֻבּוֹת שֶׁל מְזוֹנוֹת וְכָל הַשָּׂאֵר יִהְיוּ כְּתוּבִים בִּשְׂטֵר וְהָלֹא אֵין קְצוּבִין, וְהַלּוּקָה אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִזְהָר בֵּין שְׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵת גּוֹדֵל הַחֻבּ, וְאֵין צוֹרֵךְ בְּתַקְנָה מִיּוֹחֲדוֹת לְצוֹרֵךְ תִּיקוֹן הָעוֹלָם, כְּדִי לֹא לִגְבוֹת אוֹתָם מִמְשׁוּעָבְדִּים, וְרַבִּי חֲנִינָא סוֹבֵר כְּמוֹ רַבִּי יוֹסִי.**

שנינו במשנה **וְהַמּוֹצֵא מִצִּיאָה לֹא יִשְׁבַּע** שבוטע מודה במקצת, מפני תיקון העולם: **אֲמַר רַבִּי יִצְחָק, שְׁנֵי בִּסְמִין קְשׁוּרִין מִצִּיאָה שִׁישִׁיכִים לִי** – אדם איבד שני כיסים של שני קשורים זה בזה, והכריז על אבידתו, בא חבירו ואמר אני מצאתי כיס אחד. המאבד טוען, שמאחר ואתה מודה שמצאת את הכיס האחד, ברי לי שמצאת שנים כיון שהם היו קשורים זה בזה. והלך המוצא אומר לא מציאתי אלא אחד, נשבע המוצא שבוטע מודה במקצת. אבל אם היה המעשה בשני שוורים, והמאבד טוען שני שוורים קשורים מציאתי ששייכים לי והלך – והמוצא אומר לא היה אלא אחד, המוצא אינו נשבע שבוטע מודה במקצת.

שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מה ההבדל בין כיסים לבין שוורים. עונה הגמרא, **שְׁוֹרִין מְנַתְּחִי מְהֻרְרִי** – דרך השוורים להתנתק זה מזה, והמאבד לא יכול לטעון טענה ודאית שהמוצא מצא שנים ולא אחד, נמצאת טענתו טענת שמא, ואין נשבעים על טענת שמא. אבל בִּסְמִין, **לֹא מְנַתְּחִי מְהֻרְרִי** – אין הדרך שיתנתקו זה מזה, ולכן טענת המאבד שחבירו מצא שני כיסים, היא טענת ברי, ועל המוצא מוטלת שבוטה.

דין נוסף אמר רבי יצחק, אם טען המאבד, שני שוורים קשורים מציאתי, והלך המוצא אמר אמנם מציאתי שני שוורים, והתורתי לך אחד מהם, **תָּרִי זֶה נִשְׁבַּע** שבוטע מודה במקצת.

מקשה הגמרא, וְכִי רַבִּי יִצְחָק לִית לִיה – אינו סובר את דין המשנה **שֶׁהַמּוֹצֵא מִצִּיאָה לֹא יִשְׁבַּע מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם**,

מִיָּד – שם מדובר שהבעלים התחייבו בקנין לזון את הבת חמש שנים, וסתם קנין לכתיבה עומד, ומן הסתם כתבו זאת בשטר.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** – אם מדובר שעשו קנין, אם כן וודאי שגם למזון הבנות של הבעלים עשו קנין, שהרי המשנה באה להראות את החילוק בין בנותיהם לבנות האשה, ואם כן בנות נָמִי – גם הבנות של הבעלים יוכלו לגבות ממשועבדים, שהרי סתם קנין לכתיבה עומד.

מתרצת הגמרא, **בְּשִׁקְנוֹ לָזוֹ וְלֹא קָנוֹ לָזוֹ** – המשנה שם מדברת באופן שהם עשו קנין רק לבת האשה אבל לבנותיהם לא עשו קנין. שואלת הגמרא, **מַאי פְּסִיקָא** – מדוע פסק התנא ונקט שהתחייבות לבנותיו לא נעשתה בקנין, והתחייבות לבנותיו לא נעשתה בקנין.

עונה הגמרא, **בֵּת אִשְׁתּוֹ מְנִישׁוּאָה קוֹדֵמִים, דִּהוּא בְּשַׁעַת קִנְיָן** – שהיא היתה קיימת בשעה שעשו את הקנין, מִהֵנִי לָהּ קִנְיָן – מועיל לה הקנין שהתחייבו לה. אבל בֵּתָהּ דְּלֵאל הוּא בְּשַׁעַת קִנְיָן – שעדיין לא נולדה בשעה שעשו קנין, **לֹא מִהֵנִי לָהּ קִנְיָן** – לא מועיל לה הקנין. שואלת הגמרא, **מִי לֹא עֲסָקִין** – האם לא מדובר גם באופן, דִּהוּוּ תְרִיבִיהוּ בְּשַׁעַת קִנְיָן – ששתיהן וגם בתו וגם בת אשתו היו קיימות בשעת הקנין, וְהִיכִי דְמִי – ואיך יתכן הדבר שבתו תזדה בשעת התנאי שנעשה בזמן הנישואין, כגון, דְּגִרְשָׁה וְאֶהְרָה – שהם היו נשואים וילדה לו אשתו בת, והבעל גירש את אשתו ואחר כך החזירה, ובשעת הנישואין השניים התחייב גם לבתו וגם לבת אשתו ואם כן מדוע שלא יועיל הקנין גם לבתו והרי היתה בעולם בשעת הקנין.

עונה הגמרא תשובה אחרת, **אֵלֶּא בֵּתָהּ דְּבִתְנָאִי בֵּית דִּין קִאָּבְלָה** – בתו שמגיע לה מזונו מתנאי בית דין, **לֹא מִהֵנִי לָהּ קִנְיָן, בֵּת אִשְׁתּוֹ דְּלֵאל בִּתְנָאִי בֵּית דִּין קִאָּבְלָה** – שהיא אינה ניוזנת מתנאי בית דין אלא מכח ההתחייבות של בעל אמה, מִהֵנִי לָהּ קִנְיָן.

שואלת הגמרא, וְכִי מִיָּדֵר נִרְצָה – וכי בגלל שיש לבתו מזונו מכח תנאי בית דין, זה מגרע את כוחה ולא מועיל קנין.

עונה הגמרא תשובה אחרת, **אֵלֶּא בֵּתָהּ בֵּין דְּבִתְנָאִי בֵּית דִּין קִאָּבְלָה** – כיון שהיא מקבלת מזונו מכח תנאי בית דין, ונוסף לזה הוא גם עשה קנין, הבעל חש מחויבות מיוחדת לתת לה את המגיע לה, וְאִמְרַי צְרִירִי אֶתְפַּסְסָה – ואנו חוששים שהבעל לפני מותו נתן בידה צרור מעות עבור המזונות ולכן אינה גובה ממשועבדים. אבל מבני חורין, כלומר, מהיורשים, הבנות גובות מזונות ולא חוששים להתפסת צררי. מאידך, בת אשתו שגובה מזונות מכח ההתחייבות שלו, אף שעשה קנין, אין חוששים להתפסת צררי, ולכן גובה ממשועבדים.

הגמרא מקשה מבריתא גם על עולא וגם על רבי חנינא:

תָּא שְׁמַע, אֲמַר רַבִּי נֶתָן אִמְתִּי נֶאֱמַר הַלְכָה שְׁאֵין מוֹצִיאִים לְפִירוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעָבְדִּים, רַק

אִו דְּלֵמָּה – או שמא כוונת רבי חנינא, שגובים ממשועבדים רק חובות קְצוּבִין וְאֵף עַל פִּי שְׁאֵין כְּתוּבִים בשטר. חוב של אכילת פירות אינו קצוב ולכן אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים.

תָּא שְׁמַע, דְּאִיתְמַר מִי שְׁמַת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָנוֹת וְכוּ. וְקָרְמָה הָרֵאשׁוֹנָה וְנִמְלָה עִישוֹר נְכָסִים עֲבוֹר פְּרִנְסַת נִישׁוּאִין, וְלֹא הִסְפִּיקָה שְׁנִיָּה לְגִבּוֹת אֵת הָעִשְׁרִית מִהִנְכָּסִים, עַד שְׁמַת הֵבָּה, וְנִפְלָה הִירוּשָׁה לִפְנֵי שְׁתֵּי הַבָּנוֹת. אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁנִיָּה וְיִתְרָה – אינה מקבלת את עישור הנכסים, ומחלקים את הירושה בין שתיהן. וְאֲמַר לִיה רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, וְכִי מִפְּנֵי שְׁקִדְמָה הָרֵאשׁוֹנָה לְקַחַת עִישוֹר נְכָסִים תְּפִסִּיד הַשְּׁנִיָּה, וְהָלֹא יִדְוֹלָה מִזֶּה אֲמַרְוּ חַכְמִים, שְׁאִם הָאִחַ שְׁלֹחַן מִכָּר אֵת הַנְּכָסִים, מוֹצִיאִין מִהַלְקוֹתוֹת אֵת עִישוֹר הַנְּכָסִים לְפָרְנִסָּה – לְצוֹרֵךְ הַגְּדוּדִיָּה, וְאֵין מוֹצִיאִין מִהַלְקוֹתוֹת לְמִזְוֹנוֹת הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת. הִרִי שְׁגוּבִים לְפָרְנִסָּה אִפִּילוּ מִהַלְקוֹתוֹת, וְאֵת רַבִּי יוֹחָנָן אֲמַרְתָּ, הַשְּׁנִיָּה וְיִתְרָה, וְהָלֹא הַנְּכָסִים נִמְצְאִים לִפְנֵינוּ וּמְשׁוּעָבְדִּים לְכָר, וּמִדּוּם שְׁלֹא תִיקַח מִהִירוּשָׁה אֵת עִשְׁרִית הַנְּכָסִים קוֹדֵם הַחֲלוּקָה.

מבואר בדברי רבי חנינא, שמוציאים עישור הנכסים ממשועבדים, וְהָא פְּרִנְסָה דְּמִקְיָן קְיָיְצָא – שהיא סכום קצוב, והיינו עשירית מהנכסים, מִיִּתְבָּב לֹא בְּתִיבָא – והיא אינה כתובה בשטר אלא זו תקנת חכמים, וְקָא מוֹצִיאָה מִמְשׁוּעָבְדִּים. מוכח שלפי רבי חנינא, די בסכום קצוב כדי לגבות ממשועבדים ולא צריך שיהא כתוב בשטר.

מתרצת הגמרא, **שְׁאֵין פְּרִנְסָה** – שונה דין הפרנסה, בֵּין דְּאִית לָהּ קָלָא מִבְּתָא דְּבִתְנָאִי דְּמִי – ברגע שהאב מת מתפרסם הדבר שמגיע לה פרנסה, והרי זה כאילו כתוב בשטר, ואם כן חוזר הספק שלנו, האם לרבי חנינא צריך גם קצוב וגם כתוב.

להלן מקשה הגמרא ממשנה במסכת כתובות (קא): על עולא הסובר שכדי לגבות ממשועבדים צריך שהחוב יהיה כתוב בשטר.

המשנה עוסקת באדם שנשא אשה שהיתה לה בת מנישואים קודמים, והוא התחייב בעל פה לזון את בת אשתו חמש שנים. אותו אדם גירש את אשתו והיא נישאת לאדם אחר שגם הוא התחייב בעל פה, לזון אותה חמש שנים, ושניהם מתו בתוך אותם חמש שנים:

מְתִיב רַב הוּנָא פֶּר בָּנוֹת, שְׁנֵינוּ בַּמִּשְׁנָה, מִתּוֹ הַבְּעֵלִים, הָרֵאשׁוֹן שְׁגִירָהּ וְהַשְּׁנִי שִׁנְאָה, בְּנוֹתֵיהֶן שֶׁל הַבְּעֵלִים, נְזוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּגִי חוֹרִין, וְכַפִּי שֶׁמְבוּאָר בַּמִּשְׁנָתוֹ שְׁאֵין מוֹצִיאִין לְמִזְוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעָבְדִּים. וְהִיא, הַבֵּת שֶׁל הָאִשָּׁה, שְׁנֵי הַבְּעֵלִים הַתְּחִיבִי לְזוֹנָה חֲמֵשׁ שָׁנִים, נְזוֹנוֹת – גּוֹבֶה אֵת הַמְּזוֹנוֹת שֶׁהוֹבִטְהוּ לָהּ, מִנְּכָסִים מְשׁוּעָבְדִּים, מִפְּנֵי שְׁחֵא כְּבַעַלַת חוֹב, וְאִם כֵּן רֹאִים מִמִּשְׁנָה, שְׁאִם הַחֻבּ קְצוּב אֵף שְׁלֹא כְּתוּב בִּשְׂטֵר, גּוֹבֶה מִמְשׁוּעָבְדִּים, וְקִשָּׁה עַל עוֹלָא הַסּוֹבֵר שֶׁצָּרִיךְ שֶׁהַחֻבּ יִהְיֶה כְּתוּב בִּשְׂטֵר.

מתרצת הגמרא, **הָאָא מַאי עֲסָקִין בְּשִׁקְנוֹ**

או דילמא קצובין אע"פ שאין כתובין. פי' בקונטרס ואית ליה דמלוה על פה גובה ממשעבדי ואין נראה דבדקתא תנן בפרק גט פשוט (נ"ב דף קס"ט) גובה מנכסים בני חורין ומפרש ר"ת דהכא לא איירי במלוה אלא בשאר מילי דקצבה כגון פסק לזון את בתה חמש שנים דדוקא במלוה על פה לא גבי ממשעבדי משום דמאן דחייב בצנעא חייב אכל שאר מילי הוה כסבר דאמר' (נ"ב דף קס"ט) המוכר שדורו בעדים גובה מנכסים משועבדים דמאן דמוזן בפרהסיא מוזן: **אמר** ר' חנינא גדולה מזו בר' למאי דמיסק בפרק מציאת האשה (מכות דף ס"ט) דרבי יוחנן קיבלה מרבי (חנינא) הוה מצי למיפרך השתא דבעי למידק דקצובין לחודיה מהני ארבי יוחנן דאמר לעיל לפי שאין כתובין וגמיהו התיס דחויא בעלמא הוה ובמסקנא דהכא נחא:

בשקנו מידו. פי' בקונטרס דהוה ככתובין דסתם קנן לכתובה עומד וקשה דא"כ אמאי פריך אי הכי בנות נמי הא לא מהני כתיבה דבנות כדאמר לעיל לכך נראה דקנן אלים טפי מכתובה לכך פריך בנות נמי נהי דכתיבה לא מהני קנן ליתנהי: **אימר** צריי אפססה דוקא לגבי משועבדים חיישין אכל גבי בני חרי לא דאמרינן בפרק שני דיני גירות (מכות ק"ז) צריי לקטנה לא מתפסי צריי עיין דלעלן משעבדי חיישין ממונות טפי לצריי מבכתובה דכתובה נפרעת בשבועה מנכסים משועבדים ומזונות לא גבי כלל אפילו בשבועה ולעלן בני חרי הוי איפסא דלעלן מזונות גבי בלא שבועה ולכתובה גבי בשבועה דנתנן בפ' שני דיני גירות (ס"ד דף ק"ז) מי שחלק למדינת הים ואשתו תובעת מזונות חייב אומר תשבע בפה ולא תשבע בתחילה: **אלמא** משום דלא קדים הוא. פי' בקונטרס ולאו משום דקצובין וכתובין וק' דא"כ כי משני תנאי היא לא הוי רבי נתן לא כמר ולא כמר ונראה דלעילא פריך דוקא למשפט נמי דרבי חנינא קצובין אע"פ שאין כתובין דבזמן שקדם שבו לא ראשון היינו קצובין ואין כתובין דכתיבה לא מתניא אע"ג ששכר בא השבח כיון דבשעת הכתיבה אכתי לא הוה:

ובי מה תקון העולם יש בזה והלא אין קצובין. פי' בקונטרס ומן הדין בלא תיקון העולם אין לגבות ממשעבדי כיון דאין קצובין וקשה דהא ר' חנינא דאמר לפי שאין קצובין קאי לפרושי מפני תיקון העולם דמתני' לכך נראה דה"פ קא תלית טעמא מפני תיקון העולם בכתיבה מה תיקון העולם יש בזה דאפילו הוה כתובין לא גבי ממשעבדי דאין תיקון העולם תלוי בכתיבה אלא בקצבה: **כיסין** לא מיתחייב מתדדי. ואפילו רבי (מ"ט דף כ"ב) דאמר גבי כיסין זמנן דמיתעבול קטוריהו דהיינו שבים דאיכא הוכחה שהניח מאתים ולא מצא אלא מנה אכל הכא מי ימר דלא מצא אלא אחד:

תנאי נמי הכי. פי' בקונטרס דל"ג חנ"ה ודך סיפא נמי ר' יצחק אמרה וגרס בסיפא דהך שני שוורים קשורים מצאת לי והלא אומר מצאתי והחזרתי לך אחד מהם הרי זה נשבע וקשה דליהמניה במגו דאי בעי אמר לא מצאתי אלא אחד ועוד לפי המשקא ר' יצחק דאמר כמאן אלא הכי גרסין תנאי נמי הכי שני שוורים מצאת לי והלא אומר לא מצאתי אלא אחד אינו נשבע ע"כ כיסין קשורין מצאת

קצובין ואע"פ שאין כתובין. ואית ליה דמלוה על פה שהיא קצובה טרפה ממשעבדי: ונמלה עישור נכסים. שזה משפט הבנות בשעת בגרות או נישואין ליתול עישור נכסים בהכנסת פרוסת דרוביתן לבר מה שניהנו מזונות עד אותה שעה: ולא הספיקה שניה לבנות. פרוסתה שלא ניסת: עד שמת הבן. ונפלה

כל הירושא לפני שתיקה: שניה ויתרה. איבדה עישור נכסים שלה ולא אמרינן תיגדה עישור נכסים ברישא והשאר יחלקו בשעה דטעמא דתקינו עישור נכסים כדי שתתא לגבות פרוסת נישואין והא איכא טפי: ואמר לו ר' חנינא. וכי מפני שקדמה זו איבדה זה גדולה מזו אמרו. שאפילו מבר האח את הנכסים: מוציאין. מיד הלוקחות העישור לפרנסה ואע"פ שאין מוציאין למזונות ממשעבדי: ואת אמרת שניה ויתרה. מפני שלא הספיקה והלא בשעבוד של אחרים שהיא גדולה מזו לא אמרו שתפסיד ועכשיו שהן בפנינו תפסיד אלמא שמענו לר' חנינא קצובים טרפי ממשעבדי אף על פי שאין כתובין כגון זה: מיקן כניצא. עישור: דאית לה קלא. משעה שמת האב הכל יודעין שהבת נוטלת עישור נכסים: מתו בנותיהן ניוזנות בר'. הושא את האשה ופסקה עמו לזון את בתה חמש שנים וגירשה בתוך חמש שנים ונשאת לאחר ופסקה עמו כן חייב לזונה חמש שנים אחד וזה קא' נותן לה דמי מזונות מתו בנותיהן ניוזנות מנכסים בני חורין כדקתני מתניתין אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים: והיא אותה בת אשתו ניוזנת מנכסים משועבדים בר'. אלמא כיון דקייצי חמש שנים אע"ג דלא כתיבא גביא ממשעבדי בר' חנינא וקשיא לעילא: בשקנו מידו. וסתם קנן לכתובה עומד: אי הכי בנות נמי. דהוה לה מיניה ליתנו ממשעבדי הואיל ובקנו מידו קא מיירי: מאי פסקא. מאי דתתיה דנתן וכי פסקא למילתיה דסתם מאן דפסיק רבי קנו מידו לבת אשתו ולא קנו לבת: דלא הויא. שגדיו לא נולדה: מי לא עסקין בר'. כלומר ומי לא משמע נמי ממחני' כגון דהוה בתיבה בשעת קנן: והיכי דמי. כגון דגירשה לאחר שנולד לו ממנה בנות: ואהדרה. ופסקה עמו תנאים הללו דהא מתני' סתמא תנן: וכי מנרע נרעה. בתמיה: כיון דבתנאי בר' קאכלת. והוא נמי קנו מידו נותן לב להשלים חוקה: אימא צריי. של מעות התפיסה במוחו להיות בידה לזון מהם:

אימתי. אמרו אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים: בזמן שקדם מקחו. של לוקח שני זה שהראשון שלקח שדה הגדולה בא לחזור עליה לשבח' של לוקח ראשון. ששקלח זה השני לא המוכר עדיין לא השביח הלוקח הראשון את הקרקע הגדולה: אבל קדם שבו של ראשון בר'. דמשהשביחה והכל יודעים שבאחריתו מקרה לו יצא כל אחריות הקרקע עם שבו ופירושה: על נכסי הגדול: אימא משום דלא קדים הוא. ולא משום קצובין וכתובין: מפני תיקון העולם לפי שאין כתובין. ואם באת לטרוף לקחות אף במלוה על פה אין לך אדם לוקח שדה מחבירו לפי שירא שמא יש עליו מלוה: והלא אין קצובין. ובמה יש ללקחות לחזרה ובלא תיקון העולם נמי אין הדין לטרוף: ותלה אומר לא מצאתי אלא אחד נשבע. בדמפרש טעמא דלא מתחייב מתדדי והוה ליה טענתו של זה טענת ברי אחרי שאחד מהם ביד זה והרי הודה לו במקצת: שוורין מנתתי מהרדי. וטענת שמא הוא: שני שוורים קשורים מצאת לי ותלה אומר מצאתי והחזרתי לך אחד מהן הרי זה נשבע. שכן הוא שהחזיר לו האחד דהוה ליה נמי טענה ודאית ואף על פי שלא ראה כשמצאם שהרי גם זה אומר כן והוה ליה היאך מודה במקצת טענה ברוכה ודך סיפא נמי ר' יצחק אמרה ולא גרסין בה תנאי נמי הכי

קמ"ל דאָנערטאָג קאָמערס דסברא אי
אָמיקאָ לאַ מאַטאָי אַלאַ אַקד בעיקן
אישטובעי אַימאָ הַחורתי וְלאַ בעיקא
אישטובעי דכי האַי גוֹנאָ אמריקן בּפּ"ק
דבָּקא מצינאָ (דף 77) דאָ"ע דמוסיקאָ ליה
ברייטאָ פּריר ליה ממתני' וְהיכי שביק
מתני' מקמי ברייתא וּמשני' הוא דאָמר
בר"א בן יעקב שהוואָ קב וְקָי וּלְבָסוֹף דְּלאַ
קאָי יאָמר עַל כִּרְחוּ אָנא דאָמרי בְּבִרְיָתָא
לפִּיכָר לאַ קאָמר תיובתא: **וְר"י** אַלעוֹר
בן יעקב לית ליה משיב אבִידָה פטור.
פירש בקונטאָ דמתב' מתני' פּריר וְקָשָׁה
דלאַ נקט לישנאָ דלעיל לית ליה הַפּוֹצֵא
מציאָה לאַ יעֲשֶׂב מִפְּנֵי תַקְוָה הַעוֹלָם וְעוֹד
דאִין הכי נמי דלית ליה מתני' דְּהָא הכי
שני ליה הוא דאָמר בר' אַלעוֹר בן יעקב
דפּלג אמתני' לְכָר נִרְאָה דפּרִיךְ אַמַּאי לאַ
מַּהֲיָמָן בְּמִיּוֹ דאִי בעי שְׂתִיק דְּמִיּוֹ הוּי מן
הַתּוֹרָה: **מא"י** קטן גדול. האַ דלאַ אָמר
אַל גְּדוֹל מִשּׁוֹךְ דְּבָעִי לִשְׁנׁוּי דְּלאַ תַּקְשִׁי
לרב וְכִי לאַ דַּע מתני' ועוד משום מתני'
דשְׂבוּעַת הַדִּינִין (משניות דף 108) דַּקְתָּי אָבֵל
נִשְׁבָּעִין לַקְטוֹן. **אַלְא** בְּדִרְבָּה קאָ מִשְׁלָגִי.
פי' בַּקּוֹנְטֵרס לַעוֹלָם בְּטוֹעֵנוּ קטן וְדַקָּא
קִשְׂיָא וְקָן דאִין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חִרָשׁ
שׁוֹטֵה לַקְטוֹן הֵינְנוּ כִּשְׁבָּא מִכָּה עֲצֻמוֹ דְּכַתִּיב
כִּי יִתֵּן אִישׁ וְאִין נִתְּיַב קטן בְּהוֹל אָבֵל אַךְ
טַעֲנַת אַבּוּי טַעֲנַת חִשּׁוּבִיהָ הוּא וְטַעֲמָא

משנה

מתני'

מעליא דעל פֿורחֿוּ הוּא מִשְׁלָם:

הביאור הקצר למסכת גיטין דף נא עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום ראשון) פה

אין הלוה מעיז לכפור בכל, ועל כן מה שהודה במקצת אינו נחשב כהשבת אבידה משום שהיה מוכרח להודות לו. ואם כך מאחר והוא חשוד להכחיש ממנו שהוא חייב ולעבור על לאו של לא תגול, הוא עלול גם לעבור על לאו של שבעת שקר ואין נאמין לו בשבועה.

מתרצת הגמרא, אין הדבר כן, אלא אנו מניחים שהוא אדם הגון, ו**בבבליה כעי דלודי ליה** – והוא היה רוצה להודות שהוא חייב את כל הסכום, ו**האי דלא אודי ליה** – והטעם שהוא מודה רק על חצי הסכום, משום שאי־שתמוצי **הוא דקא משתמיט ליה** – שהוא משתמט מלשלם את מחצית השניה של ההלוואה כיון שכעת אין בידו כסף לשלם את מלא הסכום, והוא **כבר**, אמתן **עד דהו לי וזי** – עד שיהיה בידי יתרת הסכום ו**פרענא ליה** – ואפרע אותו למלוה. ו**אמר רחמנא, דמי שבוניה עילוייה** – הטל עליו שבועה שהוא חייב רק חמישים, **כי היכי דלודי ליה בבבליה** – כדי שיוודה שהוא חייב מאה, שמאחר והוא אדם הגון, ודאי לא ירצה להשבע לשקר, ויודה.

נמצאנו למדים מדברי רבה, שהתורה מצריכה להשבע שבועת מודה במקצת, רק כאשר הנתבע לא מעיז לכפור הכל, שאם לא כן הוא נפטר מדין משיב אבידה שהיה יכול לכפור הכל. ועתה נשוב למחלוקת רבי אליעזר בן יעקב וחכמים.

רבי אליעזר בן יעקב כבר לא שניא בו – במלוה עצמו ו**לא שניא בבנו** הקטן של המלוה, הלוה אינו מעיז לכפור הכל, ו**הילכך לאו משיב אבידה הוא**, והוא חייב שבועה. ו**רפין ככרי בו** – במלוה עצמו **הוא דאינו מעיז ואין לו מינו, אבל בבנו** של המלוה, אפילו בנו הגדול, הוא מעיז, ו**מדלא מעיז** והוא לא כופר הכל, בכלל משיב אבידה הוא, ופטור משבועה.

לפי זה, דינו של רבי יצחק דומה לדינו של רבי אליעזר בן יעקב, שכשם שבמקרה של רבי אליעזר בן יעקב, אף שהנתבע הוא קטן, ותביעתו אינה ודאית לגמרי, ואעפ"כ מחייב רבי אליעזר בן יעקב שבועה, כך גם במקרה של רבי יצחק בשני כיסים, שהברי של המאבד בא מכח ההודאה של המוצא ואין זה ברי גמור, מחייב רבי יצחק שבועה. ולדעת שניהם, הפטור של משיב אבידה משבועה אינו אלא כשהנתבע הוא שמא מפני תקון העולם.

והתנן במסכת שבועות (לח): **אין נשבעין על טענת הרש שזקה וקטן**. עונה הגמרא, **מאי קטן גדול** – רב שאמר שמדובר שטענו קטן, התכוין לבנו הגדול של המלוה. ו**אמאי קרי ליה קטן** ולמה רב קרא לו קטן, **דלגבי מילי דאכיו קטן הוא** – כיון שבעיני אביו דינו כקטן, והלוה לא חושש להכחישו.

שואלת הגמרא, **אי הכי** שמדובר שתובע אותו בנו הגדול של המלוה, מדוע רבי אליעזר בן יעקב אמר שזו שבועה על טענת עצמו, הלא שבועה על טענת אחרים הוא, שהרי התובע הוא אדם גדול.

עונה הגמרא, **טענת אחרים והודאת עצמו**, כלומר, זו אמנם טענת אחרים אבל חיוב השבועה, בא מחמת הודאת עצמו שחייב חמישים לאביו. מקשה הגמרא, הרי **בבבליה טענתא נמי** – הרי בכל טוען ונטען שהנתבע מודה במקצת, **טענת אחרים והודאת עצמו נינהו** – אחרים תובעים אותו והשבועה היא מחמת הודאתו, ואף חכמים מודים בזה ולא פוטרים משבועה, ועוד שרבי אליעזר בן יעקב לא היה אומר 'פעמים שאדם נשבע', כי אין זה רק לפעמים, כי תמיד זה כך.

מתרצת הגמרא, **אלא** נחזור לאוקימתא הראשונה של רב שמדובר שטענו קטן, ומה שלמדנו במשנה במסכת שבועות שאין נשבעים על טענת קטן, זה רק במקרה שקטן תובע אותו על פקדון שהפקיד אצלו, והנתבע מודה במקצת, אבל כשבנו הקטן של המלוה תובע אותו על חוב שחייב לאביו והוא מודה לו במקצת, סובר רבי אליעזר בן יעקב שנשבעים, וחכמים סוברים שגם על טענת בנו הגדול לא נשבעים, ו**בדרבא קמיפלגי** – ורבי אליעזר בן יעקב וחכמים נחלקו בסברת רבה.

דאמר רבה, יש לשאול, **מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע**, ולא פטרה אותו כשם שפטרה משיב אבידה שיכול היה לכפור הכל. התשובה היא, **תזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חוב** – אם באמת הוא חייב את מלא הסכום, הוא לא היה מעיז לכפור בכל, בעוד שהמלוה עשה לו טובה והלוהו.

שואלת הגמרא, ו**האי בבבליה כעי למכפריה ליה** – ואולי הלוה היה רוצה לכפור הכל, ו**האי דלא כפריה** – ומה שהודה במקצת ולא כפר בכל, **משום דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חוב** – שכיון שהמלוה עשה לו טובה שהלוהו

מתרצת הגמרא, **הוא דאמר** – רבי יצחק אמר את דבריו **כרבי אליעזר בן יעקב**, שהוא תנא וסובר כמותו, שמשיב אבידה שיש למאבד בעל האבידה טענת ברי נגדו צריך להשבע, וחולק על משנתו שפטורת משיב אבידה משבועה אפילו כשיש למאבד טענת ברי.

הגמרא מביאה להלן את הברייתא שבה נחלקו רבי אליעזר בן יעקב וחכמים, הגמרא דנה בדבריהם עד שמגיעה לפירוש הנכון בדברי רבי אליעזר בן יעקב שמתאימים לדברי רבי יצחק: **דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר, פעמים שאדם נשבע שבועת מודה במקצת, על טענת עצמו** – גם כשאין אדם שתובע אותו. **ביצרה מלוה שמת והלוה אומר לבנו של המלוה, מנה לאביד בדי** – אני חייב לאביך מנה שהם מאה זה, ו**האכלתי פרוס** – אבל כבר החזרתי לו חצי מהסכום ודיינו חמישים זה, **הרי זה נשבע שבועת מודה במקצת**. וזה הוא המקרה שאדם נשבע על טענת עצמו, אף שלא תבעו אותו. ו**חכמים אומרים, אינו** – אין דינו אלא כמשיב אבידה שאין אדם תובעו ופטור מן השבועה.

הגמרא להלן מביאה שכבר דנו אמוראים במסכת אחרת בדברי רבי אליעזר בן יעקב, והוכיחו שאין אפשרות לבאר ששיטתו היא, שמשיב אבידה חייב שבועה אפילו כשאין אדם תובעו, ושאין לפטור בגלל תקון העולם, אלא יש לפרש את שיטתו בדרך שונה.

במסכת אחרת כאשר הובאה שיטתו של רבי אליעזר בן יעקב שאלו שם בגמרא, ו**רבי אליעזר בן יעקב לית ליה משיב אבידה פטור** – האם רבי אליעזר בן יעקב אינו סובר שיש לפטור את המשיב אבידה משבועה מפני תקון העולם, כדי שבני אדם לא ימנעו מלהגביה אבידה. ותירצו, **אמר רב גטוגני קטן** – רבי אליעזר בן יעקב דיבר במקרה שבנו הקטן של המלוה תובע את הלוה, מנה לאבא בידך, והלוה מודה שלוח אבל החזיר חמישים, ומשום כך עליו להשבע שבועת מודה במקצת. ולפי זה, גם רבי אליעזר בן יעקב מודה שמשיב אבידה פטור משבועה, אלא שזה דווקא כשהנתבע הוא שמא, אבל כשהנתבע הוא ברי, אף שאין זה ברי גמור, כגון, בקטן שבא בטענת אביו, שטענת קטן טענה קלושה היא, אף על פי כן, הרי זה נשבע. תמחה הגמרא, **קטן מדי משנא את ביה** – וכי יש איזו ממשות בתביעת קטן, כלומר, וכי תביעת קטן יכולה להביא את הנתבע לידי שבועה,

המשך ביאור למסכת גיטין ליום חמישי עמ' ב

הואיל וכבר באתי לסעודתך, **שכקון** – הניחין להשאר בסעודתך, ו**יהיבנא לך דמי** מה דאכילנא ושתיתנא – ואשלם לך את מה שאוכל ואשתה.

בעל דבבא דההוא נברא הוא – אויבו של אותו אדם זה וכלומר אויביו. **מאי בעית הכא** – מה רצונך כאן בסעודתי. **קום ממקומך פוק** – רצא מביתי. **אמר ליה** בר קמצא, **הואיל ואתאי** –

לסעודתו את בר קמצא, כאשר **אתא** – בא בעל הסעודה, **אשכחיה** – מצא את בר קמצא דהנה **ותיב** – שהיה יושב בסעודה, **אמר ליה מכרי** – מאחר שההוא נברא – אדם זה וכלומר אתה,

משנה

המשנה מביאה תקנות חכמים באפטרופוס המתעסק בנכסי יתומים:

יתומין ששקמו – שהתקברו מעצמם אצל בעל הבית שיתעסק בצרכיהם, **או שמינה להן אביהן** בחייו **אפטרופוס, תיב לעשר פירותיהם**, שכן תיקנו חכמים שיוכל לעשר פירותיהם.

תקנה נוספת: **אפטרופוס שמינה אבי יתומים** ונתעסק בנכסיהם עד שגדלו ועתה בא למסור להם הנכסים, **ישבע** ליתומים שלא נטל מנכסיהם כלום, אבל אפטרופוס שמינהו בית דין **לא ישבע**, שכן תיקנו חכמים, כדי שלא ימנעו בני אדם מלהיות אפטרופוסים. **אבל שאול אומר** חילוף **התקדים** – אפטרופוס שמינהו בית דין ישבע ואילו אם מינהו האב לא ישבע:

גמרא

ורמינהו מן הדין שלמדנו במשנה, שהאפטרופוס יכול לתרום מנכסי היתומים, על הבריתא שדורשת מהפסוק בן תרמו גם אתם (במדבר יח כח) שדוקא **'אתם'** – היינו הבעלים, יכולים להפריש תרומה, ולא **שותפין** – שאין יכול לתרום חלקו של שותפו שלא מדעתו, **'אתם'** ולא **אריסין** על חלקו של בעל הבית, **'אתם'** ולא **אפטרופין** על פירות היתומים, **'אתם'** ולא **התורם את שאינו שלו**. ואילו במשנה שנינו שהאפטרופוס מעשר פירות היתומים, מתרצת הגמרא, **אמר רב תפרא לא קשיא, בלא במשנה מדובר כשהפירות מיועדים להאכיל אותן ליתומים מיד, ולכן על האפטרופוס לעשרם כדי שלא יאכלו טבל, ובלא בבריתא מדובר כשהפירות מיועדים להניח אותם באוצר עד שיגדלו היתומים, ואז יעשרום בעצמם**. ומביאה הגמרא ראייה לזה: **והתניא** – וכן שנינו בבריתא, **האפטרופין תורמין ומעשרין כדי להאכיל היתומים ולא כדי להניח** – שאם אין אוכלים אותם עכשיו אסור לאפטרופין לעשרם, **ומכרים להן** – האפטרופין רשאים למכור מנכסי היתומים **בהמה עבדים ושפחות בתים שדות וכרמים כדי להאכיל המייה ליתומים אבל לא כדי להניח** המעות לאחר זמן, **ומכרין להן פירות יינות שמנים וסלתות להאכיל אבל לא להניח**. ונשנין להן האפטרופוסין ליתומין ממנום לולב וערבה וסוכה וציצית וכל דבר מצוה שיש לו קצבה – שדמיו קצובים. ומבאר הגמרא מה שאמרה הבריתא וכל דבר שיש לו קצבה **לאיתווי** – בא לרבות שלוקחין להם שופר שיש לו קצבה, ולוקחין להם ממנום ספר תורה תפילין ומוזות, וכל דבר שיש לו קצבה – שחיבו קצוב, ומבאר הגמרא **לאיתווי מגילה**. ואין פוסקין עליהם צדקה לפי שאין לה קצבה, שעניים מצויים תמיד ואם נפסוק צדקה ממנום יפסידו את כל נכסיהם, ואין פוהין עליהן את השבויין ולא כל דבר שאין לו קצבה, ומבאר הגמרא, **לאיתווי תנחומי אבלים**. ואין אפטרופין רשאים למכור ברחוק

– שדה שהוא במקום רחוק ולגאול בקרוב – ולקנות במקומה שדה קרובה, וכן אינם רשאים למכור בקרבה, ולגאול בפיפה – משובחת. ומבאר הגמרא, **מאי טעמא** לא יעשו כן והרי הם משביחים בזה את נכסי היתומין, **דרלמא משתדפין** – שמה השדה שקנו תלכה בשדפון ויפסידו היתומין. ואין אפטרופין רשאים למכור שדות ולקח בדמיהם עבדים לפי שבעבדים מצוי יותר הפסד כגון חולי או מיתה, **אבל מוכרין עבדים ולוקחין בהן שדות** שהם מתקיימים יותר. רבן שמעון בן גמליאל אומר, **אף לא למכור עבדים ולקח שדות**. ומבאר הגמרא, **מאי טעמא** של רשב"ג, **דרלמא לא משפין** – שמה לא יתקיימו השדות בידו בשופי, שיקומו עליהן עוררין ויאמרו שהשדות שלהם ולא של המוכר. ואין אפטרופין רשאים לרדן עם הבא לתבוע דבר מנכסי היתומין, **לא לחוב** – לא לחובת היתומים ולא לזכות בנכסי יתומים – ולא כשיש לאפטרופוס טענה לזכותם בדין ולא נמתן עד שיגדלו ואז ידונו. ותמזה הגמרא, **לזכות – אמאי לא** – מדוע לא ידונו כדי לזכותם. מתרצת הגמרא, **אלא** כך היא כוונת הבריתא, שאין האפטרופוס יכול לחוב לזכות בנכסי יתומים, מכל מקום אם נתחייב בדין, הדין בטל. ואין אפטרופין רשאים להוציא עבדים לחירות אפילו אם העבדים משלמים עבור כך, לפי שאין גוף העבדים קנוי לאפטרופוס ואין שחרורו שחרור. אבל אם היתומים זוקקים למעות לאכילה ואו לקניית שדות, מוכרין אותן להחזירם והאחרים מוציאים אותן לחירות. רבי אומר, **אומר אני**, כשם שרשאים לקבל כסף מאחרים ולמוכרן להם, כך אף הוא – העבד עצמו נתן דמי עצמו לאפטרופוס ויצא לחרות מפני שהוא כאילו האפטרופוס מוכרו לו – לעבד בעצמו. וצריך לחשב עמיהם באתרוניה – כשהאפטרופין מחזירים הנכסים ליתומין צריכים לעשות עמהם חשבון ולהישבע שלא נטלו מנכסיהם כלום. רבי שמעון בן גמליאל אומר **אני צריך לחשב עמהן**. אין עושין אפטרופין נשים לפי שאין דרך נשים לטרוח לישא וליתן בנכסים, ועבדים לפי שאינם נאמנים, וקטנים, ואם מינן אבי יתומין בחייו, הרשות בידו ואין בית דין מסלקין אותם.

הגמרא מביאה כמה עובדות לגבי אפטרופוסים שמכרו נכסי יתומים:

הוא אפטרופוס דהנה בשבבותיה דרבי מאיר – שהיה דר בשכונת לרבי מאיר, דהנה קא מוזין ארעא וזבין עבדי – שהיה מוכר קרקעות היתומים וקונה בדמיהם עבדים, ולא שביקיה – לא הניחו רבי מאיר לעשות כן. ואהו ליה בתלמיה – הראו לרבי מאיר בחלומה ואני להרוס ואתה לבנות, והכוונה בזה, שמשמשים רוצים להרוס ולהפסיד נכסי היתומים, ומוטב שלא יעבכ על האפטרופוס מלמכור הקרקעות. **אפילו הכי לא אשנח** – לא השגיח רבי מאיר בזה והוסיף לעכב על האפטרופוס, כי אומר, דברי תלומות לא מעלין ולא מורידין.

מעשה נוסף בו השמיעו לרבי מאיר בנוגע למעשה: הנהו בי תרי דאגרי בהו שמן – אותם שני אנשים שנתגרה בהם השטן, דכל בי שמשי הוו קא מינצו בהרי דרדי – שכל בין השמשות של ערב שבת היו מרינים ביניהם, איקלע רבי מאיר להתם – נודמן רבי מאיר לשם, עבדיהו תלתא בי שמשי עד דעבר להו שלמא – עיכבם שלשה בין השמשות של ערב שבת עד שעשה שלום ביניהם, שמעיה דקאמר – שמע רבי מאיר את השטן שהוא אומר ווי דאפקיה רבי מאיר לההוא נגרא מביתיה – שהוציאו מביתה:

מעשה נוסף לגבי אפטרופוס: הווא אפטרופוס דהנה בשבבותיה דרבי יהושע בן לוי. דהנה קא מוזין ארעא וזבין תורי – שהיה מוכר הקרקעות וקונה שוורים, ולא אמר ליה ולא מידי – ולא אמר לו כלום. והיינו משום שסבר לה דרבי יוסי, דתניא, אמר רבי יוסי, מימי לא קריתי לאשתי ואשתי ולשוני שווי, אלא לאשתי קראתי ביתי לפי שהיא עיקר הבית, ולשוני קראתי שדי שיעקר עבודת השדה נעשית על ידו. ולכן לא עיכב רבי"ל על האריס מלמכור הקרקעות ולקח בהם שוורים, שהם צורך השדה.

מעשה נוסף בענין זה: הנהו יתמי דהוו סמיכי גבי התיא בבתא. הנהו להו תורתא – היתה להם פרה שקלה וזבניתה ניהליהו – נטלה הסבתא ומכרה אותה בעבורם, אתו קרובים לקמיה דרב נחמן – באו קרובי היתומים לרב נחמן ורצו לבטל המכירה, אמרו ליה הקרובים לר"נ מאי עבדתה דבבא – איך יכולה למכור, ודרי לא מינה לאפטרופוס. אמר להו ר"נ – יתומים ששקמו אצל בעל הבית, תנן – במשנתנו שנינו שיתומים שסמכו אצל בעל הבית דינו כאפטרופוס, ולכן חלה מכירתה. חזרו הקרובים וטענו וזה אייך – והרי נתייקרה הפרה אחרי המכירה, ונמצא שגרמה הפסד ליתומים. השיב להם ר"נ, ברשותא דלוקח אייך – כשנתייקרה כבר היתה ברשות הלוקח אבל כשמכרה עדיין היה המחיר הוול. חזרו וטענו, והא לא נקימי דמי ודרי עדיין לא קיבלה את דמי הפרה, אמר להו ר"נ אם בן, היינו – זהו הדין דרב תנליא בר אידי אמר שמואל, דאמר רב תנליא בר אידי אמר שמואל נכסי יתומין דרי הן בהקדש ולא מקני אלא בכסףא – אין קנינם נגמר אלא בכסף, וכל שעדיין לא נתן הלוקח מעות, יכולים היתומים לחזור בהם.

מעשה נוסף בענין זה: חמריה דרבנא עוקבא ויתמא – יינם של יתומי רב עוקבא משכבה בארבעה ארבעה – לקחוהו הקונים מהאפטרופוס בקנין משיכה, והסכימו ביניהם שישלמו ארבעה זוז לכל חבית, ואייךרן יקם בשתא שיתא – ואחר כך תתייקר ועמד השער על ששה זוז לחבית. אתו לקמיה דרב נחמן, אמר להו היינו דרב תנליא בר אידי, דאמר רב תנליא בר אידי אמר שמואל, נכסי יתומין דרי הן בהקדש ולא מקני אלא בכסףא וכיון שעדיין לא נתנו המעות יכולים היתומים לחזור בהם.

מתני' שסמכו אצל בעל הבית. לעשות על פיו ולא נתמנה להן אפטרופוס לא מאביהן ולא מב'ד אפילו הכי באפטרופוס הוא: **ישבע.** בשיגדלו היתומין ישבע להן שאין לו בידו כלום משלהן: **לא ישבע.** טעמא דהך פלוגתא מפרש בגמרא ובין למר ובין למר מפני תיקון העולם הוא: **גמ' ולא שותפין.** אין יכול לתרום על חלק חברו שלא מדעתו: **ולא אריסין.** על חלקו של בעל הבית: **אתם ולא התורם את שאינו שלו.** הך סיפא טעמא דרישא כלומר אתם מעטעם התורם שאינו שלו והני בולחו שאינו שלו וניהו אי נמי וזו ואין צריך לומר וזו קמני: **להאכיל.** יתומים לאלתר חייבים לעשר: **להניח.** התבואה באוצר עד שיגדלו למה ליה עשורי לכשיגדלו ועשרום הם: **והתניא.** בגיחוחא: **ומוכרין להם.** כלומר לצרכם מנכסיהם: **להאכיל.** המעות: **אכל לא להניח.** שמא יגנבו אי נמי משום שבה בית אביהן נזי וקבוד הוא להם: **צדקה.** אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם בליה: **לדון.** עם בעל דין של יתומים הבא לעורר על נכסיהם שמא יתחייבו בטענותיהם ולכשיגדלו היתומין דדנו עמו: **לזכות אמאי לא.** דדנו עמו אם דנו ונודבו היתומים אמאי לא הוי דינא: **אלא.** ה"ק אין רשאיין לדון לחוב על מנת לזכות אם דנו כדי לזכות ונתחייבו אין היתומין נפסדין: **דלמא לא משפין.** לא יהו משקטות אצלן שמא יצא עליהן ערעור: **להוציאן לחירות.** אפילו אין היתומין נפסדין שהעבדים באין לפדות עצמן בכסף שנותנין להם אחרים על מנת שאין ליתומין רשות בו אפי' הכי אין רשאיין שהרי אין גופן קניי להן לשחרר: **אכל מוכרין אותם לאחרים.** לתקנת היתומין כגון להאכיל או ליקח שדות: **ואחרים מוציאין אותם בו.** ואותם אחרים שהיו רוצין לתת להם הכסף לפדות עצמן הן יקחום ויהיו קנייין להן ואח"כ ישחררו: **אמר אני.** כשם שרשאיין למוכרן לאחרים כך הם רשאים לקבל הכסף מיד העבד עצמו בתורת מכירה: **מפני שהוא.** האפטרופוס: **במוכרו לעצמו.** לעבד עצמו: **באחרונה.** בשיגדלו יחשב עמקו וישבע שלא נשאר בידו כלום: **נשים.** אין דרכן לצאת ולבוא ולטרוח: **עבדים.** אין נאמנין קטנים. אינם בני דעת: **דכל בי שמשני.** של ערב שבת שמעיה לשטן דקאמר ווי דאפקיה מביתיה: **לאשתי ביתי.** שכל צרכי הבית על ידה נעשים והיא עיקר הבית וכן שור עיקרו של שדה: **מאי עבדתה דובנא.** מי מניה אפטרופוס: **יתומין שסמכו תנן.** ואף ע"פ שלא נתמנה חשיב ליה באפטרופוס: **תרי הן בהקדש.** דנכית (ויקרא כו) ונתן הכסף וקם לו ולא שייכא בהו משכנה: **משכנו.** לקוחות מאפטרופוסים: **בארבעה ארבעה.** החבתי: **לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש.** כל הדיוט המוכר יכול לחזור בו כל זמן שלא משכו הלקוחות אבל אם משך לא יכול לחזור וכל שכן אלו שהן בהקדש דליפו בה עשאוהו בהקדש ולא לקרע בה: **המשיכו מוכרים:** פירי ליתמי. שהיתומים משכו פירות מאחרים ולא נתנו דמים: **אייקר ורוצין המוכרים לחזור משום דקנן יתומים בכסף:** **לא יהא כח הדיוט בו.** ובין דא

משנה יתומין שסמכו אצל בעל הבית או שמינה להן אביהן אפטרופוס חייב לעשר פירותיהם אפטרופוס שמינהו אבי יתומים ישבע מינוהו בית דין לא ישבע אבא שאול ואמר חילוף הדברים: גמרא ורמינהו אתם ולא שותפין אתם ולא אריסין אתם ולא אפטרופין ולא התורם את שאינו שלו אמר רב חסדא לא קשיא כאן להאכיל כאן להניח והתניא האפטרופין תורמין ומעשרין להאכיל ולא להניח ומוכרים להן בהמה עבדים ושפחות בתים שדות וכרמים להאכיל אבל לא להניח ומוכרין להן פירות יינות שמנים וסלתות להאכיל אבל לא להניח ועושין להן לולב וערבה וסופה וציצית וכל דבר שיש לו קצבה לאיתויו שופר ולוחחין להם ספר תורה תפילין ומזוזות וכל דבר שיש לו קצבה לאיתויו מגילה ואין פוסקין עליהם צדקה ואין פודין עליהן את השבויין ולא כל דבר שאין לו קצבה לאיתויו תנחומי אבלים ואין אפטרופין רשאיין לדון לחוב ולזכות בנכסי יתומים לזכות אמאי לא אלא לחוב על מנת לזכות בנכסי יתומים ואין אפטרופין רשאיין למכור ברחוק ולגאול בקרוב כרעה ולגאול ביפה מאי טעמא דלמא משתדפין ואין אפטרופין רשאיין למכור שדות ולקח עבדים אבל מוכרין עבדים ולוחחין בהן שדות רבן שמעון בן גמליאל אומר אף לא למכור עבדים ולקח שדות מאי טעמא דלמא לא משפין ואין אפטרופין רשאיין להוציא עבדים לחירות אבל מוכרין אותן לאחרים ואחרים מוציאין אותן לחירות רבי אומר אומר אני אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא מפני שהוא כמוכרו לו וצריך לחשב עמקו באחרונה רבי שמעון בן גמליאל אומר אינו צריך אין עושין אפטרופין נשים ועבדים וקטנים ואם מינן אבי יתומין הרשות בידו שהוא אפטרופוס דהוה בשבכותיה דרבי מאיר דהוה קא מוזין ארעא וזבין עבדי ולא שבקיה רבי מאיר אחוה ליה בחלמיה אני להרום ואמה לבנות אפילו הכי לא אשגח אמר דברי חלומו לא מעלין ולא מורדין הנהו בי תרי דאגרי בהו שטן דכל בי שמשני הוו קא מינצו בהדי הדדי איקלע רבי מאיר להם עכבינהו תלתא בי שמשני עד דעבד להו שלמא שמעיה דקאמר ווי דאפקיה רבי מאיר לההוא גברא מביתיה: והוא אפטרופוס דהוה בשבכותיה דרבי יהושע בן לוי דהוה קא מוזין ארעא וזבין תורי ולא אמר ליה ולא מידי סבר לה ברבי יוסי דתניא אמר רבי יוסי מימי לא קריתי לאשתי ואשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי הנהו יתמי דהוה סמיכי גבי הוה סבתא הוה להו תורתא שקלה וזבינהו ניהליהו אתו קרובים לקמיה דרב נחמן אמרו ליה מאי עבדתה דובנא אמר להו יתומים שסמכו אצל בעל הבית תנן והא אייקר ברשותא דלוקח אייקר והא לא נקיפו דמי אמר להו אם בן היינו דרב חנינאי בר אידי אמר שמואל דאמר רב חנינאי בר אידי אמר שמואל נכסי יתומין הרי הן בהקדש ולא מקניי אלא בכסףא חמרה דרבנא עוקבא יתמא משכנה בארבעה ארבעה ואייקר וקם בשיתא שיתא אתו לקמיה דרב נחמן אמר להו היינו דרב חנינאי בר אידי דאמר רב חנינאי בר אידי אמר שמואל נכסי יתומין הרי הן בהקדש ולא מקניי אלא בכסףא: משוך פירי ליתמי אייקר היינו דרב חנינאי בר אידי זול לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש אמשיכו להו פירי ליתמי אייקר לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש זול סבור מינה היינו דרב חנינאי בר אידי אמר ליה רב שישא בריה דרב אידי הא רעה היא לדידהו דזמנין דמצטרכי לפירי וליכא דיהיב להו עד דיהיב וזי יתמי וזי אפירי זול לא יהא כח הדיוט חמור מן הקדש אייקר סבור מינה היינו דרב חנינאי בר אידי אמר להו רב שישא בריה דרב אידי הא רעה היא לדידהו דאחר

יתמי וזי אפירי זול לא יהא כח הדיוט חמור מן הקדש. פירוש והיתומין יכולין לחזור בהן וא"ת גבי הקדש כה"ג אינו יכול לחזור בין דאיכא מי שפרע בהדיט כדאמרין בפ"ק דקידושין (ף כט.) גבי פדאוהו במקנה ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים וי"ל דהתם קני בכסף מדאורייתא ומשום שלא יהא כח הדיוט חמור מן הקדש נמי ליקא בין דבהדיט נמי קאי במי שפרע אבל יתמי מן התורה דינם בהדיט ולא קנו בכסף ולא קיימי אפילו במי שפרע: דאחר

ואמר רב חסדא לא קשיא כאן להאכיל כאן להניח והתניא האפטרופין תורמין ומעשרין להאכיל ולא להניח ומוכרים להן פירות יינות שמנים וסלתות להאכיל אבל לא להניח ועושין להן לולב וערבה וסופה וציצית וכל דבר שיש לו קצבה לאיתויו שופר ולוחחין להם ספר תורה תפילין ומזוזות וכל דבר שיש לו קצבה לאיתויו מגילה ואין פוסקין עליהם צדקה ואין פודין עליהן את השבויין ולא כל דבר שאין לו קצבה לאיתויו תנחומי אבלים ואין אפטרופין רשאיין לדון לחוב ולזכות בנכסי יתומים לזכות אמאי לא אלא לחוב על מנת לזכות בנכסי יתומים ואין אפטרופין רשאיין למכור ברחוק ולגאול בקרוב כרעה ולגאול ביפה מאי טעמא דלמא משתדפין ואין אפטרופין רשאיין למכור שדות ולקח עבדים אבל מוכרין עבדים ולוחחין בהן שדות רבן שמעון בן גמליאל אומר אף לא למכור עבדים ולקח שדות מאי טעמא דלמא לא משפין ואין אפטרופין רשאיין להוציא עבדים לחירות אבל מוכרין אותן לאחרים ואחרים מוציאין אותן לחירות רבי אומר אומר אני אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא מפני שהוא כמוכרו לו וצריך לחשב עמקו באחרונה רבי שמעון בן גמליאל אומר אינו צריך אין עושין אפטרופין נשים ועבדים וקטנים ואם מינן אבי יתומין הרשות בידו שהוא אפטרופוס דהוה בשבכותיה דרבי מאיר דהוה קא מוזין ארעא וזבין עבדי ולא שבקיה רבי מאיר אחוה ליה בחלמיה אני להרום ואמה לבנות אפילו הכי לא אשגח אמר דברי חלומו לא מעלין ולא מורדין הנהו בי תרי דאגרי בהו שטן דכל בי שמשני הוו קא מינצו בהדי הדדי איקלע רבי מאיר להם עכבינהו תלתא בי שמשני עד דעבד להו שלמא שמעיה דקאמר ווי דאפקיה רבי מאיר לההוא גברא מביתיה: והוא אפטרופוס דהוה בשבכותיה דרבי יהושע בן לוי דהוה קא מוזין ארעא וזבין תורי ולא אמר ליה ולא מידי סבר לה ברבי יוסי דתניא אמר רבי יוסי מימי לא קריתי לאשתי ואשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי הנהו יתמי דהוה סמיכי גבי הוה סבתא הוה להו תורתא שקלה וזבינהו ניהליהו אתו קרובים לקמיה דרב נחמן אמרו ליה מאי עבדתה דובנא אמר להו יתומים שסמכו אצל בעל הבית תנן והא אייקר ברשותא דלוקח אייקר והא לא נקיפו דמי אמר להו אם בן היינו דרב חנינאי בר אידי אמר שמואל דאמר רב חנינאי בר אידי אמר שמואל נכסי יתומין הרי הן בהקדש ולא מקניי אלא בכסףא חמרה דרבנא עוקבא יתמא משכנה בארבעה ארבעה ואייקר וקם בשיתא שיתא אתו לקמיה דרב נחמן אמר להו היינו דרב חנינאי בר אידי דאמר רב חנינאי בר אידי אמר שמואל נכסי יתומין הרי הן בהקדש ולא מקניי אלא בכסףא: משוך פירי ליתמי אייקר היינו דרב חנינאי בר אידי זול לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש אמשיכו להו פירי ליתמי אייקר לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש זול סבור מינה היינו דרב חנינאי בר אידי אמר ליה רב שישא בריה דרב אידי הא רעה היא לדידהו דזמנין דמצטרכי לפירי וליכא דיהיב להו עד דיהיב וזי יתמי וזי אפירי זול לא יהא כח הדיוט חמור מן הקדש אייקר סבור מינה היינו דרב חנינאי בר אידי אמר להו רב שישא בריה דרב אידי הא רעה היא לדידהו דאחר

אמשיכו להדיט לא חרי השתא כל שכן דלא חרי: היינו דרב חנינאי. וניתדרו בהו יתמי: אייקר. ורוצין המוכרים לחזור: היינו דרב חנינאי. ולא יתור:

נשרפו חישבם בעליה. שדרי קניתם במועת ובי תימא לא מצו למימר הכי דהא גבי גרעותא דיתמי אמרין לא יתא פח הדיוט חמור מהקדש לאו מילתא הוא דכין דלענן חזרה לאו ברשות מוכר הוא לענן דליקה נמי לאו ברשותיה קיימא דהאי דגבי הדיוט מוקמין לה ברשות מוכר דלליקה היינו טעמא בההיא הנאה דקיימא ברשותיה לחזרה: אכריתא.

שומכרין שלשים יום קרקע פלוני יוצא לימכר בבד: דמוכנא ארעא. דיתמי לפיסי כרנא דיתמי וננה בלא אכריתא מפני שגבאי המלך נחזין: מוכנין בלא אכריתא. לפי שאין פנאי אמר להו. רב נחמן: כי היכי דלשמשן מילת. וצורך היתומים הוא שיהא נראה כאדם חשוב: ולא אמיר. אינו עשיר לעשות נציאות הללו משלו ומשל יתומים הוא עושה וסתם עשיר אומדים אותו בני אדם זה כזה וזה כזה אבל בני אין אדם אומר א"נ דלא אמיר לכני אדם שיהא עושרו ראוי לציאות הללו: והא קמפסיד. נכסי היתומים שאינו מפרסם הקרקעות כראוי להם וקוצץ אילנות: ומשום שבעה. דרמית עליה לבסוף לא ממנע מתחלה שדרי ההנהו זה: מלתא בעלמא הוא דעבר. גבי ב"ד טובה חנם היא שנה עושה לב"ד לקבל דבריהן ולטרוח לפני תומין ואחי לאמנועי מעקרא מלקבל עליה: מלתא בעלמא הוא דעבוד לתרדי. דברי אהבה ורעות היה ביניהם ולא הנאת ממון כל כך: מתני' המפסיד. טהרותיו של חברו בגון תרומה: ותפדע. תרומה בחולין של חברו ומפסידו שאוסרו לזרים וצריך למוכרו לכהנים בזול: ותפנפ. יין חברו בנמקא מפרש לה: שולג פטור בז'. בנמקא אמר טעמא: פטור. מתשלומין: גמ' מנספ ממש. שכשר בידו לתוכו לשם ע"ו וכו' היתה גבורתו: מערב. יין נסך בין כשר של חברו ואסור בהנאה: קם. ליה בדרבה מיניה. לא מצי למיתני בכתותין אמרי חייב בתשלומין דהא עובר גבורות מוכבים הוה ונסקל: דאנפנהו. ע"מ לגזול:

היינו יושבע והלכה בדרביו תני רב תחליפא בר מערקא קפיה דרבי אבהו אפוטרופוס שמניה אבי יתומים יושבע מפני שהוא נושא שר אמר ליה את איתת קבא וכילת ליה אלא אימא מפני שהוא כנושא שר: משנה המטמא והמדמע והמנספ בשוגג פטור במזיד חייב: גמרא איתמר מנספ רב אמר מנספ ממש ושמואל אמר מערב מאן דאמר מערב מאי טעמא לא אמר מנספ אמר לך מנספ קם ליה בדרבה מיניה ואידך בדרבי ירמיה דאמר רבי ירמיה משעת הנבחה הוא דקנה מתחייב בנפשו לא הוי עד שעת ניסוף ולמאן דאמר מנספ מאי טעמא לא אמר מערב אמר לך מערב

היינו

משום דעבר ליה דניחא נפשיה אי משום דפיק קלא דאניש מהתמאן הוא וגבי שבעה דווקא פליגי ומיהו נראה דוואי אי פשע חייב לשלם לכ"ע אבל כל כפא דלא ידעי' אי נאבד כלום אין ראוי לתשביעו על דבר זה בלא טענה כדאמרין בירושלמי דפירקין קאמרי דרבי יוחנן דאמר משל יתומים ברכנן ודרבי יוסי בר' חנינא דאמר מעליתא אפוטרופא כאבא שאול אתאי דרבי יוחנן ברכנן בתמיה אפילו יסבור כאבא שאול בעי איניש מיתן זוזי בגין דמיתקרי מהימן אבל גבי שור יתומין דלא הועמד אפוטרופא לנאמנות אלא לשמור שלא ימח ודרבי יוסי ברבי חנינא כאבא שאול אפילו יסבור ברכנן אדם מברית עצמו מן השבועה ואין מברית עצמו מן התשלומין פ' רוצה לשלם כשישע ואינו רוצה שישביעוהו בזה:

מנספ קם ליה בדרבה מיניה. ומשעם שלא יתא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרות של חברו אין לחייבו דמהאי טעמא לא מחייבין ליה טפי אלא כאילו הוא היק נכר וא"ת ולשמואל מ"ש מדאמר' בריש אלו נטרות (מסכת ט) (מוצה ר') נחוצא בן הקנה בגונב חלבו של חברו ואכלו שהוא חייב שכבר נתחייב קודם שבעה אשור חלב וי"ל דסבר שמואל דהנבחה צורך ניסוף היא טפי דאי אפשר לניסוף בלא הנבחה אבל התם אפשר לאכילה בלא הנבחה דאי בעי נחין ואכיל והכי מפליג התם בין ההיא להא דאמר רבי אבין גבי שבת זרק חץ מתחילת ד' לסוף ד' וקער שיראים בהליכתו פטור דעקירה צורך הנחה היא משום דאי אפשר להנחה בלא עקירה וקסבר שמואל דניסוף נמי דומה לז' אבין ור' ירמיה ורב דהקא סברי כאידך שנויא דהתם דמחלק בין זרק חץ לגונב חלבו משום דזרק חץ אי בעי להדורי לא מצי מתיר הקא מצי מתיר וגבי ניסוף נמי כיון דמצי מחלל

דאתו למימר להו נשרפו חישבם בעליה. הקשה בקונטרס ובי נשרפו יחזור בהן כמו בזול וי"ל כיון דברשות יתמי איקור ומסתברא דברשותם נמי נשרפו וא"ת לעיל דאמר משור פירי מיתמי איקור היינו דרב חנינאי והדרי בהו יתמי הא רעה הוא לגבייהו דיאמרו להן הלוקחין נשרפו חישבם בעליה

וי"ל דנעשים הלוקחים שומרי שר כיון דיכולים לאוכלל ולעשות בהם כל חפצם כדאמרין בהאומנין (נ"ח דף פ"א) הלוקח כלי מבית האומן לשגרו לבית חמוי וגאנס בהליכה חייב בחזרה פטור מפני שהוא כנושא שר אלא בחזרה הוה כנושא שר והואיל ונהנה מהנה: לברנא. פירש בקונטרס לפיסי כרנא דיתמי כו' משמע דלשאר צורכי היתומים בעי הכרזה וקשה דפ' שום היתומים (פסוקי דק) (כ"ג) כי פריך לרב אסי דאמר אין נזקק לנכסי יתומין אלא א"כ ריבית כו' ממתיני' דשום היתומין לוקמה לשאר צורכי יתומים בר מבעל חוב לכך נראה דהקא כבאנא מוזונת וקבורה דאשה וכו': ולקבורה. הא פשיטא דאין מחתינים לקבור את המת עד

דמשלמי יומי הכרזה אלא הא קא משמע לן דאם לזו לצורך קבורה מוכרין בלא הכרזה ופורעין: הלכה כאבא שאול. אומר ר"ת דכן הלכה אע"ג דקיימא לן (שיריון כ"ג) כבאנא מוזונת ראב"י קב ונקי ובכריתא קתני נמי וכן הלכה בדרביו אין למידן הלכה מפי תלמוד וכן מוכיח בהכותב (מסות דף פ"ח) דמוקי פלוגתיהו דר"ש ורבנן בפלוגתא דאבא שאול ורבין שמעון כאבא שאול ובכולהו לישני דהתם רבי שמעון כהלכתא ואומר רבינו חיים דלא מחייבין אפוטרופא לישבע אלא דלא עיב כלום משלם אבל לא מישתבע שלא פשע דאפי' ודאי פשע פטור כדאמרין בפירק ד' (נ"ח דף נ"ט) גבי שור של יתומים שנגח דגבי מעליתא דיתמי דאי אמת מעליתא דאפוטרופא ממנעי ולא עבדי זרי יוסי בר' חנינא נמי דאמר מעליתא דאפוטרופוס חוזרין ונפרעין מיתומין לבי גדלי והרב רבי שלמה בר יוסף מורדון הביא ראיה דאפשעה חייב דאמר בהמפסיד (נ"ח דף נ"ט) גבי תורא דלא הוה ליה כבי ושיני ומת נימא ליה לאפוטרופוס זיל שלים אמר אנא לבקרא מסרתי משמע הא לאו הכי חייב ולא שייך ממנעי ולא עבדי אלא דוקא התם שלא נתמנו כל עקר אלא כדי שישלמו ולא בשביל ריח היתומין אלא לתקנתא

דשאר אינשי אלא ליתוקי אבל אפוטרופא נשמתנה לצורך היתומים לא ממנע בשביל מה שמשלם כשפשע לכ"ע אי משום דעבר ליה דניחא נפשיה אי משום דפיק קלא דאניש מהתמאן הוא וגבי שבעה דווקא פליגי ומיהו נראה דוואי אי פשע חייב לשלם לכ"ע אבל כל כפא דלא ידעי' אי נאבד כלום אין ראוי לתשביעו על דבר זה בלא טענה כדאמרין בירושלמי דפירקין קאמרי דרבי יוחנן דאמר משל יתומים ברכנן ודרבי יוסי בר' חנינא דאמר מעליתא אפוטרופא כאבא שאול אתאי דרבי יוחנן ברכנן בתמיה אפילו יסבור כאבא שאול בעי איניש מיתן זוזי בגין דמיתקרי מהימן אבל גבי שור יתומין דלא הועמד אפוטרופא לנאמנות אלא לשמור שלא ימח ודרבי יוסי ברבי חנינא כאבא שאול אפילו יסבור ברכנן אדם מברית עצמו מן השבועה ואין מברית עצמו מן התשלומין פ' רוצה לשלם כשישע ואינו רוצה שישביעוהו בזה:

מנספ

פסק ההלכה: **תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו, אפוטרופוס שמיניה אבי יתומים ישבע מפני שהוא נושא שָכר – מפני שהוא נוטל שכר עבור טרחתו ולא ימנע גם אם נטיל עליו שבועה בטוח, אִמַר ליה רבי אבהו, אַתְּ אִייתָא קָבָא וְכִיילָת לִיה – אתה הבאת כלי מדה אחת ובה מדדת לכל האפוטרופוסין את שכרם, כלומר וכי כלל יש בדבר שכל אפוטרופוס שמיניהו אבי יתומים נוטל שכר. אִמַר ר' אִמָּא – אמור כך בלשון הבריייתא מִפְּנֵי שְׂהוּא כְּנוֹשָׁא שָכָר, שאף אם האפוטרופוס טורח בחינם אין לנו לחשוש שמא ימנע, לפי שאם לא היה אבי יתומים עושה לו טובה לא היה מקבל עליו להיות אפוטרופוס, והוא כמי שקיבל שכר עבור זה:**

משנה

המשנה ממשיכה ומונה עוד תקנה שתקנו חכמים מפני תיקון העולם: **הַמְטָמָא תרומה טהורה של חבירו ואסרה באכילה, או שטימא חולין טהורים של חבירו, והמְדַמַע – המערב תרומה בחולין של חבירו, והפסידו בכך שצריך למכור הכל לכהן בדמי תרומה, והמְנַסֵּף – האוסר יינו של חבירו באיסור יין נסך, וכל אלו אין ההקדש ניכר בהם, שלא נעשה שום שינוי בגוף הדבר, אם עשה כן בְּשׁוּגָג פְּטוּר, ואם בְּמִזִּיד חַיִּיב:**

גמרא

נחלקו אמוראים בביאור 'המנסך' שנאמר במשנה: **אִיתָמַר, מְנַסֵּף האמור במשנה, רב אִמַר מְנַסֵּף מִקֵּשׁ – שניסך יין חבירו לעבודה זרה, כגון שהכניס ידו לתוך החבית ושכשך ביין לשם עבודת כוכבים, שכן הדרך לעבוד לעבודת כוכבים באופן זה. וְשִׁמּוּאֵל אִמַר מְנַסֵּף – שעירב יין נסך ביין כשר של חבירו ואסור.** שואלת הגמרא, **מָאן דְּאִמַר מְעַרְב מִאי מְעַמָּא לֹא אִמַר מְנַסֵּף.** משיבה הגמרא, **אִמַר לָהּ, מְנַסֵּף ממש, כיון שעבד עבודה זרה חייב מיתה ואינו חייב לשלם, שכלל נקוט בדינו במי שעשה דבר שעל ידו יש לחייבו גם עונש מיתה וגם עונש ממון, שאנו אומרים קָם לִיה בְּרִדְפָּה מִיָּנִיחָ – עמד דינו בעונש החמור ממנו דהיינו עונש מיתה ופטור מעונש ממון, ולכן בהכרח לפרש שמה שחייבה המשנה את המנסך במזיד בתשלומין הכוונה למי שעירב יין נסך ביין כשר של חבירו. שואלת הגמרא, וְאִידֵךְ – היאך פירש רב מנסך ממש, והרי המנסך חייב מיתה ואין לחייבו בתשלומין. משיבה הגמרא, שרב סבר בְּרִדְפָּה יְרִמְיָה שנתן טעם מדוע אין לפוטרו מתשלומין במקרה כזה, דְּאִמַר רַבִּי יְרִמְיָה מְשַׁעַת הַנִּבְהָה הוּא דְקָנָה – משעה שהגביה את החבית כדי לגדולה כבר קנאה לענין שנתחייב בהחזרתה כגולגל, וּמִתְחַיֵּיב בְּנִפְשׁוֹ לֹא תָוִי – וחייב המיתה אין חל עליו עַד שַׁעַת נִפְסָהּ שאז הוא עובד עבודה זרה, ונמצא שקודם שנתחייב מיתה כבר נתחייב בהחזרת החבית ואין חיוב מיתה הבא עליו לאחר מכן פטור מתשלומין. שואלת הגמרא, וְלִמָּאן דְּאִמַר מְנַסֵּף מִאי מְעַמָּא לֹא אִמַר מְעַרְב. משיבה הגמרא, אִמַר לָהּ מְעַרְב**

שאינו מטפל בהם כהוגן, אִמַר לָהּ רב נחמן לקרובים, אִייתו לִי סְהָרִי דְּמַפְסִיד וְאִיִּסְלָקִינִיה – הביאו לי עדים שהוא עושה כן ואסלקו מתפקידו. דְּאִמַר רַב הוּנָא תְּכַרֵּין מְשַׁמִּיחָ דְרַב, אִפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּמַפְסִיד מְסַלְקִינָן לִיה – אפוטרופוס שמקלקל מסלקים אותו. דְּאִיתָמַר, אִפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּמַפְסִיד, רַב הוּנָא אִמַר רַב מְסַלְקִינָן לִיה, דְּכִי רַבִּי שִׁילָא אִמַרִי לֹא מְסַלְקִינָן לִיה. ומסיקה הגמרא להלכה: **וְהַלְבָּתָּא מְסַלְקִינָן לִיה:** ומסיקה הגמרא מבארת צדדי המחלוקת של תנא קמא ואבא שאול במשנתיה: שנינו במשנה ברעת תנא קמא, אִפּוֹטְרוֹפּוֹס שְׂמִינְהוּ אִבִּי יתומים ישבע שלא נטל מנכסיהם: מבארת הגמרא, מִאי מְעַמָּא חִיבִיהוּ לישבע, ולא חששו שמא ימנע מלהתמנות לאפוטרופוס מפני השבועה, משום שאנו אומרים אִי לֹא דְאִית לִיה הִנָּאָה מִיָּנִיחָ לֹא הָיָה לִיה אִפּוֹטְרוֹפּוֹס – אילו לא קיבל הנאה מאבי היתומים לא היה נעשה בשבילו אפוטרופוס, וּמִשּׁוּם שְׂבֻעָה שאנו מטילים עליו בסוף לֹא אִתִּי לְאִמְנוּעִי – לא ימנע מלהתמנות אפוטרופוס, שהרי קיבל הנאה מהאב: ואם מִינְהוּ בֵּית דִּין לֹא יִשְׁבַּע: מבארת הגמרא הטעם, כִּי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְעָבִיד לְבִי דִינָא – טובת חינום הוא עושה לבית דין, לטרוח עבור היתומים, וְאִי רְמִית עָלֶיהָ שְׂבֻעָה אִתִּי לְאִמְנוּעִי – ואם אתה מטיל עליו שבועה יבא להימנע מלקבל עליו אפוטרופוסות, לפיכך פטרוהו מכך: שנינו במשנה, אִמַר שְׂאוּל אִוְמַר, חִילוּף הַדְּבָרִים – להיפך מדעת תנא קמא: הגמרא שואלת, מִאי מְעַמָּא מִינְהוּ בֵּית דִּין יִשְׁבַּע, ואין חוששים שמא ימנע ולא יקבל עליו אפוטרופוסות. מבארת הגמרא שהסכמתו להיות אפוטרופוס אינה בחינם, אלא בְּהִיאָה הִנָּאָה דְקָא נִפִּיק עָלֶיהָ קָלָא דְאִינִישׁ מְהִימָנָא הוּא דְקָא סְמִיךְ עָלֶיהָ בִּי דִינָא – בהנאה זו שיש לו מכך שיצא עליו קול שהוא איש נאמן שהרי בית דין סומכים עליו למסור בידו נכסי היתומים, הוא מקבל עליו זאת, וּמִשּׁוּם שְׂבֻעָה שאנו מטילים עליו בסוף לֹא אִתִּי לְאִמְנוּעִי – לא יבא להימנע מלהתמנות אפוטרופוס, שהרי יש לו הנאה מכך. אבל אם מִינְהוּ אִבִּי יתומים לֹא יִשְׁבַּע, כי הסכמתו להיות אפוטרופוס אינה נובעת מהנאה גדולה שבאה לו, אלא מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְעָבִיד לְהַדְרִי – סתם דברי אהבה ורעות היה ביניהם ולכן הוא מקבל עליו אפוטרופוסות על בניה, וְאִי רְמִית עָלֶיהָ שְׂבֻעָה, אִתִּי לְאִמְנוּעִי מלקבל עליו האפוטרופוסות: הגמרא מביאה כמה דעות לענין הלכה: **אִמַר רַב תַּנְן פְּרַי אִמִּי אִמַר שְׂמוּאֵל הַלְבָּתָּא בְּאִבָּא שְׂאוּל שֶׁאִפּוֹטְרוֹפּוֹס שְׂמִינְהוּ בֵּית דִּין יִשְׁבַּע, ואפוטרופוס שמיניהו אבי יתומים לא ישבע.** הגמרא מביאה ברייתא שפסקה באופן אחר: **תַּנְיָא רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב אִוְמַר, זֶה וְזֶה – בין מיניהו בית דין ובין מיניהו אבי יתומים יִשְׁבַּע, שאין חוששים כלל שמא ימנע בגלל השבועה. והברייתא פוסקת, וְהַלְבָּתָּא בְּרִדְפָּה.** הגמרא מביאה ברייתא ובה דעה נוספת בענין

דְּאִתּוּ לְמִימַר לָהּ נִשְׁרָפוּ חִטָּיָם בְּעָלְיָה – שאם ישרפו הפירות בעוד שהם ברשות המוכרים יהיה ההפסד על היתומים, שהמוכרים יאמרו להם חטים שלכם הם שנשרפו, שהרי קנייתם אותם בכסף, ולכן הניחו חכמים באופן זה את הדין שהמוכר יכול לחזור בו כדי שיטרח המוכר ויציל. יְהִי לָהּ זִוְיָ לְיָתִי אִפְרִי – אחרים שנתנו מעות ליתומים עבור פירות ועדיין לא משכו את הפירות, הדין הוא שאם אִיִּיִקְר הפירות, יכולים היתומים לחזור בהם, ואין אומרים שכבר קנו האחרים את הפירות בכסף, שִׁלָּא יְהָא בְּחַ הַדְּיוּתָּהּ הַמּוֹד מְהִירָה, וכיון שאם הדיוט מוכר לאחרים יכול לחזור בו כל זמן שלא משכו הפירות, כל שכן יתומים. זֶל – אם החלו הפירות והקונים רוצים לחזור בהם, כְּסִיד מִיָּנִיחָ, הִיִּינוּ דְרַב הַנִּילָא פְּרַי אִדִּי שאמר שנכסי יתומים נקנים בכסף, וכיון שכבר נתנו הקונים מעות אינם יכולים לחזור בהם אפילו שעדיין לא משכו את הפירות. אִמַר לָהּ רַב שִׁישָׁא בְּרִיה דְרַב אִדִּי, הָא – תקנה זו אם נעמידה אף באופן זה רָעָה הוּא לְרִידָהּ – ליתומים, דְּמִינִין דְּמַצְטָרְכִי לְזוּזִי – שיתכן שלפעמים יצטרכו היתומים למעות, וירצו ליקח מעות מאחרים על סמך פירות שיתנו לאחר זמן, וְלִיבָא דִּיהִיב לָהּ עַד דִּיהִיב לָהּ פְּרִי – ולא יהיה מי שיתן להם אלא אם יתנו היתומים הפירות מיד, משום שאם יחלו הפירות לא יוכל הקונה לחזור בו, ולכן לא תקנו חכמים באופן זה שיקנו היתומים בכסף. מעשה נוסף שיש ללמוד ממנו לגבי מכירת קרקע של יתומים: **אִמַר רַב אִשִּׁי, אִנָּא וְרַב בְּהָנָא תְּחִמִּין אִשְׁמָרָא דְאִימִיָּה דְעִירָא יְתָמָא דְּמִבְּנָא אִרְעָא לְכָרְמָא בְּלֹא אִבְרָתָא – אני ורב כהנא חתמנו על שטר מכירה של אמו של זעירא היתום, שכדי לפרוע מס הגולגולת מכרה קרקע שלו בלא הכרזה. והטעם, דְּאִמִּיָּה נְהִרְדַּעִי, לְכָרְמָא – לצורך פרעון המס המוטל על היתומים, וְלִמְזוּנִי – ולצורך מזון היתומים או האשה והבנות, וְלִבְרָתָהּ – ולצורך קבורת מת שקבורתו מוטלת על נכסי היתומים, מִבְּנִינָן בְּלֹא אִבְרָתָא – מוכרין מנכסי היתומים בלא הכרזה, כדי שדברים אלו נחוצים ואין פנאי להכריז: הגמרא מביאה מעשה נוסף שלמדים ממנו כמה מדיני אפוטרופוס: **עָמְרָם צִבְעָא אִפּוֹטְרוֹפּוֹס דִּיתְמִי הוּא – אפוטרופוס של יתומים היה, אִתּוּ קְרוֹבִים לְקָמִיָּה דְרַב נַחֲמָן – באו קרובי היתומים לטעון עליו בפני רב נחמן, אִמַרִי לִיה, קָא לְבִישׁ וּמַפְסִי מִיָּתִי – האפוטרופוס לובש ומתכסה מנכסי היתומים, אִמַר לָהּ רשאי הוא לעשות כן, כי זוהי טובת היתומים שיהא נראה כאדם חשוב כי הִיב לְלִישְׁתָּמָעוֹן מִיָּלִיחָ – כדי שיקבלו את דבריו כשהוא בא לעסוק בטובתם. הוסיפו הקרובים וטענו קָאִבִּיל וְשָׁתִי מִדִּידָהּ וְלֹא אִמּוֹד – נראה שהוא אוכל ושותה מנכסי היתומים, מכיון שאינו עשיר כל כך שיוכל ליקח מאכלים ומשקים אלו משלו. השיב להם רב נחמן, אִמִּיָּר מִצִּיָּאָה אִשְׁבַּח – שמא מצא מציאה, ואין לנו לחשוש שזוהו מנכסי היתומים. חזרו הקרובים וטענו וְהָא קָא מַפְסִיד – והרי הוא מקלקל את השדות****

היינו **מְדַמְע**, שגם המדממע מערב איסור בהיתר, וכיון ששנה התנא שהמדממע חייב, אין צריך לשנות מנסך. ומוכח שהכוונה למנסך ממש ולא למערב, ובא התנא להשמיענו שאין לפטור מצד קם ליה בדרכה מיניה. הגמרא חזרת למאן דאמר מערב ושואלת, **וְאִידֵךְ** – לדעת שמואל מדוע הוצרך התנא לומר גם מערב וגם מנסך. משיבה הגמרא, **קִנְסָא הוּא** – כל חיובו של המזיק היזק שאינו ניכר אינו אלא קנס, שהרי מצד הדין הוא פטור לפי שהיזק שאינו ניכר אינו חשוב היזק, **וּמִקְנָסָא לֹא יִלְפִינָן** – ובחיובי קנס אין למדים דבר מחבירו, ולכן הוצרכה המשנה לשנות שניהם.

הגמרא חזרת לשאול לדעת רב:

שואלת הגמרא, **וְלִמָּאן דִּילֵיף קִנְסָא מִקְנָסָא** – ולרב שסובר שלמדים מקנס, ושהרי לא רצה לפרש שמנסך פירושו מערב לפי שאפשר ללמודו ממדממע, **כָּל הֵנִי לְמָה לִי** כל אלו האופנים ו- מטמא ומדממע ומנסך שנאמר במשנה, למה הוצרך התנא לשנותם, והרי היה יכול לשנות אחד מהם והיינו למדים ממנו לכולם. משיבה הגמרא, **צְרִיכָא** – אכן הוצרך התנא לשנותם, לפי שיש בכל אחד מהם טעם לחיוב שאין באחרים ולא היינו למדים אחד מחבירו. ומבאר הגמרא, **דָּא תַנָּא מְטַמָּא** – אם התנא היה שונה דין המטמא בלבד, לא היינו למדים ממנו לחיוב את המדממע, **דָּא תְרוּקָה** – אם מטמא האמור במשנה ביאורו מטמא תרומה של חבירו, הוּא אִמְנִיָא – הייתי אומר שחכמים חייבוהו מִשּׁוּם דָּא מְפָסִיד לָהּ לְגַמְרִי – שהפסיד אותה לגמרי, שמענתה אינה ראויה לאכילה, **וְאִי מְטַמָּא** האמור במשנה פירושו שטימא חולין של חבירו והיזקו במה שאינו יכול לאוכלו בטהרה, היינו אומרים שהטעם שחייבוהו חכמים הוא מִשּׁוּם דָּאסוּר לְגְרוּם מוֹקְפָהּ חוּלִין שְׁבָאִין יִשְׂרָאֵל לפי שהפרושים היו נזהרים מטמונה גם בחולין, ולפי שעשה איסור קנסתו חכמים לשלם, **אֲבָל מְדַמְע** שלא הפסידו לגמרי שהרי יכול למוכרו לכהנים בדמי תרומה, וגם לא עשה איסור, **אִימָא לֹא** – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לכן הוצרך התנא לומר מדממע. **וְאִי אֲשַׁמְעִין מְדַמְע** שהוא חייב, יתכן היה לומר שהמדממע בלבד חייבוהו חכמים לשלם מִשּׁוּם דְּשִׁבְיָה שיעשה כן, ובדבר שהוא שכיח עשו חכמים תקנה לחיבו, **אֲבָל מְטַמָּא דִּלֹא שְׂבִית, אִימָא לֹא** – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לפיכך הוצרך התנא לומר מטמא. **וְאִי אֲשַׁמְעִין מְטַמָּא וּמְדַמְע** שהם חייבים, עדיין לא הייתי לומר מהם למנסך מִשּׁוּם דִּלֹא קִים לִיה בְּדִרְבָּה מִינִיה, **אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לִיה בְּדִרְבָּה מִינִיה** – שיש בו חיוב מיתה אִימָא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים בתשלומין אפילו במזיד, **קָא מְשַׁמְע לָן** שאין במנסך פטור קם ליה בדרכה מיניה **בְּדִרְבִּי יְרֵמִיָּה** שאמר

שמשתת הגבהה נתחייב לשלם, ואילו חיוב המיתה אינו בא אלא בשעת הניסוך, ועל כן אינו נפטר בזה מן התשלומין.

הגמרא מבארת את הצריכותא גם לפי הברייתא הגורסת מטמא ומנסך ומדממע:

שואלת הגמרא, **וְלָמָּה דְּתַנִּי אֲבוּה דְרַבִּי אֲבִין, בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ אֲמִירִים שֶׁהִמְטִמָּא וְהִמְנַסֵּךְ בִּלְבַד חַיִּיבִים**, ולאחר מכן **תָּוְרו לומר אף הַמְדַמְע** חייב, נמצא לפי ברייתא זו שאחר שכבר גזרו על המנסך הוסיפו לגזור על המדממע, וקשה **כָּל הֵנִי לְמָה לִי** – למה הוצרכו לגזור בפירוש על המדממע, והרי כיון שגזרו על המטמא והמנסך כל שכן שהמדממע חייב. משיבה הגמרא, **צְרִיכָא**, ולא היינו למדים אחד מחבירו, **דָּא אֲשַׁמְעִין מְטַמָּא**, היינו סבורים שחכמים חייבוהו מִשּׁוּם דִּלֹא קִים לִיה בְּדִרְבָּה מִינִיה – שאין בו עונש מיתה או מלקות, **אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לִיה בְּדִרְבָּה מִינִיה** – שיש בו חיוב מיתה שהרי עבד עבודה זרה, **אִימָא לֹא** – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים לשלם ממון, לכן הוצרכו לומר על המנסך שהוא חייב. **וְאִי אֲשַׁמְעִין מְנַסֵּךְ** היינו סבורים שרק מנסך חייבוהו חכמים מִשּׁוּם דָּא מְפָסִיד לִיה לְגַמְרִי – שהרי אסרו בהנאה, **אֲבָל מְטַמָּא דִּלֹא מְפָסִיד לִיה לְגַמְרִי** שהרי יכול להאכילן לבהמתו או להסיקן תחת תבשילו **אִימָא לֹא** קנסתו חכמים, לכן הוצרכו לגזור גם על מטמא. **וְאִי אֲשַׁמְעִין הֵנִי תְרֵיתִי** – מטמא ומנסך, היינו סבורים שדווקא באלו חייבו חכמים מִשּׁוּם דְּתַפְסֵד מְרֻבָּה שהם אסורים באכילה, **אֲבָל מְדַמְע דְּתַפְסֵד מוֹעֵט** – שהרי מותר באכילה לכהן **אִימָא לֹא** חייבוהו חכמים, **צְרִיכָא**.

במשנתנו נתבאר שחכמים תיקנו שהמטמא והמדממע והמנסך חייבים במזיד ופטורים בשוגג מפני תיקון העולם, אולם לא נתבאר מהו דינם מן התורה ומה היתה התקנה. ונחלקו בזה אמוראים:

אָמַר חִזְקִיָּה, דְּבַר תוֹרָה – מדאורייתא הדין הוא שבשלושת אלו **אֲחָד שׁוֹנֵג וְאֲחָד מוֹזֵד תֵּיב, מֵאִי טַעְמָא, הֵיזֵק שְׂאִינִי נִיכָר שְׂמִיָּה הֵיזֵק**, ולכן אף שאין הנזק של שלושת אלו ניכר בפירות, דינם כשאר מוזיקים שחייבים אף בשוגג, **וְכַה טַעַם אָמְרו חכמים שֶׁשׁוֹנֵג פְּטוּר**, זו היא תקנת חכמים, **כְּדִי שִׂידוּעִי** – שהמטמא או המדממע או המנסך יודיע לבעל הפירות שפירותיו אסורים ולא יכשל באכילת איסור, ואם נחייבו לשלם יש לחשוש שלא יודיעו שפירותיו נאסרו על דיו, כדי שלא יתחייב בתשלומים. מקשה הגמרא, **אִי הָכִי אֲפִילוּ בְּמוֹזֵד נִמְי יֵשׁ לְפוּטְרו מֵטַעַם זֶה**, כדי שיוודיע לבעל הפירות. מתרצת הגמרא, **הַשְּׂתָא לְאִזּוּקִי קָא מְכַוֵּן** – אודועי לא מוֹדַע לִיה – הרי העושה במוזד מתכוון להזיק את הבעלים על ידי זה, וכי יתכן שלא יודיעו, והרי עיקר כוונתו היא שימנע הבעלים מאכילתם ופסיד.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, דְּבַר תוֹרָה, אֲחָד שׁוֹנֵג וְאֲחָד

מוֹזֵד פְּטוּר, מֵאִי טַעְמָא, הֵיזֵק שְׂאִינִי נִיכָר לֹא שְׂמִיָּה הֵיזֵק, וכיון שאין הזיקם של אלו ניכר, אינם חייבים, **וְכַה טַעַם אָמְרו חכמים שֶׁבְּמוֹזֵד תֵּיב, כַּמְבוּאָר בַּמְשֵׁנָה**, זהו כדי שֶׁלֹא יֵהָא כָּל אֲחָד וְאֲחָד הוֹלֵךְ וּמְטַמָּא מְהֵרָתֵי שֶׁל חֲבִירוֹ וְאִמָּר פְּטוּר אֲנִי.

הגמרא מקשה מהמשנה הלח (נד): על חזקיה: **תַּנֵּן, הַכְּהֻנִּים שֶׁפָּגְלוּ בְּמִקְדָּשׁ** – שפסלו את הקרבן מדיון פיגול, והזיקו בכך את הבעלים, אם היו מוֹזִידִים – שהיו יודעים שהקרבן נפסל בכך, תֵּיבִינן לשלם דמי הקרבן לבעליו. **וְתַנִּי עֲלָהּ** – ובברייתא שנו על משנה זו, שדבר זה חכמים תקנוהו **מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם**. הרי מבואר שטעם החיוב של המפגל במזיד הוא מפני תיקון העולם, **וְאִי אָמְרֵת הֵיזֵק שְׂאִינִי נִיכָר שְׂמִיָּה הֵיזֵק** נמצא שהמפגל חייב מעיקר הדין, ותקנת חכמים היתה לפטור את השוגג, ואם כן **הָאִי שׁוֹנֵגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם מִיכַּעַי לִיה** – היה לה לברייתא לומר שהשוגג פטור מפני תיקון העולם, ולא חיוב המזיד. מתרצת הגמרא, **הָכִי נִמְי קָאָמַר** – אכן זו היא כוונת הברייתא מוֹזִידִין תֵּיבִינן הָא שׁוֹנֵגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם – דברי הברייתא לא נאמרו על גוף הדין השנו במשנה, אלא על מה שיש לדייק מהמשנה שדוקא מזידים חייבין אבל שוגגים פטורין.

הגמרא מוסיפה ומקשה עליו:

מְרִיב רַבִּי אֶלְעָזָר, שנינו בברייתא **הָעוֹשֶׂה מְלֻאכָה בְּמֵי תַּטְּאָת** – מי מעין שמילאום בכלי כדי לחזות בהם אפר פרה אדומה, **וּבְפִרְתַּ תַּטְּאָת** – או בפרה אדומה העומדת לישטק וללשוף כדי לעשות ממנה אפר חטאת ושני אלו נפסלים בעשיית מלאכה, **פְּטוּר בְּרִינִי אֲרָם** – אין חיוב לשלם וְתֵיבִינן בְּרִינִי שְׂמִיָּם – יש עליו עונש משמים כיון שנתכוון להפסיד את ישראל. ולכאורה הטעם שהוא פטור מדיני אדם הוא לפי שאין ההיזק ניכר במים או בפרה, **וְאִי אָמְרֵת הֵיזֵק שְׂאִינִי נִיכָר שְׂמִיָּה הֵיזֵק**, אם כן בְּרִינִי אֲרָם נִמְי לְתֵיב.

אומרת הגמרא: **הוּא מוֹתִיב לָהּ** – רבי אלעזר הקשה קושיא זו, והוא עצמו מְפָרֵק לָהּ – מתרץ אותה, שמה שפטרה הברייתא אינו מצד היזק שאינו ניכר, אלא שמדובר באופן שלא עשה בהם מלאכה בידים, אלא פָּרַח פסלה על ידי שֶׁהִכְנִיסָהּ לְרִבְעָהּ עַל מִנֵּת שְׂתִינָק את אמה וגם נתכוון שֶׁתְּרוֹשׁ בתבואה עם שאר הבהמות, שאין ההיזק מצד המעשה שהכניסה לרבעה, שהרי אם היתה כוונתו רק כדי שתינק לא נפסלה הפרה, ואין הפסול אלא מצד מחשבתו שנתכוון שגם תרוש, זה אינו אלא גרמא, וגרמא בניזקין פטור. והעושה מלאכה בְּמֵי תַּטְּאָת שאמרה הברייתא, היינו כגון שפסלן על ידי שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מְשֻׁקְלוֹת – שהניחם בכף המאזניים והיה משקלם מדיד, ובכף השניה הניח דבר אחר כדי לידע משקלו, ובה פסל המים. ופטור לפי שלא עשה בהם מעשה בידים.

מקשה הגמרא, **וְהָאָמַר רַבָּא, מִי תַּטְּאָת**

גיטין. פרק חמישי – הניזקין דף נג עמוד א – בשיתוף מהדורת טובי' צא

תוספות

רש"י

מהדר חייב א"כ קסבר דאפשר לנסך בלא הגנבה ולא דמי לעקירה והנחה דשבת א"כ אפשר דרבי ירמיה פליג אדרבי אבין וכן משמע דאמר במרוצה (וכ"ק דף טז) דאמר ליה זרוע גניבותיה לחצוי ותקני לי גניבותיה ופרקי מוקמי לזרוע חצרו קנה ומתחייב בנפשו לא הוי עד דניח ומושיב באומר לא תקני לגניבותיה עד

היינו מרמע. שמעבר בהיתר דבר האסור וזכין דשמעין דקנסוהו רבנן ה"ה דילפי מיניה למנסך ולא אצטרף למתניה אכל השתא דמנסך ממש אצטרף למתניה' ולא תימא קם ליה בדרבה מיניה ופסור: [קנסא הוא]. מטמא ומדמע דבמודי חייב קנסא הוא דהיזק שאינו ניכר לא שמיא היזק: וקנסא מקנסא לא

שקנתה והיינו דלא כרבי אבין דלרבי אבין לא צריך לאדקומי הכי בעקירה וזכין להנחה היא וכן משמע בהגוזל בתרא (וכ"ק דף קט) דקאמר בראשונה היו אומרים המטמא והמדמע חזרו לומר אף המנסך ומפרש מעיקרא סבור רבבי אבין ולבסוף רבבי ירמיה ועוד י"ל דטעמא דשמואל אף ע"ג דהגנבה לא צורך דניסוך הוא אפי' הכי פסור כיון דאשעת ניסוך לא מחייב דקים ליה בדרבה מיניה אשעת הגנבה נמי מיפטר דאמר לו הרי שלך לפניך כמו תרומה ונטמאת דכמו דאם נסכו אתר אומר לו הרי שלך לפניך הכי נמי כי ניסך ליה איזה אע"ג דמנסך ליה בידים כיון דקים ליה בדרבה מיניה ורב סבר כיון דבשעת הגנבה לא שייך למימר דקים ליה בדרבה מיניה יש לחייב מחמת הגנבה אכל מה שיעשה בידים אחרי כן אע"ג דהתיא שעתא קים ליה בדרבה מיניה:

משום דקא מפסיד ליה לגמרי. הך סוגיא כר' יוחנן דאמר היזק שאינו ניכר אינו היזק דלחוקה והוה ליה לאצטרביה לפטורא:

בראשונה היו אומרים המטמא והמנסך. בהגוזל בתרא (וכ"ק דף קט) בתובה אפכא וזו אחת מסוגיות הפוכות:

שלא יהא כל אחד ואחד כו'. הקשה ה"ר אפרים קא דרתן בפרק עד כמה (בסוגיא דף קט) דן את הדין טימא את הטהור מה שעשה עשוי ושלם מביתו ואמאי וקא שונג הוא ומאן דמוקי לה כר"מ דציא דיקא דגרמי ניקא דלקמן קניס ר"מ שונג אטו מיד אכל למאן דמוקי שונג ברכון ובגנב מיד שרץ קשה לר' יוחנן אמאי חייב ומיהו לחוקה אתי שפיר דלא שייך למיפטריה כדי שיודיעו ויתירין דהתם פשע דמה היה לו לטמאותה כדי להחזיק דבריו והיו כמו מיד דהבא וא"ת בסתירה את הטמא שעירבו עם פירותיו לפטור לחוקה כדי שיודיעו ויש לומר דאין רגילות שפני תוקן מהוראא אלא ע"י אחרים הלכך לא חיישינן: **ולתני** עלה מפני תיקון העולם. ברוב ספרים גרסין במתניתין הכהנים שפגלו במקדש שונגין

היינו מרמע ואידך קנסא הוא ומקנסא לא ילפינן ולמאן דילף קנסא מקנסא כל הני למה לי צריכא דאי תנא מטמא אי תרומה הוה אמאי משום דקא מפסיד לה לגמרי ואי מטמא חולין משום דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל אבל מרמע אימא לא ואי אשמעינן מרמע משום דשכיח אבל מטמא דלא שכיח אימא לא ואי אשמעינן מטמא ומדמע משום דלא קים ליה בדרבה מיניה אבל מנסך דקים ליה בדרבה מיניה אימא לא קא משמע לן בדרבי ירמיה ולחא דתני אבוב דרבי אבין בראשונה היו אומרים המטמא והמנסך חזרו לומר אף המדמע כל הני למה לי צריכא דאי אשמעינן מטמא משום דלא קים ליה בדרבה מיניה אבל מנסך דקים ליה בדרבה מיניה אימא לא ואי אשמעינן מנסך משום דקא מפסיד ליה לגמרי אבל מטמא דלא מפסיד ליה לגמרי אימא לא ואי אשמעינן הני תרתי משום דהפסד מרובה אבל מדמע דהפסד מועט אימא לא צריכא אמר חזקיה דבר תורה אחד שונג ואחד מזיד חייב מאי טעמא היזק שאינו ניכר שמיא היזק ומה טעם אמרו בשונג פסור כדי שיודיעו אי הכי אפילו במזיד נמי השתא לאוזהי קא מכיין אודיעי לא מודע ליה ורבי יוחנן אמר דבר תורה אחד שונג ואחד מזיד פסור מאי טעמא היזק שאינו ניכר לא שמיא היזק ומה טעם אמרו במזיד חייב שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו ואומר פסור אני תנן הכהנים שפגלו במקדש מזידים חייבין ותני עלה מפני תיקון העולם ואי אמרת היזק שאינו ניכר שמיא היזק ומה טעם אמרו פטורין מפני תיקון העולם מיבעי ליה הכי נמי קאמר מזידין חייבין הא שונגין פטורין מפני תיקון העולם מתיב רבי אלעזר העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואי אמרת היזק שאינו ניכר שמיא היזק בדיני אדם נמי לחייב הוא מותיב לה והוא מפרק לה פרה שהכניסה לרבקה על מנת שתניק ותדוש מי חטאת ששקל בהן משקלות והאמר רבא מי חטאת ששקל

היינו מרמע ואידך קנסא הוא ומקנסא לא ילפינן ולחוי קנסו והיזק דלא קנסו לא קנסו ולהכי אצטרף מנסך: וילמאן דילף קנסא מקנסא. היינו רב דאמר מנסך ממש דאילו מעבר לא אצטרף דילפינן ממדמע אע"ג דקנסא הוא: כל תני. דמתני' למה לי לתני דקא וגיילא אידך מיניה: משום דקא מפסיד ליה לגמרי. דלא חזיא תו לאבדלה: דאמר לגרום טומאה. מפני פרושים שאובלין חוליהן בטירה ומשום דעבד איסורא קנסוהו מרמע. לא מפסיד לגמרי דקא חזי לכהנים וזכין מיניה בזול: משום דשכיח. דעבד ובמילתא דשכיח עבדי רבנן שקנתא בי היכי דלא נעביד: כר' ירמיה. דמקאנבנהו קנייה: למה לי. פיר דתנן מנסך בתרתי דרישא כ"ש מדמע דליכא למימר דקם ליה בדרבה מיניה: מנסך. מפסיד לגמרי שאסור בהנאה אבל מטמא אע"ג דמפסיד ליה לגמרי לענן שהוא עצמו אינו יכול לאכול אבל חזי הוא עדיין להסקה או למאכל בהמה דאפי' מטמא תרומה חזי להסקה או לבהמת בהן: **מטמא אימא הפסד מרובה**. דלא חזיא תו לאבדלה: שמיא היזק. ובהיזק לא חילקה תורה כשהוא בא ביד אדם עצמו בין שונג למזיד כדאמרין בהגוזל (וכ"ק דף פה) פצע תחת פצע לחייב על השונג במזיד: היזק שאינו ניכר. בגון הני דמתניתין שלא שנתנו במכמות שהיה כדי שיודיעו. שטימא או דימע דאי מהיית ליה לא אתי מודע להו לבעלים ואכלי איסורא: **לעצוריה קא מכיין**. דאי לאו להקניטו בן ולהודיעו למה לו דעבד: **הכהנים שפגלו**. קרבנות ששחטום וזרקום לאכול מהם חוץ למזבח ולא הורצו לבעלים: **מזידין**. שידעו שפסולים בכך: **חייבין**. לשלם דמיהן לבעלים שהרי צריכין להביא אתרים ואי נמי נדבה היא קשה בעיניו שלא הקריב קרבנו שהרי להביא דורון היה מבקש: **מפני תיקון העולם**. קס"ד דה"ק חייבין מפני תיקון העולם שלא ירגילו בכך: **שונגין פטורין מפני תיקון העולם מיבעינא** ליה. דקא חייבין דמזיד דיקא דאורייתא הוא ותיקון העולם אפסורין

פסורין מזידין חייבין ופרקי משום דמשמע ליה דמפני תיקון העולם דקתני בבביתא קאי אמזידין חייבין דקתני לבסוף והכי איתא בתוספתא (פ"ג) בראשונה היו אומרים המטמא והמנסך חזרו לומר אף המדמע בשונג פטור מזיד חייב מפני תיקון העולם הכהנים שפגלו במקדש שונגין פטורין מזידין חייבין מפני תיקון העולם וקשה דמרישא דהמטמא והמדמע דקיימי בהו הנה ליה למיפרך לכך נראה דלא גרסין במתני' שונגין פטורין ובביתא דהבא לאו היינו דתוספתא דהתם שהבאתי ומפני תיקון העולם אדריקא קאי ובה"ג משני לקמן (דף קט) אחטאת וגולה שלא נודעה לרביש: **העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת**. מעובר דומיא דעבד דרשינן דעלה עליה זכר פסולה אע"ג דמפילא כיון דניחא להו לבעלים וה"ה כדי עבדי חבירו בידים וניחא ליה לאתויי שעתה דמיתרבי נמי מעובר מ"מ:

בדיני נמי לחייב. וא"ת והרי צורם אוון פרתו של חבירו דפטור כדאמר בפ"ב דובחים (וכ"ק דף טז) משום דכולהו שוורין לאו לגבי מזבח קיימי ופרקי דהתם מהי דהעושה מלאכה משמע דוקא מלאכה דלא

הוא דשייך למיתני כדי שיודיעו: **הא שונגין פטורין**. דמתני' לא תני שונגין פטורין כדדין ברישא ואי נמי תני תיקון העולם לא ארישא קאי: **מי חטאת**. דפרה אדומה וכן פרה עצמה נפסלין במלאכה דכתוב (במדבר טז) אשר לא עלה עליה עול ובמי חטאת כתוב למשמרת למי נדה ותנאי בספרי מה ת"ל שיכול אן לי שתהא מלאכה פוסלת אלא בפרה ומנח אף במים ת"ל למשמרת למי נדה כלומר שיהו משמורת לכך ולא לזכר אחר: **פטור מדיני אדם**. לשלם: **וחייב בדיני שמים**. פורענות לשלם לרשעים שנתבון להפסיד את ישראל: **לרבקה**. למקום אסיפת הבהמות וקישורן כמו בעגלי מרפך (מלאכי ג) **כדי שתיניק**. את אמה: **ותדוש**. בתבואה עם השאר דתשלומוין ליכא אפעשה דיי דאמר לטובה הכנתיה שתינק ופסולה לא הוי אלא מחמת שחבתו שנתבון אף שמתוש וגרמא בניזקין פטור דאמחשבה לא מחייבין ליה דפסולה מחמת מחשבה הוא כדאמר (פסחים כה) עובר דומיא דעבד דניחא ליה:

מינבר הויקא ומשני דנקט מלאכה לרבותא דאע"ג דלא מינבר מחייב בדיני שמים ונראה דהאי דסתם שוורים לאו לגבי מזבח קיימי לא עבדי ליה אלא כהניק שאינו ניכר:

ששקל בהן משקלות. שהיו תלויות בכף מאזנים והיה יודע משקלם ונתן בשר לשקול בכף שניה ולא עבד בהן מעשה בקדו אלא במחשבה מיפסל: **דרכא בכנגדן.** בדפרישית ומתניתא דמשמע פסולות ששקל בגופן בדרך השבחים לשקול בשר במים שיש להם כלי שיש בו שנתות ונתונים מים בראשונה ונתונים בשר במים עד שהמים עולים לרושם השני

וכוונתו כבר בשמשקל ליתרא או ב' ליתראות המים עולים ומגיעין לאותו הרושם: **מתני' דאסח דעתיה.** משמירתן ע"י המשקל ששקל בהם ונפסלו בהיחס הדעת דלמשמרת למי נדה כתיב שצריכה שימור תמיד ומיהו בדניי אדם לא מידחייב דגרמא בעלמא הוא והא דרכא בולא אסח: **ונפסל.** שפסלו מלכות: **נפמא.** מאליה: **הרי שלף לפניו.** ובלבד שישלם לו אותו עצמו וקריא בה והשיב את הגולה אשר גול (ויקרא ה) שהרי לא נשתנה: **ואי שמה הניק.** מכדי מיגול גוליה מדימשכיה וקם ליה ברשותיה וכי קמשלם ליה דבר הניק משלם ליה ולא כמג שגול: **ר"מ סבר שמה הניק.** הלכך חא בשווג חייב דאתרבי (ב"ב כו) מפצע תחת פצע: **לא שמה הניק.** ובמזיד הוא דמחייב משום קנסא: **ר"מ קנים שווג אטו מזיד.** ואע"ג דמזיד גופיה קנסא הוא: **בשווג יאכל.** הוא עצמו ואף בשבת: **בשווג יאכל.** הוא עצמו: **למוצאי שבת.** לאחר שהמזין בכדי שיעשו אכל בשבת לא דקניס שווג אטו מזיד: בדריי יוחנן הסנדלר גרס יאכל דר' יוחנן סבר מעשה שבת אסורין באכילה וליף לה מקראי בב"ב (דף עא.) ובכתובות (דף לד.): **מפמא ומדמע.** איסורא דרבנן הוא כיון דלא שמה הניק אין כאן איסורא דאורייתא ודריי סופרים צריכין חיזוק הלכך קניס אף השווג אכל בשול בשבת איסורא דאורייתא הוא ולא שכיח דעברי עלה הלכך לא קניס: **משום חומרא דע"ז.** להרחיקו מן האיסור קניס ועבד ליה חיזוק: **והיה.** האיסור דאורייתא משום דעבד איסור חמור קניס להרחיקו אכל בדרבנן דקיל לא קניס את השווג: **משום חומרא דע"ז בדילי מנייה.** ולא צריך למקנסיה: **ורמי.** דאורייתא אדאורייתא הקא תני בשבת דאורייתא דלא קניס וגבי שביעית קתני בין בשווג בין במזיד יעקר וד"ה נמי דלר' יהודה קשאי אלא משום דתנא קמא ר"מ הוא נקט ליה ומסקנא אליבא דתרווייהו מתרצין לה: **מונין ישראל לשביעית.** ישראל מונין שנות נטיעותיו לשביעית לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי כשיצא מאיסור ששנעה

ואין

ערלה ומחללין אותו ברביעית הרוואה מונה השנים למפרע ויודע ששנעה בשביעית ואתי למשרי נטיעה בשביעית: **אין** חייא בר אבא שקב דקדרה על גבי כירה בשבת ובשלה במזיד לא יאכל פירוש בו ביום בין הוא בין אחרים ובמוצאי שבת שרי אפילו לדידה וכן נמי שווג דרבי יהודה דהא מתניתין בפ"ק דחולין דהא (דף י"ג.) דתנן השוחט בשבת וביום הכפורים אע"פ שמתחייב בנפשו שחיטתו כשירה וגמול לה כרבי יהודה ופרקי נדוקמה במזיד ובר' מאיר כו' וקתני שבת דומיא דיום הכפורים דאסור בו ביום בין לו בין לאחרים ותני נמי ושחיטתו כשירה לא שניא לו לא שניא לאחרים בדראמרי' היום הם ר' יוחנן הסנדלר ובמזיד קאמר ר' יהודה לא יאכל עולמית היינו הוא אכל אחרים יאכלו במוצאי שבת דאי בין הוא בין אחרים קאמר בר' יוחנן הסנדלר אם כן במרובה (וכ"פ דף ס"א.) ובפרק אלו עזרות (פסחים דף ל"ג.) דפסורי רבנן עבד בשבת מתשלומי ארבעה וחמשה ומקדש דסברי לה בר' יוחנן הסנדלר דאמר מעשה שבת אסורין ותקיא שחיטה שאינה ראויה אמאי מוקי לה בר' יוחנן הסנדלר טפי מרבי יהודה לדידיה נמי מעשה שבת אסורין ועוד דבעי מאי טעמא דר' יוחנן הסנדלר ולא בעי מאי טעמא דר' יהודה כלל דמילתא מזיד דרבי מאיר שווג דר' יהודה מזיד דר' יהודה שווג דרבי יוחנן הסנדלר: **בדאורייתא** קניס. ואם תאמר והא מתניתין ר' יהודה היא וקתני בהנים שפגלו במקדש שווגין פטורין ויש לומר דאי קנסין להו שווגין ממנעו ולא עבדי ומשמע

הא דאסח דעתיה. ומלאכה דנקט משום פרה אי נמי אע"פ שפשע להסחית דעתו מהמת מלאכה אפילו הכי פטור מדיני אדם: **גזלן** הוא וממון מעליא בעי לשלומי. תימה דהיכי מדמי הקא דממילא למטמא בידים דנהי דמטמא בידים חייב היכא דנטמאת מאליה אומר לו הרי שלך לפניך דהא

ששקל בהן משקלות בשרה לא קשיא הא בגופן הא בכנגדן בגופן מעשה קא עביד בהו ואי הניק שאינו ניכר שמה הניק בדניי אדם נמי לחייב אלא אידי ואידי בכנגדן ולא קשיא הא דאסח דעתיה הא דלא אסח דעתיה: מתני' רב פפא גול מטבע ונפסל תרומה ונטמאת חמין ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך ואי אמרת הניק שאינו ניכר שמה הניק הא גולן הוא כמוצא מעליא בעי שלומי תיובתא לימא בתנאי המטמא והמדמע והמנסף אחד שווג ואחד מזיד חייב דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בשווג פטור במזיד חייב מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר הניק שאינו ניכר שמה הניק ומר סבר לא שמה הניק אמר רב נחמן בר יצחק דכולי עלמא הניק שאינו ניכר לא שמה הניק והכא בקנסו שווג אטו מזיד קא מיפלגי דמר סבר קנסו שווג אטו מזיד ומר סבר לא קנסו שווג אטו מזיד ורמי דרבי מאיר אדרבי מאיר ורמי דרבי יהודה אדרבי יהודה דתניא המכשל בשבת בשווג יאכל במזיד לא יאכל דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בשווג יאכל למוצאי שבת במזיד לא יאכל למוצאי שבת עולמית רבי יוחנן הסנדלר אומר בשווג יאכל למוצאי שבת לאחרים רבי יוחנן הסנדלר לא לו ולא לאחרים קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה דרבי מאיר לא קשיא כי קניס בדרבנן בדאורייתא לא קניס והא מנסף דאורייתא הוא וקא קניס משום חומרא דעבודת כוכבים קניס ליה דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא כי לא קניס בדרבנן בדאורייתא קניס והא מנסף דאורייתא ולא קניס משום חומרא דעבודת כוכבים מיבדל בדילי מנייה ורמי דרבי מאיר אדרבי מאיר דאורייתא דתני הנוטע בשבת בשווג יקיים במזיד יעקר ובשביעית בין בשווג בין במזיד יעקר דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בשביעית בשווג יקיים במזיד יעקר ובשבת בין בשווג בין במזיד יעקר ולמעמיה תקשה לך היא גופה מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית אלא התם בדרבנן מעמא אמר רבי מאיר מפני מה אני אומר בשבת בשווג יקיים במזיד יעקר ובשביעית בין בשווג בין במזיד יעקר מפני שישאל מונין לשביעית

המכשל קאמר תיבתא משום דכן הלכה דלא שמה הניק: **המכשל**

בשבת בשווג יאכל. פ' אפילו הוא עצמו ואפי' בו ביום דמהיך מוכיח דלא קניס שווג אטו מזיד וכן משמע בריש כירה (ספ"ק דף ל"ג.) גבי בעו מנייה מרבי חייא בר אבא שקב דקדרה על גבי כירה בשבת ובשלה במזיד לא יאכל פירוש בו ביום דמכירא מוכיח דלא דרבי יהודה דהא מתניתין בפ"ק דחולין דהא (דף י"ג.) דתנן השוחט בשבת וביום הכפורים אע"פ שמתחייב בנפשו שחיטתו כשירה וגמול לה כרבי יהודה ופרקי נדוקמה במזיד ובר' מאיר כו' וקתני שבת דומיא דיום הכפורים דאסור בו ביום בין לו בין לאחרים ותני נמי ושחיטתו כשירה לא שניא לו לא שניא לאחרים בדראמרי' היום הם ר' יוחנן הסנדלר ובמזיד קאמר ר' יהודה לא יאכל עולמית היינו הוא אכל אחרים יאכלו במוצאי שבת דאי בין הוא בין אחרים קאמר בר' יוחנן הסנדלר אם כן במרובה (וכ"פ דף ס"א.) ובפרק אלו עזרות (פסחים דף ל"ג.) דפסורי רבנן עבד בשבת מתשלומי ארבעה וחמשה ומקדש דסברי לה בר' יוחנן הסנדלר דאמר מעשה שבת אסורין ותקיא שחיטה שאינה ראויה אמאי מוקי לה בר' יוחנן הסנדלר טפי מרבי יהודה לדידיה נמי מעשה שבת אסורין ועוד דבעי מאי טעמא דר' יוחנן הסנדלר ולא בעי מאי טעמא דר' יהודה כלל דמילתא מזיד דרבי מאיר שווג דר' יהודה מזיד דר' יהודה שווג דרבי יוחנן הסנדלר: **בדאורייתא** קניס. ואם תאמר והא מתניתין ר' יהודה היא וקתני בהנים שפגלו במקדש שווגין פטורין ויש לומר דאי קנסין להו שווגין ממנעו ולא עבדי ומשמע

מדאורייתא היק קאנו נכר לא שמיא היק, ודברי סופרים צריכים חיזוק יותר מדברי תורה כדי שלא יבואו לזלזל בהם, אבל בְּדִאֲרֵייתָא – במבשל בשבת שאיסורו מדאורייתא לא קניס רבי מאיר. הגמרא מקשה על תירוצו זה, וְהָא מְנַסֵּף איסור דְּאֲרֵייתָא הוּא וְקָא קְנִיס רבי מאיר. מתרצת הגמרא, מְשֻׁם חִיטְרָא דְּעֵבֻדָּת פּוֹכְבִּים קִנְס לֵיהּ – מפני חומר איסור עבודת כוכבים קנס אפילו בדאורייתא, כדי להרחיק מאיסור זה.

הגמרא מתרצת את דברי רבי יהודה: דְּרַבִּי יְהוּדָה אֲדָרְבֵי יְהוּדָה לֹא קָשְׂיָא, כִּי לֹא קִנְס רבי יהודה את השוגג, זהו דוקא בְּדִרְבָּנָן – מטמא ומדמע ומנסך, לפי שאין איסור דרבנן חמור כל כך, אבל בְּדִאֲרֵייתָא קִנְס אפילו בשוגג, כדי להרחיק מאיסור דאורייתא. הגמרא מקשה על חילוק זה, וְהָא מְנַסֵּף איסור דְּאֲרֵייתָא הוּא וְלֹא קִנְס רבי יהודה לחיובו בשוגג. מתרצת הגמרא, מְשֻׁם חִיטְרָא דְּעֵבֻדָּת פּוֹכְבִּים מִכְּדִל בְּרִילִי מִיְנֵיהּ – משום חומר איסור עבודת כוכבים בני אדם מתרחקים מכך ואין צורך לקנסו.

הגמרא מקשה מבריתא ששנינו בה להיפך בדעת התנאים הנ"ל לגבי קנסו שוגג אטו מזיד: וְרַמִּי דְּרַבִּי מֵאִיר אֲדָרְבֵי מֵאִיר וְרַמִּי דְּרַבִּי יְהוּדָה אֲדָרְבֵי יְהוּדָה – סתירה בדברי כל אחד מהם, דְּתַנָּא, הַמְבַּשֵּׁל בְּשֶׁבֶת, אם עשה כן בשוגג, יֹאכַל – רשאי הוא לאכול את התבשיל אפילו בו ביום, אבל אם בישל בְּמִזֵּד לֹא יֹאכַל – אינו רשאי לאכול בו ביום לא הוא ולא אחרים, אבל במוצאי שבת אף הוא עצמו רשאי לאכול, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אפילו הוא עצמו לְמוֹצָאֵי שֶׁבֶת, וכל שכן שאחרים מותרים לאכול במוצאי שבת, אבל בו ביום התבשיל אסור בין לו ובין לאחרים, ואם בישל בְּמִזֵּד, לֹא יֹאכַל הוא עצמו את התבשיל עוֹלָמִית – לעולם, אבל אחרים רשאים לאכול במוצאי שבת. רַבִּי יוֹהָנָן הַסַּנְדֵּלֵךְ אָמַר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שֶׁבֶת לְאַחֲרִים וְלֹא לוֹ, ואם בישל בְּמִזֵּד לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לְאַחֲרִים, הרי מבואר בברייתא זו שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד ורבי יהודה קנס ומעתה לפי מה שפירשנו שמחלוקתם לגבי המטמא והמדמע והמנסך היא אם קנסו שוגג אטו מזיד, אם כן קָשְׂיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אֲדָרְבֵי מֵאִיר, קָשְׂיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אֲדָרְבֵי יְהוּדָה שהרי שם בברייתא מבואר להיפך שרבי מאיר קנס וחייב אפילו בשוגג, ורבי יהודה לא קנסם אם חזיקו בשוגג.

הגמרא מתרצת בתחילה את דברי רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר אֲדָרְבֵי מֵאִיר לֹא קָשְׂיָא, כִּי קִנְס – מה שקנס רבי מאיר, זהו דוקא בְּדִרְבָּנָן – במטמא ומדמע ומנסך שאיסורם מדרבנן, שהרי

שְׂאִינִי נִכְר שְׂמִיָּה הֵיכָן ולכן הוא מחייב בין במזיד בין בשוגג, וְכֹר סָבַר – ורבי יהודה סובר היק שאינו נכר לֹא שְׂמִיָּה הֵיכָן ולכן בשוגג פטור ובמזיד חייב מתקנת חכמים שקנסוהו כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני. רב נחמן בר יצחק דוחה הסבר זה ותולה את יסוד המחלוקת בדבר אחר: אָמַר רַב נְחֲמָן בַּר יִצְחָק, דְּכּוּלֵּי עֲלָמָא – בין רבי מאיר ובין רבי יהודה סוברים הֵיכָן שְׂאִינִי נִכְר לֹא שְׂמִיָּה הֵיכָן, ומן הדין היה לו להיות פטור אפילו במזיד אלא שחכמים חייבוהו כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו, וְהָא בְּקִנְסוֹ שׁוֹגֵג אָטוּ מִזִּיד קָא מִפְּלַגִּי, דְּמֹר סָבַר – רבי מאיר סבר, קִנְסוֹ שׁוֹגֵג אָטוּ מִזִּיד – חכמים חייבו את השוגג אגב המזיד, ואף שגם המזיד אינו חייב אלא מתקנת חכמים, חייבו חכמים גם את השוגג לפי שאם יפטרוהו בשוגג יבא לעשות כן במזיד ויאמר שוגג הייתי. וְכֹר סָבַר – ורבי יהודה סבר, לֹא קִנְסוֹ שׁוֹגֵג אָטוּ מִזִּיד ורק במזיד חייבוהו חכמים כדי שלא ילך ויטמא טהרותיו של חבירו ויפטור.

הגמרא מקשה מבריתא ששנינו בה להיפך בדעת התנאים הנ"ל לגבי קנסו שוגג אטו מזיד: וְרַמִּי דְּרַבִּי מֵאִיר אֲדָרְבֵי מֵאִיר וְרַמִּי דְּרַבִּי יְהוּדָה אֲדָרְבֵי יְהוּדָה – סתירה בדברי כל אחד מהם, דְּתַנָּא, הַמְבַּשֵּׁל בְּשֶׁבֶת, אם עשה כן בשוגג, יֹאכַל – רשאי הוא לאכול את התבשיל אפילו בו ביום, אבל אם בישל בְּמִזֵּד לֹא יֹאכַל – אינו רשאי לאכול בו ביום לא הוא ולא אחרים, אבל במוצאי שבת אף הוא עצמו רשאי לאכול, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אפילו הוא עצמו לְמוֹצָאֵי שֶׁבֶת, וכל שכן שאחרים מותרים לאכול במוצאי שבת, אבל בו ביום התבשיל אסור בין לו ובין לאחרים, ואם בישל בְּמִזֵּד, לֹא יֹאכַל הוא עצמו את התבשיל עוֹלָמִית – לעולם, אבל אחרים רשאים לאכול במוצאי שבת. רַבִּי יוֹהָנָן הַסַּנְדֵּלֵךְ אָמַר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שֶׁבֶת לְאַחֲרִים וְלֹא לוֹ, ואם בישל בְּמִזֵּד לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לְאַחֲרִים, הרי מבואר בברייתא זו שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד ורבי יהודה קנס ומעתה לפי מה שפירשנו שמחלוקתם לגבי המטמא והמדמע והמנסך היא אם קנסו שוגג אטו מזיד, אם כן קָשְׂיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אֲדָרְבֵי מֵאִיר, קָשְׂיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אֲדָרְבֵי יְהוּדָה שהרי שם בברייתא מבואר להיפך שרבי מאיר קנס וחייב אפילו בשוגג, ורבי יהודה לא קנסם אם חזיקו בשוגג.

הגמרא מתרצת בתחילה את דברי רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר אֲדָרְבֵי מֵאִיר לֹא קָשְׂיָא, כִּי קִנְס – מה שקנס רבי מאיר, זהו דוקא בְּדִרְבָּנָן – במטמא ומדמע ומנסך שאיסורם מדרבנן, שהרי

שְׂשֻׁקֵל בְּהֵן מְשַׁקְלֹת בְּשֶׁרָה לפי שאין זה נחשב שעשה בהם מלאכה, ולדבריו מוכח מהברייתא שגם באופן זה נפטלו המים, שהרי הוצרכה הברייתא להשמיענו שאינו חייב לשלם. מתרצת הגמרא, לֹא קָשְׂיָא מהברייתא על רבא, שיש לומר, הָא – הברייתא מדברת כששקל בְּגוֹפֶן של המים, כגון שהיו המים מונחים בכלי שיש בו סימני מידה, והניח חתיכת בשר בתוך המים ועל ידי שהוא רואה כמה עלו המים בכלי יודע את מידת הבשר, ובארפן זה נפטלו המים, הָא – דברי רבא שאמר שלא נפטלו, בְּכַנְנֶהָ – כששקל דבר כנגדן בכף מאזנים, ודבר זה אינו נחשב למלאכה.

מקשה הגמרא, אם הברייתא מדברת כששקל בְּגוֹפֶן, אם כן מַעֲשֶׂה קָא עָבִיד בְּהוּ – הרי עשה מעשה ההיזק בידים בגוף המים, וְאִי הֵיכָן שְׂאִינִי נִכְר שְׂמִיָּה הֵיכָן, דְּרִינִי אָדָם נָפִי לְחֵיב. מתרצת הגמרא, אֵלָּא אִידִי וְאִידִי – בין הברייתא ובין דברי רבא מדוברים בְּשֶׁשֶׁקֶל בְּגוֹפֶן, וְלֹא קָשְׂיָא, הָא – הברייתא מדברת בְּדִאֲרֵייתָא – שהסית דעו משמירתן בשעת השקילה, ומי חטאת נפטלים בהיסח הדעת. הָא – דברי רבא מדוברים באופן דְּלֹא אִסַּח דְּעֵתֵיהּ, ולכן לא נפטלו:

רב פפא מוכיח מהמשנה בבבא קמא כרבי יוחנן: מְתִיב רַב פַּפָּא, שֵׁנִי בַּמִּשְׁנָה (ב"ק צו:) גִּזְלָא מְטַבֵּעַ וְנִפְסַל – אדם שגול מטבע מחבירו ולאחר זמן פסל המלך צורת מטבע זו, וכן אם גזל תְּרוּמָה וְנִמְמָתָא, או שגול חֶמֶן וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסֶח, אָמַר לוֹ הגולן לבעלים הָרִי שְׂקָךְ לְפָנֶיךָ, ומחזיר לו החפץ כמות שהוא כיון שאין ההיזק ניכר. וְאִי אָמַרְתָּ הֵיכָן שְׂאִינִי נִכְר שְׂמִיָּה הֵיכָן הֵיכָן פוטר עצמו בהחזרת החפץ, הרי הָאִי גִזְלָא הוּא ומשעת גזילה נתחייב בהשבת החפץ, וכיון שהזק החפץ ואינו שוה כבתחילה שוב אינו יכול לצאת ידי חובת השבה בהחזרת החפץ, אלא מְמוֹנָא מַעֲלִיָּא בְּעֵי שְׁלוּמֵי – ממון כפי מה שהיה שוה החפץ בשעת הגזילה הוא צריך לשלם, ומכיון ששנינו שיכול הגולן לפטור עצמו בהחזרת החפץ האסור, מוכח שהזק שאינו ניכר לא שמיא היק, ומסיקה הגמרא, תִּיּוּבָקָא – אכן ממשנה זו יש להשיב על דברי חזקיה וינדרו דבריו.

הגמרא חוקרת האם דין היק שאינו ניכר תלוי במחלוקת תנאים:

לִימָא בְּתַנָּאי – האם נאמר שדין היק שאינו ניכר נחלקו בו תנאים בברייתא שלפנינו, ששנינו בברייתא הַמְטַמֵּא וְהַמְדַּמֵּעַ וְהַמְנַסֵּף אַחֵר שׁוֹגֵג וְאַחֵר מִזִּיד תִּיּוּב, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, בְּשׁוֹגֵג פְּטוּר מִמִּזִּיד תִּיּוּב. חוקרת הגמרא, מֵאִי לֹא בְּהָא מְפִלְגִי – מה יסוד המחלוקת שביניהם האם לא נבדוק זה עצמו הם חולקים, דְּמֹר סָבַר – שרבי מאיר סובר הֵיכָן

ואין מוגין ימי נטיעות לשבתות, שאין שום צורך בדבר לידע באיזה יום בשבת ניטע האילן, וגם אם יקיים את האילן לא יזכר הדבר שניטע בשבת ולכן אין טעם לקונסו.

הברייתא מביאה טעם נוסף שאמר ר"מ לחלק בין שבת לשביעית: דבר אחר, נחשדו ישראל על השביעית, שאיסור שביעית קל בעיניהם, ועל כן יש לקונסו גם בשוגג כדי שלא יבואו לזלזל באיסור זה, ולא נחשדו על השבתות, שהשבת חמורה עליהם ואין חשש שמא יבואו לזלזל בה, ולא הוצרכו לקונסו. שואלת הגמרא, מאי דבר אחר – לשם מה הוצרך ר"מ להוסיף טעם זה. משיבה הגמרא, הכי קאמר – כך נתכוין ר"מ לומר, וכן תימא שאין לחלק בין שביעית לשבת, שהרי שבת נמי יש לחשוש שידעו לאחר זמן שאילן זה ניטע בשבת, שהרי לפעמים יש צורך למנות גם ימים לנטיעות כדי לדעת אם עברו על האילן שלושים יום לפני ראש השנה, ומעתה יוגין דמיקלע יום שלשים בשבת – לפעמים יודמן שיום שלושים שלפני ראש השנה חל בשבת, ובאופן זה נמצא דאי נטע ההוא יומא הוא דסלקא ליה שתא ואי לא לא סלקא ליה שתא – שאם נטע את האילן באותו יום השבת עלתה לאילן זה שנה לחשבון שני ערלה, ואם נטעו לאחר שבת לא עלתה לו שנה זו, וכשימנו לאילן זה את שנת הנטיעה לחשבון שנות ערלה ידעו שניטע בשבת, לכן הוסיף ר"מ תא שמע דבר אחר – בא ושמע חילוק אחר, נחשדו ישראל על השביעית, וכיון שהדבר נזכר שהאילן ניטע בשביעית יש לחוש שמא יבואו להקל באיסור שביעית, ולא נחשדו על השבתות, ואף אם יזכר שאילן זה ניטע בשבת לא יבואו להקל בה.

הגמרא מוסיפה ומיישבת גם מה שקשה על דברי רבי יהודה בברייתא: דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשאי, מדוע לא קנס את הנוטע בשביעית בשוגג אף שקנס את המחלל שבת בשוגג, כי באתריה דרבי יהודה חמירא להו שביעית – במקומו של רבי יהודה היתה שביעית חמורה עליהם, ולא היה צריך לחשוש שמא יבואו להקל בה. ומביאה הגמרא מעשה המוכיח זאת, דתהא דאמר ליה לחבירו דדיר בר דידתא – שמי שהיה מבזה את חברו וקורא לו 'גר' בן גיורת, אומר ליה – היה הלה משיב לעומתו אגא לא אכלי פירי דשביעית בנותק – לא אכלתי פירות שביעית כמותך. הרי שהיתה השביעית חמורה עליהם ביותר.

הגמרא מביאה ברייתא שממנה מוכח שר"מ לא קנס שוגג אטו מזיד בדרבנן: תא שמע, זר שאכל תרומה בשוגג, אפילו שהיתה טמאה, משלם לכהן פירות חולין מהזרין, עבר ושיילם חולין טמאים מהו, אמר סומכוס משום רבי מאיר, אם שילם אותם בשוגג – שלא היה יודע שהם טמאים, תשלומין תשלומין והם נעשים תרומה טמאה ונפטר בזה, אבל אם עשה כן במזיד –

שידע שהם חולין טמאים, אין תשלומין תשלומין ועליו לחזור ולשלם חולין טהורים. וחכמים אומרים אחר זה ואחר זה – בין בשוגג בין במזיד תשלומין תשלומין וחל על הפירות שם תרומה והם שייכים לכהן, ובנוסף לזה קנסוהו חכמים וחזרו ומשלם חולין מהזרין.

הגמרא מבררת ומתקנת את גירסת הברייתא: והיונן בה – והקשינו בדברי הברייתא במזיד אמאי קנסוהו חכמים ואמרו אין תשלומין תשלומין, והרי לא החזיר תשלומין גרועים, אדרבה תבא עליו כרבה, דאכיל מיניה מדי דלא הוי ליה בימי טומאתו וקא משלם ליה מדי דהוי ליה בימי טומאתו – שהרי אכל מהכהן תרומה טמאה שהוא דבר שאינו ראוי לו לאכילה אפילו בעת שהוא טמא, ושילם לו חולין טמאים שהם מותרים באכילה וראויין לו לאכילה בימי טומאתו, ואמר רבא, ואמרי ליה כד – ויש שאמרו תירוצו זה בשם חכם ששמו כד, חסורי מחסרא והכי תתני – נוסח הברייתא חסר, וכך יש לשנותה, אכל תרומה טמאה משלם כל דהו – כל חולין שהו ואפילו טמאים, אבל אם אכל תרומה מהזר משלם חולין מהזרין. עבר ושיילם חולין טמאין מהו, סומכוס אומר משום רבי מאיר, אם עשה כן בשוגג תשלומין תשלומין ונעשו התשלומין תרומה טמאה ויצא בזה ידי חובת תשלומין, במזיד אין תשלומין תשלומין, שקנסוהו חכמים על שמפסיד לכהן. וחכמים אומרים אחר זה ואחר זה – בין שוגג ובין מזיד תשלומין תשלומין וחל על הפירות שם תרומה והם ממון כהן, וחכמים קנסוהו שאינו יוצא ידי חובתו בכך וחזרו ומשלם חולין מהזרין. ואמר רב אחא בר רבי אבהו, הלא קנסו שוגג אטו מזיד איכא בינייהו – ר"מ וחכמים לא נחלקו כאן אלא בדין השוגג, ובדין קנסו שוגג אטו מזיד היא המחלוקת שביניהם. (דרבי מאיר סבר לא קנסו שוגג אטו מזיד וחכמים אומרים קנסו). והרי האיסור לשלם תרומה טמאה אינו אלא מדרבנן ובכל זאת לא קנס ר"מ שוגג אטו מזיד.

מתרצת הגמרא, הכי השתא – וכי ענין זה דומה לענינינו, היתם בענין תשלומי תרומה, גברא לשלמי ליה – אדם כשר הוא וכוונתו היתה לטובה ושגג מתוך שהיה מתעסק בתשלום חובו לתרומה, אגן ניקום וליקנסיה – וכי אנו יש לנו לקום ולקונסו על ששגג ולא ידע שהפירות טמאים, אבל המטמא והמדמיע והמנסך קנסו אותם גם בשוגג שהרי לא באה להם השגה על ידי עשיית דבר טוב.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת שממנה מוכח שאין קונסים שוגג אטו מזיד: תא שמע מהברייתא (מנחות כה), דם קרבן שנטמא ונאסר להקריבו, ועבר הכהן וזרקו על גבי המזבה, אם זרקו בשוגג, הווינא – נתקבל הקרבן ברצון והותר הבשר באכילה, שהציץ מרצה על טומאת מקדש וקדשיו, ואם זרקו במזיד לא

הווינא – לא הוכשר הקרבן לענין שיהא בשרו מותר באכילה. והרי דם זה מדאורייתא מותר לזורקו לכתחילה שהציץ מרצה, ומדרבנן הוא שאסור לזורקו, והתירה הברייתא את הבשר באכילה אם נזרק הדם בשוגג ולא קנסו שוגג אטו מזיד, וקשה מכאן למה שאמרנו שר"מ קנס בדרבנן שוגג אטו מזיד. מתרצת הגמרא, אמר לך רבי מאיר, הכי השתא – וכי ענין זה דומה לענינינו, היתם – שם בענין דם טמא שזרקו על המזבה, גברא לכפורי קא מכזין – אדם זה היתה כוונתו לטובה בזריקת הדם שרצה לכפר בו על גבי המזבה, אגן ניקום וליקנסיה – וכי מן הראוי שאנו נקום לקונסו על שגגתו, מה שאין כן המטמא והמדמיע והמנסך קנסו אותם גם בשוגג, שלא הייתה כוונתם לטובה.

הגמרא מקשה מסתם משנה שמוכח ממנה שאין קונסים בדרבנן שוגג אטו מזיד:

תא שמע, מסתם משנה (תרומות פ"ב מ"ג) המעשר בשבת ועבר על איסור דרבנן שאסור להפריש תרומות ומעשר בשבת, בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, והרי מעשר בשבת איסור דרבנן הוא, וקשה מדוע לא קנס בו ר"מ שוגג אטו מזיד. מתרצת הגמרא, הכי השתא – וכי ענין זה דומה לענינינו, היתם בדין מעשר בשבת פירותיו הוא מתכוין וכוונתו לטובה, אגן ניקום וליקנסיה וכי ראוי לנו לקום ולקונסו על שגגתו, מה שאין כן המטמא והמדמיע והמנסך קנסו אותם גם בשוגג, שלא הייתה כוונתם לטובה.

הגמרא מוסיפה ומקשה מסתם משנה שלא קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן: תא שמע, מסתם משנה (שם) המטביל בליים בשבת, שזה אסור מדרבנן, אם עשה כן בשוגג ושתמש בהו, במזיד לא ישתמש בהו, וקשה מדוע לא קנס ר"מ גם בשוגג שלא ישתמש בהו, והרי זה איסור דרבנן. מתרצת הגמרא, הכי השתא – וכי ענין זה דומה לענינינו, היתם – שם לגבי טבילת כלים, גברא לטהורי מאני קא מכזין – אדם זה כוונתו לטובה, לטהר כליו, אגן ניקום וליקנסיה – וכי אנו נקום לקונסו על שגגתו, מה שאין כן המזיק את חברו קנסוהו גם בשוגג.

הגמרא עוברת להקשות על מה שאמרנו שרבי יהודה לא קנס שוגג אטו מזיד בדרבנן: ורמי דרבי יהודה אדרבי יהודה בדרבנן – קשה מדברי רבי יהודה על דברי רבי יהודה בדין קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן, דתנאי ששינוי בברייתא לענין דברים שבמניין כגון אגוזי פרח ורמוני בארץ ושאר המנויים במשנה במסכת ערלה (פ"ג מ"ז), שאם הם ערלה ונתערב מהם בפירות היתר, אינם בטלים אפילו באלף מפני חשיבותן, וכל זה כשהם שלמים, אבל אם נתפצעו האגוזים האסורים ונפלו לתוך של היתר הרי אלו בטלים כשאר פירות.

נפלו ונתפצעו. אגוזי פרח אין בטלן אפילו באלף מפני חשיבותן נתפצעו האגוזים של ערלה ואח"כ נפלו לתוך של היתר יעלו נפלו תחלה ואח"כ נתפצעו. **אחר.** שפצען שוגג שלא נתכוון כדי לבטל חשיבותן ולהעלותן באחד ומאתים כדין ערלה בין שפצען מזיד שנתכוון לכו: **לא יעלו.** אפילו באלף דקנים ר"מ ורבי

יהודה שוגג אטו מזיד אע"ג דהך עליה שהוא מעלה ומבטל אגוזי פרח איסורא דרבנן בעלמא הוא ואפילו שלמים דמדרבנן אינן חילוק בין חשוב לשאינן חשוב דהכל בטל דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות ורבנן הוא דגזור: **האיתי לאיערומי.** ולהתכוון ויאמר שוגג הייתי ולא נתכוונתי כדי להעלותו: **הרי זה לא ילכט.** דכל זמן שהיא במקומה כמחומר חשיבא ולא בטלה וכי לקט לפירות ומבטל להו במאמץ הוי מבטל איסור לכתחילה: **ואם ילכט.** ולא נמלה: **יעלו.** דה"ל שוגג דלא נתכוון ללכט ע"מ לבטל דסבור שפבר בטלו במחומר: **ולכד שלא יתכוון ללכט.** בכוונת ביטול: **אף התפסין בו.** אלמא במזיד נמי בטיל: **אין אדם אוסר את פרטו בנטיעה אחת.** אין לך אדם נוטע ערלה בין שאר נטיעות בלא סימן ואוסר פרטו בשביל נטיעה אחת וכן דלא שכיחא לא אהומר בה רבנן אבל נפילת איסור בהיתר שכיחא: **כל שפירי.** לעשות בשעה שמודיע: **נאמן.** ורישא בגון שעודן בידו לטמאן ולפגול וגבי קרבנות בכהן העובר קמיידי בגון שהודיעו בין שחיסה לזריקה ואמר פיגוליה בשחיסה שעדיין בידו לפגול בשאר עבודות אבל ביום פלוני שפבר יצאו מידו לאו כל כמיניה: **רבא אמר.** אע"פ שאין בידו נאמן וסיפא בגון דאשכחיה מקמי האידנא ולא אמר ליה והשתא א"ל: **שורת הדין.** כלומר הדין נותן: **אתה אוסר בו.** שאינו נאמן אבל רבי יוחנן אמר משום רבי יוסי כו: **האמינתו.** ואפי' לאחר זמן כדמפרש: **בהן גדול ביו"ב.** בפר שיעיר ושלפני ולפנים שהוא שם יחיד ואין ראותו ואם אמר פיגול מהמק דהא כתיב המקריב אותו לא יחשב (ויקרא ז) וקרי לא יחשב מחשבת פיגול ואם חשב פיגול יחיה: **ומנא ידעינן.** ביה"ב דפגיל אי לאו דמהימן: **ודלמא.** כי אמר קרא פיגול יחיה דשמעינן דפגיל בקול רם דאמר חריני מנה על מנת להקטיר אימורין חוץ לזמנן: **ומשני אי לאו דמהימן.** לומר בשעת עבודה פיגוליה אע"ג דשמעניה דפגיל נמי דלמא לבתר עבודה קאמר: **הכי גריסין דלמא דחויניה בפישפש.** ודלמא בכה"ג מהימן דחוינן בפישפש בדשעת אמירה היה מנה. פישפש פתח קטן שהיה בבית החליפות פתוח להיכל ושנים היו אחד בצפון ואחד בדרום דמתנגא בזבחים באיזה מקומן (דף נה) שני פישפשו היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום כדי להכשיר את כל העולה לשחיטת קדשים קלים שהיה קורין בכל הירחות ושחטו

אמר אבי כל שבידו נאמן. הקשה ר"ת דהכא אפי' לרבא לא מהימן אלא משום שהיה בידו תחילה ובפ' האומר (קט"ז דף ס"ו) פליגי אבי ורבא באשתו וינתה בעד אחד והלה שותק ומשמע דהם דתרוניהו מדרבא"ל עד אחד נטמא טהרותיה והלה שותק נאמן וכן א"ל עד אחד אכלת חלב ואע"ג דאין בידו

נפלו ונתפצעו אחד שוגג ואחד מזיד לא יעלו דברי רבי מאיר ורבי יהודה רבי יוסי ורבי שמעון אומרים בשוגג יעלו במזיד לא יעלו והא הכא דמדאורייתא חד בתרי בטל ורבנן הוא דגזור וקא קנים רבי יהודה התם היינו טעמא דרבי יהודה משום דאיתי לאיערומי ורמי דרבי יוסי אדרבי יוסי דתנן נטיעה של ערלה ושל פלאי הפרם שנתערבו בנטיעות אחרות הרי זה לא ילכט ואם ילכט יעלו באחד ומאתים וכלכד שלא יתכוון ללכט רבי יוסי אומר אף המתכוון ללכט יעלו באחד ומאתים הא אתמר עלה אמר רבא חזקה אין אדם אוסר את פרטו בנטיעה אחת וכן כי אתה רבין אמר רבי יוחנן חזקה אין אדם אוסר את פרטו בנטיעה אחת: **משנה הכהנים שפגלו במקדש מזידין חייבין: גמרא** תנו רבנן היה עושה עמו בטהרות ואמר לו מהרות שעשיתי עמך נטמאו היה עושה עמו בזבחים ואמר לו וזבחים שעשיתי עמך נתפגלו נאמן אבל אמר לו מהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו וזבחים שעשיתי עמך ביום פלוני נתפגלו אינו נאמן מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא אמר אבי כל שבידו נאמן רבא אמר בגון דאשכחיה ולא אמר ליה ולא מידי ולבתר הכי אשכחיה ואמר ליה ההוא דאמר ליה לחבריה מהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו אתה לקמיה דרבי אמי אמר ליה שורת הדין אינו נאמן אמר לפניו רבי אסי רבי אתה אומר בן הכי אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי מה אעשה שהתורה האמינתו היכן האמינתו אמר רבי יצחק בר ביסנא בהן גדול ביום הכפורים יוכיח דכי אמר פגול מהימן ומנא ידעינן והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד' אלא לאו משום דמהימן ודלמא דשמעניה דפגיל אי לאו דמהימן אף על גב דשמעניה נמי לא מהימן ודלמא לבתר הכי קאמר ודלמא דחויניה בפישפש קשיא ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי אמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני אוכרות שלו לא כתבתי לשמן אמר ליה ספר תורה ביד מי אמר ליה ביד לוקח אמר ליה נאמן אתה להפסיד שברך ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה אמר ליה רבי ירמיה נהי דהפסיד שבר אוכרות שבר דספר תורה כוליה מי הפסיד אמר ליה אין שכל ספר תורה שאין אוכרות שלו כתובות לשמן אינו שנה כלום וליעבר עליהו קולמוס וליקדשיה כמאן נאמן דלא פרבי יהודה דתנן הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתפגלו לכתוב יהודה וטעה ולא הפיל בו דלת מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי רבי יהודה וזבחים אומרים אין השם מן המוכרח אפילו תימא רבי יהודה עד כאן לא קאמר רבי יהודה אלא בחדא אוכרה אבל דכולי ספר תורה לא משום דמיוחיו כמנומך ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו אמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני גזילין שלו לא עיבדתים לשמן אמר ליה ספר תורה ביד מי אמר ליה ביד לוקח אמר לו מתוך שאתה נאמן להפסיד שברך אתה נאמן להפסיד ספר תורה

ומאי

פתח אוהל מועד (ויקרא א) וגם לול קטן היה פתוח לבית הכפורת והאי דמקשי הכא דלמא דחויניה בפישפש אהנאות דעל הפרוכת בהיכל קאי וגבי עבודות דלפני ולפנים נמי איכא לאקשויי דחויניה דרך לול: **ואין אתה נאמן בו.** הואיל ואין בידך: **ולעבר עליהו קולמוס.** לשמן כתב על גבי כתב ולקדשיה: **ולא המיל בו דלת.** ונמצא שם כתוב בדרכו אבל שלא לשמו הוא: **מעביר עליו קולמוס.** לשמו: **כוליה ס"ת.** כל אוכרות שבו: **גזילים.** קלפים:

מעשה נוסף שבא לפני רבי אמי בדין זה: **ההוא דאָתא לְקַמִּיה דְּרַבִּי אָמִי, אָמַר לִיה, סָפֵר תּוֹרָה שְׁתַּבְּתִית לְפָלוּנִי, אֲזָכְרוֹת וּשְׁמוֹת הַקּוֹדֶשׁ שָׁלוּ לֹא בְּתַבְּתִים לְשָׁמֶן, וְהִסְפֵּר פֶּסוּל. אָמַר לִיה – שָׁאֵל אוֹתוֹ רַבִּי אָמִי, סָפֵר תּוֹרָה בְּיָד מִי הוּא נִמְצָא עֵתָּה. אָמַר לִיה, בְּיָד לֹאֲקֵתָ. אָמַר לִיה רַבִּי אָמִי נֶאֱמַר אֵתָּה לְהַפְסִיד שְׁכָרְךָ שֶׁקֵּבַלְתָּ עֲבוֹר הַסֵּפֶר כִּיּוֹן שֶׁאֵתָּה מוֹדָה שְׁהוּא פֶּסוּל, וְאִי אֵתָּה נֶאֱמַר לְהַפְסִיד סָפֵר תּוֹרָה וּ–לְפִסְלוֹ. אָמַר לִיה רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אָמִי, נָהִי – אֲמַנְנָם אִמֶּת הוּא דְּהַפְסִיד שְׁכָר אֲזָכְרוֹת שְׁהִי הוּא מוֹדָה שֶׁלֹּא כָּתוּב לְשָׁמֶן, אֲבָל שְׁכָר דְּסָפֵר – וְדַאי הַפְסִיד מִי הַפְסִיד. אָמַר לִיה רַבִּי אָמִי אֵין אֲזָכְרוֹת שָׁלוּ בְּתוֹבוֹת לְשָׁמֶן אֵינוֹ שׁוֹה בְּלוּם. מִקְשָׁה הַגִּמְרָא. מְדוּעַ אֵינוֹ שׁוֹה בְּלוּם, וְלִיעֲבֹר עֲלֵיהֶם קוֹלָמוֹס וְלִקְדָּשֵׁיהֶם – וְהִי יוֹכֵל לְחַקֵּנוּ עַל יְדֵי שִׁיחּוּר וּיְכַתוּב כָּל הַשְּׁמוֹת לְשִׁמּוֹ. מִבְּרַת הַגִּמְרָא הָאֵם מִכָּח קוּשִׁיא זֶה יֵשׁ לְהוֹכִיחַ שְׂרָבִי אָמִי סוֹבֵר כֹּאֲחֵד מִן הַתְּנָאִים בְּמַחְלֻקַּת שְׁלִפְנִינִי: בְּמָאן – כְּדַעַת מִי מִהַתְּנָאִים סוֹבֵר רַבִּי אָמִי, נִימָא דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה – הָאֵם נִאֲמַר שְׁזָהוּ דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתָנִי, חֲרִי שְׁתִּיהָ צָרִיךְ לְבָתוּב אֵת הַשֵּׁם וְשִׁגָּה וְנִתְכַּנֵּן לְבָתוּב יְהוּדָה – שְׁהִי סוֹבֵר שִׁישׁ לְכַתּוּב 'יְהוּדָה', וְשִׁעָה בְּכַתִּיבָתוֹ וְלֹא הִטִּיל בּוֹ אוֹת דְּלֵת וּנְמַצָּא הַשֵּׁם כְּתוּב כְּתִיקוּנוֹ אִילָא שֶׁלֹּא נִכְתַּב לְשִׁמּוֹ, מְעַבְרִי עָלָיו קוֹלָמוֹס עַל אוֹתוֹן אוֹתוֹת וּמִקְדָּשׁוֹ עַל יְדֵי הַכְּתִיבָה הָעֲלִינָה שֶׁכְּתַבָּה לְשִׁמּוֹ, דְּכָרִי רַבִּי יְהוּדָה, וְחֻכְמִים אֲזָכְרִים אֵין תֵּשֵׁם מִן הַמִּוִּכְחָה וְלֹא הוֹכֵשׁ הַסֵּפֶר בְּכָךְ. וּמַעֲתָה יֵשׁ לוֹמַר שְׂרָבִי אָמִי סוֹבֵר כַּחכְמִים, שְׁהִי לְרַבִּי יְהוּדָה יֵשׁ תִּקְנָה לְסַפֵּר זֶה עַל יְדֵי הָעֲבֵרָת קוֹלָמוֹס. מוֹשִׁיבָה הַגִּמְרָא, אֲפִילוּ תִימָא דְּרַבִּי יְהוּדָה – אֲפִילוּ אֵם תֹּאמַר שְׂרָבִי אָמִי סוֹבֵר כְּרַבִּי יְהוּדָה, מִכָּל מְקוֹם אֵין הַסֵּפֶר שׁוֹה בְּלוּם, לְפִי שְׁעָר בְּאֵן לֹא קָאֲמַר רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאֲפִשֵׁר לְהַכְשִׁירוֹ אֲלָא כְּשֶׁאֲרִיעַ כֵּן בְּתִרְאָה אֲזָכְרָה – בְּאִזְכָּרָה אַחָה, אֲבָל בְּשִׁמּוֹת דְּכֹלִי סָפֵר תּוֹרָה, לֹא הִתִּיר רַבִּי יְהוּדָה לְעִשׂוֹת כֵּן, מְשׁוּם דְּמִיתוּי בְּמִנּוּמָר – שְׁנִרְאָה הַסֵּפֶר כְּאִילוּ יֵשׁ בּוֹ כְּתָמִים, שְׁהִיאֻתוֹת שֶׁעֲבַר עֲלֵיהֶם מִשְׁנוֹת מִשְׁאֵר הָאוֹתוֹת.**

דבר שאינו שלו שהוא אסור. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנִי רַבִּינָן**, מִי שְׁהִיָּה לוֹ פּוֹעֵל שְׁתִּיהָ עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּמִתְרֹת, וְאָמַר לוֹ הַפּוֹעֵל לִבְעַל הַבֵּית מִתְרֹת שְׁעִשִׂיתִי עִמָּךְ נִמְכָּא, וְכֵן אִם הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּזִבְחִים, וְאָמַר לוֹ זִבְחִים שְׁעִשִׂיתִי עִמָּךְ נִתְפָּלָה, נֶאֱמַר. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ מִתְרֹת שְׁעִשִׂיתִי עִמָּךְ בְּיוֹם פְּלוּנִי נִמְכָּא וְזִבְחִים שְׁעִשִׂיתִי עִמָּךְ בְּיוֹם נִתְפָּלָה, אֵינוֹ נֶאֱמַר. מִבְּרַת הַגִּמְרָא, מָאִי שְׁנָא רִישָׁא וּמָאִי שְׁנָא סִיפָא – מִזֶּה יִסֹּד הַחִלּוּק שֶׁבֵּין הָרִישָׁא לְסִיפָא, אָמַר אָבִי, כָּל שְׁבִירָד – כָּל שְׁהוּדִיעוּ בִּשְׁעָה שְׁעִידִין יֵשׁ בְּאִפְשָׁרוֹתָ לְאוֹסְרוֹ נֶאֱמַר הוּא לוֹמַר עֲלֵיו שְׁנֵאסֵר. דְּכָא אָמַר שֶׁאֵם אִם כְּבֵר אֵין בִּידוֹ לְאוֹסְרוֹ נֶאֱמַר, וְהִסִּיפָא שֶׁל הַבְּרִייתָא מְדוּבַרְתָּ כְּגוֹן דְּאִשְׁכְּחִיהָ וְלֹא אָמַר לִיה וְלֹא מִיד – שֶׁפָּגְשׁוּ פַּעַם אַחַת וְלֹא אָמַר לוֹ כְּלוּם, וְלִכְתֹּר הָכִי אִשְׁכְּחִיהָ וְאָמַר לִיה – וְלֵאחֲרַי מִכָּן פָּגְשׁוּ פַּעַם נִוְסַפְתָּ וְאִם אָמַר לוֹ, וּמִכִּיּוֹן שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ בְּפַעַם הָרֵאשׁוֹנָה נִרְאָה שֶׁאֵין זֶה אִמֶּת, מִכִּיּוֹן שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ בְּפַעַם הָרֵאשׁוֹנָה.

הגמרא מביאה מעשה שהיה ומה שפסק רבי אמי בזה: **ההוא דאמר ליה לחבריה, מהירות ששעשיתי עמך ביום פלוני נמכא, אתא לקמיה דרבי יוסי, לשאול אם עליו להאמינו, אמר ליה, שורת הדין** – הדין נותן שאינו נאמן שהרי לא אמר כן מיד אלא לאחר זמן. אמר לפניו רבי אסי, רבי אתה אומר כן שאינו נאמן, אבל הכי אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, מה אעשה שהרי מצינו שהתורה האמיניתו לומר שקלקל ואפילו אמר כן לאחר זמן. ומבשרת הגמרא, תיבן מצינו שהתורה האמיניתו. אמר רבי יצחק בר ביסנא, כהן גדול ביום הקפזורים יוכיח דכי אמר פגול מהימן – שאם אמר שפיגל נאמן, ומנא ידעין – ומנין לנו שאכן פיגל, ונקתיב (ויקרא טז יז) לגבי עבודת כהן גדול ביום הכיפורים וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש, וכיון שהוא נמצא שם לבדו על כרחך שלא היה אדם שראהו שפיגל, אלא לאו משום דמהימן – אלא ודאי משום שהוא נאמן על כך. ומכאן אנו למדים שאדם נאמן לומר שקלקל. הגמרא דוחה את ההוכחה: ודלמא דשמעניה דפגיל – שמא אנו יודעים שהכהן הגדול פיגל על ידי ששמענו אותו אומר בשעת העבודה 'הריני שוחט על מנת כך וכך', ואין ראיה שהוא נאמן. הגמרא חוזרת ומיישבת את הראיה, אי לאו דמהימן, אף על גב דשמעניה נמי לא מהימן – אילו לא היה נאמן בזה, לא היה מועיל מה ששמענו אותו כשפיגל. ודלמא לכתר הכי קאמר – כי שמא לאחר סיום העבודות אמר זאת. ועל כרחך שהוא נאמן. הגמרא חוזרת ודוחה את הראיה, ודלמא דתוניתה בפישפיש – שמא מדובר שראינוהו מפגל בשעת עבודה, דרך פישפיש שהיה פתוח לשם. קשיא – אכן קשה על רבי יוסי שהביא ראיה זו.

ואם נפלו אגוזי ערלה לחוך אגוזי היתר כשהם שלמים ואחר כך נתפצעו ובטלה חשיבותם, אחד שונג ואחר מויד לא יעלו – בין אם נתפצעו בשונג בין אם נתפצעו במויד אינם בטלים, לפי שהיה אסור לפוצעם כדי שיתבטלו. דברי רבי מאיר ורבי יהודה. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים, אם נתפצעו בשונג יעלו שהרי לא ביטל איסור בכוננה, ואם פצעם במויד לא יעלו. ומקשה הגמרא, והא הכא, דמאורייתא אפילו דברים שבמנין חד בתרי כפל, ורפנא הוא דקוור על דברים החשובים שלא יתבטלו, נמצא שאין כאן אלא איסור דרבנן, וקא קניס רבי יהודה אף בשונג, ומוכח שרבי יהודה קונס שונג גם באיסור דרבנן, ואילו במטמא ומדמע ומנסך לא קנס בשונג. מתרצת הגמרא, הָתָם בדין אגוזי ערלה תיני טעמא דרבי יהודה שאסר אף בשונג משום דאֵתִי לֹאֲרִיעוּמִי – שאם נתיר במקום שנתפצעו בשונג יבוא להערים ולפוצעם במויד ויאמר שנתפצעו בשונג.

אגב שהובאו דברי רבי יוסי, מקשה הגמרא על דבריו אלו מדבריו במקום אחר: **ורבי דרבי יוסי אדרבי יוסי, תנן (ערלה פ"א מ"ו), נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו בנטיעות אחרות ואין ידוע איזו היא האסורה, חרי זה לא ילקט את הפירות מהאילנות שבתערובת, לפי שכל זמן שהנטיעה מחוברת הרי היא חשובה ואינה מתבטלת, ואם ילקטם נמצא שהוא מבטל איסור לכתחילה. ואם ילקט בשונג, שהיה סבור שכבר בטלו במחזור, יעלו באחד ומאתים** – יתבטלו הפירות שליקט, אם יש בתערובת פי מאתיים ואחד של היתר כנגד הפירות האסורים, וכלבד שלא יתבטלו ללקט – שלא ילקט בכורה כדי לבטל, ובאופן זה אין האיסור מתבטל. רבי יוסי אומר, אף המתבטל ללקט כדי לבטל יעלו באחד ומאתים, שגם המבטל איסור במזיד מועיל ביטולו. וזה סותר למה שאמר ברייתא לעיל לגבי תערובת אגוזי ערלה, שאם פצעם במזיד אינם בטלים. מתרצת הגמרא, **הא אתמר עלה – הרי כבר נאמר על הלכה זו, אמר רבא, תוקה אין אדם נוטע נטיעת ערלה בין שאר אילנות בלא סימן ואומר את פרמו בנטיעה אחת, וכיון שהוא דבר שאינו מצוי לא החמירו חכמים לאסור אם ילקט במזיד, אבל תערובת איסור בהיתר הוא דבר מצוי ולכן אסרו אם פצעם במזיד. וכן כי אתא רבין אמר רבי יוחנן, תוקה אין אדם אומר את פרמו בנטיעה אחת: משנה**

דין נוסף שתקנו מפני תקון העולם: **הביתנים שפגלו במקדש – שחשבו בשעת עבודת הקרבן לאכול או להקטיר ממנו לאחר זמנו ובכך נפסל, אם היו מוידים – שהיו יודעים שהקרבן נפסל בכך, תיבין לשלם את דמי הקרבן לבעליו:**

גמרא

הסוגיא שלפנינו דנה אימתי אדם נאמן לומר על

כיון שקידושה לכהן חלים מדרבנן ויש בכוחם להתירה בתרומה דרבנן. מתרצת הגמרא שחכמים אסרו עליה לאכול תרומה דרבנן, משום גזירה שפא אתי לאכול – יבואו להאכילה גם בתרומה דאורייתא שאסורה עליה. אמנם קטנה שנישאה לגדול רשאית לאכול בתרומה, כמבואר במשנתנו, כיון שלגביה אין מקום לגזור משום קטן שנשא גדולה, שהרי קטן אינו יכול לישא אשה אפילו מדרבנן:

שנינו במשנה, 'ועל המריש הגזול שפנא בבירה שיטול את דמיו, מפני תקנת השבים':

מביאה הגמרא מחלוקת תנאים בדין זה: רבנן, רבנן, אדם שגזל מריש ו – קורה, עץ חלק העומד לבנין, ובפנא בפירה – בבנין גדול שלו, אם בא הגזול לעשות תשובה, בית שפא אומרים שהוא מקצקע – חייב להחריב את כל הפירה בולה, ומחזיר את המריש הגזול לבעליו, ובית הלל אומרים, אין לו – לנגזל זכות לתבוע אלא את דמי המריש בלבד, ודין זה הוא משום תקנת השבים, שלא ימנעו הגזולים מלעשות תשובה: שנינו במשנה, 'ועל חטאת הגזול כו' שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת, מפני תיקון המזבח':

מבררת הגמרא מהו 'תיקון המזבח' ועל איזה אופן הוא נאמר: אמר עולא, דבר תורה – לפי דין התורה, אדם שמביא חטאת גזולה, בין אם נזדעקה הגזילה לרבים ובין אם לא נזדעקה, אינה מכפרת על הגזול שהביאה, ומא שפא – מה הטעם לכך, כיון שיאוש פרי לא קני – יאוש לבדו אינו מחשיב את הבהמה כשייכת לגזול עד כדי שיוכל להביאה כקרבן, והרי היא חולין בעזרה, ומה הפעם שאמרו חכמים שאם לא נזדעקה גזילתה של החטאת היא מכפרת על הגזול, כדי שלא יהו הפהגים שאכלו את בשר החטאת עצבין על כך שאכלו חולין שנשחטו בעזרה.

מקשה הגמרא, אמרי ליה – אמרו לו רבנן לעולא, והאנן – והרי אנו 'מפני תיקון המזבח' תנן – שנינו במשנה, שהרי מבואר במשנתנו שהטעם הוא מפני תיקון המזבח, ולא כדי שלא יהיו הכהנים עצובים. אמר להם עולא, אף כוונת המשנה לכך, בין דאם כקרבן, והרי היא חולין בעזרה, ימנעו מלעבוד, ונמצא המזבח בטל מעבודה, ותיקון המזבח הוא שתכפר החטאת ולא יתבטלו הכהנים מעבודתם.

ורב יהודה אמר, דבר תורה – לפי דין התורה, בין כשנזדעקה גזילתה של החטאת, ובין כשלא נזדעקה הגזילה, החטאת מכפרת, מא שפא – ומה הטעם לכך, כיון שיאוש פרי קני – די ביאוש של הנגזל כדי שיזכה הגזול בגזילה אף לענין הקרבת הקרבן

ואמר לה – לאשתו קודם שנתן לה את הגט 'פנסי ו – קבלי שטר חוב זה', אף שהיא קיבלתו על דעת שהוא שטר חוב ולא גט, הדין הוא שהרי זו מנורשת. והראיה לזה, מי ו – וכי לא אמר רבי יוחנן בן גורגרא במשנתנו שאדם יכול לגרש את אשתו החרשת, והיינו משום שלא בענין דעתה של האשה בגירושין, וממילא הקא נמי – גם כאן, באופן שאמר לאשתו שנתן לה שטר חוב חלים הגירושין, כיון שלא בענין דעתה של האשה.

שואלת הגמרא, פשיטא – הרי פשוט שאין חילוק בין המגרש את אשתו החרשת שלא מדעתה לבין המגרש אשה פקחת שלא מדעתה, ומה חידש רבא. משיבה הגמרא, מהו דתימא – היינו יכולים לומר שבאופן של רבא לא יחולו הגירושין, דבין דאמר לה הבעל 'פנסי שטר חוב זה', בטול בפליה – הוא ביטל בכך את הגט, ושוב אי אפשר לגרש בו, קא משמע לן – השמיע לנו רבא שאין חרשים לכך, כיון שאם איתא דבטליה – אם אכן היתה כוונתו לבטלו, לעדים הוה אמר להו – היה אומר זאת לעדים, ולא לאשה, אלא ודאי כוונתו לגרשה, והאי דקאמר הכי – והטעם שאמר לאשה שזה שטר חוב הוא משום ביסופא – שהתבייש לומר לה שהוא מגרשה:

שנינו במשנה 'ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שאיכילת בתרומה':

מדייקת הגמרא ממה שבדין הראשון אמר רבי יוחנן בן גורגרא אופן של קידושי חרשת, ובדין זה החליף ואמר אופן של 'קטנה' שהתקדשה, שדין זה נאמר רק בקטנה, ואילו חרשת שנשאה לכהן לא אכלה – אינה רשאית לאכול בתרומה. שואלת הגמרא, מאי טעמא – מדוע יש חילוק בין קטנה שנישאת לכהן שרשאית לאכול בתרומה לבין חרשת שאינה רשאית, והרי קידושי שתיהן מועילים רק מדרבנן. משיבה הגמרא, דין זה שחרשת אסורה בתרומה הוא גזירה דרבנן, שפא מתוך שיתירו לחרשת שנישאה לכהן פקח לאכול בתרומה, יאכיל גם כהן חרש פאשה חרשת, אף על פי שקידושיהם מועילים רק מדרבנן.

מקשה הגמרא, וליכול – ומה איכפת לנו שיאכיל כהן חרש את אשתו החרשת, והרי חרשת אינה בת דעת ופטורה מהמצוות, וכ'קמן אוכל נבלות' הוא, שמבואר ביבמות (קד). שאין בית דין מצווים להפרישו מאכילת האיסור. מתרצת הגמרא, דין זה הוא גזירה, שפא יאכיל כהן חרש פאשתו פיקחת, שהיא חייבת במצוות, וכיון שקידושיה חלים רק מדרבנן אסור לה לאכול בתרומה, ומחמת כן גזרו גם בפקח שנשא חרשת, כמבואר במשנתנו.

מקשה הגמרא, ונתיר אף לפקחת הנשואה לחרש לאכול בתרומה שקדושה רק מדרבנן,

שואלת הגמרא, ומאי שנא מדרבי אמי שפסק במעשה לעיל שאינו נאמן לפסול את הספר אף שגם במקרה שהוא הפסיד הסופר את שכרו. משיבה הגמרא, התיב במעשה של רבי אמי, איכא למימר טעי בדרבי ירמיה – יש לומר שהסופר טעה וחשב שלא פסיד אלא שכר האזכרות, כמו שהיה סבור רבי ירמיה לעיל, ולכן יתכן שאמר כן כדי להקניט את בעל הספר, אבל הקא – במעשה דגילין בין דקא מפסיד בוליה אנריה ואיתא ואמר – כיון שעל ידי דבריו הוא מפסיד כל שכרו ובכל זאת בא ואמר, אימור קושטא קאמר – יש לנו לומר שאמת הוא אומר:

משנה

משנתנו מביאה כמה הלכות שהעיד עליהם רבי יוחנן בן גורגרא, והובאו כאן כיון שחלקן כוללות תקנות הדומות לאלו שהובאו במשניות הקודמות.

העיד רבי יוחנן בן גורגרא, על חרשת שאין לה דעת, שהשיאה אביה כשהיא קטנה, וקידושיה חלים מן התורה, שהיא יוצאה – מתגרשת בגמ, כיון שכל גירושין נעשים רק מרצון הבעל ואין צורך ברצון האשה, וממילא אף חרשת שאין לה דעת כלל יכולה להתגרש.

והעיד עוד על קטנה בת ישראל היתומה מאביה שנשאת לכהן, שכיון שקידושיה חלים מדרבנן דינה כאשת כהן לענין זה שאוכלת בתרומה דרבנן. וכן אם מתה הקטנה, אף שמן התורה קרובה יורשים אותה, תיקנו חכמים שבעלה יורשה.

והעיד עוד על בהמת חטאת הגזולה ביד האדם שהקדישה לקרבן שלא נזדעקה גזילתה לרבים, שהיא מכפרת על המקריבה ואינו צריך להביא חטאת אחרת, מפני תיקון המזבח, ובגמרא יבואר אם התקנה היא מה שמכפרת כשלא נודעה, או מה שאינה מכפרת אם נודעה:

גמרא

מביא רבא דין נוסף שאפשר ללמוד מעדותו של רבי יוחנן בן גורגרא שאדם יכול לגרש את אשתו החרשת, אף שאין בה דעת להתגרש:

אמר רבא, מעדותו של רבי יוחנן בן גורגרא ניתן ללמוד דין נוסף, שאם הבעל אמר לעדים שלא בפני אשתו 'אני גט זה שאני נתן לה', וחרש

גיטין. פרק חמישי – הניזקין דף נה עמוד א – בשיתוף מהדורת טובי'ט

צט

תוספות

ועל הקטנה בת ישראל כו'. בתרומה דרבנן איירי למ"ד אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאמרין בריש האשה רבה (יבמות טז.) דמפרש ואוכלת בגינה תרומה בתרומה דרבנן וא"ת ולוקמה אפילו בתרומה דאורייתא דקטן אוכל נבלות הוא ו"ל דקטן אוכל נבלות בעיא היא בפרק חרש (ספ קה.) ולא איפשטא אי ב"ד מצווין להפרישו או לא ועוד דאוכלת בגינה משמע דאפי' מאכליה בידים ועוד משמע דאפי' לבי גדלה אוכלת מבח זה אע"פ שעדיין לא בעל והבא לא גזרינן תרומה דרבנן אטו דאורייתא דגזרינן בסמוך גבי חרש בפסחת דאפי' תאכל תרומה דאורייתא הא קטנה היא: **מאי** טעמא יאוש כדי לא קני. הכא סבר עולא דיאוש לא קני ובמרוצה (יב"מ סז.) נמי אמר עולא מנן ל'יאוש שאינו קונה כו' והקשה ר"ת דבהגוזל בתרא (ספ קה.) גבי פלוגתא דר"ש ורבנן דגנב וגזל אמר עולא מחלוקת בסתם אבל בדיעוד דברי הכל יאוש קונה ואומר ר"ת דבכל מקום יאוש קונה לעולא רק לענין הקרבה כשר להקרבה קאמר הכא ובמרוצה דלא קני משום דמננה הבאה בעבירה היא ונדע דבסמוך פריך לעולא מננב והקדש ואח"כ מבר וטבח כו' ולא פריך מגופה אמאי פטר מד' זה' והא לאו דהקדש קטבה אי יאוש לא קני אלא ודאי יאוש לכל מילי קני רק לענין הקרבה ולהכי פריך מודתנא עלה דבחוץ חייב ברת אלקא ראוי לפתח אהל מועד הוא ואפי' לענין הקרבה קני יאוש וקשה לרבינו יצחק בסמוך דמסיק רבא דוללות אינן שלו רק משעת הקדש ואליבא דעולא קאמר בדמוכח הסוגיא ואי לעולא יאוש קני הא על ברחק משעת יאוש דהיינו משעת גביה גיזותיה וולדותיה דידיה הוו ועוד קשה דמשמע דאי יאוש קני אחי שפיר והא במרוצה (יב"מ סז.) פריך אפכא ר' יוחנן לריש לקיש דאמר חייביה לפני יאוש אבל אמר יאוש שלו הוא טובח ושליו הוא מננב והקדש ואחר כך טבח ומבר כו' אימת אילימא לפני יאוש מי קדוש אלא פשיטא לאחר יאוש ואי יאוש קני מאי אידיא

ועל הקטנה בת ישראל כו'. בתרומה דרבנן איירי למ"ד אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאמרין בריש האשה רבה (יבמות טז.) דמפרש ואוכלת בגינה תרומה בתרומה דרבנן וא"ת ולוקמה אפילו בתרומה דאורייתא דקטן אוכל נבלות הוא ו"ל דקטן אוכל נבלות בעיא היא בפרק חרש (ספ קה.) ולא איפשטא אי ב"ד מצווין להפרישו או לא ועוד דאוכלת בגינה משמע דאפי' מאכליה בידים ועוד משמע דאפי' לבי גדלה אוכלת מבח זה אע"פ שעדיין לא בעל והבא לא גזרינן תרומה דרבנן אטו דאורייתא דגזרינן בסמוך גבי חרש בפסחת דאפי' תאכל תרומה דאורייתא הא קטנה היא: **מאי** טעמא יאוש כדי לא קני. הכא סבר עולא דיאוש לא קני ובמרוצה (יב"מ סז.) נמי אמר עולא מנן ל'יאוש שאינו קונה כו' והקשה ר"ת דבהגוזל בתרא (ספ קה.) גבי פלוגתא דר"ש ורבנן דגנב וגזל אמר עולא מחלוקת בסתם אבל בדיעוד דברי הכל יאוש קונה ואומר ר"ת דבכל מקום יאוש קונה לעולא רק לענין הקרבה כשר להקרבה קאמר הכא ובמרוצה דלא קני משום דמננה הבאה בעבירה היא ונדע דבסמוך פריך לעולא מננב והקדש ואח"כ מבר וטבח כו' ולא פריך מגופה אמאי פטר מד' זה' והא לאו דהקדש קטבה אי יאוש לא קני אלא ודאי יאוש לכל מילי קני רק לענין הקרבה ולהכי פריך מודתנא עלה דבחוץ חייב ברת אלקא ראוי לפתח אהל מועד הוא ואפי' לענין הקרבה קני יאוש וקשה לרבינו יצחק בסמוך דמסיק רבא דוללות אינן שלו רק משעת הקדש ואליבא דעולא קאמר בדמוכח הסוגיא ואי לעולא יאוש קני הא על ברחק משעת יאוש דהיינו משעת גביה גיזותיה וולדותיה דידיה הוו ועוד קשה דמשמע דאי יאוש קני אחי שפיר והא במרוצה (יב"מ סז.) פריך אפכא ר' יוחנן לריש לקיש דאמר חייביה לפני יאוש אבל אמר יאוש שלו הוא טובח ושליו הוא מננב והקדש ואחר כך טבח ומבר כו' אימת אילימא לפני יאוש מי קדוש אלא פשיטא לאחר יאוש ואי יאוש קני מאי אידיא

הקדש כי לא הקדש נמי פטור מד' זה' דשלו הוא טובח ושליו הוא מוכר וליבא לשנויי בדמשיני התם לר"ל כגון שהקדישוהו בעלים בבית גנב דא"כ מאי קפריך לעולא ברת מאי עבידתיה הא מתחייב ברת שפיר דקא ראי לפתח אהל מועד כיון שהקדישו בעלים ונראה לרבינו יצחק דבכל מקום לעולא יאוש לא קני והאי דהגוזל בתרא (ספ קה.) הוי יאוש ושינוי השם דמעיסקא משבא והשתא אפרנא כדאמר במרוצה (ספ קה.) ג' דגבי קרבן נמי הוי יאוש ושינוי השם כדאמרין נמי התם (יב"מ סז.) דמעיסקא חולין והשתא הקדש מ"מ כיון דאינו קנוי אלא מחמת שהקדיש ולא היה קנוי לו קודם פסליה רחמנא להקדבה משום מצוה הבאה בעבירה ומיהו אם היה קנוי לו קודם ההקדש לא היה חשיב מצוה הבאה בעבירה כדמובח בסוכה (יב"מ טז.) דאמר ליה רב הונא דהוה חשיב מצוה הבאה בעבירה משמע דאי קנוי היה לו לא היה מצוה הבאה בעבירה ודוחק לומר דסבר כו' יצחק בר נחמני דלא חייש למצוה הבאה בעבירה ועוד אמרינן התם האי כשוקא דמטלטלת עבדו בה רבנן תתקנתא מפני השבים ובסוכה לא בעינן משלכם ולא מיפסלא אלא משום מצוה הבאה בעבירה וכן קנייה בתקנתא דרבנן לא חשיב מצוה הבאה בעבירה כל שכן אי קנוי קנוי גמור והא דאמר בריש הגזול קמא (יב"מ טז.) הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והרים ממנה חלה כיצד יברך אין זה מברך אלא מנאץ ואע"ג דקנה קודם לכן דשנוי קונה לענין ברכה ראוי להחמיר יותר וחשיב מצוה הבאה בעבירה אע"ג דברך קנה אין לחזקי' שם שמים עליו והשתא בשמעתינן אי לאו ההיא דהני עלה אתי שפיר לעולא הא דפטור מד' זה' דהוי יאוש ושינוי השם דליבא למפרך נמי אי יאוש קני כי לא הקדש נמי דלברר והודה נמי יאוש גרידא לא קני אלא יאוש

ומאי שנא מדרבי אמי. דאמר ליה אין אתה נאמן להפסיד ספר תורה: **התם איכא למימר.** דמשקר ונתכוון להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אגרות כו' ידמה אבל הכא גבי קלפים דידוע הוא שיפסיד כל שכרו ואפי' ואמר אימר קושטא קאמר: **מתני' שהשיאה אביה.** רבותא נקט דאע"ג דקביל אביה קידושין

ודידה כשהיא קטנה והוא לא אשת איש גמורה אפי' הכי יוצאה בגט ומקבלת את גיטה ואע"ג דלית בה דעתא דאשה כי נפקא בע"כ נפקא ואין מתרצה בגירושין ואפי' נפקא הלכך לא בעינן דעתה: ועל קטנה בת ישראל שגשגות לכהן. והיא יתומה דלא הוי נישואין אלא מדרבנן: **שאוכלת בתרומה.** דרבנן בהני נישואין ולא גזרינן מדי: **מריש.** בירה. בית גדול: **מפני תקנת חכמים.** שאם אתה מצריכו לקעקע בירתו ולהחזיר מריש עצמו ימנע מלעשות תשובה: **שלא נודעה לרבים.** שהיא גוזלה: **שהיא מכפרת.** ואין צריך להביא אחרת: **מפני תקנת חכמים.** במנרא מפרש ומשום הני תרפי בתריתא דמשום תקנה ניהו תנא ליה הכא: **גמ' מעדות של ר' יוחנן בן גודגדא.** אנו למדין: **אמר לעדים.** שלא בפניהם ראו גט זה כו' וחזר ואמר לה בנסי שטר חוב זה ולא הודיעה שהוא גט: **לא בעינן דעתה.** דאשה דהא חרשת לית לה דעתא: **ואילו חרשת.** שלא השיאה אביה והיא נישאת מעצמה לכהן משגלה: **לא אכלה.** בתרומה מדשני תנא במילתיה דאיירי בתרשת ושקבה וקט קטנה שמע מינה חרשת גדולה נישואיה דרבנן דכוותה ניהו לא אכלה ע"י קידושין דידה: **מ"ט.** הא נישואי חרש וחרשת נמי רבנן תקינו ביבמות בתרש נשוא: **שפא (קרב): שפא יאכיל.** כהן חרש בתרשת אי שרית להאכיל פקח בתרשת אתא לאכילי חרש בתרשת ופריך וליכול קטן אוכל נבלות הוא הך חרשת כיון דלית בה דעתא הרי היא כקטן והאכל נבלות ואיכא למיד ביבמות (קד.) דאין ביד מצווין עליו להפרישו ואפילו בתרומה דאורייתא תיבול: **גזירה שפא יאכיל חרש.** כהן שאין קנינו קנוי: **בפסחת.** שמתהרת על האסור הלכך גזר פקח בתרשת משום חרש בפסחת אבל גדול בקטנה ליבא

למיגר משום קטן בגדולה דקטן לית ליה נישואין אפילו מדרבנן כדאמר ביבמות (דף קיב.) שוטה וקטן שנשאו נשים נשומיהן פטורות מן החליצה וכן הדבוס: **וליבול.** חרש בפסחת בתרומה דרבנן דאתו נשואין דרבנן ומהני לתרומה דרבנן: **יאוש ברי.** יאוש לבדו בלא שינוי רשות אחר היאוש: **לא קני.** לענין הקרבה ואפי' שמעינן שנתניאשו הבגלים לא קרינן ביה קרבנא: **שלא יהו בהנים עצבים.** שאכלו חולין שנשחטו בעזרה שאסורין: **נמצא מוצה במל.** שנמנעין מלעבוד עבודה ואי קשיא היאך התנו ביד לעקור דבר מן התורה ולפטור את זה מחטאת שהוא חייב הא אמרינן ביבמות (דף צ.) שב ואל תעשה שאני דלאו מעיקר הוא: **בין נודעה בין לא נודעה מכפרת.** אם נתניאשו הבגלים:

ומה

ושינוי השם ולא חייש לטעם דמצוה הבאה בעבירה:

ומה טעם אמרו נודעה אינה מכפרת. דקתני מתניתין שלא נודעה מכפרת הא נודעה אינה מכפרת כלומר אינה קריבה: תיני דקתני חטאת. דאיכא אבילת כהנים: דכליל היא. ואמרי מזהב אוכל גזילות: איפכא מיבעי ליה. ועל חטאת הגזולה שנודעה לרבים שאינה מכפרת מפני תקנת המזבח: משלם תשלומי כפול. דכשנגבה חולין קחא: ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. דכי טבח ומכר הקדש תנאי ואין תשלומי כפול תשלומי ארבעה וחמשה נהגין בהקדש כדי לפקד בההוב (ב"מ דף נז:). בחוין. אי שחט בחוץ עגוש ברת. ברת מאי עבדיה. דבשלמא לענין תשלומי ארבעה וחמשה לא קשאי לן דאיכא למימר דכי אמר יאוש כדי לא קני לענין הקרבה קאמר ולא לענין הקדש קאמר אלא ברת אי מדאורייתא לא תנאי להקרבה הא קיימא לן (ובזה דף קיב) הראוי לפתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ מידי אחריות לא: ברת שעי' דבריהם פאת לו. ברת דאורייתא כדמפרש ואזיל: אוקמיה רבנן. ברשות גבב אם הקדישה שחולל עליה הקדש גמור ושתחייב ברת אם ישחטנה בחוץ כי היכי דאוקמיה ברשותיה לענין כפרה וקנס היא דקנסתיה והפקר ב"ד הפקר הוא וקדשה: לגזירותיה וזלזותיה. דלפני הקדש אי אמרת משעת גבבה קיימא ברשותיה גזירותיה דידה הוא ואינו משלם אלא דמי פרה העומדת לילד ולא דמי פרה וזלזות: מתני' לא היה סיקריקון ביהודה. סיקריקון עובר פוכבים רוצח שנותן לו ישראל קרקע בפריזן נפשו ואומר לו שא קרקע זו ואל תמיתני: פהריג' המלחמה. מלחמת טיטוס שהיתה בירושלים וביהודה ובגמ' פריז מאי קאמר: מקחו כפול. דאמר' מיראה עבד אי נמי השני נוח לי והראשון קשה הימנו ובגמרא מוקי לה דלא כתב ליה שטריא: לקח מן האיש. קרקע המיוחדת לכתובת אשתו או שכתוב בכתובתה או הכניסו לו שום בכתובתה וכל שכן שאר נכסים דאי לא עבדה ליה אמר לה עיניך נתת בגרושין ובמיתה הכי מוקמינן ליה בב"ב (ג:). מקחו כפול. דאמרה נתת רוח עשיתי לבעלי: נותן לבעלים רביעי. ששיערו דסיקריקון מחול גבי רביעא: גמ' לא דנו דין סיקריקון.

בהרזי המלחמה דקני לגמרי והלוקח ממנו מקחו קיים אבל מהרזי המלחמה ואילך הלוקח ממנו יש לו דין המפורש במשנתיה: דאמר רבי אפי' שלש גזירות גזר. טיטוס בפולמוס שלו: כל דלא קמיל. ישראל כל היכא דמשבח ליה: לקטלוהו. הלכך אב אונסיה בי א"ל שא קרקע זו והניחני אקנייה ניהליה בלב שלם וקיימא לן תלמי וזמן וביניה וביקא (ב"ב דף מז:). כפול. דואב לראות הנולד שלא תאדע תקלה בכך אם אעשה זאת: שקא דריספס. דופן של מרכבת נשים שקורין רטיגיא בלשון אשכנז והיא כעין עגלה דאמרין באותו ואת גנו (חולין דף עט:). כי מעלילת לי בודנייתא בריספס: קמציא ובר קמציא. כך שם שני יהודים: דרמיה קמציא. אוקבו היה שמו קמציא:

שלא יאמרו מזבח אוכל גזילות. וא"ת ובי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום עשה דמן התורה אין צריך להביא קרבן אחר וי"ל דדוקא נודעה קודם וזיקה אינה מכפרת אבל לאחר וזיקה שכבר נתכפר לא הצריכוהו להביא אותה: כי היכי דלתייב עלה. פירש בקונטרס דקנסתיה רבנן

וקשה דמי לא עסקין דאפילו שחטה אחר בחוץ ותייב אלא ביון דלא נודעה לרבים אוקמיה ברשותיה שלא יהו כהנים עצבים וממילא מחייב השוחט בחוץ:

לגזירותיה וזלזותיה. וא"ת אפי' קודם הקדש הן שלו דהא תנן (וכי דף נז:). גזל פרה מעוברת וזלזות ורחל טענה וגזרה משלם דמי פרה העומדת לילד ודמי רחל העומדת ליגזל ואם נתעברה אצלו משלם בשעת הגזלה וי"ל דנפקא מינה לר"מ דאמר התם בגמרא משלם אותה ואת גזירותיה ואת זלזותיה משום דקנסו גזלן ואע"ג דשנינו קונה הקא מימ בשעת הקדש אוקמיה ברשותיה ולא קנסו ולרבי יהודה דאמר גזילה חזרת בעיניה לרב וביד דאמר אליביה שבה שעל גבי הגזילה דנגזל הוי הקא דאוקמיה ברשותיה דנגזל הוי אבל לרב פסא דאמר אליביה דהוי דגזלן לא נפקא מינה מידי ולרבי שמעון דאמר התם למחצה ולשליש ולרביע הקא הוי הכל שלו אבל לרב וביד דאמר דל"ש כוליה דגזלן לא נפקא מינה מידי הקא במאי דאוקמיה ברשותיה:

ביתודה בהרזי המלחמה. בירושלמי בראשונה גזרו גזרה על יהודה לפי שמסורת בידם מאבותם שיהיה הרג עשו דכתיב (בראשית מט:). וך בעורף אויביו ותנאי נמי בספרי דיו רב לו בשעה שהרג את עשו ובסוף פ"ק דסוטה (דף נ:). דאמר חושבים בו דן שקל קולפא ומחיה ארשיה דעשו ותתרו עיניה ונפלו אכרעיה דעקב שמא לא מת באותה האהא עד שעמד עליו יהודה והרגו:

אשרי אדם מפחד תמיד. ב"פ היראה (נכספ:). אמרין חזיה לזהוא גברא דהוה מפחד א"ל חטאה את דכתיב פתחו בציון חטאים ופריץ מקרא דהקא ומוקי לה בדברי תורה שדואג שלא ישבח תלמודו וחזור על משנתו תמיד והקא נמי מייתי ליה אמרי עובדי שבתו על רוב טובתם ושלוחתם לבייש את בר קמציא ולעמוד על בת קיסר והיה להם לפחד ולדאג מן הפורענות ולא דמי לאדם המתפחד בהקום:

עגלה

דלא קמיל לקטלוהו מציעתא כל דקמיל לייתי ארבע זוזי בתרייתא כל דקמיל לקטלוהו הלכך קמיייתא ומציעתא ביון דקמילי אנב אונסיה גמר ומקני בתרייתא אמרי האידינא לישקול למחר תבענא ליה בדינא: אמר רבי יוחנן מאי דכתיב 'אשרי אדם מפחד תמיד' ומקשה לבו 'פול ברעה' אקמציא ובר קמציא חרוב ירושלים אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא אשקא דריספס חרוב ביתר אקמציא ובר קמציא חרוב ירושלים דההוא גברא דרמיה קמציא ובעל דכביה בר קמציא עבד סעודתא אמר ליה לשמעיה ויל אייתי לי קמציא אול אייתי ליה בר קמציא אתא אשכחיה דהוה יתיב אמר ליה מכדי ההוא גברא בעל דכבא דההוא גברא הוא מאי בעית הקא קום פוק אמר ליה הואיל ואתאי שבקן ויהיבנא לך דמי מה דאכילנא ושתניא

הביאור הקצר למסכת גיטין דף נה עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום חמישי) קא

הקרקע בחנים הרי הוא מוזיל ללוקח כשווי זה. וממשיכה המשנה אִימָתִי תקנו שהלוקח מהסיקריקון מקחו קיים, בְּזֶמַן שֶׁאֵין בִּידֵין של הבעלים הראשונים מעות לִיקַח את הקרקע מהסיקריקון. אֲכָל אִם יֵשׁ בִּידֵין לִיקַח את הקרקע. הרי הוּא קוֹדֶמִין לְכָל אֲדָם. רַבִּי הוֹשִׁיב בֵּית דִּין וְנִמְנָה ופסוק שָׁאֵם שֶׁהָתָה הקרקע בְּפָנֵי סִיקְרִיקוֹן שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ, כָּל הַקּוֹדֶם לִיקַח את הקרקע וְכָה בָּהּ, אֲכָל נִזְמֵן לְבָעָלִים רַבִּיעַ.

גמרא

שנינו במשנה 'לא היה סיקריקון ביהודה בהרוגי מלחמה, מהרוגי המלחמה ואילך יש בה סיקריקון'.

מקשה הגמרא, הַשְׁתָּא – עתה שאמרה המשנה שבתקופת הַרְוִגִי הַמִּלְחָמָה לֹא הָיָה בָּהּ סִיקְרִיקוֹן – לא היו הגוים רוצים את ישראל ונטלים את קרקעותיהם בפדיון נפשם, וכי מסתבר לומר שמהרְוִגִי מִלְחָמָה וְאַחֲרָיָהּ יֵשׁ בָּהּ סִיקְרִיקוֹן – התחילו הגוים לרצוח את ישראל וליטול את קרקעותיהם.

מתרצת הגמרא, אֲמַר רַב יְהוּדָה, לֹא דָנוּ בָּהּ דִּין סִיקְרִיקוֹן קֶאָמֵר – כוונת המשנה לומר שבזמן תקופת הרוגי המלחמה לא היו דנים ביהודה דין סיקריקון, שהלוקח ממנו מקחו בטל.

דָּאֲמַר רַבִּי אָסִי, שֶׁלֹּשׁ גִּירוֹת גִּירוֹ אֲנִשֵּׁי טִיטוֹס הִרְוִמָּיִם עַל יְהוּדָה, בשלשה תקופות, גִּירוֹתָא קַמִּיִּיתָא – גיורתם הראשונה היתה, שְׁכַל רומאי דִּלָּא קִטִּיל הִרְוִא יְהוּדִי וְאֵינוֹ הוֹרָג, לִקְטִילוּהוּ – יהרגוהו.

מִצִּיעֲתָא – גורתם האמצעית היתה שְׁכַל רומאי דִּקְטִיל – שהורג יהודי, לִיִּיתִי אֲרַבֵּעַ וְזוּיִן יִשְׁלֵם אַרְבַּע זוּיִם. בְּתַרְיִיתָא – ובתקופה האחרונה גזרו שְׁכַל רומאי דִּקְטִיל יהודי, לִקְטִילוּהוּ – יהרגוהו.

הַלְקָד – ולכן בתקופה קַמִּיִּיתָא וּמִצִּיעֲתָא – הראשונה והאמצעית, בִּידֵין דִּקְטִיל – מכיון שהרומאים היו הורגים את היהודים, אֲנֵב אֲוִנְסִיָּה של היהודי שרצה להציל את נפשו גָּמַר היהודי בדעתו וּמִקְנֵי לסיקריקון את קרקעו, וְחַל קִינְיוֹ. אִולַם בְּתַרְיִיתָא – בתקופה האחרונה ששוב לא היו הורגים את ישראל אֲמַרִי – היו היהודים אומרים הָאֵידִנָּא לִישְׁקוֹל – כעת יקח הגולן את הקרקע, וְלִמְחַר תִּבְעֵנָא לִיהַ בְּדִינָא – אתבע אותו בדִין ואקח בחזרה את הקרקע.

אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מָאִי דְּתִיב (משלי כח יד) 'אֲשֶׁר־אֲדָם מִפְּתַח תִּמְדִּי, וּמִקְשָׁה לְבֹי יִפּוֹל בְּרָעָה' – פסוק זה מרמז לעובדות הבאות, אִקְמָצָא וְכַר קִמָּצָא – בגלל קמצא ובר קמצא חָרוֹב יְרוּשָׁלַיִם. אֲתַרְנַנְוֵלָא וְתַרְנַנְוֵלָא – בגלל תרנגול ותרנגולת חָרוֹב מוֹר מִלְבָּא. אֲשָׁקָא דְרִיסְפָּא – בגלל דופן של מרכבת נשים חָרוֹב בִּיתָר.

אִקְמָצָא וְכַר קִמָּצָא חָרוֹב יְרוּשָׁלַיִם. דִּהֵוָּא נִגְרָא דְרַחֲמִיָּה שְׁאוּהֵב הִיָּה קִמָּצָא, וְכַעַל דְּכַבִּיָּה וְשׁוּנָא הִיָּה כַר קִמָּצָא. עֶבֶר סְעוּדָתָא – עשה סעודה וְאֲמַר לִיהַ לְשִׁמְעִיָּה – למשרתו זֵיל אִיִּיתִי לִי קִמָּצָא – לך תביא את קמצא לסעודתי, אֲזַל – הלך המשרת, וְאִיִּיתִי לִיהַ – הביא מִשְׁחָן בַּעֲמֹד פֶּה

אמר דבר, לֹא תַחֲבוּכוּ עָלָה – אל תלעגו על דבריו, וכוונת רב שיזבי היתה שזהו חיוב בְּרַת דאורייתא שְׁעָל יְדֵי דְבִרְתֵּיהּ של חכמים בְּאִתָּה לֹא – בא לו איסור זה, כלומר, אִוקְמוּהָ – העמידו רַבְּנָן את הגזילה בְּרִשְׁוִתִּיהָ של הגולן בשעה שהקדישה, כִּי הֵיכִי דְלִיתִיב עָלָה – כדי לקנסו בכך שאם ישחטה בחוץ יתחייב כרת.

הגמרא מבררת ממתי העמידו את הגזילה ברשות הגולן:

אֲמַר רַבָּא, הָא וּדְאִי קָא מִיבְעִיָּא לִי – בדין זה אני מסופק, כִּי אִוקְמוּהָ – כשהעמידו רַבְּנָן את הבהמה בְּרִשְׁוִתִּיהָ של הגולן, האם עשו זאת למפרע מַשְׁעַת הַגְּנִיבָה, או רַק מַשְׁעַת הַקְּדִישָׁה. מבררת הגמרא, לְמָא נִפְקָא מִינָּה – איזה דין תלוי בנידון זה. משיבה הגמרא, לְגִירוֹתֵיהּ וְלִירוֹתֵיהּ – לענין הצמר שנגזז מהבהמה והולדות שילדה בין זמן הגזילה להקדשה, שאם זכה בה משעת הגזילה וזכה גם בגזיות ובולדות, ואם זכה בה רק בעת ההקדשה עליו להחזיר את הגזיות והולדות שהיו קודם לכן. מבררת הגמרא, מָאִי חָרַד – מה חזר ופשט רבא בספק זה, אֲמַר רַבָּא, מִסְתַּבְרָא – מסתבר שרק מַשְׁעַת הַקְּדִישָׁה זכה בה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַחֻמָּא שְׁזוּלָה נִשְׁכָּר בכך שיזכה בגזיות ובולדות שהיו בה עד שעת ההקדשה:

משנה

לֹא הָיָה דִין סִיקְרִיקוֹן – גיר רצוח, נוהג בִּיהוּדָה, בְּתַרְוִגִי מִלְחָמָה – בימי מלחמת טיטוס ביהודה וירושלים. לפי שמחמת הפחד היה היהודי גומר בליבו להקנות לגוי את קרקעו, והיה מקח הלוקח מהסיקריקון קיים. אולם מִלְאָחַר תקופת הַרְוִגִי הַמִּלְחָמָה וְאַחֲרָיָהּ יֵשׁ בָּהּ – היה נוהג ביהודה דין הלוקח מהסיקריקון, שמקחו בטל.

המשנה מבארת בִּיצָדָא הוא דין הקונה מהסיקריקון, יהודי שלקח – קנה קרקע מִסִּיקְרִיקוֹן, וְחֹר וְלָקַח – וקנה את הקרקע מִבְּעַל תְּבִיתִּיהּ הראשון, מִקְחוֹ של הקונה בְּטָל, לפי שאנו תולים שבעל הבית לא הסכים למקח רק מחמת מוראו של הסיקריקון. אולם אם קנה תחילה מִבְּעַל תְּבִיתִּיהּ, וְחֹר וְלָקַח מִסִּיקְרִיקוֹן, מִקְחוֹ של הקונה קָיָים.

המשנה מביאה דין דומה, אדם שלקח – קנה שדה מִן הָאִישׁ – הבעל, וְחֹר וְלָקַח את השדה גם מִן הָאִשָּׁה, שלא תוכל לגבות שדה זו בכותבתה, מִקְחוֹ בְּטָל, לפי שאנו תולים שהאשה לא הסכימה למקח אלא בכדי לעשות נחת רוח לבעלה. אולם אם קנה תחילה מִן הָאִשָּׁה, וְחֹר וְלָקַח מִן הָאִישׁ – הבעל, מִקְחוֹ קָיָים.

המשנה חוזרת לדִין סִיקְרִיקוֹן, ואומרת שמה ששנינו שהלוקח מהסיקריקון מקחו בטל, זו דברי מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה – היינו תנאים שהיו בתקופה הראשונה, אך בֵּית דִין שֶׁל אֲתַרְיָהִים – התנאים בתקופה שאחריהם ראו שיהודים חששו לקנות מהסיקריקון שמה יבטלו הבעלים את המקח וְאֲמַרוּ, הִלּוּקָה מִסִּיקְרִיקוֹן מקחו קיים, אלא שנוֹתֵן לְבָעָלִים רַבִּיעַ משווי הקרקע, לפי ששיערו חכמים שהיהו הסיקריקון קיבל את

זְמַת הַפְעָם שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים שֶׁאֵם לֹא נודעה מכפרת, ומשמע שאם נודעה הגזילה אֵינָה מְכַפֶּרֶת, כלומר אין מקריבים אותה, כדי שֶׁלֹּא יֵאָמְרוּ האנשים שהמִזְבֵּחַ 'אוֹכַל גְּזִילוֹת' – מקבל קרבנות גזולות.

מקשה הגמרא, בְּשִׁלְמָא לְעוֹלָא, הֵינֵנו דְּקָתְנִי – זה הטעם שנקטה המשנה אופן של קרבן תְּפִלָּתָא, כיון שזה קרבן הנאכל על ידי הכהנים, ויתעצבו, אֲלֵא לָרֵב יְהוּדָה, מָאִי אִירִיָּא – מדוע נקטה תְּפִלָּתָא דוקא קרבן תְּפִלָּתָא, והרי אֲפִילוּ בְּקִרְבָּן עוֹלָה שאין הכהנים אוכלים ממנו נָמִי – גם כן יש חשש שיאמרו שהמזבח אוכל גזילות. מתרצת הגמרא, 'לֹא מִיבְעִיָּא' קֶאָמֵר, כלומר, לֹא מִיבְעִיָּא – אין צורך לומר דִין זה בעוֹלָה, דכיון דְּבִלְיָלִי הִיא – מוקרבת כולה על גבי המזבח, בודאי יאמרו שהמזבח אוכל גזילות, אֲלֵא אֲפִילוּ בְּתִפְלָתָא נָמִי, אף על פי דְּרַק חֶלֶב וְזֶיֶם הוּא דְּסִלִּיק – הם שעולים להקריב לְגִבִּי מִזְבֵּחַ, וְאִירֵךְ בְּהֵנִים אֲכָלִי לִיהַ – ושאר הקרבן כהנים אוכלים אותו, אֲפִילוּ הֵכִי גִזֵּיר – אף על פי כן גזרו שלא יכפר, כדי שֶׁלֹּא יֵאָמְרוּ שהמִזְבֵּחַ אוֹכַל גְּזִילוֹת.

מקשה הגמרא, תָּנִן – שנינו במשנתנו שהעיד רבי יוחנן עַל תְּפִלָּתָא הַנּוֹלָה שֶׁלֹּא נודעה לְרַבִּים שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִיקוֹן הַמִּזְבֵּחַ. בְּשִׁלְמָא לְעוֹלָא, נִיחָא – מובנת לשון המשנה שמפני תיקון המזבח תיקנו שתכפר, אֲלֵא לָרֵב יְהוּדָה שהתקנה היתה שאם נודעה הגזילה לא תכפר, אִפְכָּא מִיבְעִיָּא לִיהַ – היתה המשנה צריכה לומר לשון הפוכה, שאם נודע שהיא גזולה אינה מכפרת מפני תיקון המזבח. מתרצת הגמרא, הֵכִי נָמִי קֶאָמֵר – אכן זו כוונת התנא, שרק אם לִיהַ נודעה הגזילה היא מְכַפֶּרֶת, ומשמע שאם נודעה אֵינָה מְכַפֶּרֶת, והיינו מִפְּנֵי תִיקוֹן הַמִּזְבֵּחַ, שלא יאמרו שהמזבח אוכל גזילות.

רבא מקשה על עולא הסובר שיאוש לבדו אינו קונה:

מְתִיב – מקשה רַבָּא, שנינו במשנה בבבא קמא (עד:). אדם שֶׁנָּבֵה בהמה וְהִקְדִּישׁ אותה לקרבן, וְאַחַר כֵּן מָכַח וּמְכָר – טבח או מכר אותה, מִשְׁלֵם תְּשֻׁלּוּמֵי כֶּפֶל עַל הַגְּנִיבָה וְאֵינוֹ מִשְׁלֵם תְּשֻׁלּוּמֵי אֲרָבָעָה וְחֲמִשָּׁה עַל הַטְּבִיחָה או הַמַּכְיָרָה, כיון שכבר הוקדשה הבהמה, ואין חיוב תשלומי ארבעה וחמשה בהקדש, וְתִנִּי עָלָה – שנינו בברייתא על משנה זו, שהשוחט בַּחוּץ – מחוץ לעזרה כִּי הָאִי גִּזְוִנָא – בהמה כזו, עֲנוּשׁ בְּרַת כְּדִין השוחט קדשים בחוץ. וְאִי אֲמַרְתָּ שִׁיאֻשׁ בְּדִי לֹא קָנִי וְלֹא זָכָה הַגּוֹלָן בְּהַמָּה, בְּרַת מָאִי עֲבִירִיתִיהּ – מה ענינו של ענוש כרת לכאן, והרי לא זכה הגולן בבהמה ולא חלה הקדשתו, ואף שחכמים תיקנו שיתכפר, מכל מקום לא שייך לומר שיתחייב ב'כרת' דאורייתא משום תקנה דרבנן. מתרצת הגמרא, אֲמַר רַב שְׁוִי, יֵשׁ עָלֵינוּ חֵיבוֹ בְּרַת' מְדַבְּרִיקֵם – מדברי חכמים שתיקנו שהחטאת מכפרת, והשוחטה בחוץ חייב כרת דרבנן. אֲחִיבֵי עָלֵיהּ – לעגו על דבריו, בְּרַת מְדַבְּרִיקֵם מִי אֵיכָא – וכי שייך 'כרת' באיסורים דרבנן, והרי זה הוא ענוש שנאמר בתורה. אֲמַר לְהוֹ רַבָּא, נִגְרָא רַבָּה אֲמַר מִילָתָא – אדם גדול

אָבא סיקרא רײַש פֿרױני ירוּשָׁלַיִם, פֿר אָהֶתֶּה
דֶרְזֵן יוֹחֵנן בֶּן זְכַאי הָיָה בן אַחֲרוֹתָיו שֶׁל רַבֵּן
יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאי, שָׁלַח לֵיהּ רַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאי תָּא
בְּצִינְעָא לְנִבְאִי – בא אֵלַי בְּסֵתֶר, אָתָּא – בא
אבא סיקרא רַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאי, אָמַר לֵיהּ רַבֵּן
יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאי, עַד אֵימַת עֲבָדִיתוּ הָכִי – עַד מַתִּי
תַּעֲשׂוּ כֵךְ, וְקִטְלִיתוּ לֵיהּ לְעִלְמָא בְּכִפְנָא –
וְתוֹרַגְתוּ מִן הַצִּיבּוֹר בְּרַבְעָא, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא
מָא אֶשְׁכִּיד – מָה אַעֲשֶׂה, דְּאֵינִי מֵינִי לְהוּ מִיָּדִי
– אַם אוֹמֵר לְבְרוּיָנִים דְּבֵר, קִטְלִי לִי – הֵם יִהְיֶה
אוֹתוֹ, אָמַר לֵיהּ רַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאי, חָזִי לִי
תַּקְנִיתָא לְדִידִי – תַּמְצֵא לִי עֵצָה דְּאִפּוֹק –
שׂאוּכַל לַצֵּאת מִזֶּהֱעִיר, וְעַל יָדִי בֵּן אֶפְשָׁר דִּהְיוּ
הַצֵּלָה פּוֹרְתָא – יִכְּחַן שְׂתֵּהִידָהּ הַצֵּלָה מוֹעֲטָת
לְעִיר, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא, נִקְיֹם נַפְשָׁךְ
בְּקִצְרִי – תַּפְרִסֶם שְׂאתָה חוּלָה, וְלִיתִי בּוֹלִי
עַלְמָא וְלִישְׁכִּילוּ בָךְ – וַיּוֹבִאוּ כָל הַצִּיבּוֹר וַיִּשְׁאַלּוּ
בְּשׁוֹמֵר וְאִיתִי מִיָּדִי סִרְיָא – וְתוֹבֵיא דְּבֵר
מִסְרִיָּה, וְאֵינִי בָךְ – וְתוֹכִיבוּ לִדְךָ, וְלִישְׁכִּירוּ בְּנֵה
נַפְשָׁךְ – וַיֵּאמְרוּ שְׂאתָהּ מִתּוּמִּסְרִיָּה, וְלִישְׁכִּילוּ בָךְ
תַּלְמִידָךְ – וַיִּכְנַסוּ תַלְמִידֵיךָ לִשְׂאת אֶת מִסְתָּרְךָ,
וְלֹא לַעֲוֹל בָּךְ אֵינִישׁ אֲהָרִינָא – וְלֹא יִכְנַס אַצְלָךְ
אִישׁ אַחֵר, דְּלֹא לְרִנְשָׁן בָּךְ דְּקַלִּיל אָת – שְׁלֹא
יִרְגִישׁוּ שְׂמִיטָתְךָ קֵלָה כְּשֶׁל אָדָם חַי, דְּאֵינִי
רִנְשֵׁי דְּהִנְיָא קִלְיִל מְמִיתָא – שְׂוִידַעִים הֵם שְׂהִחִי
יִוֹתֵר קֵל מִמֶּנֶם, וַיְבַחֲבוּ שְׁהִינְךָ הִוֵּי עֲבָדֵי הָכִי –
עֲשֵׂה כֵן רַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאי, וַתִּכְנַס בּוֹ רַבִּי אֶלִיעֶזֶר
לִשְׂאת אֶת מִסְתָּרוֹ מִצַּד אָחֶה, וְרַבִּי הוֹשֻׁעַ מִצַּד
אָחֶה, בִּי מָטוּ לְפִתְיָתָא – כַּאֲשֶׁר הִגִּיעוּ לַפֶּתַח
הַחוּצוֹת, בָּעוּ לְמִקְרִיָּה – רַצּוֹ הִבְרִיזוּהוּ לְדוֹקֹר
אֶת גּוֹפֵף שֶׁל רַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זְכַאי, בְּכִיד לְרִאוּת שְׂהִוָּא

גטיסין. פרק חמישי – הניזקין דף נו עמוד א – בשיתוף מהדורת טובי'ס

קג

תוספות

רש"י

א"ל לא. שבקמא לה: א"ל. איהו יהיבנא לה דמי פלגא סעודתה: איכול קורבנא. מלשינות: קורבנא. קרבן להקריב על גבי המזבח דקיימא לן איש איש לרבות את עובדי מוכבים שבזרים נדרים ונדבות בישראל (חולין דף יג): בניי שפתיים. שפה העליונה: לדידהו לא הו' מוקמא. להקריב לגבוה בבמה ודיהו אלא מחוסר אבר דוקן טיל"ה כמו הנוטה כדוק (שעריה מ): יאמרו המטיל מים בקדשים יתרו. שיהו סבורין שבשכיל שהטיל מים בקדשים ועבר על מום לא יזיה בו (ויקרא כב) נהרג: ענותנות. סבלנותו שסבל את זה ולא הרג: שדא גירא למורה. לקסום קסם בשהיה סמוך לירושלים: ההוא ינוקא הוה נמנמם בלישניה לא גרסין: ביד עמי ישראל.

עגלא תילתא. כמו ושלשים על כולו (מסות יז) ובמזו עגלה משולשת ואיל משולש (מכילתא טו) פי' בריא וטוב ויש מפרשים שלשי לבשן ולא יתכן דאמרין בפרק ארבע מיתות (מסכתין דף סה) דהו' מבזבז להו' עיגלא תלתא ולא כמו שפרש שגל שליש דהא בסוף פרק רבי אליעזר דמילה (סנה' דף קלו) אמר עבד להו' עגלא תילתא ביומא דשבועא פירוש יום שביעי ללידתו: **א**

אמר ליה לא אמר ליה יהיבנא לה דמי פלגא דסעודתיה: אמר ליה לא אמר ליה יהיבנא לה דמי פלגא סעודתיה: אמר ליה לא נקמיה בדיה ואוקמיה ואפקיה אמר הואיל והו' יתבי רבנן ולא מחו ביה שמוע מינה קא ניהא להו' אויול איכול בהו' קורבא בי מלכא אול אמר ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אמר ליה מי ימר אמר ליה שדר להו' קורבנא חיות אי מקרבין ליה אול שדר בדיה עגלא תלתא בהדי דקאתי שדא ביה מוקמא בניי שפתיים ואמרי לה בדוקין שבועין דוכתא דלדין הוה מוקמא ולדידהו לאו מוקמא הוא סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות אמר להו' רבי זכריה בן אבקהלס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח סבור למיקטליה דלא לייל ולקמא אמר להו' רבי זכריה יאמרו מטיל מים בקדשים יתרו אמר רבי יוחנן ענותנותו של רבי זכריה בן אבקהלס ההריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו שדר עליוהו לגירון קיסר כי קאתי שדא גירא למורה אתא נפל בירושלים למערב אתא נפל בירושלים לארבע רוחות השמים אתא נפל בירושלים אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוקיה אמר ליה ונתתי את נקמתי באדם ביד עמי ישראל וגו' אמר קורבא בריך הוא בעי לחרובי ביתהו ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא ערק ואול ואיציר ונפק מינה רבי מאיר שדריה עליוהו לאספסיניוס קיסר אתא צד עלה תלת שני הו' בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון וכן פלגא שבוע וכן ציצית הכסת נקדימון בן גוריון שנקרה לו חמה בעבורו בן פלגא שבוע שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע בן ציצית הכסת שהיתה ציציתו נגדרת על גבי כסתות איכא דאמרי שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי חד אמר להו' אנא ויינא להו' בחישי ושערי וחד אמר להו' בדחמרא ובדמלחא ומשחא וחד אמר להו' בדציבי ושבחו רבנן לדציבי דרב חסדא כל אקלידי הוה מסר לשמיעה בר מדציבי דאמר רב חסדא אכלבא דחישי בעי שיתין אכלבי דציבי הוה להו' למיזן עשרים וחד שתא הו' בהו' הנהו בריוני אמרו להו' רבנן גיפוק ונעביד שלמא בהדיהו לא שבקינהו אמרו להו' גיפוק ונעביד קרבא בהדיהו אמרו להו' רבנן לא מסתייעא מילתא קמו קלנהו להנהו אמברי דחישי ושערי והוה כפנא מרתא בת בייתוס עתירתא דירושלים הו'א שדרתה לשלוחה ואמרה ליה זיל אייתי לי סמדא אדאול אוזבן אתא אמר לה סמדא ליכא חיותא איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאול אוזבן אתא ואמר לה חיותא ליכא גושקרא איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאול אוזבן אתא ואמר לה גושקרא ליכא קימחא דשערי איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאול אוזבן הוה שליפא מסאנא אמרה אויפוק ואחוי אי משבחנא מידי למיכל איתבי לה פרתא בכרעא ומתה קרי עלה רבן יוחנן בן זבאי 'תרבה בך והענגה אשר לא נסתה כף רגלה' איכא דאמרי גרונות דרבי צדוק אכלה ואיתניסא ומתה דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחבר וירושלים כי הוה אכיל מידי הוה מיתחי מאבראי וכי הוה בריא מיייתי ליה גרונות מייז מיייהו ושדי להו' כי הוה קא ניהא נפשה אפיקתא לכל דהבא וכספא שדיתיה בשוקא אמרה האי למאי מיבעי לי והיינו דכתיב 'כסףם בחוצות ושלכיה' אבא סקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דרבן יוחנן בן זבאי הוה שלח ליה תא בצינעא לגבאי אתא אמר ליה עד אימת עבדיתו הכי וקטליתו ליה לעלמא בכפנא אמר ליה מאי איעביד דאי אמנא להו' מידי קטלו לי אמר ליה חזי לי תפנתא לדידי דאיפוק אפשיך דהו' הצלה פורתא אמר ליה נקוט נפשך בקצירי וליתי בולי עלמא ולישילו בך ואיתי מידי סריא ואנני גבך ולימרו דנח נפשך וליעילו בך תלמודך ולא ליעול בך איניש אחרנא דלא לרגשן בך דקליל את דאינהו ידעי דחיאי קליל משיחא עביד הכי נכנס בו רבי אליעזר מצד אחד ורבי יהושע מצד אחר כי ממו לפיתחא בעו למדקריה אמר להו' יאמרו רבן דקרו בעו למחפיה אמר להו' יאמרו רבן דחפו פתחו ליה בבא נפק כי מטא להתם אמר שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא אמר ליה מיתביה תרי קטלא חדא דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא ותו אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי אמר ליה דקאמרת לאו מלכא אנא

איכרא

ג'יטין. פרק חמישי – הניזקין דף נו עמוד ב – בשיתוף מהדורת טובי'ס

רש"י

איברא מלכא את. מלך אתה עתיד להיות. והיה אדיר ממנו ומושל מן קרבן יצא. אלמא אדיר הוא מושל: לנגן זה בית המקדש. שמלכין עונותיהן של ישראל: ברוך עליה. דבוק ולהוט אחריה: אין שוברין את החבית. כדי שילך לו הדרקון כך היה לכם להשחית חומת העיר ולשורפה באש כדי להשליך אותה ברינו מתוכה: וחביתא שבקין לה. כך היינו מצפים אולי נוכל להם ולהוציאם ממנה ותהיה העיר קיימת ונשלים עמך: פריסקתא. שלית: לא נסיק. שנתדשנו אבריו משמחת השמחה: ורית נכאה תיבש גרם. וכאשר תבא רוחך מחמת השונא תיבש העצם שלך: תן לי יבנה. שלא תחריבנה ולא תהרוג חבמיה: ושילתא דרבן גמליאל. משפחת הנשיא שלא תהרגם

שלא תכלה שולטנות בית דוד: ואסוותא. רופאים תן לי מאנשיך שיצאו את רבי צדוק שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתקצרו מעיו בתעניותיה: והוא סבר. רבן יוחנן סבר: כולי האי. דלישק לירושלים לא עבדי ליה ואשתבח דאפי' הצלה פורתא לא עבדי הלך בעניא מיניה הא דתתיהו הצלה פורתא: מ'א דפארי. מ'ס שנישורו בהם סובין: מ'א דסיפוקא. סובין גסין וקמח מעורב בהן: ש'אנו צויריך בקרב מועדיך. בבית שאתה מתועד בו: שמו אותותם אותות. אמרו שסימניהן סימן דם זה של מי הוא אם לא שחרגו את עצמו: עצמו. כינוי בלפי מעלה: חסין. מתאפק: כמין גרגותני. סל גדול ששופים בו יין מגת לבור וקורין קולדריי: וישתכחו בעיר אשר בן עשו. הנבירה הזאת שאדם רואין: מילי דמיפסון. מטמון ממונם של ישראל: נחשול. רוח סערה: ס'סרא. נחל קישון גרפס: מ'עלנא. פה להכניס מאכל: מ'פקנא. מוצא דרך בית הרעי: אר'וקתא. קורנ'ס: אישתיק. אותו יתוש מלנך מפני קול הקורנ'ס: כיון דרש דש. משדחגיל יתוש ולמד קול הקורנ'ס הכיר בו ולא הניח ניקור: צ'פור דרור. רונדיל: א: כגנ'דא. אוב:

במאי

דקימחא עד דרווח מיניה פורתא פורתא אול שדריה לטיטוס 'ואמר אי אלהימו צור חסיו ב' זה טיטוס הרשע שחירף וגידף בלפי מעלה מה עשה תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה ונמל סוף וגידר את הפרוכת ונעשה גם והיה דם מבצבץ ויצא וכסבור הרג את עצמו שנאמר 'ש'אנו צויריך בקרב מועדיך שמו אותותם אותות' אבא חנן אומר 'מי כמוד חסין יה' מי כמוד חסין וקשה שאתה שומע ניאוצו ונדיפוש של אותו רשע ושזתק דבי רבי ישמעאל תנא 'מי כמכה באלם ה' מי כמכה באלים מה עשה נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן והושיכן בסיניה לילך להשתבח בעירו שנאמר 'ובכן ראיתי רשעים קברים ובאו וממקום קדוש יחלכו וישתכחו בעיר אשר בן עשו' אל תיקרי קבורים אלא קבוצים אל תיקרי וישתכחו אלא וישתכחו איבא דאמרי קבורים ממש דאפילו מילי דמפסון איגליא להון עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים בא פרעה טבעו במים בא סיסרא טבעו במים אף הוא עומד עלי לטובעני במים אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה אמאי קרי לה בריה קלה דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו שבע שנים וימא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא שמע קל ארופתא אישתיק אמר איבא תפנקתא כל יומא מייתו נפחא ומחו קמיה לנכרי יהיב ליה ארבע וזוי לישראל אמר ליה מיסתתיד דקא חזית בסנאד עד תלתין יומין עבד הכי מכאן ואילך כיון דרש דש תנאי אמר רבי פנחס בן ערובא אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת פצעו את מוחו ומצאו בו בצפור דרור משקל שני סלעים במתניתא תנא כגול בן שנה משקל שני לישרין אמר אביי נקטין פיו של נחושת וצופוניו של כחול כי הוה קא מיית אמר להו ליסליוהי לההוא גברא ולבדרי לקיטמיה אשב ימי דלא לשכחיה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדניא אונקלוס בר קלוגיקוס בר אהתיה דטיטוס הוה בעי לאיגורי אול אסקיה לטיטוס כגנידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא אמר ליה ישראל מהו לאידבוקי בהו אמר ליה מילייהו נפישין ולא מצית לקוימניהו זיל איגרי בהו בההוא עלמא והוית רישא דכתיב 'היו צריה לראש וגו' כל המציר לישראל נעשה ראש אמר ליה דיניה דההוא גברא כמאי אמר ליה

במאי

אי לא דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך. אע"ג דאבתי לא מימסרא בידו עד שבא טיטוס מ"מ כיון דכבר צר עליה שלש שנים והוה כפנא הוי כאילו כבר נמסרה:

ונעשה נס והיה דם כו'. להודיע דקשה לפני המקום חורבן בית המקדש:

וניקב במוחו ו' שנים. לא נעשה טרפה בכך דדרך חוטמו נכנס ולא ניקב הקרם ועוד יש חילוק בין טריפות דאדם לבהמה כדפרשית בפרק קמא דערוכין דף 41.

ז

ליה וחביתא שבקין לה אדהכי אתי פריסקתא עליה מרומי אמר ליה קום דמית ליה קיסר ואמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיכך ברישא הוה סיים חד מסאני בעא למסימא לאחרינא לא עייל בעא למשלפא לאידך לא נפק אמר מאי האי אמר ליה לא תצמער שמועה טובה אתיא לך דכתיב 'שמועה טובה תדשן עצם' אלא מאי תפנתיה לית איניש דלא מיתבא דעתך מיניה ולחליף קמד דכתיב 'ורית נכאה תיבש גרם' עבד הכי עייל אמר ליה ומאחר דחכמיתו כולי האי עד האידנא אמאי לא אתיתו לנבא אמר ליה ולא אמרי לך אמר ליה אנא נמי אמרי לך אמר ליה מיזל אזילנא ואינש אחרינא משדנא אלא בעי מינא מיד דאתן לך אמר ליה תן לי יבנה וחכמיה וששילתא דרבן גמליאל ואסוותא דמסין ליה לרבי צדוק קרי עליה רב יוסף ואיתימא רבי עקיבא 'משיב חכמים אחור ודעתם יסבל' איבעי למימר ליה לשבקיניהו דא זמנא והוא סבר דלמא כולי האי לא עבדי והצלה פורתא נמי לא הוי אסוותא דמסין ליה לרבי צדוק מאי היא יומא קמא אשקיה מ'א דפארי למחר מ'א דסיפוקא למחר מ'א

הביאור הקצר למסכת גיטין דף נו עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום שישי) קה

תחתיהם, וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבִירָה זְנוּה עֲמָה שֶׁם. וְנָטַל סִיף ה' – חרב וְנִיבֵר אֶת הַפְּרוֹכֶת – וחתך את הפרוכת, וְנִעְשָׂה נֶס, וְהָיָה דָם מְבַבֵּץ וְיוֹצֵא, וְכִסְבוֹר טִטּוּס הִרְשֵׁעַ שֶׁהָרָג אֶת עֲצֻמוֹ – כביכול את הקב"ה, שְׁנֵאמַר (תהילים עד ד) 'שָׁאֲנוּ צִדְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶיךָ – שאנו שונאים בתוך בית מקדשך שָׁמוֹ אוֹתָתָם אוֹתוֹת' – וכשגברה ידם להחריבו, אמרו שהסימנים שלהם הם סימנים אמיתיים, וכן היה טיטוס הרשע סבור שסימנו שדרג את עצמו הוא סימן אמיתי.

אָבָא חֲנָן אוֹמֵר פֶּסוּק זֶה (תהילים פט ט) יש לדרוש על מעשה זה, 'מִי כְמוֹד חֲסִין יָהּ, ופירושו 'מִי כְמוֹד חֲסִין' – מתאפק וְקָשָׁה, שְׂאֵתָה שׁוֹמֵעַ אֶת נִיאוּצוֹ וְנִירוּפּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וְשׁוֹתֵק.

דְּבִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תֵּנָא, נאמר בתורה (שמות טו יא), 'מִי כְמוֹכָה בָּאֵלִים ה'?' ויש לדרוש שהפירוש הוא מִי כְמוֹכָה בָּאֵלִים שֶׁאִינֶם עוֹנִים לַמַּחְרָפִים.

הגמרא ממשיכה לספר את מעשיו של טיטוס הרשע:

מָה עָשָׂה טִטּוּס הִרְשֵׁעַ, נָטַל אֶת הַפְּרוֹכֶת, וְעָשָׂא בְּמִין בְּגָדוֹתָיו – סל גדול, וְהָבִיא אֶת כָּל הַבָּלִים שֶׁבְּמִקְדָּשׁ, וְהִנְיָחָן בֵּתָן – בפרוכת, וְהוֹשִׁיבָן בְּסִפְיָהּ, לִילֵךְ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּעִירוֹ.

הגמרא דורשת על מעשה זה פסוק, שְׁנֵאמַר (קהלת ח ט) 'וְכֵן רָאִיתִי רָשָׁעִים קְבָרִים וְכֹאֵן, וּמִמָּקוֹם קְדוֹשׁ יִתְלַב, וְיִשְׁתַּבְּחוּ בְּעִיר אֲשֶׁר בֵּן עָשׂוּ, וְדוֹרֶשֶׁת הַגְּמָרָא, אֵל תִּיכְרִי 'קְבֹרִים' אֵלָּא 'קְבוּצִים', וְאֵל תִּיכְרִי 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ' אֵלָּא 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ', וּבִיאור הַפֶּסוּק הוּא, שֶׁהִרְשָׁעִים נִכְבְּצוּ וְכֹאֵן מִמָּקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, בְּכִדּוּ לְהִשְׁתַּבַּח בְּעִירָם עַל מַעֲשֵׂי הַגְּבוּרָה שֶׁעָשׂוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

אֵיכָא דְאָמְרִי – יש שדרשו את התיבה 'קְבֹרִים' ככתיבתה, והיינו קְבוּרִים מְמַשׁ, דְּאִפְּסִילוּ מִיָּלִי דְּמִטְמָרָן – מטמנים של ישראל שהיה קבור ומוסתר, אִינְלִיאָא לְהֵן – נתגלה להם.

בעודו מפליג בספניה, עָמַד עָלָיו נַחֲשׁוֹל – רוח סערה שָׁבָּם וְאִימָה לְמוֹכְעוֹ, אָמַר טִטּוּס הִרְשֵׁעַ בְּמִדּוּמָה אֲנִי, שְׂאֵלְתִּיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵלֹהִים, אֵין נִבְרָתוֹ אֵלָּא בְּמִים. וְהִרְאִיהוּ, שֶׁבֶּא פְרָעָה, מְבַעֵז בְּמִים שֶׁל יָם, וְכֹאֵן בְּכֹאֵן סִיסְרָא, מְבַעֵז בְּמִים שֶׁל נַחַל קִישׁוֹן, וְכֹאֵן הוּא עוֹלָם עָלֵי כַעַת, וְרוֹצֵחַ לְמוֹכְעֵי בְּמִים, אִם נִבְרָא הוּא, יַעֲלָה לִבְשָׁה, וְיַעֲשֶׂה עִמִּי שֶׁם מִלְחָמָה, וְנִרְאֶה מִי נִיצַח.

יֵצֵאתָ בַּת קוֹל מִהַשְׁמַיִם, וְאָמְרָה לוֹ, רָשָׁע בֵּן רָשָׁע, בֵּן בְּנוֹ שֶׁל עֹשֵׂי הַרְשָׁע, בְּרִיָּה קִלְחָה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי, וְיִתְנַשׁ שָׁמָּה, אֲמַאי קָרִי לָהּ בְּרִיָּה קִלְחָה – מדוע נקרא היתוש בריה קלה, משום דְּמַעְלָאֵי אֵית לָהּ – שיש לה פה להכניס את האוכל, וּמַפְקָאֵי לֵית לָהּ – ואין לה פתח להוציא הרעי, עָלָה לִבְשָׁה, וְתַעֲשֶׂה עִמָּה מִלְחָמָה, וְנִרְאֶה מִי נִיצַח, עָלָה טִטּוּס לִבְשָׁה, בָּא יִתְנַשׁ, וְנִכְנַס בְּחוֹמָתוֹ – באפא וְנִקְרַב בְּמִדּוּחַ שְׁבַע שָׁנִים. יוֹמָא הַרְּ, הָיָה קָא חֲלִיף אֲבָבָא דְּבִי נִפְחָא – יום אחד, עבר טיטוס לפני פתח של בית נפחים, וְשָׁמַע הִיתוּשׁ אֶת קוֹל אֲרֹפְתָא – קול דפיקות הקורנס, שהיה הנפח דופק בו, הַמִּשְׁחָן בַּעֲמֻד קִיא

וְהַעֲבִירוּ לַפְּנֵי אָדָם שְׁשׁוּנָא, וְאִכָּן עָיִל – רגלו השניה נכנסה למנעל. אָמַר לֵיה אֶסְפִּסְיִינוּ לָרֶבֶן יוֹחָנָן בֵּן זְכַאי, וּמֵאֲחֵהּ דְּחִבְמִיתוּ בּוֹלִי הָאִי – ומאחר שהינכם חכמים כה מופלגים, מדוע לא התחבמתם וְעַד הָאִידִנָּא אֲמַאי לֹא אֲתִיתִי לְבָבָא – ולא באתם אלי עד עכשיו, להשלים עמי. אָמַר לֵיה רֶבֶן יוֹחָנָן בֵּן זְכַאי, וְכִי לֹא אָמְרִי לָךְ שְׁלֹא יִכּוֹלְתִי לָבֵא מִמַּחַת הַבְּרִיּוֹנִים, אָמַר לֵיה אֶסְפִּסְיִינוּ, אָנָּא נָמִי אָמְרִי לָךְ – אף אני עניתי לך במשל, שהייתם צריכים להחריב את החומה ולסלק מכם את הבריונים, ולבא אלי.

אָמַר לֵיה אֶסְפִּסְיִינוּ לָרֶבֶן יוֹחָנָן בֵּן זְכַאי, מֵאֲחֵהּ שְׁנַעֲשִׂיתִי לְמַלְךְ, מִיָּוֵל אֲוִילָא – הריני הולך לרומי, ששם מקום המלכות, וְאִינְשׁ אֲחֵרִינָא מְשַׁדְרָנָא – ואשלח שר צבא אחר שילחם עם ישראל ויכניעם, אֵלָּא בְּעִי מִינָאִי מִידִי דְּאֵתָן לָךְ – תבקש ממני דבר שאותו אתן לך. אָמַר לֵיה רֶבֶן יוֹחָנָן בֵּן זְכַאי, שְׁלוֹשׁ בִּקְשׁוֹת יֵשׁ לִי מִמֶּךָ. א. תֵּן לִי יִבְנָה וְחִבְמִיָּה שְׁלֹא תַחֲרִיבֶנָּה וְלֹא תַהֲרֹג אֶת חֲבִמְיָה. ב. וְיִשְׁוִשִׁילָתָא דְרָבִן גְּמִלְאָל – אל תהרוג את משפחת רבן גמליאל הנשיא, ובכך ישאר זכר למלכות בית דוד. ג. וְאֶסְנוֹתָא דְּמִסְרִין לֵיה לְרַבִּי צְדוֹק – ורופאים מאנשיך תן לי, שירפאו את רבי צדוק, שנתקצרו מעיו מרוב תעניתיו, וְלֹא הֵיכָל יִכּוֹל לְבַלּוֹעַ אוֹכֵל. קָרִי עָלֶיהָ רַב יוֹסֵף, וְאִתִּימָא וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׂרָבִי עֲקִיבָא קָרָא עֲלֵיו כֵּן, 'מְשִׁיב חֲכָמִים אַחֲוֹר וְדַעֲתָם יִסְבֵּל' (ישעיהו מד כה), אֵיכָּנָּה לְמִימַר לֵיה – רבן יוחנן בן זכאי היה צריך לומר לקיסר לְשִׁבְקִינָהוּ הָרָא יוֹמָנָא – שיעזוב את ירושלים בפעם זו. מֵבִאֵר הַגְּמָרָא מִדּוּעַ רֶבֶן יוֹחָנָן לֹא בִיקֵשׁ כֵּן מֵאֶסְפִּינּוּס, וְהוּא – רבן יוחנן בן זכאי קָבַר, דְּלָמָּא בּוֹלִי הָאִי לֹא עָבִיד – אולי אם יבקש בקשה גדולה כזו, לעזוב את ירושלים, לא יעשה אֶסְפִּינּוּס אֶת בִּקְשׁוֹתָו, וְנִמְצָא שֶׁאִפְּסִילוּ הַצֵּלָה פּוֹרְתָא – (מועסת) נָמִי לֹא הָיָה – גם לא תהא, ולכן ביקש את הדברים האלו, בכדי שֶׁלִּפְחוֹת תַּהֲא הַצֵּלָה מוֹעֲטָה.

מִבְּרַת הַגְּמָרָא, אֶסְנוֹתָא דְּמִסְרִין לֵיה לְרַבִּי צְדוֹק, מֵאִי הָיָא – כיצד ריפאו הרופאים את רבי צדוק ממוחלתו, וְיֹסֵף קָמָא אֲשֶׁרִינָה מֵאִי דְּפִתְרִי – ביים הראשון השקדוה מִיָּם שֶׁשְׂרָו בְּהָם סוֹבִין, שֶׁהֵינָם מִיָּם דְּלִילִים בְּיוֹתֵר, שִׁיכּוֹל הִיָּה רַבִּי צְדוֹק לְבַלּוֹעַ. לְמַחֵר הִשְׁקִדוּהוּ מֵאִי דְּסִיפּוֹקָא – מִיָּם שֶׁשְׂרָו בְּהָם סוֹבִין גָּסִים יוֹתֵר, וְשֶׁמְעוּרָב בְּהָם קָמָה. לְמַחֵר הִשְׁקִדוּהוּ מֵאִי דְּקִימְחָא – מִיָּם שֶׁשְׂרָו בְּהָם קָמָה, שֶׁהֵם סְמִיכִים יוֹתֵר, עַד דְּרִנּוֹת מִיעִיָּה – עד שמיעיו התרחבו פּוֹרְתָא פּוֹרְתָא – מעט מעט, והיה יכול לאכול כל מיני מאכל.

אֲוֹל אֶסְפִּסְיִנוּס, שְׁדָרִיָּה לְמִיטוּם – ושלח את טיטוס שילחם עם ישראל.

נִאֲמַר בְּתוֹרָה (דברים לב לו) 'וְאָמַר אִי אֱלֹהִימוֹ צוֹר חֲסִיו בּוֹ' – והיינו שהאויב שיבא על ישראל יאמר היכן אלוהיהם החזק שהם חוסים בו, וְהוּא מִיטוּם הַרְשָׁעִי, שְׁחִירָה וְנִיבֵרָה בְּלִפְנֵי מַעֲלָה וְאִמְרָה שֶׁהִקְדָּה כְּבִיכּוֹל אִינוּ נִמְצָא.

מָה עָשָׂה טִטּוּס הִרְשֵׁעַ, תַּפְּשׁ זֹנֶה בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס עֲמָה לְבֵית קְרָשִׁי תַּקְדִּישָׁם, וְהִצִּיעַ סֶפֶר תּוֹרָה

שֶׁאִיכָרָא מְלָכָא אֲתָ – באמת מלך אתה עתיד להיות, דְּאִי לֹא מְלָכָא אֲתָ – שְׁלֹא שֶׁאֲתָ עֲתִיד לְהִיט מֶלֶךְ לֹא מִימְסָרָא יְרוּשָׁלַיִם בְּיָדְךָ – לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דְּכִתְיָב (ישעיה י לו) 'וְהִלְכְנוּ בְּאִדִּיר יוֹפּוֹל', וְאִין 'אִדִּיר' אֵלָּא מְלָךְ, דְּכִתְיָב (יחזקאל כא) 'וְהָיָה אִדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וְגו' וּמִשְׁלּוֹ מְקַבֵּל יָצָא, הָרִי שֶׁאִדִּיר הוּא מוֹשֵׁל, וְאִין 'לְכַנּוֹ' אֵלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנֵאמַר (דברים ג כה) 'הִתְרַחֵם הַשּׁוֹבֵן תָּהוּ וְהִלְכְנוּ', וְהַכּוֹנֶה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁמִּלְכָּן אֶת עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְדִקְדָּמָתָה – וטענתך 'אִי מְלָכָא אָנָּה אֲמַאי לֹא קָאֲתִית לְנִפְאֵר עַד הָאִידִנָּא', הִסִּיבָה שְׁלֹא בִּאֲתִי אֵלֶיךָ הִיא, בְּרִינִי דְּאִיתָ בֵּן לֹא שְׁבִקְנִי – הבריונים שיש בנו אינם מניחים לנו לצאת, אָמַר לֵיה אֶסְפִּינּוּס, אֵלֵּיו הִיָּתָה חֲבִית שֶׁל דְּבִשׁ, וְדָרְקוֹן בְּרוּךְ עָלֶיהָ – ונחש דבוק עליה, וְכִי לֹא הָיָה שׁוֹבְרִין אֶת הַחֲבִית בְּשִׁבְלִי שִׁילֵךְ הַדְּרָקוֹן, כֵּן גַּם הִיָּה לָכֵם לְהַשְׁחִית אֶת חוֹמַת הָעִיר וּלְשׁוֹרְפָה בָּאֵשׁ כְּדִי לְהַשְׁלִיךְ אֶת הַבְּרִיּוֹנִים מִתּוֹכָהּ. אִישְׁתִּיתִךְ רֶבֶן יוֹחָנָן, קָרִי עָלֶיהָ רַב יוֹסֵף וְאִתִּימָא – ויש אומרים שְׂרָבִי עֲקִיבָא קָרָא עֲלֵיו כֵּן, 'מְשִׁיב חֲכָמִים אַחֲוֹר וְדַעֲתָם יִסְבֵּל' (ישעיה מד כה), הַקְּבִיָּה נָטַל אֶת חֲכָמָתוֹ שֶׁל רֶבֶן יוֹחָנָן, שֶׁכֵּן אֵיכָּנָּה לֵיה לְמִימַר לֵיה – הִיָּה עֲלֵיו לומר לוֹ שֶׁאִין צָרִיךְ לְשַׁבֵּר אֶת הַחֲבִית, אֵלָּא שְׁקִילָנִי צְבָתָא – נוטלים צבת, וְשִׁקְלִינִי לֵיה לְדָרְקוֹן וְקִמְלִינִי לֵיה, וְנוֹטְלִים אֶת הַדְּרָקוֹן וְהוֹרִגִים אוֹתוֹ, וְחִיתִּיתָ שְׁבִקְנִי לָהּ – ואת החבית מניחים ואין צריך לשבורה, וְלֹכֵן צִיפִינוּ שְׁאֵלִי נוֹכַל לְנַצֵּחַם וּלְהוֹצִיאֵם מִן הָעִיר לֹלֵא צוֹרֵךְ בְּשִׁבִּירַת הַחוֹמָה, וְאַחֲרַי כֵּן הִיָּינוּ מִשְׁלִימִים אִיתָן.

אֲדָרְבָּה אֲתִי פְרִימְתָקָא עָלֶיהָ מְרוּמִי – בינתיים הגיע שליח מרומי, וְאָמַר לֵיה לְאֶסְפִּינּוּס קוֹם, דְּמִית לֵיה קִיסָר – משום שמת הקיסר, וְאָמְרִי הִנְהוּ חֲשִׁיבִי דְּרומִי לְאוֹתִיבָה בְּרִישָׁא – והחליטו חשובי רומי למנותך לקיסר ולהשיבך בראש.

בּוֹמָן שֶׁשִּׁמַּע אֶסְפִּינּוּס בְּשׁוּרָה זֹה, הָיָה כִּיָּים חַד מְסָאֲנִי – היה נועל מנעל אחד, וְכֹאֲשֶׁר בָּעָא לְמִסְרִיָּא לְאֲחֵרִינָא – רצה לנעול את מנעלו האחר, לֹא עָיִל – לא הצליח להכניס את רגלו למנעל, בָּעָא לְמִשְׁלָלָא לְאִידֵךְ – רצה לחלוץ את הנעל הראשונה שנעל כבר, לֹא נָפַק – לא הצליח להוציא את רגלו מהמנעל, לִפְי שְׁרַגְלוֹ נִתְרַחֲבָה, אָמַר אֶסְפִּינּוּס, מֵאִי הָאִי – מה זה, מִדּוּעַ קָרָה לִי דְּבַר כֹּזֵה, אָמַר לֵיה רֶבֶן יוֹחָנָן בֵּן זְכַאי, לֹא תַצְטָעֵךְ עַל כֵּךְ שְׁרַגְלִיךָ הִתְרַחֲבָה, לִפְי שֶׁאִין זֶה מִמַּחַת חוֹלִי, אֵלָּא מִשׁוּם שְׁמִימְעָה מוֹכָה אֲתִיָּא לָךְ – משום ששמעת שמועה טובה, וְנִתְרַשְׁנוּ וְנִתְרַחֲבוּ עֲצָמוֹתֶיךָ, וְכִדְכְּתִיב (משלי טו ל) 'שְׁמִימְעָה מוֹכָה תִּדְרֹשׁ' – (מרחיבה) עֲצָם.

שֶׁאֵל אוֹתוֹ אֶסְפִּינּוּס, אֵלָּא מֵאִי תַקְנִיתִיָּה – מה תקנת, כִּיצַד אֲצַלִּיח לְנַעוֹל אֶת מִנְעַלִּי, אִמְרָה לֵיה רֶבֶן יוֹחָנָן בֵּן זְכַאי, לֵיתִי אֲנִישׁ דְּלֹא מִיתָבָה דְּעִתָּךְ מִיָּנִיָּה – וביאו אדם שאין דעתך נוחה מִמֶּנּוּ, וְלִחְלִיף קָמָךְ – ויעבור לפניך, וְעַל יָדִי כֵּן רִגְלֶךָ תִּוצַר, וְכִדְכְּתִיב (משלי יז כב) 'וְרוּחַ נִכְחָה תִּכְבֵּשׁ גֵּרָם' – ורוח שבורה תיבש עצם, וְלֹכֵן כֹּאֲשֶׁר יַעֲבֹר לִפְנֵיךְ שׁוֹנָךְ וְרוּחָךְ תִּישְׁבֵּר, תִּתִּישׁ רִגְלֶךָ וְתוֹצַר. עָבַד הָכִי – עשה כן אֶסְפִּינּוּס,

– שלש מאות אלף חיילים עם חרבות שלופות בידיהם, עָיִלו לטור מלכא – נכנסו ובאו להר המלך, וקָטְלוּ בַּה תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לַיְלֹתָא – והרגו בה במשך שלשה ימים ושלשה לילות, וְכִתְּהּ גִּיסָא הַלּוּלִי וְחֻנְנִי – ובצדה השני היו היהודים מעמידים חפזות ומחולות, שהיו שמחים על נצחונם שהניחם הקיסר והלך לארצו, וְלֹא הָיוּ יֹדְעֵי חֲנִי בְּהֵנִי – ולא ידעו האנשים החוגגים שבצד זה, בדרך אנשי הצד השני.

נאמר במגילת איכה (ב ב) 'בַּלְעַד ה' וְלֹא חָמַל אֶת כָּל נַאֲוֹת יַעֲקֹב'. בִּי אֲתָא רַבִּין – כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, 'נאות יעקב' – אֵלּוּ שְׁשִׁים רְבּוּא עִירֹת – שש מאות אלף עירות שָׁהִיוּ לוֹ לִנְאִי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, והקב"ה בילע אותם ולא חמל עליהם. דְּאָמַר רַב יְהוֹדָה, אָמַר רַבִּי אִסִּי, שְׁשִׁים רְבּוּא עִירֹת הָיוּ לוֹ לִנְאִי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, וְכָל אֶחָת וְאֶחָת מֵעִירֹת אֵלּוּ, הָיוּ דְרִים בָּהּ אֲנָשִׁים הֶרְבָּה בְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם – שהיו שש מאות אלף איש, חָיון מְשַׁלֵּשׁ עִירֹת, שָׁהִיוּ בֵּתָן מַלְיוֹן וּמֵאֵתָיִם אֶלְפֵי אִישׁ, שֶׁהֵם כְּפָלִים כְּמִסְפַּר יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן, א. כָּפַר בִּישׁ, ב. כָּפַר שִׁחְלִים, ג. כָּפַר דְּכֶרְאִי.

ומבאר הגמרא מדוע נקראו כן:

כָּפַר בִּישׁ נִקְרָא 'בִּישׁ', והיינו 'רע', משום דְּלֹא יָהֳבִי בִּיתָא לְאִישׁוֹפִינָא – שלא נתנו בית ומקום לינה לאורחים. כָּפַר שִׁחְלִים נִקְרָא כֵן לִפִּי שְׁהִיתָה פְּרָסְתָן מִן מֵאֵכַל הַנִּקְרָא שִׁחְלִים. כָּפַר דְּכֶרְאִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כִּפּוּר זֶה הִיָּה נִקְרָא 'דְּכֶרִיא' שהוא בארמית 'דְּכֶרִיא', לִפִּי שְׁהִיוּ נִשְׁתִּיתָיו יוֹדֹת וְכָרִים תַּחֲלָה, וְיוֹדֹת נִכְבָּה אַחַת בְּאַחֲרֹנָה, וּפְרָסְתָן מִלְּהוּלִיד.

אָמַר עוֹלָא, לְדִירֵי חָזִי לִי – אני בעצמי ראיתי הָהוּא אֲתָרָא – את אותו מקום הנקרא הר המלך, וְאִפִּילוּ שִׁיתִּין רִבּוּיָתָא כִּנִּי לֹא מְחִזִּיק – ואינו יכול להכיל בגודלו אפילו שש מאות אלף קנים וכלומר, שאינו מקום גדול כלל.

אָמַר לִיה הָהוּא עֲדוֹקִין לְרַבִּי חֲנִינָא – אמר אותו צדוקי לרבי חנינא, שְׁקִינִי מְשַׁקְרִיתוּ – משקרים הנכם, במה שהנכם אומרים שהר המלך היה מקום כה גדול שהיו בו שישים ריבוא עירות שכל אחת ואחת היו שישים ריבוא איש, שהרי אין בכל גודלו של מקום זה בכדי להכיל אפילו שש מאות אלף קנים, אָמַר לִיה רַבִּי חֲנִינָא לְצַדּוּקִי, אַכֵּן, בּוֹמֵן הוּא שְׁאֵרֶץ יִשְׂרָאֵל חֲרִיבָה אֵין מְקוֹם זֶה יוֹכֵל לְהַכִּיל אִפִּילוּ שִׁישִׁים רִיבּוּא קִנִּים, אולם בזמן ישוב הארץ היו בו שישים ריבוא עירות, ואל תתמה על כך, לִפִּי שְׁאֵרֶץ צָבִי בְּתִיבָה בָּהּ – ארץ ישראל נקראת 'ארץ הצבי' (דניאל יא מא), עַל שֶׁהָיוּ שִׁתְּכּוֹנוּתָהּ כְּצָבִי, מִה צָבִי זֶה אֵין מְחִזִּיק אֶת כְּפָרוֹ – כֵּשׁ שֶׁהַצָּבִי אֵין עוֹרֵי בְּגֹדֶל כִּי בִּשְׂרָה, וּמִשְׁהוּפֶשֶׁת מִמֶּנּוּ עוֹרֵי שׁוֹב אֵין יוֹכֵלִים לְחַזּוֹר וּלְכַסּוֹת אֶת כָּל גּוֹפִי עַל דִּי עוֹרִי, כִּי אִם אֵרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּזִמְנָן שִׁישְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָא עָלֶיהָ, וְיוֹחָא – הרי היא מרווחת, ומכילה הרבה אנשים, וְכִזְמֵן שְׂאֵין יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָא עָלֶיהָ, נִמְרָא – הרי היא מתכוצצת, ואינה מכילה כמות גדולה של אנשים.

המשך בעמוד קי

היהודים מוציאים תרנגול ותרנגולת לפני חתן וכלה, הָהוּא קָא הִלִּיף גּוֹנֵדָא דְרֹמָא – עבר גרוד של רומאים באותו מקום, וּשְׁקָלְנָהוּ מִיַּנְיָהוּ – ולקחו אנשי הגרוד את התרנגולים מאיתם, נִפְּלוּ עָלֵיהֶם – התנפלו יהודי המקום על אנשי הגרוד הרומאים וּכְחָנָהוּ – והיכו אותם, אֲתָנוּ – באו ואָמְרוּ לִיה לְקִיסָר, מָרְדּוּ בְּךָ יְהוּדָאִי – היהודים מרדו בך, כִּיֵּן שִׁשְׁמַע הַקִּיסָר זֹאת אֲתָא עָלֵיהֶם – בא הקיסר וצבאו למלחמה על בני טור מלכא.

הָהוּא בָּהוּ – היה ביהודי הר המלך, הָהוּא – אותו אדם הנקרא בְּרִי דְרֹמָא, דְּהָהוּ קִפְּיִן מִלָּא – שהיה קופץ למרחק של מיל וקָטְלִי בָּהוּ – והורג ברומאים. שְׁקָלִיה קִיסָר לְתָאנִיָּה – נטל קיסר רומי את כתר, וְאוֹתִיבִיָּה אֲאָרְעָא – והניחו על הארץ, וְאָמַר, רִיבּוּנִיָּה דְּעָלְמָא בּוֹלִיָּה – ארון כל העולם, אִי נִיָּהָ לָךְ – אם נח הדבר ונכון לפניך, לֹא תִמְכְּרִיהָ לְהָהוּא נִבְרָא – אל נא תמסור את אותו אדם, כלומר אותי, לְדִירִיָּה וּלְמַלְכוּתִיָּה – אותו ואת מלכותו, כלומר, אותי ואת מלכותי, בְּרִיָּה דְּחַר נִבְרָא – בידי אדם אחד. אֲכַשְׁלִיָּה פּוֹמִיָּה לְבַר דְרֹמָא – פיו של בר דרומא הכשילו לדבר שלא כהוגן וְאָמַר 'הָלֹא אֲתָה אֱלֹהִים וְנִחַתְנָנוּ וְלֹא תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ' והיינו שאיננו זקוקים לעזרת האלהים במלחמות צבאינו, וננצח את אויבינו גם אם האלהים זנח אותנו.

שואלת הגמרא, מִה פִּגְם הִיָּה בדבריו של בר דרומא, והרי דָּוִד נִפְּי אָמַר הֵכִי – דוד המלך אמר גם הוא כך בתהילים (ס יב), ומדוע היה אסור לבר דרומא לומר כן. עונה הגמרא, דָּוִד באומרו פסוק דא בתהילים כן. תנכיון חלילה לומר שאינם זקוקים לעזרת האלהים במלחמותיהם, אלא אֲתָמוּיָה קָא מְתַבָּה – אמר כן בלשון תמיהה ושאלה, והיינו ששאל את הקב"ה 'מדוע זנחת אותנו ואינך יוצא בצבאותינו, אולם בר דרומא אמר זאת בניחותא, והיתה כוונתו שאפילו שאתה אלהים זנחתנו ואינך יוצא בצבאותינו, מנצחים אנו את אויבינו. עַל לְבִית הַכֶּסֶּא – כשנכנס בר דרומא לבית הכסא, אֲתָא דְרֹקֵנָא – בא נחש שִׁמְטִיָּה לְכַבְּשִׁיָּה – וקרע לו את החלזלות, וְנָחַ נִפְּשִׁיָּה וּמַת בֵּר דְרומא. כשראה הקיסר שנענתה תפילתו ומת בר דרומא, אָמַר, הוּאִיל וְאִיתְרַחֲשִׁי לִי נִיסָא – היות ונעשה לי נס, הֵא וְיִמְנָא אִישְׁקִינִיָּהוּ – אעזוב את היהודים בפעם זה, ולא אלחם בהם, שְׁבָקְנָהוּ וְאָל – ואכן, עזב הקיסר וצבאו את היהודים והלך לעירו. מרוב שמחה על כך שעזבם הקיסר, אִישְׁקִינָא רְקוֹר וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת, וְאָבְלוּ וְשָׂתוּ, וְאִדְלִיקוּ שְׂרָפִי – ודלוקו שרפים, עַד דְּאִיתְחַזִּי בְּלִיזָא דְּהוֹשַׁפְנָא בְּרַחֲזִיק מִלָּא – עד שמרוב הארת הנרות שהדלוקו, יכול אנשי חיל הקיסר לראות צורה המוטבעת בטבעת, במרחק של מיל מהעיר. וכשראה כן הקיסר אָמַר, מִיָּתִידָא קָא חָדּוּ בִי יְהוּדָאִי – היהודים שמחים ובטוחים בכך שלא יכולתי לנצחם. הָדָר אֲתָא עָלֵיהֶם – חזר הקיסר ובא עליהם למלחמה.

אָמַר רַבִּי אִסִּי, תְּלַת מָאָה אֲלֵפִי שְׁלִפִי כִּיפָא

עונשו של אותו אדם, כלומר העונש שלי, הוּא בְּמֵאֵי דְפִסְקִי אֲנַפְשִׁיָּה – במה שפסק הוא על נפשו בחייו, והיינו שבִּכְל יוֹמָא – בכל יום ויום, מְכַנְשִׁי לִיה לְקִיטְמִיָּה – אוספים את אפרו, וְיִרְיָנִי לִיה – ודנים אותו, וְקָלוּ לִיה – ושוברים אותו, וְכִבְדְּרוּ אֲשָׁב יָמִי – ומפזרים את אפרו על פני שבעת הימים.

אָל – הלך אונקלוס, אֲסָקִיה לְבָלְעָם בְּנִידָא – והעלה את בלעם באוב, אָמַר לִיה – שאל אונקלוס את בלעם, מָאן חָשִׁיב בְּהָהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לִיה בלעם, יִשְׂרָאֵל הֵם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מָהו לְאִידְבּוּקִי בָּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לִיה בלעם, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וּמוֹבָתָם של ישראל כֹּל הַיָּמִים, אָמַר לִיה אונקלוס לבלעם, דִּינִיָּה דְּהָהוּא נִבְרָא בְּמֵאֵי – דינו של אותו אדם, כלומר שלך, במה הוא, אָמַר לִיה בלעם, בְּשִׁכְכַת דְּרַע רוֹתַחַת.

אָל – הלך אונקלוס אֲסָקִיה בְּנִידָא – העלה באוב לאחד מְפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לִיה – שאל אותו אונקלוס, מָאן חָשִׁיב בְּהָהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לִיה, יִשְׂרָאֵל הֵם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מָהו לְאִידְבּוּקִי בָּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לִיה אותו פושע, 'מוֹבָתָם דְּרֹשׁ, רְעָתָם לֹא תִדְרֹשׁ' משום שכל הַגּוֹנֵעַ בָּהֶן – בישראל להרע להם ולהצר להם, הרי זה בָּאִילוּ נֹנֵעַ בְּכִכְכַת עֵינָו וּמוֹזִיק לְרֵאִיתוֹ, כלומר שגורם רעה לעצמו, אָמַר לִיה אונקלוס, דִּינִיָּה דְּהָהוּא נִבְרָא בְּמֵאֵי – מהו עונשו בשמים, אָמַר לִיה אותו פושע, מַעֲנִישִׁים אוֹתִי בְּצוּאָה רֹתַחַת. דְּאָמַר מִר – לפי שאמרו במסכת עירובין (כא), כֹּל הַמְּלַעֲגִי עַל דְּבָרֵי חֻבִּים, נִידוֹן – מענישים אותו בְּצוּאָה רוֹתַחַת.

תָּא חָזִי – בא וראה ממעשה זה, מִה בִּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שאפילו שבחיהם היו פושעים, מכל מקום לאחר מותם הרי הם ממליצים לעשות טוב עם בני ישראל, לְנִבְיָא אוֹמוֹת הַעוֹלָם עוֹבְרֵי עֲבֻדָּה זָרָה, שאפילו שבחיהם נגלית עליהם השכינה ונתנבאו, מכל מקום הרי הם מרשיעים לדבר כנגד ישראל אפילו לאחר מותם. תִּנְיָא בְּרִייתָא – אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בָּא וְרָאָה כְּמָה נִדְוָלָה כְּתָה שֶׁל בּוֹשֶׁת, שְׁתֵּרִי כִּיעַ הַקְדוֹשׁ בְּרֹךְ הוּא אֵת בֵּר קִמְצָא שְׁבִישֵׁי בַעַל הַסְעוּדָה, וסייעו הקב"ה לבצע את נקמתו, וְהַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרָה אֶת חֵיבָלוֹ.

הגמרא מספרת על חורבן 'הר המלך', ומבאר את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נה) שֶׁאֲתִרְגְּנוּלָא וְאֲתִרְגְּנוּלָא חֲרִיב טוֹר מִלְכָּא – בגלל מעשה שאירע בתרנגול ותרנגולת, נחרבה טור מלכא |

– הר המלך.

וכך היה סיפור המעשה, דְּהָיו חֲנִינִי – שהיו אנשי הר המלך נוהגים, בִּי הָיוּ מְפָקִי חֲתָנָא וְכִלְתָּא – שכאשר היו מוציאים חתן וכלה לחופתם, מְפָקִי קִמְיָהוּ וְתִרְגְּנוּלָא וְתִרְגְּנוּלָא – היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לסימן טוב, בְּלֹמוֹר – כאומרים לחתן ולכלה פָּרוּ וְרַבּוּ בְּתִרְגְּנוּלִים.

מספרת הגמרא, יוֹמָא חָד – יום אחד, כשהיו

במאי דפסק אנפשיה. מיקלי ודבריו קטמא: בשבכת זרע רותחת. מדה כנגד מדה שבעצתו התחיל העם לזנות אל בנות מואב: דאמר מר. בעירובין (דף כא) וילין לה מלהג הרבה יגיעת בשר המלעיג הרבה נידון ביגיעת בשר וקרא בדברי סופרים כתיב ויותר מהמה בני הזר בדברי סופרים יותר מדברי תורה: גביא האומות עובדי ע"ז. בלעם שהשכינה נגלת עליה והרשיע לזרה: מור מלכא. מדינה ששמה הר המלך: נפלו בני המדינה היהודים עליהו דרומאי ומחנהו: גונדא. גדרה: הנה בנה. ביהודים: אידוקור. לשמונה: עד דאתחוי. לבני החיל בליונא דגושפנקא. מי שהיה לו צורה בטבעתו היה מכירה רחוק מיל מן העיר למראה הנרות: שחלים מין מאכל הוא במסכת ע"ז (דף כ"ט) שהוא אקרא. הר המלך:

במאי דפסק אנפשיה כל יומא מכנשי ליה לקיטמיה ודיני ליה וקלו ליה ומכדורו אשב ימי אול אסקיה לבלעם בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא אמר ליה ישראל מהו לאידבוקי בהו אמר ליה לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי אמר ליה בשבכת זרע רותחת אול אסקיה בנגידא לפושעי ישראל אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא אמר ליה ישראל מהו לאידבוקי בהו אמר ליה טובתם דרוש רעתם לא תדרוש כל הנוגע בהן כאילו נוגע בכתב עינו

אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי אמר ליה בצואה רותחת דאמר מר כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם עובדי עבודה זרה תניא אמר רבי אלעזר בא וראה כפה גדולה כחה של בושא שהרי סייע הקדוש ברוך הוא את בר קפצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו: אתרנגולא ואתרנגולתא חריב מור מלכא דהוה נהיגי כי הוו מפקי חתנא וכלתא מפקי קמיהו ותרנגולא ותרנגולתא כלומר פרו ורכו בתרנגולים וימא חד הוה קא חליף גונדא דרומאי שקלינהו מיניהו נפלו עליהו מחנהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו כך יהודאי אתא עליהו הוה בהו ההוא בר דרומא דהוה קפין מילא וקטיל בהו שקליה קיסר לתאניה ואותביה אארעא אמר ריבויניה דעלמא כוליה אי ניהא לך לא תמסריה לההוא גברא לדידיה ולמלכותיה בידיה דחד גברא אכשליה פומיה לבר דרומא ואמר 'הלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו' דוד נמי אמר הכי דוד אתמויה קא מתמה על לבית הכסא אתא דרקונא שממיה לכרפשיה ונח נפשיה אמר הואיל ואיתרחיש לי ניסא הא זימנא אישבקניהו שבקניהו ואול אידוקור ואכלו ושתו ואדליקו שרגי עד דאיתחיו בליונא דגושפנקא ברחוק מילא אמר מיחדא קא חרו בי יהודאי תדר אתא עליהו אמר רבי אפי תלת מאה אלפי שלפי סיפא עיילו לטור מלכא וקטלו בה תלתא יומי ותלתא ליליותא ובחד גיסא הלולי והניג ולא הוו ידעי הני בהני בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב' כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אלו ששים רבוא עיירות שהיו לו לנאי המלך בהר המלך דאמר רב יהודה אמר רבי אפי ששים רבוא עיירות היו לו לנאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים חוץ משלש שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים אלו הן כפר ביש כפר שיחלים כפר דכריא כפר ביש דלא יחבי ביתא לאושפנא כפר שיחלים שהיתה פרנסתן מן שחלים כפר דכריא אמר רבי יוחנן שהיו נשותיהן יולדות זכרים תחלה ויולדות נקבה באחרונה ופוסקות אמר עולא לדידי חזי לי ההוא אתרא ואפילו שיתין ריבונותא קני לא מחזיק אמר ליה ההוא צדוקי לרבי חנינא שקורי משקרתיו אמר ליה ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמרא רב מנימי בר חלקיה ורב חלקיה בר מוכה ורב הונא בר חימי הוו יחבי גבי הדדי אמרי אי איפא דשמיע ליה מילתא מכפר סכניא של מצרים לימא פתח חד מיניהו ואמר מעשה בארם וארוסתו שנשבו לבין העובדי כוכבים והשיאום זה לזה אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי בתובה ממך ולא נגע בה עד יום מותו וכשמת אמרה להן סיפרו לזה שפספס ביצרו יותר מיוסף דאילו ביוסף לא הוה אלא חדא שעתא והאי כל יומא ויומא ואילו יוסף לאו בחדא מטה והאי בחדא מטה ואילו יוסף לאו אשתו והא אשתו פתח אידך ואמר מעשה ועמדו ארבעים מדינות בדינך נחסר השער מודיא אחת ובדקו ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה ביום הכפורים והביאום לבית דין וסקלום וחזר השער למקומו פתח אידך ואמר מעשה בארם אחד שנתן עניו באשתו לגרשה והיתה כתובתה מרובה מה עשה הלך וזימן את שושביניו והאכילן והשקן שיכרן והשכיבן על מיטה אחת והביא לוכן ביצה והטיל ביניהן והעמיד להן עדים ובא לבית דין היה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן וכבא בן בומא שמו אמר להן כך מקובלני משמאי הזקן לוכן ביצה סולד מן האור ושבכת זרע דוחה מן האור בדרין ומצאו בדרין והביאורו לבית דין והלקוהו והנבוחו כתובתה מפנו אמר ליה אבי לרב יוסף ומאחר דהוה צדיקים כולי האי מאי טעמא אענוש אמר ליה משום דלא איאבול על ירושלים דכתיב 'שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה': אשקא דריספק חריב ביתר דהוה נהיגי כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תורניתא וכי הוו מינסבי קריצי להו ועבדו גננא יומא חד הוה קא חלפא ברתיה דקיסר אתבר שקא דריספק קצו ארזא ועיילו לה אתו נפול עליהו מחנהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו כך יהודאי אתא עליהו: גרע בחרי אף כל קרן ישראל' אמר רבי יודא אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה שנכנסו לברך ביתר בשעה שלכדהו והרגו בה אנשים ונשים וטף עד שהלך דמן ונפל לים הגדול שמא תאמר קרובה היתה רחוקה היתה מיל תניא רבי אליעזר הגדול אומר שני נחלים יש בבקעת ידים אחד מושף אילך ואחד מושף אילך ושערו חכמים שני חלקים מים ואחד דם במתניתא תנא שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את כרמיהו מדמן של ישראל בלא ובל

רעש"י

קצוצי

קצוצי

המשך בעמוד קיא

הגמרא מביאה עוד דרשה בענין החורבן:
**אָמַר רַבִּי הוֹדָה אֲמַר רַבִּי, מֵאֵי דְּכִתְּבִי (תהלים
 קל"א) עַל נְהִרֹת כָּבֵל שֶׁם יִשְׁכְּנוּ גַם כְּבִינוּ
 מִכִּבְּרֵנוּ אֶת צִיּוֹן, מִלֵּמָּה, שֶׁתִּרְאֶהוּ הַקֹּדֶשׁ
 בְּרִיחַ הוּא לְדוֹד אֶת חוֹרְבָן בֵּית רִאשׁוֹן, וְאֶת
 חוֹרְבָן בֵּית שֵׁנִי. חוֹרְבָן בֵּית רִאשׁוֹן רָאָה דוֹד,
 שֶׁנֶּאֱמַר עַל נְהִרֹת כָּבֵל שֶׁם יִשְׁכְּנוּ גַם כְּבִינוּ'¹
 - צִפָּה דוֹד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּבְּכַדְנֶצַּר יִגְלֶה אֶת
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִבְבֵּל כְּשִׁיחִירֵי אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,
 וְשֶׁהֵם יִקְנֹנֶה עַל הַחוֹרְבָן. חוֹרְבָן בֵּית שֵׁנִי רָאָה,
 וְשֶׁהֵם דְּכִתְּבִי (ע"ס ז') (יְבֵר ה' לִבְנֵי אֲדָמוֹ אֶת יוֹם
 יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוֹ עָרֵי עֵד הַיְסוּד בְּה' - צִפָּה
 דוֹד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁטִּיטֵס מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַחֲרִיב אֶת**

אמר רבי תימא בר אביו, אמר רבי יהושע בן
קרח, סח - לי וכן אחד מאנשי ירושלים,
בפקעה זו הרג נבחראון רב מפקחים - שר
ההורגים שתחת נבוכדנצר מלך בבל. מאתים
ואחת עשרה רבוא - שתי מיליון מאה ועשר
אלף נפשות מישראל, וברישולם הרג נבחראון
תשעים וארבע רבוא - תשע מאות וארבעים
אלף נפשות מישראל על אפן אחד, עד שהלך
דמן של האנשים שהרג נבחראון ועלה לצורה
שבבית המקדש, ונגע דמם בדמן של זכריה בן
היודע הכהן, שהרגוהו בעורה, לקיים מה
שנאמר (הושע ד ב) 'אלה זכחש ורצח וגנב וגאף
פרצו ודמים בדמים נגעו', וגעו הדמים ששפר
נבחראון, בדמו של זכריה הכהן ששיכו ישראל
אשכנחיה - מצא נבחראון לקדמיה דזכריה - את
דמו של זכריה, וראה דהוה קא מרתח וסליק -
שהיה דמו רותח ועולה, אמר - שאל נבחראון
את היהודים: מאי האי - מה הסיבה שדם זה
רותח, אמרו ליה היהודים, דם זה הוא דם של
זכחים דאשכנחיה - שנשפר ללא קיום מצוותם
בזריקה על המזבח, ולכן הדם רותח, אייתי דמי
- הביא דם בהמות ולא אידמו - ולא היה דם
הבהמות דומה לדם זה. הבין נבחראון
שהיהודים לא אמרו לו את האמת איהו דם הוא
זה, אמר להו נבחראון ליהודים, אי אמריתו לי
- אם תאמרו לי של מי דם זה, הרי מוכח, ואי
לאו - ואם לא תאמרו לי, ממסרינא לבשריכו
במסריך פדילי - אסרוק אתכם בשרכם במסריך
ברל. אמרי ליה היהודים, מאי נימא לך - אין
לנו מה לומר לך אלא את האמת נבייא הוה בן
- נביא היה בנו דהוה קא מוכח לן במילי
דשמאי - שהיה מוכיחנו בעניני שמים קמינן
עילויה וקמלינן ליה - קמנו עליו והרגנוהו, והא
במה שנין דלא קא ניח דמיה - חה כמה שנים
מאז שהרגנוהו ודמו עדיין לא נח. אמר להו
נבחראון, אנא מפסינא ליה - אני אפיס את
דמו של זכריה, אייתי - הביא נבחראון את
חכמי נבחריה גדולי וחכמי נבחריה קטנה,
קטל עילויה - והרג אותם על דמו של זכריה
הכהן, ועדיין לא נח דמו של זכריה והמשיך
לרתוח. הביא נבחראון בחורים ובתולות,
וקטל עילויה - והרג על הדם, ועדיין לא נח דמו
של זכריה, אייתי - הביא נבחראון תינוקות של
בית רבן, קטל עילויה - והרג על הדם, ועדיין
לא נח דמו של זכריה, אמר ליה נבחראון לדמו
של זכריה, שבישראל זכריה טובים שבעה איפתים
הטובים שבבישראל איכדת על דמן, האם
ניחא לך דאבייניהו לכוכלו - נוח לך שאבד
את כל עם ישראל על דמן, בדאמר ליה חבי -
כאשר אמר לו כך, נח דמו של זכריה הכהן
ונרגע מרתיחתו. ביהמא שעתא - באותה שעה,
שראה נבחראון מה שהתרחש עם דמו של
זכריה הכהן, הרחיק תשובה בדעתיה. אמר
בליבו, והלא הדברים קל וחומר, ומה אם על
נפש אחת שהרגו, נענשו בך - בעונש חמור,
להווי נבאר - שחור אתם, נבחראון, בקטל כל
הני נשמתא - ואתה את כל הנשמות האלה, על
אחת במה וזכר - שכמה שיענש בעונש חמור - ערך -
רוב נבחראון, אול שר שטר פרטמא בביתיה

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שני עמוד א'

הגמרא מבארת באיזה אופן אמרו שבכסי יתומים הם כהקדש:

מְשֻׁקֵּי פִירֵי מִיתָמִי – אם עשו הלקוחות קנין משיכה מהיתומים ועדיין לא שילמו, הדין הוא כך, **אֵיזְקוּר** – אם נתייקרו הפירות לאחר המכירה, **הֵינִי דָּרֵב תְּנִילָא בְּרֵי אִידִי** – זהו דינו של רב חננלאי שאין הקנין נעשה אלא בכסף, ולכן יכולים היתומים לחזור בהם. וזל – אבל אם החזלו הפירות והלוקח רוצה לחזור בו, אינו יכול לחזור, אף שבכסי יתומים נקנים רק בכסף, מכל מקום **לֹא יֵהָא בְּתָּ הֲרִיטָּ חֲמֹר מִהֲקִדְשָׁא** וכיון שאם היה קונה מהדיוט לא היה יכול לחזור בו אחר המשיכה, כל שכן עתה שמשך מיתומים.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמוד א'

רַב מְנַיִם בְּרַחֲמֵי, וְרַב חֶלְקִיָּה, וְרַב חֶלְקִיָּה בְּרַחֲמֵי, וְרַב הוֹנָא בְּרַחֲמֵי, הָיוּ יְהִיבֵי גָבִי הֲדָרִי – היו יושבים יחדיו, ואמרו, **אִי אִיבָא דְשִׁמְעִי לִיה מִלְתָּא מִכְפָּר סְכָנָא שְׁל מַצְרִים** – אם יש מי ששמע אודות אנשי כפר סכניא של מצרים, אם אנשים צדיקים היו או רשעים, **לִימָא** – שיאמר. **פְּתַח חֲדָ מִיַּיְהוּ** [אחד מהם] **אִמְרָא**, **מַעֲשָׂה בְּאַרְוֶס וְאַרְוֶסוֹתָא** מאנשי כפר סכניא, **שְׁנַשְׁבּוּ לְבִין הָעוֹבְדֵי בּוֹכְבִים, וְהַשְׂאִימוּ זֶה לָזֶה, אִמְרָה לֹא הָאֲרוֹסָה לָאֲרוֹס, בְּכַבְשָׁה מִמֶּנּוּ, אֵל הַנֶּנֶע בִּי, לִפִּי שְׂאִין לִי בְּתוֹכָהּ מִמֶּנּוּ, וְאַסְרָה אֲנִי לָהּ, וְלֹא נִנְעָ בָּהּ הָאֲרוֹס עַד יוֹם מוֹתָהּ, וְכַשְׁמַת הָאֲרוֹס אִמְרָה לָהּ הָאֲרוֹסָה, סִפְרוּ לָאֲדָם זֶה שְׁפַמְפַּט וְזֹלָל בְּצִדָּא וְלֹא חֲשִׁיבוּ, אֵלָּא נִתְגַּבֵּר עֲלֵיהּ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁזֹּלָל יוֹסֵף בִּיצְרוּ, בִּמְעַשָּׂה אֲשֶׁת פוּטִיפֵר. בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים הָיָה נִסְיוֹנוֹ שֶׁל אֲרוֹס זֶה גָּדוֹל יוֹתֵר מִנְסִיוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף: א. דְּאֵילּוּ בְּיוֹסֵף לֹא הָיָה אֵלָּא חֲרָא שְׁעָתָא – הִנֵּסִיין שֶׁל יוֹסֵף לֹא הָיָה אֵלָּא שְׂעָה אַחַת, וְהָאִי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא – וארוס זה נתנסה והתגבר על יצרו כל יום ויום. ב. וְאֵילּוּ יוֹסֵף לֹא בְּחֲרָא מָטָה – לא שכב עם אשת פוּטִיפֵר בְּמִטָּה אַחַת, וְהָאִי בְּחֲרָא מָטָה – וארוס זה שכב עם ארוסתו בְּמִטָּה אַחַת, וְלֹא נִנְעָ בָּהּ. ג. וְאֵילּוּ לִגְבִי יוֹסֵף אֲשֶׁת פוּטִיפֵר לֹא אֲשֶׁתוֹ הָיְתָה, וְהָאִי אֲשֶׁתוֹ – ואילו כאן ארוסתו היתה, והיה לו שייכות עמה, ובכל זאת לא נגע בה. פְּתַח אִדְרָךְ ו – אחרו ואמרו, **מַעֲשָׂה בְּכַפֵּר סְכָנָא, וְעִמְרוּ אֲרִבְעִים מוֹדִיּוֹת שֶׁל תְּבוּאָה בְּשׁוּי דִּינָר, והיה שובע לפי שהתבואה עלתה בזה, ולפתע נִחְסַר הַשְּׁעָר מוֹדִיָּא אַחַת – נתייקרה התבואה ומכרו רק שלשים ותשע מודיות בדנר, ונִדְרְקוּ אֲנָשִׁי כַפֵּר סְכָנָא מְדוּעָה נִנְעָשׁוּ מִשְׁמִים בְּהִתְיַקְרוּת הַתְּבוּאָה, וּמִצָּאוּ אֵב וּבְנֵי שְׁבָאוּ עַל נִעְרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכְּפּוּרִים, וְהִבְיִאוּם לְבֵית דִּין וְסָקְלוּם, וְהוֹדוּ הַשְּׁעָר לְמִקְוָמוֹ וְהוֹחֵלָה הַתְּבוּאָה וְשׁוּב יָכֻלוּ לִקְנוֹת אַרְבָּעִים מוֹדִיּוֹת שֶׁל חִטִּים בְּדִנָּר.****

פְּתַח אִדְרָךְ ו – אחרו ואמרו, מַעֲשָׂה בְּכַפֵּר סְכָנָא בְּאַרְסֵי אֶחָד, שְׁנֵתוֹ עֵינָיו בְּאַשְׁתּוֹ לְגִרְשָׁה – שרצה לגרש את אשתו, וְהִיתָה בְּתוֹכָהּ מְרוֹבָה – והסכום שהתחייב לתת לאשתו בכתובתה אם יגרשנה היה סכום גדול, ולא רצה לשלם לה, מָה עָשָׂה, הֶלֶךְ וְיָמַן אֶת שׁוֹשְׁבֵינֵי

אֲמָשִׁיכוּ לָהּ פִּירֵי לִיתָמִי – אם האפטרופוס משך מאחרים בשביל היתומים, אם **אֵיזְקוּר** ורוצים המוכרים לחזור, אינם רשאים, כי **לֹא יֵהָא בְּתָּ הֲרִיטָּ חֲמֹר מִהֲקִדְשָׁא** וכשם שאם היה מוכר להדיוט לא היה יכול לחזור בו אחר המשיכה, הוא הדין שהיתומים קונים במשיכה כשזה לטובתם. אבל אם זל, **כְּבוֹר מִיָּנָה** – היו שסברו דהיינו דָּרֵב תְּנִילָא בְּרֵי אִידִי שדין יתומים כהקדש ואין משיכה קונה בהם לחובתם, **אִמְרָ לָהּ רַב שְׂשִׂא בְּרִיָּה דָּרֵב אִידִי, הָא – אם נעמיד התקנה גם באופן זה, רָעָה הִיא לְדִידָהּ – ליתומים, דְּמִנֵּין דְּמַצְטָרְבִי לְפִירֵי וְלִיכָא דִּיהִיב לָהּ עַד דִּיהִיב וְזִי – שלפעמים יצטרכו לקנות**

– והזמין את חבריו הקרובים, וְהַאֲכִילֵן וְהַשְׁקֵן, שִׁיבְרָן בֵּין, וְהַשְׁכִּיבֵן עַל מִיטָה אַחַת יחד עם אשתו, וְהִכִּיא לִבָּן בִּיצָה – החלק החיצוני של הביצה, שהוא דומה במראהו לשכבת זרע, וְהַטִּיל בִּינֵיהֶן כְּדִי לְהוֹרִיץ קוֹל שְׂבָאוּ עַל אֲשֶׁתוֹ, וְהַעֲמִיד לָהֶן עֲדִים שִׂירָאוּ אוֹתָם שׁוֹכְבִים עַם אֲשֶׁתוֹ בְּמִטָּה אַחַת וְשׁוֹכְבָה זֶרַע בִּינֵיהֶם, וְכָא לְבֵית דִּין וְטַעַן שְׂרָצָה לְגִרְשָׁה אֶת אֲשֶׁתוֹ לִפִּי שׁוֹנָתָה עִם קְרוֹבִי, ואינו מחויב באופן זה ליתן לה את כתובתה, הִנֵּה שָׁם ו – בבית הדין וְכָן אַחֵר, מִתְּלִמְדֵי שְׂמָאִי תִּקְוָן, וְכָכָא בִּין בּוֹטָא שְׂמוֹ, אִמְרָ לָהֶן, כָּךְ מְקוֹבְלָנִי מִשְׂמָאִי תִּקְוָן, לִבָּן בִּיצָה סוֹלֵד מִן הָאִוֶּר – מתיביש ומגלד כאשר שמים אותו קרוב לאש, וְשִׁכְבַת זֶרַע דְּוָחָה מִן הָאִוֶּר – נכנסת ונבלעת בבגד, אֵךְ אִינָה מְגַלְדָּת, ויש עצה לבדוק האם אכן היה במטה שכבת זרע, או לא, כָּךְ אִין וּמִצָּאֵי בְּדִבְרֵי – בדקו בדבריו ומצאו שאכן אין זה שכבת זרע, כי אם לובן של ביצה המגלד באש, וְהִבְיִאוּהוּ לָאֲדָם זֶה שְׂרָצָה לְגִרְשָׁה אֶת אֲשֶׁתוֹ לִלָּא תִשְׁלֹם כְּתוּבָתָהּ לְבֵית דִּין, וְהִלְקוּהוּ וְהִנְבּוּהוּ בְּתוֹכָהּ מִמְּנוּ – והכריחוהו לשלם לה את כתובתה. אִמְרָ לִיה אִבִּי לָרֵב יוֹסֵף, וּמֵאֲחֵר דִּהּוּ צִדִּיקִים כּוֹלֵי הָאִי – היות והיו אנשי כפר סכניא כל כך צדיקים, מֵאִי מַעֲשָׂא אִיעֲנוּשׁ – מדוע נענשו, שֶׁנִּחְרַב כַּפֵּר סְכָנָא, אִמְרָ לִיה – ענה לו רב יוסף, מְשׁוּם דְּלֹא אִיאָבּוּל עַל יְרוּשָׁלַיִם – שלא התאבלו על חורבן ירושלים, דְּכָתִיב בִּישְׁעִיהּ (סו י) 'שָׁמַח אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילָה בָּהּ כָּל אוֹהֲבֶיהָ, שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוּשׁ כָּל הַמַּתְאֲבָלִים עֲלֶיהָ' אבל אלו שאינם מתאבלים עליה לא יזכו לשוש כי אם להחרב.

הגמרא מספרת על חורבן העיר ביתר, ומבארת את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נח): **אֲשָׁקָא דְּרִיסְפָּק חֲרִיב בִּיתָר** – בגלל מעשה שארע בדופן של מרכבת נשים, נחרבה העיר ביתר, דִּהּוּ נְהִיגִי – שהיו אנשי ביתר נוהגים, בִּי הָיָה מְתִילִיד יוֹנָא – שכאשר היה נולד להם תינוק זכר, שְׁתִּילִי אִרְזָא – היו שותלים עץ ארז, ואילו כאשר היתה נולדת יְנִיקָתָא – תינוקת נקבה, שְׁתִּילִי תוֹרְנִיתָא – היו שותלים מין עץ ארז נקבה הנקרא שיטה, וְכִי הָיוּ מִיִּנְכֵי – וכאשר היו נישאים בני העיר זה לזה, קִיִּצְאִי לָהּ – היו

פירות ולא יהיה מי שיתן להם בלא מעות, כיון שאם יחלו הפירות יוכלו לחזור בהם, ולכן באופן זה לא תיקנו חכמים שיוכלו לחזור.

יְהִיבֵי יְתָמִי וְזִי אֲפִירִי אם נתנו היתומים מעות עבור פירות ועדיין לא משכו, הדין הוא כך, וזל – אם החזלו הפירות יכולים לחזור ואע"פ שכבר קנו בכסף, מכיון שאחרים באופן זה יכולים לחזור, ולא **יֵהָא בְּתָּ הֲרִיטָּ חֲמֹר מִהֲקִדְשָׁא**, ואם **אֵיזְקוּר**, והמוכר רוצה לחזור, **כְּבוֹר מִיָּנָה הֵינִי דָּרֵב תְּנִילָא בְּרֵי אִידִי** שהיתומים קונים בכסף במקום שהוא לטובתם, **אִמְרָ לָהּ רַב שְׂשִׂא בְּרִיָּה דָּרֵב אִידִי, הָא רָעָה הִיא לְדִידָהּ** – ליתומים

קורצים אילנות אלו, וְעָבְדוּ גִנָּא – והיו עושים מהם חופה.

יוֹמָא חֲדָ הָיָה קָא הִלְפָא בְּרִיתָה דְּקוֹסָר – יום אחד עברה בתו של הקיסר בעיר ביתר, **אֲתָבֵר שְׂקָא דְּרִיסְפָּק** – ונשבר דופן מרכבת הנשים אשר לה, הלכו עבדיה קָצוּ אֲתָוָא וְעִילּוּ לָהּ – וקצצו עץ ארז ששתל יהודי בלדית בנו והביאו לה, בכדי לתקן את דופן המרכבה, **אֲתוּ, נְפּוּל עֲלֵיהֶּוּ מְחוֹנְגָה** – באו היהודים, והתנפלו עליהם והכו אותם, **אֲתוּ אֲמָרוּ לִיה לְקִיסָר מְרָדוּ בָּךְ יְהוּדָאִי** – באו ואמרו לקיסר מרדו כך היהודים, **אֲתָא עֲלֵיהֶּוּ** – בא עליהם הקיסר למלחמה.

נאמר באיבה (ב ג) **זָעַד בְּחֵרִי אֵף כָּל קָרָן וְשִׂאֵל, אִמְרָ רַבִּי יוֹדָא, אִמְרָ רַבִּי אֲבָהוּ, אִמְרָ רַבִּי יוֹחָנָן, אֵלּוּ שְׂמוֹנִים [אַלְף] קָרְנֵי מִלְחָמָה** – ראשי גייסות המלחמה, שהיו תוקעים בקרן כדי לאסוף אליהם את אנשי הצבא למלחמה, **שְׁנַכְנְכוּ לְכָרְךָ בִּיתָר בְּשָׁעָה שְׁלִישִׁית, וְהָרְגוּ בָּהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְנָפְתוּ, עַד שֶׁהִלָּךְ דָּמָן וְנִפְל לָיִם הַגָּדוֹל, שְׂמָא תִאֲמַר קְרוֹבָה הָיְתָה הָעִיר בִּיתָר לִים הַגָּדוֹל, וְלִכֵּן נִפְלוּ דָמֵי אֲנָשִׁי הָעִיר לִים הַגָּדוֹל, זֶה אֵינוֹ אִמֶּת, אֵלָּא רְחוֹקָה הָיְתָה הָעִיר בִּיתָר מֵהֵם הַגָּדוֹל מִרְחָק מִיֵּל וּבְכָל זֹאת מִפְּנֵי רִיבֵי הָדָם הֵלֶךְ הָדָם וְנִשְׁפָּךְ בֵּים הַגָּדוֹל.**

תִּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ בְּבִקְעַת יָדִים – במקום הנקרא בקעת ידים, נחל אֶחָד מוֹשֵׁק אֶת מִימֵי אֵילָךְ – לכיוון אחד, וְנָחַל אֶחָד מוֹשֵׁק אֶת מִימֵי אֵילָךְ – לכיוון אחר, וכאשר נהרגו אנשי ביתר ונשפך דמם, נפל דמם לנחלים אלו וְשִׁיעְרוּ חֲכָמִים שֶׁהָיוּ בְּנַחֲלִים שְׁנֵי חֲלָקִים מִיָּם וְאֶחָד דָּם – שני שליש מים, ושליש אחד של דם מרוב דם אנשי העיר שנשפך אליהם.

בְּמִתְנִיָּא תָנָא – בברייתא שנינו, **שְׁבַע שָׁנִים בְּצִדָּה עוֹבְדֵי בּוֹכְבִים אֶת כְּרִמְיָהּ, מְדִמְן שְׁל יִשְׂרָאֵל, כְּלָא שְׁהוּצְרָכוּ וְכָל לִזְבֹּל אֶת הַכְּרִמִּים.**

הגמרא מספרת שנהרגו רבים מישראל בידי נבחראדן, בימי חורבן בית המקדש הראשון. וזו נקמתה' על שבציוויו של יואש מלך יהודה הרגו שריו את זכריה בן יהוידע הכהן, בעוזה שבבית המקדש, כאשר הוכיחם שהשתחוו ליואש ועשאוהו אלוה, כמו שנאמר בדברי הימים ב' (כד יז – כב).

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שישי עמוד א'

אכן מת ואינו מערים, אָמַר לָהּ אבא סיקרא, אם תעשו כן יאָמְרו עליכם הרומאים 'דָּבָן דְּקָרו', בָּעוּ לְמִדְּחָפִית רצו הבריונים לדחוף את גופו של רבן יוחנן בן זכאי לראות אם יצעק, אָמַר לָהּ אבא סיקרא, אם תעשו כן יאָמְרו עליכם 'דָּבָן דְּחָפּוּ', פָּתַחוּ לָהּ בָּבָא – פתחו לו את השער, נָפַק – יצא רבן יוחנן בן זכאי. כִּי מָטָא

לי מלך. וְתוּ – ומיתה נוספת הינך חייב משום דאִי מַלְכָּא אָנָּא, עַד הָאִידְנָא אָמַר לָהּ אָמַר לְנָבִיא – מדוע עד עכשיו לא באת אלי, אָמַר לָהּ רבן יוחנן בן זכאי דְּקָאָמְרַת לָאִי מַלְכָּא אָנָּא – טענתך שאינך מלך אינה נכונה, לפי

לְהָתָם – כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי לאספסיינוס, אָמַר לוֹ רבן יוחנן בן זכאי שְׁלָמָא עֲלֶיךָ מַלְכָּא – שלום עליך מלך, וחזר ואמר שְׁלָמָא עֲלֶיךָ מַלְכָּא. אָמַר לָהּ אספסיינוס, מִי־תִיבָת תְּרִי קְטָלָא – הינך חייב שתי מיתות, תְּדָא משום דְּלָאוּ מַלְכָּא אָנָּא – שאינני מלך, וְקָא קְרִית לִי מַלְכָּא – ולעגת לי בכך שקראת

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שישי עמ' ב

ואִישְׁתִּיק – ופסק היתוש מלנקר במחו. אָמַר טיטוס, אִיבָא תְקַנְתָּא – יש לי תקנה ודרך כיצד להפסיק את ניקורו של היתוש. כָּל יוֹמָא מִיִּיתוּ נִפְתָּא – בכל יום היו מביאים אליו נפה, וּמַחוּ קְמִיָּה – והיו דופקים לפניו. לִפְנֵי נָבְרִי, יְהִיב לָהּ – נתן טיטוס בשכרו אֲרַבְעָ זוּזִי, וְלִנְפֹחַ יִשְׂרָאֵל לא שילם מאומה, וְאָמַר לָהּ מִי־תִיבָת – דייך בשכר זה דְּקָא חֲזִית בְּמִנְאָךְ – שאתה רואה את שונאך מצטער. עַד תִּלְתִּין יוֹמִין עָבַר חָבִי – במשך שלושים יום עשה טיטוס כך, ושחק היתוש מחמת קול דפיקות הקורנס. מִכָּאֵן וְאִלָּךְ – לאחר שלושים יום שוב לא הועילה תקנה זו, משום שפִּינִין דָּדָשׁ – התרגל, ושוב לא פסק דפיקות הקורנס, דָּשׁ – התרגל, ושוב לא פסק מניקורו מחמת קול דפיקות הקורנס.

תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן עֲרוּבָא, אֲנִי הֵייתִי בֶּן גְּדוּלָּה וְחִשּׁוּבִי רוֹמִי, וּבְשָׁמַת טיטוס פָּצְעוּ

אונקלוס את טיטוס, מֵאֵן חָשִׁיב בְּהָהוּא עֲלָמָא – מי חשוב בעולם הבא. אָמַר לָהּ – ענה לו טיטוס, יִשְׂרָאֵל. חזר אונקלוס ושאל את טיטוס, מַהוּ לְאִידְבּוּקִי בָּהּ – האם כדאי להדבק בהם, ולהתגייר, אָמַר לָהּ טיטוס, לא תוכל לעמוד בכך, שכן מִלִּיָּהּ נִפְשִׁין – מצוותיהם מרובות, וְלֹא מִצִּית לְקִיּוּמִינְהוּ – ולא תוכל לקיימם. אלא זאת איעצך, וְלֹא אִיגְרִי בָּהּ בְּהָהוּא עֲלָמָא – לך תתגרה בהם בעולם הזה, וְהָיִית רִיָּשָׁא – ותיעשה לראש, דְּכִתִּיב (איכה א ה) 'הֵיוּ צָרִיךְ לְרֹאשׁ וְגו', והיינו שכל הַמִּצִּיר לִי־שְׂרָאֵל – העושה צרות לישראל נַעֲשֶׂה לְרֹאשׁ. אָמַר לָהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, דִּינִיָּה דְּהָהוּא בְּבָרָא, בְּמֵאֵי – מה דינו של אותו אדם, כלומר מה עונשך. אָמַר לָהּ טיטוס לאונקלוס

אֵת מוֹחֵוּ וּפְתַחוּהוּ, וּמִכָּאֵן בּוּ את היתוש, שהיה גדול בְּצִפּוֹר דְּרוֹר, והיה בְּמִשְׁקַל שְׁנֵי סָלְעִים. בְּמִתְנִיתָא תִּנְיָא שהיה גדלו של היתוש בְּגוּזָל בֶּן שְׁנָה, והיה בְּמִשְׁקַל שְׁנֵי לִטְרִין. אָמַר אֲבִי, נִקְמִינֵן – קבלה יש בדיננו, שפִּינֵי הִיָּה שָׁל נְחוּשְׁתָּ, וְצִפּוֹרֵנּוּ הִיוּ שָׁל בְּרָזָל.

כִּי הָיָה קָא מִיָּת – כאשר עמד טיטוס למות, צוּה וְאָמַר לָהּ לאנשיו, לאחר מיתתי לִיקְלִיָּהּ לְהָהוּא נָבְרָא – שישרפו את אותו אדם, כלומר אותי, וְלְבִדְרִי לְקִיּוּמִיָּה אֲשֶׁב יָמִי – ויפזרו את אפרו בשבע ימים, בשביל דְּלֹא לִשְׁכַּחִיָּה אֱלֹהָא דִּיהוּדָא, וְלִזְקִימָה דְּרִינָא – שלא ימצאנו אלוהי היהודים ועמידו בדיון.

אֲוִינְקָלוֹס בֶּר קְלוּנִיקוֹס, בֶּר אֶחָתִיָּה דְּמִיטוֹס הָיָה – היה בן אחותו של טיטוס, בָּעִי לְאִיגְרִי – ורצה להתגייר, אֲוִל, אִסְקִיָּה לְמִיטוֹס בְּנִינְיָא – הלך והעלה את טיטוס באוב, וְאָמַר לָהּ – שאל

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמ' ב

בּוֹכְבִּים, אָמַר לָהּ לא אעבוד, לפי שבתוב בְּתוֹרָה (דברים ו ד) 'שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', אִסְקוּהוּ וּקְטְלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השישי, אָמַר לָהּ, פִּלַח – עבוד לַעֲבֹדֶת בּוֹכְבִּים, אָמַר לָהּ לא אעבוד, לפי שבתוב בְּתוֹרָה (דברים ד טז) 'וַיִּדְעֶת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לִבְכָּךְ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשֵׁמִים מִמֶּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד', אִסְקוּהוּ וּקְטְלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אֲתִיּוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השביעי, אָמַר לָהּ, פִּלַח – עבוד לַעֲבֹדֶת בּוֹכְבִּים, אָמַר לָהּ לא אעבוד, לפי שבתוב בְּתוֹרָה (דברים כו ח) 'אֵת ה' הָאֱלֹהִים – ייחדת וגו' הַיּוֹם לַהֲיוֹת לָךְ לֵאלֹהִים וּלְלֶכֶת בְּדַרְכֵי וְלִשְׁמֹר חֻקֵּי וּמִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלִי, ואחר כך נאמר (שם יח) 'וְהָאֱמִידָךְ הַיּוֹם לַהֲיוֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה כְּאִשֶּׁר דָּבַר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתַי, כִּכֹּר נִשְׁבַּעְנִי לְחַקְרוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאִין אֲנִי מַעֲבִידֶיךָ – מחליפין אותו בָּאֵל אֲחֵר, וְאֵף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ שְׂאִין מַעֲבִיר – מחליף אותנו בְּאֱוִמָּה אֲחֵרָת. אָמַר לָהּ קִיסָר, אֵין צוּרֶךְ שִׁתְּשִׁתּוּהוּ בִּאֲמַת לַעֲבֹדָה זָרָה, אלא אני אִישְׁרִי לָךְ נִשְׁפָּקָא –

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, כּוֹנֵת פְּסוּק זֶה עַל אֵלֵי הַתְּלִמִּידֵי חֻכָּמִים, שְׂמֵרָאֵין הִלְבוּת שְׁחִיטָה בְּעֶצְמָן – שמראים על צואהם כיצד צריך לשחוט, דָּאֲמַר רַבָּא כָּל מִילִי לִיחֵוּ אִינִישׁ בְּנִפְשִׁיָּה – כל דבר יכול אדם להראות על עצמו, בֶּר- חוּץ מִשְׁחִיטָה שְׂמָא יִתְקַע הַסִּכּוּן בְּגִרוּנִי, וְדָבַר אֲחֵר – צרעת ונגעים, שעלולים לבוא עליו כשמראה אותם על עצמו, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עֲלֶיךָ הֲרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

רַב נַחֲמָן בֶּר יֶצְחָק אָמַר, כּוֹנֵת פְּסוּק זֶה עַל אֵלֵי הַתְּלִמִּידֵי חֻכָּמִים שְׂמֵמִיתִין עֶצְמָן עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, וּבְדָרְבֵי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ. דָּאֲמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֵין דְּבָרֵי תוֹרָה מִתְּקַיְּמִין אֲלָא בְּמִי שְׂמֵמִית עֶצְמוּ עֲלֵיהֶם, שְׂנַאֲמַר 'זֹאת הַתּוֹרָה, אֲדָם כִּי יָמוּת בָּאֵהָל וְגו'' – והכוונה שהתורה מתקיימת כאשר האדם ממית את עצמו בעבודה באהלי תורה, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עֲלֶיךָ הֲרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

אָמַר רַבָּה בֶּר בֶּר תָּנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲרַבְעִים סָאָה

אזרוק לך את חותמתי שצורתי מוטבעת בה, וְנָחִין וְשָׁקְלִיָּה – ותתכופף ותטלנה, ויראו כאילו השתחוית אליה, כִּי הִכִּי דְלִימָרוּ קְבִיל עֲלֵיָּה הַרְמָנָא דְּמַלְכָּא – כדי שיאמרו שקבלת עליך את שלטון המלך לעשות כרצונו, אָמַר לָהּ הבן השביעי חָבֵל עֲלֶיךָ קִיסָר, חָבֵל עֲלֶיךָ קִיסָר, אִם עַל כְּבוֹד עֶצְמָךְ אתה חושש כל כך, עַל כְּבוֹד הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אֶחָת בְּמָה וּבְמָה שְׁעִלִי לְחוּס וְלֹא לְחַלֵּל אֶת שְׁמוֹ, אִסְקוּהוּ לְמִיקְטָלִיָּה – הוציאוהו להריגה, אָמַרָה לָהּ אִימִיָּה – אמרה להם אמו, יִהְיֶהוּ נִיחָלִי וְאִינִישְׁקִיָּה פוֹרְתָא – תנו לי אותו ואנשקוהו מעט. אָמַרָה לוֹ, בְּנִי, לָכוּ וְאָמְרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם, אֲתָם עֲקַרְתֶּם עַל הַמִּזְבֵּחַ בֶּן אֲחֵר, וְאֲנִי עֲקַרְתִּי שְׁבַע בָּנִים עַל שְׁבַעָה מִזְבְּחוֹת, אֵף הִיא עֲלֵתָה לָנֶגַע וְנִפְלָה וּמָתָה, וְצָתָה בַּת קוֹל וְאָמַרָה, 'אִם הַבָּנִים שְׂמַחָה' (תהילים קיג ט).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹי אָמַר הַסִּיבָה שֶׁהוֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם זוֹ מִצְוַת מִילָה, שְׁנִיתָנָה – שמצוותה למול את התינוק ביום השְׁמִינִי ללידתו, כשעלול למות ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עֲלֶיךָ הֲרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך

ו וְכֹפֶת שֶׁהוּא עָשׂוּי בְּכִירָה* אֵלָּא שְׂאִין בּוֹ לְמַעַלָּה רַק מְקוֹם שְׂפִיתָת קִדְרָה אַחַת וּמִתּוֹךְ כָּךְ חוּמוֹ גָּדוֹל מִחוּם הַכִּירָה אֲבָל פְּחוֹת הוּא מִן חוּם הַתְּנוּרָה אִם הוֹסֵק בְּקֶשׁ אוֹ בְּנִבְכָּא דִּינוֹ בְּכִירָה שֶׁהוֹסֵקָה בְּקֶשׁ וּנְבָכָא וְאִם הוֹסֵקָה בְּגִפְתָּ וְעֵצִים דִּינוֹ כְּתְנוּרָה לְכָל דְּבָר:

ז וְהַתְּנוּרִים שֶׁלָּנוּ שֶׁפִּתְחָם מִן הַצֵּד* אֵין הֶבֶלֶם (מְרוּבָּה) חֵם כֹּל כָּךְ כִּהְבֵּל הַתְּנוּרָה שְׂבִימִיָּהֶם* וְלֹא כִּהְבֵּל הַכּוֹפֶת הוּאִיל וְהֵן רַחֲבִים יוֹתֵר מִשְׂפִּיתָת קִדְרָה אַחַת וּלְפִיכָךְ הָרִי דִּינָם שׁוֹה לְכִירָה לְכָל דְּבָר*.

ח וְכָל זֶה בְּשֶׁכֶּבֶד הַתְּחִיל לְהַתְּבַשֵּׁל מִבְּעוֹד יוֹם אֵלָּא שֶׁעֲדִיין לֹא נִתְּבַשֵּׁל בְּמֵאֵל כֵּן דְּרוֹסָא אֲבָל אִם הוּא חִי לְגַמְרֵי מוֹתֵר לִיתָנוּ אֲפִילוּ בְּתוֹךְ הַתְּנוּרָה שֶׁהוֹסֵק בְּגִפְתָּ וְעֵצִים וְאִינוּ גְרוּף וְקָמוּם וְאִין חוֹשְׁשִׁים שְׂמָא יַחְתָּה בְּשִׁבְתָּ דְּכִיּוֹן שֶׁעָכְשׂוּ הוּא חִי הוּא מְסִיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ עַד לְמַחֵר שֶׁבְּלִילָה לֹא יִהְיֶה רְאוּי עֲדִיין אִף אִם יַחְתָּה בְּגַחְלִים וְכָל הַלִּילָה עַד לְמַחֵר יוֹכַל לְהַתְּבַשֵּׁל אִף בְּלֹא חִיתוּי כָּלָל* וּמִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ שִׁיתָנוּ שֶׁם סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה מִמֶּשׁ* שְׂאִם

ביאורים

הטרמוסטט, ובעצם סיבוב הכפתור ממצב שבת, הופך למצב רגיל³¹.

דיני השחייה במכשירי חימום שאופן פעולתם על ידי הרחתת המים או השמן שבתוכם: יש שחששו במכשירי חימום ביתיים – באם יש בהם כפתורים לוויסות החום – שיגיע לחצי בישולו קודם החשכה, או שעכ"פ יכסה מקום הכפתורים, ויש שהתירו, ובהסקות מרכזיות שאין כפתורי הוויסות נמצאים בתוך הבית לכו"ע אין להחמיר³². חימום מקוה: עניני חימום מקוה בער"ש יתבאר בעז"ה במקומם בס' שכו.

אף בלא חיתוי כלל – היתר זה גם אם הבשר עתיד להיות מוכן באמצע הלילה, כיון שאין זה זמן האכילה לבני אדם³³. אלא שכאשר יתכן שיאכל ממנו בשעה מאוחרת אסור³⁴.

בלא חיתוי כלל – וכל זה בקדירה אבל כשמוניח בשר ממש על גבי הגחלים, ישנו חשש שיוכל להתבשל אפילו לצורך סעודת הלילה, כמבואר להלן³⁵. ויש שכתבו שגם בכיריים בעלי להבת גז גדולה וחזקה אף שאינו משתמש בכל עצמת הלהבה – אין להתיר בשר חי כיון שיכול להתבשל בזמן קצר, ובפרט במציאות זמננו שזמן אכילת הבשר כשעתיים לאחר החשכה³⁶. והוא הדין בבשר שחתכו לפרוסות דקות באופן שיתכן שיהא ראוי לאכילה בסעודת הלילה³⁷.

שהוא עשוי כבירה – שאינו צר בחלקו העליון יותר מחלקו התחתון.

שפתחם מן הצד – משא"כ תנורים שבזמנים קדומים יותר שהיו מכניסים את הצלי מלמעלה.

כהבל התנור שבימיהם – במשנה ברורה²⁶ כותב שבתנור של נחתומין שמסיקין בו תדיר וחומו רב – טוב להחמיר לדונו כתנור שבימיהם, אבל בשבת כהלכה²⁷ מעיד על המנהג הפשוט בירושלים עיה"ק שהיו מביאים בערב שבת את קדירות החמין לתנור הנחתומין, ומשהים אותם בתוכו עד ליום השבת. ומעולם לא הזהירו שיהיה מבושל כמאכל בן דרוסאי, וכן משמע גם מסתימת כל הפוסקים.

שוה לבירה לכל דבר – תנור חשמלי שהחום מגיע מכמה כיוונים, יש מהפוסקים שכתבו שאין בו אפשרות של גרוף וקטום²⁸, ויש שכתבו שדי בכך שמניח ה'בלעך' באופן שחוצץ בין צד אחד בדפנות התנור שבו קבועים גופי חימום לבין הקדירה, ויכסה הכפתורים²⁹.

עוד מדיני השחייה בתנור חשמלי: תנור חשמלי המותקן בו כפתור בשם "מצב שבת", שבאמצעותו מביאים את חום התנור למצב הדומה ל'פלטה של שבת', מותר להשהות בתוכו³⁰. ויש שפקפקו בהיתר זה ובפרט בתנור שאין צריך בו לשני פעולות על מנת להגביה האש, כגון תנור ש'מצב שבת' הינו אחד ממצבי החום הנמצאים בכפתור

מקורות

- (31) שמירת שבת כהלכתה פ"א הערה לסי"ז.
- (32) שבת כהלכה פ"ח סי"ז.
- (33) הדיעות בזה מובאים בשבת כהלכה פ"ח הערה פא.
- (34) קצות השלחן ברי השלחן סי' עא ס"ק ח, משנה ברורה ביאור הלכה סעיף א ד"ה מסיח, ובשבת כהלכה פ"ח הערה סו מביא חיזוק לזה מדברי הגה"ק מקאמארנא ב'שולחן הטהור' (זו זהב סק"א) שכותב שהעיקר תלוי בהיסח הדעת.
- (35) שבת כהלכה מהמשנ"ב שם, ודלא כחז"א סי' לו סכ"ב.
- (36) סי' רנד ס"א, דין זה הובא גם להלן בהלכות שהיה והטמנה בקצרה שבסוף סי' רנט ד"ה כלל.
- (37) סי' שבות יצחק בשם הגרש"ז אויערבך הובא בשבת כהלכה

- (26) כמו שיתבאר – להלן בסעיף כא שכל שאין היד סולדת בו מותר להחזיר בו קדירה בשבת (אע"פ שלא היה בדעתו להחזירה והניחה על גבי הקרקע, ואעפ"כ התירו, וכל שכן לענין משהה בערב שבת, וגם שם הוסיף רבינו בחצאי-עגול את האיסור להחזיר (או להניח לכתחילה בשבת) בתוך הכירה אע"פ שאין היד סולדת בו. (אבל להשהות אין חילוק בין בתוך הכירה בין על גביה, קו"א ס"ק א).
- (27) ס"ק כ"ה, וכן בשעה"צ סק"ל.
- (28) פרק ח' ביאור ג.
- (29) שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' כח. חז"א סל"ז סק"ט.
- (30) בעל שו"ת שבט הלוי, הובא בשבת כהלכה פ"ח סט"ז.

נתנו שם מבעוד יום כבר נתבשל קצת קודם בְּנִיסַת שַׁבַּת וְצָרִיךְ לְסַלְקוֹ מִשְׁחֻשְׁכָּה אֵלָּא א"כ יוֹלָה לְהַתְבַּשֵּׁל כָּל צִרְכָּה לְצוּרֶךְ הַלֵּילָה בֵּינוֹ שְׁנֵתְבַשְׁלָה כְּבָר חֲצִי בִשּׁוּלָה* מִבְּעוֹד יוֹם וְגַם הָיָה רְאוּיָהּ כְּבָר לְהַאֲכִיל ע"י הַדַּחֵק בְּבִישׁוּלָה זֶה שֶׁמִּבְּעוֹד יוֹם* וְאִפִּילוּ אִם לֹא נָתַן אֵלָּא חֲתִיכָה אַחַת חִיָּה בְּקִדְרָה שֶׁהַתְּחִילָה כְּבָר לְהַתְבַּשֵּׁל* מוֹתֵר פְּאֵלוּ הִיתָה כּוֹלָה חִיָּה לְפִי שְׁעִי* אוֹתָהּ חֲתִיכָה מְסִיחַ דַּעְתּוֹ מִכָּל הַקִּדְרָה עַד לְמַחֵר וְכָל זֶה בְּבִשּׁוּר חִי* שְׂאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַתְבַּשֵּׁל עוֹד לְצוּרֶךְ הַלֵּילָה* אֲבָל יִרְק חִי* וְכִיּוֹצֵא בּוֹ* אֲסוּר לְהַשְׁהוּתוֹ אֵלָּא אִם בֵּן נִתְבַּשֵּׁל כְּמֵאֲכָל בֶּן דְּרוֹסָאֵי מִבְּעוֹד יוֹם* לְפִי שְׂאֵף שֶׁהוּא חִי עֲבָשְׁיוֹ יוֹכֵל הוּא לְהַתְבַּשֵּׁל לְצוּרֶךְ הַלֵּילָה וְאִינוּ מְסִיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ עַד לְמַחֵר:

ביאורים

בשבת⁴⁰.
חֲצִי בִישּׁוּלָה — שהוא שיעור מאכל 'בן דרוסאי' לכתחילה⁴¹.
מִבְּעוֹד יוֹם — אולי יש לבאר בשני הטעמים שהביא אדה"ז באופן זה: דתחילה העדיף להביא הטעם שבכל מקרה יתבשל עד הלילה ולכן אין חשש לחיתוי — כיון שאז זייק לתבשיל, ולטעם זה ההיתר הוא אפילו לדיעות האוסרים במאכל בן דרוסאי⁴², אלא שלאחר מכן הוסיף טעם נוסף לשיטה העיקרית שכל שהתבשיל ראוי לאכילה אפי' ע"י הדחק אין לחוש יותר לחיתוי שטעם זה הוא רק לשיטה השני' — אבל הוא עיקר ההיתר.

מקורות

לגלות דעתו ע"י עשיית מעשה כמו כירה קטומה וכד'), ובכל אופן מסעיפים כ"ב וכ"ג משמע כנ"ל, וממילא דברי הגמ"ר שהובאו בהערות וביאורים (שם, ובע' כא בהערה) שסמוך לחשיכה הוא בענין שיכול להרתיח אבל לא לגמור בישולו, נצטרך לפרשם באופן שכשהתבשיל הרתיח, נמצא הוא כבר בגבול האיסור, או שאין דעת רבינו הזמן (כמות).
(41) כדמשמע להלן סעיף כב, ומה שהקשו אחרונים (כמה מהם הובאו בשבת כהלכה פ"ח סי"ט) שכשרגילים לקבל שבת מוקדם אינו מצוי שיהיה סמוך לחשיכה ממש, אינו מובן קושייתם שהרי יתכן שמדובר בחתיכת בשר גדולה מאוד שזמן הרתיחת קדירה כזו נמשך כמעט שעה.
(42) כדלהלן סעיף יג.

סימן רנג, דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת סעיפים יח

אף בלא חיתוי כלל — ואף שבהטמנה חששו לחיתוי כיון שדרכו להטמין לשבת בבוקר ושמא יחתה כדי לשמור על חום התבשיל, אעפ"כ לא חששו לזה בהשהיה כיון שאי אפשר לשמור חום של בשר מגולה על ידי חיתוי בעלמא³⁸.

סמוך לחשיכה ממש — היינו שהקדירה לא תספיק לרתוח קודם החשיכה, אבל אם תרתח קודם החשיכה אינו נחשב סמוך לחשיכה, וצריך שיהיה מבושל כמאכל בן דרוסאי³⁹.
סמוך לחשיכה ממש — הכוונה לשקיעת החמה ממש, וזמן קבלת שבת אינו נוגע לענין זה, אלא שמוכן שאם קיבל שבת מאוד מוקדם לא יוכל להניח מאומה על גבי הכירה

פ"ח הערה סט, ושם שיש שרצו לחלוק בזה.
(38) שולחן הטהור (קאמארנא) סעיף ו, שבת כהלכה פ"ח הערה סח.
(39) כן מבואר החילוק בין הטמנה להשהיית בשר חי להלן סי' רנו ס"א.
(40) כן משמע מלשון רבינו בסעיף כב לגבי שיעור הזמן של סמוך לחשיכה, ולאחר מכן בסעיף כג החיל שיעור זה גם לענין בשר חי, ודלא כפי שכתב ב'שבת כהלכה' (פ"ח סי"ט) ששיעור זה תלוי בדעת האדם האם הספיק הבשר להתבשל, (וב'הערות וביאורים' צ"צ קובץ ה' ע' כז כתבו ששיעור זה תלוי בדעת האדם האם הוא סמוך לחשיכה ממש או לאו) ואינו מסתבר ששיעורי זמנים ובישולים תלויים בדעת האדם (ולכה"פ עליו

שולחן ערוך – הלכות ברכות השחר

לפי מִמּוֹן כָּל אִישׁ פְּעֶרְכוֹ. וְאֵף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁלִיחַ צָבּוּר מוֹצִיא אֶת הַדָּל פְּעֶשֶׁר, מִכָּל מְקוֹם אֵין יָד הָעֲנִי מִשְׁגָּת פְּעֶשֶׁר. וְכֵן כָּל מֵה שֶׁהִיא תִּקְנַת הַצָּבּוּר וְנִנְעָשָׂה עַל יְדֵי מִמּוֹן — נוֹתְנִים לְפִי מִמּוֹן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׂגוּבִין חֲצִי לְפִי מִמּוֹן וְחֲצִי לְפִי נְפֻשׁוֹת, כִּי יֵשׁ סִבָּא לומר שֶׁהָעֲנִי צָרִיךְ לְהַשְׁלִיחַ צָבּוּר כְּמוֹ הָעֶשֶׂר, וְיֵשׁ לְפָעֲמִים שֶׁהָעֶשֶׂרִים מוֹסִיפִים בְּשֹׁכֵר לְהַשְׁלִיחַ צָבּוּר שְׂקוּלוֹ עָרֵב יוֹתֵר וְאֵין הָעֲנִיִּים חִפְצִים בְּכֶךְ, עַל כֵּן עָשׂוּ פְּשָׁרָה זֹאת. וְכֵן הוּא מְנַהֵג קְהִלּוֹת בְּמִדִּינּוֹת הַרְבֵּה. וּבִקְצַת מְקוֹמוֹת דֵּל וְעֶשֶׂר נוֹתְנִים בְּשׁוּהָ, אֲךֹּ יֵשׁ לוֹ קֶצֶה מִכָּל נְשׂוּאִין וְזֶה לְפִי מִמּוֹן. וּבְמְקוֹם שְׂאִין מְנַהֵג — יֵשׁ לְגִבּוֹת לְפִי מִמּוֹן, שֶׁבָּרֵב הַפְּעָמִים הָעֶשֶׂרִים מוֹסִיפִים בְּשֹׁכֵר לְפִי נְעִימַת הַקּוֹל וְאֵין יָד הָעֲנִיִּים מִשְׁגָּת לְתֵת עֲמָהֶם:

כח שְׁלִיחַ צָבּוּר יוֹתֵר רְאוּי לְהִיּוֹת בְּשֹׁכֵר מִבְּנִדְבָה, לְפִי שְׂבִמְקוֹם שֶׁהוּא לּוֹקֵחַ שֹׁכֵר בְּרוּר מִן הַקֶּהֱל — אֵין פְּרִץ וְאֵין צֻחָה, שְׂאִין אַחֵר שְׂאִינוּ הִגּוֹן רִשְׁאִי לְפִשְׁט רְגֵלוֹ לְהַתְפַּלֵּל, וְאִם הָיָה בְּנִדְבָה הָרְשׁוּת נוֹתְנָה לְכָל וּבְפִרְץ הַדְּבָר יַעֲלֶה מִי שְׂאִינוּ הִגּוֹן, וְגַם הַשְּׁלִיחַ צָבּוּר נִזְהָר בְּתַפְלָתוֹ וְתַקּוּנָיו כִּשְׁהוּא שְׂכִיר:
כט אֵין לְאָדָם לְהַתְפַּלֵּל בְּלֹא רְצוֹן הַקֶּהֱל. וְכָל מִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל שְׂלֹא בְּרִשּׁוֹת מִחֲמַת אֱלֹמוֹת וְגֵאוֹת — אֵין עוֹנִין אָמֵן אַחֵר בְּרִכוֹתָיו, שְׁנֵאֲמַר: "וּבִצֵּעַ בְּרַךְ נֶאֱמַר ה'". וְאֵין לְהַתְקוּטֵט בְּעִבּוּר שׁוּם מִצְוָה, כְּגוֹן גְּלִילַת סֵפֶר תּוֹרָה וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהִרִי הַנְּעוֹנֵעִין מוֹשְׁכִין דִּיהֶם מִלְּהֶם הַפְּנִים וְהַגִּרְגִּרִים חוֹטְפִין וְאֹכִילַת לֶהֱם הַפְּנִים הוּא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה:
ל שֹׁכֵר שְׁלִיחַ צָבּוּר, יֵשׁ אוֹמְרִים שְׁפוֹרְעִים מְקַפֵּת הַקֶּהֱל שְׂגוּבִין

על פי שאין קול בנו ערב קולו, אם ממלא מקומו בשאר דברים ואין קולו משנה — אין הצבור יכולים למחות בידו, לפי שכל המתמנה לשליח צבור מן הסתם על דעת כן נתמנה שאם לפעמים לא יוכל להתפלל שמינה אחר לסייעו, ואם כן בנו קודם בסייע לכול אדם. ואפלו אחר מותו בנו קודם לכל אדם, כי כן הוא בכל המנויים שהבן שראוי לכך קודם אפלו לאחרים שגדולים ממנו, חוץ ממנויים של כתר תורה, כגון חכם הממנה להרביץ תורה או לדון, שהתורה אינה ירשה:

לד במה דברים אמורים? במקום שאין שם מנהג, אבל אם המנהג הוא שאין בנו קודם לאחר — יעשו כמנהגם. ואפלו אם נהגו למנות השליח צבור עצמו על זמן ידוע ובכלות הזמן מעבירין אותו וממנין אחר תחתיו — יעשו כמנהגם, ואין בזה משום בדיון לו בין שנהגו כך. והוא הדין לשאר מנויים הצריכים לצבור, כגון קפה של צדקה וכיצא בה משאר צרכי צבור, בין שנוטלין עליהם שכר בין שאין נוטלין, אם נהגו למנות אנשים לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ונכנסו אחרים תחתיהם, אפלו לא קבעו להם זמן בפרוש כשמונו אותם — סתמן בפרוש, מאחר שנהגו כך:

חלק א סימן נג דין הראוי לירד לפני התיבה טעמים כח"ל

לא צבור שצריכים לשפר רב ושלח צבור ואין בידם כדי ספוק שניהם, אם הוא רב מבקק ובקי בהוראה — הוא קודם לשליח צבור, שתלמוד תורה קודם לכל. ואם לאו — שליח צבור קודם, כדי להוציא הרבים ידי חובתן.

ואין מסלקין שליח צבור מאמנותו אלא אם כן נמצא בו פסול בעדים, אבל לא משום רנון בעלמא כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הנכרית, או שמסר ממון ישראל ביד נכרי. ומכל מקום יש להשיב בית דין על ככה, ואם יבואו עליו עדים בזה וכיצא בזה — מעבירין אותו ואין חזרין ומקבלין אותו עד שישוב בתשובה שלמה בלי ערמה. ואפלו נשבע שלא ילך עוד בדרךים אלו — אין זה כלום שהרי כבר משבע ועומד הוא מהר סיני:

לב שליח צבור שהוא שוחט ובודק — לא יתפלל בבגדים הצואין ומסריחין. וטוב שיחלף בגדיו כל היום כשמהלך בין הבריות, שלא יהיה בכלל משנאי אהבו מות. ואם אינו רוצה להתחלף בגדיו בשעת התפלה ולהתפלל — מעבירין אותו. ושליח צבור המנבל פיו, או שמרגז בתפלה בשירי הנכרים שמנגנים בהם לעבודת אלילים — מוחין בידו שלא לעשות כן. ואם אינו שומע — מעבירים אותו:

לג שליח צבור שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים, אף

לקוטי תורה

תוכן הפרק: רק עסק התורה יכול לרוות צמאון הנפש ואהבתה להשי"ת

והענין הוא, כי הנה כתיב והיו הדברים האלה וגו', ודברת כם בשבתך בביתך וגו', דלכאורה פירוש "הדברים האלה" היינו האמורים בקריאת שמע דעלה קאי, ובאמת מצות ק"ש היא בשחרית וערבית בלבד ולא כל היום, ואיך נאמר ודברת כם בשבתך בביתך ובלכתך בו, דמשמע כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשה בין בשבתך בביתך בין בלכתך בדרך בו.

אלא ודברת כם בדברי תורה כתיב. וא"כ צריך להבין מהו "הדברים האלה", דמשמע דקאי על הדברים האמורים למעלה, אחד ואהבת בו.

כדי להבין את המעלה הרוחנית המיוחדת שבתלמוד תורה, יש להקדים מה שאומרים בק"ש "והיו הדברים האלה גו' ודברת כם בשבתך בביתך גו'", דממ"ש "הדברים האלה" משמע דקאי על האמור למעלה "שמע גו' אחד ואהבת גו'", ואילו ממ"ש "ודברת גו' בשבתך גו' ובלכתך גו'" משמע דבדברי תורה הכתוב מדבר שהוא חיוב תמידי (משא"כ ק"ש דמצותה רק בשחרית וערבית), ועל כרחך צריך לומר,

שקיום "שמע גו' אחד ואהבת גו'" תלוי בתלמוד תורה, כלומר, כדי ש"הדברים האלה" - "שמע גו' ואהבת גו'" - יהיו קבועים "על לבבך", הרי זה על ידי "ודברת כם גו'" (עסק התורה).

[להבנת הענין מקדים לבאר את הפירוש הפנימי ב"ה' אחד]:

אך הנה נודע פירוש מלת אחד, שהוא לבדו הוא בשמים וארץ וד' רוחות העולם כמו שהיה לבדו קודם בריאת העולם, וכמ"ש אני ה' לא שנית.

לפי משנת החסידות, הפירוש ד"ה 'אחד' אינו רק שיש אלקה אחד ולא שנים ח"ו, אלא שאין שום מציאות אמיתית מלבד הקב"ה, ונמצא שהוא יתברך המציאות היחידה.

וזהו הפירוש במה שאומרים "אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא כו'", "פירוש הוא ממש בלי שום שינוי", דכמו קודם שנברא העולם הי' הוא לבדו, הנה לפי האמת גם עתה לאחר שנבראו השמים והארץ וכל צבאיהם עדיין "הוא לבדו הוא". וזהו פירוש "אני ה' לא שנית", שאין בריאת העולמות פועלת שום שינוי באחדותו יתברך האמיתית, כי גם עתה "אין עוד (מציאות אמיתית) בלעדו".

עלמין", היינו שאין השכינה תואר על הקב"ה כפי שהוא ית' מרומם מן העולמות אלא על האור והחיות שנמשך מאתו ית' להתלבש בעולמות - הנה לגבי בחינת השכינה יש לעולמות ונבראים חשיבות ותפיסת מקום.

והיינו ע"י רבוא רבבות צמצומים שיהא נגלה כבוד מלכותו ית'.

ומובן, שגילוי מידת המלכות (שהיא מדריגה כזו שלגבה יש חשיבות למציאות העולמות) מאתו יתברך, דורש הרבה צמצומים והעלמות והסתרים על מהותו ועצמותו יתברך (שהוא רם ונשא ומובדל לגמרי מכל גדר הבריאה).

ולפיכך, לגבי הקב"ה בכבודו ובעצמו, שהוא מרומם ומנושא גם ממדת מלכותו, אין העולמות והנבראים כולם פועלים שום שינוי.

ואי לזאת ואהבת את הוי' אלהיך ממש, דהיינו להיות האהבה ורעותא דלבא [רצון הלב] להבטל אליו ית' ממש, להיות נפשו נכללת ונטלה במציאות באור אין סוף ב"ה ממש דכולא קמיה בלא ממש חשיב.

כאשר האדם מתבונן כיצד לפי האמת מצד הקב"ה בכבודו ובעצמו כל העולמות והנבראים אין להם שום חשיבות והוא יתברך "ה' אחד" - יתעורר באהבה ורצון פנימי להתבטל ממציותו ולהכלל בו יתברך, שלא ירצה שום דבר בעולם מלבד אלקות, כיון שהוא אמיתת המציאות.

וזהו אחד ואהבת, שמבחינת אחד נמשך להיות האהבה ורעותא דלבא בנפש האדם, להיות הוי' ממש אלהיך.

וזהו גם המשך הענינים, "שמע גו' ה' אחד ואהבת גו'", דמשמעות הענין היא, דע"י שהאדם מתבונן באחדות השם יבא לידי אהבת ה'. דלכאורה, מהי השייכות בין ההתבוננות באחדותו יתברך ("ה' אחד") לענין האהבה.

אך הענין, שהדיוק כאן "ואהבת את הוי' אלקיך" (ולא אמר "ואהבת את ה'" סתם), שהפירוש הפנימי בזה הוא, שהאדם צריך להשתוקק, ש"הוי'" - הוא מהותו ועצמותו יתברך - יהי "אלקיך", אלקה שלך, "כחך וחיותך".

כלומר: לפי פשוטו פירוש "אלקיך" הוא שהקב"ה מושל ושולט עלינו, אבל ע"פ עומק הענין, התואר

משום דכולא קמיה בלא ממש חשיב ואין העולמות תופסים מקום כלל.

ולכאורה - הא כיצד? הרי בכל זאת נבראו סוף - סוף העולמות, וכמ"ש "בראשית ברא אלקים"?

אלא לפי שמצד הקב"ה בכבודו ובעצמו כל העולמות אינם תופסים מקום כלל ואין להם שום חשיבות, כך, שמצידו יתברך הרי זה כאילו אינם במציאות.

רק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, מלכותך מלכות כל עולמים, שמבחינת מלכותו נתהווה בריאת העולמות מאין ליש.

וכי תימא - אם הקב"ה בכבודו ובעצמו מרומם מכל ענין הבריאה, כיצד נברא העולם? הנה על זה אומרים (אחרי "שמע גו' אחד") - "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כלומר, שכל ענין העולם ("לעולם") נתהווה רק ע"י מידת המלכות ("שם כבוד מלכותו"), וכמ"ש "מלכותך מלכות כל עולמים", דהפירוש הפנימי בכתוב זה הוא, שכל העולמות כולם חיים וקיימים רק ממדת המלכות בלבד.

והטעם - לפי ש"אין מלך בלא עם", כלומר, גדר המלכות לא שייך בלי מציאות של "עם" שעליו הוא מולך, וכך למעלה כביכול, שכל הנתינת-מקום לעולמות ונבראים היא רק ממדת מלכותו יתברך שהיא "המכריחה" כביכול שתהי' מציאות העולמות והנבראים שהקב"ה מלך עליהם.

ובמאמר יחיד חי העולמים מלך.

ובזה יובן נוסח התפלה "יחיד חי העולמים מלך", פירוש: הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא "יחיד", היינו לא רק שיש בורא יחיד, אלא שהוא יחיד, שאין שום מציאות מלבדו; וכי תימא מהיכן הוא חיות כל העולמות - על זה ממשיך "חי העולמים מלך", דחיות העולמות הוא רק ממדת המלכות.

דהא דכולא קמי' בלא חשיב היינו קמיה דוקא, משא"כ בבחינת מלכותו הוא שכינת עוזו השוכנת בתחתונים.

הא דאמרינן לעיל "דכולא קמי' בלא ממש חשיב", הדיוק בזה הוא "קמי'" דוקא, דהיינו הקב"ה בכבודו ובעצמו שלגבי' אין חשיבות כלל לשום מציאות אחרת; משא"כ מצד מידת המלכות, שהיא בחינת השכינה, שנקראת כן "על שם ששוכנת ומתלבשת תוך כל

ומכל מקום, גם כפי שהתורה "רדה ממקום כבודה" להתלבש בעולם הזה, אין זה מגרע כלל ממעלת התורה שהיא לבוש אשר בו מלוּבש הקב"ה בכבודו ובעצמו, שלכן, גם כשאדם לומד תורה כפי שנתלבשה בדברים תחתונים גשמיים, "הרי זה כמחבק את המלך [הקב"ה]". וזהו שהולך ומבאר:

ועל זה נאמר לבושי' בתלג חיזור.

וזהו שראה דניאל בחזיונו "לבושיה כתלג חיזור" (לבושו של הקב"ה כשלג לבן), פירוש, לבושו של הקב"ה הוא התורה כנ"ל, ולבושו של הקב"ה נמשל בכתוב לשלג, כי ב"שלג" מודגש כיצד התורה נשאת במעלתה גם לאחר ירידתה למטה והתלבשותה בגשמיות.

כי תחלת הויית השלג הוא מן המים, שנקרשו ונעשו שלג, ואח"כ כשנפשר ונמס חוזר למים. השלג נוצר בתחילה ממים, ואח"כ נקרש, אבל אח"כ שוב נמס ונעשה מים.

כך הויית לבוש התורה הוא מבחינת המים שהיא בחינת חכמה עילאה, חכים ולא בחכמה ידיעא. כך הוא לענין זה שהתורה היא לבוש להקב"ה, שיש בה מעין שלש מדריגות הללו:

מעלתה העצמית של התורה היא, שהתורה היא חכמתו יתברך (הנקראת "חכמה עילאה"), וזהו כענין "תחלת הויית השלג הוא מן המים", כי "מים" הוא כינוי למדריגת החכמה כידוע.

אשר זוהי התורה כפי שהקב"ה "מלביש" את עצמו בה (וכנ"ל, שאור אין סוף ב"ה ממש מתלבש בהתורה), כלומר, זוהי התורה כפי שהיא אצלו יתברך, בחינת חכמתו של הקב"ה שאינה בגדר השגה, וכדאיתא בתיקונים "אנת הוא חכים ולא בחכמה ידיעא" (הקב"ה הוא חכם, אבל לא בחכמה "ידועה"), פירוש, חכמתו יתברך בלתי ידועה כי היא למעלה מגדר החכמה כפי שהיא "ידועה" אצל נבראים.

ונמצא, שהתורה בתחילת "הווייתה" היא למעלה לגמרי מגדר השגת הנבראים.

ומזה נמשך ג"כ בתורה גשמיות שלפנינו להיות גילוי בחינת חכמתו ורצונו ית'.

המדריגה השני' שבתורה היא כפי ש"מים" דתורה "נקרשו ונעשו שלג", כלומר, שהאלקות שבתורה

"אלקיך" (או "אלקיננו" וכיוצא בזה) בא להגדיר את הקשר והשייכות בין הקב"ה ונבראים, שהאור האלקי מתאחד עם האדם עד שמרגיש שכל כוחו וחיותו אינם אלא אלקות. ולפ"ז פירוש "הוי' אלקיך" הוא, שכל כוחו וחיותו של האדם הוא שם הוי' דייקא, המורה על אור אין סוף ב"ה (שמצינו יתברך אין שום מציאות בלעדו).

ואהבה ותשוקה זאת (להבטל אליו וכו') היא רק כשהאדם מתבונן ב"ה אחד", שהיא ההכרה באחדותו ית' האמיתית, שמצד הקב"ה בכבודו ובעצמו אין שום מקום לאיזו מציאות בלעדו.

והיינו ע"י עסק התורה.

אמנם כיצד ניתן "להשביע" ו"לרוות" אהבה ותשוקה זאת, ש"הוי' ממש (אכן) יהי' אלקיך" בפועל - הנה על זה ממשיך בכתוב "והיו הדברים האלה גוי' בשבתך בביתך גוי'", שבדברי תורה הכתוב מדבר.

דכתיב עומה אור כשלמה, שאור התורה עומה הקב"ה כשלמה, שאור אין סוף ב"ה ממש מתלבש בהתורה.

וטעם הדבר, לפי שהתורה היא לבושו של הקב"ה כביכול, היינו לבוש להקב"ה בכבודו ובעצמו ("אור אין סוף ב"ה ממש"), וכמ"ש "עומה אור כשלמה", ו"אור" היא התורה כמ"ש "ותורה אור".

ולפיכך, על ידי עסק התורה "נכללת" נפש הלומד באור אין סוף ב"ה.

[להבנת הבא לקמן (וכן בפרק הבא) יש להקדים, דזה שאמרנו שהתורה היא "לבושו" של הקב"ה, שהוא יתברך בכבודו ובעצמו מתלבש בתורתו הקדושה, הכוונה בזה לתורה כפי שהיא נלמדת ע"י בני ישראל למטה בעולם הזה הגשמי.

פירוש: התורה הלא היא חכמתו של הקב"ה, שקיימת עוד לפני בריאת העולם (כמפורש בחז"ל שהתורה היא מהדברים שקדמו לעולם), אשר מזה מובן שב"מקומה הראשון" של התורה היא מדברת רק במושגים רוחניים (שהרי למעלה לא יצוייר כל גדר הגשמיות), אלא שאח"כ "התורה ירדה ממקום כבודה .. ומשם נסעה וירדה .. ממדרגה למדרגה .. עד שנתלבשה בדברים גשמיים וענייני עולם הזה, שהן רוב מצוות התורה ככולם והלכותיהן, ובצדופי אותיות גשמיות", והיא נלמדת ומושגת ע"י בני אדם שוכני בתי חומר.

את הסברא באותיות כאלו המלבישות ומכסות את עומק השכל, כך שבאופן גלוי הסביר להם רק את פשוטו של השכל ואילו עומק השכל אינו מתגלה להם. אבל מכל מקום גם עומק השכל מוסתר ונעלם באותיות אלו, ולכן אמרו רז"ל דלא קאים אינש אדעת' דרבי' עד ארבעין שנין, שיש בזה שני ענינים הפוכים: מחד גיסא, קודם ארבעים שנה אי אפשר לו להתלמיד להבין את עומק חכמת רבו לפי שהוא מוסתר ונעלם; אבל לאידך, ע"י יגיעה עצומה במשך ארבעים שנה יוכל התלמיד להגיע סוף סוף לעומק חכמת הרב - כי מאחר שעומק זה הי' מלובש בתוך דברי הרב, לפיכך, סוף-סוף, ביגיעה כדבעי, העומק מתגלה מהעלמו (וזהו "חכמה בסוף").

[לסיכום: על ידי התורה יכול האדם לרוות את צמאונו ותשוקתו להרגיש אחדותו יתברך, כי בתורה ישנו גילוי אור אין סוף ב"ה].

ד"ה כי ביום הזה יכפר פרק ג

מתכסה ומתעלם, וזהו כאשר התורה יורדת לעולם הזה ו"מתלבשת" בדברים גשמיים וענייני עולם הזה, שאז לא נרגשת הקדושה האלקית שבתורה.

אולם, כשהאדם לומד תורה כדבעי, ביכולתו "להפשיר" את השלג ולהפכו שוב ל"מים" - היינו, לגלות ולהרגיש בדברי תורה שלומד שהיא חכמתו יתברך (חכמה עילאה), ובמילא מתאחד עי"ז עם אור אין סוף ב"ה המלובש בתורה.

וזהו חכמה בראש וחכמה בסוף.

ובזה יובן מ"ש בס' הקבלה "חכמה בראש וחכמה בסוף" - דראשית כל המדרגות היא בחינת החכמה שהיא חד עם קוב"ה כנ"ל, ו"חכמה בסוף" היינו גילוי חכמתו יתברך בתורה הגשמית שלפנינו.

[משל לענין "חכמה בראש וחכמה בסוף" - מענין החכמה כפי שהיא בבני אדם:

רב המלמד תלמידים שכל עמוק, שהוא מלביש

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

טרם שנברא העולם הי' הוא לבדו ואחר שנברא אינם בבחי' עם נפרד כו', הענין הוא כמ"ש במ"א דע"י בחי' ההתנשאו' דמל' בטרם שנברא העולם שנק' מלך מרומם לבדו כו' מלך הקדוש וכה"ג מזה עצמו נעשה בחי' הצמצום והריחוק שיוכל להיות הבריא' מאי"ן ליי"ש, וזהו אמיתי' קיומם אחר התהוותם כו' וכידוע במ"ש ירא' ה' לחיים שהמלאכי' מפני הירא' אלקי' שעליהם חיים וקיימי' יותר כו' וכמו שא' ומוראך עליהם כו', אך אחר הבריא' הרי זה כמלך על עם וראי' מן המלאכי' שעושין כת"ר מל' באמצעו' הביטול' הי"ש לאי"ן כמ"ש כת"ר יתנו לך כו' וכמ"ש בזה ע"פ גבורי' כח עושי דברו כו', ונמצא ב' בחי' מלוכה יש, א' התנשאו' בעצמו קודם הבריא' והב' התנשאו' שמצד העלא' מ"ן דעולמו' כו', ואע"פ שהתנשאו' שבא מצד העלא' מ"ן אין ערוך כלל להתנשאו' שמצד עצמו מ"מ נמשך בזה עונג גדול יותר מעונג שבכל המדו' כנ"ל וכמ"ש במ"א בענין מלכיו"ת דר"ה כו' וד"ל (ואע"פ שנא' כי אמרתי עולם חס"ד יבנה, היינו בחי' חסד שבמל' דוקא וכמ"ש והוכן בחס"ד כס"א כו' וכן במדה"ד שבמל' כו' וד"ל).

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא

והנמשל מכל זה יובן למעלה במ"ש מלכותך כו' דמבחי' מדת מל' דאצי' דוקא נמשך מקור חיות כל העולמות ולא ממדה אחרת כח"ג דאצי' לפי שאין ערוך כלל בין בע"ג לבלתי בע"ג, ואם הי' נמשך מאור מדת החסד דאצי' ששרשו בעצמות המאציל כמו משל התפעלו' עצם הנפש במעשה החסד כו' וגם המקבל הי' מקבל מבחי' מהות ועצמו' אור המאציל שבחסד עליון דאצי' הרי לא הי' באפשר שיהי' למציא' בע"ג אלא הי' הכל בבחי' א"ס, ולזאת לא נמשך מקור לבע"ג רק ממת המל' מפני שהוא בא בבחי' התפשטו' חיצוניו' בלבד כנ"ל, היינו רק בבחי' מקיף לבד כנ"ל. וזהו ה' מלך גיאות לבש שהתנשאו' וגיאות ה' על כל העולמו' הוא רק בבחי' לבוש ומקיף מרחוק שמפני זה יכול' להיות בבחי' הגבלה מאי"ן ליש וזהו שרש התהוות מציאותם בכל רגע כו' וד"ל (וזהו שנק' המל' עטרה שהוא בחי' כת"ר מל' שנק' מלך מרומם לבדו ומתנשא מימו' עולם וכן מ"ש מלך יחיד חי העולמי' או יחיד חי העולמי' מלך כו' ולא כמלך ב"ו שאין מלך בלא עם נפרד כו' והרי למעלה א' ממ"ן הכ"ל כו' דאין לך דבר חוץ ממנו כו' וא"כ איך יתכן המלוכה דודאי

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

מצד ההתבוננות והטעם והיינו מפני שנמשך בהם מבחי' דעת עליון, שהוא למעלה מההארה הנמשכת להיות מושג בשכל הנבראים הנק' שעור ה' ומתלבש בחי' זו בנשמות ישראל בהכרה בלי שום דעת המושג כמש"ש וז"ס מ"ת שבשבועות שכמו"כ כל המצוות מעשיות הם המשכות אורות עליונים ע"י מעשה גשמיות שהוא ע"ד המשכת דעת עליון ע"י החטה בלמטה מהדעת ולכן הי' פתח דבריו ית' אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ' ב') ירצה בזה שהפליא מעלת ישראל על המלאכים שהם אינם מקבלים מזונם וחיותם מבחי' מיצרים וגבולים שהם השיעורים הגבוליים דשעור ה' כ"א מבחי' אנכי שלמעלה מההשגה הנגלית והוא בחי' הכתר שנמשך בשבועות והנה הארת הכתר הוא בחי' הארת פנים ש"ע נהורין אר"ך וק"ן שנמשך בחכמה וז"ס שתי הלחם על המשכת הארה זו והמשכת החסדי' בנו"ה ומשם במלכות, כי החטה שרשה מבחי' דעת שבעולם התהו ע"כ כחה יפה להמשיך בחי' ההעלם לידי גילוי אך ההפרש בין מצה דפסח לחמץ דשתי הלחם כי בשבועות שהוא גילוי הכתר גם החמץ יכול לעלות נכי בפסח גילוי דעת הנעלם הי' בלמטה מהדעת לכן הי' מצה קטנות משא"כ שבועות גדלות ב' גלוי הדעת הנעלם בדעת ממש שהרי פנים בפנים דבר ה' עמהם:]

ספר המצוות – מצוות הקרבת וספירת העומר

ג) **והנה** כ"ז הוא ענין בחי' מנחת העומר שהוא בחי' שעורה שעור ה' המתגלה בפסח והיא ראשית קצירכם שהוא ענין השגת הנפש בחי' גילוי אור א"ס ב"ה איך הוא ממכ"ע וסוכ"ע לכל נפש כפי אשר תוכל שאת ההשגה וכאשר יעמיק האדם ויתבונן גדולתו ית' כל חד לפום שיעורא דילי' הבא משעור ה': אך בשבועות הוא גילוי בחי' חטה והוא ענין מצות שתי הלחם שנצטוו להקריב בו כמ"ש ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתי שני עשרונים סלת תהינה חמץ תאפינה וגו' (ויקרא כ"ג י"ז), ובחי' חטה נק' מאכל אדם שהוא ההמשכה הנמשך לנשמות שבישראל עצמן שהיא למעלה מעלה משעורה שהם מאכל בהמה חיות המלאכים הנק' פני שור פני ארי' וחיה בכלל בהמה וחיות נפש הבהמי' כנ"ל וכנודע שנשמות ישראל נמשכים מבחי' אדם שעל הכסא ולכן אתם קרוים אדם, והענין כי החטה היא מאכל אדם שמוספת בו דעת וכמארו"ל עץ הדעת חטה היתה (ברכות מ' א') ופי' וענין דעת זה היינו המשכת דעת הנעלם לידי גילוי וכמבואר לעיל במצות אכילת מצה ממארו"ל שאין התינוק יודע לקרות או"א כו' (ברכות מ' א') שדיעה זו היא מבחי' דעת שלמעלה מדעתו והשגתו שנמשך בו להיות נפשו קשורה בנפש אביו ככה הוא בנשמות ישראל שיש בהם ההתקשרות הנפלאה למסור נפשם בה' גם שלא

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

בנתינת לוחות האחרונות כ"א מה שירד ה' על ה"ס בחג השבועות זמן מתן תורתנו. **ויובן** בהקדם הבנת ענין מה שמ"ת הי' ביום החמישים² לצאת בני מאמ"צ כמ"ש וספרתם לכם וגו' תספרו חמשים יום והקרבתם וגו', ואין סופרים כ"א מ"ט יום ולמחרת יום המ"ט הוא חגה"ש, וכמשנ"ת בלק"ת שיום החמשים בא ממילא³ אחר ספירת מ"ט יום, וע"י ספירה א"א להגיע, כ"א אחר ספירת מ"ט הוא יום החמשים והוא בחי'

[[עב]] **ומעתה** יובן ענין דוד ויהונתן¹, שכ' בתה"ד סי' רל"ג הנ"ל שעד שכרת ברית עם דוד נק' יונתן ואחר הכריתות ברית נק' ברוב המקומות יהונתן. ויובן [בהקדם] ענין מ"ש בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וארו"ל במשנה סוף תענית ביום חתונתו זו מ"ת, והגם ששם הכוונה על יוהכ"פ שבו ניתנו לוחות אחרונות, שהרי מביא זה לראי' שלא היו יו"ט לישראל כו' וכיוהכ"פ, מ"מ מ"ת הוא בחגה"ש שלא הי' יום מ"ת שנית

לקמן (עד ס"פ עג) ראה בהרחבת הביאור לקמן ד"ה וביום הביכורים (פרקים עו-פא).

(3) וכמשנ"ת בלק"ת שיום החמשים בא ממילא: לקו"ת במדבר יב, א ואילך.

(1) ומעתה יובן ענין דוד.. ענין מ"ש בעטרה: בגווי"ק נסמן בצידי הגליון שכאן מתחיל מאמר חדש. אך לא נרשם ברשימת מאמרי דא"ח (שבעריכת כ"ק אדמו"ר).

(2) ויובן בהקדם הבנת ענין מה שמ"ת הי' ביום החמישים: בהבא

משארז"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנא' להנחיל אוהבי יש הוא ג"כ כנ"ל, כי ל"א כשהם כלולים מיו"ד הם ש"י, והיינו שזהו מהארת החכ' שמאיר בבינה אז נעשה מן ל"א ש"י, וכמו שבחכ' יש נתיב אחד שלא ידעו עיט כן בבינה יש שער אחד שאינו מושג, והוא בחי' שער החמשים דבינה שהוא המחבר בחי' האין דחכ' עם היש דבינה, וכנודע שהמחבר צ"ל שורשו גבוה משניהם בכדי שיוכל לחבר⁷, כמ"ש מזה במ"א⁸.

המשך והחזרים תרל"א

מאמר ד"ה כמראה הקשת אשר יר' בעין

ל"א נתיבות חכ': ראה סה"מ תרל"ב ח"א שם ע' לח. וש"נ. וע' קצט. (7) בכדי שיוכל לחבר: בגוכי"ק נוסף כאן [ואח"כ גרשם ע"ז שא"צ להעתיק]: וי"ל שכמו"כ צ"ל באין דחכ' ג"כ, וזהו נתיב הל"ב עם השער הנו"ן דבינה. (8) וכנודע שהמחבר צ"ל שורשו גבוה משניהם. כמ"ש מזה במ"א: ראה אוה"ת וירא ק, סע"ב ואילך. ביאורו"ז להצ"צ ח"ב ע' תשעה. [ובחסמנן לקמן הערה ד"ה: ענין הקרן זוית].

שער החמשים דבינה, וצ"ל ביאור ענין שער החמשים מהו. והענין הוא דאיתא בס"י בשלשים ושתיים נתיבות פליאות חכ' חקק כו', ונתיב נתיב לא ידעו עיט⁴ ולא שזפתו עין איה, והיינו שבל"ב נתיבות אלו יש נתיב אחד שלא ידעו כלל, וגם עין איה היינו המלאכי⁵ שאומרים איה מקום כבודו, וזהו דכתי' ויקרא לו אל אלקי ישראל, וארז"ל במד"ר הקב"ה קרא ליעקב אל, היינו שנגלו לו בחי' ל"א נתיבות חכ'⁶, וזהו אל אלקי, אל הוא ל"א נתיבות הנ"ל, וכמו שהוא בחכ' כן

(4) בשלושים ושתיים נתיבות. נתיב לא ידעו עיט: ראה לקו"ת בהעלותך לו, ג. אוה"ת בראשית (כרך ג) תקסח, סע"ב. לך לך (כרך ד) תשז, א. נ"ך ס"ע תצא. סה"מ תרל"ב ח"א ע' לח. (5) עין איה היינו המלאכים שאומרים איה מקום כבודו: ראה תקו"ז ת"ל (עו, א): נתיב קדמאה עלי' אתמר נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה, מאן עין איה, אלא אינון מלאכין דאמרין איה מקום כבודו. הובא ונת' באוה"ת לך לך (כרך ד) שם תשז, א. סה"מ תרנ"ח ע' כ-כא. (6) וזהו דכתי' ויקרא לו אל אלקי ישראל. הקב"ה קרא ליעקב אל.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר הרש"ב

קונטרס החלצו

שיש לזה שייכות בפרט לשם הוי'. דהיינו דקליפת מדין הוא היפך ומנגד לגמרי לשם הוי'. ובמה שפעלו מדין והחטאו את ישראל שזהו פעולת והתפשטות קליפתם כו' פגמו בזה בשם הוי'. ועל זה אמר לתת נקמת הוי' במדין לנקום מהם ולאבדם שעל ידי זה יתוקן הפגם כו'. ולכאורה אין זה מובן מהו ענין המנגד דמדין לשם הוי' עד שאומר על זה לתת נקמת הוי' כו' דלכאורה מה שיוכל להיות פגם בשם הוי' הוא יותר מהז' אומות שהן הז' מדות רעות שהן לעומת זה דקדושה כידוע. אבל מדין אינו בכלל הז' אומות כלל כו'. ועוד צריך להבין מה שנאמר החלצו מאתכם היה צריך לומר יחלצו. דהחלצו משמע כולכם ולפי מה שנאמר מאתכם שלא הלכו כולם למלחמה רק אלף למטה כמו שנאמר אחר כך. וזהו שנאמר מאתכם ולא כולכם. אם כן הוה ליה למימר יחלצו ולא החלצו דמשמע שקאי על כללות ישראל שיחלצו ויזדרזו למלחמה זו כו'. וגם מהו שנאמר אחר כך אלף למטה כו' לכל מטות ישראל הוה ליה למימר מכל מטות כו'.

קיצור. ענין מלחמת מדין. מנגד לשם הוי'. קושיות בלשון הכתוב.

ב. וגם צריך להבין בעצם ענין המלחמה במדין דעיקר הכוונה בזה היה לנקום נקמת בני ישראל מהמדינים לא בכדי לרשת את ארצם כי לפי הנראה מהכתובים לא ירשו את ארץ מדין. דמה שירשו בני גד וראובן וחצי שבט מנשה היה מארץ סיחון ועוג. וכמו שפירש רש"י על פסוק עטרות ודיבון (ולדברי הרמב"ן בפרשת בלק על פסוק זקני מדין היה מדין בכלל ארץ סיחון ונמצא בכלל ירושת ארץ סיחון נכלל גם ארץ מדין. ולפי זה צריך לומר שלא נשלמה שלימות מלחמת סיחון עד שנלחמו במלכי מדין. ולא משמע כן מהפסוקים) כי אם עיקר הכוונה היתה לנקום כו'. וצריך להבין בזה דבמאמר ה' למשה כתיב נקום נקמת בני ישראל כו'. ומשה אמר לישראל לתת את נקמת הוי' במדין. וצריך להבין מהו ענין נקמת הוי' הלא לא עשו מדין רעה רק לישראל כו'. וכמו שנאמר כי צוררים הם לכם כו'. ועל זה אמר נקום נקמת בני ישראל כו'. אבל מה שייך זה לשם הוי' ואם מפני שחלק הוי' עמו ונתיב יצרנהו כאישון עינו כל הנוגע בהם כאילו נוגע בבבת עינו כו' וממילא נקמת ישראל הוא נקמת הוי' כו'. הנה באמת כן הוא אמנם ממה שפרט כאן לתת נקמת הוי' במדין משמע

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים תרצ"ו

האדם צריך להבין פנימיות הכוונה, שבכל מקום שהוא נמצא, יאיר באור תומ"צ. הקב"ה בוחן את האדם בכמה דרכים.

קובעים עתים לתורה, הנה יתנו אל לבם להתבונן האם בגלל זאת אשר הקדוש ברוך הוא מברכם בעשר ומשפיע להם השפעה מרבה האם בגלל זאת אין להם פנאי לעסוק בתורה בכל יום, והוי זה דגמא – איש פשוט אשר מלך גדול רוממו ונשארו עד אשר כל העולם פלו חקמים ונעשירים פנו אליו ברבוי עניניהם וכבודוהו מאד, ונעשה האדם פשוט טרוד וסקוץ בכבודו ועשורו, עד שלא היה לו זמן לבוא אל המלך אשר גדלו ורוממו. ובחדש אלול שהוא חדש החשבון, הנה אז אומרים "לך אמר לבי בקשו פני", שצריכים לעשות חשבון צדק בנפש לתקן כל החסרונות, דעל ידי הכנה טובה זו בקבלת על מלכות שמים לקבע עתים לתורה זוכים לשנה טובה ומתוקה בגשמיית ורוחניות.

ד"ה לך אמר לבי

כ"א אלול תרצ"ו

ז) וזהו "לך אמר לבי בקשו פני", דבמהנהנה דהשגחה פרטית צריך האדם לתת מחו ולבו להבין פנימיות הפונה, והינו זה מה שגזרה ההשגחה העליונה דמזונותיו של אדם ופרנסתו באים לו בדרך יגיעה כנ"ל בכלל, וענן ההגרה ממקום למקום בפרט, הנה יש בזה פונה פנימית, והפונה היא אשר בכל מקום שהוא יאיר באור תורה ומצוות וישתדל בהרצת תורה ובקנין המדות טובות באהבת רעים, וכמה דרכים לפננו יתברך, דלפעמים בוחן את האדם בעשר וברבוי עסקים לראות היעמד האדם בנסיונותיו לקבע עתים לתורה, ולפעמים חס ושלום וחס וחס לילה הנה הקדוש ברוך הוא בוחן את האדם במדה ההפקית שהיא מדת העניות רחמנא לצלן, והפעלי עסקים העשירים אשר מצד רבוי עסקיהם המה טרודים שאינם

לקוטי דיבורים

- בהיותי במזריטש שמעתי מהרבי בשם הסבא -
הבעש"ט - שחלת דבש מקמח דגן -קארענע לעקאח -
מעוררת המשכת הלב לתורה, כי דגן ודבש בשרשם הם כלים לתורה.

הרבי ברך ואכל חלת דבש ושתה כוסית משקה ואמר לחיים ולאחר מכן חילקו לכל הנאספים מזונות וי"ש והשמחה רבתה.

אחרי תפלת ערבית, נערכה סעודה והרבי אמר תורה. החסידים התוועדו כל הלילה. היתה זו שמחת הבר מצוה הראשונה בבית רבי.

בשבת פרשת ויצא אמר הרבי תורה שלש פעמים: לפני קבלת שבת, בשעת הקידוש ואחרי מנחה וסעודת שבת. הקידוש וסעודת שבת נערכו בבית המדרש הגדול. נו. בתפלת מנחה של שבת פרשת ויצא קרא הרבי בעצמו בתורה, וציווה שבנו הבר מצוה, הרבי, יעלה לתורה לשלישי.

כל הנוכחים בשעה שהבר מצוה עלה לתורה, ראו את דביקותו של הרבי כשהעולה לתורה אמר את ברכות התורה, ושמעו את הקריאה - התפעלו מאד מאופן קריאתו של הרבי את הפרשה הקטנה בת ארבעת

נה. כשסיים הבר מצוה, בנו של הרבי, הרבי, אמירת תורה זו, היה הרבי בשמחה רבה, שהכניסה אותו לדביקות עצומה שנמשכה זמן רב. בבית המדרש הגדול ובכל הסביבה הושלך הס, כל העינים היו מוסבות לעבר הבימה הגבוהה עליה ישבו הרבי, הבר-מצוה ואחיו של הרבי.

עברה שעה ארוכה והרבי אמר מאמר רז"ל⁸: "כל האומר שמועה בשם אומרו - יראה כאילו בעל השמועה עומד לפניו", והתחיל לנגן הניגון שלו המכוון לארבעת האותיות של שם הוי' וכנגד ארבעת העולמות אצילות-בריאה-יצירה-עשיה. כל תנועה מהניגון שר פעמיים ואת הבבא הבריעית - כמה פעמים.

בשעה שהרבי ניגן היו כל המחשבות, הכוחות והחושים של הקהל הרב שהתאסף בבית המדרש ומסביב לו, מקושרים בניגונו של הרבי, כל תנועה שהרבי שר, עוררה חלק מיוחד של הנפש ואת כל אחד לפי ערכו רומם הניגון ממעמדו ומצבו.

ר' יוסף כל בו ור' איסר קיסעס סיפרו לי שבשעה שהרבי ניגן אז את הניגון, נזכרו על כל מה שעבר עליהם מיום עמדם על דעתם.

כשסיים הרבי את הניגון, אמר:

לבכות ואבי אמר לי שבעריל - חתן הבר מצוה - שאלני מדוע יעלה לתורה במנחת שבת ולא בשבת בבוקר, ועניתי לו מפני שבמנחת שבת אומרים "ואני תפלתי לך ה' עת רצון", הזמן של תפלת מנחה הוא זמן של עת רצון.

שאלתי את אבי:

כל זמן שמתפללים בו הוא זמן טוב, מדוע דוקא בשעת תפלת מנחה?

ענה לי אבי:

- אצל המלך יש זמן מיוחד בכל יום לקבלת בקשות. אך ישנם מקורבים כאלה שיודעים מתי הוא עת הרצון אצל המלך, ואלה שיש להם מקורב למלך מגישים את הבקשה למלך בשעת עת הרצון.

עד גיל שלש עשרה שנה - אומר לי אבי - נקיים מחטא, כשמתמלאות שלש עשרה שנה נהיים בר מצוה ואז בא היצר הטוב. היצר הטוב מקורב למלך מלכי המלכים הקב"ה, והוא שליח השי"ת לעורר את האדם לעשות מצוות ומעשים טובים, ולכן עולה הבר מצוה לתורה בפעם הראשונה בשעת רצון של תפלת מנחה.

נח. מנהג ליובאוויטש הוא, שאחרי התפלה, מתאספים יחד, הורי הבר מצוה אומרים כמה מלים לכבוד השמחה. לאחר מכן חוזר הבר מצוה מאמר חסידות, ומכבדים את המסובים במזונות ובמשקה, ובערב עורכים סעודה.

הבר מצוה שי' אמר את המאמר "איתא במדרש תהלים" הידוע.

כשסיים הבר מצוה חזרת המאמר, אמר הרבי שליט"א לנכדו הבר מצוה ברכת לחיים על כוס, וזה לשונו הקדוש:

"היום נהיית בר מצוה, ואני מברך אותך, שהשם שאתה נושא לאריכות ימים ושנים טובות ומאירות באור תורה ומצוה ומעשים טובים בגשמיות וברוחניות על פי דרך החסידות, כרצון כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים - יאיר בך בפנימיות.

המחזה שראית אותי בהיותך בן ארבע וחצי, כשעמדתי בבית הסוהר מאחורי סוגרי הברזל, כשנפרדתי מהמשפחה וממך לפני ששלחוני למקומות שוממים, בגלל השתדלותי ביסוד חדרים ושיבות - ציור זה יעמוד תמיד לנגד עיניך, ותזכור תמיד שעל הרבצת תורה ויראת שמים צריכים למסור את הנפש בפועל.

יעזור השי"ת להוריק היקרים שי' לגדלך ולהדריךך לתורה חופה ומעשים טובים מתוך פרנסה בריוח, שנראה בכולכם ובכל צאצאינו בתוך כללות אנ"ש וכלל אחב"י ד' עליהם יחיו, רוב נחת בגשמיות וברוחניות".

כ"ה שבט, תרצ"ו

בסעודת בר מצוה של נכדו

הפסוקים, ויאמר יעקב, קטנתי, הצילני, ואתה אמרת. הרבי היה דקדקן ודייקן בטעמי הנגינה ואף שמבטאו של הרבי היתה בהברה אשכנזית, נשמעו בהירות ההבדלים שבין אלף ועין, חית וכף כמו בהברה ספרדית. בשעה שהרבי קרא פרשה זו, אף שקרא את טעמי הנגינה בתכלית הדיוק והזהירות, נשמע בכל זאת בכל פסוק מארבעת הפסוקים הד צלילי בבא אחת מניגונו הידוע, הניגון בן ארבעת הבבות.

שיחה הלכתית עמוקה התפתחה בין הלמדנים הגדולים שחקרו לפשר דבר, מדוע דחה הרבי את עליותיו לתורה של הבר מצוה עד לשבת ולא עלה לתורה ביום החמישי. לפללו בענין שאיש הוא בן י"ג שנה ויום אחד, ביום הבר מצוה הוא רק בן י"ג שנה, כן שוחחו בענין מקצת היום ככולו.

סברותיהם של הלומדים הובנו היטב, אך היה מוקשה להם מדוע לא עלה לתורה בשבת בבוקר ורק בשבת בשעת תפלת מנחה, טעמו של דבר לא ידע אף אחד.

ר' חיים אברהם, בנו של הרבי, היה אז ילד קטן כבן שש או שבע, והיה רגיל להיכנס כל פעם לבית המדרש להאזין לסיפורי החסידים. ר' חיים אברהם היה אף בילדותו מיושב מאד בדעתו ולא אהב להשתובב.

כשנכנס ר' חיים אברהם לבית המדרש ניגשו אליו כמה אברכים, ביניהם ר' יצחק מיאנוביץ' - מספר גדול ומשום כך היה חשוב בעיני ר' חיים אברהם - ושאלו אם שמע הטעם מדוע הורה הרבי שהבר מצוה יעלה לתורה בתפלת מנחת שבת ולא בשבת בבוקר.

נז. ר' חיים אברהם, בן הרבי, סיפר שביליל שבת למד אביו - הרבי - עם אחיו - הבר מצוה - בספר הזהר. אני - אומר ר' חיים אברהם - לא הבנתי כלום אך אחי הבין היטב.

כשסיימו ללמוד אמר אבי לאחי: הסבא - הבעש"ט - אמר לרבי - המגיד ממזריטש - שיש להשתדל כשבר מצוה עולה לתורה בפעם הראשונה תהא זו בימי הקריאה של יום שני או יום חמישי או בתפלת מנחה של שבת קודש.

הסבא - המשיך הרבי לומר לבר מצוה - אמר, שהקריאה בתורה בימי שני וחמישי היא שעת רצון למעלה, כמו הזמן של מנחת שבת בכלל, והקריאה של מנחת שבת היא הדרגה העליונה ביותר ושעת רעוא דכל רעוין.

אני - מספר ר' חיים אברהם בן הרבי - לא הבנתי מה שדיבר אבי עם אחי, הדבר נגע ללבי והתחלתי לבכות. אחי סיפר לאבי שאני בוכה ואבי קראני אליו ושאל אותי לסיבת בכייתי, פרצתי בבכי גדולה יותר בטענה שלא הבנתי כלום ממה שאבא אמר לאחי.

אבי אמר לי כשאפסיק לבכות - יאמר לי. הפסקתי

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ח' – תלמידים לבעל-שם-טוב בליובאוויטש

באותה תקופה חי בליובאוויטש יהודי בשם שלום גרשון, אדם פשוט שהתפרנס כרוכל וקצב. הכל ידעו על שלום גרשון שהוא איש ישר וירא-שמים, זהיר בקלה כבחמורה ובעל מידות טובות. משום כך היו רבים שהעדיפו לקנות אצלו בשר, מתוך ידיעה שאפשר לסמוך עליו מבחינת הכשרות.

הצלחתו של שלום גרשון אִפְּשָׁה לו להרבות יותר ויותר בצדקה. היה מחלק צדקה לעניים ביד רחבה. לפלוני היה מעניק מנה הגונה של בשר לשבת ולאחר היה נותן מתת כספית ראויה. בין המקבלים הקבועים של בשר לשבת היו גם ר' בנימין, רב העיירה, ור' יוסף, המגיד. כך נהג שנים רבות. גם בהגיעו לזקנה מופלגת המשיך בעיסוקיו כרוכל וכקצב ובנדבת ידו.

בחורף תקי"ב חלה הקצב הזקן ר' שלום גרשון וכעבור כמה שבועות נפטר. כל ליובאוויטש התאבלה עליו והלכה אחר מיטתו. הייתה זו הלוויה של צדיק, למרות שאיש לא ראה בר' שלום גרשון יותר מאשר יהודי פשוט.

לאחר ההלוויה הופתעה ליובאוויטש לשמוע כי ר' שלום גרשון השאיר אחריו ירושה גדולה. ר' בנימין, רבה של ליובאוויטש, הורה שמנין יהודים יקיים תפילות שלש פעמים ביום בכיתו של ר' שלום גרשון, משך ימי השלושים לפטירתו. בתוך ימי השבעה גילה ר' בנימין שהקצב השאיר אצלו ארגז מלא כסף בצירוף צוואה. ר' שלום גרשון לא השאיר אחריו יורשים. בכל השנים שהיה בליובאוויטש היה בודד וגלמוד. היחיד שהתחבר איתו היה שכנו רבי זבולון סופר הסת"ם. רבי בנימין שלח לקרוא לראשי הקהל ובמעמדם פתח את הצוואה, שכל בני העיירה היו סקרנים לדעת את תוכנה.

התברר שהמנוח מינה את הרב, רבי בנימין, ואת המגיד, רבי יוסף, בצירוף אדם שלישי שייבחר על-ידם, שהם יחלקו את הכסף באופן שימצאו לנכון. עם זאת הביע את משאלתו שבמקום בו עומד ביתו והגן שמסביבו - ייבנה בכספו בית-מדרש עבור "חברת פועלי צדק" (בה היו מאוגדים בעלי המלאכה לתורה ולתפילה בשעותיהם הפנויות), וכי במשך שנים יינתן מכספי הירושה שכר לתלמיד-חכם שילמד את הפועלים מדרש, משניות ולימודים כיוצא בהם.

רבי בנימין ורבי יוסף בחרו ברבי זבולון כשלישי לטיפול בירושה ובביצוע הצוואה.

רבים היו שבאו להתפלל ב"מנין" שהוקם בבית המנוח, במיוחד לאחר שנודעה צדקנותו של שלום גרשון. בין המתפללים היו נכבדי העיירה, ובתוכם הרב והמגיד. הידיעה שבמקום זה ייבנה, לפי הצוואה, בית-מדרש - יצרה תחושת מקום תפילה כבר עתה. לא זו בלבד שהתפללו בו שלש תפילות מידי יום ביומו, כי אם אף היו יהודים שישבו ולמדו שם תורה בשקידה. יהודים יראי-שמים היו משכימים קום ובאים לבית זמן רב לפני תפילת שחרית לשם אמירת תהילים או לימוד תורה. לפני מנחה ובין מנחה לערבית התקיימו שוב שיעורי תורה, וגם לאחר תפילת ערבית נמצאו יהודים שישבו שם ולמדו תורה. כך הפך בית הקצב לבית-מדרש של ממש עוד בטרם כוצעה הצוואה.

לפני תום השלושים נבחר ועד שיטפל בבניית בית-המדרש כאמור בצוואה. במשך חדשי הקיץ נהרס הבית הישן והלך ונבנה בית-מדרש גדול ומפואר. בבוא חודש אלול כבר הושלם בית-המדרש וחנוכת הבית הוחגה ברוב שמחה והתלהבות. אף נקבע, בהתאם לצוואה, יהודי תלמיד-חכם שילמד משניות ומדרש את באי הבית.

רבי יוסף המגיד, שגילה מכבר חיבה יתירה לאנשים פשוטים ובעלי מלאכה, החל עתה להתפלל

בבית המדרש החדש. הוא חילק את השבוע בין בית-המדרש הישן בו התפלל מכבר לבין בית המדרש החדש. לעומתו החל רבי זבולון סופר הסת"ם להתפלל בקביעות בבית המדרש החדש. בחדר צדדי של בית המדרש היו נועדים מפעם לפעם ר' זבולון ור' יוסף והיו לומדים שם במשותף. שנתיים ימים נמשכו לימודיהם המשותפים, אשר כפי שיש לשער היו קשורים לקבלה ולחסידות. כזכור, היה רבי יוסף מתלמידיו של הבעל-שם-טוב והיה נוסע מפעם לפעם למזיבוז, שם היה הבעל-שם-טוב מלמד ומפיץ את תורתו, תורת החסידות.

בבוקר אחד עזבו רבי יוסף המגיד ורבי זבולון סופר-הסת"ם את ליובאוויטש. לכאורה, כדי לערוך גלות, אך יש להניח שרבי יוסף הצליח לרכוש את לב רבי זבולון לשיטת החסידות ולקחו אתו לביקור אצל הבעל-שם-טוב. שלשה-ארבעה חדשים נעדרו השניים מליובאוויטש, ובחזרם זרחו פניהם מבלי להכיר שבילו ימיהם בנדודים.

בשנת תקט"ו, שלש שנים לאחר היות רבי יששכר דוב לחתנו של רבי יוסף - גילה רבי יוסף לחתנו שהוא עצמו ורבי זבולון הסופר הינם תלמידי הבעל-שם-טוב, והיעדרם מליובאוויטש הוא לצורך נסיעה למעזיבוז אל המנהיג היהודי החדש, רבי יוסף החל להכניס את רבי יששכר דוב לעולם החדש של תורת החסידות. רבי יששכר דוב הוקסם ממה שנתגלה לו. שערי אורה והבנה נפתחו לפניו, ודברים סתומים פוענחו עבורו. בחודש אלול של אותה שנה - התלווה ר' יששכר דוב אל רבי זבולון ויחד ערכו מסעם אל הבעל-שם-טוב. רבי יוסף המגיד נשאר בליובאוויטש להיות עם צאן מרעיתו בימים הנוראים.

שלושה חדשים שהה רבי יששכר דוב אצל הבעל-שם-טוב. הוא היה במחיצתו של הבעל-שם-טוב בימים הנוראים ובחגי השמחה, וראה אותו הן באווירת פחד ימי הדין והן באווירת חדות החגים. הוא התבונן יפה בדרכי התנהגותו, חזה ושמע את תפילתו, והקשיב לדברי תורתו. רבי יששכר דוב הצעיר היה לחסיד נלהב.

בחזרו הביתה החל להתעמק יותר ויותר בתורת החסידות. רבי יוסף, רבי זבולון ורבי יששכר דוב היו עתה את השלישייה הראשונה של תלמידי וחסידיו הבעל-שם-טוב בליובאוויטש. שלושתם היו מתאספים בקביעות ללימוד תורת החסידות ולחילופי השקפות וידיעות בנושאים נעלים ונשגבים. איש בליובאוויטש לא היה צריך לדעת את סוד היותם תלמידי הבעל-שם-טוב, ששמו כבר החל להיוודע בעולם, אך עדיין היה סיכון להימנות בפומבי על חסידיו.

עדיין לא הגיעה השעה שתלמידי הבעל-שם-טוב ידגלו בגלוי בשיטה החדשה של רבם, במיוחד לא בשלו לכך הריכוזים היהודיים ברוסיה הלבנה, בליטא ובמדינות הסמוכות. מדינות אלו היו צריכות עדיין להמתין לאותן נשמות מיוחדות, ובמיוחד לאדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן, מייסד חסידות חב"ד, שהביאו את תורת הבעל-שם-טוב לסביבות אלה וביצרו אותם שם לדורות הבאים.

בינתיים ישבו שלושת תלמידי הבעל-שם-טוב בליובאוויטש ועסקו בתורת החסידות. הם השתלמו בתורת הבעל-שם-טוב והתעלו בעבודת ה' לפי דרכו, ובכך הכשירו את הקרקע, מבחינה רוחנית, לכיבושי החסידות במקום זה בעתיד. מעשיהם הטובים ככיוון החדש, אהבתם היתירה לאנשים פשוטים וגישתם החדשה בהשרשת יהדות בין אנשים המונים - כל אלה היוו סלילת דרך למנהיגים העתידיים של החסידות במקומות אלה. כפי שנראה להלן הונח בליובאוויטש היסוד לחסידות.

אין, איפוא, פלא בכך שליובאוויטש נעשתה לאחר זמן לבירת חסידות חב"ד ולמרכז החסידות ברוסיה הלבנה ולליטא.

ליובאוויטש הייתה גם מקום התורה אליו נדד אדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן, בילדותו, ללמוד תורה. ומפי מי? - מפי אותו רבי יששכר דוב! רבי שניאור זלמן, מורה ומייסד חב"ד, לא ידע אז אפילו על החסידות

בכלל ואף לא שמע אז, יש להניח, את שמע הבעל-שם-טוב - הוא היה אז נער בן שנים-עשרה שנה.

ודאי שמע אז את יסודות החסידות כפי שהוסברו בדרשות רבי יוסף המגיד. רבי שניאור זלמן למד תורה לא רק מפי יששכר דוב, אלא אף מפי חותן רבו, רבי יוסף המגיד, וכנראה גם מפי רבי זבולון הסופר, שכן שלושה אלו היו שרויים תמיד ביחד. רוח החסידות הורגשה בכל דבריהם, בכל פרטי התנהגותם, וביחסם לאנשים, ובמיוחד לאנשים פשוטים.

החיבה לאנשים פשוטים הייתה מן היסודות החשובים ביותר של תורת הבעל-שם-טוב. "רחמנא ליבא בעי" - אמר הבעל-שם-טוב, וליבו של היהודי הפשוט, שלדאבנו אינו מסוגל לקרוא את מילות התפילה, וכל-שכן לדעת את פירושן, חביב לפני הקב"ה. בעצם אמירת המילים הבלתי מובנות לו הוא גורם נחת-רוח לבורא העולם והוא משפיע שפע רב בכל העולמות. מאנשים פשוטים אלה, המסוגלים בקושי לומר פרק תהילים, אפשר לצפות למידות טובות ויראת ה' יותר מאשר מאחרים.

אותם אנשים פשוטים, הנקראים בשם "עמי הארץ", שנדחקו לשוליים במשך הדורות וקיבלו תמיד מנות גדושות של תוכחות חריפות מפי המגידים - קרנם הורמה על ידי הבעל-שם-טוב והיוו חומר רב חשיבות בבנין תנועתו הגדולה.

אופיינית אחת מ"תורותיו" (=שיחות קצרות בדברי תורה) של הבעל-שם-טוב, הניתנת כאן בלשון חפשית:

"עד אברהם היה העולם מתנהג באפילה, משבא אברהם התחיל להאיר" (חכמינו ז"ל). צדיקי הדורות שלפני אברהם לא לימדו את דורם ארחות ה' ולא ביקשו עליהם רחמים, ואילו אברהם התחיל ללמד את בני דורו דרכי עבודת הבורא והיה מוסר נפשו לעורר רחמי שמים עליהם, עד שהתפלל גם בעד הרעים והחטאים אנשי סדום ועמורה ומבקש רחמים עליהם.

עם זאת הרי בדורו של אברהם אבינו נקרא ההמון, וגם ישמעאל, בשם "עם הדומה לחמור", ואילו בזרע ישראל נקרא ההמון בתואר "עם הארץ", עם הדומה לארץ. כשם שהארץ - הכל דורסים עליה ובה הטביע הקב"ה את כוח הצומח, להצמיח יכול להחיות את כל החי שעל פני האדמה, ובמעמקיה נמצאים אוצרות זהב וכסף וכל היקר במחמדי תבל - כך המוני ישראל. "כפלח הרמון רקתך" - גם הריקנים שבישראל מלאים מצוות כרמון, כדרשת חכמינו ז"ל, וכל-שכן המקיימים את המצוות בתום לב ובפשטות האמונה התמימה והפשוטה. משום כך נקראים בשם "עמי הארץ", וכבר נאמר: "כי תהיו אתם ארץ חפץ".

אגרות קודש

[אד"ר פ"ד]

ומדות הם ציור שלם, והיינו דהמוח הוא משכן השכל, ובמוחין בהכרח שיהי בהם מדות, אלא שהם מדות שבשכל, והלב הוא משכן המדות, והמדות הרי בהכרח שיהי בהם מוחין (דזהו ההפרש בין מדות דציור אדם למדות עצמיים כו') אלא שבלב העיקר הם המדות והמוחין הם בהעלם, ובכדי שיהי גילוי המדות של המוחין והיינו הבכך (שזהו במוחין כנודע) וכן בכדי שיהי גילוי המוחין של המדות, והיינו שהמדות יהיו בדעת ובמתינות (דמוחין עיקרם מנוחה ומתינות, ומדות עיקרם התפעלות ורעש, ובאמת הלא בעבודה אמיתית צריכיי להיות שניהם והוא התפעלות בדעת ובתוקף) הוא אך ורק דכאשר החשגה שבמוח מאירה בלב, ואז הנה לבא פליג לכל שייפין להיות העבודה בפו"מ בקיום התו"מ, ובכל עניינו אשר בעולם, ואז הנה כאו"א יכול להשלים הכוונה

מו"ה משה שי' שו"ב

במענה על מכתבו, ונהניתי במאד על אשר הוסדר זמני לימוד דא"ח, והשי"ת יהי בעוזר הלומדים להצליחם בכל אשר להם מנפש ועד בשר, ויתן להם השי"ת פרנסה מרובה אשר יוכלו לקבוע עתים לתורה ברבים, ואשר הלימוד יבוא לידי מעשה בהתעוררות בעבודה שבלב זו תפלה, ובקיום המצוות בפו"מ, אשר זהו תכלית הלימוד וכידוע בענין אין חכם כבעל הנסיון, דעיקר החכמה הוא להביא את הידיעה בפו"מ, והיינו שהחשגה שהיא במוח תאיר בלב, ואז הלב תתן את יבולה במדות מבוררות ומזוככות כפי השגת המוח ותבונתו.

דחנה מוח ולב הרי שניהם יש בהם מוחין ומדות, דשכל

פחות וגרוע מזה מאד מפני כמה סיבות, והעולה על כולנה מפני העדר הידיעה באסור ומותר, וכל היותו בעולם הוא רק שמסור ונתון לענייני גופו ועסקיו) אשר הוא כשור לעול מהשכם בקר עד שעה מאוחרת בלילה, ובתהו הולך כל ימיו, וימיו כצל עובר, ונוסף עוד כי הוא מלא יגון ואנחה ר"ל שמקנא לאחרים בקנאה של הבל, ומזמן לזמן נקנו בו מדות רעות, בשנאה קנאה תחבולה ושקר כו' וכי' אשר הוא כדוגמת אותו העני ר"ל כמו"כ גם הוא נמאס בעיני כל, מפני רוע מדותיו, (דכל אחד הוא רואה חסרון זולתו אייגענע פעלערין זעהט א מענטש ניט, וביותר שמצדיק א"ע תמיד, ומוצא כמה טענות איך לזכות א"ע, אבל בזולתו ה"ה רואה את החסרונות, ולפעמים הנה מדגיש זאת ביותר, דלא מיבעי שאינו מוצא עליו שום צד זכות (כמו על עצמו) אלא עוד מחמיר עליו כו') וה"ה כמו אותו העני ר"ל, הנה בעת עמדו לשמוע דברי תורה בשעה שלומדים, ה"ה עומד במקום אורה, בסוד קדושים רבה, ובפרט שהתורה נק' רפואה שמביאה רפואה לעולם.

וביאור הענין הוא דהנה אמרו"ל שבת דקמ"ו אי ישראל שעמדו במעמד הר סיני פסקה זוהמתן, דעצם העמידה במעמד ה"ס הנה בזה נפסק הזוהמא דנחש הקדמוני, לפי דתורה אור, שהתורה מאירה, וכמו עד"מ בבית אפל דכאשר מכניסים אור במילא החשך הולך לו, וכמו"כ יובן גם כאן דבעצם העמידה במעמד הר סיני מקום שלומדים שם תורה אף שאינו יודע להבין הדברים לעומקן, רק עצם גוף העמידה מגרש את החשך והזוהמא, ומזמן לזמן שמתקרב יותר ויותר הרי נעשה כלי להמאור שבתורה, דגם כאשר בא לביתו מאיר לו זה ששמע בלימוד, ואח"כ מתקרב עוד יותר עד שמבין מעט וכן עולה בעילוי אחר עילוי. והנה גם מי שהוא פשוט ביותר ואין ביד שכלו להגיע לידי ידיעה ברורה, ורק שמיעה בלבד הנה זה גופא שעומד במעמד הר סיני מקום שלומדים תורה וגם הוא משתתף בזה, מאיר עליו האור והגילוי בבחי' מקיף אז ער ווערט איידעלער, דיא נשמה לעבט זיך אפ, ובמילא פועל זה על כל ענייניו, ובזה יובן מאמר ההגדה אלו קרבנו לפני ה"ס ולא נתן לנו את התו' דיינו, ולכאורה מה הענין בזה, דאם ח"ו לא נתן לנו את התורה, מה נפקא לן מזה במה שקרבנו לפני ה"ס, הרי העיקר היא התורה, ואם ח"ו לא נתן לנו את התורה איך הוא דינו. אלא הענין בזה דהקירוב להר סיני הוא מפסיק הזוהמא, וכנ"ל שפסקה זוהמתן, וכמו שאנו רואין במוחש דמי שיש לו קביעות עתים ללמוד הן בעצמו ובפרט בחבורה (וכאמרז"ל אין התורה ניקנית אלא בחבורה) ואגודה יחדיו, ואפילו בקביעות עתים של שיחה טובה ואהבת רעים כו' הוא איש אחר, ער איז א אנדער מענטש, ויש לו דבר המגביל אותו מן זולתו שאין לו קביעות הנ"ל, דאיש שאין לו קביעות הנ"ל הוא איש ריק מכל ענין, וכעני הנ"ל ר"ל אשר שב על קיאו, והאיש הזה הרי יש לו דבר וענין ובה ממלא את הכוונה בירידת הנשמה לגוף ואור תורה מחייהו בגו"ר.

[אג"ק מוהרי"צ כרך א' עמ' שפ]

האמיתית בירידת נשמתו להתלבש בגוף, והיינו הן היושבי אהל והן הבעלי עסקים יכולי' לעלות ולהגיע להיות במדרגת בכל דרכיך דעהו, וכתוב הן עם לבד"ד ישכון כו' דגם מדרגת עם בשישראל (דיש כמה מדרגות וכמ"ש אתם נצבים כו' ראשיכם כו' מימך, ועם היא מדרגה היותר אחרונה כיודע) הם יכולים להגיע לבחינת ומדרגת בד"ד שהוא בכל דרכיך דעהו. (ובאמת זה כל האדם כו') ובה יוטעם מה שפי' רש"י (במדבר כג, ט) הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בד"ד, דבכדי שייה' במדרגת בד"ד, ואשר גם המדרי' הנקראת בשם עם יעלו ויגיעו למדרגת בד"ד הוא רק מה שזכו לנו אבותינו שהיא האהבה מסותרת, אשר ישנה בכא"ו מישראל, וזהו חבוקה ודבוקה בך טענת עולך יחידה ליחדך, דכל אחד מישראל מצד עצם הנשמה הוא חבוק ודבוק בעצמות א"ס ב"ה, וכמ"ש בנים כו' כדאי' בסש"ב, ולזאת טוענת עולך בנעשה קודם לנשמע, ויחידה ליחדו ית' בכל אשר לו ואין לו שום מניעה בדבר, וכמו שרואים במוחש אשר כאו"א מישראל הנה אפשר לעוררו לקרבו אל דבר הטוב ומועיל, והטעם להיות דבפנימיותו הוא טוב באמת, רק שישנם דברים המעלימים על האור פנימי המוסתר הלוה, והעבודה הוא להסיר ההעלמות וההסתרים ובמילא יתגלה מה שיש בו בהעצם, והעצם הוא טוב באמת.

והנה בכדי שישלים האדם הכוונה בירידת הנשמה בגוף הוא ע"י התורה, דהנה העוה"ז נקרא מקום החשך והאפילה, וניתן להאדם ב' נרות להאיר את מחשכי עולם (כדאי' במד"ר שמות פל"ו, ראה היאך ד"ת מאירין לאדם בשעה שעוסק בהן, ונת' בד"ה ואתה תצוה) ויש בזה כמה מדרגות שונות אלו מאלו, למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית באופן וענין הלימוד, ובפרט בלימוד ברבים דאכל בי עשרה שכיתא שריא, ובכללות הרי לימוד התורה ברבים הוא מזוכ' ומברר את האויר, והאור מקיף פועל על הלומד והשומע להיות כלי אל האור, ויש בזה ב' אופנים הא' הוא ידיע מאי קאמר, ומבין מה ששומע, דבאופן הזה הרי למוד התורה הו"ע פנימי שמאיר לו בכל ענייניו אשר ידע איך להתנהג עפ"י התורה, והנה יש עוד אופן והיינו דלא ידע מאי קאמר או שאינו מבין את הענין בפרטיות, הנה גוף וצעם עמידתו במקום שלומדים תורה הנה בשעה ההיא הוא עומד במקום אורה ממש, ועד"מ אם מצויר איש עני ואביון מדוכא ביסורים ר"ל שהכל בדילין ממנו, והוא מאוס בעיני כל רואיו, אשר מובן גודל נמיכות רוחו ושפלותו בעיני עצמו, והנה לעת מן העתים זכה לעמוד במקום גדולי המעלה, והנה אף כי גם אז הוא אותו העני ובעל יסורי' ר"ל כמו שהי' תחלה, שהרי הוא לא נתרפא ולא נתעשר, ובכל זה הנה זה גופא אשר זכה לעמוד זמן קצר במקום גדולי המעלה הנה זה גופא מרומם אותו ומגביה אותו משפלותו אשר ישכח רישו ויסוריו ר"ל, וככל המשל הזה הנה כן ויותר מכך, דכאשר יתבונן האדם שהוא טרוד כל ימיו לרבות הלילות רק בענייני גופו ועסקיו (גם אם הי' הכל בהנהגה של תורה, במו"מ באמונה כו' וכי' אין זה עיקר מהות האדם, ובפרט אשר הוא

יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן-לָךְ בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ
 אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוֹ
 אֶת-הָעָם מִשְׁפַּט-צֶדֶק כִּי יֵט לֹא-תִטֶּה מִשְׁפַּט
 לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא-תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד
 יַעֲוֶה עֵינַי חֲכָמִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים כִּי יֵט
 כ צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וִירֵשֶׁת אֶת-
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כִּי יֵט לֹא-
 כֹּא לֹא-תִטֵּעַ לָךְ אֲשֶׁרָה כָּל-עֵץ אֲצִל מִזֶּבֶחַ
 יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-לָּךְ כִּי יֵט לֹא-
 תִקֵּים לָךְ מִצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנָא יִהְיֶה
 אֱלֹהֶיךָ כִּי יֵט לֹא-תִזְבֹּחַ לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ
 שׁוֹר וַשָּׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם כָּל דָּבָר רָע כִּי
 תֹעֲבֹת יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ הוּא כִי יֵט לֹא-
 כִּי יִמָּצָא

רש"י

יח דינין ופרענין תמני לך בכל
 קרויך די יי אלהיך יהב לך
 לשבטיך וידונון ית עמא דין
 דקשטו: יט לא תצלי דין לא
 תשתמודע אפין ולא תקבל
 שחדא ארי שחדא מעור עיני
 חכימין ומקלקל פתגמי תריצין:
 כ קשטא קשטא תהי רדיף בדיל
 דתיחי ותירת ית ארעא דיי אלהיך
 יהב לך: כא לא תצוב לך אשרת
 כל אילן בסטר מדבחא דיי
 אלהיך די תעבד לך: כב ולא
 תקים לך קמא די סני יי אלהיך:
 א לא תכוס קדם יי אלהיך תור
 ואמר די יהי בה מומא כל מדעם
 ביש ארי מרחק קדם יי אלהיך
 הוא: ב ארי ישתכח בינך בחדא
 מקרויך דיי אלהיך יהב לך גבר

המצדקים, משפטי אמת: (כ) צדק צדק תרדף.
 (ספרי. סנהדרין לב) הלך אחר בית-דין יפה: למען
 תחיה וירשת. כדאי הוא מנני הדינין הכשרים
 להחיות את ישראל ולהושיכן על אדמתן:
 (כא) לא-תטע לך אשרה. לחיבו עליה משעת
 נטיעתה, ואפלו לא עבדה, עובר ב'לא תעשה' על
 נטיעתה: לא-תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח
 ה' אלהיך. אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר
 הבית: (כב) ולא-תקים לך מצבה. מצבת אבן
 אחת, להקריב עליה אפלו לשמים: אשר שנא.
 מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות, ואת זו
 שנא, כי חק היתה לפנעניים, ואף על פי שהיתה
 אהובה לו בימי האבות, עכשו שנאה, מאחר
 שעשאוה אלו חק לעבודת כוכבים: (א) לא-
 תזבח וגו' כל דבר רע. (ספרי) אזהרה למפגל
 בקדשים על ידי דבור רע, ועוד נדרשו בו שאר
 דרשות בשחיטת קדשים (ובחים לו ב:) (ב) לעבד

שופטים ושטרים. שופטים, דינים הפוסקים
 את הדין: ושטרים. (סנהדרין טז) הרודין את העם
 אחר מצותם, שמפין וכופתין במקל ובכרצופה עד
 שיקבל עליו את דין השופט: בכל-שעריך.
 (סנהדרין טז) בכל עיר ועיר: לשבטיך. מוסב על:
 "תתן לך", שופטים ושטרים תתן לך לשבטיך,
 בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך: לשבטיך.
 מלמד שמושיבין דינין לכל שבט ושבט, ובכל עיר
 ועיר: ושפטו את-העם וגו'. מנה דינין ממחים
 וצדיקים לשפט צדק: (יט) לא-תטה משפט.
 כמשמעו: לא תכיר פנים. אף בשעת הטענות,
 אזהרה לדין שלא יהא רף לזה וקשה לזה, אחד
 עומד ואחד יושב, לפי שכשרואה זה שהדין מכבד
 את חברו, מסתתמין טענותיו: ולא-תקח שחד.
 (ספרי) אפלו לשפט צדק: כי השחד יעור. (כתובות
 קה) משקבל שחד ממנו, אי אפשר שלא יטה את
 לבבו אצלו להפך בזכותו: דברי צדיקים. דברים

בְּקִרְבֶּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
 לָךְ אִישׁ אֶחָד אוֹ-אִשָּׁה אֶשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע
 בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹד בְּרִיתוֹ כִּסְיִי: ג וַיֵּלֶךְ
 וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם
 וּלְשִׁמְשׁׁ | או לַיָּרֵחַ או לְכָל־צִבְא הַשָּׁמַיִם
 אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי כִסְיִי: ד וַהֲגִד־לָךְ וּשְׁמַעַת
 וּדְרַשְׁתָּ הַיֵּטֵב וְהִנֵּה אֵמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה
 הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל כִּסְיִי: ה וַהּוֹצֵאת אֶת־
 הָאִישׁ הַהוּא או אֶת־הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוֹ
 אֶת־הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ
 או אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתֶּם בָּאֲבָנִים וּמָתוּ כִסְיִי:
 ו עַל־כֵּי | שְׁנַיִם עֲדִים או שְׁלֹשָׁה עֲדִים יוֹמַת
 הַמָּת לֹא יוֹמַת עַל־כֵּי עַד אֶחָד כִּסְיִי: ז יֵד
 הָעֲדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בְּרֹאשָׁנָה לְהַמִּיתוֹ וַיֵּד כָּל־
 הָעָם בְּאַחֲרֹנָה וּבַעֲרַת הָרַע מִקִּרְבֶּךָ: ח כִּי
 יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמַשְׁפָּט בֵּין־דָּם | לְדָם
 בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבַת

רש"י

בְּרִיתוֹ. אֲשֶׁר כָּרַת ה' אִתְּכֶם שְׁלֹא לַעֲבֹד עֲבֹדֹת
 כּוֹכָבִים: (ג) אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי. לַעֲבֹדֶם (מגילה ח):
 (ד) נָכוֹן. מִכּוֹן הָעֲדוּת: (ה) וַהּוֹצֵאת אֶת־הָאִישׁ
 הַהוּא וְגו' אֶל שְׁעָרֶיךָ וְגו'. הַמִּתְגַּם "אֶל
 שְׁעָרֶיךָ": 'לְתַרְע בֵּית דִּינָךְ', טוֹעָה, שֶׁבֶן שְׁנִינּוּ:
 (ספרי) "אֶל שְׁעָרֶיךָ", זֶה שֶׁעַר שְׁעָבַד בּוֹ, אוֹ אֵינוֹ
 אֶלָּא שֶׁעַר שְׁנִדּוֹן בּוֹ? נֹאמַר "שְׁעָרֶיךָ" לְמִטָּה
 וְנֹאמַר "שְׁעָרֶיךָ" לְמַעְלָה, מָה "שְׁעָרֶיךָ" הָאֲמֹר
 לְמַעְלָה, שֶׁעַר שְׁעָבַד בּוֹ, אֵף "שְׁעָרֶיךָ" הָאֲמֹר
 לְמִטָּה, שֶׁעַר שְׁעָבַד בּוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְקִרְוֶיךָ':
 (ו) שְׁנַיִם עֲדִים או שְׁלֹשָׁה. אִם מִתְקַיֵּמַת עֲדוּת

בְּשְׁנַיִם, לְמָה פָּרַט לָךְ בְּשְׁלֹשָׁה? לְהַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה
 לְשְׁנַיִם, מָה שְׁנַיִם עֲדוּת אַחַת, אֵף שְׁלֹשָׁה עֲדוּת
 אַחַת, וְאֵין נֶעֱשִׂין זִוְמָמִין עַד שְׁיִזְמוּ כָּלָם (מכות ו):
 (ח) כִּי יִפְלֹא. כָּל 'הַפְּלָאָה' לְשׁוֹן הַבְּדִלָּה
 וּפְרִישָׁה, שֶׁהַדָּבָר נִבְדָּל וּמְכֻסָּה מִמֶּךָ: בֵּין־דָּם
 לְדָם. (ספרי. סנהדרין פד) בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר:
 בֵּין־דִּין לְדִין. בֵּין דִּין זָכָאי לְדִין חֵיב: וּבֵין נָגַע
 לְנָגַע. בֵּין נָגַע טָמֵא לְנָגַע טָהוֹר: דְּבָרֵי רִיבַת.
 שִׁיְהִיו חֲכָמֵי הָעִיר חוֹלְקִים בְּדָבָר: זֶה מְטָמֵא וְזֶה
 מְטָהֵר, זֶה מַחֲבִיב וְזֶה מְזַפֵּה: וְקָמַת וְעָלִית. (סנהדרין
 פו) מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גְּבֵהָ מִכָּל הַמִּקְוֹמוֹת:

סגירו למכתש סגירו פתגמי
פלגתא דינא בקרויך ותקום
ותסק לאתרא די יתרעי יי אלהך
בה: ט ותייתי לות פהניא לואי
ולות דינא די יחי ביומיא האנון
ותתבע ויחיון לך ית פתגמא
דינא: י ותעבד על מימר
פתגמא די יחיון לך מן אתרא
ההוא די יתרעי יי ותטר למעבד
פכל די ילפנך: יא על מימר
אורייתא די ילפנך ועל דינא די
יימרון לך תעבד לא תסטי מן
פתגמא די יחיון לך ימינא
ושמאלא: יב וגבר די יעבד
ברשע בדיל דלא לקבלא מן
פהנא דקאם לשמשא תמן קדם
יי אלהך או מן דינא ויתקטל
גברא ההוא ותפלי עבד דביש
מישראל: יג וכל עמא ישמעון
וידחלון ולא ירשיעון עוד:
יד ארי תעול לארעא דיי אלהך
יחב לך ותירתה ותיחב בה ותימר
אמני עלי מלכא פכל עממיא די
בסתרני: טו מנצח תמני עלך
מלכא די יתרעי יי אלהך בה מגו
אחיק תמני עלך מלכא לית לך
רשו למנצח עלך גבר נוכרי די
לא אחוץ הוא: טז לחוד לא
יסגי לה סוסון ולא יחב ית עמא

בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר
יבחר יהוה אלהיך בו כס"י: ט ובאת אל-
הפהנים הלזים ואל השפט אשר יהיה בימים
ההם ודרשת והגידו לך את דבר
המשפט כס"י: י ועשית על פי הדבר אשר
יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר יהוה
ושמרת לעשות בכל אשר יורוך: יא על-
פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר-
יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר-
יגידו לך ימין ושמאל כס"י: יב והאיש אשר-
יעשה בזדון לבבתי שמע אל הבהן העמד
לשרת שם את יהוה אלהיך או אל השפט
ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל:
יג וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון
עוד כס"י: ס בחר שני יד כיתבא אל הארץ אשר
יהוה אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה
ואמרת אשימה עלי מלך בכל הגוים אשר
סביבתי: טו שום תשים עליך מלך אשר
יבחר יהוה אלהיך בו מקרב אחיך תשים
עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי
אשר לא אחיך הוא: טז רק לא ירפה-לו סוסים ולא ישיב את העם

רש"י

שמאל, ועל שמאל שהוא ימין, וכל שפן שאומר
לך על ימין, ימין, ועל שמאל, שמאל: (יג) וכל-
העם ישמעו. (סנהדרין פט) מכאן שממתינים לו עד
הרגל, וממיתין אותו ברגל: (טז) לא ירפה-לו
סוסים. (סנהדרין כא) אלא כדי מרפבתו, שלא ישיב

(ט) הפהנים הלזים. הפהנים שציצאו משפט לוי:
ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. (ספרי) אפלו
אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, אתה צריך לשמע
לו, אין לך אלא שופט שבגמיה: (יא) ימין
ושמאל. (ספרי) אפלו אומר לך על ימין שהוא

מִצְרִימָה לְמַעַן הִרְבּוֹת סוֹם וַיְהוֹה אָמַר לָכֶם
 לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד רַס"י: י וְלֹא
 יִרְבֶּה-לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לָבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב
 לֹא יִרְבֶּה-לּוֹ מְאֹד רַס"י: יח וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל
 כִּסֵּא מַמְלָכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה
 הַזֹּאת עַל-סֵפֶר מַלְפָּנַי הַכְּהֻנִּים הַלְוִיִּם רַס"י:
 יט וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל-יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן
 יִלְמַד לִירְאָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת-
 כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
 לַעֲשׂוֹתָם רַס"י: כ לְבִלְתִּי רוֹם-לָבָבוֹ מֵאֲחָיו
 וּלְבִלְתִּי סוֹר מִן-הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמָאוֹל לְמַעַן
 יֵאָרִיךְ יָמָיו עַל-מַמְלָכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בִּקְרֵב
 יִשְׂרָאֵל רַס"י: ס שְׁלִישִׁי יח א לֹא-יִהְיֶה לַכְּהֻנִּים
 הַלְוִיִּם כָּל-שֵׁבֶט לְוִי חֶלֶק וְנַחֲלָה עִם-יִשְׂרָאֵל

למצרים בדיל לאסגאה לה סוסון
 ויי אמר לכון לא תוספון למתוב
 בארח הדא עוד: יז ולא יסגי לה
 נשין ולא יטעי לפה וכספא
 וזהבא לא יסגי לה לחדא:
 יח ויהי כמתבה על כסא
 מלכותה ויכתוב לה ית פתשגן
 אורייתא הדא על ספרא מן קדם
 כהנניא לואי: יט ותהי עמה ויהי
 קרי בה כל יומי חייהי בדיל
 דילף למדחל קדם יי אלהה
 למטר ית כל פתגמי אורייתא
 הדא וית קימא האלין
 למעבדהון: כ בדיל דלא ירים
 לפה מאחיהי ובדיל דלא יסטי
 מן תפקדתא ימינא ושמאלא
 בדיל דיורך יומין על מלכותה
 הוא ובניהי בגו ישראל: א לא
 יהי לכהנניא לואי כל שבטא דלוי
 חלק ואחסנא עם ישראל קרבניא

רש"י

מִן-הַמִּצְוָה. אָפְלוּ מִצְוָה קִלָּה שֶׁל נְבִיא: לְמַעַן
 יֵאָרִיךְ יָמָיו. מִפְּלֵל הֵן אִתָּה שׁוֹמֵעַ לָאו, וְכֵן מִצִּינוּ
 בְּשָׂאוֹל, שָׁאֵמַר לוֹ שְׂמוּאֵל: (שְׂמוּאֵל-א י) "שְׁבַעַת
 יָמִים תּוֹחֵל עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עוֹלוֹת", וְכַתִּיב
 (שם יג): "וַיּוֹחֵל שְׁבַעַת יָמִים", וְלֹא שָׁמַר הַבְּטָחָתוֹ
 לְשֹׁמֵר כָּל הַיּוֹם, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה, עַד
 שֶׁבָּא שְׂמוּאֵל וְאָמַר לוֹ: "נִסְפַּלְתָּ (פֶּאֶשֶׁר) לֹא שָׁמַרְתָּ
 וגו' וַעֲתָה מִמְּלַכְתְּךָ לֹא-תִקּוֹם" (שם), הָא לְמַדְתָּ,
 שֶׁבִשְׂבִּיל מִצְוָה קִלָּה שֶׁל נְבִיא, נִעְנֵשׁ: הוּא וּבָנָיו.
 (הוריות יא) מְגִיד שָׁאֵם בְּנוֹ הִגִּינוּ לְמַלְכוּת, הוּא קוֹדֵם
 לְכָל אָדָם: (א) כָּל-שֵׁבֶט לְוִי. בֵּין תְּמִימִין בֵּין
 בְּעָלֵי מוֹמִין: חֶלֶק. בְּכֹהֵן. וְנַחֲלָה. בְּאֶרֶץ: אֲשֵׁי
 ה'. קִדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ (סְפָרִים אַחֲרִים: קִדְשֵׁי
 הַקֹּדֶשִׁים): וְנַחֲלָתוֹ. אֵלּוּ קִדְשֵׁי הַגְּבוּל: תְּרוּמוֹת

את העם מצרימה, שהסוסיים באים משם, כמו
 שנאמר בשלמה (מלכים-א י): "ותעלה ותצא
 מרפבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמששים
 ומאה": (יז) ולא ירבה-לו נשים. אלא י"ח,
 שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו (ש"ב
 יב): "ואם מעט, ואספה לך כהנה וכהנה": וכסף
 וזהב לא ירבה-לו מאד. (סנהדרין כא) אלא כדי
 ליתן לאכסניא (ספרים אחרים: לאפסניא):
 (יח) והיה כשבתו. אם עשה כן, כדאי הוא
 שתתקיים מלכותו: אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה. (סנהדרין
 שם) שתי ספרי תורה: אחת שהיא מנחת בבית
 גנזיו, ואחת שנוכנסת ויוצאת עמו. ואונקלוס
 תרגם: 'פתשגן' פתר משנה, לשון שנון ודבור:
 (יט) דברי התורה. כמשמעו: (כ) ולבלתי סור

אֲשֵׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכְלוּן כְּשִׁי: ב וְנַחֲלָה לֹא־
יְהִי־לוֹ בְּקָרֵב אָחִיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר־לוֹ כְּשִׁי: ס וְזֶה יְהִי מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים
מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבֶחַ אִם־שׂוֹר אִם־
שֶׁה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזֶּרַע וְהַלְחִיִּים וְהַקֵּבָה כְּשִׁי:
ו רֵאשִׁית דִּגְנָךְ תִּירֶשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ וְרֵאשִׁית גֶּזֶן
צֹאנְךָ תִּתֶּן־לוֹ כְּשִׁי: ה כִּי בֹו בָחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִכָּל־שִׁבְטֶיךָ לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא
וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים כְּשִׁי: ס רַבִּיעִי וְכִי־יָבֵא הַלְוִי

דִּי וְאַחֲסָנְתָּה יִכְלוּן: ב וְאַחֲסָנָא
לֹא יְהִי לָהּ בְּגוֹ אַחוּהִי מִתְּנִין
דִּיהֵב לָהּ יִי אַנּוּן אַחֲסָנְתָּה כְּמָא
דִּי מְלִיל לָהּ: ג וְדִין יְהִי דְחִזִּי
לְכַהֲנִיא מִן עַמָּא מִן נְכִסֵּי נְכִסְתָּא
אִם תּוֹר אִם אִמֵּר וְיִתֵּן לְכַהֲנָא
דְּרוּעָא וְלוּעָא וְקִבְתָּא: ד רִישׁ
עֲבוּרָךְ חֲמִרָךְ וּמִשְׁחָךְ וְרִישׁ גִּזָּא
דְּעִנְךָ תִּתֵּן לָהּ: ה אֲרִי בַּהּ יִתְרַעִי
יִי אֱלֹהֶךָ מִכָּל שִׁבְטֶיךָ לְמָקָם
לְשִׁמְשָׁא בְּשִׁמָּא דִּי הוּא וּבְנוּהִי
כָּל יוֹמָיָא: ו וְאֲרִי יִיתִי לוֹאֵה
מִחֲדָא מִקְרוֹיךָ מִכָּל יִשְׂרָאֵל דִּי

רש"י

שֶׁל אֲרַכְבָּה עַד כֹּף שֶׁל יָד, שְׁקוֹרִין אֲשַׁפְּלוּן: וְהַלְחִיִּים. (חולין קלג) עִם הַלְשׁוֹן; דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת
הֵיוּ אוֹמְרִים: 'זֶרַע תַּחַת יָד', שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה):
"וַיִּקַּח רִמָּח בְּיָדוֹ": לְחִיִּים. תַּחַת תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר
(תהלים קו): "וַיַּעֲמֵד פִּינֹחָס וַיַּפְלִל": וְהַקֵּבָה. תַּחַת
(במדבר כה): "הָאִשָּׁה אֶל־קִבְתָּהּ": (ד) רֵאשִׁית
דִּגְנָךְ. זוֹ תְרוּמָה, וְלֹא פֶרֶשׁ בַּהּ שְׁעוֹר, אֲכָל רְבוּתֵינוּ
(תרומות פ"ד) נִתְּנוּ בַּהּ שְׁעוֹר: עֵין יָפָה אֶחָד
מֵאַרְבָּעִים, עֵין רַעָה אֶחָד מִשְׁשִׁים, בִּינוּנִית אֶחָד
מִחֲמִשִּׁים, וְסִמְכוֹ עַל הַמִּקְרָא שֶׁלֹּא לַפְּחֹת מֵאֶחָד
מִשְׁשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מה): "וְשִׁשִּׁיתֶם הָאִיפָה
מִחֲמֵר הַשְּׁעָרִים". שְׁשִׁית הָאִיפָה, חֲצִי סָאָה,
כִּשְׁמֶתָה נֹתֵן חֲצִי סָאָה לְכוֹר, הָרִי אֶחָד מִשְׁשִׁים,
שֶׁהַכוֹר שְׁלֹשִׁים סָאִין: וְרֵאשִׁית גֶּזֶן צֹאנְךָ. כִּשְׁמֶתָה
גֶּזֶן צֹאנְךָ בְּכָל שָׁנָה, תֵּן מִמֶּנָּה רֵאשִׁית לַכֹּהֵן, וְלֹא
פֶרֶשׁ בַּהּ שְׁעוֹר, וְרְבוּתֵינוּ נִתְּנוּ בַּהּ שְׁעוֹר אֶחָד
מִשְׁשִׁים (חולין קלז). וְכִמָּה צֹאן חֲבִיבוֹת בְּרֵאשִׁית
הַגֶּזֶן? חֲמֵשׁ רְחִלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"א כה): "וְחֲמֵשׁ צֹאן
עֲשׂוּיֹת", רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: רֵאשִׁית גֶּזֶן, שְׁתִּים.
צֹאנְךָ, אֲרַבְּעָה. תִּתֵּן לוֹ, הָרִי חֲמִשָּׁה: (ה) לַעֲמֹד
לְשֶׁרֶת. מִכָּאן שָׁאִין שְׁרוֹת אֱלֹא מֵעַמֵּד: (ו) וְכִי־

וּמַעֲשָׂרוֹת, אֲכָל נַחֲלָה גְמוּרָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקָרֵב
אָחִיו. וּבִסְפָּרֵי דְרָשׁוֹ: וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לוֹ, זוֹ נַחֲלַת
שָׂאֵר: (ב) בְּקָרֵב אָחִיו. זוֹ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה, וְאִינִי
יֹדֵעַ מַה הוּא. וְנִרְאֶה לִי שְׂאֵרֶץ כְּנָעַן שֶׁמַּעֲבָר הֵיכָדָן
וְאֵילָךְ, נִקְרָאת אֶרֶץ חֲמִשָּׁה עָמָמִים, וְשֶׁל סִיחֹן
וְעוֹג, שְׁנֵי עָמָמִים: אֲמוֹרֵי וּכְנַעֲנִי, וְנַחֲלַת שָׂאֵר,
לְרִבּוֹת קִינִי וְקִנִּזִּי וְקַדְמוֹנִי, וְכֵן דּוֹרֵשׁ בְּפֶרֶשֶׁת
מִתְּנוֹת שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְאַהֲרֹן: "עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלוֹי
וְגו', לְהַזְהִיר עַל קִינִי וְקִנִּזִּי וְקַדְמוֹנִי; שׁוֹב נִמְצָא
בְּדִבְרֵי רַבִּי קְלוּנִימוֹס, הֵכִי גֵרְסִינֶן בִּסְפָּרֵי: וְנַחֲלָה
לֹא־יִהְיֶה־לוֹ, אֵלּוּ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה. בְּקָרֵב אָחִיו, אֵלּוּ
נַחֲלַת שְׁבַעָה, נַחֲלַת חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים וְנַחֲלַת שְׁבַעָה
שְׁבָטִים, וּמִתּוֹךְ שְׁמִשָּׁה וְיִהוֹשֻׁעַ לֹא חָלְקוּ נַחֲלָה
אֶלָּא לְחֲמִשָּׁה שְׁבָטִים בְּלִבָּד, שֶׁכֵּן מִשָּׁה הִנְחִיל
לְרֵאוּבֵן וְגַד וְחֲצִי שְׁבַט מְנַשֶּׁה, וְיִהוֹשֻׁעַ הִנְחִיל
לְיִהוּדָה וְאֶפְרַיִם וְלַחֲצִי שְׁבַט מְנַשֶּׁה, וְשְׁבַעָה
הָאַחֵרִים נָטְלוּ מֵאֲלִיָּהֵן אַחֲרֵי מוֹת יִהוֹשֻׁעַ; מִתּוֹךְ
כֹּף הַזִּכִּיר חֲמִשָּׁה לְבָד וְשְׁבַעָה לְבָד: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־
לוֹ. (במדבר יח) "בְּאַרְצָם לֹא תִנָּחַל וְגו', אֲנִי
חָלַקְךָ": (ג) מֵאֵת הָעָם. וְלֹא מֵאֵת הַכֹּהֲנִים:
אִם־שׂוֹר אִם־שֶׁה. פֶּרֶט לַחֲמִיָּה: הַזֶּרַע. מִן הַפֶּרֶק

מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גֵר
שֵׁם וּבֹא בְכָל־אוֹת נִפְשׁוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר יְהוָה כִּסֵּי: וְיִשְׁרָת בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיו
בְּכָל־אַחֵיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שֵׁם לִפְנֵי
יְהוָה כִּסֵּי: ח חֶלֶק בְּחֶלֶק יֹאכְלוּ לֶבֶד מִמִּכְרֵיו
עַל־הָאֲבוֹת כִּסֵּי: ט כִּי אֶתָּה בֹא אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת
בְּתוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם כִּסֵּי: י לֹא־יִמָּצֵא בְּךָ
מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בֹּאֵשׁ קִסֵּם קִסְמִים מְעוֹנָן
וּמִנְחָשׁ וּמִכִּשֵּׁף כִּסֵּי: יא וְחֹבֵר חֹבֵר וְשֹׂאֵל אוֹב
וְיִדְעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים כִּסֵּי: יב כִּי־תוֹעֵבֹת
וּבְגִלָּל תִּתְּנֶה אֶלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ

הוא דר תמן וייתי בכל רעות
נפשה לאתרא די יתרעי יי:
ו וישמש בשמא דיי אלהה בכל
אחיהי לואי דמשמשין תמן
בצלו קדם יי: ח חלק בחלק
יכלון בר ממשרתא דיייתי
בשבתא בכן אתקינו אבהתא:
ט ארי את עלל לארעא דיי
אלהה יהב לך לא תילף למעבד
כטעות עממא האנון: י לא
ישתכח בך מעבר ברה וברתה
בנורא קסם קסמין מענן ומנחש
וחרש: יא ורטין רטן ושאל בדין
וזכורו ותבע מן מתא: יב ארי
מרחק יי כל דיעבד אלין ובדיל
תועבתא האלין יי אלהה מתרד
יהוה כל־עשה אלה

רש"י

יבא הלוי. (ספרי) יכל בכך לוי ודאי, הפתוח
מדבר? תלמוד לומר: "ושרת", יצאו לויים שאין
ראויין לשרות: ובא בכל־אות נפשו וגו':
(ז) ושרת. למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות
נדבתו או חובתו, ואפלו במשמר שאינו שלו. דבר
אחר: עוד למד על הפהנים הפאים לרגל,
שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הפאות
מחמת הרגל כגון מוספי הרגל, ואף על פי שאין
המשמר שלהם: (ח) חלק בחלק יאכלו. מלמד
שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות. יכל אף
בדברים הפאים שלא מחמת הרגל, כגון תמידין,
ומוספי שבת, ונדרים ונדבות? תלמוד לומר: "לבד
ממכרו על האבות", חוץ ממה שמכרו האבות
בימי דוד ושמואל, שנקבעו המשמרות ומכרו זה
לזה: טל אתה שבתך, ואני אטל שבתך: (ט) לא־
תלמד לעשות. (סנהדרין סח) אבל אתה למד להבין
ולהורות, כלומר להבין מעשיהם כמה הם
מקלקלים, ולהורות לבניך: 'לא תעשה כך וכך

שזהו חק העובדי כוכבים': (י) מעביר בנו־ובתו
באש. הוא עבודת המלך: עושה מדורות אש
מבאן ומבאן ומעבירו בין שתיקה: קסם קסמים.
איזהו קסם? האוחז את מקלו ואומר: 'אם אלה,
אם לא אלה? וכן הוא אומר (הושע ד): "עמי בעצו
ישאל, ומקלו יגיד לו": מעוֹנָן. (סנהדרין סה) רבי
עקיבא אומר: אלו נותני עונות, שאומרים: 'עונה
פלוגית יפה להתחיל'. וחכמים אומרים: 'אלו
אוחזי העינים': מנחש. (ספרי) פתו נפלה מפיו,
צבי הפסיקו בדרך, מקלו נפל מידו: (יא) וחבר
חבר. (סנהדרין שס) שמצרך נחשים או עקרבים או
שאר חיות למקום אחד: ושאל אוֹב. זה מכשפות
ששמו פיתם, ומדבר משחיו, ומעלה את המת
בבית השחי שלו: וידעני. מכניס עצם חיה ששמה
ידוע לתוך פיו ומדבר העצם על ידי מכשפות:
ודורש אל־המתים. כגון המעלה בזכרותו,
והנשאל בגלגלת: (יב) כל־עשה אלה. (מכות כד.
ספרי) 'עושה כל אלה' לא נאמר, אלא "כל עושה

יְהוֹנָן מִקְדָּמָה: יג שְׁלִים תְּהִי
בְּדַחֲלָתָא דִּינִי אֱלֹהֵךָ: יד אַרִי
עֲמֻמָּיָא הָאֵלִין דִּי אַתָּה יִרְתָּ יְהוֹנָן
מִן מַעֲנֵנְיָא וּמִן קֶסְמֵיָא שְׁמַעִין
וְאַתָּה לֹא בֶן יֶהֱב לָךְ יִי אֱלֹהֵךָ:
טו נְבִיא מִבִּינָךְ מֵאַחֶיךָ כּוֹתִי
יָקִים לָךְ יִי אֱלֹהֵךָ מִנֶּה תִקְבְּלוֹן:
טז כָּל דִּי שְׁאַלְתָּא מִקְדָּם יִי
אֱלֹהֵךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹמָא דְקַהֲלָא
לְמִימָר לֹא אוֹסֵף לְמִשְׁמַע יְתָ קָל
מִימָרָא דִּינִי אֱלֹהִי וְיִתְּ אֶשְׁתָּא
רַבְתָּא הָדָא לֹא אַחֲזִי עוֹד וְלֹא
אֲמוֹת: יז וְאָמַר יִי לִי אוֹטִיבוּ דִי
מְלִילוֹ: יח נְבִיא אָקִים לְהוֹן מִגֹּז
אַחִיהוֹן כּוֹתֵךְ וְאַתָּן פְּתַגְמִי
נְבוֹאָתִי בְּפוֹמָה וַיִּמְלַל עֲמֹהוֹן יְתָ
כָּל דִּי אֶפְקֹדְנָה: יט וַיְהִי גִבְרָא
דִּי לֹא יִקְבֵּל לְפִתְגָמִי דִּי יִמְלַל
בְּשָׁמִי מִימָרִי יִתְבַּע מִנֶּה: כ בָּרַם
נְבִיא דִּי יִרְשַׁע לְמַלְלָא פְּתַגְמָא
בְּשָׁמִי יְתָ דִּי לֹא פִקְדְתָּה לְמַלְלָא
וְדִי יִמְלַל בְּשׁוֹם טַעוֹת עֲמֻמָּיָא
וַיִּתְקַטֵּל נְבִיא הַהוּא: כא וְאַרִי
תִּימָר בְּלִבָּךְ אֶכְדִּין גִּדַּע יְתָ

אוֹתָם מִפְּנֵיךָ כִּסִּי: יג תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ כִּסִּי: חֲמִישִׁי יד כִּי | הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל־מַעֲנֵנִים וְאֶל־קֶסְמִים
יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא בֶן נָתַן לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּסִּי:
טו נְבִיא מִקְרִבָּךְ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי יָקִים לָךְ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוֹן כִּסִּי: טז כָּל אֲשֶׁר־
שְׁאַלְתָּ מִעַם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל
לֵאמֹר לֹא אִסֵּף לִשְׁמַע אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִי
וְאַתָּה־אֵשׁ הַגְדִּלָּה הַזֹּאת לֹא־אַרְאֶה עוֹד וְלֹא
אֲמוֹת: יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי הִיטִיבוּ אֲשֶׁר
דִּבְּרוּ: יח נְבִיא אָקִים לָהֶם מִקְרֵב אַחִיהֶם
כְּמוֹךְ וְנָתַתִּי דְבָרִי בְּפִיו וְדִבֵּר אֲלֵיהֶם אֶת
כָּל־אֲשֶׁר אֶצְוֶנוּ: יט וַיְהִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־
יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִדְבֹּר בְּשָׁמִי אֲנֹכִי
אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ: כ אַךְ הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר
דְּבָר בְּשָׁמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא־צוִיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר
יִדְבֹּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנְּבִיא
הַהוּא כִּסִּי: כא וְכִי תֹאמַר בְּלִבְּךָ אֵיכָה גִדַּע אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוּ

רש"י

וְאֲשֶׁר יִדְבֹּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. אָפְלוּ כֹּהֵן אֶת
הַהֲלָכָה לְאַסֹּר אֶת הָאֲסוּר וּלְהַתִּיר אֶת הַמִּתָּר: וּמֵת.
בְּחֶנֶק. שְׁלֹשָׁה מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם (ספרי. סנהדרין פט):
הַמִּתְנַבֵּא מֵה שְׁלֹא שָׁמַע, וּמֵה שְׁלֹא נֹאמַר לוֹ וְנֹאמַר
לְחֻבְרוֹ, וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. אָבֵל
הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוֹאָתוֹ וְהַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי נְבִיא, וְהַעוֹבֵר
עַל דְּבָרֵי עֲצָמוֹ, מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם, שְׁנֹאמַר: "אֲנֹכִי
אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ": (כא) וְכִי תֹאמַר בְּלִבְּךָ. עֲתִידִין
אַתָּם לוֹמַר כְּשִׁיבָא חֲנֻנְיָה בֶן עֲזוּרָא וּמִתְנַבֵּא (ירמיה

אֵלֶּה", אָפְלוּ אֶחָת מִהֶן: (יג) תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה'
אֱלֹהֶיךָ. הַתְּהַלֵּךְ עִמּוֹ בְּתַמִּימוֹת וּתְצַפֶּה לוֹ, וְלֹא
תִּחְקֹר אַחֵר הָעֲתִידוֹת, אֲלֵא כָּל מֵה שְׁיִבֵּא עֲלֶיךָ,
קִבֵּל בְּתַמִּימוֹת, וְאֵז תִּהְיֶה עִמּוֹ וּלְחַלְקוֹ: (יד) לֹא
כֵּן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ. לִשְׁמַע אֶל מַעֲנֵנִים וְאֶל
קוֹסְמִים, שְׁהָרִי הַשְׂרָה שְׂכִינָה עַל הַנְּבִיאִים וְאוֹרִים
וְתַמִּים: (טו) מִקְרִבָּךְ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי. כְּמוֹ שְׁאֲנִי
מִקְרִבָּךְ מֵאַחֶיךָ, יָקִים לָךְ תַּחֲתִי, וְכֵן מְנַבֵּא לְנְבִיא:
(כ) אֲשֶׁר לֹא־צוִיתִיו לְדַבֵּר. אָבֵל צוִיתִיו לְחֻבְרוֹ:

פִּתְגָמָא דִּי לֹא מִלְלָה יִי: כב די
יִמְלִל נָבִיא בְּשֵׁמָא דִּי וְלֹא יְהִי
פִּתְגָמָא וְלֹא יִתְקִים הוּא פִּתְגָמָא
דִּי לֹא מִלְלָה יִי בְּרִשְׁעָא מִלְלָה
נָבִיא לֹא תִדְחַל מִנָּה: א אַרִי
יִשְׁצִי יִי אֱלֹהֵךְ יִת עֲמָמָא דִּי יִי
אֱלֹהֵךְ יִהֵב לָךְ יִת אֲרַעְהוֹן
וְתִירְתַּנּוּן וְתִיתֵב בְּקִרְוִיָּהוֹן
וּבְבִתְיָהוֹן: ב תֵּלֶת קִרְוִין תִּפְרֹשׁ
לָךְ בְּגוֹ אֲרַעַךְ דִּי יִי אֱלֹהֵךְ יִהֵב
לָךְ לְמִירְתָּה: ג תִּתְּקֵן לָךְ אֲרָחָא
וְתִתְּלֵת יִת תַּחֲוֹם אֲרַעַךְ דִּי יִחֲסֻנָּךְ
יִי אֱלֹהֵךְ וְיִהִי לְמַעֲרֹק תִּמָּן כֹּל
קְטוּלָא: ד וְדִין פִּתְגָם קְטוּלָא
דִּיעֲרוֹק תִּמָּן וְיִתְקַבֵּם דִּי יִקְטוּל יִת
חֲבֵרָה בְּלֹא מִנְדָּעָה וְהוּא לֹא סָנִי
לָהּ מֵאֲתַמְלִי וּמִדְּקָמוּהִי: ה וְדִי
יַעֲוֹל עִם חֲבֵרָה בְּחֻרְשָׁא לְמַקְנִי
אַעֲיִן וְתִתְּמַרְגַּ יְדָה בְּפִרְזָלָא לְמַקְנִי
אַעֲיִן וְיִשְׁתַּלַּף פִּרְזָלָא מִן אַעֲא
וְיִשְׁפַח יִת חֲבֵרָה וַיָּמוּת הוּא
יַעֲרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוִיא הָאֲלִין

יְהוָה כִּסִּי: כב אֲשֶׁר יִדְבַר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה
וְלֹא־יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר
לֹא־דִבְּרוּ יְהוָה בְּזִדּוֹן וּדְבָרוֹ הַנָּבִיא לֹא תִגּוֹר
מִמֶּנּוּ כִּסִּי: ס יט א כִּי־יִכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶת־
אֲרָצָם וַיִּרְשָׁתָם וַיֵּשְׁבֵת בְּעָרֵיהֶם וּבְבִתְיָהֶם:
ב שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אֲרָצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ: ג תִּכְיִן לָךְ
הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אֲרָצְךָ אֲשֶׁר יִנְחִילְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לְגוֹם שָׂמָּה כָּל־רֹצֵחַ כִּסִּי:
ד וְזֶה דְּבַר הַרְצָח אֲשֶׁר־יָנוּם שָׂמָּה וְחִי אֲשֶׁר
יָבֵה אֶת־רַעְיָהּ בְּבִלְיָדַעַת וְהוּא לֹא־שָׂנֵא לוֹ
מִתְּמַל שְׁלֶשֶׁם: ה וְאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רַעְיָהּ בִּיעֹר
לְחַטֵּב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַּגִּרְזֵן לְכָרֶת הָעֵץ
וְנָשַׁל הַפְּרֹזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רַעְיָהּ וּמָת

רש"י

לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֲלִיו תִּשְׁמְעוּן": לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ.
(שם) לֹא תִמְנַע עֲצָמָךְ מִלְלָמֶד עָלֶיךָ חוֹבָה, וְלֹא
תִירָא לִיעֲנֹשׁ עָלֶיךָ: (ג) תִּכְיִן לָךְ הַדֶּרֶךְ. מִקְלָט
מִקְלָט הָיָה כְּתוּב עַל פְּרֹשֶׁת דִּרְכִים: וְשִׁלַּשְׁתָּ
אֶת־גְּבוּל אֲרָצְךָ. שְׂיָהָא מִתְּחִלַּת הַגְּבוּל עַד הָעִיר
הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל עִיר מִקְלָט, כְּשֶׁעוֹר מִהֶלֶךְ שֵׁשׁ
מִמֶּנָּה עַד הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן מִשְׁנִיָּה לְשִׁלִּישִׁית, וְכֵן מִן
הַשְּׁלִישִׁית עַד הַגְּבוּל הַשְּׁנִי שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
(ה) וְנִדְּחָה יָדוֹ. כְּשֶׁבָא לְהַפִּיל הַגִּרְזֵן עַל הָעֵץ,
וְתִרְגְּמוֹ: "וְתִתְּמַרְגַּ יְדָה", לְשׁוֹן "וְנִשְׁמָטָה יָדוֹ",
לְהַפִּיל מִכַּת הַגִּרְזֵן עַל הָעֵץ, (שְׁמוּאֵל ב ו) "כִּי שָׁמְטוּ
הַבָּקָר", תִּרְגָּם יוֹנָתָן: 'אַרִי מִרְגוּהִי תוֹרִיא': וְנָשַׁל
הַפְּרֹזֶל מִן־הָעֵץ. (מִכּוֹת ז) יֵשׁ מִרְבּוּתֵינוּ אוֹמְרִים:

(כז): "הִנֵּה כָּלִי בֵּית ה' מוֹשְׁכִים מִבְּכֶלָה עֲתָה
מִהֲרָה", וַיִּרְמְיָה עוֹמֵד וְצוּנֹחַ [אֵל] הָעַמּוּדִים וְעַל
הַיָּם וְעַל יָתֵר הַכְּלִים שְׁלֹא גָלוּ עִם יִכְנִיָּה "בְּכֶלָה
יִכְבְּאוּ", עִם גָּלוּת צִדְקָיָהוּ: (כב) אֲשֶׁר יִדְבַר
הַנָּבִיא. (סִפְרִי) וַיֹּאמֶר: 'דָּבָר זֶה עֲתִיד לָבֹא עֲלֵיכֶם',
וְתִרְאוּ שְׁלֹא יָבֹא, "הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוּ ה'",
וְהִרְגוּ אוֹתוֹ. וְאִם תֹּאמַר, זֶה בְּמִתְנַבֵּא עַל הָעֲתִידוֹת,
הָרִי שְׂבָא וְאָמַר: 'עֲשׂוּ כֹךְ וְכָךְ, וּמִפִּי הַקְּדוֹשׁ כְּרוּךְ
הוּא אֲנִי אוֹמֵר', כִּכְר נִצְטוּוּ שְׂאֵם בֹּא לְהַדִּיקוֹךְ
מֵאֲחַת מִכָּל הַמִּצּוֹת, לֹא תִשְׁמַע לוֹ, אֲלֵא אִם כֵּן
מִמֶּחָה הוּא לָךְ שֶׁהוּא צָדִיק גָּמוֹר, כְּגוֹן אֲלֵיָּהוּ בְּהַר
הַפְּרָמֶל שֶׁהִקְרִיב בְּכֶמָה בִּשְׁעַת אֶסּוּר הַבְּמוֹת כְּדִי
לְגִדֹר אֶת יִשְׂרָאֵל, הַכֹּל לִפִּי צִרְךְ שְׁעָה וְסִיג הַפְּרָצָה,

הוא יָנוּם אֶל־אֶחָת הָעָרִים־הָאֵלֶּה וְחִי כִסִּי: וּפְנִי־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחָם לִבּוֹ וְהִשְׁיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכְהוּ נַפֶּשׁ וְלֹא אֵין מִשְׁפַּט־מוֹת כִּי לֹא שָׁנָא הוּא לֹא מִתְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם כִסִּי: ז עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֹךְ לֵאמֹר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ: ח וְאִם־יִרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם וְנָתַן לָךְ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לְאַבְרָהָם כִסִּי: ט כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֹךְ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בְּדַרְכָּיו כָּל־הַיָּמִים וְיִסְפַּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשְּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה כִסִּי: י וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי בִקְרֹב אֶרֶץךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: פ יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שָׁנָא לְרַעְהוּ וְאַרְבַּ לֹא וְקָם עָלָיו וְהִכְהוּ נַפֶּשׁ וּמָת וְגַם אֶל־אֶחָת הָעָרִים הָאֵל כִסִּי: יב וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירָו וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וּמָת: יג לֹא־תַחֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעֲרַת

רש"י

נִשְׁמַט הַבְּרִזָּל מִקְתּוֹ, וַיֵּשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים שִׁישַׁל הַבְּרִזָּל לַחֲתִיכָה מִן הָעֵץ הַמִּתְכַּבֵּץ, וְהָיָה נִתְּזָה וְהִרְגוּ: (ו) פְּנִי־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם. לְכֹךְ אָנִי אוֹמֵר לְהִכִּין לָךְ דֶּרֶךְ וְעָרֵי מִקְלָט רַבִּים: (ח) וְאִם־יִרְחִיב. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לָךְ אֶרֶץ קִינִי וְקִנִּזִּי וְקַדְמוֹנִי: (ט) וְיִסְפַּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ. הָרִי תִשָּׁע: שְׁלֹשׁ שְׁבַעֲכֶר הִרְדֵּן, וְשְׁלֹשׁ שְׁבַעֲאָרֶץ כְּנָעַן וְשְׁלֹשׁ לַעֲתִיד לְבֹא: (יא) וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שָׁנָא לְרַעְהוּ. עַל יְדֵי שְׁנֵאוֹתָו הוּא בֹא לִידֵי: "וְאַרְבַּ לֹא". מִכָּאן אָמְרוּ: עֲבַר אָדָם עַל מִצְוָה קִלָּה, סוּפוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוָה חֲמוּרָה. לִפִּי שְׁעֵבֶר עַל (וויקרא יט) "לֹא תִשָּׂא", סוּפוֹ לְבֹא לִידֵי שְׁפִיכוֹת דָּמִים, לְכֹךְ נֶאֱמַר: "כִּי יִהְיֶה אִישׁ שָׁנָא לְרַעְהוּ וְגו'", שֶׁהִיָּה לֹא לְכַתֵּב: "כִּי יָקוּם אִישׁ וְאַרְבַּ לְרַעְהוּ וְהִכְהוּ נַפֶּשׁ": (יג) לֹא־תַחֹס עֵינְךָ. (ספרי) שְׁלֹא תֵאמְרוּ: 'הִרְאֵשׁוֹן כְּכֹר נִהְרָג, לָמָּה אָנוּ הוֹרְגִים אֶת זֶה,

עלוהי ותפלי אשדי דם זפי
מישראל ויטב לך: יד לא תשגי
תחומא דחברך די תחימו קדמאי
באחסנתך די תחסן בארעא די יי
אלהך יהב לך למירתה: טו לא
יקום סהיד חד בגבר לכל עון
ולכל חובין בכל חט די יחטא
על מימר תרין סהדין או על
מימר תלתא סהדין יתקיים
פתגמא: טז ארי יקום סהיד
שקר בגבר לאסהדא בה סטיא:
יז ויקומון תרין גברין די להון
דינא קדם יי קדם כהניא ודינאי
די יהון כיומאי האנן:
יח ויתבעון דינאי יאות והא
סהיד שקר סהדא שקרא אסהד
באחיה: יט ותעבדון לה כמא
די חשיב למעבד לאחיה ותפלי

דמ־הנקי מִי־שֶׂרָאֵל וְטוֹב לְךָ כִּשִׁי: ס שִׁי יֵד לֹא
תִּסְיֹג גְּבוּל רַעְךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רֵאשִׁימִים בְּנַחֲלָתְךָ
אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאַרְצָא אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ
לְרִשְׁתָּהּ כִּשִׁי: ס טו לֹא־יִקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ
לְכָל־עוֹן וְלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חַטָּא אֲשֶׁר יִחַטֵּא
עַל־פִּי | שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים
יִקוּם דָּבָר כִּשִׁי: טז כִּי־יִקוּם עַד־חֲמִשׁ בְּאִישׁ
לְעֵנֹת בּוֹ סָרָה כִּשִׁי: יז וְעַמְדוֹ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים
וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בִּימֵי הָהֵם כִּשִׁי:
יח וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיָּטֵב וְהַנָּה עַד־שֶׁקֶר הָעֵד
שֶׁקֶר עָנָה בְּאָחִיו כִּשִׁי: יט וְעָשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר

רש"י

ונמצאו שני ישראלים הרוגים?: (יד) לא תסיג
גבול. לשון (ישעיה מב) "נסוגו אחור", שמחזיר
סימן חלקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען
הרחיב את שלו, והלא כבר נאמר: "לא תגזל", מה
תלמוד לומר: "לא תסיג"? למד על העוקר תחום
חברו, שעובר בשני לאוין, לכל אף בחוץ לארץ?
תלמוד לומר: "בנחלתך אשר תנחל וגו'", בארץ
ישראל עובר בשני לאוין, בחוץ לארץ אינו עובר
אלא משום: "לא תגזל": (טו) עד אחד. (סוטה
ב) זה בנה אב: כל עד שבתורה, שנים, אלא אם
כן פרט לך בו אחד: לכלל-עון ולכלל-חטאת.
להיות חברו נענש על עדותו, לא ענש גוף ולא
ענש ממון, אבל קם הוא לשבועה (ספרי). אמר
לחברו: 'תן לי מנה שהלוייתך', אמר לו: 'אין לך
בידי פלוס', ועד אחד מעירו שיש לו, חייב לישבע
לו: על-פי שני עדים. (גיטין עא) ולא שייכתבו
עדותם באגרת ושלחו לבית דין, ולא שיעמד

תרגמן בין העדים ובין הדינים: (טז) לענות בו
סרה. דבר שאינו, שהוסר העד הזה מכל העדות
הזאת. כיצד? שאמרו להם: 'והלא עמנו הייתם
באותו היום במקום פלוני' (ספרי): (יז) ועמדו
שני-האנשים. (שבועות ל) בעדים הפתוב מדבר,
ולמד שאין עדות בנשים, ולמד שצריכין להעיד
עדותן מעמד: אשר-להם הריב. אלו בעלי הדין:
לפני ה'. יהיה דומה להם כאלו עומדין לפני
המקום, שנאמר (תהלים פב): "בקרוב אלהים
ישפט": אשר יהיו בימים ההם. (ר"ה כה) 'פתח
בדורו כשמואל בדורו, צריך אתה לנהג בו כבוד:
(יח) ודרשו השופטים היטב. על פי המזמין
אותם, שבדקים וחוקרים את הבאים להזמם
בדרישה ובחקירה: והנה עד-שקר. כל מקום
שנאמר "עד", בשנים הפתוב מדבר: (יט) כַּאֲשֶׁר
זמם. ולא כַּאֲשֶׁר עשה, מכאן אמרו: הרגו אין
נהרגין (מכות ה): לעשות לאחיו. מה תלמוד לומר

זֶמֶם לַעֲשׂוֹת לְאֶחָיו וּבַעֲרַת הָרַע מִקִּרְבּוֹ רַשִׁי׃
 כ וְהַנְּשָׁאִים יִשְׁמְעוּ וִירָאוּ וְלֹא־יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת
 עוֹד בְּדַבַּר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבּוֹ רַשִׁי׃ כא וְלֹא
 תַּחֲסוּ עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עֵין בְּעֵין שֶׁן בְּשֶׁן יָד
 בֶּיַד רֶגֶל בְּרֶגֶל רַשִׁי׃ ס ב כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה
 עַל־אִיְכָךְ וְרֵאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא
 תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם רַשִׁי׃ נ וְהָיָה בְּקִרְבְּכֶם אֶל־
 הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם רַשִׁי׃
 ג וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרְבִים
 הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אִיְכֶם אֶל־יָרֵךְ לְבַבְכֶם

רש"י

עבד דביש מבינך: כ ודלשתארוון
 ישמעון וידחלון ולא יוספון
 למעבד עוד כפתגמא בישא הדין
 בינך: כא ולא תחוס עינך נפשא
 חלף נפשא עינא חלף עינא שנא
 חלף שנא ידא חלף ידא רגלא
 חלף רגלא: א ארי תפוק לאגחא
 קרבא על פעלי דבבך ותחזי
 סוסון ורתפין עם סגי מנך לא
 תדחל מנהון ארי יי אלהך
 מימרה בסעך דאסקך מארעא
 דמצרים: ב ויהי כמקרבכון
 לאגחא קרבא ויתקריב כהנא
 וימלל עם עמא: ג וימר להון
 שמע ישראל אתון קרבינ יומא
 דין לאגחא קרבא על פעלי

סוס ורכב. בעיני, חשובים כלם כסוס אחד, וכן
 הוא אומר (שופטים ו): "והפית את מדין כאיש
 אחד", וכן הוא אומר (שמות טו): "כי בא סוס
 פרעה": עם רב ממך. בעינך הוא רב, אבל בעיני
 אינו רב: (ב) בקרבכם אל-המלחמה. סמוך
 לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם: ונגש הכהן.
 (סוטה מב) המשותף לך, והוא הנקרא 'משותף'
 מלחמה: ודבר אל-העם. (שם) בלשון הקדש:
 (ג) שמע ישראל. (שם) אפלו אין בכם זכות אלא
 קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם: על
 איביכם. אין אלו אחיכם, שאם תפלו בידם, אינם
 מרחמים עליכם; אין זו כמלחמת יהודה עם
 ישראל, שנאמר (ד"ה ב כח): "ויקמו האנשים
 אשר-נקבו בשמות ויחזיקו בשבִּיה, וכל-מצרמיהם
 הלבישו מן-השָׁלָל, וילבישום וינעילוּם ויאכילוּם
 וישקוּם ויסכוּם וינהלוּם בחמרים לכל-כושל,
 ויביאום וריחו עיר-התמרים אצל אחיהם וישבו
 שמרון", אלא על אויביכם אתם הולכים, לפיכך
 התחזקו למלחמה: אל-יֵרֶךְ לַבְּבָכֶם אל-תִּירָאוּ
 ואל-תַּחֲפֹזוּ ואל-תַּעֲרֹצוּ. (סוטה מב) ארבע אזהרות

"לאחיו"? למד על זוממי בת כהן נשואה, שאינן
 בשופרה, אלא כמיתת הבועל שהיא בחנק, שנאמר
 (ויקרא כא): "היא באש תשרף", היא ולא בועלה,
 לכה נאמר כאן: "לאחיו", באשר זמם לעשות
 לאחיו, ולא באשר זמם לעשות לאחותו, אבל בכל
 שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש, וזוממי
 אשה נהרגין כזוממי איש, כגון שהעידוה שהרגה
 את הנפש, שחללה את השבת, נהרגין במיתתה,
 שלא מעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקים בהן
 הזמה במיתת הבועל: (כ) ישמעו ויראו. מכאן
 שצריכין הכרזה: איש פלוני ופלוני נהרגין על
 שהזמו בבית דין: (כא) עין בעין. (ב"ק פד)
 ממון, וכן "שן בשן וגו'": (א) כִּי־תֵצֵא
 למלחמה. סמוך הכתוב יציאת מלחמה לכאן,
 לומר לך שאין מחסר אבר יוצא למלחמה. דבר
 אחר: לומר לך: אם עשית משפט צדק, אתה
 מבטח שאם תצא למלחמה, אתה נוצח, וכן דוד
 הוא אומר (תהלים קיט): "עשיתי משפט וצדק
 בל-תניחני לעשקי": על איבך. יהיו בעיניך
 כאויבים, אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך:

אֶל־תִּירָאוּ וְאֶל־תַּחֲפוּזוּ וְאֶל־תַּעֲרָצוּ
 מִפְּנֵיהֶם ^{כס"י}: דַּבְּרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלֶךְ עִמָּכֶם
 לְהִלָּחֶם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם ^{כס"י}:
 הַיּוֹדְבוּרֵי הַשְּׂטָרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ
 אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית־חֹדֶשׁ וְלֹא חָנְכוּ יֶלֶד וְיָשֹׁב
 לְבֵיתוֹ פְּנִימוֹת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר
 יִחְנַכֵּנוּ ^{כס"י}: וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא
 חָלְלוּ יֶלֶד וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פְּנִימוֹת בַּמִּלְחָמָה
 וְאִישׁ אֲחֵר יִחְלֹלֵנוּ ^{כס"י}: וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר
 אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקָחָהּ יֶלֶד וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ
 פְּנִימוֹת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִקְחָנָהּ ^{כס"י}:
 הַיּוֹסֵפוּ הַשְּׂטָרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ
 מִי־הָאִישׁ הִירָא וְרָדָה הַלֵּב וְיֶלֶד וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ

דבכיכון לא יזוע לבכון לא
 תדחלון ולא תתבהתון ולא
 תתברון מקדמיהון: ד ארי יי
 אלהכון מדבר קדמיכון לאגחא
 לכון קרב עם בעלי דבכיכון
 למפרק יתכון: ה וימללון
 סרכיא קדם עמא למימר מן
 גברא די בנא ביתא חדתא ולא
 חנכה יהד ויתוב לביתה דילמא
 ימות באגחא קרבא וגבר אחרון
 יחנכנה: ו ומן גברא די נציב
 ברמא ולא אחלה יהד ויתוב
 לביתה דילמא ימות באגחא
 קרבא וגבר אחרון יחלנה: ז ומן
 גברא די ארס אתתא ולא נסבה
 יהד ויתוב לביתה דילמא ימות
 באגחא קרבא וגבר אחרון יסבנה:
 ח ויוספון סרכיא למללא עם
 עמא וימרון מן גברא דדחל

רש"י

הרביעית, שהפרות טעונין לאכלן בירושלים, או
 לחללן בדרמים, ולאכל הדמים בירושלים: (ז) פן־
 ימות במלחמה. ישוב פן ימות, שאם לא ישמע
 לדברי הכהן, כדאי הוא שימות: (ח) ויוספו
 השטרים. (סוטה מג) למה נאמר כאן "ויוספו"?
 מוסיפין זה על דברי הכהן, שהכהן מדבר ומשמיע
 מן "שמע ישראל", עד "להושיע אתכם", ו"מי
 האיש", ושני ושלשי, כהן מדבר ושומר משמיע;
 וזה, שומר מדבר ושומר משמיע: הירא ורד
 הלבב. רבי עקיבא אומר: כמשמעו, שאינו יכל
 לעמד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי
 יוסי הגלילי אומר: הירא מעברות שבידו, ולכד
 תלתה לו תורה לחזר על בית וכרם ואשה, לכסות
 על החוזרים בשביל עברות שבידם, שלא יבינו
 שהם בעלי עברה, והרואהו חוזר, אומר: 'שמא

כנגד ארבעה דברים שמלכי אומות העולם עושין,
 מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה לזה כדי
 להשמיע קול, שיחפזו אלו שכןגדן וינוסו,
 ורומסים בסוסייהם ומצהילין אותם להשמיע קול
 שעטת פרסות סוסייהם, וצווחין בקולם, ותוקעין
 בשופרות ומיני משמיעי קול: אל־ירד לבבכם.
 מצהלות סוסים: אל־תיראו. מהגפת התריסין:
 ואל־תחפזו. מקול הקרנות: ואל־תערצו. מקול
 הצווחה: (ד) פי ה' אלהיכם וגו'. הם באים
 בנצחוננו של בשר ודם, ואתם באים בנצחוננו של
 מקום, פלשתיים באו בנצחוננו של גלית, מה היה
 סופו? נפל ונפלו עמו: ההלך עמכם. זה מחנה
 הארון: (ה) ולא חנכו. לא דר בו, חנוף, לשון
 התחלה: ואיש אחר יחנכנו. ודבר של עגמת נפש
 הוא זה: (ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה

וְלֹא יָמָם אֶת־לִבָּב אַחִיו כְּלָבָבוּ כִּסְיִי: ט וְהָיָה
כְּכֹלֶת הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפְקָדוֹ שָׂרִי
צָבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם כִּסְיִי: ס שְׂבִיעִי כִּי־תִקְרַב
אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וּקְרָאתָ אֵלֶיהָ
לְשָׁלוֹם כִּסְיִי: יא וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעֲנֶנָּה וּפְתַחְתָּהּ
לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לָמָס
וְעַבְדוֹךָ כִּסְיִי: יב וְאִם־לֹא תִשָּׁלִים עִמָּךְ וַעֲשִׂיתָהּ
עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ עָלֶיהָ כִּסְיִי: יג וּנְתַנָּהּ יְהוָה
אֵלֶיךָ בְּיָדְךָ וְהָכִיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־
חֶרֶב כִּסְיִי: יד רַק הַנְּשִׁים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל־
אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל־שָׁלָלָהּ תָּבוּ לָךְ וְאִכְלָתָּ
אֶת־שָׁלָל אִיְכִיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֵלֶיךָ
לָךְ כִּסְיִי: טו כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הָעָרִים הָרְחוֹקֹת
מִמָּךְ מֵאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעֲרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה
הֵנָּה: טז רַק מֵעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה
אֵלֶיךָ נָתַן לָךְ נָחֳלָה לֹא תַחֲיֶה כָּל־נִשְׁמָה:

ותביר לבא יהי ויתוב לביתה
ולא יתבר ית לבא דאחיהי
כלבה: ט ויהי כד ישצון סרכיא
למללא עם עמא וימנון רבני
חילא בריש עמא: י ארי תקרב
לקריתא לאגחא (קרבא) עלה
ותקרי לה מלין דשלם: יא ויהי
אם שלם תעננה ותפתח לה ויהי
כל עמא דישתבח בה יהון לה
מסקי מסין ויפלהנה: יב ואם לא
תשלם עמך ותעבד עמך קרב
ותצור עלה: יג וינתנה יי
אלהך בידך ותמחי ית כל זכורה
לפתגם דחרב: יד לחוד נשיא
וטפלא ובקירא וכל די יהי
בקרתא כל עדאה תבוז לה
ותיכול ית עדאה דסנאך די יהב
יי אלהך לה: טו כן תעבד לכל
קרויא די רחיקין מנך לחדא די
לא מקרוי עממיא האלין אנון:
טז לחוד מקרוי עממיא האלין
די יי אלהך יהב לה אחסנא לא

רש"י

בנה בית, או נטע כרם, או ארש אשה: (ט) שרי
צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם,
וכשילים של ברזל בידיהם, וכל מי שרוצה לחזר
הרשות בידן לקפח את שוקיו. זקפין, בני אדם
עומדים בקצה המערכה לזקף את הנופלים
ולחזקם בדברים: 'שובו אל המלחמה ולא תנוסו,
שתחלת נפילה, ניסה': (י) כי־תקרב אל־עיר.
במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפרש
בענין: "כן תעשה לכל־הערים הרחוקות וגו':"
(יא) כל־העם הנמצא־בה. (ספרי) אפלו אתה

מוצא בה משכעה אומות שנצטוית להחרימם,
אתה רשאי לקימם: למס ועבדוה. (ספרי) עד
שיקבלו עליהם מסים ושעבוד: (יב) ואם־לא
תשלים עמך ועשיתה עמך מלחמה. הכתוב
מבשרך שאם לא תשלים עמך, סופה להלחם בך,
אם תניחנה ותלך: וצרת עליה. אף להרעיבה
ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים: (יג) ונתנה
ה' אליהך בידך. אם עשית כל האמור בענין, סוף
שה' נותנה בידך: (יד) והטף. אף טף של זכרים,
ומה אני מקים: "והכית את־כל־זכורה?"

תקנים כל נשמתא: יז ארי גמרא
תגמרנון חתאי ואמראי פנענאי
ופרזאי חואי ויבוסאי כמא די
פקדו יי אלהו: יח בדיל די לא
ילפון יתכון למעבד ככל
תועבתהון די עבדו לטעותהון
ותחובון קדם יי אלהכון: יט ארי
תצור לקרפא יומין סגיאין
לאגחא עלה למכבשה לא תחבל
ית אילנה לארמא עלוהי גרזנא
ארי מנה תיכול ויתה לא תקוץ
ארי לא כאנשא אילן חקלא
למעל מקדמך בצנרא: כ לחוד
אילן דתדע ארי לא אילן דמאכל
הוא יתה תחבל ותקוץ ותבגי
כרקומין על קרפא די היא עבדא
עמך קרבא עד דתכבשה: א ארי
ישתכח קטילא בארעא די יי
אלהו יחב לך למירתה רמי
בחקלא לא אתידע מן קטלה:
ב ויפקון סביך ודיניך וימשחון
לקרניא די סחרנות קטילא:
ג ותהי קרפא דקריבא לקטילא
וינדרון סבי קרפא ההיא עגלת
תורי די לא אתפלח בה די לא

כִּי־הִחֲרַם תַּחֲרִימִם הֵחֵתִי וְהֵאֲמַרְי הַפְּנַעְנִי
וְהַפְּרִזִי הַחֲוִי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ כִּסִּי: יח לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא־יִלְמְדוּ אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם
וַחֲטֹאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּסִּי: ס כִּי־תִצּוֹר
אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׁהָ
לֹא־תִשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לְנִדַּח עָלֶיהָ גִּרְזֹן כִּי
מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ
הַשָּׂדֶה לֵבָא מִפְּנֵיךָ בַּמָּצוֹר כִּסִּי: כֹּרֶק עֵץ
אֲשֶׁר־תִּדְעַ כִּי לֹא־עֵץ מֵאֲכָל הוּא אֹתוֹ
תִּשְׁחִית וְכִרְתָּ וּבְנִית מָצוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־
הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ כִּסִּי: פ
כא א כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בְּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נָפֶל בַּשָּׂדֶה לֹא נֹדַע
מִי הִכָּהוּ: ב וַיֵּצְאוּ זִקְנֶיךָ וְשַׁפְטֶיךָ וּמִדְּדוּ
אֶל־הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבַת הַחֲלָל כִּסִּי: ג וְהָיָה
הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הַחֲלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר
הַהוּא עֲגֹלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֹבֵד בָּהּ אֲשֶׁר

רש"י

הפגדולים: (יז) כאשר צוה. לרבות את הגרגשי:
(יח) למען אשר לא-ילמדו. הא אם עשו
תשובה ומתגירין, אתה רשאי לקבלם:
(יט) ימים. שנים: רבים. שלשה, (שבת יט) מפאן
אמרו: אין צרין על עירות של עובדי כוכבים פחות
משלשה ימים קדם לשבת, ולמד שפותח בשלום
שנים או שלשה ימים, וכן הוא אומר (שמואל-ב א):
”וישב דוד בצקלג ימים שנים”, ובמלחמת הרשות

הפגדולים: (יז) כאשר צוה. לרבות את הגרגשי:
(יח) למען אשר לא-ילמדו. הא אם עשו
תשובה ומתגירין, אתה רשאי לקבלם:
(יט) ימים. שנים: רבים. שלשה, (שבת יט) מפאן
אמרו: אין צרין על עירות של עובדי כוכבים פחות
משלשה ימים קדם לשבת, ולמד שפותח בשלום
שנים או שלשה ימים, וכן הוא אומר (שמואל-ב א):
”וישב דוד בצקלג ימים שנים”, ובמלחמת הרשות

נגידת בנר: ד ויחתון סבי קרתא
 היתה ית עגלתא לנחלא ביר די
 לא אתפלח בה ולא יזרע
 וינקפון תמן ית עגלתא בנחלא:
 ה ויתקרבון כהניא בני לוי ארי
 כהון יתריעי יי אלהי לשמשותה
 ולברכא בשמא דיי ועל מימרהון
 יהי כל דין וכל מכתש סגירו:
 ו וכל סבי קרתא היתה דקריבין
 לקטילא יסחון ית ידיהון על
 עגלתא דנקפתא בנחלא:
 ז וייתבון ויימרון ידנא לא אשדו
 ית דמא הדין ועיננא לא חזאה:
 ח כהניא יימרון כפר לעמך
 ישראל די פרקתא יי ולא תמן
 חובת דם זפי בגו עמך ישראל
 ויתכפר להון על דמא: ט ואת
 תפלי אשדי דם זפי מפינך ארי
 תעבד דכשר קדם יי: ס ס ס

לא־מִשְׁכָּה בַעַל: ד וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא
 אֶת־הָעֵגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יִעְבֵּר בּוֹ
 וְלֹא יִזְרַע וְעֶרְפוֹ־שֵׁם אֶת־הָעֵגְלָה בְּנַחַל כִּסִּי:
 ה וַנִּגְשׂוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה
 אֱלֹהֵיהֶם לְשִׁרְתּוֹ וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם
 יִהְיֶה כָל־רִיב וְכָל־נִגָּע: ו וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא
 הַקְּרִבִּים אֶל־הַחֹלֶל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
 הָעֵגְלָה הָעְרוּפָה בְּנַחַל: מִפְּטִיר ז וְעָנוּ וַאֲמָרוּ
 יָדֵינוּ לֹא כָּתִיב שִׁפְכָה קִרִי שִׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה
 וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ כִּסִּי: ח כִּפְרוּ לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
 אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאֶל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בַקָּרֶב
 עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם כִּסִּי: ט וְאַתָּה
 תִּבְעַר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבְּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר
 בְּעֵינֵי יְהוָה כִּסִּי: ססס

צ"ו פסוקים, סל"א סימן.

רע"י

וצד, לידע איזו קרובה: (ד) אל־נחל איתן. קשה,
 שלא נעבד: וערפו. קוצץ ערפה בקופיץ. אמר
 הקדוש ברוך הוא: 'תבא עגלה פת שנתה שלא
 עשתה פרות ותערף במקום שאינו עושה פרות,
 לכפר על הריגתו של זה, שלא הניחיהו לעשות
 פרות: (ז) ידינו לא שפכה. וכי עלתה על לב
 שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא לא ראינוהו
 ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה. והכהנים
 אומרים: "כפר לעמך ישראל": (ח) ונכפר להם
 הדם. הכתוב מבשרם, שמשעשו פן כפר להם
 העון: (ט) ואתה תבער. (כתובות לו) מגיד שאם
 נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה, הרי זה יהרג,
 והוא הישר בעיני ה':
 חסלת פרשת שופטים

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי
 שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט
 ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא
 מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׁם מִשָּׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עין־חיים היא למחזיקים בה, ונתמכיה מאשר. דרכיה דרכי־נעם, וכל־נתיבותיה שלום. ארץ ימים בימינה, בשמאלה
 עשר וכבוד. יי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחון. * האבנט חוגרים בתחילת
 שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגולל הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפני

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בַּנְּבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בְּאַמֶּת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבַנְּבִיאֵי הָאֱמֶת וְצִדִּיק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת שופטים בישעיה פרק נא"ב

נא יֵב אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֲמֶכֶם מִי־אֵת וּתִירָאִי מֵאֲנֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן: י וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֲשׂוֹךְ נֹטָה שָׁמַיִם וְיִסֹּד אָרֶץ וַתִּפְחֹד תְּמִיד כָּל־הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמַּצִּיק כֹּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאֵיהָ חֲמַת הַמַּצִּיק: י הִמָּהר צַעֲה לְהַפְתָּח וְלֹא־יָמוּת לַשְּׁחַת וְלֹא יִחָסֵר לַחֲמוֹ: יו וְאֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רַגַע הַיּוֹם וַיִּהְיוּ גִלְיוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: יא וְאֲשֶׁם דִּבְרִי בְּפִיךָ וּבְצֶל יָדַי כְּפִיתִיךָ לְנֹטֵעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אַתָּה: יב הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוֹמִי יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קִפְעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מִצִּית: יג אִין־מִנְהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יִלְדָה וְאִין מַחְזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדְּלָהּ: יד שְׁתִּים הִנֵּה קִרְאֲתִיךָ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֹּׁבֵר וְהָרַעַב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֶךָ: טו בְּנִיךָ עָלְפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חַיּוֹצוֹת כְּתוּא מִכְּמַר הַמְּלָאִים חֲמַת־יְהוָה גִּעְרַת אֱלֹהֶיךָ: טז לָכֵן שְׁמַעֲיֵנָּה זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכַרְתָּ וְלֹא מִיּוֹן: טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנֶיךָ יְהוָה וְאֱלֹהֶיךָ יָרִיב עִמּוֹ הִנֵּה לִקְחָתִי מִיָּדְךָ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קִפְעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לַשְׁתוֹתָהּ עוֹד: טז וְשִׁמְתִּיהָ בְּיַד־מוֹנֶיךָ אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֶׁךָ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וְתַשִּׁימִי כְּאָרֶץ גֹּדֶד וּכְחוּץ לַעֲבָרִים:

נב א עוֹרִי עוֹרִי לְבָשִׁי עֲזֹךְ צִיּוֹן לְבָשִׁי א בְּגָדִי תִפְאָרְתֶךָ יְרוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יִבְאֶרְכָּךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא: ג הִתְנַעַרִי מֵעַפְרֵי קוֹמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלַם הַתִּפְתָּחִי מוֹסְרֵי צִוְּאֶרְךָ שְׁבִיָּה בַת־צִיּוֹן: ד כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חֲנַם נִמְכְּרָתָם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגְאָלִי: ה כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה מַצְרִים יִרְדּוּ־עִמִּי בְּרֹאשְׁנָה לְגוֹר שָׁם וְאֲשׁוּר בְּאַפִּם עֲשָׂקוּ: ו וְעַתָּה מֵה־לִּי־פֶה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לִקַּח עִמִּי חֲנַם מִשְׁלִי וְהִלִּילוּ נְאֻם־יְהוָה וְתִמְדִּי כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנְּאֻץ: ז לָכֵן יִדַּע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בְּיוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְּדַבֵּר הַגָּבִי: ח מֵה־נֶּאֱוָו עַל־הַהָרִים רְגִלִּי מִבְּשׂוֹר מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם מִבְּשׂוֹר טוֹב מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אָמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ אֱלֹהֶיךָ: טו קוֹל צִפְיֶךָ

נִשְׂאוּ קוֹל יַחְדּוֹ יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יֵרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן: ט פָּצְחוּ רִנָּנוּ יַחְדּוֹ חֲרָבוֹת
 יְרוּשָׁלַיִם כִּי־נָתַם יְהוָה עִמּוֹ גָּאֹל יְרוּשָׁלַיִם: י חֲשַׁף יְהוָה אֶת־זִרְעוֹ קִדְּשׁוּ לְעֵינֵי כָל־הַגּוֹיִם
 וְרֵאוּ כָל־אֲפִסֵּי־אֶרֶץ אֶת יִשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: יא סֹרוּ סֹרוּ צִאוּ מִשָּׁם טָמֵא אֶל־תִּנָּעוּ צִאוּ
 מִתּוֹכָהּ הִפְרוּ נִשְׂאֵי כָלִי יְהוָה: יב כִּי לֹא בַחֲפוּזֹן תֵּצְאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלְכוּן כִּי־הִלָּךְ
 לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמֵאִסְפָּכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
 הָאֵל הַנָּאֶמֶן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמַקְיֵם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֱמֶת
 וְצֶדֶק: נֶאֱמַן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
 אַחֲרָיו לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמַן וְרַחֲמָן אַתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
 הַנָּאֶמֶן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפֶּשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחֲנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶו הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיְגַל לִבָּנוּ, עַל כְּסָאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחְלוּ עוֹד
 אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְּשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתַּת לָנוּ
 יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקִדְּשָׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמְךָ בְּכֹל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
 וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת שופטים בערים שונות בעולם

קמג

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
אוסטריה וינה	5:07	5:15	7:57	8:00	8:29	8:32	9:38	9:39	18:41	18:29	19:12	18:59	18:13	19:03
אוסטרליה מלבורן	6:40	6:31	8:56	8:51	9:28	9:23	10:27	10:22	18:02	18:06	18:27	18:32	17:48	18:36
אוקראינה אודסה	5:13	5:21	8:01	8:03	8:33	8:36	9:42	9:43	18:40	18:29	19:10	18:58	18:13	19:02
אוק. דנייפרופטרובסק	4:53	5:01	7:42	7:45	8:14	8:17	9:24	9:25	18:26	18:14	18:57	18:44	17:58	18:48
אוקראינה ז'יטומיר	5:16	5:26	8:06	8:10	8:39	8:42	9:48	9:51	18:54	18:41	19:25	19:12	18:23	19:16
אוקראינה קייב	5:08	5:17	7:58	8:02	8:31	8:34	9:41	9:43	18:48	18:35	19:19	19:06	18:17	19:10
איטליה מילאנו	5:41	5:48	8:28	8:30	9:00	9:03	10:09	10:10	19:06	18:54	19:34	19:23	18:38	19:27
ארגנטינה ב. איירס	7:11	7:03	9:28	9:23	10:00	9:55	10:59	10:55	18:37	18:41	19:01	19:06	18:22	19:10
ארה"ב בולטימור	5:32	5:38	8:15	8:16	8:47	8:49	9:55	9:55	18:41	18:31	19:07	18:57	18:15	19:01
ארה"ב ברוקלין נ.י.	5:19	5:25	8:03	8:05	8:35	8:37	9:43	9:44	18:33	18:23	19:00	18:50	18:07	18:54
ארה"ב לוס אנג'לס	5:22	5:27	8:04	8:05	8:36	8:37	5:22	5:27	18:23	18:15	18:48	18:40	17:58	18:44
ארה"ב מיאמי	5:58	6:01	8:35	8:35	9:08	9:08	10:13	10:13	18:43	18:37	19:06	19:00	18:20	19:04
ארה"ב דטרויט	5:53	5:59	8:39	8:41	9:11	9:13	10:19	10:19	19:11	19:01	19:38	19:28	18:45	19:32
ארה"ב ניו ג'רסי	5:20	5:26	8:03	8:05	8:36	8:38	9:44	9:44	18:32	18:22	18:59	18:49	18:06	18:53
ארה"ב ניו הייבן	5:15	5:21	7:59	8:01	8:31	8:33	9:39	9:40	18:28	18:18	18:55	18:44	18:01	18:48
ארה"ב שיקאגו	5:11	5:17	7:57	7:59	8:29	8:31	9:37	9:38	18:30	18:20	18:57	18:47	18:03	18:51
ברזיל ס. פאולו	6:13	6:07	8:36	8:33	9:08	9:04	10:09	10:05	18:01	18:02	18:23	18:25	17:44	18:29
ברזיל ריו דה ז'נרו	5:59	5:53	8:23	8:19	8:54	8:50	9:55	9:51	17:47	17:49	18:10	18:11	17:31	18:15
בריטניה לונדון	5:08	5:17	8:00	8:04	8:32	8:36	9:42	9:44	18:52	18:39	19:25	19:10	18:23	19:14
בריטניה מנצ'סטר	5:13	5:24	8:07	8:11	8:39	8:43	9:50	9:52	19:04	18:49	19:38	19:23	18:34	19:27
גרמניה פרנקפורט	5:35	5:44	8:26	8:30	8:58	9:01	10:08	10:10	19:15	19:03	19:47	19:33	18:45	19:37
ישראל באר שבע	5:13	5:17	7:53	7:53	8:25	8:26	9:31	9:31	18:09	18:01	18:33	18:25	17:44	18:29
ישראל חיפה	5:11	5:15	7:51	7:52	8:23	8:24	9:30	9:30	18:09	18:01	18:34	18:26	17:33	18:30
ישראל ירושלים	5:09	5:13	7:51	7:52	8:22	8:23	9:29	9:29	18:09	18:01	18:33	18:25	17:23	18:29
ישראל תל אביב	5:13	5:17	7:52	7:53	8:25	8:26	9:31	9:31	18:09	18:01	18:33	18:25	17:44	18:29
מולדובה קישינב	5:21	5:29	8:08	8:11	8:41	8:44	9:50	9:51	18:48	18:36	19:18	19:05	18:20	19:09
מקסיקו מקסיקו	6:14	6:15	8:53	8:53	9:23	9:23	10:29	10:28	18:59	18:54	19:21	19:16	18:37	19:20
סינגפור סינגפור	6:58	6:57	9:27	9:25	10:00	9:58	11:02	11:01	19:11	19:09	19:32	19:30	18:52	19:34
פולין ורשא	4:42	4:52	7:35	7:39	8:07	8:11	9:17	9:20	18:29	18:16	19:02	18:48	18:00	18:52
צרפת ליאון	5:57	6:04	8:45	8:47	9:17	9:19	10:26	10:27	19:24	19:13	19:53	19:41	18:57	19:45
צרפת פריז	6:02	6:11	8:52	8:56	9:24	9:28	10:34	10:36	19:38	19:26	20:09	19:56	19:10	20:00
קנדה טורונטו	5:37	5:43	8:23	8:25	8:55	8:57	10:04	10:04	18:58	18:47	19:26	19:15	18:31	19:19
קנדה מונטריאול	5:11	5:19	7:59	8:01	8:31	8:33	9:39	9:41	18:36	18:25	19:05	18:54	18:09	18:58
רוסיה מוסקבה	5:27	5:39	8:25	8:30	8:56	9:01	10:08	10:11	19:31	19:15	20:07	19:50	19:00	19:54
רוסיה רוסטוב(נא-דון)	5:37	5:44	8:24	8:27	8:57	9:00	10:06	10:07	19:05	18:54	19:35	19:23	18:38	19:27
שווייץ ציריך	5:39	5:47	8:29	8:32	9:00	9:03	10:10	10:11	19:12	19:00	19:42	19:30	18:44	19:34

הערות חשובות ללוח זמני ההלכה לשיטת אדמו"ר הזקן

א. הזמנים חושבו על פי המבואר ב"סדר הכנסת שבת" שבסידור אדה"ז.

ב. בכל עיר נלקח בחשבון: גובה המקום מעל פני הים, וכן גובה ראשי הגגות הגבוהים שבעיר.

ג. לא התחשבו בהרים המסתירים את האופק.

ד. השקיעה הנראית - אינה השקיעה ההלכתית האמיתית, אלא יש להוסיף עוד 4 דקות על השקיעה הנראית. וכן יש להפחית 4 דקות לזריחה ההלכתית האמיתית.

ה. צאת השבת - על פי שיטת אדה"ז, "מעט" - 4 דקות לאחר צאת הכוכבים.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאויב ואורב ולסמים וחיית רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרח (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606761

ת.ד. 2 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: Chish770@gmail.com

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00128
31/08/2008